מדרש · אגדה

עין יעקב (מאת שמואל צבי גליק)

עין יעקב (מאת שמואל צבי גליק)

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עין-יעקב-מאת-שמואל-צבי-גליק/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

ברכות 4
שבת 55
עירובין 107
פסחים 120
יומא 142
סוכה 172
ביצה 182
ראש השנה 186
תענית 198
מגילה 229
מועד קטן 251
חגיגה 261
יבמות 277
כתובות 292
נדרים 312
נזיר 325
גיטין 327
סוטה 344
קידושין 388
בבא קמא 407
בבא מציעא 417
בבא בתרא 435
סנהדרין 474
מכות 568
שבועות 575
עדיות 580
עבודה זרה 581
הוריות 599
זבחים 603
מנחות 607
חולין 611

ברכות

פרק א

ברכות מאימתי קורין את שמע בערבית. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חצות רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע. אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות.

גמ' מכדי כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים ליתני משעת צאת הכוכבים מלתא אגב אורחיה קא משמע לן כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא קמ"ל דכפרה לא מעכבא. כדתניא (ויקרא כב ז) ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. (ע"ב) א"ר יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא וא"א לעמוד עליו:

(דף ג) עד סוף האשמורה דר"א מאי קסבר ר"א אי קסבר ג' משמרות הוי הלילה לימא עד ד' שעות ואי קסבר ד' משמרות הוי הלילה לימא עד ג' שעות לעולם קסבר ג' משמרות הוי הלילה והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא דתניא ר"א אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר (ירמיה כ"ה ל) ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער. שניה כלבים צועקים. שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. מאי קחשיב ר"א אי תחלת משמרות קחשיב תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי אורתא הוא אי סוף משמרות קחשיב סוף משמרה אחרונה סימנא למה לי יממא הוא אלא חשיב סוף משמרה ראשונה ותחלת משמרה אחרונה ואמצעית דאמצעיתא ואי בעית אימא כולהו סוף משמרות קחשיב וכי תימא אחרונה לא צריך למאי נפקא מינה למקרי ק"ש למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן ק"ש אימת. כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום וליקרי. אמר רב יצחק בר שמואל אמר רב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין העובדי כוכבים:

תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל ובא אליהו ז"ל ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי. אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל אמר לי היה לך להתפלל בדרך אמרתי לו מתייירא הייתי

שמא יפסיקוני עוברי דרכים. אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה. אמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו אמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין העכו"ם. אמר לי בני חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום ג"פ אומרת כך. ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. ומה לו לאב שהגלה את בניו לבין העכו"ם ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם:

ת"ר מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד ומפני המפולת ומפני מזיקין:

ע"ב ת"ר ד' משמרות הוי הלילה דברי רבי. רבי נתן אומר שלשה מ"ט דר' נתן דכתיב (שופטים ז יט) ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה תנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה ורבי מאי תיכונה אחת מן התיכונה שבתיכונות ור' נתן מי כתיב תיכונה שבתיכונות תיכונה כתיב. מ"ט דרבי א"ר זריקא א"ר אמי אמר ריב"ל כתוב אחד אומר (תהלים קיט סב) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתוב אחד אומר (שם קיט קמח) קדמו עיני אשמורות הא כיצד ד' משמרות הוי הלילה ור' נתן סבר לה כר' יהושע דתנן ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות שית דליליא ותרתי דיממא הוו לה שתי משמרות רב אשי אמר משמרה ופלגא נמי משמרות קרי להו:

וא"ר זריקא א"ר אמי אמר ריב"ל אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת א"ר אבא בר כהנא לא אמרן אלא בד"ת אבל מילי דעלמא לית לן בה ואיכא דאמרי א"ר אבא בר כהנא לא אמרן אלא אפי' בד"ת וכ"ש מילי דעלמא:

כתיב (תהלים קיט סב) חצות לילה אקום להודות לך וכי דוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב (שם קמז) קדמתי בנשף ואשוע. ומאי משמע דהאי נשף אורתא הוא דכתיב (משלי ז ט) בנשף בערב יום וגו' אמר רבי אושעיא דוד הכי קאמר מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוא נשף צפרא הוא דכתיב (ש"א ל לז) ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מאי לאו מצפרא ועד ליליא לא מאורתא ועד אורתא. אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב. אלא אמר רבא תרי נשפי הוו

נשף ליליא ואתא יממא נשף יממא ואתא ליליא. ודוד מי הוי ידע פלגא דליליא אימת השתא משה רבינו לא הוי ידע דכתיב (שמות יא ד) כה אמר ה' כחצות הלילה וגו'. מאי כחצות אילימא דאמר ליה הקב"ה בחצות ומי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר לו למחר כחצות כי השתא ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא ליה ודוד הוה ידע (סנהדרין פרק א') דוד סימנא הוה ליה דאמר רב חנא כר ביזנא אמר ר"ש חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבות בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. וכיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו ואומרים לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו ויתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתו אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים. אמר רב יוסף מאי קרא דכתיב (דה"א כז לד) ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכן הוא אומר (ש"ב טז כג) ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים. יהוידע בן בניהו זה סנהדרין אביתר אלו אורים ותומים, וכן הוא אומר (שם כ כג) ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי. כרתי שכורתים דבריהם פלתי שמופלאים דבריהם. ואחר כך שר צבא למלך יואב. אמר רב יצחק בר אדא מאי קרא (תהלים נז ט) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. ר' זירא אמר משה רבינו מידע הוה ידע ודוד נמי הוה ידע וכיון דדוד הוה ידע כנור ל"ל לאתעוריה משנתיה. וכיון דמשה הוה ידע ל"ל למימר כחצות משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוה והיינו, דאמר מר למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז רב אשי אמר כפלגא אורתא דתליסר נגהי ארביסר הוה קאי וה"ק משה לישראל אמר הקב"ה למחר כחצות הלילה כי האידנא אני יוצא בתוך מצרים:

(תהלים פו א) לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני רבי לוי ורי יצחק חד אמר כך אמר דור לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ואני חצות לילה אקום להודות לך. ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא שכל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי ואומר לו מפיבושת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי. אמר רב יהושע בריה דרב אידי מאי קרא (שם קיט מו) ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבושת

שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב. ואמר ר' יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה ועליו אמר שלמה בחכמתו (משלי כג טו) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר (שם כז יא) חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר. ודוד היכי קרי לנפשיה חסיד והא כתיב (תהלים כז יג) לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנא משמיה דרבי יוסי למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא כדרבי יעקב בר אידי דרבי יעקב בר אידי רמי כתיב . (בראשית כח טו) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב (שם לב ח) ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא כדתניא (שמות טו טז) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית, עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרה כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא:

ע"ב תניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבהכ"נ אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. מאי שנא בכל דוכתא דלא חייב מיתה ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה. איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואי בעית אימא לאפוקי ממ"ד תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה. אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן דאמר ר"י איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע ב"ל אומר תפלות באמצע תקנום במאי קא מיפלגי איבעית אימה קרא איבעית אימה סברא, איבעית אימא סברא דרבי יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוה אלא גאולה מעלייתא לא הוי אלא עד צפרא ורבי יהושע ב"ל סבר כיון דלא הוי אלא מצפרא לא הוי גאולה מעלייתא ואי בעית אימא קרא ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב (דברים ו ז) בשכבך ובקומך רבי יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש ואחר כך תפלה רבי יהושע ב"ל סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מתיב מר בריה דרבינא בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה והא בעי למימר השכיבנו אמרי כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך והא אמר רבי יוחנן בתחלה אומר (תהלים נא יז) ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר (שם

יט טו) יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמי הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא:
אמר רבי אלעזר בר אבינא כל האומר (תהלים קמה א) תהלה לדוד שלש פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דכתיב ביה אלפא ביתא לימא אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אפי אלא משום דכתיב ביה (שם) פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון לימא הלל הגדול דכתיב ביה (שם קלו כה) נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי:
אמר ר"י מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלה שנאמר (עמוס ה ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק אפ"ה חזר דוד וסמכה ברוח הקודש שנאמר (תהלים קמה יד) סומך ה' לכל הנופלים:
ואמר רבי אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתיב (ישעיה ו ו) ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתיב (דניאל ט כא) והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף ומאי משמע דהאי אחד במיכאל כתיב א"ר יוחנן אתיא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתיב התם (שם י יג) והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני. תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע ומלאך המות בשמונה ובשעת המגפה באחת:
(דף ה) אמר ר' לוי בר חמא אמר רשב"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצ"ה שנא' (תהלים ד ה) רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב. ואי לא יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם. אם נצחו מוטב אי לא יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם. אם נצחו מוטב ואי לא יזכיר לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. אמר ר' יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו כאילו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמ' (שם קמט ו) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישיה דענינא דכתיב יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתיב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילים ממנו שנאמר (איוב ה ז) ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר (משלי כג ה) התעיף עיניך בו ואיננה ואין רשף אלא מזיקין שנאמר (דברים לב כד) ולחומי רשף וקטב מרירי:
ואמר ר' ללוי בר חמא אמר ריש לקיש מאי דכתיב (שמות כד יב) ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. לוחות, — אלו עשרת הדברות, תורה זה

מקרא והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה גמרא; מלמד שכולם נתנו למשה מסני:

אמר ר' שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר (איוב ה ז) ובני רשף יגביהו עוף, ואין עוף אלא תורה שנאמר (משלי כג ה) התעיף עיניך בו ואיננו. ואין רשף אלא יסורין שנאמר (דברים לב כב) ולחומי רשף: אמר ליה רבי יוחנן הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר (שמות טו כה) ויאמר אם שמע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה וגו'. אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו שנאמר (תהלים לט ג) נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר. ואין טוב אלא תורה שנאמר (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם וגו'. אמר ר' זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח. אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה ושמח שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגומר. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו. שנאמר (איכה ג) נחפשה דרכינו ונחקורה פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה שנא' (תהלים צט יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הן שנאמר (משלי ג יב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר (ישעיה נג י) וה' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלן מאהבה תלמוד לומר (שם) אם תשים אשם נפשו. מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם עליו מאהבה מה שכרו (שם) יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנאמר (שם) וחפץ ה' בידו יצלח. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ור' אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין להם בטול תורה שנאמר (תהלים צד יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין להם בטול תפלה שנאמר (שם סו כ) ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי. אמר ליה רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא הכי אמר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר (משלי ג יב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו אל תקרא תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו קל וחומר משן ועין מה שן ועין שהוא אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהם לחירות יסורין שממרקין כל גופו של אדם לא כל שכן והיינו דרשב"ל, דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב (ויקרא ב יג) ולא תשבית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב (דברים

כח מט) אלה דברי הברית מה ברית האמור במלח, מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין, יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם:

תניא רבי שמעון כן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן: תורה, ארץ ישראל והעולם הבא. תורה מניין שנאמר, אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו; ארץ ישראל, דכתיב (דברים ח ה) כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך, וכתיב בתריה, כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה; העולם הבא, דכתיב (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר:

תני תנא קמיה דרבי יוחנן, כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים (ע"ב) וקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו אמר ליה רבי יוחנן בשלמא תורה וגמילות חסדים דכתיב (שם טז ו) בחסד ואמת יכופר עון חסד זו גמילות חסדים שנאמר (שם כא כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. אמת זו תורה שנאמר (שם כג כג) אמת קנה ואל תמכור אלא קובר את בניו מנין תנא ליה ההוא סבא משום ר' שמעון בן יוחאי אתיא עון עון כתיב הכא בחסד ואמת יכופר עון וכתיב התם (ירמיה לב יח) ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם. אמר רבי יוחנן נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה. ונגעים לא והא תניא, כל מי שיש בו אחד מד' מראות נגעים הללו אינן אלא מזבח כפרה מזבח כפרה הוו יסורין של אהבה לא הוו אב"א הא לן והא להו ואב"א הא בצנעא והא בפרהסיא. ובנים לא היכי דמי אי לימא דהוו ליה ומיתו והאמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר אלא הא דלא הוו ליה כלל והא דהוו ליה ומיתו:

ע"ב רבי יוחנן חלש על לגביה ר' חנינא אמר ליה חביבין עליך יסורין אמר ליה לא הן ולא שכרן אמר ליה הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה ואמאי לוקים ר' יוחנן לנפשיה דהא רבי חייא בר אבא חלש ועל לגביה רבי יוחנן ואמר ליה חביבין עליך יסורין אמר ליה לא הן ולא שכרן אמר ליה הב לי ידך יהב ליה ידא ואוקמיה וליקום איהו לנפשיה אמרי אין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורין. רבי אלעזר חלש על לגביה רבי יוחנן חזא דהוה קא גני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא חזייה דהוה קא בכי רבי אלעזר אמר ליה אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ואי משום מזוני לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות אי משום בני דין גרמא דעשיראה ביר. א"ל להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא אמר ליה על דא ודאי קא בכית ובכו תרווייהו. אדהכי והכי אמר ליה חביבין עליך יסורין אמר ליה לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה. רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא על לגביה ר' יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן. ואמרי לה רב אדא בר אהבה

ורבנן אמרו ליה ליעיין מר במליה אמר להו ומי חשידנא בעינייכו אמרי ליה מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא. אמר להו אי איכא מאן דשמיע עלי מילתא לימא אמרי ליה הכי שמיע לן דלא יהיב מר שיבשא לאריסיה אמר להו מי קא שביק לי מידי מיניה הא קא גניב ליה כוליה אמרי ליה היינו דאמרי אינשי בתר גנבא גנוב וטעמא טעים אמר להו קבילנא עלי דיהיבנא ליה איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא ואיכא דאמרי אייקר חלא ואזדבן בדמי דחמרא:

תניא אבא בנימין אומר על ב' דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. על תפלתי שתהא לפני מטתי מאי לפני מטתי אילימא לפני מטתי ממש והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הכותל שנאמר (ישעיה לח ב) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'. לא תימא לפני מטתי אלא אימא סמוך למטתי. ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום דאמר רבי חמא בר' חנינא ואמרי לה אמר רבי יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הוויין ליה בנים זכרים שנאמר (תהלים יז יד) וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים. רב נחמן בר יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא וצפונך תמלא בטנם וכתיב התם (בראשית כה כד) וימלאו ימיה ללדת. תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם א' מהם להתפלל ויצא ולא המתין לחבירו טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר (איוב יח ד) טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר (שם) ויעתק צור ממקומו. ואין צור אלא הקב"ה שנא' (דברים לב יח) צור ילדך תשי. ואם המתין לו מה שכרו (דף ו) אמר רב יוסי בר' חנינא זוכה לברכות הללו שנא' (ישעי' מח יח) לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' ויהי כחול זרעך וגו'. תניא אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר (מלכים א ח':כ"ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבהכ"נ שנאמר (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל. ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל. ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר (שם) בקרב אלהים ישפוט, ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר(מלאכי ג טז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. מאי ולחושבי שמו אמר רב אשי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. ומנין לאחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר (שמות כ כד) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפי' חד תרי

מיבעיא. תרי מיכתבן מלייהו בספר הזכרונות חד לא מיכתבן מליה בספר הזכרונות. וכי מאחר דאפי' תרי תלתא מבעיא. מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדין נמי היינו תורה. וכי מאחר דאפילו תלתא עשרה מיבעיא. עשרה קדמא שכינה ואתיא. תלתא עד דיתבי:

אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק מנין שהקדוש ב"ה מניח תפילין שנאמר (ישעיה סב ח) נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו ואין ימינו אלא תורה שנא' (דברים לג ב) מימינו אש דת למו ואין עוזו אלא תפילין שנאמר (תהלים כט יא) ה' עוז לעמו יתן. ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין הני תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו (הנכון כפי פירוש הרשב"א) א"ל (דה"א יז כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד. ומי משבח קוב"ה בשבחייהו דישראל אין דכתיב (דברים כו יז) את ה' האמרת היום וה' האמירך היום אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, אתם עשיתוני חטיבה (פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הנכר שאין כמותו) אחת בעולם דכתיב (שם ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי א"ל (דברים ד ז) כי מי גוי גדול ומי גוי גדול (שם לג כט) אשריך ישראל (שם ד לד) או הנסה אלהים (שם כו יט) ולתתך עליון אי הכי נפישי להו טובא בתי אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמך, בחד ביתא. או הנסה אלהים, בחד ביתא, ולתתך עליון בחד ביתא וכולהו כתיבי באדרעיה:

ע"ב אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל בו שנאמר (ישעיה נ י) מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו יבטח בשם ה' מאי טעמא משום דהוה לו לבטוח בשם ה' ולא בטח. אמר רבי יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס. שנאמר (שם נ ב) מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה :

אמר ר' חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם (יהיה) בעזרו. וכשמת אומרין לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו. ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב (בראשית יט כז) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את

פני ה'. ואין עמידה אלא תפלה שנא' (תהלים קו ל) ויעמוד פינחס ויפלל (עוד להלן בפרק זה) א"ר יוחנן משום רשב"י כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו שנאמר (ש"ב ז י) ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה רב הונא רמי כתי' לענותו וכתיב לכלותו בתחלה לענותו ולבסוף לכלותו :

אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבהכנ"ס אל יפסיעה פסיעה גסה. אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנאמר (הושע ו ג) ונדעה נרדפה לדעת את ה'. אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחללי רבנן שבתא כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת שנאמר (שם יא י) אחרי ה' ילכו כאריה ישאג אנא נמי (הוה) רהיטנא. אמר רבי זירא אגרא דפרקא רייהטא. אמר אביי אגרא דכלה דוחקא. אמר רבא אגרא דשמעתא סברא. אמר רב פפא אגרא דבי טמיא שתיקותא. אמר רב זוטרא אגרא דתעניתא צדקתא. אמר רב ששת אגרא להספדה דלויי. אמר רב אשי אגרא דבי הלולא מילי:

אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר (תהלים יב ט) סביב רשעים יתהלכון כרום זלות לבני אדם אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנשתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה. ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא חלף אליהו אידמי ליה כטייעא א"ל כדו בר קיימת קמי מרך שלף ספסירא וקטליה:

רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרווייהו כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנות ככרוב שנא' כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים ושמו כרום וכיון שחמה זורחת עליו מתהפך לכמה גוונין. רבי אמי ורבי אסי דאמרי תרווייהו כאילו נדון בשתי דינין אש ומים. שנאמר (שם סו יב) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים:

אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר (מ"א יח לו - לז) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' ענני ה' ענני. ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם. רבי יוחנן אמר אף בתפלת ערבית שנאמר (תהלים קמא ב) תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב רב נחמן בר יצחק אמר אף בתפלת שחרית שנאמר (שם ה ד) ה' בקר תשמע קולי:

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות שנאמר (ירמיה לג יא) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו. ואם משמחו מה שכרו אמר ריב"ל זוכה לתורה שנתנה בה' קולות שנאמר (שמות יט טז) ויהי ביום השלישי וגו' ויהי קולות וגו'. וקול שופר וגו'. ויהי קול השופר וגו'. והאלהים יעננו בקול וגו'. איני והכתיב (שם) וכל העם רואים את הקולות. אותן קולות דקודם מתן תורה הוו. רבי אבהו אומר כאילו הקריב תודה שנאמר (ירמיה לג יא) מביאים תודה בית ה' רב נחמן בר יצחק אמר כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שנא' (שם) כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה':

ואמר ר' חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים שנאמר (קהלת יב יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. מאי כי זה כל האדם אמר ר' אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו ר"ש בן עזאי ואמרי לה ר"ש בן זומא אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה:

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר (תהלים לד טו) בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן. שנאמר (ישעיה ג יד) ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם:

(דף ז) אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר (שם נו ז) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי תפלתם לא נאמר אלא תפלתי מכאן שהקדוש ברוך הוא מצלי. מאי מצלי אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת הרחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין. תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה ה' צבאות יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני אמרתי לו יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין ונענה לי בראשו וקא משמע לן שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך. אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטים ונתקיימה בהם ברכתם אלו הן דוד ודניאל דוד דברכיה ארונה דכתיב (ש"ב כד כג) ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך. דניאל דברכיה דריוש מלכא דכתיב (דניאל ו יז) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזבינך:

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו דכתיב (שמות לג יד) פני ילכו והניחותי לך. אמר ליה הקב"ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. ומי איכא ריתחא קמיה דקודשא בריך הוא אין דתניא (תהלים ז יב) ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע. וכמה רגע אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה וזו היא רגע ואין כל בריה יכולה לכוין אותה השעה חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה (במדבר כד טז) ויודע דעת עליון. השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוי ידע אלא מלמד שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה. והיינו דאמר להו נביא לישראל (מיכה ו ה) עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב. למען דעת צדקות ה' מאי למען דעת צדקות ה' אמר רבי אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק (במדבר כג ח) מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה' מלמד שכל אותם הימים לא זעם. וכמה זעמו רגע. וכמה רגע אמר רבי אבין ואי תימא רבי אבינא רגע כמימריה ומנא לן דרגע רתח שנא' (תהלים ל ו) כי רגע באפו חיים ברצונו ואי בעית אימא מהכא (ישעיה כו כ) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. ואימת רתח אמר אביי בהנך תלת שעי קמייתא כי חוורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי כל שעתא אית ביה שורייקי סומקי בההיא שעתא לית ביה שורייקי סומקי. ההוא מינאה דהוה בשיבבותיה דריב"ל הוה קא מצער ליה טובא בקראי יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעיה דערסא ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא ניים אמר שמע מיניה לאו אורח ארעא למעבד הכי (תהלים קמה יז) ורחמיו על כל מעשיו כתיב וכתיב (משלי יז כו) גם ענוש לצדיק לא טוב. תנא משמיה דרבי מאיר בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחין כתריהם בראשיהם ומשתחוים לחמה מיד כועס הקדוש ברוך הוא:

ואמר ר' יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות שנאמר (הושע ב ט) ורדפה את מאהביה וגו' ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה. וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות, שנאמר (משלי יז י) תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה:

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו. בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנא' (שמות לג טז) הלוא בלכתך עמנו. בקש שלא תשרה שכינה על עובדי עבודת כוכבים ונתן לו שנאמר (שם) ונפלינו אני ועמך בקש

להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנאמר (שם לג יח) הודעני נא את דרכך. אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו. יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. רשע וטוב לו רשע בן צדיק. רשע ורע לו רשע בן רשע. אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. איני והא כתיב (שמות כ ה) פוקד עון אבות על בנים וכתיב (דברים כד טז) ובנים לא יומתו על אבות (סנהדרין פ"ג). ורמינן קראי אהדדי. ומשנינן לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אלא הכי קאמר ליה. צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור. רשע וטוב לו רשע שאינו גמור. רשע ורע לו רשע גמור. ופליגא דר"מ דאמר רבי מאיר שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו שנאמר (שמות לג יט) וחנותי את אשר אחון אף על פי שאינו הגון ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו הגון: ויאמר לא תוכל לראות את פני (שמות לג יט). תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה כך א"ל הקב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה. ופליגא דרבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן בשכר ג' זכה לג' בשכר (שם ג ו) (עיקרים מ"ב פכ"ב) ויסתר משה פניו זכה לקלסתר פנים. בשכר כי ירא זכה לוייראו מגשת אליו בשכר מהביט זכה לותמונת ה' יביט. (שם לג כג) והסירותי את כפי וראית את אחורי אמר ר ב חמא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא מלמד שהראה הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין:

ע"ב אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנא' (בראשית טו ח) ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה. אמר רב אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם שנאמר (דניאל ט יז) ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך אל מקדשך השמם למען אדני למענך מיבעי ליה אלא למען אברהם שקראך אדון. ואמר רבי יוחנן משום רשב"י מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאת לאה והודתו שנאמר (בראשית כט לה) הפעם אודה את ה'. ראובן א"ר אלעזר אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי דאלו בן חמי אע"ג דמדעתיה זבנה לבכירותיה דכתיב (שם כה לג) וימכור את בכורתו ליעקב חזי מה כתיב ביה (שם כז מא) וישטום עשו את יעקב וכתיב (שם כז לו) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים ואלו בני אף על גב דעל כרחיה שקלה יוסף לבכירותיה מיניה דכתיב (דה"א ה א) ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו ליוסף אפילו הכי לא איקנא ביה דכתיב (בראשית לז כא) וישמע ראובן ויצילהו מידם. רות (ב"ב פ"ק) מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא

ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות ומנא לן דשמא גרים. אמר רבי אלעזר דאמר קרא (תהלים מו ט) לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות:

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו. מנא לן ממשה רבינו שנאמר (דברים ט יד) הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו. ואע"ג דבעי משה רחמי עלה דמלתא ובטלה אפ"ה אוקמיה בזרעיה שנאמר (דה"א כג טו-טז) ובני משה גרשום ואליעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו'. ותני רב יוסף למעלה מס' רבוא. אתיה רביה רביה. כתיב הכא רבו למעלה וכתיב התם (שמות א ז) פרו וישרצו וירבו:

ע"ב ואמר ר' יוחנן משום רשב"י קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג שנא' (תהלים ג א) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב בתריה ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי ואלו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב (שם ב) למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק ואלו מה רבו צרי לא כתיב. מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו מזמור לדוד קינה לדוד מיבעי' ליה. א"ר שמעון בן אבישלום למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו היה עצב לאחר שפרעו שמח אף כאן דוד כיון שאמר לו הקב"ה (ש"ב יב יא) הנני מקים עליך רעה מביתך היה עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזא דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור:

ואמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר (משלי כח ד) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם. תניא נמי הכי רבי דוסתאי בר מתון אומר מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ואם לחשך אדם לומר והכתיב (תהלים לז א) לדוד אל תתחר במרעים אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות כמרעים ואל תקנא בעושה עולה להיות כעושה עולה ואומר (משלי כג יז) אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. איני והא אמר רבי יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו שנאמר (תהלים י ה) יחילו דרכיו בכל עת. ולא עוד אלא שזוכה בדין שנאמר (שם) מרום משפטיך מנגדו. ולא עוד אלא שרואה בצריו שנאמר (שם) כל צורריו יפיח בהם. לא קשיא הא במילי דידיה הא במילי דשמיא. ואי בעית אימא הא והא במילי דישמיא ולא קשיא הא ברשע שהשעה משחקת לו הא ברשע שאין השעה משחקת לו. ואי בעית אימא הא והא ברשע שהשעה משחקת לו ולא קשיא הא בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור דאמר רב הונא מאי דכתיב (חבקוק א יג) למה תביט בוגדים תחריש כבלע רשע צדיק ממנו. וכי רשע בולע צדיק

והכתיב (תהלים לז לג) ה' לא יעזבנו בידו וכתיב (משלי יב כא) לא יאונה לצדיק כל און אלא צדיק ממנו בולע צדיק גמור אינו בולע. ואיב"א שעה משחקת לו שאני:
ואמר ר' יוחנן משום רשב"י גדולה שימושה של תורה יותר מלמודה שנא' (מ"ב ג יא) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה:
אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנשתא לצלויי אמר ליה לא יכילנא אמר ליה לכנפי למר עשרה וליצלי. אמר ליה טריחא לי מלתא ולימא ליה מר לשליחא דצבורא ליתי ולידעי למר בעידנא דמצלי צבורא. אמר ליה מאי כולי האי. אמר ליה דאמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי (דף ח) מ"ד (תהלים סט יד) ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים. ר' יוסי ברי' חנינא אמר מהכא (ישעיה מט ח) כה אמר ה' בעת רצון עניתיך. רבי אחא בר חנינא אמר מהכא (איוב לו ה) הן אל כביר ולא ימאס. וכתיב (תהלים נה יט) פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. תניא נמי הכי רבי נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים. שנאמר הן אל כביר לא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו'. אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאלו פדאני לי ולבני מבין עכו"ם ומזלות:
אמר רבי לוי כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר (ירמיה יב) כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל. ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנאמר (שם) הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם. אמרי ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר (דברים יא כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא. כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא. אמר היינו דאהני להו כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניו קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתוריכו חיי. אמר רבי אחא ברבי חנינא מאי קראה (משלי ח לד) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי וכתיב בתריה כי מוצאי מצא חיים. אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם ב' פתחים בבית הכנסת ב' פתחים ס"ד אלא אימא שיעור ב' פתחים ואחר כך יתפלל:
(תהלים לב ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא א"ר חנינא לעת מצוא זו אשה שנא' (משלי יח כב) מצא אשה מצא טוב. (יבמות פ"ה) במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'. מצא

דכתיב (קהלת ז כו) ומוצא אני מר ממות את האשה. רבי נתן אומר לעת מצוא זו תורה דכתיב (משלי ח לה) כי מוצאי מצא חיים. רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצוא זו מיתה שנאמר (תהלים סח כא) למות תוצאות. תניא נמי הכי תתק"ג מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר למות תוצאות. תוצאות בגימטריא הכי הוה. קשה שבכולם אסכרה ניחא שבכולם נשיקה. אסכרה דמי כחיזרא אגבבא דעמרא דלאחורי נשרא. א"ד כפיטורי כפי ושט. נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא. רבי יוחנן אמר לעת מצוא זו קבורה א"ר חנינא מאי קרא (איוב ג כב) השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר. אמר רבה בר רב שילא היינו דאמרי אינשי ליבעי איניש רחמי אפיי עד זיבולא בתרייתא שלמא. מר זוטרא אמר לעת מצוא זו בית הכסא. אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכולהו:

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא. אמר ליה הכי אמר רב חסדא מ"ד (תהלים פז ב) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. רב אמי ורב אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי. אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה. והתניא אל ידור לא קשיא הא דכייף ליה הא דלא כייף ליה. ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים דאלו גבי ירא שמים כתיב (שם קיב א) אשרי איש ירא את ה'. ואלו גבי נהנה מיגיעו כתיב (שם קכח ב) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. ולגבי ירא שמים לא כתיב ביה וטוב לך:

ע"ב אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכים בשר אל תחתכו על גב היד. א"ד משום סכנה. וא"ד משום קלקול סעודה. ואל תשבו על מטת ארמית. ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. אל תשבו על מטת ארמית. איכא דאמרי לא תגנו בלא ק"ש. וא"ד דלא תנסבו גיורתא. וא"ד ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא. דרב פפא אזל לגבי ארמית הוציאה לו מטה אמרה לו שב. אמר לה איני יושב עד שתגביהי את המטה. הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת. מכאן אמרו חכמים אסור לישב על

מטת ארמית. ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין מסייע לה לריב"ל דאמר ריב"ל אסור לו לאדם שיעבור אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין:

תניא אמר רבי עקיבא בג' דברים אוהב אני את המדיים כשחותכים את הבשר אין חותכין אלא על גב השלחן. כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד. וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה. אמר רב אדא בר אהבה מאי קרא (בראשית לא ח) וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו:

(דף ט) אמר ר' אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר (דברים טז א) הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנאמר (במדבר לג ג) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה. על מה נחלקו על שעת חפזון דר"א ב"ע סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ור"ע סבר מאי חפזון חפזון דישראל. תניא נמי הכי הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב:

(שמות יא ב) דבר נא באזני העם וגו' אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה אמר לו הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק (בראשית טו יג) ועבדום וענו אותם קיים בהם (שם) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו. משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם מוציאין אותך למחר מבית האסורים ונותנים לך ממון הרבה ואמר להם בבקשה מכם הוציאוני מיד ואיני מבקש כלום. (שמות יב לו) וישאילום אמר רבי אמי מלמד שהשאילום בעל כרחם. א"ד בעל כרחם דמצרים. וא"ד בעל כרחם דישראל. מ"ד בעל כרחם דמצרים דכתיב (תהלים סח יג) ונות בית תחלק שלל. ומאן דאמר בעל כרחם דישראל משום משוי. (שמות יב לו) וינצלו את מצרים. (פ' ע"פ) אמר רב אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן. ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים:

(שמות ג יד) אהיה אשר אהיה א"ל הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד גליות. אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה. אמר לו הקב"ה לך אמור להם (שם ג יד) אהיה שלחני אליכם. (מ"א יח לו) עננו ה' עננו אמר רבי אבהו למה אמר אליהו עננו ב' פעמים. מלמד שאמר אליהו לפני הקב"ה רבונו של עולם עננו שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח. ועננו שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם שנאמר (שם) ואתה הסיבות את לבם אחורנית:

מכדי האי (תהלים יט טו) יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינן למימר. מאי טעמא תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות (כיון דמיניה יליף סמיכות גאולה לתפלה שפיר טפי לאומרו מעיקרא. מהרש"א) לימרו מעיקרא. אמר רב יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות. הני תמני סרי תשסרי הויין. אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשתא היא. דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאה וג' פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר (תהלים קד לה) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. הני מאה ושלש מאה וארבע הוויין. אלא שמע מינה אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא. דאמר (דף י) רשב"ג אמר רבי יוחנן כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי דכתיב (תהלים א א) אשרי האיש. וסיים באשרי דכתיב (שם ב י) אשרי כל חוסי בו:

הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר"מ והוו קא מצערי ליה טובא הוה קא בעי ר"מ רחמי עלייהו דלימותו. אמרה ליה ברוריה דביתהו מאי דעתיך משום דכתיב (שם קד לה) יתמו חטאים. מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלייהו דלהדרי בתשובה ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עלייהו והדרי בתשובה. א"ל ההוא צדוקי לרי אבהו כתיב (תהלים ג א) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב (שם נז א) לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה הי מעשה הוה ברישא מכדי מעשה דשאול הוה ברישא ליכתוב ברישא. אמר ליה אתון דלא דרשיתון סמוכים קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן דא"ר יוחנן סמוכים מן התורה מנין שנא' (שם קיא ח) סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה. הכא נמי הוה:

רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פזי והוה מסדר אגדתא קמיה דרבי יהושע בן לוי א"ל מ"ד (שם קג א) ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו. א"ל בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בו רוח ונשמה קרבים ובני מעיים. והיינו דאמרה חנה (ש"א ב ב) אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו. מאי אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו. מאי כי אין בלתך. אמר רב יהודה בר מנסיא אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך. שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו. מדת ב"ו מעשה ידיו מבלין אותו והקב"ה מבלה מעשיו אמר

ליה אנא הכי קא אמינא לך הני ה' ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד. לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה. מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף. מה הקב"ה רואה ואינו נראה, אף נשמה רואה ואינה נראית, מה הקב"ה זן את כל העולם כולו אף נשמה זנה את כל הגוף. מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה. מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי החדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו:

אמר רב המנונא מאי דכתיב (קהלת ח א) מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו. חזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי דהכי אשכחן באליהו דאזיל לגבי אחאב שנאמר (מ"א יח ב) וילך אליהו להראות אל אחאב. ישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזיל לגבי אלישע. מה עשה הקב"ה הביא יסורין על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה. שנאמר (ישעיה לח א) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר כה אמר ה' צבאות צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה. א"ל משום דחזאי לי ברוח הקודש דנפקי מנאי בנין דלא מעלה אמר ליה בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת אבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד. אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בני דמעלי. אמר ליה כבר נגזרה עליך גזרה אמר ליה בן אמץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. איתמר נמי רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר (איוב יג טו) הן יקטלני לו איחל. (ע"ב) מיד (ישעיה לח ב) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'. מאי קיר. א"ר שמעון בן לקיש מקירות לבו שנאמר (ירמיה ד יט) מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו'. רבי לוי אמר על עסקי הקיר. אמר לפניו רבונו של עולם ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה אבי אבא שחפה את ההיכל כלו בכסף וזהב על אחת כמה וכמה. (ישעיה לח ג) זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי. מאי והטוב בעיניך עשיתי. אמר רבי יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה. ר' לוי אמר שגנז ספר רפואות:

א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים. וכל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו. משה תלה בזכות אחרים שנאמר (שמות לב

יג) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך תלו לו בזכות עצמו שנאמר (תהלים קו כג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו. חזקיה תלה בזכות עצמו דכתיב (ישעיה לח ג) זכר נא את אשר התהלכתי לפניך תלו לו בזכות אחרים שנאמר (מ"ב יט לד) וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי. והיינו דריב"ל דאמר ריב"ל מאי דכתיב (ישעיה לח יז) הנה לשלום מר לי מר. אפילו בשעה ששיגר לו הקב"ה שלום מר הוא לו: ואמר רבי יוסי בר' חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל שנאמר (תהלים קל א) ממעמקים קראתיך ה'. תנ"ה לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה' וכתיב (שם קב א) תפלה לעני כי יעטוף. ואמר רבי יוסי בר' חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר (יחזקאל א ח) ורגליהם רגל ישרה. ואמר רבי יוסי בר' חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב מאי דכתיב (ויקרא יט כו) לא תאכלו על הדם. לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. אמר רבי יצחק אמר ר' יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום ראב"י כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר (מ"א יד ט) ואותי השלכת אחרי גוך. אל תקרי גוך אלא גאיך. אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים: (יב ע"ב) ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנא' (ש"א יב כג) גם אנכי חלילה לי מחטוא להי' מחדול להתפלל בעדכם. אמר רבא אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו. מאי טעמא אילימא משום דכתיב (שם כב ח) ואין חולה מכם עלי ואין גולה את אזני. דלמא מלך שאני. אלא מהכא (תהלים לה יג) ואני בחלותם לבושי שק. ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו שנאמר (יחזקאל טז סג) למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה' אלהים. דלמא צבור שאני. אלא מהכא (ש"א כח טו) ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי וגו' ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי וה' סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות ואקראה לך להודיעני מה אעשה. ואילו אורים ותומים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים. ומנין דאחילו ליה מן שמיא שנאמר (שם) ויאמר שמואל אל שאול מחר אתה ובניך עמי. וא"ר יוחנן עמי במחיצתי. ורבנן אמרי מהכא (ש"ב כא ו) והוקענום להי' בגבעת שאול בחיר ה'. יצאתה בת קול ואמרה בחיר ה':

תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר (ירמיה כג ז) הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם. אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומו אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר (בראשית לה י) לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך. (דף יג) לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לה וכן הוא אומר (ישעיה מג יח) אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זו שעבוד גליות, וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים. (שם) הנני עושה חדשה עתה תצמח. תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג. משל למה"ד לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצול ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב. פגע בו ארי וניצול ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי. פגע בו נחש וניצול ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות הראשונות:

אברם הוא אברהם (פסוק הוא בדה"א א) בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כלו. שרי היא שרה בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו. תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה. שנאמר (בראשית יז ה) והיה שמך אברהם. רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר (שם) ולא יקרא עוד את שמך אברם. אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי. התם הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם (שם) שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה. אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הכי נמי. שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב (שם מו ב) ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב. מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רב יוסי בר זבידא (נחמיה נו ב) אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם. אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא:

פרק ב

אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע. כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ מקבל עליו עול מצות. והיה אם שמוע לויאמר. שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד:

ע"ב תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו. אמר ר' אחא בר יעקב ובדלי"ת. א"ר אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי

חייא בר אבא חזייה דהוה מאריך טובא א"ל כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים תו לא צריכת:

(דף יד) אמר רב כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה שנאמר (ישעיה ב כב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. ושמואל אמר במה חשבתו לזה ולא לאלוה. מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. תרגמא רבי אבא במשכים לפתחו. אמר רבי יונה אמר רבי זירא כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל עשאו במה. אמרו ליה במה קאמרת. אמר להו אסור קאמינא. כדרב אידי בר אבין דאמר רב אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל שנאמר (תהלים פה יד) צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. וא"ר אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן כל המתפלל ויוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנא' צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו:

אמר רבי יונה אמר רבי זירא (פ' הרואה ע"ש מהרשא) כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע. שנאמר (משלי יט כג) ושבע ילין כל יפקד רע. אל תקרי שבע אלא שבע. אמר ליה ר' אחא בריה דרבי חייא בריה דר' אבא הכי אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות. שנאמר ושבע ילין בל יפקד רע:

ע"ב אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים. אמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה (דף טו) יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה. א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר (תהלים כו ו) ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'. אמר ליה רבא לא סבר לה מר כאילו טבל דכתיב ארחץ בנקיון ולא כתיב ארחיץ כפי:

ואמר רבי חמא ברי' חנינא למה נסמכו (דף טז) אהלים, לנחלים דכתיב (במדבר כד ו) כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע וגו'. לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות:

תנו רבנן אין קורין אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לד'. אבות מ"ט. אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן. אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן. אלא עד הכי חשיבי, טפי לא חשיבי:

ע"ב אמר רבי אלעזר מאי דכתיב (תהלים סג ד) כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי, כן אברכך, זו קריאת שמע. בשמך אשא כפי זו תפלה, ואם עשה כן עליו הכתוב אומר (שם סג ה) כמו חלב ודשן תשבע נפשי, ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא שנאמר (שם) ושפתי רננות יהלל פי. רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורנו אהבה ואחוה שלום וריעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סופנו אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך ונשכים ונמצא ייחול לבבנו ליראה את שמך ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה. רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך. רבי זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו. רבי חייא בתר דמצלי אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל ידוח לבנו ואל יחשכו עינינו. רב בתר צלותיה אמר הכי יהר"מ ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה:

רבי בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילני מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מחבר רע מיצר רע משכן רע ומשטן המשחית מדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית ואף על גב דקיימי קצוצי עליה דרבי. רב ספרא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום (דף יז) בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקים לשמה בין עוסקים שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון מלפניך שיהיו עוסקין לשמה:

רבי אלכסנדרי בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן השכר. ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו. איכא דאמרי הא רב המנונא מצלי לה, ורבי אלכסנדרי בתר צלותיה אמר הכי. רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד גליות. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתכניע מלפנינו ומאחרינו ונשוב לעשות חקי רצונך בלבב שלם. מר בריה דרב הונא בתר צלותיה אמר הכי אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי

נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי ותצילנו מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבוא בעולם, וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי:

רבא בתר צלותיה אמר הכי אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלמה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורים וחלאים רעים. והיינו וידוי דרב המנונא זוטא ביומא דכפורא:

רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאלו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח ותרצני:

רבי יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. ועליו אמר שלמה בחכמתו (קהלת ז א) טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. מרגלא בפומיה דר"מ גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי יום יום נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי. שמור פיך מכל חטא. וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון. ואני אהיה עמך בכל מקום. מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה. אני מלאכתי בעיר. והוא מלאכתו בשדה. אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו. כשם שהוא איננו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתו. שמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט. שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים. מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך ומשיב חמה ומדבר שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם. (ס"פ הנזקין וע"ש רש"א) ואפילו עם עובד כוכבים בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם אפילו עובד כוכבים בשוק. מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו או ברבו או במי שגדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר (תהלים קיא י) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד. ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם. לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה וכל העושים שלא לשמה נוח להם שלא נבראו. מרגלא

בפומיה דרב לא כהעולם הזה העולם הבא העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם נהנין מזיו השכינה שנאמר (שמות כד יא) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. ת"ר גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר (ישעיה לב ט) נשים שאננות קומנה, שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי. אמר ליה רב לרבי חייא נשים במאי זכיין. באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ומנטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. כי מפטרי רבנן מבי רבי אמי ואמרי לה מבי רבי חנינא אמרי ליה הכי. עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העולם הבא ותקותך לדור דורים לבך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות עפעפיך יישירו נגדך עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כזוהר הרקיע שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב חסדא ואמרי לה מבי רבי שמואל בר נחמני אמרו ליה הכי. (תהלים קמד יד) אלופינו מסובלים. אלופינו מסובלים. רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר. חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות. וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורין. (ע"ב) אין פרץ שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג האדומי. ואין יוצאת שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל. ואין צוחה שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גחזי. ברחובותינו שלא יהיה בינינו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים. (ישעיה מו יב) שמעי אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה. רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר. חד אמר כל העולם כולו ניזונין בצדקה והם ניזונין בזרוע. וחד אמר כל העולם כולו ניזונין בזכותן. והם אפילו בזכות עצמן אינן ניזונין. כדרב יהודה אמר רב (תענית וע"ש רש"א) דאמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. ופליגא דרב יהודה דאמר רב יהודה מאן אבירי לב גובאי טפשאי. אמר רב יוסף תדע דהא לא אגייר גיורא מנייהו אמר רב אשי והלין בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דהא קא חזו בשבחא דאורייתא תרי זימני בשתא ולא מנייר גיורא מינייהו:

פרק ג

(דף יח) תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא. ואם עשה כן עובר משום (משלי יז ה) לועג לרש חרף עושהו:

אמר רחבה אמר רב יהודה אמר רב כל הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום (שם) לועג לרש חרף עושהו. ואם לוהו מה שכרו. אמר רבי אסי עליו הכתוב אומר (שם יט יז) מלוה ה' חונן דל (שם יד לא) ומכבדו חונן אביון. (דף יט) אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם שנאמר (תהלים קכה ה) והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל. אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון. תנא דבי רבי ישמעאל אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה. שמא סלקא דעתך אלא ודאי עשה תשובה. אמר רבה לא אמרן אלא דברים שבגופו אבל בממונא עד דמהדר למריה. ואמר ריב"ל בכ"ד מקומות ב"ד מנדין על כבוד הרב וכולן שנינו במשנתנו. אמר ליה רבי אלעזר היכא א"ל לכי תשכח נפק דק ואשכח תלתא. המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים והמזלזל בנטילת ידים והמגיס דעתו כלפי מעלה. המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים מאי היא דתנן הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת וחכמים אומרין משקין. אמר ליה מעשה בכרכמית אחת שפחה משוחררת בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון. אמר ליה דוגמא השקוה. ונדוהו ומת בנדויו וסקלו בית דין את ארונו. המזלזל בנטילת ידים מאי היא דתנן אמר רבי יהודה ח"ו שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין העזרה ננעלת על כל אדם מישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל אלא את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים. ובשמת שלחו ב"ד והניחו אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנדויו בית דין סוקלין את ארונו. המגיס דעתו כלפי מעלה מאי היא. דתנן שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל צריך אתה להתנדות ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר (משלי כג כה) ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך:

(דף כ) אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי. וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא. ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא. ואלו רב יהודה כי שליף חד מסאנא אתא מטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצווח קא צווחינן ולית דמשגח כן. אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה להיא כותית דהוות לבישת כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה

מינה אגלאי מלתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי אמר לה מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא:

ע"ב דרש רב עוירא זימנין א"ל משמיה דרכי אמי וזימנין א"ל משמיה דרבי אסי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתיב בתורתך (דברים י יז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד. והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב (במדבר ו כו) ישא ה' פניו אליך. אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה (דברים ח י) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך והם דקדקו על עצמם עד כזית ועד כביצה:

(דף כא) אמר רב יהודה מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנא' (דברים ח י) ואכלת ושבעת וברכת. מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר (שם לב ג) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו:

ע"ב אמר רב אדא בר אהבה מנין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר (ויקרא כב לב) ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה. מאי משמע. דתנא רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם (במדבר טז כא) הבדלו מתוך העדה הזאת ואתיא עדה עדה דכתיב התם (שם יד כז) עד מתי לעדה הרעה הזאת. מה להלן עשרה אף כאן עשרה:

(דף כד ע"ב) רבי אבא הוה קא מישתמיט מיניה דרב יהודה דהוה כעי למיסק לארעא דישראל דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה שנאמר (ירמיה כז כב) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'. אמר איזיל ואשמע מיניה מילתא מבית וועדא והדר אפיק. אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה היה עומד בתפלה ונתעטש ממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל. א"ל אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי:

תניא כוותיה דרב חסדא היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא קריאת שמע ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק. לא פסק מאי אמר רבי מיאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ כה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם. רבי אסי אמר (ישעיה ה יח) הוי מושכי העון בחבלי השוא. רב אדא בר אהבה אמר מהכא (במדבר טו לא) כי דבר ה' בזה. ואם פסק מה שכרו א"ר אבהו עליו הכתוב אומר (דברים לב מז) ובדבר הזה תאריכו ימים:

פרק ד

(דף כו ע"ב) איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום. רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידים תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה

דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה רבי יוסי ברבי חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר (בראשית יט כז) וישכם אברהם בבקר אל המקים אשר עמד שם את פני ה' ואין עמידה אלא תפלה שנאמר (תהלים קו ל) ויעמוד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת המנחה שנאמר (בראשית כד סג) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנא' (תחלים קכ א) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנא' (בראשית כח יא) ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפלה שנא' (ירמיה ז טז) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. תניא כוותיה דריב"ל מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר וכו':

(דף כז ע"ב) תניא ר' אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע אמר ליה רבי תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רשות. בא לפני ר"ג א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל חובה. א"ל והלא ר' יהושע אמר לי רשות. א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבהמ"ד כיון שנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל ר"ג חובה אמר להן ר"נ לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה. א"ל רבי יהושע לאו. א"ל והלא משמך אמרו רשות א"ל יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך. עמד ר' יהושע על רגליו ואמר אלמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי. היה רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד. אמרו עד כמה ניצעריה וליזיל. בראש השנה אשתקד צעריה. בבכורות במעשה דר' צדוק צעריה. ה"נ קא מצער ליה. כולי האי ליצעריה וליזיל. תא ונעבריה. מאן נוקים ליה נוקמיה לר' יהושע בעל מעשה הוא. נוקמיה לר"ע דלמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות. אלא נוקמיה לר"א בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה. הוא עשיר דאי מפלח לבי קיסר האי נמי מצי מפלח כוותיה. והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה אתו ואמרי ליה ניחא ליה למר למיהוי ריש מתיבתא א"ל איזיל ואמליך באנשי ביתאי. אזל ואמליך בדביתהו אמרה ליה (דף כח) דלמא מעבירין לך אמר לה אמרי אינשי לשתמיש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. אמרה ליה לית לך חוורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא והדרו ליה תמני סרי דארי חוורתא. והיינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה הרי כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה.

תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר כל ת"ח שאין תוכו כברו אל יכנס לב"ה ההוא יומא איתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן פליגי בה אבא יוסף בר דוסתאי ורבנן חד אמר איתוסף ת' ספסלי וחד אמר ז' מאה ספסלי. הוה קא חלשה דעתיה דר"ג אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמא חצבי חווריי דמליין קיטמא. ולא היא אלא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה, תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בב"ה שלא פירשוה ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת. דתנן בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא בקהל. אמר לו רבן גמליאל אסור אתה לבוא בקהל אמר לו רבי יהושע מותר אתה לבוא בקהל אמר לו רבן גמליאל והלא כבר נאמר (דברים כג ד) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הם יושבין והלא כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר (ישעיה י יג) ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שושיתי ואוריד כאביר יושבים וכל דפריש מרובא פריש. א"ל רבן גמליאל והלא כבר נאמר (ירמיה מט ו) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון וכבר שבו. א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר (עמוס ט יד) ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו. מיד התירוהו לבא בקהל. אמר ר"ג הואיל והכי הוא איזיל ואפייסיה לרבי יהושע. כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה א"ל אוי לו לדור שאתה פרנסו שאין אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הן מתפרנסין ובמה הם ניזונין. א"ל נענתי לך מחול לי. לא אשגח ביה. עשה בשביל כבוד אבא איפייס. אמרו מאן ליזיל ולימא להו לרבנן. אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא. שלח רבי יהושע לבה"מ מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא יימר למאן דלביש מדא שלח מדייך ואנא אלבשיה. א"ל רבי עקיבא לרבנן מרוקו גלי דלא ליתו עבדי דר"ג וליצערו רבנן. אמר רבי יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא רבי יהושע טרף אבבא ואמר להו מזה בן מזה יזה. שאיני לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה כן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה:

אמר ליה רבי עקיבא רבי יהושע נתפיישת כלום עשינו אלא לכבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו. ואפ"ה לא עברוה לרבי אלעזר בן עזריה דהוה דריש רבן גמליאל תרתי שבתא ודריש ר' אלעזר בן עזריה חדא שבתא. והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של רבי אלעזר בן עזריה היתה ואותו תלמיד רבי שמעון בן יוחאי הוה:

ע"ב מתני' ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע תקלה ע"י וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי:

גמרא ת"ר בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. וביציאתו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שהם משכימים ואני משכים הם משכימים לדברים בטלים ואני משכים לדברי תורה אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת:

תנו רבנן כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמדיו לבקרו אמרו לו רבי למדנו אורחות חיים ונזכה בהם לחיי העולם הבא. אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא. וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו רבינו גר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה. אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כעס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשוחדו בממון ואעפ"כ הייתי בוכה. ועכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקים לעולם ולעולמי עולמים שאם כעס עלי כעסו כעס עולם ואם יאסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואין אני יכול לפייסו בדברים ולשוחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחד של גיהנם ואחד של גן עדן ואיני יודע באיזה מהן מוליכין אותי ולא אבכה. אמרו לו רבינו ברכנו. אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. א"ל תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי. תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. בשעת פטירתו אמר להם פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא:

תנו רבנן שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה. אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים. ירד שמואל הקטן ותקנה. לשנה האחרת שכחה (דף כט) והשקיף בה ב' וג' שעות ולא העלוהו ואמאי לא העלוהו והא"ר יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת המינים מעלין אותו

חיישינן שמא מין הוא. שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה. וניחוש ודילמא הדר בה. אמר אביי גמירי טבא לא הוי בישא. ולא והכתיב (יחזקאל יח כד) ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול. (דייק מדכתיב ובשוב צדיק ששב לרשעו דמעיקרא מהר"י ז"ל) ההוא רשע מעקרו אבל צדיק מעקרו לא. ולא והתנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך שהרי יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה פי' שנה ולבסוף נעשה צדוקי. אמר אביי הוא ינאי הוא יוחנן. רבא אמר ינאי לחוד יוחנן לחוד ינאי רשע מעקרו יוחנן צדיק מעקרו. לאביי ניחא אלא לרבא קשיא. אמר לך רבא צדיק מעקרו נמי דלמא הדר ביה. אי הכי אמאי לא אסקוהו. שאני שמואל הקטן דהא אתחיל בה דא"ר יהודה א"ר ואיתמא רבי יהושע בן לוי לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה:

ע"ב א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטא. לא תרוי ולא תחטא. וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא. מאי המלך בקונך וצא. אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך. (דף ל) והיכי מצלי להה. רב חסדא אמר מעומד. רב ששת אמר אפילו מהלך. רב חסדא ורב ששת הוו קא אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי אמר ליה רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא. אמר ליה קאי ומצלי. אמר ליה אוקמן נמי לדידי ואצלי מהיות טוב אל תקרי רע:

ת"ר סומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים שנאמר (מ"א ח מד) והתפללו אל ה' אלהיהם. היה עומד בחוץ לארץ יכוין לבו כנגד א"י שנאמר (שם ח מח) והתפללו אליך דרך ארצם, היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר (שם ח מד) והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת, היה עומד ביורשלים יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנאמר (שם ח לג) והתפללו אל הבית הזה. היה עומד בבית המקדש יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר (שם ח ל) והתפללו אל המקום הזה היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד בית הכפורת, היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאלו לפני הכפורת, נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב, במערב מחזיר פניו למזרח, בדרום מחזיר פניו לצפון, בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא מאי קרא (שיר ד ד) כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות. תל שכל פיות פונים בו:

פרק ה

ע"ב אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה יתיב וקא בדח טובא א"ל לא סבר לה מר (תהלים ב יא) וגילו ברעדה. אמר ליה אנא תפלין מנחנא. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה

דר' זירא חזייה דהוה בדח טובא. א"ל (משלי יד כג) בכל עצב יהיה מותר כתיב. א"ל אנא תפלין מנחנא:

מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא אייתי כסא דמוקרא בת ת' זוזי ותבר קמייהו ואעציבו. רב אשי עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא (דף לא) אייתי כסא דזוגיתא חיוורתא ותבר קמייהו ואעציבו אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר. אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמתנן. אמרו ליה אנן מה נעני בתרך. אמר להו הי תורה והי מצוה דמגנו עלן. א"ר יוחנן משום רשב"י אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז שנאמר (תהלים קכו ב) אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה.

אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו בעוה"ז מכי שמעה מר' יוחנן רביה:

תנו רבנן אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה ולא יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטולים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים. וכן תני מרי בר בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו כי הא דרב כהנא אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל כי מטא להתם א"ל מר ודאי דאמרי אינשי הני ציניתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא. אמר ליה אדכרתן מילתא דרבי יוסי בר' חנינא דאמר רבי יוסי בר' חנינא מ"ד (ירמיה ב ו) בארץ אשר לא עבר כח איש ולא ישב אדם שם. וכי מאחר שלא עבר האיך ישב אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה:

תנו רבנן המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים. אבא שאול אומר סימן לדבר (תהלים י יז) תכין לבם תקשיב אזנך. תניא אמר רבי יהודה כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו מוצאו בזוית אחרת. וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות. אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה (ש"א א יג) והנה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו. רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו. וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו. ויחשבה עלי לשכורה מכאן שהשכור אסור להתפלל. (שם) ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין אמר ר' אלעזר מכאן לרואה (ע"ב) בחברו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו. (שם) ותען חנה

ותאמר לא אדוני אמר עולא ואיתימא רבי יוסי בר חנינא אמרה ליה לא אדון אתה בדבר זה ולא רוח הקודש שורה עליך שאתה חושדני בדבר זה איכא דאמרי הכי אמרה ליה לא אדון אתה. לא איכא שכינה ורוח הקודש גבך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי. ויין ושכר לא שתיתי אמר רבי אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו. אל תתן את אמתך לפני בת בליעל אמר רבי אלעזר מכאן לשכור שמתפלל כאלו עובד עבודת כוכבים כתיב הכא לפני בת בליעל וכתיב התם (דברים יג יד) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים. ויען עלי ויאמר לכי לשלום. אמר ר"א מכאן לחושד בחבירו בדבר שאין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר (ש"א א יז) ואלהי ישראל יתן את שלתך:

(דף לב) וידבר ה' אל משה לך רד. (שמות לב ז) מאי לך רד א"ר אלעזר א"ל הקדוש ב"ה למשה משה רד מגדולתך. כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל עכשיו שישראל חטאו למה לי. מיד תשש כחו של משה ולא היה בו כח לדבר. כיון שא"ל (דברים ט יד) הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי. מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים עליהם. משל למלך ב"ו שכעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה והיה אוהבו יושב לפניו והיה מתירא להצילו. כיון שאמר אלמלא פלוני אוהבי היושב לפני הרגתיך. אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד והצילו:

דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל. מנא לן ממשה דכתיב (דברים ג כג) ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכתיב ה' אלהים אתה החלות וגומר וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגומר (ע"ב) א"ר אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו אע"פ כן לא נענה אלא בתפלה שנאמר אל תוסף דבר אלי וסמיך ליה עלה ראש הפסגה. ואמר רבי אלעזר גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר (ישעיה א יא) למה לי רוב זבחיכם וכתיב ובפרשכם כפיכם. ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש נגעלו שערי תפלה שנאמר (איכה ג ח) גם בי אזעק ואשוע שתם תפלתי ואע"פ ששערי תפלה נגעלו שערי דמעה לא נגעלו שנאמר (תהלים לט יג) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש. ואמר רבי אלעזר מיום שחרב ביהמ"ק נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר (יחזקאל ד ג) ואתה בן אדם קח לך מחבת ברזל ונתת אותה קיר ברזל בינך ובין העיר. א"ר חנין אמר רבי חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם מנא לן ממשה רבינו שנאמר (דברים ט יח) ואתפלל אל ה' וכתיב בתריה וישמע ה' אלי גם

בפעם ההיא. איני והא אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר (משלי יג יב) תוחלת ממושכה מחלה לב מאי תקנתיה יעסוק בתורה שנאמר (שם) ועץ חיים תאוה באה ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר (שם ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה. לא קשיא הא דמאריך ומעיין בה הא דמאריך ולא מעיין בה. אמר רבי חמא בר חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנא' (תהלים כז יד) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. תנו רבנן ד' צריכין חזוק אלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מנין שנאמר (יהושע א ז) רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה חזק בתורה ואמץ במעשים טובים. תפלה מנין שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. דרך ארץ מנין שנאמר (ש"ב י יב) חזק ונתחזק בעד עמנו וגו':

ע"ב אמר ר"א גדולה תענית יותר מן הצדקה מה טעם זה בגופו וזה בממונו רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנאמר (איכה ג מד) סכותה בענן לך מעבור תפלה: (ישעיה מט יד) ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני היינו עזובה היינו שכוחה. אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אדם נושא אשה על אשתו ראשונה וזוכר מעשה הראשונה אתה עזבתני ושכחני. התשכח אשה עולה אמר לה הקב"ה בתי שתים עשרה מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון. ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון. ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסתרא. ועל כל גסתרא וגסתרא תליתי בו שלש מאות ששים וחמשא אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני. התשכח אשה עולה (ישעיה מט טו) אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר. אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשי העגל, אמר לה (שם) גם אלה תשכחנה. אמרה לפניו רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני, אמר לה (שם) ואנכי לא אשכחך. והיינו דאמר רבי אלעזר א"ר אושעיא מאי דכתיב גם אלה תשכחנה זה מעשה עגל. ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני:

תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך ובא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו אמר לו ריקא והלא כתיב בתורתכם (דברים ד ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאד. וכתיב (שם ד טו) ונשמרתם מאד לנפשותיכם. כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך

ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי. אמר לו המתין לי עד שאפייסך בדברים, א"ל אילו לפני מלך ב"ו היית עומד ובא אחד ונתן לך שלום היית (דף לג) מחזיר לו שלים. אמר לו לאו. ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך. א"ל היו חותכין את ראשי בסייף. א"ל והלא דברים קל וחומר מה אתה שהיית עומד לפני מלך ב"ו שהיום כאן ומחר בקבר כך אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה. מיד נתפייס אותו הגמון ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום. (עקידת שע"ט) ת"ר מעשה במקום אחד שהיה בו ערוד והיה מזיק את הבריות. באו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא. אמר להם הראוני את חורו. הלכו והראוהו חורו והניח עקבו על פתחו יצא ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתיפו והוליכו לבית המדרש אמר להם בני ראו שאין ערוד ממית אלא חטא ממית. באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא:

א"ר אמי גדולה דעה שנאמרה בתחלת ברכות של חול. וא"ר אמי גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר (ש"א ב ג) כי אל דעות ה' וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר (ישעיה כז יא) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו. ואמר ר' אלעזר גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות שנאמר (שמות טו יז) פעלת ה' מקדש ה'. ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בהמ"ק בימיו. דעה ניתנה בין שתי אותיות. בית המקדש ניתן בין שתי אותיות. מתקיף לה רב אחא קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות דכתיב (תהלים צד א) אל נקמות ה'. אמר ליה אין במילתה מיהא גדולה היא. והיינו דאמר עולא שתי נקמות הללו למה. אחד לטובה ואחד לרעה לטובה כדכתיב (דברים לג ב) הופיע מהר פארן לרעה דכתיב (תהלים צד א) אל נקמות ה' אל נקמות הופיע:

ע"ב ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והאמיץ והעזוז האמתי והיראוי החזק והודאי והנכבד. המתין לו עד דסיים. כי סיים אמר ליה סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך למה לך כולי האי אנן הני תלת דאמרינן (הגדול הגבור והנורא) אי לאו דאמרינה משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה אנן לא הוה אמרינן ואת שבחתיה כולי האי. משל (מגילה כד) למלך שהיו משבחין אותו באלף אלפין דינרי כסף והיו לו אלף אלפין דינרי זהב והלא גנאי הוא לו: אמר רבי חנינא (מגילה כה) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר (דברים י יב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'. אטו יראת שמים מלתא זוטרתי היא והאמר רבי חנינא משום ר' שמעון בן יוחאי אין להקב"ה בבית גנזיו אלא

אוצר של יראת שמים שנאמר (ישעיה לג ו) יראת ה' היא אוצרו. אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא דאמר רבי חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן. קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול:

(דף לד) תנו רבנן שלשה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן שאור מלה וסרבנות. תנו רבנן מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה לפני ר' אליעזר והיה מאריך יותר מדאי. א"ל תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה. א"ל כלום מאריך יותר ממשה רבינו דכתיב ביה (דברים ט כה) את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'. שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה לפני רבי אליעזר והיה מקצר יותר מדאי. א"ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה. א"ל כלום מקצר יותר ממשה רבינו דכתיב ביה (במדבר יב יג) אל נא רפא נא לה:

אמר ר' יעקב אמר רב חסדא כל המבקש רחמים על חברו אינו צריך להזכיר שמו שנאמר (במדבר יב יג) אל נא רפא נא לה ולא קא מדכר שמה דמרים:

תנו רבנן אלו ברכות שאדם שוהה בהם. באבות תחלה וסוף, בהודאה תחלה וסוף, ואם בה לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה:

ע"ב משנה אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת. אמרו לו מנין אתה יודע. אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף:

גמרא מנא הני מילי. אמר רבי יהושע בן לוי אמר קרא (ישעיה נז יט) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים (ישעיה סד ג) עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרי' אבהו דאמר ר' אבהו במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדין שנאמר (שם נז יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב. ורבי יוחנן אמר לך מאי רחוק שהיה רחוק מעבירה מעיקרא. מאי קרוב שהיה קרוב לעבירה ונתרחק ממנה השתא. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד גליות בלבד שנא' (דברים טו יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כלן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה לתלמיד חכם מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכי לו. מאי עין לא ראתה

אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית. רבי שמואל בר נחמני אמר זו עדן שלא ראתה עין מעולם. וא"ת אדם הראשון היכן היה בגן ושמא תאמר גן זה עדן ת"ל (בראשית ג י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. (תענית פ"ק ע"ש מהרש"א) גן לחוד ועדן לחוד:

ת"ר מעשה וחלו בנו של ר"ג ושגר ב' ת"ח אצל ר"ח בן דוסא לבקש רחמים עליו כיון שראה אותם עלה לעליה וביקש רחמים עליו בירידתו אמר להם לכו שכבר חלצתו חמה. אמרו לו וכי נביא אתה. אמר להם לא נביא אני ולא בן נביא אני אלא כך מקובלני (מבית אבי אבא) אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף. ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה וכשבאו אצל ר"נ א"ל העבודה לא חסרתם ולא התרתם אלא כך היה מעשה באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות. ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי וחלה בנו של ריב"ז א"ל חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה. הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה. אמר רבן יוחנן ב"ז אלמלי הטיח ב"ז את ראשו בין ברכיו כל היום כלו לא השגיחו עליו. א"ל אשתו וכי חנינא גדול ממך. א"ל לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך:

ואמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות. שנא' (דניאל ו י-יא) וכוין פתיחן ליה בעליתה נגד ירושלם. אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא, ואמר רב כהנא חציף עלי מאן דמפרש חטאיה שנא' (תהלים לב א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה:

פרק ו

(דף לח) כיצד מברכין על הפירות וכו' מנא הני מילי דת"ר (ויקרא יט כד) קדש הלולים לה' מלמד שטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר רבי עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך:

תנו רבנן אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. מאי תקנתיה ילך אצל ת"ח. ילך אצל תלמיד חכם מאי עביד ליה הא עבד לאיסוריה. אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר (תהלים כד א) לה' הארץ ומלואה. רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב (שם קטו טז) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. לא קשיא כאן קודם ברכה (ע"ב) כאן לאחר ברכה. אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה

בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית. אביו זה הקב"ה שנאמר (דברים לב ו) הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר (משלי א ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. מאי חבר הוא לאיש משחית. אמר רבי חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים:

ע"ב רבי חנינא ב"פ רמי כתיב (הושע ב יא) ולקחתי דגני בעתו וכתיב (דברים יא יד) ואספת דגנך. לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. ת"ר ואספת דגנך וגו' מה תלמוד לומר לפי שנאמר (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהם מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון ב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח תורה מה תהא עליה. אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר (ישעיה סא ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר ואספת דגנך ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם שנאמר (דברים כח מח) ועבדת את אויביך. אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם והרבה עשו ברשב"י ולא עלתה בידם. אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו דלא תיתו קמאי לא ביומי דניסן ולא ביומי דתשרי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולה שתא. אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן משום ר' יהודה בר אלעאי בא וראה מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים דורות ראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זה וזה נתקיים בידם, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זה וזה לא נתקיימו בידם:

(דף לט) אר"י אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנא' (דברים יא טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת:

אמר רבא בר שמואל משמיה דרבי חייא אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה ניזוק. תניא נמי הכי אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה ניזוק, תניא אידך אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקין ולא שתה מים ביום ידאג מריח הפה ובלילה מפני אסכרה. תנו רבנן המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים. וכמה. אמר רב חסדא קיתון לפת. אמר רב מרי אמר רבי יוחנן הרגיל בעדשים אחד לל' יום מונע אסכרה מביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לחולשא דליבא. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי

מעיים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומרבין ומברין גופו של אדם. אמר רבי חמא בר חנינא הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב. מיתיבי רשב"ג אומר קצח אחד מס' סמני מות הוא והישן במזרח גרנו דמו בראשו לא קשיא הא בריחו הא בטעמו:

(דף מג ע"ב) וא"ר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנן בר ביזנא א"ר שמעון חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום רשב"י (סוטה פ"ק וע"ש מהרש"א) נוח לו לאדם שיפיל עצמי לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנ"ל מתמר שנא' (בראשית לח כה) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה. ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. תנו רבנן ששה דברים גנאי לו לת"ח. אל יצא כשהוא מבושם לשוק ואל יצא במנעלים הממולאים ואל יצא יחידי בלילה ואל יספר אם אשה בשוק ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ואל יסב בחבורה של עמי הארץ, וי"א אף אל יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה. אל יצא כשהוא מבושם לשוק א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן במקום שחשודים על משכב זכור. א"ר ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה. א"ר פפא ושערו כבגדו דמי ואמרי ליה כגופו דמי. אל יצא במנעלים הממולאים מסייע ליה לרי חייא בר אבא דאמר ר' חייא בר אבא גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים המטולאים, איני והא רבי חייא בר אבא נפיק. אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן בטלאי על גבי טלאי. ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה, ובפנתא לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן בה, ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה. ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא. ולא אמרן אלא דלא קבע ליה עדנא אכל קבע ליה עדנא מידע ידיע לעדניה קאזיל. ואל יספר עם אשה בשוק א"ר חסדא אפי' היא אשתו. תני נמי הכי אפילו היא אשתו ואפי' היא בתו ואפי' היא אחותו לפי שאין הכל בקיאים בקריבותיו ואל יכנס באחרונה לבה"מ משום דקרי ליה פושע. ואל יסב בחבורה של עמי הארץ דאתי לאמשוכי בתרייהו. ואל יפסיע פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. ומאי תקנתיה להדר ליה בקידושא דבי שמשי. ואל יהלך בקומה זקופה, דאמר מר כל ההולך בקומה זקופה אפי' ארבע אמות כאילו דוחק רגלי השכינה דכתיב (ישעיה ו ג) מלא כל הארץ כבודו:

(דף מד) כי אתא רב דימי אמר עיר אחת היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מוציאין ממנה ששים רבוא ספלי טרית לקוצצי תאנים מע"ש לע"ש. כי אתא רבין אמר אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידין ממנו מ' סאה גוזלות מגי' בריכות בחדש. כי אתא רבי יצחק אמר עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה שהיו בה שמונים

זוגות אחים כהנים נשואין לשמונים זוגות אחיות כהנות ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהוו נסיבין לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא ואע"ג דאינהו הוו כהנתא אינהו לא הוו כהנים:

אמר ר' ינאי אמר רב כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנה, כי אתא רבין אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסי סולתא. כי אתא רב דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא מדי מבושלתא. כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו לבר מבשרא. תנו רבנן טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים, כרישין קשין לשינים ויפין לבני מעים, כל ירק חי מוריק וכל קטן מקטין וכל נפש משיב את הנפש, כרוב למזון ותרדין לרפואה, אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו:

פרק ז

(דף מה) שלשה שאכלו באחד חייבין לזמן וכו' מנה"מ. אמר רב אסי דאמר קרא (תהלים לד ד) גדלו להי אתי ונרוממה שמו יחדיו. רבי אבהו אמר מהכא (דברים לב ג) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. אמר רבי חנין בר רבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר (תהלים לד ד) גדלו להי אתי ונרוממה שמו יחדו. אר"ש בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר (שמות יט יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין תלמוד לומר בקול מה ת"ל בקול בקולו של משה. תנ"ה אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא ואם א"א למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא:

(דף מז ע"ב) תניא איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר"מ וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי והני כותאי עשורי מעשרי כדחזי דבמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי דאמר מר כל מצוה שהחזיקו בה כותיים הרבה מדקדקים בה יותר מישראל:

ת"ר איזהו עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר כל שאין מניח תפילין. בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו. רבי נתן אומר כל שאין לו מזוזה על פתחו. רבי יונתן בן יוסף אומר כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לת"ת. אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ. ואמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבהכ"נ כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל שכר כולם. שכר כולם ס"ד. אלא אימא נותנים לו שכר כנגד כולם:

(דף מח) אמר רבי נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנים עליו. אביי ורבא הוה יתבי קמיה דרבה אמר להו רבה למי מברכין, אמרו ליה לרחמנא. ורחמנא היכא יתיב, רבא אחוי

לשמי טללא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא. אמר להו רבה תרווייכו רבנן הויתו, היינו דאמרי אינשי בוצין בוצין מקטפיה ידיע. ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו. אמר לה לדביתהו מאן יהב לן גברא דמברך לן אמרה ליה אישתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה. אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה אמר ליה חזי במה יקרא עבידנא לך אמר ליה לאו את קא מוקרית לי אלא אורייתא היא דמיקרה לי דכתיב (משלי ד ח) סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה אמר לה קא חזית דלא מקבלי מרות יהבי ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו. שתייה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחריתי ובריך. אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן :

ע"ב אמר ר"נ משה תקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה:

ת"ר מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר (דברים ח י) ואכלת ושבעת וברכת. אין לי אלא לאחריו לפניו מנין ת"ל אשר נתן לך, משנתן לך:

ר"מ אומר מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה ת"ל (דברים ח יא) אשר נתן לך ה' אלהיך דיינך בכל דין שדנך בין מדה טובה ובין מדת פורעניות:

(דף נא) אמר רבי יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר (דברים לג כג) ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה. ר' יוסי ברבי חנינא אמר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא:

פרק ט

(דף נד) ת"ר הרואה מעברות הים ומעברות הירדן, מעברות נחלי אתון, אבני אלגביש במורד בית חוררן, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט, וחומת יריחו שנבלעה במקומה על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום. (ע"ב) אבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרא גמירי לה. אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואשדי עלייהו ואיקטלינהו אזל עקר טורא בר ג' פרסי ואותביה אריש

אייתי הקב"ה עליה קומצי ונקבוה ונחית ליה אצואריה בעא למשלפיה משכוה שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למישלפה והיינו דכתיב (תהלים ג ח) שני רשעים שברת וכדרשב"ל דאמר רב שמעון בן לקיש אל תקרי שברת אלא שרבבת. משה כמה הואי עשר אמין, שקל נרגא בת עשר אמין ושוור עשר אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה. אמר רב יהודה אמר רב ארבעה צריכין להודות ואלו הן. יורדי הים והולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. יורדי הים מנלן דכתיב (תהלים קז כג -לא) יורדי הים באניות וגו' המה ראו מעשי ה' וגו' ויאמר ויעמד רוח סערה וגו' יעלו שמים ירדו תהומות וגו' יחוגו וינועו וגו' ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם. וישמחו כי ישתוקו וגו' יודו להי' חסדו וגו'. הולכי מדברות מנלן דכתיב (שם) תעו במדבר וגו' רעבים גם צמאים וגו' ויצעקו אל ה' וגו' וידריכם בדרך ישרה וגו' יודו להי' חסדו וגו'. מי שהיה חולה ונתרפא מנלן דכתיב אויליים מדרך פשעם וגו' כל אכל תתעב נפשם וגו' ויצעקו אל ה' וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' יודו להי' חסדו וגו'. ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא מנלן דכתיב יושבי חשך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל וגו' ויכנע בעמל לכם וגו' ויצעקו אל ה' וגו' יוציאם מחשך וצלמות וכו' יודו להי' חסדו וכו'. מאי מברך אמר רב יהודה ברוך גומל חסדים טובים. ואמר אביי צריך לאודויי קמי עשרה דכתיב (שם) וירוממוהו בקהל עם וגו'. מר זוטרא אמר ותרין מינייהו רבנן דכתיב ובמושב זקנים יהללוהו. ר"י ור"א דאמרי תרווייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר:

ואמר רב יהודה שלשה דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם, מי שנותנין לו ס"ת לקרוא ואינו קורא וכוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות. מי שנותנין לו ספר תורה לקרוא ואינו קורא דכתיב (דברים ל כ) כי הוא חייך ואורך ימיך. וכוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב (בראשית יב ג) ואברכה מברכיך ומקללך אאור. והמנהיג עצמו ברבנות דאמר רב חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות:

(דף נה) אמר רבי יוחנן שלשה דברים הקב"ה מכריז עליהם בעצמו ואלו הן רעב ושבע ופרנס טוב. רעב דכתיב (מ"ב ח ז) כי קרא ה' לרעב. שבע דכתיב (יחזקאל לו כט) וקראתי אל הדגן והרביתי אותו. פרנס טוב דכתיב (שמות לא ב) ראה קראתי בשם בצלאל. אמר ר' יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכין בצבור שנאמר (שם לה ל) ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל. אמר ליה הקב"ה למשה משה הגון עליך בצלאל. אמר ליה רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כ"ש אמר לו אף על

פי כן לך אמור להם לישראל הלך ואמר להם לישראל הגון עליכם בצלאל. אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הגון לפנינו לא כל שכן. אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך אמור לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים ואתה אומר עשה כלים ארון ומשכן כלים שאני עושה, להיכן אכניסם שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים. אמר ליה שמא בצל אל היית וידעת. אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא (שמות לה לא) וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת וכתיב התם (משלי ג יט) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב (שם ד) בדעתו תהומות נבקעה אמר רבי יוחנן אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר (דניאל ב כא) יהב חכמתא לחכימין ומנדעא ליודעי בינה. שמע רב תחליפא בר מערבא אזל אמרה קמיה דרבי אבהו אמר ליה אתון מהתם מתניתו להו אנן מהכא מתנינן לה דכתיב (שמות לא ו) ובלב כל חכם לב נתתי חכמה:

אמר ר"ח כל חלום ולא טוות, ואמר רב חסדא חלמא בישא עציבותיה מסתייה חלמא טבא חדויה מסתייה. אמר רב יוסף חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותיה מפכחא ליה. ואמר רב חסדא חלמא בישא עדיף מחלמא טבא ואמר רב חסדא לא חלמא טבא מתקיים כוליה ולא חלמא בישא מתקיים כוליה. ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מיקריא. ואמר רב חסדא חלמא בישא קשה מנגדא שנאמר (קהלת ג יד) והאלהים עשה שייראו מלפניו ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זה חלום רע. (ירמיה כג כח) הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאום ה', וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום א"ר יוחנן משום רשב"י כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלי דברים בטלים:

אמר ר' ברכיה חלום אף על פי שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים מנלן מיוסף דכתיב (בראשית לז ט) והנה השמש והירח וגו' הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה (שם ע"ב) וההיא שעתא אמיה לא הויא. א"ר לוי לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה מנ"ל מיוסף שנא' (שם ב) אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וכתיב (שם מא מו) ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה, משבע עשרה עד שלשים כמה הואי תליסר, שבע דשבעא ותרתין דכפנא הוי עשרין ותרין. אמר רב הונא לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב ולאדם רע אין מראין לו חלום רע. תניא נמי הכי כל שנותיו של דוד

לא ראה חלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע. אמר רב ביזנא בר זבדא א"ר עוקבא א"ר פנדא אמר רבי נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו רבי בנאה עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים. פעם אחת חלמתי חלום והלכתי אצל כולם מה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכולם נתקיימו בי לקיים מה שנא' כל החלומות הולכין אחר הפה אטו כל החלומות הולכין אחר הפה קרא הוא, אין וכדברי אלעזר דאמר רבי אלעזר מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה שנאמר (בראשית מא יג) ויהי כאשר פתר לנו כן היה:

אמר רבי יוחנן שלשה חלומות מתקיימין, חלום של שחרית וחלום שחלם לו חברו וחלום שנפתר בתוך חלומו ויש אומרים אף חלום שנשנה שנאמר (שם מא לב) ועל השנות החלום:

(נז ע"ב) ג' משיבין דעתו של אדם, אלו הן: קול ומראה וריח. ג' מרחיבין דעתו של אדם ואלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים. חמשה אחד ששים ואלו הן אש דבש שבת ושינה וחלום, אש אחד ששים לגיהנם, דבש אחד ששים למן, שבת אחד ששים לעולם הבא, שינה אחד ששים למיתה, חלום אחד ששים לנבואה:

(דף נח ע"א) תנו רבנן הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים, שאין דעתן דומות זו לזו ואין פרצופיהן דומות זו לזו. בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני, הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדה"ר עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה ובירר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ אכל, ואני משכים ומוצא כל אלו כשהוא מתוקן לפני, וכמה יגיעות יגע אדה"ר עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ וטוה וארג וצבע ותפר ואחר כך מצא בגד ללבוש, ואני משכים ומוצא כל אלו כשהוא מתוקן לפני. כל אומניות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני. הוא היה אומר אורח טוב אומר כמה טרחות טרח בעל הבית לפני כמה יין הביא לפני וכמה בשר הביא לפני וכמה גלוסקאות הביא לפני, כל הטורח שטרח לא טרח אלא בשבילי. אבל אורח רע אומר מה טרחות טרח בעל הבית זה מה יין הביא מה בשר הביא מה גלוסקאות הביא, כל מה שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניה על אורח טוב מהו אומר (איוב לו כב) זכור כי תשגיא פעלו וגו'. על אורח רע כתיב (שם לז כד) לכן יראוהו אנשים. (ש"א יז יב) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים וגו' אמר רבא ואי תימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא. אמר עולא נקטינן אין אוכלוסא בבבל, תנא אין אוכלוסא פחותה מס' רבוא. ת"ר הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק

מכבודו ליראיו, מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם, חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם. א"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם לצאת לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים. רב ששת סגי נהור הוה הוו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת, אשכחיה ההוא מינאה א"ל חצבי לנהרא כגני לייא, אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך, חליף גונדא קמייתא כי קא אוושא א"ל חליף מלכא א"ל לאו חליף אחריתי א"ל חליף מלכא, א"ל לאו. אתאי תליתאה דהוה שתקא, א"ל אתא מלכא א"ל אין א"ל מנא ידעת, א"ל מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב (מ"א יט יב) ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה, כי אתא מלכא פתח רב ששת וקאמר ברוך, א"ל ההוא צדוקי למאן דלא חזית לידה קא מברכת. ומאי הוי עליה דההוא מינאה, איכא דאמרי חברוהי כחלינהו לעיניה ואיכא דאמרי רב ששת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

רבי שילא נגדיה להההוא גברא דבעל זונה אזל אכל קורצא בי מלכא אמר איכה גברא חד ביהודאי דדאין דינא כלא הורמנא דמלכא. שדר עליה פריסתקא בי אתא א"ל מ"ט נגדתיה להההוא גברא אמר להו משום דבעל חמרא, אמרו ליה אית לך סהדי אמר להו אין, אתא אליהו ז"ל אתדמי להו כאיניש ואסהיד אמרו ליה אי הכי בר קטלא הוא. אמר אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה. עד דמעייני ביה בדינא פתח רב שילא ואמר (דה"א כט יא) לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ, אמרו ליה מאי קאמרת אמר להו הכי קאמינא בריך רחמנא דיהב מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ויהיב לכו שולטנא ורחמי דינא, אמרו חביבא עליה יקרא דמלכותא כולי האי. יהבי ליה קולפא א"ל דון דינא. כי הוה נפק וכו' אמר הואיל ואיתעביד לי ניסא בהאי קרא דרשינן ליה נפק לבי מדרשא ודרש לך ה' הגדולה זה מעשה בראשית וכה"א (איוב ט י) עושה גדולות עד אין הקר, והגבורה זו יציאת מצרים וכה"א (שמות יד לא) וירא ישראל את היד הגדולה, והתפארת זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע שנא' (יהושע י יג) וידום השמש וירח עמד, והנצח זו מפלתה של רומי וכה"א (ישעיה סג ג) ויז נצחם על בגדי, וההוד זו מלחמת נחלי ארנון שנא' (במדבר כא יד) על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו', כי כל בשמים ובארץ זו מלחמת סיסרא שנאמר (שופטים ה כ) מן שמים נלחמי הכוכבים ממסלותם וגו', לך ה' הממלכה זו מלחמת עמלק וכן הוא אומר (שמות יז טז) כי יד על כס יה, והמתנשא

זו מלחמת גוג ומגוג וכה"א (יחזקאל לח ג) הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל, לכל לראש אמר רב חנן בר אבא אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמי. במתניתא תנא משמיה דר"ע לך ה' הגדולה זו קריעת ים סוף, והגבורה זו מכת בכורות, והתפארת זו מתן תורה, והנצח זו ירושלים, וההוד זו בנין בית המקדש (יהי רצון שיבנה במהרה בימינו):

ע"ב עולא ורב חסדא הוו קאזלי באורחא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואתנח אמר ליה עולא אמאי קא מתאנחת והאמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם שנאמר (יחזקאל כא יא) ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו'. ורבי יוחנן אמר כל גופו של אדם שנאמר (שם) והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח וכהתה כל רוח וגו'. אמר ליה היכי לא אתנח ביתא דהוו בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך ולא שקיל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתא עניא בר טובים ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף. ותו הוו פתיחין ליה ד' בבי לארבע רוחתא דעלמא וכל דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוה שדי ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא ליה מילתא למשקל ביממא אתי ושקיל בליליא השתא נפל בתלא ולא אתנח. אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו שנאמר (ישעיה ה ט) אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב ואמר ר' יוחנן עתיד הקב"ה להחזירן לישובן שנאמר (תהלים קכה א) הבוטחים בה' בהר ציון וגו' מה הר ציון עתיד הקב"ה להחזירו לישובו אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירן לישובן. חזייה דלא מיתבא דעתיה אמר ליה דיו לעבד שיהא כרבו: אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר י"ב חדש שנאמר (תהלים לא יג) נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד:

(דף ס) תנו רבנן מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר (תהלים קיב ז) משמועה רעה לא ייירא נכון לבו בטוח בה'. אמר רבא כל היכי דדרשת להאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש. מרישיה לסיפיה מדריש משמועה רעה לא ייירא מאי טעמא משום דנכון לבו בטוח בה'. מסיפיה לרישיה מדריש נכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא ייירא. ההוא תלמידא דהוה שקיל ואזיל אבתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון חזייא דקא מפחיד א"ל חטאה את דכתיב (ישעיה לג יד) פחדו בציון חטאים א"ל והא כתיב (משלי כח יג) אשרי אדם מפחד תמיד א"ל ההוא בדברי תורה כתיב. יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא אתנח א"ל יסורי קא בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה

דכתיב (איוב ג כה) כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגורתי יבא לי. א"ל והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד ההוא בד"ת כתיב:

ע"ב אמר ר"ה אמר רב משום רבי מאיר וכן תנא משמיה דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב. כי הא דרבי עקיבא הוה אזיל באורחא והוה בהדיה חמרא ותרנגולא ושרגא מטא להההיא מתא בעא אישפיזא ולא יהבו ליה. אמר כל דעבדין מן שמיא לטב אזל בת בדברא אתא אריה אכלי לחמריה אתא שונרא אכלה לתרנגולא אתא זיקא כבייה לשרגא אמר כל דעבדין מן שמיא לטב. ביה בלילה אתא גייסא שבויה למתא אמר להו לאו אמרי לכו כל מה שעשה הקב"ה הכל לטובה. (דף סא ע"ב) ואהבת את ה' אלהיך וגו' תניא ר"א הגדול אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך, לומר לך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר ובכל מאדך. ר"ע אומר בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך. ת"ר מעשה שגזרה מלכות גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה מה עשה ר"ע הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ודרש. מצאו פפוס בן יהודה א"ל עקיבא אי אתה מתיירא מפני אומה זו א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על הנהר ראה דגים שהיו רצים לכאן ולכאן אמר להם מפני מה אתם רצים אמרו לו מפני הרשתות והמכמורות הבאות עלינו, אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כדרך שדרו אבותי ואבותיכם, אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראים, במקום מיתתנו לא כל שכן, ואף אנו כך בזמן שאנו עוסקים בתורה דכתיב בה (דברים ל כ) כי הוא חייך ואורך ימיך אנו מתיראים, כשאנו פוסקין מדברי תורה עאכ"ו. אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו, אמר לו פפוס מי הביאך לכאן אמר לו אשריך ר"ע שנתפסת על ד"ת אוי לי שנתפסתי על דברים בטלים. בשעה שהוציאוהו לר"ע להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקין את בשרו במסרקאות של ברזל והיה מתכוין לקבל עליו עול מלכות שמים באהבה, אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על הפסוק הזה בכל נפשך ואפי' הוא נוטל את נפשך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנה היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד, יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע זו תורה וזו שכרה, אמרו (תהלים יז יד) ממתים ידך ה' ממתים מחלד. אמר להם חלקם בחיים, יצתה בת קול ואמרה לו אשריך ר"ע שאתה מזומן לחיי העוה"ב:

(דף סב ע"ב) (ש"א כו יט) אם ה' הסיתך בי. אמר ר"א אמר ליה הקב"ה לדוד מסית קרית לי הרי אני מכשילך בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן מכירין בו שנאמר (שמות ל יב) כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כופר נפשו, מיד (דה"א כא א) ויעמוד שטן על ישראל וכתיב (ש"ב כד א) ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר דכתיב (שם) ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד, מאי ועד עת מועד. א"ר שמואל סבא חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא משעת שחיטת תמיד ועד זריקתו. ורבי יוחנן אמר עד חצות ממש. (שם) ויאמר למלאך המשחית בעם רב, מאי רב אמר רבי אלעזר א"ל הקב"ה למלאך טול הרב שבהן שיש בו ליפרע מהן כמה חובות. באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין. (דה"א כא טו) ובהשחית ראה ח' וינחם על הרעה. מאי ראה אמר רב יעקב אבינו ראה שנאמר (בראשית לו ב) ויאמר יעקב כאשר ראם ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנא' (שם כב ח) אלהים יראה לו השה, ר' יצחק נפחא אמר כסף כפורים ראה שנא' (שמות ל טז) ולקחת את כסף הכפורים, ורבי יוחנן אמר בית המקדש ראה דכתיב (בראשית כב יד) בהר ה' יראה, פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני, חד אומר כסף כפורים ראה וחד אומר בית המקדש ראה, ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה שנאמר (שם) אשר יאמר היום בהר ה' יראה:

(דף סג) אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש, מרישיה לסיפיה מדריש עת לעשות לה' מה טעם משום הפרו תורתך. מסיפיה לרישי' מדריש הפרו תורתך מה טעם משום עת לעשות לה', תניא הלל הזקן אומר בשעת המכנסים פזר בשעת המפזרים כנם אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר שנא' (משלי יא כד) יש מפזר ונוסף עוד ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנא' עת לעשות לה' הפרו תורתך. דרש בר קפרא זלת קפוץ קנה מינה באתר דלית גבר תמן הוי גבר. אמר אביי ש"מ באתרא דאית גבר תמן לא תהוי גבר, פשיטא לא נצרכה אלא כששניהם שוים, דרש בר קפרא איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין כה (שם ג ו) בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. אמר רבא אפילו לדבר עבירה, דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקייה וקלה, מאי היא אמר רב יהודה מחטא דתלמיותא:

תניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם ריעים בתוך ביתו שנאמר (משלי יח כד) איש רעים להתרועע. תניא רבי אומר אל ימנה אדם אפוטרופוס בתוך ביתו שאלמלא מינה פוטיפר את יוסף אפוטרופוס בתוך ביתו לא בא לאותו דבר, תניא רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. אמר חזקיה

בריה דרבי פרנך אמר רבי יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות לומר לך שכל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן סוף נצרך לכהן על ידי אשתו, שנאמר (במדבר ה י) ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה איש איש כי תשטה אשתו (אלשיך פ' נשא) וכתיב והביא האיש את אשתו וגו', ולא עוד אלא סוף נצרך להן שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו, אמר רב נחמן בר יצחק ואם נותנם סוף מתעשר שנאמר (שם) איש אשר יתן לכהן לו יהיה, לו יהיה ממון הרבה, אמר רב הונא בר ברכיה משום רבי אלעזר הקפר כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו שנאמר (איוב כב כה) והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך, רבי שמואל בר נחמני אמר פרנסתו מעופפת לו כצפור שנאמר וכסף תועפות לך, א"ר יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר (משלי כד י) התרפית ביום צרה צר כחכה, א"ר אמי בר מתנה אמר שמואל אפילו מצוה אחת שנאמר התרפית מכל מקום:

אמר רב ספרא רבי אבהו הוא משתעי כשירד חנניא בן אחי ר' יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ, שגרו אחריו שני ת"ח רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל כיון שראה אותם אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו הכריז עליהם אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש כאותה ששנינו זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל התחיל הוא מטמא והם מטהרים הוא אוסר והם מתירין הכריז עליהם אנשים הללו של שוא הם של תוהו הם. אמרו לו כבר בנית ואי אתה יכול לסתור כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ, אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים אני אוסר ואתם מתירים. אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. אמר להם והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ. אמרו לו הנה רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל, אמר להם אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים והם שגרוני אצלך וכך אמרו לנו לכו ואמרו לו בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי ואמרו לאחינו שבגולה אם שומעים מוטב ואם לאו יעלו להר, אחיה יבנה מזבח חנניה ינגן בכנור ויכפרו כלם ויאמרו אין להם חלק באלהי ישראל. מיד געו כל העם בבכיה ואמרו חס ושלום יש לנו חלק באלהי ישראל. וכל כך למה. משום שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, בשלמא הוא מטהר והן מטמאין לחומרא אלא הוא מטמא והן מטהרים היכי הוה והתניא חכם שטמא אין חבירו רשאי לטהר אסר אין חבירו רשאי להתיר. קא סברי כי היכי דלא נגררו בתריה:

ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ורבי נחמיה ור"א בנו של ר"י הגלילי פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשה פתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש (שמות לג ז) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והלא דברים ק"ו ומה אדון ה' שלא היה מרוחק אלא י"ב מיל אמרה תורה (שם) והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד ת"ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה אעכ"ו. (שם) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים א"ר יצחק א"ל הקב"ה למשה משה אני ואתה נסביר פנים בהלכה. איכא דאמרי כך א"ל הקב"ה למשה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל והחזר האהל למקומו, ושב אל המחנה וגו' אמר רבי אבהו א"ל הקב"ה למשה עכשיו יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתיך והיינו דכתיב ושב אל המחנה, אמר רבא אע"פ כן לא יצא הדבר לבטלה שנא' ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל:

ועוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש (דברים כז ט) הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם וכי אותו היום נתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני. אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו תדע שהרי אדם קורא ק"ש שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא ק"ש מעולם. הסכת עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדרבי יוסי בר חנינא דאמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב (ירמיה נ לו) הרב אל הבדים ונואלו חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא וגואלו וכתיב התם (במדבר יב יא) אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאין שנא' ואשר חטאנו, ואי בעית אימא מהכא (ישעיה יט יג) נואלו שרי צוען, דבר אחר הסכת ושמע ישראל כתתו עצמכם על דברי תורה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מנין שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה שנא' (במדבר יט יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל, ד"א הסכת ושמע ישראל הם ואחר כך כתת כדרבא דאמר רבא לעולם ילמוד אדם ואחר כך יהגה, אמרי דבי רבי ינאי מאי דכתיב (משלי ל לג) כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב. במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות דתנן רבי ישמעאל

אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין נובע. אמר רבי שמואל בר נחמני מ"ד (משלי ל לב) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא ואם זמם יד לפה:

פתח רבי נחמיה בכבוד אכסניא ודרש מ"ד (ש"א טז ו, ע' בחדושי הלכות) ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן איסיפך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל, והלא דברים ק"ו ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו כך, המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה. פתח רבי יוסי בכבוד אכסניא ודרש (דברים כג ח) לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו והלא דברים ק"ו ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר (בראשית מז ו) ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי כך, המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ"ו. פתח ר"א בנו של ר"י הגלילי בכבוד אכסניא ודרש (ש"ב ו יא) ויברך ה' וגו' את בית עובד אדום הגתי בעבור ארון האלהים, והלא דברים ק"ו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו כך, המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ"ו, מה היא ברכה שברכו אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות ושמנה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחת (דף סד) שנאמר (דה"א כו ה) פעלתי השמיני כי ברכו אלהים, וכתיב (שם) כל אלה בני עובד אדום המה ובניהם ואחיהם איש חיל בכח לעבודה ששים ושנים לעובד אדום:

אמר רבי אבין הלוי כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו מדרבה ורב יוסף. דרב יוסף סיני ורבה עוקר הרים אצטריכא להו שעתא שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם. שלחו להו סיני קודם שהכל צריכין למרי חטיא. אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין. מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא כל הנך שני דמלך רכה אפי' אומנא לביתיה לא קרא. וא"ר אבין הלוי מ"ד (תהלים כ ב) יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב, אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעוביה של קורה. וא"ר אבין הלוי כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה שנאמר (שמות יח יב) ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני האלהים אכלו והלא לפני משה אכלו אלא לומר לך כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה:

ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה (שמות ד יח) לך לשלום עלה והצליח דוד שאמר לו לאבשלום (ש"ב

טו ט) לך בשלום הלך ונתלה. וא"ר אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנא' (בראשית טז טז) ואתא תבא אל אבותיך בשלום. א"ר לוי בר חייא היוצא מבהכ"נ ונכנס לבהמ"ד ועוסק בתורה זוכה להקביל פני השכינה שנאמר (תהלים סד ח) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון אמר רב חייא בר אשי אמר רב ת"ח אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעלם הבא שנא' (תהלים סד ח) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר רבי אלעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר (ישעיה נד יג) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך (תהלים קיט קטו) שלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול (שם קכב ז) יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך (שם) למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך (שם) למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך (שם) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:
סליק מסכת ברכות.

שבת

פרק א

שבת (דף ג ע"ב) אמר ליה רבי חייא לרב בר פחתי לא אמינא לך כי קאי רבי בהא מסכת לא תשייליה במסכת אחריתי דלמא לאו אדעתיה. דאי לאו דרבי גברא רבה הוא כספתיה דמשני לך שנויא דלאו שנויא הוא. השתא מיהת שפיר משני לך:
(דף י) רבא בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי אמר (עמוס ד יב) הכון לקראת אלהיך ישראל, רבא שדי גלימא ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה, אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה, כי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי אמר הכון לקראת אלהיך ישראל, רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי העולם ועוסקים בחיי שעה (חיי עוה"ב היינו תורה וחיי העוזה"ז היינו תפלה), והוא סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד, רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא והוו עסקי בשמעתא נגה לצלויי והוה מסרהב ר' ירמיה, קרא עליה רבי זירא (משלי כח ט) מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה :
רב אמי ורב אסי הוו יתבי וגרסי ביני עמודי וכל שעתא ושעתא הוו טפחי אעיברא דדשא ואמרי אי איכא דאית ליה דינא ליעול וליתי, רב חסדא ורבה בר רב הונא הוו יתבי בדינא כולי יומא הוו קא חליש ליבייהו תנא להו רב חייא בר רב מדפתי (שמות יח ח) ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב, (סנהדרין פ"א, ב"ב פ"א) וכי תעלה על דעתך

שמשה יושב ודן כל היום כולו, תורתו מתי נעשית. אלא לומר לך כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ב"ה במעשה בראשית כתיב הכא ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב וכתיב התם (בראשית א ח) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. עד מתי יושבין בדין, אמר רב ששת עד זמן סעודה. אמר רב חמא מאי קרא דכתיב (קהלת י טז) אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו, אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו, בגבורה ולא בשתי, בגבורה של תורה ולא בשתיה של יין. תנו רבנן שעה ראשונה מאכל לודים, שניה מאכל לסטים, שלישית מאכל יורשים, רביעית מאכל פועלים, חמישית מאכל כל אדם. איני והאמר רב פפא רביעית זמן סעודה לכל אדם, אלא רביעית מאכל כל אדם, חמישית מאכל פועלים ששית מאכל ת"ח, מכאן ואילך כזורק אבן לחמת (שאין בו תועלת למלאות החמת אם חסר). אמר אביי לא אמרן אלא דלא טעים מידי מצפרא אבל טעים מידי בצפרא לית לן בה:

ע"ב מסייע ליה לרב המנונא משמיה דעולא דאמר אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנא' (שופטים ו כד) ויקרא לו ה' שלום. אלא מעתא הימנותא נמי אסור למימר בבה"כ דכתיב האל הנאמן, וכי תימא הכי נמי, והאמר רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא א"ר שרי למימר הימנותא בבה"כ. התם שם גופיה לא איקרי הכי דמתרגמינן אלהא מהימנא הכא שם גופיה איקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום:

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו שנאמר (שמות לא יג) לדעת כי אני ה' מקדשכם, תניא נמי הכי לדעת כי אני ה' מקדשכם אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם. מכאן אמר רשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמה מאי עביד ליה אמר אביי שאיף ליה משחא ומלי ליה כוחלא, והאידנא דחיישינן לכשפים מאי, אמר רב פפא שאיף ליה מאותו המין. איני והאמר רב חמא בר חנינא הנותן מתנה לחבירו אין צריך להודיעו שנאמר (שם לד כט) ומשה לא ידע כי קרן עוד פניו בדברו אתו. לא קשיא הא במילתא דעבידא לאגלויי הא במילתא דלא עבידא לאגלויי והא שבת דעבידא לאגלויי. מתן שכרה לא עבידא לאגלויי:

רב חסדא הוה נקיט בידיה תרתי מתנתא דתורא אמר כל מאן דאתי ואמר לי שמעתתא חדתא משמיה דרב יהיבנא להו ניהליה. אמר ליה רבא בר מחסיא הכי אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו שנאמר (שם לא) לדעת כי אני ה' מקדשכם. יהבה ניהליה. אמר חביבין עלך שמעתתא דרב כולי האי. א"ל אין. א"ל היינו דאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא, אמר ליה אמר רב הכי בתרייתא עדיפא לי מקמייתא ואי הוה נקיטנא

אחריתא יהיבנא לך. ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל ב' סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים:

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם יחזור אדם וישב בעיר שישיבתה קרובה שמתוך שישיבתה קרובה עונותיה מועטים שנאמר (בראשית יט כ) הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה והיא מצער. מאי קרובה אילימא דמיקרבא וזוטא. והא קא חזו לה. אלא מתוך שישיבתה קרובה עונותיה מוצערין. אמר רבי אבין מאי קראה דכתיב (שם) אמלטה נא שמה נא בגימטריא חמשין וחד הוו ושל סדום נ"ב ושלותא כ"ו (דף יא) דכתיב (שם) שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעומר ושלש עשרה שנה מרדו ובארבע עשרה שנה בא כדרלעומר וגו':

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב תחת ישמעאל ולא תחת עובדי כוכבים, תחת עובדי כוכבים ולא תחת חבר, תחת חבר ולא תחת תלמיד חכם, תחת תלמיד חכם ולא תחת יתום ואלמנה:

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כל חולי ולא חולי מעיים, כל כאב ולא כאב לב, כל מיחוש ולא מיחוש ראש, כל רעה ולא אשה רעה:

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ושמים יריעות וכל בני אדם לבלרין אין מספיקין לכתוב חללה של רשות מאי קרא אמר רב משרשיא (משלי כה ג) שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר:

רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אשי עבדו ליה עגלא תילתא אמרו ליה ליטעם מר מידי אמר להו בתעניתא יתיבנא אמרו ליה ולא סבר ליה מר להא דר"י דא"ר יהודה לוה אדם תעניתו ופורע. אמר להו תענית חלום הוא ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת ואמר רב חסדא ובו ביום ואמר רב יוסף ואפי' בשבת:

(דף יב) תנא דבי רבי ישמעאל יוצא אדם בתפילין בערב שבת עם חשיכה מאי טעמא כיון דאמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ושעה ק"ו מציץ מה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה (שמות כח לח) והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בהם אזכרות הרבה על אחת כמה וכמה הילכך מידכר דכיר להו. תניא רבי חנניה אומר חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשכה אמר רבי יוסף הלכתא רבתי לשבת:

ת"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא, ור"מ אומר יכולה היא שתרחם. רבי יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל. רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום, כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל כמאן כרבי יוסי. וא"ר חנינא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת. אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי אליעזר לשיולי בתפיחא זמנין אמר ליה המקום יפקדך לשלום וזימנין אמר ליה רחמנא ידכרינך לשלם. היכי עבד הכי והאמר רבי יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי וא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. שאני חולה דשכינה עמו דאמר רב ענן אמר רב מנין ששכינה סיעד את החולה שנאמר (תהלים מא ד) ה' יסעדנו על ערש דוי. תניא נמי הכי הנכנס לבקר את החולה לא ישב על גבי המטה ולא על גבי כסא אלא מתעטף ויושב לפניו מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי:

(דף יג) תנא דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואמרה להם כתיב בתורה (דברים ל כ) כי הוא חייך ואורך ימיך, בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה (שם ע"ב) ושמש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיה ולא היה אדם מחזירה דבר. פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותו מאורע ואמרתי לה בתי בימי נידותיך מהו אצליך. אמרה לי חס ושלום אפילו באצבע קטנה לא נגע בי בימי לבוניך מהו אצליך. אכל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה שהרי התורה אמרה (ויקרא יח יט) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. כי אתא רב דימי אמר מטה חדא הואי, במערבא אמרי אמר רב יצחק בר יוסף סינר מפסיק בינו לבינה:

ע"ב תנו רבנן מי כתב מגלת תענית אמרו חנניה וסיעתו שהיו מחבבין את הצרות. אמר רבי שמעון בן גמליאל אף אנו מחבבין את הצרות אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין. ד"א אין שוטה נפגע, דבר אחר אין בשר המת מרגיש באיזמל, איני והאמר רב יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי שנאמר(איוב יד כב) אך בשרו עליו יכאב, אימא אין בשר המת שבחי מרגיש באיזמל. אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור האיש

ההוא לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשה העלו לו ג' מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרשן:

(דף יד ע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה (משלי כג טו) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני (שם כז) חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר:

(דף טו) אמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלחו לו רבי אמור לנו ב' או ג' דברים שאמרת לנו משום אביך שלח להם כך אמר אבא ק"פ שנה עד שלא חרב הבית פשטה המלכות על ישראל, פי שנה עד שלא חרב הבית גזרו טומאה על ארץ העובדי כוכבים ועל כלי זכוכית, מ' שנה עד שלא חרב הבית גלתה לה סנהדרין וישבה לה בחנויות, למאי הלכתא א"ר יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות, דיני קנסות ס"ד אלא אימא שלא דנו דיני נפשות:

(דף יט) תניא אמר רבי צדוק כך היה מנהגו של בית ר"ג שהיו נותנין כלי לבן לכובס שלשה ימים קודם לשבת וצבועין אפילו בערב שבת ומדבריהם למדנו שהלבנים קשים לכבסן יותר מן הצבועין. אביי הוה יהיב ליה ההוא מנא דצביע לקצרא. א"ל כמה בעית עלויה. אמר ליה כדחיורא. א"ל כבר קדמוך רבנן:

פרק ב

(דף כא) תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש משום שנאי (שמות כז כ) להעלות נר תמיד, הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר, תנן מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהם היו מפקיעין ומהן מדליקין. שמחת בית השואבה שאני:

ע"ב תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובה"א יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ב' זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין:

מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו עובדי כוכבים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה

מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן הגדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה:

(דף כב) אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום מאי דכתיב (בראשית לז כד) והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת"ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו:

(דף כג) אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים ת"ח. הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה. הזהיר בקדוש היום זוכה וממלא גרבי יין. רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דר' אבין נגרא חזא דהוה רגיל בשרגא טובא אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא. נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין. רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי חזא דהוה רגיל בשרגא טובא אמר גברא רבה נפק מהכא. נפק מינייהו רב שיזבי. דביתהו דרב יוסף הות מאחרה ומדלקת לה. אמר לה רב יוסף תנינא (שמות יג כב) לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן, סברה לאקדומה אמר לה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יאחר, אמר רבא דרחים רבנן הוי ליה בנין רבנן, דמוקיר רבנן הוי ליה חתנוותא רבנן, דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן, ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן:

(דף כ"ה ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי ע"ש מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות:

כתיב (איכה ג יז) ותזנה משלום נפשי. אמר רבי אבהו זו הדלקת נר בשבת, נשיתי טובה אמר רבי ירמיה זו בית המרחץ, רבי יוחנן אמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין. ר' יצחק נפחא אמר זו מטה מטה נאה וכלים נאים שעליה. רבי אבא אמר זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לת"ח. תנו רבנן איזהו עשיר כל שיש לו נחת רוח בעשרו דברי ר"מ, ר"ט אומר כל שיש לו ק' כרמים וק' שדות וק' עבדים שעובדין בהן ר"ע אומר כל שיש לו אשה נאה כמעשיה, רבי יוסי אומר כל שיש לו בית הכסא סמוך לשלחנו:

(דף כ"ו) רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשין ומה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזים ומה יעשו אנשי אלכסנדריאה שאין להם אלא שמן צנונות ומה

יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא כך ולא כך אלא נפט. אלא אין לך אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין:

(דף כח ע"ב) מאי הוי עלה דתחש שהיה בימי משה. אמר ר' אילעא אמר רבי שמעון בן לקיש אומר היה רבי מאיר תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה ולא הכריעו בו חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא וקרן אחת היתה לו במצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז, מדקאמר קרן א' ה"ל במצחו ש"מ טהור היה דאמר רב יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר (תהלים סט לב) ותיטב לה' משור פר מקרין מפרס, מקרין תרתי משמע, אמר רב נחמן בר יצחק מקרן כתיב, וליפשוט מינה דמין בהמה הוא, כיון דאיכא קרש דמין חיה הוא ולית ליה אלא חד קרנא איכא למימר מין חיה הוא:

(דף ל) שאול שאלתא זו לעילא מרבי תנחום דמן נוי מהו לכבויי בוצינא דנורא מקמיה באישא בשבתא. פתח ואמר אנת שלמה מלכא אן חכמתך אן סוכלתנותך לא דייך שדבריך סותרים דברי דוד אביך אלא שדבריך סותרין זה את זה, דוד אביך אמר (תהלים קטו יז) לא המתים יהללו יה ואת אמרת (קהלת ד ב) ושבח אני את המתים שכבר מתו, וחזרת ואמרת (שם ט ד) כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת, לא קשיא הא דקאמר דוד לא המתים יהללו יה הכי קאמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות ואין להקב"ה שבח בו והיינו דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב (תהלים פח סא) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות. ודקאמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקב"ה ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר (שמות לב יג) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו, ד"א מנהגו של עולם מלך גוזר גזירה ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין אותה. ואת"ל מקיימין אותה. בחייו מקיימין אותה במותו אין מקיימין אותה. ואילו משה רבינו גזר כמה גזירויי ותקן כמה תקנות וקיימות הן לעולם ולעולמי עולמים ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו, דבר אחר ושבח אני וגו' כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תהלים פו יז) עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו (חלק ע"ש מהרש"א) אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון, אמר לו מחול לך, אמר לו עשה עמי אות בחיי אמר לו בחייך איני מודיע בחיי שלמה בנך אני מודיע, כשבנה שלמה את בית המקדש בקשו להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא

נענה פתח ואמר (שם כד ז) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד רהטו בתריה למבלעיה אמרו מי זה מלך הכבוד אמר להו ה' עזוז וגבור חזר ואמר שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה כיון שאמר (דה"ב ו יב) אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון ולא יפה אמר שלמה (קהלת ד ב) ושבח אני את המתים שכבר מתו. והיינו דכתיב (מ"א ח סו) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו. וילכו לאהליהם שמצאו נשותיהם בטהרה. שמחים שנהנו מזיו השכינה. טובי לב שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד וילדה זכר. על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו שמחל לו על אותו עון. ולישראל עמו דאוחיל להו עון יום כפורים. ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת כרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תהלים לט ה) הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע הודיעני ה' קצי. אמר ליה גזירה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. ומדת ימי מה היא גזירה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם. אדעה מה חדל אני. אמר לו בשבת תמות. אמות באחד בשבת. אמר לו כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. אמות בערב שבת. א"ל (שם פד יא) כי טוב יום בחצריך מאלף. טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. (ע"ב) כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולה יומא. ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסא אמר מה אעביד ליה הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני נפק למיחזי הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה אישתיק ונח נפשיה. שלח שלמה לבי מדרשא אבא מת ומוטל בחמה. וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה. שלחו ליה חתוך נבלה והנח לפני הכלבים. ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו. ולא יפה אמר שלמה (קהלת ט ד) כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. ולענין שאלה דשאילנא קדמיכון נר קרויה נר ונשמתו של אדם קרויה נר מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה:

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחלתו ד"ת וסופו דברי תורה. תחלתו ד"ת דכתיב (קהלת א ג) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש

ואמרי דבי רבי ינאי תחת השמש הוא דאין לו. קודם השמש יש לו. סופו דברי תורה דכתיב (שם יב יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. מאי כי זה כל האדם אמר ר' אלעזר כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולי. שמעון בן עזאי אמר ואמרי לה שמעון בן זומא אומר לא נברא כל העולם כולי אלא לצוות לזה. ומאי דבריו סותרין זה את זה כתיב (שם ז ג) טיב כעס משחוק וכתיב (שם ב ב) לשחוק אמרתי מחולל וכתיב (שם ח) ושיכחתי אני את השמחה וכתיב (שם ב) ולשמחה מה זו עושה. לא קשיא טוב כעס משחוק טוב כעס שכועס הקדוש ברוך הוא על הצדיקים בעולם הזה משחוק שמשחק הקב"ה על הרשעים בעוה"ז ולשחוק אמרתי מהולל זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעולם הבא. ושכחתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה ולשמחה מה זו עושה זו שמחה שאינה של מצוה ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנא' (מ"ב ג טו) ועתה קחו לי מנגן וגו'. אמר רב יהודה וכן לדבר הלכה. אמר רבא וכן לחלום טוב. איני והאמר רב גידל אמר רב כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות תכוינה שנאמר (שה"ש ה יג) שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר. אל תקרי מור עובר אלא מר עובר אל תקרי שושנים אלא ששנים. לא קשיא הא ברבה הא בתלמיד. ואי בעית אימא הא והא ברבה ולא קשיא הא מקמי דליפתח הא לבתר דפתח כי הא דרבה מקמיה דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא:

ואף ספר משלי בקשו לגנוז שהיו דבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנזה אמרי ספר קהלת לאו עייניו ואשכחינן טעמא הכא נמי ליעיינן. ומאי דבריו סותרין זה את זה כתיב (משלי כו ד) אל תען כסיל כאולתו וכתיב (שם) ענה כסיל כאולתו ל"ק הא בד"ת הא במילי דעלמא. בדברי תורה מאי היא כי הא דיתיב ר"ג וקדריש עתידה אשה שתלד בכל יום שנאמר (ירמיה לא ז) הרה ויולדת יחדו. לגלג עליו אותו תלמיד אמר (קהלת א ט) אין כל חדש תחת השמש. א"ל בא ואראך דוגמתו בעה"ז נפק אחזי ליה תרנגולת. ותו יתיב ר"ג וקדריש עתידין אילנות שמוציאין פירות בכל יום שנא' (יחזקאל יז כג) ונשא ענף ועשה פרי מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום. לגלג עליו אותו תלמיד אמר והכתי' אין כל חדש תחת השמש. א"ל בא ואראך דוגמתן בעה"ז נפק אחזי ליה צלף. ותו יתיב ר"ג וקדריש עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנא' (תהלים עב טז) יהי פסת

בר בארץ לגלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש תחת השמש. א"ל בא ואראך דוגמתן בעולם הזה נפק אחזי ליה כמהין ופטריות ואכלי מילת נברא בר קורא:

תנו רבנן לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי. מעשה בשני בני אדם (דף לא) שהמרו זה עם זה אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ת' זוז אמר אחד מהם אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה והלל חופף את ראשו הלך ועבר על פתח ביתו אמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו. אמר ליה בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל. מפני מה ראשיהם של בבליים סגלגלות. א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להם חיות פקחות. הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו. א"ל בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל. מפני מה עיניהן של תרמודיין טרוטות. אמר ליה בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין החולות. הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו. אמר ליה בני מה אתה מבקש אמר ליה שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל. מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות. אמר ליה בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין בצעי המים. א"ל שאלות הרבה יש לי לשאול ומתיירא אני שמא תכעוס נתעטף וישב לפניו אמר ליה כל שאלות שיש לך לשאול שאל אמר לו אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל. א"ל הן. א"ל אם אתה הוא לא ירבו כמותך בישראל. אמר ליה בני מפני מה. אמר ליה מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז. א"ל הוי זהיר ברוחך כדאי הוא הלל שתאבד על ידו ת' זוז ות' זוז והלל לא יקפוד. תנו רבנן מעשה בעובד כוכבים אחד שבא לפני שמאי אמר ליה כמה תורות יש לכם אמר ליה שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה א"ל שבכתב אני מאמינך ושבע"פ איני מאמינך גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה. בא לפני הלל גייריה. יומא קמא א"ל א"ב ג"ד. למחר אפיך ליה א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי דידי קא סמכת ועל פה נמי סמיך עלי. שוב מעשה בעובד כוכבים אחד שבא לפני שמאי. א"ל גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הלל גייריה אמר ליה דעלך סני לחברוך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושא היא זיל גמור. שוב מעשה בעובד כוכבים אחד שהיה עובר אחורי ב"ה ושמע קול סופר שהיה אומר (שמות כח ד) ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד אמר הללו למי א"ל לכהן גדול אמר אותו עובד כוכבים בעצמו אלך ואתגייר בשביל שישימוני כ"ג. בא לפני שמאי א"ל גיירני על מנת שישימוני כ"ג דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל גייריה. א"ל כלום מעמדין מלך אלא מי שיודע

טכסיסי מלכות לך למוד טכסיסי מלכות. הלך וקרא כיון שהגיע (במדבר ג י) לוהזר הקרב יומת א"ל מקרא זה על מי נאמר א"ל אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר ק"ו בעצמו ומה ישראל שנקראו בנים למקום ומתוך אהבה שאהבם קרא להם (שמות ד כב) בני בכורי ישראל כתיב עליהם והזר הקרב יומת. גר הקל שבא במקלו ובתרמילו עאכ"ו. בא לפני שמאי א"ל כלום ראוי אני להיות כ"ג והלא כתיב בתורה והזר הקרב יומת. בא לפני הלל א"ל ענוותן הלל ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה. לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד אמרו קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם ענותנותו של הלל קירבנו תחת כנפי השכינה:

אמר ריש לקיש מאי דכתיב (ישעיה לג ו) והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו' אמונת זה סדר זרעים. עתך זה סדר מועד. חוסן זה סדר נשים. ישועות זה סדר נזיקין. חכמת זה סדר קדשים. ודעת זה סדר טהרות. ואפ"ה יראת ה' היא ואצרו. אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה. קבעת עתים לתורה. עסקת בפריה ורביה. צפית לישועה. פלפלת בחכמה. הבנת דבר מתוך דבר. ואפ"ה אי יראת ה' היא אוצרו אין. אי לא לא. משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חטין לעלייה הלך והעלה לו אמר ליה עירבת בהן קב חומטין אמר ליה לאו. אמר ליה מוטב אם לא העלית. תנא דבי ר' ישמעאל מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה ואינו חושש. אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו (שם ע"ב) יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו בהי עייל. מכריז ר' ינאי הכל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. אמר ר' יהודה לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו שנאמר (קהלת ג יד) והאלהים עשה שייראו מלפניו. רבי סימון ורבי אלעזר הוו יתבי חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא אמר ליה חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא. אמר ליה אידך ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא אמר ליה אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין הוא. תסתיים דרבי אלעזר הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר (דברים י יב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכתיב (איוב כח כח) ויאמר לאדם הן יראת ה' חכמה וגו'. שכן בלשון יוני קורין לאחת חן תסתיים:

ע"ב דרש רב עולא מאי דכתיב (קהלת ז יז) אל תרשע הרבה וכו' הרבה הוא דלא לרשע הא מעט לרשע. אלא מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחד ויהא ריחו נודף. דרש רבא בר רב עולא מאי דכתיב (תהלים עג ד) כי אין חרצובות למותם ובריא אולם אמר

הקדוש ברוך הוא לא דיין לרשעים שאינן חרדין ועצבין מיום המיתה. אלא שלבם בריא להן כאולם. והיינו דאמר רבה מ"ד (שם מט יד) זה דרכם כסל למו יודעין רשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם. שמא תאמר שכוחה היא מהן ת"ל (שם) ואחריהם בפיהם ירצו סלה:

מתניתן על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר:

גמרא. נדה מאי טעמא אמר רבי יצחק היא קלקלה בחדרי בטנה לפיכך תלקה בחדרי בטנה. תינח נדה. חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר. כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא אמר הקב"ה רביעית דם נתתי בכם על עסקי דם הזהרתי אתכם. (דף לב) ראשית קראתי אתכם על עסקי ראשית הזהרתי אתכם. נשמה שנתתי בכם קרויה נר על עסקי נר הזהרתי אתכם. אם אתם מקיימים אותם מוטב ואם לאו הריני נוטל נשמתכם. ומאי שנא בשעת לידתן אמר רבה נפל תורא חדד לסכינא. אביי אמר תפוש תירס אמתא בחד מחטרא ליהוי. רב חסדא אמר שבקיה לרויא דמנפשיה נפיל. מר עוקבא אמר רעיא חנרא ועיזי רהטן אבב חוטרא מילי ואבי דרי חושבנא. רב פפא אמר אבב הנואתא נפישי אחי ומרחמי אבב בזיוני לא אחי ולא מרחמה וגברי היכי מיבדקי אמר ריש לקיש בשעה שעוברים על הגשר. גשר ותו לא אימא כעין גשר. רב לא עבר במברא דיתיב ביה עובד כוכבים אמר דלמא מיפקיד ליה דינא עליה ומתפיסנא בהדיה. שמואל לא עבר אלא במברא דאית ביה עובד כוכבים אמר שטנא בתרי אומי לא שליט. ר' ינאי בדוק ועבר ר' ינאי לטעמיה דאמר לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס. ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו אמר רבי חנין מאי קרא (בראשית לב י) קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך. ר' זירא ביומא דשותא לא נפיק לביני דיקלי. ת"ר על שלש עבירות נשים מתות יולדות. ר"א אומר נשים מתות ילדות. ר' אחא אומר בעון שמכבסות צואת בניהן בשבת. ויש אומרים על שקורין לארון הקודש ארנא. תניא ר' ישמעאל בן אלעזר אומר בעון שני דברים עמי הארץ מתים על שקורין לארון הקודש ארנא. ועל שקורין לבית הכנסת בית עם. תניא ר' יוסי אומר שלשה בדקי מיתה נבראו באשה ואמרי לה שלשה דבקי מיתה. נדה חלה. והדלקת הנר. חדא כרבי אליעזר וחדא כרבנן:

אמר רב יצחק בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר. אמר מר עוקבא מאי קראה (דברים כב ח) כי יפול הנופל ממנו. ממנו להביא ראיה. תני דבי ישמעאל כי יפול הנופל ממנו. ראוי זה ליפול ששת ימי

בראשית שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב:

תנו רבנן מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן כל המומתין מתודין אדם יוצא לשוק יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר. עלה למטה ונפל, יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום לידון. שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים נצול ואם לאו אינו נצול. ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומע"ט ואפילו תתקצ"ט מלמדים עליו חובה ואי מלמד עליו זכות נצול שנאמר (איוב לג כג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו'. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות נצול שנא' אחד מני אלף:

תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר הלכות הקדש תרומות ומעשרות הן הן גופי תורה ונמסרו לעמי הארץ:

תניא רבי נתן אומר בעון נדרים מתה אשתו של אדם שנאמר (משלי כב כז) אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך. רבי אומר בעון נדרים בנים מתים כשהן קטנים שנאמר (קהלת ה ה) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך וגו' למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך. אי זה הן מעשה ידיו של אדם הוי אומר בניו ובנותיו של אדם. פליגי בה רבי חייא בר אבא ורבי יוסי חד אמר בעון מזוזה וחד אמר בעון ביטול תורה למאן דאמר בעון מזוזה מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו. ולמאן דאמר בעון ביטול תורה מקרא נדרש לפניו ולפני פניו. פליגי בה רבי יהודה ורבי מאיר חד אמר בעון מזוזה וחד אמר בעון ציצית בשלמא למאן דאמר בעון מזוזה דכתיב (דברים יא כ) וכתבתם על מזוזות ביתך וכתיב בתריה (שם) למען ירבו ימיכם וימי בניכם. אלא למ"ד בעון ציצית מאי טעמא. א"ר כהנא ואיתימא שילא מרי דכתיב (ירמיה ב לד) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים. רב נחמן בר יצחק אמר למ"ד בעון מזוזה נמי מהכא דכתיב (שם) לא במחתרת מצאתים שעשו פתחים כמחתרת:

אמר ריש לקיש כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו ב' אלפים ות"ת עבדים שנא' (זכריה ח כג) כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם וגו'. תניא רבי נחמיה אומר בעון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם ואשתו מפלת נפלים ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים. ר' אלעזר ברי' יהודה אומר בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים וזורעין זרעים ואחרים אוכלין שנאמר (ויקרא כו טז) אף אני אעשה זאת לכם

והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבות נפש וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם. אל תקרי בהלה אלא בחלה. ואם נותנין מתברכין שנאמר (יחזקאל מד ל) וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרים מלהוריד טל ומטר והיוקר הווה והשכר אבד ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעים שנאמר (איוב כד יט) ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו מאי משמע תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים. ואם נותנין מתברכין שנאמר (מלאכי ג י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארוכות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. מאי עד בלי די אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. בעון גזל הגובאי עולה והרעב הווה ובני אדם אוכלין בשר בניהם ובנותיהם שנא' (עמוס ד א) שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהרי שומרון העושקות דלים הרוצצות אביונים. אמר רבא כגון הני נשי דמחוזא (דף לג) דאכלן ולא עבדן. וכתיב (שם) הכיתי אתכם בשדפון ובירקון וגו' (עמוס ד ט)ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם. וכתיב (יואל א ד) יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל. וכתיב (ישעיה ט יט) ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו איש בשר זרועו יאכלו. אל תקרי בשר זרועו אלא בשר זרעו. בעון עינוי הדין ועוות הדין וקלקול הדין וביטול תורה. חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא, ובני אדם אוכלין ואינן שבעים ואוכלין לחמם במשקל דכתיב (ויקרא כו כה) והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית וכתיב (שם) בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים וגו'. ואין ברית אלא תורה שנאמר (ירמיהו לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. וכתיב (ויקרא כו מג) יען וביען במשפטי מאסו. בעון שבועת שוא ושבועת שקר וחלול השם וחלול שבת היה רעה רבה ובהמה כלה ובני אדם מתמעטין והדרכים משתוממין שנאמר (שם) ואם באלה לא תוסרו לי אל תקרי באלה אלא באלה וכתיב (שם) והשלחתי בכם את חית השדה וגו'. וכתיב בשבועת שקר (שם יט) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך. ובחלול השם כתיב (שם כב יב) ולא תחללו את שם קדשי ובחלול שבת כתיב (שמות לא יד) מחלליה מות יומת ויליף חלול חלול משבועת שקר. בעון שפיכות דמים בית המקדש חרב ושכינה מסתלקת מישראל שנא' (במדבר לה לג) ולא תחניפו וגו' ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה הא אם אתם מטמאין אותה אינכם יושבים בה ואיני שוכן בתוכה. בעון גלוי עריות ועבודת כוכבים והשמטת שמיטין ויובלות גלות בא לעולם ומגלין אותם ובאין אחרים ויושבין במקומן

שנאמר (ויקרא יח ב) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ וגו. וכתיב ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה וגו'. וכתיב (שם) ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה. בעבודת כוכבים כתיב (שם כו) ונתתי את פגריכם וגו' וכתיב (שם) והשימותי את מקדשיכם וגו' ואתכם אזרח בגוים. בשמיטין וביובלות כתיב (שם לד) אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי ימי השמה ואתם בארץ אויביכם וגו' וכתיב (שם) כל ימי השמה תשבות:

בעון נבלות הפה צרות רכות וגזרות קשות מתחדשות ובחורי שונאי ישראל מתים ויתומים ואלמנות צועקים ואינם נענים שנאמר (ישעיה ט טז) על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה. מאי ועוד ידו נטויה אמר רב חנין בר רבא הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה. אמר רבא בר שילא אמר רב חסדא כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם שנאמר (משלי כב יד) שוחה עמוקה פי זרות. רב נחמן בר יצחק אמר אף השומע ושותק שנאמר (שם) זעום ה' יפול שם. אמר רבי אושעיא כל הממרק את עצמו לעבירה חבורות ופצעים יוצאין בו שנאמר (שם כ) חבורות פצע תמרוק ברע ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן שנאמר (שם) ומכות חדרי בטן. אמר ר"נ בר יצחק סימן לעבירה הדרוקן:

ע"ב תנו רבנן ג' מיני הדרוקן הן של עבירה עבה ושל רעב תפוח ושל כשפים דק. שמואל הקטן חש ביה אמר רבונו של עולם מי מפיס איתסי. אביי חש ביה אמר רבא ידענא ביה בנחמני דמכפין נפשיה. רבא חש ביה והא רבא הוא דאמר נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן. שאני רבא דאנסי ליה רבנן בעידניה בעל כרחיה. תנו רבנן ד' סימנין הן. סימן לעבירה הדרוקן. סימן לשנאת חנם ירקון סימן לגסות הרוח עניות. סימן ללשון הרע אסכרה. ת"ר אסכרה בא לעולם על המעשר (ע"ב) ר"א ברבי יוסי אומר על לה"ר. אמר רבא ואיתימא ריב"ל מאי קראה (תהלים סג יב) והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו כי יסכר פי דוברי שקר. איבעיא להו ר"א ברבי יוסי על לשון הרע קאמר או דילמא אף על לשון הרע נמי קאמר. ת"ש כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ור"א ברבי יוסי ור"ש נשאלה שאלה זו בפניהם מכה זו מפני מה מתחלת בבני מעים וגומרת בפה. נענה רבי יהודה בר' אלעאי ראש המדברים בכל מקום ואמר אע"פ שכליות יועצות ולב מבין ולשון מחתך. פה גומר. נענה רבי אלעזר ברבי יוסי ואמר מפני שאוכלין בה דברים טמאים. דברים טמאים ס"ד. אלא שאוכלין בה דברים שאינן מתוקנים. נענה רבי שמעון ואמר בעון ביטול תורה. אמרו לו נשים יוכיחו. שמבטלים את בעליהן. עובדי כוכבים יוכיחו. שמבטלים את ישראל. תינוקות יוכיחו. שמבטלים את אביהם. תינוקות

של בית רבן יוכיחו התם בדרבי גוריון דאמר רבי גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה בזמן שהצדיקים בדור צדיקים נתפסים על הדור אין צדיקים בדור תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור. א"ר יצחק בר זעירי ואמרי לה אמר רבי שמעון בן נזירא מאי קרא (שה"ש א ח) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן וגו' ואמרינן גדיים הממושכנים על הרועים. שמע מינה אף על לשון הרע קאמר שמע מינה. ואמאי קרו ליה ראש המדברים בכל מקום דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ויתיב יהודה בן גרים גבייהו פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיהם של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה ר"ש בן יוחאי ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקים להושיב בהם זונות. מרחצאות לעדן בהם עצמן. גשרים ליטול מהם מכסים. הלך יהודה בן גרים וספר דבריהם ונשמעו למלכות אמרו יהודה שעילה יתעלה. יוסי ששתק יגלה לצפורי. שמעון שגינה יהרג. אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא. כל יומא הוות מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי. כי תקיף גזירתא א"ל לבריה נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערי לה ומגליא לן. אזלו טשו במערתא אתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא והוו משלחי מנייהו והוו יתבי עד צוארינהו בחלא כולי יומא גרסי בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו. איתיבו תריסר שני במערתא אתא אליהו וקם אפתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה. נפקו חזו אינשי דקא כרבי וזרעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה כ"מ שנותנין עיניהם מיד נשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חזרו למערתכם. הדור אזול איתיבו תריסר ירחי שתא אמרי משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש יצתה בת קול ואמרה צאו ממערתכם. נפקו כל היכא דהוה מחי רבי אלעזר הוי מסי רבי שמעון א"ל בני די לעולם אני ואתה. בהדי פניא דמעלי שבתא חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות אמרו ליה הני למה לך אמר להו לכבוד שבת ותסגי לך בחד חד כנגד זכור וחד כנגד שמור אמר ליה לבריה חזי כמה חביבין מצות על ישראל יתיב דעתייהו. שמע רבי פנחס בן יאיר חתניה נפק לאפיה עייליה לבי בני' הוה קא אריך ליה לבשריה. חזא דהוו ביה פילי בגופיה הוה קא בכי וקא נתרן דמעת עיניה וקמצווח ליה. אמר ליה אוי לי שראיתיך בכך א"ל אשריך שראיתני בכך שאלמלי לא ראיתני בכך לא מצאת כי כך. דמעיקרא כי הוה מקשי רשב"י קושיא הוה מפרק ליה רבי פנחם בן יאיר תריסר פירוקי. לסוף כי מקשי רבי פנחס בן יאיר קושיא הוה מפרק ליה רשב"י כ"ד פירוקי. אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל איתקן מלתא דכתיב (בראשית לג יח) ויבא יעקב שלם ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם

בתורתו (שם) ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תקן להם ושמואל אמר שווקים תקן להם ור' יוחנן אמר מרחצאות תקן להם. א"ל איכא מילתא דבעי לתקוני א"ל איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאת (דף לד) ואית להו צערא לכהני לאקופי אמר איכא איניש דידע דאתחזק הכא טהרה. אמר ליה ההוא סבא כאן קצץ בן זכאי תורמסי תרומה. עבד איהו נמי הכי כל היכא דהוה קשי טהריה וכל היכא דהוה רפי צייניה. אמר ההוא סבא טיהר בן יוחאי בית הקברות. אמר ליה אלמלי לא היית עמנו ואפילו היית עמנו ולא נמנית עמנו יפה אתה אומר. עכשיו שהיית עמנו ונמנית עמנו יאמרו זונות מפרכסות זו את זו ת"ח לא כל שכן. יהב ביה עיניה ונח נפשיה. נפק לשוקא חזייה ליהודה בן גרים אמר עדיין יש לזה בעולם. נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות:

שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה וכו'. מה"מ אריב"ל אמר קרא (איוב ה כד) וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא:

אמר רבה בר רב הונא אע"ג דאמור רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר וכו' צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיניה. א"ר אשי אנא לא שמיע לי הא דאמר רבה בר רב הונא וקיימתי' מסברא:

(שם ע"ב) איזהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין. הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות. הכסיף העליון והשוה לתחתון זהו לילה דברי רבי יהודה. רבי נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל. ר' יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו:

(דף לה) אמר רבי חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים. אמר רב מעיין המיטלטל טהור וזו היא בארה של מרים:

פרק ג

(דף מא) רבי זירא הוה משתמיט מרב יהודה דבעי למיסק לארעא דישראל דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנא' (ירמיה. כז ב) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי וגו':

תניא אכל ולא שתה אכילתו דם וזהו תחלת חולי מעים אכל ולא הלך ארבע אמות אכילתו מרקבת וזהו תחלת ריח רע הנצרך לנקביו ואכל דומה לתנור שהסיקוהו ע"ג אפרו וזהו תחלת ריח זוהמא רחץ בחמין ולא שתה מהם דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן רחץ ולא סך דומה למים ע"ג חבית:

פרק ד

(דף מט) אמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים מאי היא, אביי אמר שלא יפיח בהן. רבא אמר שלא ישן בהן. ואמאי קרי ליה בעל כנפים שפעם אחת גזרה מלכות אדום גזרה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו, והיה אלישע מניחם ויוצא לשוק ראוהו קסדור אחד רץ מפניו ורץ אחריו, וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו; אמר לו מה זה בידך, אמר לו כנפי יונה, פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפים. ומאי שנא כנפי יונה משאר עופות, משום דאמתיל כנסת ישראל ליונה שנאמר (תהלים סח יד) כנפי יונה נכפה בכסף וגו'. מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן:

פרק ה

(נ"ג ע"ב) תנו רבנן מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כבי דדי אשה והניק את בנו. א"ר יוסף בוא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה. אמר ליה אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית. אמר רב יהודה בוא וראה כמה קשין מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית. אמר רב נחמן תדע דמתרחיש ניסא ולא איברו מזוני. ת"ר מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה . אמר רבי בוא וראה כמה צנועה אשה זו שלא הכיר בה בעלה. א"ל רבי חייא זו דרכה בכך אלא כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו:

(נד ע"ב) משנה. פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים:

גמ'. וחדא פרה הוה ליה והא אמר רב ואמרי לה אמר יהודה א"ר תריסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא. תנא לא שלו היתה אלא של שכנתו היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו. רב ורבי חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו בכולי סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעיילי ר' יונתן כל מי שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו באנשי עירו נתפס על אנשי דרו בכל העולם כולו נתפס על כל העולם כולו אמר רב פפא והני דבי ריש גלותא נתפסים על כולי עלמא כי הא דאמר רבי חנינא מ"ד (ישיעת ג יד) ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו אם שרים חטאו (דף נה) זקנים מה חטאו אלא אימא על זקנים שלא מיחו בשרים. רב יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל אתאי ההיא אתתא קא צווחת קמיה ולא הוה משגח בה. אמר ליה לא סבר ליה מר (משלי כא יג) אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה. אמר

ליה שיננא רישך בקרירי רישא דרישך בחמימי הא יתיב מר עוקבא אב בית דין דכתיב (ירמיה כא יב) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו וגו'. אמר ליה רבי זירא לרבי סימון לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. אמר ליה לא מקבלי מינאי. אמר ליה אף על גב דלא מקבלי לוכחינהו מר דאמר רבי אחא ברבי חנינא מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה דכתיב (יחזקאל ט ד) ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות וגו' אמר לו הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלמו בהם מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו. אמר לה הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים. אמרה לפניו רבונו של עולם היה בידם למחות ולא מיחו. אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם. אמרה לפניו רבש"ע אם לפניך גלוי להם מי גלוי. והיינו דכתיב (שם) זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו. וכתיב (שם) ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית. תני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו. ומיד והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת. מזבח הנחשת מי הוה. אמר לו הקב"ה התחילו ממקום שאומרים שירה לפני. ומאן נינהו ששה אנשים. אמר רב חסדא קצף אף וחמה ומשחית ומשבר ומכלה. ומאי שנא תיו. אמר רב תיו תחיה תיו תמות. ושמואל אמר תמה זכות אבות. ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות. ור"ל אמר תיו סוף חותמו של הקב"ה דאמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה אמת. רבי שמואל בר נחמני אמר אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו. מאימתי תמה זכות אבות. אמר רב מימות הושע בן בארי שנאמר (הושע ב יב) אגלה את נבלותה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי. ושמואל אמר מימי חזאל שנאמר (מלאכים ב יג כב) וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז וכתיב (שם) ויחן ה' אותם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה. ור"י בן לוי אמר מימי אליהו שנאמר (שם א יח לו) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע וגו'. ורבי יוחנן אמר מימי חזקיהו שנא' (ישעיה ט ו) למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת:

אמר רב אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון. אין מיתה בלא חטא דכתיב (יחזקאל יח כ) הנפש החוטאת היא תמות. אין יסורין בלא עון דכתיב (תהלים פט לג) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. (ע"ב) מיתיבי אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון אמר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה. אמרו ליה והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו אמר להם (קהלת ט ב) מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב וגו'. הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר"ש בן אלעזר אומר אף משה ואהרן בחטאם מתו שנאמר (במדבר כ יב) יען לא האמנתם בי וגו' הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם. מיתיבי ד' מתו בעטיו של נחש ואלו הן בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד וכולהו גמרא לבר מישי אבי דוד דמפרש ביה קרא דכתיב (ש"ב יז כה) ואת עמשא שם אבשלום תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב. וכי בת נחש הואי והלא בת ישי הויא דכתיב (ד"ה א ב טז) ואחיותיהם צרויה ואביגיל. אלא בת מי שמת בעטיו של נחש. מני אילימא תנא דמלאכי השרת והלא איכא משה ואהרן. אלא לאו רבי שמעון בן אלעזר היא וש"מ יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ותיובתא דרב אמי תיובתא:

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה שנאמר (בראשית לה כב) ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד ששקולים כאחד אלא מה אני מקיים (שם) וישכב את בלהה פילגש אביו. מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב את בלהה. תני רשב"א אומר מוצל אותו צדיק מאותו עון ולא בא מעשה זה לידו אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר (דברים כז כ) ארור שוכב עם אשת אביו ויבא חטא זה לידו אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביה עלבון אמו תבע. אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי ובלבל את מצעה. אחרים אומרים ב' מצעות בלבל אחת של שכינה ואחת של אביו. והיינו דכתיב (שם מט ד) אז חללה יצועי עלה א"ת יצועי אלא יצועיי:

אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה שנאמר (שמואל א א ג) ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה'. סבר לה כרב דאמר רב פנחס לא חטא מקיש חפני לפנחס מה פנחס לא חטא אף חפני לא חטא אלא מה אני מקיים (שם ב כב) אשר ישכבון את הנשים. מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהן מעלה עליהם הכתוב כאילו שכבום. גופא אמר רב פנחס לא חטא שנאמר (שם יד ג) ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה' וגו' אפשר חטא בא לידו והכתוב

מיחסו והלא כבר נאמר (מלאכי ב יב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות, אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה. אלא לאו ש"מ פנחס לא חטא. אלא הא כתיב (ש"א ב כב) אשר ישכבון ישכבן כתיב. והכתיב (שם) אל בני כי לא טובה השמועה. אמר ר"נ בר יצחק בני כתיב. והכתיב מעבירים. א"ר חונא בריה דרב יהושע מעבירם כתיב. והכתיב (שם) בני עלי בני בליעל. מתוך שהיה לו לפנחס למחות בחפני ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר (דף נו) בני שמואל חטאו אינו אלא טועה שנאמר(ש"א ח א) ויהי כאשר זקן שמואל וגו' ולא הלכו בניו בדרכיו. בדרכיו הוא דלא הלכו מחטא נמי לא חטאו. אלא מה אני מקיים (שם) ויטו אחרי הבצע שלא עשו כמעשה אביהם שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם שנאמר (שם ז טז) והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם. כתנאי ויטו אחרי הבצע ר"מ אומר חלקם שאלו בפיהם. רבי יהודה אומר מלאי הטילו על בעלי בתים. רבי עקיבא אומר קופה יתירה של מעשר נטלו בזרוע. ר' יוסי אומר מתנות נטלו בזרוע:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר (שמואל א יח יד) ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו אלא מה אני מקיים (שם ב יב ט) מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע רבי אומר משונה רעה זו מכל רעות שבתורה שכל רעות שבתורה כתיב בהו ויעש וכאן כתיב לעשות שביקש לעשות ולא עשה. (שם) את אוריה החתי הכית בחרב שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא דנת ואת אשתו לקחת לך לאשה ליקוחין יש לך בה דא"ר שמואל מר נחמני א"ר יונתן (כתובות ט) כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו שנאמר (שמואל א יז יח) ואת עשרת חריצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח. מאי ערובתם. תני רב יוסף דברים המעורבים ביניו לבינה. (שמואל ב יב) ואותו הרגת בחרב בני עמון (קדושין מג) מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו. מ"ט מורד במלכות הוה דא"ל (שם יא) ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים. אמר רב כי מעיינת ביה בדוד לא משכחת ביה בר מדאוריה דכתיב (מ"א טו ה) רק בדבר אוריה החתי. אביי קשישא רמי דרב אדרב מי אמר רב הכי והאמר רב קבל דוד לשון הרע קשיא. גופא רב אמר קבל

דוד לשון הרע דכתיב (ש"ב ט ד) ויאמר לו המלך איפה הוא ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל בלו דבר וכתיב (שם) וישלח המלך ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל מלו דבר מכדי חזייה דשקרא הוא כי הדר אלשין עליה מ"ט קבלה מיניה דכתיב (שם טז ג) ויאמר המלך ואיה בן אדוניך ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלם וגו'. ומנ"ל דקבל מיניה דכתיב (שם) ויאמר המלך הנה לך כל אשר למפיבושת ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן בעיניך אדוני המלך. ושמואל אמר לא קבל דוד לשון הרע דברים הניכרים חזא ביה דכתיב (שם יט כה) ומפיבושת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס וגו'. וכתיב ויהי כי בא ירושלים לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיבושת ויאמר אדוני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פסה (ע"ב) עבדך וירגל בעבדך אל אדוני המלך ואדוני המלך כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך וגו' ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה ויאמר מפיבושת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו. א"ל אני אמרתי מתי הבא בשלום ואתה עושה לי כך לא עליך יש לי תרעומות אלא על מי שהביאך בשלום היינו דכתיב (ד"ה א ט לד) ובן יהונתן מריב בעל שמו והלא מפיבושת שמו אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו יצתה בת קול ואמרה לו נצא בר נצא. נצא הא דאמרן. בר נצא דכתיב (שמואל א טו ה) ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל. אמר רבי מני על עסקי נחל. אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה. אמר רב יהודה אמר רב אלמלי לא קבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל עכו"ם ולא גלינו מארצנו:

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר שלמה חטא אין אלא טועה שנאמר (מלכים א יא ד) ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מחטא נמי לא חטא. אלא מה אני מקיים (שם) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו חטו את לבבו. ההיא כרבי נתן דר' נתן רמי כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו חטו וגו' והכתיב כלבב דוד אביו. כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מחטא נמי לא חטא. ה"ק ויהי לעת זקנת שלמה נשיו חטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא הלך. והכתיב (שם יא ז) אז יבנה שלמה במה לכמוש שקץ מואב. שבקש לבנות ולא בנה. אלא מעתה (יהושע ח ל) אז יבנה יהושע מזבח לה' שבקש לבנות ולא בנה. אלא דבנה ה"נ דבנה. אלא כדתניא רבי יוסי אומר (מלכים ב כג יג) ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר מימין להר המשחית

אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרות שקוץ צדונים וגו'. אפשר בא אסא ולא ביערם יהושפט ולא ביערם עד שבא יאשיה וביערם הלא כל עבודות כוכבים שבארץ ישראל אסא ויהושפט ביערום. אלא מקיש ראשונים לאחרונים מה אחרונים לא עשו ותלה בהן לשבח אף ראשונים לא עשו ותלה בהן לגנאי. והכתיב (שם א יא ו) ויעש שלמה הרע בעיני ה'. אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא. אמר רב יהודה אמר שמואל נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ואל וכתב בו ויעש הרע בעיני ה'. אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה הכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה לו כך עושין לעבודת כוכבים פלוני וכך עושין לעבודת כוכבים פלוני ולא מיחה בה. א"ר יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי. במתניתא תנא אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף אחד וזהו איטליא של יון:

אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר יאושיהו חטא אינו אלא טועה שנאמר (מלכים ב כב ב) ויעש הישר בעיני ה' וילך בכל דרך דוד אביו. אלא מה אני מקיים (שם כג כה) וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב וגו'. שכל דין שדן מבן ה' עד י"ח החזירם להם. שמא תאמר נטל מזה ונתן לזה ת"ל בכל מאדו שנתן להם משלו. ופליגא דרב דאמר רב אין לך גדול כבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו ואחד בדורנו ומנו אבא אבוה דרבי ירמיה בר אבא. ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דרב ירמיה בר אבא דאמר מר ר' אבא ואחא אחי הוו. א"ר יוסף ועוד אחד בדורנו ומנו עוקבן בר נחמיה ריש גלותא והיינו נתן צוציתא. אמר רב יוסף הוה יתיבנא בפירקא והוה קא מנמנם וחזאי בחלמא דקא פשט ידיה וקבליה:

פרק ו

(דף נט) ולא בעיר של זהב. מאי בעיר של זהב. רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים דדהבא כדעבד ליה ר' עקיבא לדביתהו:

(דף ס) סנדל המסומר מ"ט אמר שמואל שלפי השמד היו והיו נחבאים במערות ואמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא נהפך סנדלו של א' מהם כסבורים הם א' מהן יצא וראוה אויבים ועכשיו באין עליהם דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהם האויבים. ר' אילעאי בר אלעזר אומר במערה היו יושבין ושמעו קול מעל גבי המערה כסבורין היו שבאו עליהם אויבים דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהן האויבים. רמי בר יחזקאל אמר בבית המדרש היו יושבין ושמעו קול מאחורי בה"מ

כסבורים היו שבאו עליהם אויבים דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהם אויבים. באותה שעה אמרו אל יצא אדם בסנדל המסומר. אי הכי בחול נמי ליתסר מעשה כי הוה בשבת הוה:

(דף סא) ת"ר כשהוא נועל נועל של ימין ואח"כ נועל של שמאל וכשהוא חולץ חולץ של שמאל ואח"כ חולץ של ימין כשהוא רוחץ רוחץ של ימין ואח"כ של שמאל כשהוא סך סך של ימין ואח"כ של שמאל והרוצה לסוך כל גופו סך ראשו תחלה מפני שהוא מלך על כל איבריו:

אמר רב כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא. מאי קא משמע לן דליגמר איניש והדר ליסבר. אמר רבי ירמיה אמר רבי אלעזר שני ת"ח המחדדין זה לזה בהלכה הקב"ה מצליח להם שנאמר (תהלים מה מה) והדרך צלח אל תקרי והדרך אלא וחדדך. ולא עוד אלא שעולין לגדולה שנאמר (שם מה ה) צלח רכב. יכול אפילו שלא לשמה. תלמוד לומר על דבר אמת. יכול אם הגיס דעתו כן ת"ל וענוה צדק. ואם עושים כו זוכין לתורה שניתנה בימין שנאמר (שם) ותורך נוראות ימינך. רב נחמן בר יצחק אמר זוכין לדברים שנאמרו בימינה של תורה דאמר רבא בר רב שילא ואמרי לה אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת מאי דכתיב (משלי ג טז) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד אלא בימינה אורך ימים איכא עושר וכבוד ליכא. אלא למיימינים בה אורך ימים איכא וכ"ש עושר וכבוד למשמאילים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא. אמר רבי ירמיה אמר ר"ש בן לקיש שני תלמידי חכמים הנוחים זה לזה בהלכה הקב"ה מקשיב להם שנא' (מלאכי ג י) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' אין דבור אלא נחת שנאמר (תהלים מז ד) ידבר עמים תחתינו. מאי ולחושבי שמו. אמר רבי אמי אפילו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. אמר רב חיננא בר אידי כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר (קהלת ח ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע. אמר רבי אסי ואיתימא רבי חנינא אפילו הקב"ה גוזר גזרה הוא מבטלה שנאמר (קהלת ח ד) כאשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה וסמיך ליה שומר מצוה לא ידע דבר רע. אמר רבי אבא אר"ש בן לקיש ב' ת"ח המקשיבים זה לזה בהלכה הקב"ה שומע לקולם שנאמר (שיר ח יג) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני ואם אין עושין כן גורמין לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר (שם) ברח דודי וגו'. אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש ב' ת"ח המדגילין זה לזה בהלכה הקב"ה אוהבן שנא'

(שם) ודגלו עלי אהבה. אמר רבא והוא דידעי צורתא דשמעתא והוא דלית להו רבה במתא למגמר מיניה:

ואמר רבי אבא אמר רשב"ל גדול המלוה יותר מן העושה צדקה ומטיל בכיס יותר מכולם. אמר ר"א ארשב"ל אם ת"ח נוקם ונוטר כנחש הוא חגרהו על מתניך אם עם הארץ הוא חסיד אל תדור בשכונתו:

אמר רב כהנא אמר רבי שמעון בן בן לקיש ואמרי לה אמר רב אסי אמר רשב"ל ואמרי לה א"ר אבא אר"ש בן לקיש כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו שנאמר (איוב ו יד) למס מרעהו חסד שכן בלשון יונית קורין לכלב למס. ורב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר (שם) ויראת שדי יעזוב. ההיא אתתא דעיילא להההוא ביתא למיפא נבח בה כלבא איתעקר ולדה א"ל מרא דביתא לא תדחלי דשקילי ניביה ושקילין טופריה. אמרה ליה שקילא טיבותיך ושדיא אחיזרי כבר נד ולד:

מעשה בר"ע שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא וחיי לפום רבנן חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידיהון:

פרק ז

(דף סט ע"ב) אמר רב הונא היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד. חייא בר רב אמר משמר יום אחד ומונה ששה. במאי קמיפלגי מר סבר כברייתו של עולם ומר סבר כאדם הראשון:

(דף עה) אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת והלומד דבר אחד מן האמגוש חייב מיתה והיודע לחשוב תקופות ומזלות ואינו חושב אסור לספר הימנו. אמגושא רב ושמואל ח"א חרשי וחד אמר גדופי. תסתיים דרב אמר גדופי דאמר רב זוטרא בן טוביה אמר רב הלומד דבר אחד מן האמגוש חייב מיתה דאי סלקא דעתך חרשי והכתיב (דברים יח יט) לא תלמד לעשות אבל אתה למד להכין ולהורות. תסתיים:

אמר ר' שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא כל היודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר (ישעיה ה יב) ואת פועל ה' לא יביטו ומעשי ידיו לא ראו. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שמצוה על אדם לחשב תקופות ומזלות שנאמר (דברים ד ו) ושמרתם ועשיתם בי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אי זו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים. הוי אומר זה החושב תקופות ומזלות:

פרק ח

(דף עז ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה ברא שבלול לכתית ברא זבוב לצרעה יתוש לנחש ונחש לחפפית וסממית לעקרב. היכי עביד ליה. מייתי חדא אוכמא וחדא חיורא ושלקי ליה ושייפי ליה. ת"ר ה' אימות הן אימת חלש על גבור אימת מפגיע על ארי. אימת יתוש על הפיל. אימת סממית על עקרב. אימת סנונית על הנשר. אימת כילבית על לויתן. אמר רב יהודה אמר רב מאי קראי (עמוס ה ט) המבליג שור על עז. ר' זירא אשכח לרב יהודה דהוה קאי אפיתחא דבי חמוה וחזיה דהוה בדיחא דעתיה ואי בעי מיניה כל חללי עלמא הוה אמר ליה. א"ל מ"ט עזי מסגן ברישא והדר אמרי. א"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא. מאי טעמא הני מיכסיין וחני מיגלין. הני דמכסינן מינייהו מכסיין והני דלא מכסינן מינייהו מיגליין. מאי טעמא גמלא זוטרא גנובתיה. משום דאכל כיסי. מ"ט תורא אריכא גנובתיה. משום דדייר באגמי ובעי לכרכושי בקי. מ"ט קרנא דקמצא רכיבא משום דדיירא בחילפי ואי קשיא נדייה ומתעוורא דאמר שמואל האי מאן דכעי לכמיה לקמצא לשלפינהו לקרנא. מ"ט האי תימרא דתרנגותא מדלי לעילא. דדיירי אדפי ואי עייל קטרא מתעוורא:

פרק ט

מתני' אמר רבי עקיבא מנין לעבודת כוכבים שמטמאה במשא כנדה שנאמר (ישעיה ל כב) תזרם כמו דוה צא תאמר לו מה נדה מטמאה במשא אף עבודת כוכבים מטמאה במשא:

גמרא אמר רבה תזרם כמו דוה דאמר קרא נכרינהו מינך כזר צא תאמר לו הכנס אל תאמר לו:

(דף פג עב) תנינן (שופטים ח לג) וישימו להם בעל ברית לאלהים זה זבוב בעל עקרון מלמד שכל אחד ואי עושה דמות יראתו ומניחה בתוך כיסו כיון שזוכרה מוציאה מתוך כיסו ומחבקה ומנשקה. א"ר חנינא בן עקביא מפני מה אמרו ספינת הירדן טמאה מפני שטוענין אותה ביבשה ומורידין אותה למים. אמר רב יהודה א"ר לעולם על ימנע אדם את עצמו מבית המדרש אפי' שעה אחת שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בבית המדרש ולא נתגלה טעמה עד שבא רבי חנינא בן עקביא ופירשה. א"ר יונתן לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה שנאמר (במדבר יט יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה. אמר ר"ל אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל:

(דף פה) אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן מאי דכתיב (דברים יט יד) לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים. גבול שגבלו ראשונים לא תסיג. מאי גבלו ראשונים. אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן דכתיב (בראשית לו כ) אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ. אטו כולי עלמא יושבי רקיע נינהו אלא שהיו בקיאים בישיבה של ארץ שהיו אומרים מלא קנה זה לזית מלא קנה זה לגפנים מלא קנה זה לתאנה. וחורי שמריחין את הארץ. וחוי אמר רב פפא שהיו טועמים את הארץ כחיויא. רב אחא בר יעקב אמר חורי שנעשו בני חורין מנכסיהן:

אמר רב אדא בר אהבה משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד. בהשכמה עלה דכתיב (שמות לד ד) וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני. בהשכמה ירד דכתיב (שם יט כד) לך רד ועלית אתה ואהרן עמך. מקיש ירידה לעליה מה עלייה בהשכמה אף ירידה בהשכמה. ת"ר בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו. אמר רבא דכ"ע ברי"ח אתו למדבר סיני כתיב הכא (שמות יט א) ביום הזה באו מדבר סיני וכתיב התם (שם יב ב) החדש הזה לכם ראש חדשים. מה להלן ראש חדש אף כאן ראש חדש. ודכ"ע בשבת ניתנה תורה לישראל כתיב הכא (שם כ ח) זכור את יום השבת לקדשו וכתיב התם (שם יג ג) ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה וגו' מה להלן בעצומו של יום אף כאן בעצומו של יום כי פליגי בקביעה דירחא רבי יוסי סבר בחד בשבא איקבע ירחא ובחד בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא בתרי בשבא אמר להו (שם יט ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (דף פז) בתלתא אמר להו מצות הגבלה בד' עבוד פרישה. ורבנן סברי בתרי בשבא איקבע ירחא בתרי בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא ובתלתא א"ל ואתם תהיו לי בד' א"ל מצות הגבלה בה' עבוד פרישה מיתיבי (שם יט) וקדשתם היום ומחר קשיא לרבי יוסי הא אמרינן יום אחר הוסיף משה מדעתו דתניא ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו הוסיף יום אחד מדעתו ופירש מן האשה ושבר את הלוחות. הוסיף יום אחד מדעתו מאי דרש היום ומחר היום כמחר מה למחר לילו עמו אף היום לילו עמו ולילה דהאידנא נפק ליה ש"מ תרי יומי לבר מהאידנא. ומנא לן דהסכים הקדוש ברוך הוא עמו דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא. פירש מן האשה מאי דרש נשא ק"ו בעצמו אמר ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהם אלא שעה אחת וקבע להם זמן אמרה תורה (שם) אל תגשו אל אשה אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי ואינו קובע לי זמן על אחת כמה וכמה. ומנא לן דהסכים הקב"ה על ידו דכתיב (דברים ה כז) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, וכתיב בתריה ואתה פה עמוד עמדו. ואית דאמרי (במדבר יב ח) פה אל פה אדבר בו.

שבר את הלוחות מאי דרש. אמר ומה פסח שהוא חד מתרי"ג מצות אמרה תורה (שמות יב מג) כל בן נבר לא יאכל בה התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה ומנא לן דהסכים הקב"ה על ידו שנאמר (שם לד א) אשר שברת ואמר ריש לקיש יישר כחך ששברת. ת"ש (שם יט יא) והיו נכונים ליום השלישי קשיא לרבי יוסי הא אמרינן יום אחד הוסיף משה מדעתו:

תניא (שמות יט) וישב משה את דברי העם אל ה' וכתיב ויגד משה את דברי העם אל ה' מה אמר ליה הקב"ה למשה ומה אמר להו משה לישראל ומה אמרו ישראל למשה ומה השיב משה לפני הגבורה זו מצות הגבלה דברי ר' יוסי בר יהודה. רבי אומר בתחלה פירש עונשה דכתיב (שם) וישב משה דברים שמשבבין דעתו של אדם ולבסוף פירש מתן שכרה דכתיב ויגד משה דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה. ואיכא דאמרי בתחלה פירש מתן שכרה דכתיב וישב משה דברים שמשיבין דעתו של אדם ולבסוף פירש עונשה דכתיב ויגד משה דברים שקשין לאדם כגידין. ת"ש ששי. ששי בחודש ששי בשבת קשיא לרבנן. הא נמי ר' יוסי היא. ששי למאי. רבא אמר לחנייתן. רב אחא בר יעקב אמר למסען. וקא מיפלגי בשבת דמרה דכתיב (דברים ה יב) כאשר צוך ה' אלהיך ואמר רב יהודה אמר רב כאשר צוך במרה. מר סבר אשבת איפקוד אתחומין לא איפקוד. ומר סבר אתחומין נמי איפקוד:

ע"ב תא שמע ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים ביי"ד שחטו פסחיהם ובט"ו יצאו ולערב לקו בכורות לערב ס"ד אלא מבערב לקו בכורות. ואותו היום ה' בשבת היה. מדחמיסר בניסן ה' בשבת ריש ירחא דאייר שבתא וריש ירחא דסיון חד בשבת קשיא לרבנן. אמרי לך רבנן אייר דההיא שתא עבורי עברוה. ת"ש (שמות מ יז) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן תנא אותו היום נטל י' עטרות. ראשון למעשה בראשית. ראשון לנשיאים. ראשון לכהונה. ראשון לעבודה. ראשון לירידת האש. ראשון לאכילת קדשים. ראשון לשכון שכינה. ראשון לברך את ישראל. ראשון לאיסור הבמות. ראשון לחדשים. ומדריש ירחא דניסן דהאי שתא חד בשבתא דאשתקד ד' בשבא דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לר"ה אלא ד' ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת ה'. ה"ל ריש ירחא דאייר מעלי שבתא וריש ירחא דסיון שבתא. קשיא בין לרבי יוסי בין לרבנן. לרבי יוסי ז' חסרין עבוד (דף פח) לרבנן ח' חסרין עבוד: ת"ש דתניא בסדר עולם ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהן בחמשה עשר יצאו ואותו היום ע"ש היה. ומדריש ירחא דניסן ערב שבת, ריש ירחא דאייר חד בשבא, וסיון בתרי בשבא, קשיא לר' יוסי. אמר לך ר' יוסי הא מני רבנן היא.

ת"ש ר' יוסי אומר בשני עלה משה וירד, בשלישי עלה וירד, ברביעי ירד ושוב לא עלה. ומאחר שלא עלה מהיכן ירד. אלא ברביעי עלה וירד, בחמשי בנה מזבח והקריב עליו קרבן, בששי לא היה לו פנאי. מאי לאו משום תורה, לא משום טורח שבת. דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי בירחא תליתאי. כמאן כרבנן. (שמות יט יז) ויתיצבו בתחתית ההר אמר ר' אבדימי בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא. אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב (אסתר ט כז) קימו וקבלו היהודים קימו מה שקבלו כבר:

אמר חזקיה מאי דכתיב (תהלים עו ט) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה. אם יראה למה שקטה. ואם שקטה למה יראה. אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה. ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ר"ל מאי דכתיב (בראשית א לא) ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי ה"א יתירה למה לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו:

דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא של מלאכי השרת. לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שתי כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכיון שחטאו ישראל ירדו ק"כ רבוא מלאכי חבלה ופרקום שנא' (שמות לג ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. אמר רב חמא בר חנינא בחורב טענו בחורב פרקו. בחורב טענו כדאמרינן בחורב פרקו דכתיב וינצלו בני ישראל וגו'. א"ר יוחנן וכולן זכה משה ונטלן דסמיך ליה ומשה יקח את האהל. אמר ר"ל ועתיד הקב"ה להחזירן לנו שנא' (ישעיה לה י) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם. אמר ר"א בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להם מי גילה לבני רז זה שמה"ש משתמשין בו דכתיב (תהלים קג כ) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא עושי והדר לשמוע:

אמר רבי חמא ברבי חנינא מ"ד (שיר ב ב) כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע. ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבא אצבעתי דמא א"ל עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו ברישא איבעי לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו. א"ל אנן דסגינן בשלמותא כתיב כן (משלי יא ג) תומת ישרים תנחם. הנך אינשי דסנן בעלילותא כתיב בהו (שם) וסלף בוגדים ישדם:

ע"ב אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב (שיר ד ט) לבבתני אחותי כלה לבבתני באחת מעיניך בתחלה באחת מעיניך לכשתעשי בשתי עיניך. אמר עולא עלובה כלה מזנה בתוך חופתה. אמר רב מרי ברה דבת שמואל מאי קראה. עד שהמלך במסיבו וגו'. אמר רב ועדיין חביבותא היא גבן דכתיב (שם) נתן ולא כתיב הסריח:
תנו רבנן הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:
אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (תהלים סח יב) ה' יתן אומר המבשרות צבא רב כל דבור ודבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות. תנא דבי רבי ישמעאל (ירמי' כו כט) וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות אף כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות. אמר רב חננאל בר פפא מאי דכתיב (משלי ח ו) שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד"ת יש בו להמית ולהחיות והיינו דאמר רבא למיימינים בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא דמותא. דבר אחר נגידים כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה קושרים לו שני כתרים. אמר רבי יהושע בן לוי מ"ד (שיר א יג) צרור המור דודי לי בין שדי ילין אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אע"פ שמיצר ומימר לי דודי בין שדי ילין. (שם) אשכול הכפר דודי לי בכרמי עין גדי מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לי. מאי משמע דהאי כרמי לישנא דמכניש הוא. אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן כסא של כובס שכורמין עליו את הכלים. ואמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (שם ה יג) לחייו כערוגת הבשם כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים. וכיון שמדבור ראשון נתמלא דבור שני להיכן הלך. הוציא הקב"ה רוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון שנאמר (שם) שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים. ואריב"ל כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר (שם) נפשי יצאה בדברו ומאחר שמדבור ראשון יצאה נשמתן דבור שני היאך קבלה הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם שנאמר (תהלים סח י) גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה, ואריב"ל כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהם י"ב מיל והיו מלאכי השרת מדדין אותם שנאמר (שם) מלבי צבאות ידודון ידודון אל תקרי ידודון אלא ידדון:
ואמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו. אמר להם לקבל התורה בא. אמרו לפניו חמדה שגנוזה לך תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם (תהלים

ח ב-ה) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו (שם) ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים. אמר לו הקב"ה למשה החזר להם תשובה. אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר ליה אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה שנאמר (איוב כו ט) מאחז פני כסא פרשו עליו עננו וא"ר נחום מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו. אמר לפניו רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להם למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם. שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים בין ערלים אתם שרויים שעובדין (דף פט) עבודת כוכבים. שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושין מלאכה שאתם צריכין שבות. שוב מה כתיב בה לא תשא משא ומתן יש ביניכם. שוב מה כתיב בה כבד את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם. שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב קנאה יש ביניכם יצה"ר יש ביניכם. מיד הודו לו להקב"ה שנא' (תהלים ח י) ה' אדונינו מה אדיר שמך וגו' ואלו תנה הודך על השמים לא כתיב. מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב ומסר לו דבר שנא' (שם סח יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות. ואף מלאך המות מסר לו דבר שנא' (במדבר יז יג) ויתן את הקטרת ויכפר על העם ואומר (שם) ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו' אי לאו דא"ל מנא הוה ידע:

ואמר ריב"ל בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו רבש"ע תורה היכן היא. א"ל נתתיה לארץ. הלך אצל ארץ אמר לה תורה היכן היא אמרה ליה (איוב כח ח) אלהים הבין דרכה וגו'. הלך אצל ים ואמר ליה אין עמדי. הלך אצל תהום וא"ל אין בי שנא' (שם כח כד) תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. חזר ואמר לפני הקב"ה רבש"ע חפשתיה בכל הארץ ולא מצאתיה. א"ל לך אצל בן עמרם הלך אצל משה ואמר ליה תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא. א"ל וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה. א"ל הקב"ה למשה משה בדאי אתה. אמר לפניו רבש"ע חמדה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי. אמר ליה הקב"ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנאמר (מלאכי ג כב) זכרו תורת משה עבדי וגו'. ואמר ריב"ל בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות א"ל משה אין שלום בעירך. אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. א"ל היה לך לעזרני. מיד א"ל (במדבר יד יז) ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת:

ואמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (שמות לב א) וירא העם כי בשש משה אל תקרי בשש אלא באו שש בשעה שעלה משה למרום אמר להם לישראל לסוף מ' יום בתחלת

שש אני בא. לסוף מ' יום בא שטן וערבב את העולם אמר להם משה רבכם היכן הוא. אמרו לו עלה למרום. אמר להם באו שש ולא השגיחו עליו מת ולא השגיחו עליו הראה להם דמות מטתו והיינו דקאמרי ליה לאהרן כי זה משה האיש וגו':

(דף פט) אמר ליה ההוא מרבנן לרב כהנא מי שמיע לך מאי הר סיני. א"ל הר שנעשו בו נסים לישראל. הר ניסאי מיבעי ליה. אלא הר שנעשה סימן טוב לישראל. הר סימנאי מיבעי ליה. א"ל מ"ט לא שכיחת קמיה דרב פפא ורב הונא בריה דרבי יהושע דמעייני באגדתא דרב חסדא ורבה בריה דרב הונא דאמרי תרוייהו מאי הר סיני הר שירדה שנאה לאומות העולם עליו והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא ה' שמות יש לה מדבר צין שנצטוו ישראל עליו. מדבר קדש שנתקדשו ישראל עליו. מדבר קדמות שנתנה קדומה עליה מדבר פארן שפרו ורבו עליו ישראל. מדבר סיני שירדה שנאה לאומות העולם עליה ומה שמו חורב שמו. ופליגא דרבי אבהו דאמר רבי אבהו הר סיני שמו ולמה נקרא הר חורב שירדה חורבה לאומות העולם עליו:

משנה. מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח שנאמר (ישעיה א יח) אם יהיו חטאיכם כשנים וגו'.

גמ'. כשנים כשני מיבעי ליה. א"ר יצחק אמר הקב"ה לישראל אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות משמש ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו. דרש רבא מ"ד (שם) לכו נא ונוכחה יאמר ה' לכו נא בואו נא מיבעי ליה. יאמר ה' אמר ה' מיבעי ליה. לע"ל ואמר להם הקב"ה לישראל לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם. ויאמרו לפניו רבש"ע אצל מי נלך אצל אברהם שאמרת לו (בראשית טו יג) ידוע תדע ולא בקש רחמים עלינו. אצל יצחק שברך את עשו (שם כז מ) והיה כאשר תריד ולא בקש רחמים עלינו. אצל יעקב שאמרת לו (שם מו ד) אנכי ארד עמך מצרימה ולא בקש רחמים עלינו אצל מי נלך עכשיו יאמר ה'. א"ל הקב"ה הואיל ותליתם עצמכם בי אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב (ישעיה סג טז) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו וגו' לע"ל אומר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי. אומר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך. אמר אימא ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים אפשר דבעי רחמי עלייהו א"ל בניך חטאו אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך אמר לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה. א"ל ליצחק בניך חטאו לי אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם (שמות ד כב) בני בכורי עכשיו בני ולא בניך ועוד כמה חטאו כמה שנותיו של אדם ע' שנה דל עשרים דלא ענשת עלייהו פשו להו חמשים דל כ"ה דלילותא פשו להו

כ"ה דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל ודבית הכסא פשו להו תרתי סרי ופלגא אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך וא"ת כולהו עלי הא קריבית נפשי קמך. פתחו ואמרו כי אתה אבינה אומר להם יצחק עד שאתם מקלסין לי קלסו להקב"ה ומחוי להו יצחק קוב"ה בעינייהו. מיד נושאים עיניהם למרום ואומרים (ישעיה סג טז) אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו דכתיב (הושע יא ד) בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם ואט אליו אוכיל:

פרק יא

(דף צו ע"ב) תנו רבנן מקושש זה צלפחד וכן הוא אומר (במדבר טו) ויהיו בני ישראל במדבר וגו' ולהלן הוא אומר (שם כז ג) אבינו מת במדבר מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד דברי רבי עקיבא. אמר ליה רבי יהודה בן בתירא עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין אם בדבריך התורה כסתו ואתה מגלה אותו ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק. (דף צז) ואלא הא גמר גזירה שוה. ג"ש לא גמיר. אלא מהיכא הוה. (שם יד) מויעפילו הוה. כיוצא בדבר אתה אומר (שם יב ט) ויחר אף ה' בם וילך מלמד שאף אהרן נצטרע דברי רבי עקיבא. אמר ליה רבי יהודה בן בתירא עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין אם כדבריך התורה כסתו ואתה מגלה אותו ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק. ואלא הא כתיב בם. ההוא בנזיפה בעלמא. תניא כמאן דאמר אף אהרן נצטרע דכתיב ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת תנא שפנה מצרעתו:

אמר ריש לקיש החושד בכשרים לוקה בגופו דכתיב (שמות ד א) והן לא יאמינו לי וגו' וגליא קמיה דקב"ה דמהימני ישראל אמר אלו הן מאמינים בני מאמינים ואתה אין סופך להאמין. הם מאמינים דכתיב ויאמן העם בני מאמינים (בראשית טו ו) והאמן בה' אתה אין סופך להאמין שנאמר (במדבר כ יב) יען לא האמנתם בי וגו'. ממאי דלקה דכתיב (שמות ד ו) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך וגו'. אמר רבא ואיתימא רבי יוסי ברבי חנינא מדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות דאילו במדת פורענות כתי' (שם) ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג ואילו במדה טובה כתיב (שם) ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו מחיקו הוא דשבה כבשרו. (שם ז יב) ויבלע מטה אהרן את מטותם אמר רבי אלעזר נס בתוך נס:

פרק יב

(דף קג) תניא ר"י בן בתירא אומר נאמר בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם מים. מכאן רמז לניסוך מים מן התורה:

פרק יג

(דף קה ע"ב) תניא מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהם קטנים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר. כדי שיבכה ערבונא שקלי מיניה אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלים לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה. תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא שאמר משום רבי יוחנן בן נורי המקרע בגדיו בחכמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודת כוכבים שכך אומנות של יצה"ר היום אומר לו עשה כך למחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד עבודת כוכבים והולך ועובדה. אמר רבי אבין מאי קרא (תהלים פא י) לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצה"ר. ואי עבד למרמא אימתא אאינשי ביתיה שרי כי הא דרב יהודה שליף מצבייתא רב אחא בר יעקב תבר מני תבירי רב ששת דמי ליה לאמתיה מוניגי אריש רבי אבא תבר נכתמא:

אמר ר"ש בן פזי אמר ריב"ל משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו שנא' (תהלים נו ט) נודי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך. אמר רב יהודה אמר רב כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו שנאמר (יהושע כד ל) ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש מלמד שרגש עליהן ההר להרגן. תניא מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר. כדי שיבכה ערבונא שקלי מיניה. אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלים לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה. א"ר חייא בר אבא רבי יוחנן כל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים מדה כנגד מדה שנא' (ישעיה כז ח) בסאסאה בשלחה תריבנה. איתיביה ר' חייא בר אבא לר"י (שופטים ב ז) ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע. א"ל בבלאי ימים האריכו שנים לא האריכו. אלא מעתה (דברים יא כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם ימים ולא שנים. ברכה שאני. וא"ר חייא בר אבא אמר ר"י אחד מן האחים שמת (דף קו) ידאגו כל האחים כולן, אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה אמרי לה דמת גדול ואמרי לה דמת קטן:

פרק טו

(דף קיג) וכבדתו מעשות דרכיך וגו'. וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי. (ישעיה נח יג) מעשות דרכיך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול ממצוא חפצך חפציך אסורים חפצי שמים מותרים.

ודבר דבר (שם ע"ב) שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. דבור אסור הרהור מותר. בשלמא כולהו לחיי אלא שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול מאי היא כדבעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת. א"ל וכי בחול מי הותרה שאני אומר פסיעה גסה נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו של אדם. ומהדר ליה בקדושא דבי שמשי. אמר רבי אמי האוכל מעפרה של בבל כאלו אוכל מבשר אבותיו ויש אומרים כאלו אוכל שקצים ורמשים דכתיב (בראשית ז כג) וימח את כל היקום וגו'. אמר ריש לקיש למה נקרא שמה (זבחים פי"ד וע"ש מהרש"א) שנער שכל מתי מבול ננערו לשם. אמר רב יוחנן ולמה נקרא שמה מצולה שכל מתי עולם נצללין לשם. (רות ג ג) ורחצת וסכת ושמת שמלותיך וגו' אמר רבי אלעזר אלו בגדים של שבת:

(משלי ט ט) תן לחכם ויחכם עוד אמר רבי אלעזר זו רות המואביה ושמואל הרמתי. רות דאלו נעמי קאמר לה (רות ג ג) ורחצת וסכת וגו' וירדת הגורן ואלו בדידה כתיב ותרד הגורן והדר ותעש ככל אשר צותה חמותה. שמואל דאלו עלי קא"ל (שמואל א ג ט) שכב והיה אם יקרא אליך ואמרת דבר ה' כי שומע עבדך ואלו בדידיה כתיב ויבא ה' ויתיצב ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל ויאמר שמואל דבר כי שומע עבדך ולא אמר דבר ה'. (רות ב ג) ותלך ותבא ותלקט בשדה אמר רבי אלעזר שהלכה ובאתה הלכה ובאתה עד שמצאה בני אדם המהוגנים לילך עמהם. (שם) ויאמר בועז וגו' למי הנערה הזאת וכי דרכו של בועז לשאול בנערה. אמר רבי אלעזר דבר חכמה ראה בה ב' שבלים לקטה שלשה שבלים אינה לקטה. במתניתא תנא דבר צניעות ראה בה עומדות מעומד נופלות מיושב. (שם) וכה תדבקין עם נערותי וכי דרכו של בועז לדבק עם הנשים אמר רבי אלעזר כיון דחזא (רות א יד) ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה אמר שרי לאדבוקי בה. (שם ב) ויאמר לה בועז לעת האוכל גשי הלום אמר רבי אלעזר רמז לה עתידה מלכות בית דוד לצאת ממנה דכתיב ביה הלום שנא' (ש"ב ז יח) ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי ה' אלהים ומי ביתי כי הביאתני עד הלום. (רות ב יד) וטבלת פתך בחומץ אמר רבי אלעזר מכאן שחומץ יפה לשרב. רבי שמואל בר נחמני אמר רמז רמז לה עתיד בן לצאת ממך שמעשיו קשים כחומץ ומנו מנשה. (שם) ותשב מצד הקוצרים אמר רבי אלעזר מצד הקוצרים ולא בתוך הקוצרים רמז רמז לה עתידה מלכות בית דוד שתתחלק. (שם) ויצבט לה קלי ותאכל וגו' אמר רבי אלעזר ותאכל בימי דוד ותשבע בימי שלמה ותותר בימי חזקיה. ואיכא דאמרי ותאכל בימי דוד ובימי שלמה ותשבע בימי חזקיה ותותר בימי רבי דאמר מר אחוריריה דרבי הוה עתיר משבור מלכא. במתניתא תנא ותאכל בעוה"ז ותשבע לימות המשיח ותותר לעתיד לבוא:

(ישעיה י טז) ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש אמר רבי יוחנן ותחת כבודו ולא כבודו ממש רבי יוחנן לטעמיה דקרי למאניה מכבדותי. רבי אלעזר אומר ותחת כבודו תחת כבודו ממש. רשב"ג אומר תחת כבודו כשריפת בני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים. אמר רב אחא בר אבא אמר רבי יוחנן (דף קיד) מנין לשינוי בגדים מן התורה שנאמר (ויקרא ו ד) ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים. ותנא דבי רבי ישמעאל לימדה תורה דרך ארץ בגדים שבישל בהן קדירה לרבו אל ימזוג בהם כוס לרבו אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים המטולאים לשוק. והא רבי אבא בר חנינא נפיק. אמר ר' אחא בריה דרב נחמן בטלאי על גבי טלאי. וא"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה שנאמר (משלי ח לו) כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי. רבינא אמר רבד איתמר. ולא פליגי הא בגלימא הא בלבושא. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מ"ד (ישעיה כ ג) כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף ערום בבגדים בלואים ויחף במנעלים המטולאים. א"ר יוחנן תלמידי חכמים נקראים בנאין מפני שעוסקים בבנינו של עולם כל ימיהם. ואמר ר' יוחנן איזהו ת"ח שמחזירין לו אבדה בטביעות העין, זה המקפיד על חלוקו להפכו. ואמר ר' יוחנן איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הצבור, זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה, ואפילו במסכת כלה. ואמר ר' יוחנן איזהו תלמיד חכם שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו זה שמניח חפציו ועוסק בחפצי שמים. וה"מ למטרח בריפתיה. וא"ר יוחנן איזהו תלמיד חכם כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה למאי נ"מ למנוייה פרנס על הצבור אי בחדא מסכתא באתריה אי בכוליה תנוייה בריש מתיבתא:

פרק טז

משנה. כל כתבי הקדש מצילין אותן מן הדליקה בין שקורין בהם בין שאין קורין בהם ואף על פי שכתובין בכל לשון טעונין גניזה ומפני מה אין קורין בהם מפני ביטול בית המדרש:

גמ'. אמר רבי יוסי מעשה באבא חלפתא שהלך אצל רבן גמליאל בריבי לטבריא ומצאו שהיה יושב על שלחנו של יוחנן הנזוף ובידו ספר איוב תרגום והיה קורא בו. אמר ליה זכור אני בר"ג אבי אביך שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך. אף הוא צוה עליו וגנזו:

ע"ב תנו רבנן הברכות והקמיעין אף על פי שיש בהן אותיות של שם ומענינות הרבה שבתורה אין מצילין אותן מפני הדליקה אלא נשרפין במקומן הן ואזכרותיהן מכאן

אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה. מעשה באחד שהיה כותב בצידן באו והודיעו לרבי ישמעאל והלך רבי ישמעאל לבדקו כשהיה עולה בסולם הרגישו בו ונטל טומוס של ברכות ושקען בספל של מים. ובלשון הזה א"ל רבי ישמעאל גדול העונש האחרון מן הראשון:

תנו רבנן (במדבר י לה) ויהי בנסוע הארון ויאמר משה פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ומלמטה לומר שאין זו מקומה. (דף קט"ז) רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו. כמאן אזלא הא דאמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן (משלי ט א) חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ס"ת כמאן כרבי. מאן תנא דפליג עליה דרבי רשב"ג היא דתניא רשבג"א עתידה פרשה זו שתעקר מכאן ותכתב במקומה ולמה נכתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שניה. פורענות שניה מאי היא (במדבר יא א) ויהי העם כמתאוננים. פורענות ראשונה ויסעו מהר ה' ואמר רבי חמא בר חנינא שסרו מאחרי ה'. והיכן מקומה אמר רבי אשי בדגלים:

תניא הגליונין וספרי צדוקים אין מצילין אותם מפני הדליקה. ר' יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן והשאר שורפן. אמר רבי טרפן אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותן ואת האזכרות שבהן שאפילו אדם רודף אחריו להרגו ונחש רץ להכישו נכנס לבית עבודת כוכבים ואין נכנס לבתיהם של אלו שהללו מכירין וכופרים והללו אין מכירין וכופרין ועליהם הכתוב אומר (ישעיה נז ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. א"ר ישמעאל ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הללו שמטילים קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים עאכ"ו. ועליהם אמר דוד (תהלים קלט כא) הלא משנאיך ה' אשנא וגו' תכלית שנאה וגו'. וכשם שאין מצילים אותם מפני הדליקה כך אין מצילין אותם לא מן המפולת ולא מן המים ולא מדבר המאבדן:

בעא מיניה יוסף בר חנין מר' אבהו הני ספרי דבי אבידן מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין. אין ולאו ורפיא בידיה. רב לא אזיל לבי אבידן וכ"ש לבי נצרפי. שמואל לבי נצרפי לא אזיל לבי אבידן אזיל. אמרו ליה לרבא מ"ט לא אתית לבי אבידן, אמר להו דיקלא פלניא איכא באורחא וקשי לי ונעקריה דוכתיה קשי לי. מר בר יוסף אמר אנא מינייהו אנא ולא מסתפינא מינייהו. זימנא חדא אזל בעי לסכוניה. אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי הוה ההוא פילוסופא בשביבותיה (ע"ב) דהוה שקול שמא דלא מקבל שוחדא בעי לאחוכי ביה עיילא ליה שרגא דדהבא ואזול לקמיה אמרה ליה בעינא דנפלגי לי בנכסי דבי נשא. אמר לה פלוגי. אמר ליה כתיב לן במקום

ברא ברתא לא תירות. אמר ליה מן יומא דגליתון מארעכון איתנטלית אורייתא דמשה ואיתיהיבת אורייתא אחריתי וכתיב ביה ברא וברתא כחדא יירתון. למחר הדר עייל ליה איהו חמרא לובא. אמר להו שפילית לסיפיה דספרא וכתיב ביה אנא לא למיפק מאורייתא דמשה אתיתי ולא לאוסופי על אורייתא דמשה אתיתי וכתיב ביה במקום ברא ברתא לא תירות. אמרה ליה נהור נהוריך כשרגא. אמר ליה רבן גמליאל אתא חמרא ובטש לשרגא:

(דף קיז ע"ב) אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר (שמות טז ה) והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר. אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על ב' ככרות דכתיב לחם משנה. אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דנקט תרי ובצע חדא אמר לקטו כתיב. רבי זירא הוה בצע אכוליה שרותיה. א"ל רבינא לרב אשי והא מיחזי כרעבתנותא. אמר ליה כיון דכל יומא לא עביד והאידנא הוא דעביר לאו מיחזי כרעבתנותא:

תנו רבנן כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש. רבי חידקא אומר ארבע. אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו (שמות טז כה) ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום להי' היום לא תמצאוהו בשדה. ר' חידקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא ורבנן סברי בהדי דאורתא. (דף קיח) א"ר שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג. מחבלו של משיח כתיב הכא יום וכתיב התם (מלאכי ג כג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' וגו'. מדינה של גיהנם כתיב הכא יום וכתיב התם (צפניה א טו) יום עברה היום ההוא. ממלחמת גוג ומגוג כתיב הכא יום וכתיב התם (יחזקאל לח יט) ביום בוא גוג:

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר (ישעיה נח יד) אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך (ע"ב) נחלת יעקב אביך וגו' לא כאברהם שכתוב בו (בראשית יג יד) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה ולאו כיצחק שכתוב בו(שם כו ג)כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל אלא ביעקב שכתוב בו (שם כה יד) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. רב נחמן בר יצחק אמר ניצול משיעבוד עובדי כוכבים כתיב הכא והרכבתיך על במתי ארץ וכתיב התם (דברים לג לט) ואתה על במותימו תדרוך. ואמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנא' (תהלים לז ד) והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך עונג זה איני יודע מה הוא כשהוא אומר (ישעיה נט יג) וקראת לשבת עונג הוי אומר זה עונג שבת. אמר רבי חייא בר אבא

אמר רבי יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודת כוכבים כאנוש מוחלין לו שנאמר (שם נו ב) אשרי אנוש יעשה זאת וגו' מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו. א"ר יהודה אמר רב אלמלי שימרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון שנא' (שמות טז כז) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו וכתיב בתריה ויבא עמלק. א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אלמלי משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים שנא' (ישעיה נו ד) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו':

אמר רבי יוסי יהא חלקי מאוכלי ג' סעודות בשבת. א"ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף כי קאמרינן בפסוקי דזמרא. ואמר רבי יוסי יהא חלקי מהמתפללין עם דמומי חמה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מצוה להתפלל עם דמומי חמה. אמר רבי זירא מאי קרא (תהלים עב ה) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. וא"ר יוסי יהא חלקי ממתים בחולי מעיים דאמר מר רובן של צדיקים מתים בחולי מעיים. ואמר רבי יוסי יהא חלקי ממתים בדרך מצוה. ואמר רבי יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוציאי שבת בציפורי. ואמר ר' יוסי יהא חלקי מיושבי בית המדרש ולא ממעמידי בית המדרש. ואמר רבי יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה. ואמר ר' יוסי יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו. אמר רב פפא לדידי חשדן ולא הוה בי. ואמר רבי יוסי מימי לא ראו קורות ביתי אימרי חלוקי. ואמר רבי יוסי מימי לא עברתי על חברי יודע אני בעצמי שאיני בהן אם אומרים לי חבירי עלה לדוכן אני עולה. ואמר רבי יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי: אמר רב נחמן תיתי לי דקיימית שלש סעודות בשבת. וא"ר יהודה תיתי לי דקיימית עיון תפלה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע תיתי לי דלא מסגינא ד' אמות בגילוי הראש. אמר רב ששת תיתי לי דקיימית מצות תפילין. ואמר רב נחמן תיתי לי דקיימית מצות ציצית. אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך במאי זהיר טפי. אמר ליה בציצית יומא חד הוה קא סליק בדרגא איפסיק ליה חוטא ולא נחית ואתה כמה דלא רמייה. ואמר אבייי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה (דף קיט) עבידנא יומא טבא לרבנן. אמר רבא תיתי לי דכי אתי צורבא מרבנן לקמאי לדינא לא מזיקנא רישא אבי סדיא כמה דלא מהפיכנא בזכותיה. אמר מר בר רב אשי פסילנא ליה לצורבא מרבנן לדינא מ"ט דחביב עלי כגופאי ואין אדם רואה חובה לעצמה ר' חנינא מיעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא אמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא:

רבי ינאי לביש מאניי מעלי שבתא ואמר בואי כלה בואי כלה. רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן קריב ליה תלת סאוי מחיי. א"ל מי הוה ידעיתון דאתינא. א"ל מי עדיפת לן מינה דכתיב וקראת לשבת עונג. רבי אבא זבן בתליסר אסתירי פשיטי בשרא מתליסר טבחי ומשלים להו אצינורא דדשא ואומר להם אשור הייא אשור הייא. רבי אבהו הוה יתיב אתכתקא דשינא ומושיף נורא. רב ענן לביש גונדא דתנא דבי רבי ישמעאל בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזוג בהם כוס לרבו. רב ספרא מחריך רישא. רבא מלח שיבוטא. רב הונא מדליק שרגי. רב פפא גדיל פתילתא. רב חסדא פרים סלקא. רבה ורב יוסף מצלהי ציבי. רבי זירא מצתת צתותי. רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק. אמר אילו מקלעין לי ר' אמי ורבי אסי לא מכתפינן קמייהו. ואיכא דאמרי רבי אמי ורבי אסי מכתפי ועיילי מכתפי ונפקי. אמרו אילו מקלע לן ר' יוחנן מי לא מכתפינן קמיה:

יוסף מוקיר שבי. הוה ההוא עובד כוכבים בשבבותיה דהוו נפישי נכסיה טובא אמרו ליה כלדאי כולהו נכסי יוסף מוקיר שבי אכיל להו. אזיל זבנינהו לכולהו נכסי זבן בהו מרגניתא אותבה בסייניה. בהדי דקא עבר מברא אפרחיה זיקא שדייה במיא בלעיה כוורא. אסקוה אייתוה אפניא דמעלי שבתא אמרי מאן זבין כי השתא. א"ל זילו אמטיוהו לגבי יוסף מוקיר שבי דרגיל דזבין. אמטיוה ניהליה זבניה. קרעיה אשכח ביה מרגנית' זבניה בתליסר עיליתא דדינרי דדהבא. פגע ביה ההוא סבא אמר מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא. בעי מיניה רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי עשירים שבארץ ישראל במה הם זוכים. אמר ליה בשביל שמעשרין שנאמר (דברים יד כב) עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר. שבבבל במה הן זוכין. א"ל בשביל שמכבדין את התורה. ושבשאר ארצות במה הן זוכין. אמר ליה בשביל שמכבדים את השבת דאמר רבי חייא בר אבא פעם אחת נתארחתי אצל ב"ה בלודקיא והביאו לפניו שלחן זהב משוי ט"ז בני אדם וט"ז שלשלאות של כסף קבועות בו וקערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות קבועות בו ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים ובשמים וכשמניחין אותו אומרים (תהלים כד א) לה' הארץ ומלואה וגו' וכשמסלקים אותו אומרים (שם קטו טז) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. אמרתי לו בני במה זכית לכך. א"ל קצב הייתי וכל בהמה שהיתה נאה אמרתי תהא זו לשבת. אמרתי לו אשריך שזכית וברוך המקום שזיכך לכך:

א"ל קיסר לרבי יהושע בן חנינא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף. א"ל תבלין אחד יש לנו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף. א"ל תן לנו הימנו. א"ל כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו:

אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא מאי דכתיב (ישעיה נח יג) לקדוש ה' מכובד. א"ל זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה. וכבדתו רב אמר להקדים. ושמואל אמר לאחר. א"ל בני רב פפא בר אבא לרב פפא כגון אנן דשכיח לן בישרא וחמרא כל יומא במאי נשנייה. א"ל אי רגילתו לאקדומי אחרוה אי רגילתו לאחורי אקדמוהו. רב ששת בקייטא מותיב להו לרבנן היכא דמטיא שמשא בסיסוא מותיב להו לרבנן היכא דמטיא טולא כי היכי דליקומו חייא:

(שם ע"ב) אמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנא' ויכלו אל תקרי ויכולו אלא ויכלו. א"ר אלעזר מנין שהדבור כמעשה שנאמר (תהלים לג ו) בדבר ה' שטים נעשו:

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם ומניחין ידיהם על ראשו ואומרים לו (ישעיה ו ז) וסר עונך וחטאתך תכופר. תניא ר' יוסי ברבי יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבהכ"נ לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושולחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בע"כ. ואם לאו מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בע"כ:

אמר רבי אלעזר לעולם יסדר אדם שולחנו בערב שבת אף על פי שאינו צריך לכזית. אמר רבי חנינא לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת אף ע"פ שאינו צריך אלא לכזית. חמין במוצאי שבת מלוגמא. פת חטה במוצאי שבת מלוגמא. רבי אבהו הוו עבדין ליה באפוקי שבתות עיגלא תילתא הוה אכיל מיניה כוליתא כי גדיל אבימי בריה א"ל למה לך לאפסודי כולי האי נשבוק כוליתא ממעלי שבתא. שבקוה ואתא ארי אכליה:

אמר רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעים לו גזר דינו שנא' (שופטים ה ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מה טעם בפרוע פרעות משום דברכו ה'. רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמץ של עבודת כוכבים מוחלים לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתי' התם (שמות לב כה) כי פרוע הוא. אר"ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר (ישעיה סו ב) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן:

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת שנאמר (ירמיה יז כז) ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא וגו'. והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תבכה. מאי ולא תבכה. אמר

רב נחמן בר יצחק בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה. אמר אביי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בו את השבת שנא' (יחזקאל כב כו) ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם. א"ר אבהו לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו ק"ש שחרית וערבית שנאמר (ישעיה ה יא) הוי משכימי בבקר שכר ירדפו וגו' וכתיב והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פעל ה' לא יביטו וכתיב לכן גלה עמי מבלי דעת. א"ר המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן שנאמר (ירמיה ו יא) שפוך על עולל בחוץ. מה טעם שפוך משום דעולל בחוץ:

אמר עולא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא היה לכם בושת פנים זה מזה שנאמר (ירמיה ו טו) הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו וגו'. אמר רבי יצחק לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהשוו קטן וגדול שנא'(ישעיה כד ב) והיה כעם ככהן וכתיב בתריה (שם) הבוק תבוק הארץ. אמר רב עמרם בריה דר"ש בר אבא א"ר שמעון בר אבא א"ר חנינא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנא' (איכה א ו) היו שריה כאילים לא מצאו מרעה מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו הדור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה. א"ר יהודה לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים שנאמר (דה"ב לו טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא. מאי עד לאין מרפא. אמר רב יהודה אמר רב כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תהלים קה טו) אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו. אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן. ולנביאי אל תרעו אלו תלמידי חכמים. אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. א"ל רב פפא לאביי דידו ודידך מאי. אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. ואמר ר"ל משום רבי יהודה נשיאה אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפי' לבנין בית המקדש. אמר ליה ר"ל לר' יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה. רבינא אמר מחרימין אותה. ואמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר (ירמיהו ת) שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו וגו' אם יש עושה משפט מבקש אמונה וגו'. איני והאמר רב קטינא אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר (ישעיה ג ו) כי יתפש איש באחיו בית אחיו שמלה לכה קצין תהיה לנו דברים בני אדם מתכסין בהם כשמלה ישנן תחת ידך. (שם) והמכשלה הזאת תחת ידך. (דף קכ) דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אלא אם כן נכשלים בהם ישנן תחת ידך.

קצין תהיה לנו ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש וגו' אין ישא אלא לשון שבועה וכן הוא אומר (שמות כ ז) לא תשא את שם ה' לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי עצמן בבית המדרש ובביתי אין להם ואין שמלה שאין בידי לא מקרא ולא משנא ולא גמרא. ממאי דילמא שאני התם דאי אמר להו גמרינא אמרי ליה אימא לן. הוה ליה למימר גמר ושכח מאי לא אהיה חובש כלל. ל"ק כאן בד"ת כאן במשא ובמתן:

(דף קכא) ת"ר מעשה ונפלה דליקה בחצרו של יוסף בן סימאי בשאן ובאו אנשי גסטרא של צפורי לכבותה מפני שאפוטרופוס של מלך היה ולא הניחן מפני כבוד השבת ונעשה לו נס וירדו גשמים וכבה לערב שגר לכל אחד מהם ב' סילעין ולאפרכוס שבהם ג'. וכששמעו חכמים בדבר אמרו לא היה צריך לכך שהרי שנינו עובד כוכבים שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהם: (שם ע"ב) אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוו מסקי ביה דבי ריש גלותא זוזי אייתוהו קא מצערי ליה הוה שדי רוקא אמר להו ריש גלותא אייתו מנא סחיפו עלויה. א"ל לא צריכתו הכי אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו. אמר להו צורבא מרבנן הוא שבקוהו:

פרק יח

(דף קכז) אמר ר' יוחנן גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש דקתני מפני האורחים ומפני ביטול בית המדרש. ורב דימי מנהרדעא אמר יותר מהשכמת בית המדרש דקתני מפני האורחים והדר ומפני ביטול בית המדרש. אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה דכתיב (בראשית יח ג) ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וגו'. אמר רבי אלעזר בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך ואלו בהקב"ה כתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך וגו'. אמר רב יהודה בר שילא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן ששה דברים אוכל אדם פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחים ובקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש והמגדל בניו לתלמוד תורה והדן את חבירו לכף זכות. איני והא אנן תנן אלו דברים שאדם עושה אותן אוכל פירותיהם בעולם הזה וקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם הני אין מידי אחרינא לא. הני נמי בהני שייכי. (ע"ב) תנו רבנן הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות. ומעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל ב"ה אחד בדרום ג' שנים. ערב יום הכפורים אמר ליה תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ובני. אמר לו אין לי מעות. א"ל תן לי פירות. א"ל אין לי. תן לי קרקע. אין לי. תן לי בהמה. אין לי.

תן לי כרים וכסתות. אין לי. הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש. לאחר הרגל נטל ב"ה שכרו בידו ועמו משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים והלך לו לביתו. אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. אמר ליה בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרתי אין לי מעות במה חשדתני. אמרתי שמא פרקמטיא בזול נזדמן לך ולקחת מהן. ובשעה שאמרת לי תן לי בהמה ואמרתי אין לי בהמה במה חשדתני. אמרתי שמא מושכרת ביד אחרים. בשעה שאמרת לי תן לי קרקע ואמרתי לך אין לי קרקע במה חשדתני. אמרתי שמא מוחכרת ביד אחרים היא. ובשעה שאמרתי לך אין לי פירות במה חשדתני. אמרתי שמא אינן מעושרין. ובשעה שאמרתי לך אין לי כרים וכסתות במה חשדתני. אמרתי שמא הקדיש כל נכסיו לשמים. אמר ליה העבודה כך היה הדרתי כל נכסי בשביל הורקנוס בני שלא עסק בתורה וכשבאתי אצל חבירי בדרום התירו לי את נדרי ואתה כשם שדנתני לזכות כך המקום ידין אותך לזכות:

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבהו אמר רב כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת שנא' (יחזקאל טז ד) ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת והחתל לא חתלת. ומולדותיך ביום הולדת מכאן שמילדין את הולד בשבת. לא כרת שרך מכאן שחותכין הטבור בשבת. וכמים לא רחצת למשעי מכאן שרוחצין הולד בשבת. וחמלה לא המלחת מכאן שמולחין הולד בשבת. והחתל לא חתלת מכאן שמלפפין הולד בשבת:

פרק יט

תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מצוה שקבלו ישראל עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב (תהלים קיט קסב) שש אנכי על אמרתך וגו' עדיין עושין אותה בשמחה וכל מצוה שקבלו עליהם בקטטה כגון עריות דכתיב (במדבר יא י) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיה על עסקי משפחותיו עדיין עושין אותה בקטטה דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא:

תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליה למיתה בשעת הגזירה כגון עבודת כוכבים מילה עדיין היא מוחזקת בידם. וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה למיתה כגון תפילין עדיין היא מרופה בידם דאמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים. מאי היא. אמר אביי שלא יפיח בהם. רבא אמר שלא יישן בהם. ואמאי קרו ליה אלישע בעל כנפים שפעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שכל המניח תפילין על ראשו יקרו את מוחו והיה אלישע מניח תפילין ויצא לשוק וראהו קסדור אחד ורץ מלפניו ורץ אחריו כיון שהגיע אצלו נטלם מראשו ואחזן בידו. אמר ליה

מה בידך. א"ל כנפי יונה. פשט את ידו ונמצאו בה כנפי יונה לפיכך היו קורין אותו בעל כנפים. ומ"ש כנפי יונה דא"ל ולא א"ל שאר עופות משום דדמיא כנסת ישראל ליונה שנאמר (תהלים סח יד) כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ מה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהם:

(דף קלג ע"ב) תניא (שמות טז ב) זה אלי ואנוהו התנאה לפניי במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ס"ת נאה וכתוב לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכה בשיראין נאין. אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום:

ואמר אביי אמרה לי אם האי ינוקא דסומק דאכתי לא איבלע ביה דמא ליתרחו ליה עד דאיבלע ביה דמא ולימהליה. דירוק דאכתי לא נפל ביה דמא ליתרחו עד דנפל ביה דמא ולימהליה דתניא אמר רבי נתן פעם אחת הלכתי לכרכי הים ובאתה אשה א' לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהוא אדום אמרתי לה המתיני לו עד שיבלע בו דמו המתינה לו עד שנבלע בו דמו ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי. שוב פעם אחת הלכתי למדינת קפודקיא ובאתה אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהוא ירוק הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית אמרתי לה המתיני לו עד שיפול בו דמו והמתינה לו ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי:

פרק כ

אמר רב עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר (דברים כח נח) והפלא ה' את מכותך הפלאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר (ישעיה כט יד) לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר הוי אומר הפלאה זו תורה. (דף קלח) תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר (עמוס ח יא) הנה ימים באים נאם ה' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' וכתיב (שם) ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו. דבר ה' זו הלכה. דבר ה' זו הקץ. דבר ה' זו נבואה:

תניא ר"ש בן יוחאי אומר חס ושלום שתשתכח תורה מישראל שנא' (דברים לא כא) כי לא תשכח מפי זרעו. אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו. שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד:

(דף קלט) תניא רבי יוסי בן אלישע אומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל שכל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל שנא' (מיכה ג ט) שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו וכתיב (שם) בונה ציון בדמים גו' ראשית בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה' ישענו וגו'. רשעים הם אלא שתלו בטחונם במי שאמר והיה העולם. לפיכך מביא הקב"ה עליהם שלשה פורעניות כנגד ג' עבירות שבידם שנאמר (מיכה ג יב) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער ואין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים מישראל שנאמר (ישעיה א כה) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה. אמר עולא אין ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר (שם) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגוש אי בטלי דייני בטלי גזורפטי; אי בטלי יהירי בטלי אמגוש. דכתיב (שם) ואצרוף כבור סיגיך וגו'. אי בטלי דייני בטלי גזורפטי דכתיב (צפניה ג טו) הסיר ה' משפטיך פנה אויביך; אמר רבי מלאי משום רבי אליעזר בר' שמעון מאי דכתיב (ישעיה יד ה) שבר ה' מטה רשעים שבט מושלים. שבר ה' מטה רשעים אלו הדיינים שנעשו מקל לחזניהם שבט מושלים אלו תלמידי חכמים שבמשפחות הדיינים. מר זוטרא אמר אלו תלמידי חכמים שמלמדים הלכות צבור לדייני בור. ואמר ר' אלעזר בן מלאי משום ריש לקיש מ"ד (שם נט ג) כי כפיכם נגואלו בדם ואצבעותיכם בעון שפתותיכם דברו שקר לשונכם עולה תהגה. כי כפיכם נגואלו בדם אלו הדיינים. ואצבעותיכם בעון אלו סופרי הדיינין. שפתותיכם דברו שקר אלו עורכי הדיינין. ולשונכם עולה תהגה אלו בעלי דינין: אמר רבי מלאי משום ר' יצחק מגדלאה מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין דכתיב (בראשית מט כו) ולקדקד נזיר אחיו רבי יוסי בר חנינא אומר אף הם לא טעמו טעם יין דכתיב (שם מג לג) וישתו וישכרו עמו מכלל ועד האידנא לא הוה שכרות. ואידך שכרות הוא דלא הוה שתיה מיהא הוה. ואמר ר' מלאי בשכר (שמות ד יד) וראך ושמח בלבו זכה לחשן המשפט על לבו:

פרק כב

(דף קמה ע"ב) יתיב רבי חייא בר אבא ורבי אסי קמיה דרבי יוחנן ויתיב רבי יוחנן וקא מנמנם א"ל רבי חייא בר אבא לר' אסי מפני מה עופות שבבבל שמנים. א"ל כלך למדבר עזה וארך שמנים מהם. מפני מה מועדים שבבבל שמחים. מפני שהם עניים. מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים. לפי שאינן בני תורה. מפני מה בבליים עובדי כוכבים מזוהמים

מפני שאוכלים שקצים ורמשים. איתער בהו רבי יוחנן אמר להו דרדקי לא כך אמרתי לכם (משלי ז ד) אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אמרהו ואם לאו אל תאמרהו אמרו ליה ולימא לן מר איזה מהם. מפני מה עופות שבבבל שמנים מפני שלא גלו שנא' (ירמיה מח יא) שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ובגולה לא הלך. והכא מנלן דגלו דתניא רבי יהודה אומר נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה שנאמר (שם ט ט) על ההרים אשא בכי ונהי וגו' (שם) מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו בהמה בגימטריא נ"ב. א"ר יעקב א"ר יוחנן כולם חזרו חוץ מקולייס האיספנין דאמר רב הני מדרי דבבל מהדרי מיא לעין עיטם והאי כיון דלא שריר שדריה לא מצי סליק. מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שלא היו באותה קללה דכתיב (הושע ב יג) והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה וכתיב (ישעיה א יד) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח. מאי היו עלי לטורח. א"ר אלעזר אמר הקב"ה לא דיין לישראל שחוטאין לפני אלא שמטריחין אותי לידע איזו גזרה קשה אביא עליהן. א"ר יצחק אין לך כל רגל ורגל שלא באתה בולשת לציפורי. ואמר רבי חנינא אין לך כל רגל ורגל שלא בא לטבריא אגמון וקמטון ובעל זמורה. מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינין לפי שאינן בני מקומן דאמרי אינשי במתא שמאי בלא מתא תותבאי:

(דף קמו) (ישעיה כז ו) הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל תנא רב יוסף אלו תלמידי חכמים שבבבל שעושין ציצין ופרחין לתורה:

(דף קמז ע"ב) אמר רבי חלבו חמרא דפרוגיתא ומיא דיומסית קפחו עשרת השבטים מישראל. רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך בתרייהו איעקר תלמודיה. כי הדר אתא קם לעיקרי בסיפרא בעא למיקרי החודש הזה לכם אמר החרש היה לבם. בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה. והיינו דתנן רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריך שחביריך יקיימוה בידך (משלי ג ה) ואל בינתך אל תשען. תנא לא רבי נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו ולמה נקרא שמו רבי נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה :

פרק כג

(שם ע"ב) אמר רבי יעקב ברה דבת יעקב כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה. מנ"ל. אילימא משום דכתיב (מ"א כב כ) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו וגו' ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן ואמרי' מאי רוח א"ר יוחנן זה רוח של נבות. ומאי צא אמר רב צא

ממחיצתי. ודלמא התם היינו טעמא דכתיב (תהלים קא ז)דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. אלא מהכא (משלי יז כו) גם ענוש לצדיק לא טוב. אין לא טוב אלא רע וכתיב (תהלים ה ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע: (דף קנ) ודבור מי אסור והא רב חסדא ורב המנונא דאמרי תרוייהו חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת. ואמר רבי אלעזר פוסקים צדקה לעניים בשבת. ואמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן מפקחין פקוח נפש ופקוח רבים בשבת והולכין לבתי כנסיות לפקח על עסקי רבים בשבת. ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן הולכים לתיאטראות ולקרקסאות ולבסילקאות לפקח על עסקי רבים בשבת. ותנא דבי מנשיא משדכין על התינוקות ליארס בשבת ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. אמר קרא (ישעיה נח יג) ממצוא חפצך ודבר דבר. חפצך אסורים וחפצי שמים מותרים:

ע"ב תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרצה בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת היתה ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו:

א"ר לוי א"ר פפי אמר רבי יהושע לאחר ג' ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו ואומר לו טול מה שנתת בי. תניא ר"ש בן אלעזר אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך. ואף שלמה אמר בחכמתו (קהלת יב א) וזכור את בוראיך בימי בחורותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה אלו ימי הזקנה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד גליות בלבד שנאמר (דברים טו יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ:

תניא ר"ג ברבי אומר (דברים יג יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים:

תניא רשב"ג אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת. אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה. דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו. כיון שמת אדם בטל מן המצות. והיינו דאמר רבי יוחנן (תהלים פח ו) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. ותניא ר"ש בן אלעזר אומר תינוק בן יומו חי אין צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים אבל עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים שנאמר (בראשית ט ב) ומוראכם וחתכם יהיה כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת על הבריות כיון שמת בטלה אימתו:

(דף קנב) א"ל רבי לר"ש בן חלפתא מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך. א"ל סלעים נעשו גבוהים קרובים נעשו רחוקים משתים נעשו ג' משים שלום כבית בטל. (קהלת יב ד) וסגרו דלתים בשוק אלי נקביו של אדם. בשפל קול הטחנה בשביל קורקבן שאינו טוחן. ויקום לקול הציפור שאפי' צפור מנערתו משנתו. וישחו כל בנות השיר שאפילו קול שירים ושירות דומות עליו כשיחה. אף ברזילי הגלעדי אמר לדוד (ש"ב יט לו) בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע. מכאן שדעתן של זקנים משתנות. (שם) אם יטעם עבדך את אשר אוכל ואת אשר אשתה. מכאן ששפתותיהם של זקנים מתרפטות. (שם) ואם אשמע עוד בקול שרים ושרות. מכאן שאזניהם של זקנים מתכבדות. אמר רב ברזילי הגלעדי שקרא הוה דההיא אמתא דהואי בית רבי בת תשעים ותרתין שנין והות טעמא קידרא. רבא אמר ברזילי הגלעדי שטוף בזמה הוה וכל השטוף בזמה זקנה קופצת עליו:

תניא רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם שנאמר (איוב יב יא) בישישים חכמה ואורך ימים תבונה ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות נתוספת בהם שנאמר (איוב יב כ) מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח. גם מגבוה ייראו שאפילו גבשושית קטנה דומה עליו כהרי הרים. וחתחתים בדרך בשעה שמהלך בדרך נעשה לו תוהים תוהים. וינאץ השקר זו קליבוסת. ויסתכל החגב אלו עגבות. ותפר האביונה זו חמדה. רב כהנא הוה פסיק סדרא קמיה דרב כי מטא להאי קרא נגיד ואיתנח. אמר ש"מ בטל ליה חמדיה דרב. אמר רב כהנא מ"ד (תהלים לג ט) כי הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמוד אלו בנים :

(קהלת יב ה) כי הולך האדם אל בית עולמו. אמר רבי יצחק מלמד שכל צדיק וצדיק נותנים לו מדור לפי כבודו. משל למלך בשר ודם שנכנס הוא ועבדיו לעיר כשהם נכנסין כולם בשער אחד נכנסין כשהן לנין כל אחד ואחד נותנין לו מדור לפי כבודו. וא"ר יצחק מאי דכתיב (שם יא) כי הילדות והשחרות הבל דברים שאדם עושה בילדותו משחירים פניו לעת זקנתה וא"ר יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי שנאמר (איוב יד כב) אך בשרו עליו יכאב. אמר רב חסדא נפשו של אדם מתאבלת עליו כל ז' שנאמר (שם) ונפשו עליו תאבל וכתיב (בראשית נ י) ויעש לאביו אבל ז' ימים:

א"ר יהודה מת שאין לו מנחמין. הולכים י' בני אדם ויושבים במקומה ההוא דשכיב בשבבותיה דרב יהודה לא היה ליה מנחמין (ע"ב) כל יומא הוה דבר רב יהודה בי עשרה ויתבי בדוכתיה לאחר שבעה ימים אתחזי ליה בחלמיה דר"י ואמר ליה תנוח דעתך שהנחת את דעתי. א"ר אבהו כל שאומרים בפני המת יודע עד שיסתם הגולל. פליגי

בה רבי חייא ור"ש ברבי חד אמר עד שיסתם הגולל וחד אמר עד שיתעכל הבשר. מ"ד עד שיתעכל הבשר דכתי' (איוב יד כב) אך בשרו עליו יכאב גו'. מ"ד עד שיסתם הגולל דכתיב (קהלת יב ז) וישוב העפר על הארץ כשהיה. ת"ר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. תנה לו כאשר נתנה לך בטהרה אף אתה בטהרה. משל למלך בשר ודם שחלק בגדי מלכות לעבדיו פקחים שבהם קפלום והניחום בקופסא טפשים שבהם הלכו ועשו בהם מלאכה. לימים בקש המלך את כליו פקחים שבהם החזירום לו כשהם מגוהצים טפשים שבהם החזירום לו כשהם מלוכלכין שמח המלך לקראת פקחים וכעס לקראת טפשים. על הפקחים אמר ינתנו כלים לאוצר והם ילכו לבתיהם לשלום ועל הטפשים אמר כלים ינתנו לכביסה והם יתחבשו בבית האסורים. אף הקב"ה על גופם של צדיקים אומר (ישעיה נז ב) יבא שלום ינוחו על משכבותם ועל נשמתם הוא אומר (שמואל א כה כט) והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים. על גופן של רשעים הוא אומר (ישיעיה מח כב) אין שלום אמר ה' לרשעים ועל נשמתן הוא אומר (שמואל א כה כט) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. תניא רבי אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנא' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. ושל רשעים זוממות והולכות שנאמר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. א"ל רבה לרב נחמן של בינונים מאי. א"ל איכא שכיבנא לא אמרי לכו האי מילתא הכי אמר שמואל אלו ואלו לדומה נמסרים. הללו יש להם מנוחה והללו אין להם מנוחה:

אמר רב מרי עתידין צדיקים דהוו עפרא דכתיב (קהלת יב ז) וישוב העפר על הארץ כשהיה. הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו רבי אחאי בר יאשיה. אתו ואמרי ליה לרב נחמן נחר בן גברא. אתא וא"ל מאן ניהו מר. א"ל אנא אחאי בר יאשיה. א"ל ולאו אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא. אמר ליה ומנו מרי דלא ידענא ליה. אמר ליה והא קרא כתיב וישוב העפר על הארץ כשהיה. א"ל דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי דכתיב (משלי יד ל) ורקב עצמות קנאה כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין. גששיה חזייה דאית ביה משא א"ל ליקום מר לגויה דביתא. א"ל גלית אדעתיך דאפיי נביאי לא קרית דכתיב (יחזקאל לז יג) וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי. א"ל והכתיב (בראשית ג יט) כי עפר אתה ואל עפר תשוב. אמר ליה ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים:

(דף קמד) תנן התם רבי אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע איזה יום ימות. א"ל וכ"ש ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל

ימיו בתשובה ואף שלמה אמר בחכמתו (קהלת ט ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. אמר רבן יוחנן בן זכאי משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן פקחים שבהם קשטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך אמרו כלום חסר לבית המלך. טפשין שבהן הלכו למלאכתן אמרו כלום יש סעודה בלא טורח. פתאום בקש המלך את עבדיו פקחים שבהם נכנסו לפני המלך כשהן מקושטים והטפשין שבהן נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין. שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשים. אמר הללו שקשטו את עצמן לסעודה ישבו ויאכלו וישתו הללו שלא קשטו את עצמן לסעודה יעמדו ויראו. חתנו של ר"מ היה אומר משום ר"מ והלואי שיהיו הללו עומדין ונראין כמשמשין אלא ואלו יושבין הללו אוכלין והללו רעבים הללו שותים והללו צמאים שנא' (ישעיה סה יג) כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי רונו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב. דבר אחר בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו ציצית. ושמן על ראשך אל יחסר אלו תפילין:

פרק כד

(דף קנה ע"ב) דרש רבי יונה אפתחא דבי נשיאה מאי דכתיב (משלי כט ז) יודע צדיק דין דלים. יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטים לפיכך שוהה אכילתו במעיו ג' ימים כדתנן כמה תשחה אכילתו במעיו ויהא טמא. ככלב שלשה ימים מעת לעת:

(דף קנו) כתוב אפינקסיה דרבי יהושע בן לוי האי מאן דבחד בשבא יהא גבר ולא חדא ביה. מאי ולא חדא ביה. אילימא ולא חדא לטיבותא והאמר רב אשי אנא בחד בשבא הואי. אלא לאו חדא לבישו והאמר רב אשי אנא ודימי בר קקוזתא הויין בחד בשבא אנא מלך והוא הוה ריש גנבה אלא או כוליה לטיבו או כוליה לבישה האי מאן דבתרי בשבא יהא גבר רגזן מ"ט משום דאיפליגו ביה מיא. האי מאן דבתלתא בשבא יהא גבר עתיר וזנאי מ"ט משום דאיברו ביה עשבים. האי מאן דבד' בשבא יהא גבר חכים ונהיר מ"ט משום דאיתלו ביה מאורות. האי מאן דבחמשא בשבא יהא גבר גומל חסדים מאי טעמא משום דאיברו ביה דגים ועופות. האי מאן דבמעלי שבתא יהא גבר חזרן אמר רב נחמן בר יצחק הזרן במצות. האי מאן דבשבתא יחי בשבתא ימות על דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא. אמר רבא בר רב שילא וקדישא רבה יתקרי. אמר להו רבי חנינא פוקו אמרו ליה לבר ליואי לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם. האי מאן דבחמה יהא גבר זיותן יהא אכיל מדיליה ושתי מדיליה ורזוהי גלין אי גניב לא מצלח. האי מאן דבכוכב נוגה יהא גבר עתיד וזנאוי יהא מ"ט משום דאיתליא ביה נורא. האי מאן דבכוכב יהא גבר נהיר וחכים משום דספרא דחמה הוא. האי מאן דבלבנה יהא גבר סביל מרעין בנאי

וסתיר סתיר ובנאי אכיל דלא דיליה ושתי דלא דיליה ורזוהי כסין אי גנב מצלח. האי מאן דבשבתאי יהא גבר מחשבתיה בטלין. ואית דאמרי כל דמחשבין עלוהי בטלין. האי מאן דבצדק יהא גבר צדקן. אמר רב נחמן בר יצחק צדקן במצות. האי מאן דבמאדים יהא גבר אשיד דמא. א"ר אשי אי אומנא אי גנבא אי טבחא אי מוהלא. אמר רבה אנא במאדים הואי. אמר אביי מר נמי ענישׁ וקטיל. איתמר ר' חנינא אומר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר אין מזל לישראל ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דא"ר יוחנן מנין שאין מזל לישראל שנאמר (ירמיה י ב) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מחמה עובדי כוכבים יחתו ולא ישראל. אף רב סבר אין מזל לישראל דאמר רב יהודה אמר רב מנין שאין מזל לישראל שנאמר (בראשית טו ה) ויוצא אותו החוצה אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע (שם) בן ביתי יורש אותי. אמר לו לאו כי אם אשר יצא ממעיך. אמר לפניו רבש"ע נסתכלתו באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר לו צא מאיצטגנינות שלך שאין מזל לישראל מאי דעתיך (ע"ב) דקאי צדק במערב מהדרנא ומוקמינא ליה במזרח. והיינו דכתיב (ישעיה מא ב) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו. ומדשמואל נמי אין מזל לישראל דשמואל ואבלט הוו יתבי והוו קאזלן הנך אינשי לאגמא. א"ל אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתיא דטריק ליה חויא ומית. אמר ליה שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי. אדיתבי אזל ואתי. קם אבלט שרי לטוניה אשכח ביה חויא דפסיק ושדי בתרתי גובי. א"ל שמואל מאי עבדת. אמר ליה כל יומא הוי מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן האידנא הוה איכא חד מינן דלא הוה ליה ריפתא והוה קא מכסיף אמינא להו אנא קאימנא ומרמינא כי מטאי לגביה שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה כי היכי דלא ליכסיף. אמר ליה מצוה עבדת. נפק שמואל ודרש (משלי יא ד) וצדקה תציל ממות. ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. ומדרבי עקיבא נמי אין מזל לישראל דרבי עקיבא הויא ליה ברתא אמרי ליה כלדאי ההוא יומא דעיילא לבי גננא טריה לה חויא ומיתא. הוה דאיגא אמלתא טובא. ההוא יומא שקלתא למכבנתא דצתא בנודא איתרמי איתיב בעיניה דחויא. לצפרא כי קא שקלא לה הוה קא סריך ואתי חויא בתרה. אמר לה אבוה מאי עבדת. אמרה ליה בפניא אתא עניא קרא אבבא והוה טרידי כולי עלמא בסעודתא דליכא דשמעיה קאימנא שקלתיה דיסתנאי דיהבת לי יהבתיה ניהליה. אמר לה מצוה קעבדת. נפק ר"ע ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. ומדרב נחמן בר יצחק נמי אין מזל לישראל דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי בריך גנבא הוה. לא שבקתיה גלויי רישיה אמרה ליה כסי רישיך. כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי. לא הוה ידע

אמאי קאמרה ליה. יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא נפל גלימא מעילוי רישיה דלי עיניה חזאה לדיקלא אלמיה יצריה. סליק פסקיה לקיבור בשיניה:
סליק לה מסכת שבת.

עירובין

פרק א

עירובין (דף ב) אשכחן מקדש דאיקרי משכן ומשכן דאיקרי מקדש. בשלמא מקדש דאיקרי משכן דכתיב (ויקרא כו יא) ונתתי משכני בתוכם. אלא משכן דאיקרי מקדש מנא לן. אילימא מהא דכתיב (במדבר י כא) ונסעו הקהתים נושאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם (ע"ב) ההוא בארון כתיב. אלא מהכא (שמות כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם:
(דף ג) אמרי אינשי קדרה דשותפי לא קרירא ולא חמימא:
(דף יג ע"ב) א"ר אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר"מ כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו מפני שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים. תנא לא ר"מ שמו אלא ר' נהוראי שמו ולמה נקרא שמו ר"מ שהיה מאיר עיני חכמי בהלכה, ולא נהוראי שמו אלא ר' נהמי' שמו ואמרי לה ר"א בן ערך שמה ולמה נקרא שמו רבי נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה. אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר"מ מאחוריה ואילו חזיתיה מקמאי הואי מהדדנא טפי דכתיב (ישעיה ל כ) והיו עיניך רואות את מוריך. א"ר אבהו א"ר יוחנן תלמיד אחד היה לו לר"ט וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מ"ח טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה מ"ח טעמי טהרה. תנא תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ בק"ן טעמים. אמר רב אני אדון ואטהרנו ומה נחש שממית וכו':
א"ר אבא אמר שמואל ג' שנים נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו יצתה בת קול ואמרה להם אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כדברי ב"ה. וכי מאחר דאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן. מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהם ודברי ב"ש, ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהם כאותה ששנינו מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין. אמרו ב"ה לב"ש לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורנית ומצאוהו יושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך

הבית. אמרו להן בית שמאי משם ראיה אף הן אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך. ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו וכל המחזר אחר הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לה ת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו:

(דף יד) תני רבי חייא ים שעשה שלמה היה מחזיק ק"ן מקוה טהרה. מכדי מקוה הוי ארבעים סאה כדתניא (ויקרא טו טז) ורחץ (שם ע"ב) במים, במי מקוה. כל בשרו, מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן. אמה על אמה ברום ג' אמות. ושיערו חכמים מי מקוה מ' סאה. (דף יז) ת"ר מחנה היוצאת למלחמת הרשות מותרים בגזל עצים יבשים. ר"י בן תימא אומר אף חונים בכ"מ ובמקום שנהרגין שם נקברים:

פרק ב

(דף יח ע"ב)ואמר רבי ירמיה בן אלעזר אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו מקצת שבחו בפניו דכתיב (בראשית ז א) כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה וכולו שלא בפניו דכתיב (שם ו ט) איש צדיק תמים היה בדורותיו וא"ר ירמיה בן אלעזר מאי דכתיב (שם ח יא) והנה עלה זית טרף בפיה אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ויהיו מסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם. כתיב הכא טרף בפיה וכתיב התם (משלי ל ח) הטריפני לחם חוקי:

וא"ר ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו ד"ת בלילה שוב אינו נחרב שנאמר (איוב לה י) ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. וא"ר ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר (תהלים קנ ו) כל הנשמה תהלל יה. וא"ר ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכיניה, נתקללו שומרון נתברכו שכיניה. נתקללה בבל נתקללו שכיניה דכתיב (ישעיה יד כג) ושמתיה למורש קיפוד ואגמי מים, נתקללה שומרון נתברכו שכיניה דכתיב (מיכה א ו) ושמתי שומרון לעי השדה (דף יט) למטעי כרם:

ואמר רבי ירמיה בן אלעזר ג' פתחים יש לגיהנם אחד במדבר ואחד בים וא' בירושלים. במדבר דכתיב (במדבר טז לג) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. בים דכתיב (יונה ב ג) מבטן שאול שועתי שמעת קולי. בירושלים דכתיב (ישעיה לא ט) אשר אור לו בציון

ותנור לו בירושלים ותנא דבי ר' ישמעאל אשר אור לו בציון זו גיהנם ותנור לו בירושלים זו פתחה של גיהנם. ותו ליכא והאמר רבי מוריון אריב"ל ואמרי לה תנא רבה בר מוריון בדבי רבן יוחנן בן זכאי ב' תמרים יש בגי בן חנם ועולה עשן מביניהם וזו היא ששינו ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם. דלמא היינו דירושלים:

אמר ריב"ל ז' שמות יש לו לגיהנם ואלו הן שאול ואבדון ובאר שחת וכור שאון וטיט היון וצלמות וארץ תחתית. שאול דכתיב (יונה ב ג) מבטן שאול שועתי שמעת קולי. אבדון דכתיב (תהלים פח יב) היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון. באר שחת דכתיב (שם טז י) כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת. ובור שאון וטיט היון דכתיב (שם מ ג) ויעלני מבור שאון מטיט היון וגו'. צלמות דכתיב (שם קז י) יושבי חושך וצלמות. וארץ תחתית גמרא הוא. ותו ליכא והא איכא גיהנם. גי שעמוקה כגיהנם שהכל יורדין לה על עסקי חנם. והאיכא תפתה דכתיב (ישעיה ל לג) כי ערוך מאתמול תפתת. ההוא שכל המתפתח ביצרו נופל שם. גן עדן אמר ר"ל אם בארץ ישראל הוא בית שאן פתחה ואם בערביא הוא בית גרם פתחה אם בין הנהרות הוא דורמסקנית פתחה. בבבל אבייי משתכח בפירי דעבר ימינא. רבא משתבח בפירי דהר פניא:

(דף כ"א) ואמר רב חסדא דרש מרי בר מר מ"ד (ירמיה כד א) הראני ה' והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' וגו' הדוד האחד תאנים טובות מאד כתאני (ע"ב) הבכורות אלו הצדיקים גמורים הדוד תאנים רעות אלו רשעים גמורים. ושמא תאמר אבד סברם ובטל סכויים ת"ל הדודאים נתנו ריח אלו ואלו עתידים שיתנו ריח. דרש רבא מ"ד (שה"ש ז יד) הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, ועל פתחינו כל מגדים אלו בנות ישראל שמגידו' פתחיהן לבעליהן. ל"א שאוגדות פתחיהן לבעליהן. חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך אמרה כנ"י לפני הקב"ה רבש"ע הרבה גזרות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקימתים. א"ל ר"ח להההוא מרבנן דהוה קא מסדר אגדתא קמיה מי שמיע לך חדשי' גם ישנים דודי צפנתי לך מאי היא. א"ל אלו מצות קלות ומצות חמורות. א"ל וכי תורה פעמים פעמים נתנה. אלא הללו דברי תורה והללו דברי סופרים. דרש רבא מ"ד (קהלת יב יב) ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בה עשה ולא תעשה ודברי סופרים כל העובר על ד"ס חייב מיתה שמא תאמר אם יש בהן ממש מפני מה לא נכתבו אמר קרא (קהלת יב יב) עשות ספרים הרבה אין קץ:

ת"ר מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים והיה רבי יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במדה פעם אחת מצאו שומר בית האסורין א"ל היום

מימיך מרובין שמא לחתור בית האסורין אתה צריך. שפך חציין והניח חציין. כיון שהגיע אצל ר״ע. אמר לו יהושע אי אתה יודע שזקן אני וחיי תלויין בחייך. סח לו כל אותו המאורע. א״ל תן לי מים ליטול ידי. אמר לשתות אין מגיעין ליטול ידים מגיעין. אמר לו ומה אעשה שחייבין עליהן מיתה בידי שמים. מוטב שאמות מיתת עצמי ואל אעבור על דעת חברי. אמרו לא טעם כלום עד שהביאו לו מים ונטל ידיו. וכששמעו חכמים בדבר אמרו ומה בזקנותו כך בילדותו על אחת כמה וכמה. ומה בבית האסורים כך בביתו על אחת כמה וכמה. אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה (משלי כג טו) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. ואומר (שם כז יא) חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר:

דרש רבא מאי דכתיב (שיר ז יד) לכה דודי נצא השדה וגו׳ (ע׳ פירש״י שם) אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבש״ע אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות ושבועת שוא ושבועת שקר אלא נצא השדה בוא ונראך ת״ח שעוסקין בתורה מתוך הדוחק. נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים אראך בני עשו שהשפעת להם טובתך וכפרו בך. נשכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. נראה אם פרחה הגפן אלו בעלי מקרא. פתח הסמדר אלו בעלי משנה. הנצו הרמונים אלו בעלי תלמוד. שם אתן את דודי לך שאראך כבודי וגדולת שבח בני ובנותי:

אמר רב המנונא מאי דכתיב (מ״א ה יב) וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל ועל כל דבר ודבר של סופרים היה אומר אלף וחמשה טעמים. דרש רבא מאי דכתיב (קהלת יב ט) ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם דאגמריה בסימני טעמא ואסברה במאי דרמי ליה. (שם) ואזן וחקר תיקן משלים הרבה אמר עולא אמר רבי אלעזר בתחלה היתה התורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים. (שיר ה יג) קווצותיו תלתלים. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות. (שם)שחורות כעורב במי אתה מוצאן במי (דף כב). שמשכים ומעריב עליהם בבית המדרש. רבה אמר במי שמשחיר פניו עליהם כעורב. רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קא אזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו ינוקי דידך מאי אעביד להו. אמר לה מי שלימו קורמי באגמא:

(דברים ז י) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו אריב״ל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול כאדם שנושא משאוי על פניו ומבקש להשליכו ממנו. לא יאחר לשונאו

א"ר אילא לשונאו הוא דלא יאחר אבל מאחר הוא לצדיקים גמורים. והיינו דא"ר יהושע ב"ל מ"ד (שם) אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולמחר ליטול שכרך א"ר חגי ואיתימא ר"ש בר נחמני מ"ד (שמות לד ו) ארך אפים ארך אף מבעי ליה. אלא ארך אפים לרשעים וארך אפים לצדיקים:

פרק ג

(דף מא) תניא לאחר פטירתו של רבן גמליאל נכנס ר' יהושע להפר את דבריו עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר חזי אנא דבתר רישא גופא אזל כל ימיו של רבן גמליאל קבענו הלכה כמותו עכשיו אתה מבקש לבטל דבריו יהושע אין שומעין לך שכבר נקבעה הלכה כר"ג, ולא היה אדם שערער בדבר כלום. בדורו של ר"ג עביד כר"ג בדורו של רבי יוסי עביד כרבי יוסי:

פרק ד

תנו רבנן שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו. ואלו הן. עובדי כוכבים ורוח רעה. ודקדוקי עניות. למאי נפקא מיניה למיבעי עלייהו רחמי. ג' אין רואין פני גיהנם ואלו הן. דקדוקי עניות, וחולי מעיים, והרשות. ויש אומרים אף מי שיש לו אשה רעה. ואידך אשה רעה מצוה לגרשה. ואידך זמנין דכתובתה מרובה ולא מצי לגרש לה. א"נ יש לו בנים ממנה ואינו יכול לגרשה למאי נפקא מינה לקבולי מאהבה. ג' מתים כשהם מספרים ואלו הן. חולי מעיים. וחיה. והדרוקן. למאי נ"מ למשמושי להו זוודתא: תניא שפופרת היתה לו לר"ג שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה וכנגדם אלפים אמה בים הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה וידע כמה עומקו של גיא והרוצה לידע כמה גובהו של דקל ימדוד קומתו וצלו וצל קומתו וידע כמה גובהו של דקל:

אמר רב יהודה אמר רב עכו"ם שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זיין ואין מחללין עליהם את השבת. תנ"ה עכו"ם שצרו וכו' בד"א כשבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי קש ותבן יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת. א"ר יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא ותרגומא נהרדעא. דרש רבי דוסתאי דמן בירי מ"ד (שמואל א כג א) ויגידו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שוסים את הגרנות תנא קעילה עיר הסמוכה לספר היתה והם לא באו אלא על עסקי תבן וקש דכתיב והמה שוטים את הגרנות וכתיב וישאל דוד בה' לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ויאמר ה' אל דוד

לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה. מאי קא מיבעיא ליה אילימא אי שרי אי אסיר הרי ב"ד של שמואל הרמתי קיים אלא אי מצלח אי לא מצלח דיקא נמי דכתיב לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה ש"מ:

פרק ה

(דף נג) מערת המכפלה רב ושמואל חד אמר שני בתים זה לפנים מזה. וחד אמר בית ועלייה על גביו. בשלמא למאן דאמר ב' בתים זה על גב זה היינו דכתיב מכפלה, אלא למ"ד ב' בתים זה לפנים מזה מאי מכפלה. שכפולה בזוגות. (שם כה כט) ממרא קרית הארבע אמר רבי יצחק קרית ארבע זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה. א"ר יוחנן י"ח ימים גדלתי אצל ר' אושעיא ברבי ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד ממשנתנו כיצד מאברין את הערים באל"ף. איני והא א"ר יוחנן י"ב תלמידים היו לו לר' אושעיא ברבי י"ח ימים גדלתי ביניהן ולמדתי לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחת לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד גמר גמרא לא גמר. ואבע"א מינייהו דידהו גמר מיניה דידיה לא גמר ואבע"א דבר אחד במשנתנו קאמר:

ואמר ר' יוחנן כשהיינו למדים תורה אצל ר' אושעיא (ברבי) היינו יושבים ד' ד' באמה. אמר רבי כשהייתי לומד תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע היינו יושבים ו' ו' באמה. א"ר יוחנן ר' אושעיא ברבי בדורו כר' מאיר בדורו מה ר"מ בדורו לא עמדו חבריו על סוף דעתו אף ר' אושעיא (ברבי) לא עמדו חבריו על סוף דעתו. וא"ר יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סדקית. מאן ראשונים ר' עקיבא. אחרונים ר"א בן שמוע. א"ד ראשונים ר"א בן שמוע אחרונים ר' אושעיא ברבי. ואנו כמלא נקב מחט וכו'. אמר אביי ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא. אמר רבא ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא. אמר רב אשי ואנן כי אצבעתא בבירא לשכחה:

אמר רב יהודה אמר רב בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתן בידן בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתן בידן. מידי בהקפידא תליא מלתא. אלא בני יהודה דהוו דייקי לישנא ומתנחי להו סימני נתקיים תלמודן בידן בני גליל דלא דייקי לישנא ולא מתנחי להו סימני לא נתקיים תלמודן בידן. איבעית אימא בני יהודה גמרי מחד רבה נתקיימה תורתם בידם בני גליל דלא גמרי מחד רבה לא נתקיים תורתם בידם. רבינא אמר בני יהודה דגלו מסכתא נתקיים תלמודן בידן. בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיים תלמודן בידן. דוד גלי מסכתא שאול לא גלי מסכתא. דוד דגלי מסכתא כתיב ביה (תהלים קיט עד) יראיך יראוני וישמחו. שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה (שמואל

א יד מז) ובכל אשר יפנה (שם ע"ב) ירשיע. וא"ר יוחנן מנין שמחל לו הקב"ה על אותו עון שנאמר (ש"א כח יט) מחר אתה ובניך עמי עמי במחיצתי:

אמר רבי יהושע בן חנניא מימי לא נצחני אדם אלא אשה תינוק ותינוקת. אשה מאי היא פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת ועשתה לי פולין פעם ראשונה סעדתי ולא שיירתי כלום. שניה סעדתי ולא שיירתי כלום. שלישית הקדיחתו במלח. כיון שטעמתי משכתי ידי הימנה אמרה לי רבי מפני מה משכת ידיך הימנו. אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום. אמרה לי היה לך למשוך ידך מן הפת. אמרה לי רבי שמא לא הנחת פאה בראשונה ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באילפס אבל משיירין פאה בקערה. תינוקת מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לאו שדה הואי. אמרתי לה לא בדרך כבושה אני מהלך. אמרה לי לסטים שכמותך כבשוה. תינוק מאי הוא פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק אחד שהיה יושב על פרשת דרכים אמרתי לו בני באי זה דרך נלך לעיר. אמר לי זו ארוכה וקצרה וזו קצרה וארוכה. הלכתי בקצרה וארוכה. כיון שהגעתי לעיר היו מקיפות לה גנות ופרדסים. חזרתי לאחורי. אמרתי לו בני לא כך אמרת לי זו קצרה. אמר לי רבי ולא כך אמרתי לך קצרה וארוכה. נשקתיו על ראשו ואמרתי לו אשריכם ישראל שכולכם חכמים אתם מגדולכם ועד קטניכם. רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא אשכחה לברוריה אמר לה באי זו דרך נלך לעיר לוד. אמרה ליה גלילי שוטה לא כך אמרו חכמי׳ אל תרבה שיחה עם האשה היה לך לומר באי זו ללוד:

(דף נד) ברוריה אשכחתיה להההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחישא כטשה ביה ואמרה ליה לאו הכי כתיב (שמואל ב כג ה) ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח איברים של אדם שמורה בלב אם לאו אינה משתמרת. תנא תלמיד אחד היה לו לרי אליעזר (בן יעקב) שהיה שונה בלחש לאחר ג׳ שנים שכח תלמודו. תנא תלמיד אחד היה לו לרי אליעזר (בן יעקב) שנתחייב שריפה למקום אמרו הניחו לו שאדם גדול שימש. א"ל שמואל לרב יהודה שיננא פתח פומך קרי פתח פומך תני כי היכי דתוריך חיין ותתקיים בידך שנאמר (משלי ד כב) כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא. אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה. אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא חטוף אכול חטוף ואישתי דעלמא דאזלינן מיניה לבי הלולא דמי. אמר ליה רב לרב המנונא בני אם יש לך היטב לך כי אין בשאול תענוג ואין למות התמהמה ואם תאמר אניח לבני חוק בשאול מי יגיד לך. בני אדם דומין לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין:

א"ר יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנא' (משלי א ט) כי לוית חן. חש בראשו יעסוק בתורה שנא' (שם) הם לראשך. חש בגרונו יעסוק בתורה שנא' (שם) וענקים לגרגרותיך. חש בבני מעיים יעסוק בתורה שנא' (שם ג ח) רפאות תהי לשרך. חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנא' (שם) ושקוי לעצמותיך. חש בכל גופו יעסוק בתורה שנא' (שם ד כב) ולכל בשרו מרפא. אמר רב יהודה בריה דר' חייא בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת ב"ו נותן לחבירו סם יפה לזה וקשה לזה. והקב"ה נותן תורה לישראל סם חיים לכל גופן שנא' ולכל בשרו מרפא. אמר רב אמי מאי דכתיב (שם כב יח) כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדו על שפתיך אימתי דברי תורה נעימים כי תשמרם בבטנך. ואימתי תשמרם בבטנך בשעה שיכונו יחדו על שפתיך. רבי זירא אמר מהכא (שם טו כג) שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב אימתי שמחה לאיש בשעה שמענה בפיו. רבי יצחק אמר מהכא (דברים ל יד) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו אימתי קרוב אליך הדבר מאד בזמן שבפיך ובלבבך לעשותו. רבא אמר מהכא (תהלים כא ג) תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה אימתי תאות לבו נתת לו בשעה שארשת שפתיו בל מנעת סלה. רבא רמי כתיב תאות לבו נתת לו וכתיב וארשת שפתיו בל מנעת סלה. זכה תאות לבו נתת לו לא זכה ארשת שפתיו בל מנעת סלה. תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב כל מקום שנא' נצח סלה ועד אין לו הפסק עולמים. נצח דכתיב (ישעיה נז טז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. סלה דכתיב (תהלים מח ט) כאשר שמענו כן ראינו בעיר ה' צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה ועד דכתיב (שמות טו יח) ה' ימלוך לעולם ועד. א"ר אלעזר מ"ד (משלי א ט) וענקים לגרגרותיך אם משים אדם את עצמו כענק זה שרף לצואר ונראה ואינו נראה תלמידו מתקיים בידו:

אמר רבי אלעזר מ"ד (שה"ש ה יג) לחייו כערוגת הבושם אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה וכבושם הזה שהכל מתבשמין ממנו תלמודו מתקיים ואם לאו אין תלמודו מתקיים. וארי"א מאי דכתיב (שמות לא יח) לוחות אבן אם משים אדם לחייו כאבן זו שאינה נמחית תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. וארי"א מ"ד (שם לב טו) מכתב אלהים הוא חרות גו'. אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל. רב אחא בר יעקב אמר אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהן שנאמר חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות:

אמר רב מתנה מ"ד (במדבר כא יח) וממדבר מתנה אם משים אדם עצמו כמדבר הזה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. רבא בריה דרב

יוסף בר חמא הויא ליה מילתא לרב יוסף בהדיה כד מטא מעלי יומא דכיפורי אמר איזיל איפייסיה. אזל אשכחיה לשמעיה דקא מזיג ליה כסא אמר ליה הב לי דאימזיג ליה אנא. יהב ליה. מזג ליה. כד טעמיה אמר דמי האי מזגא למזגא דרבא בריה דרב יוסף בר חמא. א"ל אנא הוא. א"ל לא תיתב אכרעיך עד דמפרשת לי להני קראי מ"ד (שם) וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא. א"ל אי משים אדם את עצמו כמדבר הזה שהכל דשין בו תורה נתנה לו במתנה. וכיון שנתנה לו תורה במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל. וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות. ואם מגיס דעתו הקב"ה משפילו שנא' (שם) ובמות הגיא. ואם חוזר בו הקדוש ב"ה מגביהו שנא' (ישעיה מ ד) כל גיא ינשא:

אמר רב הונא מאי דכתיב (תהלים סח יא) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים אם משים אדם עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואמרי לה שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. ואם עושה כן הקב"ה עושה לו סעודה בעצמו שנא' (שם) תכין בטובתך לעני אלהים. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מאי דכתיב (משלי כז יח) נוצר תאנה יאכל פריה למה נמשלו דברי תורה כתאנה מה תאנה זו (שם ע"ב) כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם:

אמר ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב (שם ה יט) דדיה ירווך בכל עת למה נמשלו דברי תורה לדד מה דד זה כל זמן שתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם. באהבה תשגה תמיד, כגון רבי אלעזר בן פדת. אמרו עליו על ר"א בן פדת שהיה יושב בשוק התחתון של צפורי ועסק בתורה וסדינו מוטל בשוק העליון של צפורי. אמר ר' יצחק בן אלעזר פ"א בא אדם אחד ליטלו ומצא נחש שרף עליו. תנא דבי רב ענן מ"ד (שופטים ה י) רוכבי אתונות צחורות יושבי על מדין והולכי על דרך שיחו. רוכבי אתונות צחורות אלו ת"ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ומבארים אותה בצהרים. (שם) יושבי על מדין שיושבין ודנין דין אמת לאמתו. הולכי אלו בעלי מקרא. על דרך אלו בעלי משנה. שיחו אלו בעלי גמרא שכל שיחתן דברי תורה:

ע"ב אמר רב שיזבי משום ר' אלעזר בן עזריה מ"ד (משלי יב כז) לא יחרוך רמיה צידו לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי. ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך. כי אתא רב דימי אמר משל לצייד שצד צפרים אם ראשון ראשון משכר את כנפיו משתמר ואם לאו אין משתמר. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא מ"ד (משלי יג ב) הון מהבל ימעט

וקובץ על יד ירבה אם משים אדם את תורתו חבילות חבילות מתמעטת ואם קובץ על יד על יד ירבה. אמר רבא גמירי לה רבנן להא מילתא ועברי עלה. אמר רב נחמן בר יצחק אנא עבדתא ואתקיים בי:

תנו רבנן כיצד סדר משנה. משה למד מפי הגבורה. נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו ושנה להם משה פרקן. נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר ישב לשמאל אהרן. רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה הוא חוזר. נכנסו זקנים ושנה להם משה פרקן. נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן פרקן. נמצא ביד אהרן ארבעה וביד בניו שלשה וביד זקנים שנים וביד כל העם אחד. נסתלק משה ענה להם אהרן פרקו נסתלק אהרן שנו להם בניו פרקן נסתלקו בניו שנו להם זקנים פרקן נמצא ביד כל א' וא' ארבעה. מכאן אמר רבי אליעזר חייב אדם לשגות את תלמידיו ד' פעמים וק"ו ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה ארבעה. הדיוט מפי הדיוט עאכ"ו. רבי עקיבא אומר מנין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנאמר (דברים לא יט) ולמדה את בני ישראל ומנין עד שתהא סדורה בפיהם שנאמר (שם) שימה בפיהם. ומנין שחייב להראות לו פנים בה שנא' (שמות כא א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ונעיילו כולהו ונגמרו ממשה כדי לחלוק כבוד לאהרן וכבוד לבניו וכבוד לזקנים. וליעול אהרן ולילף ממשה ולעיילו בניו ולילפו מאהרן ולעיילו זקנים ולילפו מבניו. ולעיילו כל ישראל ולילפו מזקנים. משה כיון דמפי הגבורה גמר מסתייעא מלתיה. אמר מר רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה הוא חוזר כמאן אזלא הא דתניא שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע. גדול בימינו וקטן בשמאלו. נימא רבי יהודה היא ולא רבנן. אפילו תימא רבנן ומשום טרחא דאהרן:

רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר. זימנא חדא בעיוה למלתא דמצוה תנא ליה ולא גמר. א"ל האידנא מ"ש. א"ל מהאי שעתא דאמרו ליה למר איכא מילתא דמצוה אסחתי לדעתאי וכל שעתא אמינא השתא קאי מר השתא קאי מר. א"ל הב דעתך דאתני לך. הדר תנא ליה ארבע מאה זמני אחרינא וגמר. נפקא ב"ק ואמרה ליה ניחא לך דליספו על חייך ארבע מאות שני או דתזכה את ודרך לעלמא דאתי. א"ל בעינא דאזכה אנא ודראי לעלמא דאתי. אמר להן הקדוש ברוך הוא תנו לו זו וזו:

אמר רב חסדא אין התורה נקנית אלא בסימנין שנא' (דברים לא יט) שימה בפיהם אל תקרי שימה אלא סימנה. שמעה רב תחליפא ממערבא אזל אמרה קמיה דרבי אבהו אמר אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה (ירמיה לא כ) הציבי לך ציונים גו'

עשו ציונים לתורה. ומאי משמע דהאי ציון לישנא דסימנא הוא דכתיב (יחזקאל לט טו) וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון. ר' אלעזר אמר מהכא (משלי ז ד) ומודע לבינה תקרא עשה מודעים לתורה. רבא אמר עשה מועדים לתורה. (דף נה) והיינו דאמר רב אבדימי בר דוסא מ"ד (דברי' ל יב) לא בשמים היא ולא מעבר לים היא לא בשמים היא שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה. רבא אמר לא בשמים היא לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה בשמים ולא מעבר לים היא לא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים. ר' יוחנן אמר לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח ולא מעבר לים היא לא תמצא בסחרנים ולא בתגרים:

(דף נו) אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה מתים בחצי ימיהם. מתים ס"ד אלא אימא מזקינין בחצי ימיהם. אמר רב הונא בריה דרב יהושע הני מולייתא דבי בירי דבי נרש אזקינון:

פרק ו

(דף סג) רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי חזייה להההוא גברא דקא אסר ליה לחמריה בציניתא בשבתא רמא ביה קלא לא אשגח ביה א"ל להוי האי גברא בשמתא. א"ל כי האי גוונא מי מיתחזי כאפקירותא. א"ל (משלי כא ל) אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. אמר רבא בפניו אסור וחייב מיתה שלא בפניו אסור ואין חייב מיתה. ושלא בפניו לא והתניא ר' אליעזר אומר לא מתו בניו של אהרן אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן. מאי דרש (ויקרא א ז) ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. ותלמיד אחד היה לו לר' אליעזר שהורה הלכה בפניו. אמר לה ר"א לאמא שלום אשתו תמהני אם יוציא זה שנתו, ולא הוציא שנתן. אמרה לו נביא אתה, אמר לה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן אותו תלמיד יהודה בן גוריא שמו והיה רחוק ממנו שלש פרסאות. בפניו הוה והא רחוק ממנו שלש פרסאות קאמר ולטעמיך שמו ושם אביו למה אלא שלא תאמר משל היה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש שנאמר (איוב לב ו) ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי ויאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם. כתיב הכא זחלתי וכתיב התם (דברים לב כד) עם חמת זוחלי עפר. זעירי א"ר חנינא נקרא חוטא שנאמר בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך. רב המנונא רמי כתיב (תהלים קיט יא) בלבי צפנתי אמרתך וכתיב (שם מ י) בשרתי צדק בקהל רב. כאן בזמן שעירא היאירי קיים

כאן בזמן שאין עירא היאירי קיים. א"ר אבא בר זבדא כל המשגר מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר (ש"ב כ כו) וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וגו'. לדוד הוא דהוי כהן לכולי עלמא לא הוי כהן. אלא שהיה משגר לו כל מתנותיו וכתיב בתריה (ש"ב כא א) ויהי רעב בימי דוד שלש שנים. ר' אליעזר אומר מורידין אותו מגדולתו שנאמר (במדבר לא כא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבה ואע"ג דאמר לאחי אבא צוה לי לא צוה אפילו הכי אשכחן דאיענש דכתיב (שם כז כח) ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפטו האורים לפני ה' וגו' ולא אשכחן דאצטריך ליה יהושע:

אמר ר' לוי כל דמותיב מלה קמיה רביה אזיל לשאול בלא ולד שנא' (במדבר יא כח) ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדני משה כלאם וכתיב (דה"א ו כז) נון בנו יהושע בנו. ופליגא דרבי אבא בר פפא דא"ר אבא בר פפא לא נענש יהושע אלא על שביטל את ישראל מפריה ורביה לילה אחת. שנאמר (יהושע ה יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו וגו' וכתיב (שם) ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי. אמר ליה אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה. אמר ליה על איזה מהם באת. אמר ליה עתה באתי. מיד (שם ח ט) וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. א"ר יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה. וגמירי שכל זמן שארון ושכינה שרוין שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה. אמר רב שמואל בר אויא משמיה דרב גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר (שם ה) עתה באתי:

(דף סד) אמר רב יהודה אמר שמואל כל השותה רביעית יין אל יורה. א"ר נחמן לאו מעליא האי שמעתא דהא אנא כמה דלא שתינא רביעתא דחמרא לא צילאי דעתאי. א"ל רבא מ"ט אמר מר הכי והאמר רבי אחא ברבי חנינא מאי דכתיב (משלי כט ג) ורועה זונות יאבד הון כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה מאבד הונה של תורה. א"ל הדרי בי. אמר רבה בר רב הונא שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה. שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה. היכי דמי שתוי וה"ד שכור כי הא דר' אבא בר שומני ורב מנשיא בר' ירמיה מדיפתי הוי קמפטרי מהדדי אמעברה דנהר יופתי אמרי נימא מלתא כל חד וחד מינן דלא שמיע ליה לחבריה דאמר מרי בריה דרב הונא אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו. פתח חד ואמר ה"ד שתוי וה"ד שכור. שתוי כל שיכול לדבר בפני המלך. שכור כל שאינו יכול לדבר בפני המלך. פתח אידך ואמר המחזיק בנכסי הגר כיצד יעשה ויקיימו בידו. יקח בהן ס"ת:

תניא מעשה ברבן גמליאל שהיה רוכב על החמור והיה מהלך מעכו לכזיב והיה רבי אלעאי מהלך אחריו מצא גלוסקין בדרך א"ל אלעאי טול גלוסקין מן הדרך. מצא עובד

כוכבים אחד א"ל מבנאי טול גלוסקין הללו מאלעאי. נטפל לו רבי אלעאי א"ל מהיכן אתה. אמר לו מעיירות של בורגנין. ומה שמך. מבגאי שמני. כלום הכירך רבן גמליאל מעולם. א"ל לאו. באותה שעה למדנו שכיוון ר"נ ברוח הקודש. וג' דברים למדנו באותה שעה. למדנו שאין מעבירין על האוכלין. ולמדנו שהולכים אחר רוב עוברי דרכים. ולמדנו שהולכים אחר רוב עוברי דרכים. ולמדנו שחמצו של עובד כוכבים אחר הפסח מותר בהנאה. כיון שהגיע לכזיב בא אחד לישאל על נדרו אמר לזה שעמו כלום שתינו רביעית יין האטלקי. א"ל הן. א"כ יטייל אחרינו עד שיפיג ייניו. וטייל אחריהם ני מילין עד שהגיע לסולמה של צור כיון שהגיע לסולמה של צור ירד רבן גמליאל מן החמור ונתעטף וישב והתיר לו נדרו. והרבה דברים למדנו באותה שעה. למדנו שרביעית יין האטלקי משכר. ולמדנו שכור אל יורה. ולמדנו שדרך מפינה את היין. ולמדנו שאין מפירין נדרים לא רכוב ולא מהלך ולא עומד אלא יושב:

אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה (דף סח) יכולני לפטור את כל העולם כלו מן הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו שנא' (ישעיה נא כא) לכן שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין. מיתיבי שכור מקחו מקח וממכרו ממכר עבר עבירה שיש בה מיתה ממיתין אותו, מלקות מלקין אותו, כללו של דבר הרי הוא כפקח לכל דבר אלא שפטור מן התפלה. מאי יכולני לפטור דקאמר נמי מדין תפלה. א"ר חנינא לא שנו אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע לשכרותו של לוט פטור מכלום:

אר"ח בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל שנאמר בצר אל יורה. רבי חנינא ביומא דרתח לא מצלי אמר בצר אל יורה כתיב. מר עוקבא ביומא דשותא לא נפיק לדינא. אמר רב נחמן בר יצחק שמעתא צריכה צילותא כיומא דאסתנא. אמר אביי אי אמרה לי אם קריב כותחא לא תנאי. אמר רבא אי קרצתן כינה לא תנאי. מר בריה דרבינא עבדה ליה אמיה שבעה לבושי לשבעה יומי. אמר רב יהודה לא איברא ליליא אלא לשינתא. אמר ריש לקיש לא איברא סיחרא אלא לגרסא. אמרי ליה לרבי זירא מחדדין שמעתתך. אמר להו דיממא נינהו. אמרן ליה בנתיה דרב חסדא לרב חסדא לא בעי מר נינום פורתא. אמר לה השתא אחר יומי דאריכי וקטיני ונינום טובא אמר ר"נ בר יצחק אנן פועלי דיממא אנן רב אחא בר יעקב יזיף ופרע :

אמר רבי אלעזר הבא בדרך אל יתפלל ג' ימים שנאמר (עזרא ח טו) ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוא ונחנה שם ימים שלשה ואבינה בעם. אבוה דשמואל כי אתי באורחא תלתא יומי לא הוה מצלי. שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שכרא. רב פפא לא מצלי בביתא דאית ביה הרסנא. אמר רבי חנינא כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו. שנאמר

(בראשית ח כא) וירח ה' את ריח הניחוח וגו'. אמר רבי חייא המתיישב ביינו יש בו מדעת של שבעים זקנים. יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים אותיות נכנס יין יצא סוד. אמר רב חנן לא נברא יין בעולם הזה אלא לנחם אבלים ולשלם בו שכר לרשעים שנאמר (משלי לא ו) תנו שכר לאובד וגו'. אמר רבי חנן בר פפא כל שאין יין נשפך בביתו כמים אינו בכלל ברכה שנא' (שמות כג כה) וברך את לחמך ואת מימיך מה לחם שנקח בכסף מעשר אף מים דנקחים בכסף מעשר ומאי נינהו יין וקא קרי להו מים אי נשפך בביתו כמים איכא ברכה ואי לא לא. אמר (שם ע"ב) ר' אלעאי בג' דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו בכעסו ויש אומרים אף בשחקו:

(פ"ה ע"ב) בוניום בן בוניוס אתה לקמיה דרבי אמר להו פנו מקום לבן מאה מנה. אתא איניש אחרינא אמר להו (דף פו) פנו מקום לבן מאתים מנה. אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי רבי אביו של זה יש לו אלף ספינות בים וכנגדן אלף עיירות ביבשה. א"ל כשאתה מגיע אצל אביו אמור לו אל תשגרהו לפני בכלים הללו. רבי מכבד עשירים ורבי עקיבא מכבד עשירים. כדריש רבא בר מרי (תהלים מא ח) ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרוהו אימתי ישב עולם לפני אלהים בזמן שחסד ואמת מן ינצורוהו: סליק לה מסכת ערובין

פסחים

פרק א

פסחים (דף ג) אמר רבי יהושע בן לוי לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עיקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו שנאמר (בראשית ז ח) מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה. רב פפא אמר תשעה שנאמר (דברים כג יא) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה. רבינא אמר עשרה וא"ו דטהור. רב אחא בר יעקב אמר שש עשרה שנאמר (שמואל א כ כו) כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. תנא דבי רבי ישמעאל לעולם יספר אדם בלשון נקיה שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב. ואומר (איוב טו ה) ותבחר לשון ערומים ואומר (שם לג ג) ודעת שפתי ברור מללו. מאי ואומר. וכי תימא הני מילי בדאורייתא אבל בדרבנן לא, ת"ש, ותבחר לשון ערומים. וכי תימא הני מילי בדרבנן אבל במילי דעלמא לא, ת"ש, ודעת שפתי ברור מללו.

ע"ב הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דהלל וחד מנייהו רבן יוחנן בן זכאי. ואמרי לה קמיה דרבי וחד מינייהו רבי יוחנן. חד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה

וחד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה. אמר מובטח אני בזה שמורה הוראות בישראל. אמרו לא היו ימים מועטים עד שהורה הוראות בישראל. הנהו תלתא כהני חד אמר הגיעני כפול וחד אמר הגיעני כזית וחד אמר הגיעני כזנב הלטאה בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול. והתנן אין בודקין מן המזבח ולמעלה. לא תימא שמץ פסול אלא אימא שחץ פסול. ואבע"א שאני התם דאיהו הוא דארע אנפשיה:

ההוא עובד כוכבים דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים אתא לקמיה דרבי יהודה בן בתירא א"ל כתיב (שמות יב מג) כל בן נכר לא יאכל בו וכתיב (שם) כל ערל לא יאכל בו ואנא הא קא אכילנא משופרי שופרי. א"ל רבי יהודה בן בתירא מאליה מי קא ספו לך. א"ל לא. א"ל כד סלקת התם אימא להו ספו לי מאליה. כי סליק להתם א"ל מאליה ספו לן. אמרו ליה מאי קא אמרת אליה לגבוה סלקא. אמרו ליה מאן אמר לך הכי. אמר להו ר' יהודה בן בתירא אמר לי. אמרי מאי דקמן. בדקו אחריו ואשכחוה דעובד כוכבים הוא וקטלוהו. שלחו ליה לרבי יהודה בן בתירא שלם לך רבי יהודה בן בתירא דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים:

רב כהנא חלש שדרוה רבנן לרבי יהושע בריה דרב אידי אמרי ליה זיל בדק מאי דיניה. אתא אשכחיה דנח נפשיה קרעיה ללבושיה ואהדריה לקרעיה לאחוריה ובכי ואתי. אמרו ליה נח נפשיה. אמר להו אתון קאמריתו אנא לא קאמינא (משלי י יח) מוציא דבה הוא כסיל:

(דף ד) רב בר אחוה דרי חייא ובר אחתיה כי סליק להתם א"ל אייבו קיים. א"ל אימא קיימת. א"ל אימא קיימת. א"ל אייבו קיים.

(שם ע"ב) אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינם ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן. רבי אלעזר דאמר כי האי תנא דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאמרה תורה (שמות לד כד) לא יחמד איש את ארצך מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה. והלא דברים ק"ו ומה אלו שדרכן ליזוק אין ניזוקין מי שאין דרכן ליזוק עאכ"ו. אין לי אלא בהליכה. בחזרה מנין ת"ל (דברים טז ז) ופנית בבוקר והלכת לאהליך מלמד שתלך ותמצא אהליך בשלום. וכי מאחר דאפילו בחזרה בהליכה למה לי. אלא מיבעי ליה לכדרבי אמי דא"ר אמי כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל שאין לו קרקע אינו עולה לרגל. אמר רבין בר אבא א"ר יצחק מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלי לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר דיינו ונמצאת עלייה שלא לשמה. כיוצא בו אמר רבי דוסתאי ברבי ינאי מפני מה אין

חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלי לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו ונמצא עלייה שלא לשמה:

פרק ב

(דף כב ע"ב) תניא שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש. אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן. אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה עד שבא ר' עקיבא ודרש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח:

(דף כה) אמר רבי יעקב אמר ר' יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה. היכי דמי אי נימא דאיכא סכנה אפילו עצי אשירה נמי, ואי דליכא סכנה אפילו כל איסורין שבתורה נמי לא. לעולם דאיכא סכנה ואפילו הכי עצי אשירה לא דתניא רבי אליעזר אומר אם נאמר (דברים ו ה) בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך ואם נאמר בכל מאודך למה נאמר בכל נפשך. אלא לומר לך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך. ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאודך. כי אתא רבין א"ר יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעכו"ם וג"ע (ע"ב) ושי"ד. עכו"ם הא דאמרן. ג"ע ושי"ד דתניא ר' אומר (דברים כב כו) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה. וכי מה ענין רוצח אצל נערה מאורסה. ה"ז בא ללמד ונמצא למד מקיש נערה מאורסה לרוצח ורוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשה ומה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור. ורוצח גופיה מנ"ל. סברא הוא כי ההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל מארי דוראי אמר לי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך אמר ליה ליקטלך ולא תקטליניה דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דלמא דההוא גברא סומק טפי:

פרק ג

(דף מט) תניא ר"ש אומר כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה. כגון מאי. אמר רבי יוחנן כגון בת כהן לישראל ובת ת"ח לעם הארץ. דאמר רבי יוחנן בת כהן לישראל אין זיווגן עולה יפה. מאי היא. אמר רב חסדא או אלמנה או גרושה או זרע אין לה. במתניתא תנא או קוברה או קוברתו או מביאתו לידי עניות. איני והאמר ר' יוחנן הרוצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרן. כל שכן שתורה וכהונה מעשרתו. לא קשיא הא בתלמיד חכם הא בעם הארץ. רבי יהושע נסיב כהנתא חלש. אמר לא ניחא ליה לאהרן דאידבק בזרעיה דהוי ליה חתנא כי אנא. רב אידי בר אבין נסיב כהנתא והוי ליה תרי בני סמיכי רב ששת בריה דרב אידי ורב יהושע בריה דרב אידי. אמר רב פפא

אי לא דנסיבא כהנתא לא איעתרי. אמר רב כהנא אי לא דנסיבנא כהנתא לא גלאי. אמרו ליה והא למקום תורה גלית. לא גלאי כדגלו אינשי:

א"ר יצחק כל הנהנה מסעודת הרשות לסוף גולה שנאמר (עמוס ו ד) ואוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק וכתיב בתריה (שם) לכן עתה יגלו בראש גולים: תנו רבנן כל ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום לסוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו ותלמודו משתכח ממנו ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אינן נשמעים ומחלל שם שמים ושם אביו ושם רבו וגורם שם רע לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות. מאי היא אמר אביי קרי ליה בר מיחם תנורי. רבא אמר בר מרקד בי כובי. רב פפא אמר בר מלחך פינכי. רב הונא אמר בר מך רבע:

תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם שאם מת או גולה מובטח לו שבניו תלמידי חכמים ולא ישא בת עם הארץ שאם מת או גולה בניו עמי הארץ. תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח וישיא בתו לתלמיד חכם. משל לענבי הגפן בענבי הגפן. דבר נאה ומתקבל. ולא לעם הארץ, משל לענבי הגפן בענבי הסנה, דבר מכוער (ע"ב) ואינו מתקבל. תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח, לא מצא בת ת"ח ישא בת גדולי הדור, לא מצא בת גדולי הדור ישא בת ראשי כנסיות. לא מצא בת ראשי כנסיות ישא בת גבאי צדקה. לא מצא בת גבאי צדקה ישא בת מלמדי תינוקות. ולא ישא בת ע"ה מפני שהם שקץ ונשותיהם שקץ ועל בנותיהם הוא אומר (דברים כז כא) ארור שוכב עם כל בהמה. תנו רבנן ששה דברים נאמרו בעם הארץ אין מוסרין לו עדות, ואין מקבלין עדות ממנו, ואין מגלין לו סוד, ואין ממנין אותו אפוטרופוס על קופה של צדקה, ואין מתלוין עמו בדרך. וי"א אף אין מכריזין על אבידתו. ות"ק זמנין דנפיק זרעה מעליא מיניה ואכיל ליה ומיקיים ביה מה שנאמר (איוב כז יז) יכין וצדיק ילבש:

(דף נ) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון (זכריה יד ו). מאי אור יקרות וקפאון. א"ר אלעזר זה אור שיקר בעולם הזה וקפוי הוא לעולם הבא. ר' יוחנן אומר אלו נגעים ואהלות שיקרות הן בעולם הזה וקפויות הן לעוה"ב. רבי יהושע בן לוי אמר אלו בני אדם שהם יקרים בעולם הזה וקפויי הם לעולם הבא. כי הא דרב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי איחלש ואיתנגיד א"ל אבוה מאי חזית. אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה. א"ל בני עולם ברור ראית. ואנן היכי חזיתינן תמן. אמר ליה כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התן. ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

ושמעתי שהיו אומרים אשרי הרוגי מלכות שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. מאן נינהו אילימא רבי עקיבא וחביריו משום דהרוגי מלכות ותו לא. אלא הרוגי לוד:
(זכריה יד ט) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד. אטו האידנא לאו אחד הוא. אמר ר' אחא בר חנינא לא כהעולם הזה העולם הבא. העה"ז על שמועות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין אמת. אבל לעה"ב כולו הטוב והמטיב. ושמו אחד. מאי שמו אחד אטו האידנא לאו שמו אחד הוא. אמר רב נחמן בר יצחק לא כהעה"ז העה"ב. העה"ז נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת. אבל העה"ב כולו אחד נכתב ביו"ד ה"א ונקרא ביו"ד ה"א. סבר רבי למדרשי' בפירקא. אמר ליה ההוא סבא לעלם כתיב. רבי אבינא רמי כתיב (שמות ג יד) זה שמי לעלם וכתיב וזה זכרי לדר דר. אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא. נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא אני באל"ף דל"ת:

פרק ד

ע"ב העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה ובמוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים ובמוצאי יום הכפורים ובכל מקום שיש שם נדנוד עבירה לאתויי תענית צבור. אינו רואה סימן ברכה לעולם:
רבא רמי כתיב (תהלים קח ה) כי גדול מעל שמים חסדך וכתיב (שם נז יא) כי גדול עד שמים חסדך הא כיצד. כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה. כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה:
תנו רבנן המצפה לשכר אשתו ורחיים אינו רואה סימן ברכה לעולם. שכר אשתו מתקולתא, ורחיים אגרתא. אבל עבדה ומזבנא אשתבוחי משתבח בה קרא שנאמר (משלי לא כד) סדין עשתה ותמכור. תנו רבנן המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם מאי טעמא כיון דנפיש אפחזייהו שלטא ביה עינא בישא. ת"ר תגרי סימטא ומגדלי בהמה דקה וקוצצי אילנות טובות ונותנין עיניהם בחלק יפה אינם רואים סימן ברכה לעולם. מאי טעמא דתהי בהו אינשי. תנו רבנן ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה לעולם. שכר כותבין. שכר מתורגמנין. מעות יתומים. מעות הבאות ממדינת הים. בשלמא שכר מתורגמנין משום דמיחזי כשכר שבת. מעות יתומים נמי דלאו בני מחילה נינהו. מעות הבאות ממדינת הים משום דלאו כל יומא מתרחיש ניסא. אלא שכר כותבין מאי טעמא. אמר רבי יהושע בן לוי כ"ד תעניות ישבו אנשי כנסת הגדולה על כותבי ספרים תפילין ומזוזות שלא יתעשרו שאלמלי מתעשרין אין כותבין. ת"ר כותבי ספרים

תפילין ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקים במלאכת שמים לאתויי מוכרי תכלת אינם רואים סימן ברכה לעולם ואם עוסקין לשמן רואים:
בני בישן נהוג דלא הוו אזלי מצור לצידון במעלי שבתא אתו בנייהו לקמיה דר' יוחנן אמרו ליה אבהתנא אפשר להו אנן דלא אפשר לן מאי. אמר להו כבר קבלו עליהם אבותיכם שנאמר (משלי א ח) שמע בני מוסר אביך:
(דף נג) תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר סימן להרים מילין וסימן לעמקים דקלים סימן לנחלים קנים סימן לשפלה שקמה. ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר (מ"א י כז) ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים ואת הארזים נתן כשקמה אשר בשפלה לרוב. סימן להרים מילין סימן לעמקים דקלים נ"מ לביכורים דתנן אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינין ולא מדקלין שבהרים ולא מפירות שבעמקים. סימן לנחלים קנים נ"מ לנחל איתן. סימן לשפלה שקמה נפקא מיניה למקח וממכר. השתא דאתית להכי כולהו נמי למקח וממכר:
א"ר יוסי תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסים בלילי פסחים שלחו לי אלמלא תודוס איש רומי אתה גזרנו עליך נדוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ. קדשים ס"ד. אלא אימא (שם ע"ב) קרוב להאכיל את ישראל קדשים בחוץ. איבעיא להו תודוס איש רומי גברא רבה הוה אי בעל אגרופין הוה. ת"ש עוד זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לתוך כבשן האש. נשאו קל וחומר בעצמם מצפרדעים ומה צפרדעים שאינן מצווין על קדושת השם כתיב בהו (שמות ז כח) ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובתנוריך ובמשארותוך אימתי משארות מצויות אצל התנור בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה. ר' יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לכיס של ת"ח הוה דא"ר יוחנן כל המטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר (קהלת ז יב) כי בצל החכמה בצל הכסף:
עולא הוה רכיב חמרא ואזיל והוו אזלי ר' אבא מימיניה ורבה בר בר חנה משמאליה אמר ליה רבי אבא לעולא ודאי דאמריתו משמיה דרבי יוחנן אין מברכין על האור אלא במ"ש הואיל ותחלת ברייתו הוא. הדר עולא חזא ביה ברבה בר בר חנא בבישות. אמר ליה אנא לאו אהא אמרי אלא אהא אמרי דתני תנא קמי דרבי יוחנן ר"ש בן אלעזר אומר יום הכפורים שחל להיות בשבת אף במקום שאמרו שלא להדליק מדליקין מפני כבוד השבת ועני רבי יוחנן בתריה וחכמים אוסרים אמר ליה עדא תהא. קרי עליה רב יוסף (משלי כ ה) מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה. מים עמוקים עצה בלב

איש זה עולא. ואיש תבונה ידלנה זה רבה בר בר חנה: ואינהו כמאן סברוה, כי הא דאמר ר' בנימין בר יפה אמר ר' יוחנן מברכין על האור בין במוצאי שבת, בין במוצאי יום הכפורים, וכן עמא דבר:

(דף נד) אור במוצאי שבת איברי והתניא עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות אלו הן באר מן וקשת כתב ומכתב ולוחות וקברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו ופתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים. רבי נחמיה אומר משום אביו אף האור והפרד. רבי יאשיה אומר משום אביו אף האיל ושמיר. רבי יהודה אומר אף הצבת. הוא היה אומר צבתא בצבתא מתעבדא. וצבתא קמייתא מאן עבדא. הא לאי בריה בידי שמים היא. אמרו לו אפשר יעשנה בדפוס ויקבענה כיון. הא לאי בריה בידי אדם היא. קתני מיהא רבי נחמיה אומר אף האור. לא קשיא הא באור דידן הא באור דגיהנם אור דידן במוצאי שבת אור דגיהנם בע"ש:

ואור דגיהנם בערב שבת איברי והא תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה דכתיב (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו. תשובה דכתיב (תהלים צ ב) בטרם הרים יולדו וגו' וכתיב בתריה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. ג"ע דכתיב (בראשית ב ג) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב (ישעיה ל לג) כי ערוך מאתמול תפתה. כסא כבוד ובית המקדש דכתיב (ירמיה יז יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. שמו של משיח דכתיב (תהלים עב יז) לפני שמש ינון שמו. אמרי חללה הוא דנברא קודם שנברא העולם ואור דידיה בערב שבת:

ואור דידיה בע"ש איברי והא תניא א"ר יוסי אור שברא הקב"ה בשני בשבת אין לו כביה לעולם שנאמר (ישעיה סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה. ואמר רבי בנאה בריה דרבי עולא מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת מפני שנברא בו אור של גיהנם. ואמר רבי אלעזר אף על פי שלא נאמר בו כי טוב חזר וכללו בששי בשבת שנאמר (בראשית א לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. אלא חללה קודם שנברא העולם ואור דידה בשני בשבת ואור דידן עלה במחשבה ליבראות בע"ש ולא נברא עד מוצאי שבת דתניא רבי יוסי אומר שני דברים עלה במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שתי אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור והביא שתי בהמות והרכיבם זו על זו ויצא מהן פרד:

תנו רבנן עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן באר ומן וקשת כתב ומכתב ולוחות וקברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו ופתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים. וי"א אף מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה. וי"א אף המזיקין. וי"א אף (ע"ב) בגדיו של אדם הראשון:

תנו רבנן ז' דברים מכוסין מבני אדם יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע במה משתכר ואינו יודע מה בלבו של חברו ומלכות בית דוד מתי תחזור למקומה ומלכות פרס מתי תפול:

תנו רבנן שלשה דברים עלו במחשבה לבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו על המת שיסריח ועל המת שישתכח מן הלב ועל התבואה שתרקב. וי"א אף על המטבע שיצא:

(דף נו) תנו רבנן ששה דברים עשה חזקיה המלך על ג' הודו לו ועל ג' לא הודו לו. גירר עצמות אביו במטה של חבלים והודו לו. כתת נחש הנחשת והודו לו. גנז ספר רפואות והודו לו. קצץ דלתות ההיכל ושגרם למלך אשור ולא הודו לו. סתם את מוצא מי גיחון העליון ולא הודו לו. עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו:

תנו רבנן כיצד היו כורכין את שמע. אומרים (דברים ו ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין דברי ר"מ. רבי יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואנן מ"ט אמרינן לה. כדדריש ר"ש בן לקיש דאמר רבי שמעון בן לקיש (בראשית מט א) ויקרא יעקב אל בניו וגו'. בקש יעקב לגלות קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה. אמר שמא ח"ו יש פסול במטתי כאברהם אבי אבא שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק אבי שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד. מיד פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרו רבנן היכי נעביד נימריה לא אמריה משה רבינו. לא נימריה הא אמריה יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. אמר רבי אבהו התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם מפני תרעומות המינים. ובנהרדעא דליכא מינים עדיין אומרין אותו בחשאי:

(דף נז) תנא אבא שאול אומר קורות של שקמה היו ביריחו והיו בעלי זרועות נוטלין אותן בזרוע עמדו בעלי' והקדישום לשמים. עליהם ועל כיוצא בהם אמר אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסף בן חנין אוי לי מבית בייתוס אוי לי מאלתן אוי לי מבית חנין אוי לי מלחישתן אוי לי מבית קתרוס אוי לי מקולמוסן אוי לי מבית ישמעאל בן פאבי אוי לי מאגרופן שהם כהנים גדולים ובניהם גזברים וחתניהם אמרכלין ועבדיהן חובטין את העם במקלות:

תנו רבנן ד' צוחות צוחה עזרה. ראשונה צאו מכאן בני עלי שטמאו היכל ה'. ועוד צוחה עזרה צא מכאן ישששכר איש כפר ברקאי שמכבד עצמו ומחלל קדשי שמים. מאי הוה עביד דהוה כריך ידיה בשיראי ועבד עבודת שמים. ועוד צוחה עזרה שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פיאכי תלמידו של פנחס וישמש בכהונה גדולה. ועוד צוחה עזרה שאו שערים ראשיכם ויכנס יוחנן בן גרבאי תלמידו של פנקאי וימלא כרסו מקדשי שמים. אמרו עליו על יוחנן בן נרבאי שהיה אוכל בסעודתו שלש מאות עגלים והיה שותה ג' מאות גרבי יין ואוכל ארבעים סאה גוזלות בקנוח סעודה. אמרו כל ימיו של יוחנן בן נרבאי לא נמצא נותר במקדש. מאי סלקא בי' ביישששכר איש כפר ברקאי. אמרי מלכא ומלכתא הוו יתבי מלכא אמר גדיא יאי. מלכתא אמרה אימרא יאי. אמרי מאן מוכח. כהן גדול דקא מסיק קרבנות כל יומא ויומא. אתא איהו (ע"ב) אחוי בידיה אי גדיא יאי ניסקי לתמידא. אמר מלכא הואיל ולא הוה ליה אימתא דמלכותא ניפסקוה לימיניה. יהב שוחדא ופסקוה לשמאליה. שמע מלכא ופסקוה לימיניה. א"ר יוסף בריך רחמנא דשקליה לישששכר איש כפר ברקאי למטרפסיה מיניה בהאי עלמא. אמר רב אשי יישששכר איש כפר ברקאי לא תנא מתניתין דתנן רבי שמעון אומר כבשים קודמין לעזים בכל מקום. יכול מפני שמובחרים במינם תלמוד לומר (ויקרא ד לג) ואם כבש מלמד ששניהם שקולים כאחד. רבינא אמר אף מקרא נמי לא קרא דכתיב (ויקרא ג ב) אם כבש וכתיב ואם עז קרבנו אי בעי כבש לייתי ואי בעי עז לייתי:

פרק ה

(דף סב ע"ב) רבי שמלאי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה ניתני לי מר ספר יוחסין. אמר ליה מהיכא את אמר ליה מלוד. והיכא מותבך. בנהרדעא. אמר ליה אין שונין לא ללודים ולא לנהרדעים. וכל שכן דאת מלוד ומותבך מנהרדעא. אכפייה וארצי. אמר ליה ליתני לי מר בתלתא ירחי. אמר ליה ומה ברוריה דביתהו דר"מ ברתיה דרבי חנינא בן תרדיון דהות גמרה תלת מאה שמעתתא ביומא דסיתוא מתלת מאה רבוותא ואפ"ה בשלש שנים לא יצתה ידי חובתה ואת אמרת ליתני לי מר בתלתא ירחי. שקל קלא פתק ביה. בהדי דקא רהיט ואזיל אמר ליה רבי מה בין לשמו ושלא לשמו כוי א"ל הואיל וצורבא מרבנן את תא ואימא לך וכו'. אמר רמי בר אבין אמר רב מיום שנגנז ספר יוחסין תשש כחן של חכמים וכהה מאור עיניהם. דאמר מר זוטרא בין אצל לאצל טעינו ארבע מאה גמלי דדרשה:

(דף פד) משנה. הפסח נשחט בשלשה כתות שנאמר (שמות יב ו) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים קהל ועדה וישראל. נכנסה כת אחת נתמלאה העזרה וננעלו

דלתות העזרה תקעו והריעו ותקעו והכהנים עומדים שורות שורות ובידם בזיכי כסף ובזיכי זהב שורה שכולה כסף וכסף ושכולה זהב זהב לא היו מעורבים. ולא היו לבזיכין שולים שמא יניחום ויקרש הדם שחט ישראל וקבל הכהן נותנו לחברו וחברו לחברו ומקבל את המלא ומחזיר את הריקן כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד. יצאה כת ראשונה נכנסה כת שניה. יצאה כת שניה נכנסה כת שלישית. כמעשה הראשונה כך מעשה שניה ושלישית. קראו את ההלל. אם גמרו שנו. ואם שנו שלשו. אע"פ שלא שלשו מימיהם. א"ר יהודה מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי כי ישמע ה' מפני שעמה מועטין:

ע"ב תנו רבנן מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל שבו נתמעך זקן אחד והיו קורין אותו פסח מעוכין. תנו רבנן פעם אחת בקש אגריפס המלך ליתן עיניו באוכלוסי ישראל א"ל לכהן גדול תן עיניך בפסחים. נטל כוליתא מכל אחד ואחד ונמצאו ס' רבוא זוגות כליות כפלים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה. ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם והיו קורין אותו פסח מעובין:

פרק ו

(דף סו) תנו רבנן הלכה זו נתעלמה מבני בתירא. שפעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת ושכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו כלום יש אדם יודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו להם אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו ואמרו לו כלום אתה יודע אם פסח דוחה את השבת ואם לאו. אמר להם וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחים את השבת. אמרו לו מנין לך. אמר להם נאמר (במדבר ט ג) במועדו בפסח ונאמר (שם כח) במועדו בתמיד מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת. ועוד ק"ו הוא ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת פסח שענוש כרת אינו דין שדוחה את השבת. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם. והיה יושב ודורש בהלכות פסח כל היום כולו. התחיל מקנטרן בדברים. אמר להם מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם. עצלות שהיתה בכם. שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו. אמר להם הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא הניחו להם לישראל אם אין נביאים הם בני נביאים הם. למחר מי שפסחו טלה תחב לו בצמרו. מי שפסחו גדי תחב לו בין קרניו. ראה מעשה ונזכר הלכה ואמר כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון:

ע"ב אמר רב יהודה אמר רב כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, מהלל, דאמר מר התחיל מקנטרן בדברים וקאמר להו הלכה זו שמעתי ושכחתי. ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, מדבורה, דכתיב (שופטים ה ז) חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל וכתיב (שם) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר ארשב"ל כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, ממשה, דכתיב (במדבר לא מא) ויקצוף משה על פקודי החיל וכתיב (שם) ויאמר אלעזר הכהן גו' מכלל דמשה איעלם מיניה. אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, מאלישע, דכתיב (מלכים ב ג יד) כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך וכתיב (שם) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'. א"ר מני בן פטיש כל אדם שכועס אפילו פוסקין לו גדולה מן השמים מורידין אותו. מנא לן מאליאב. דכתיב (ש"א יז כח) ויחר אף אליאב בדוד ויאמר וגו', וכי אזל שמואל לממשחינהו בכלהו כתיב בהו (שם טז) בזה לא בחר ה', ובאליאב כתיב (שם) ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו מכלל דמעיקרא הוה חזי:

(דף סח) מאי דכתיב (ישעיה ה יז) ורעו כבשים כדברם. א"ר מנשיא בר ירמיה אמר רב כמדובר בם. מאי כמדובר בם. אמר אביי (שם) וחרבות מחים גרים יאכלו ומתרגם רב יוסף נכסי רשיעיא צדיקי יחסנון. א"ל רבא בשלמא אי כתיב חרבות כדקאמרת. השתא דכתיב וחרבות מלתא אחריתא היא. אלא אמר רבא כדרב חננאל אמר רב דאמר רב חננאל אמר רב עתידין צדיקים שיחיו את המתים כתיב הכא ורעו כבשים כדברם וכתיב התם (מיכה ז יד) ירעו בשן וגלעד כימי עולם. בשן זה אלישע הבא מן הבשן דכתיב (ד"ה א ה יב) ויעני ושפט בבשן וכתיב (מ"ב ג יא) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו. גלעד זה אליהו שנאמר (שם א' יז א) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן עתידין צדיקים שיחיו מתים דכתיב (זכריה ח ד) כה אמר ה' עד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו וכתיב (מ"ב ד כט) ושמת משענתי על פני הנער:

רב חסדא רמי כתיב (שם כד כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה וכתיב (שם ל כו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים וגו'. לא קושיא כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח. ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד מאי איכא למימר. אידי ואידי לעולם הבא ולא קשיא כאן

במחנה שכינה כאן במחנה צדיקים. רבא רמי כתיב (דברים לב כט) אני אמית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא השתא אחויי מחיי אסויי לא כ"ש. אלא אמר הקב"ה כשם שמחצתי אני ארפא כך כשאני ממית אני מחיה. ת"ר אני אמית ואחיה יכול מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג. ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מכה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד. מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה. דבר אחר בתחלה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא:

ע"ב תניא ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש. אמר ר' יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו. כתוב אחד אומר(דברים טז ח) עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר (במדבר כט לה) עצרת תהיה לכם ר' אליעזר סבר או כולו לה' או כולו לכם, ור' יהושע סבר חלקהו חציו לה' וחציו לכם. אמר ר' אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מאי טעמא יום שניתנה בו תורה הוא. אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם מאי טעמא (ישעיה נח יג) וקראת לשבת עונג. אמר רב יוסף הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם מ"ט (אסתר ט כב) ימי משתה ושמחה כתיב ביה. מר בריה דרבינא כוליה שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופורייא ומעלי יומא דכפורי, עצרת יום שניתנה בו תורה, פוריא ימי משתה ושמחה כתיב, מעלי יומא דכיפורי דתני חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש, וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין. אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה בו מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי:

פרק ז

(דף עז) תניא ציץ בין שישנו על מצחו ובין שאינו על מצחו מרצה דברי ר' שמעון. ר' יהודה אומר עודנו על מצחו מרצה אין עודנו על מצחו אינו מרצה. א"ל ר"ש כ"ג בי"ה יוכיח שאינו על מצחו ומרצה. א"ל הנח לי"ה שטומאה הותרה בצבור:

(דף פז ע"ב) רב הונא בריה דרב נתן איקלע לבי ר"נ בר יצחק אמרו ליה מה שמך. אמר להו רב הונא. א"ל ליתיב מר אפוריא. יתיב. יהבו ליה כסא קבלה בחד זימנא ושתיה בתרי זימני ולא אהדר אפיה. א"ל מ"ט קרית לך רב הונא. א"ל בעל השם אני. מ"ט כי יהבי לך כסא קבלת בחד זימנא. א"ל מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. מ"ט שתיתיה בבי זימני. א"ל דתניא השותה כוסו בבת אחת ה"ז גרגרן ב' דרך ארץ ג' ה"ז מגסי הרוח. מ"ט לא אהדרת אפך. א"ל כלה הופכת פניה תנן. רבי ישמעאל ברי יוסי איקלע לבי ר"ש ברבי יוסי בן לקוניא יהבו ליה כסא קבליה בחד זימנא ושתיה בחד זימנא. א"ל לא

סבר לה מר השותה כוסו בבת אחת ה"ז גרגרן. א"ל לא אמרו בכוסך קטן ויינך מתוק וכרסי רחבה:

פרק ח

(דף פז) אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום (שה"ש ח י) א"ר יוחנן ככלה שנמצאת שלמה בבית חמיה והיא רדופה לילך להגיד שבחה בבית אביה (הושע ב ח) והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי אמר רבי יוחנן ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה. (שה"ש ח ח) אחות לנו קטנה ושדים אין לה א"ר יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. אני חומה ושדי כמגדלות א"ר יוחנן אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח ורבא אמר אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשיות:

אמר רב זוטרא אמר רב מ"ד (תהלים קמד יב) אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם אלי בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא בנותינו כזויות מחוטבות אלו בנות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהן וכן הוא אומר (זכריה ט טו) ומלאו כמזרק כזויות מזבח. ואבע"א מהכא (תהילים קמד יג) מזוינו מלאים מפיקים מזן אל זן צאננו מאליפות מרובבות בחוצותינו. מחוטבות תבנית היכל. אלו ואלו מעלה עליהן הכתוב כאלו נבנה היכל בימיהן:

(שם ע"ב) אמר ר' יוחנן אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה שאין לך כל נביא ונביא שלא קפח ארבעה מלכים בימיו (ע' בח"ה) שנאמר (ישעיה א א) חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלים בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה:

אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם בן יואש מלך ישראל לימנות עם מלכי יהודה מפני שלא קבל לשון הרע על עמוס. מנא לן דאימני דכתיב (הושע א א) דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל. ומנא לן דלא קביל לשון הרע דכתיב (עמוס ז י) וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו אמר חס ושלום לא אמר אותו צדיק כך ואם אמר מה אעשה לו שכינה אמרה לו:

אמר רבי אלעזר אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים שנאמר (הושע א ו) כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל. ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא כי נשא אשא להם. וא"ר אלעזר לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין העכו"ם אלא כדי שיתוספו עליהם גרים

שנאמר (הושע ב כה) וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע סאה אלא להכניס ממנה כמה כורין ור' יוחנן אמר מהכא ורחמתי את לא רוחמה:

א"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (משלי ל יט) אל תלשן עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת וכתיב (שם) דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך משום דאביו קלל ואת אמו לא יברך אל תלשן אלא אפילו דור שאביו יקלל ואת אמו לא יברך אל תלשן עבד אל אדוניו מנא לו מהושע:

תני רבי חייא מ"ד (איוב כח כג) אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזרות של יון ושל ישמעאל לפיכך הגלה אותם לבבל א"ר אלעזר לא הגלה הקב"ה לישראל לבבל אלא מפני שהיה עמוקה כשאול שנאמר (הושע יג יד) מיד שאול אפדם ממות אנאלם ר' חנינא אמר מפני שקרוב לשונם ללשון תורה רבי יוחנן אמר מפני ששגרן לבית אמם. משל לאדם שכעס על אשתו להיכן משגרה לבית אמה והיינו דאמר רבי אלכסנדרי' ג' חזרו למטעתן אלו הן ישראל כסף מצרים וכתב לוחות. ישראל הא דאמרן. כסף מצרים דכתיב (מלכים א יד כה) ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלים ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח וגו'. כתב לוחות דכתיב (דברים ט יז) ואשברם לעיניכם תנא לוחות נשתברו ואותיות פורחות. עולא אמר כדי שיאכלו (דף פח) תמרים ויעסקו בתורה. עולא איקלע לפומבדיתא קריבו ליה טרינא דתמרי אמר להו כמה כי הני בזוזא אמרו ליה תלת אמר מלא צנא דדובשא בזוזא בבבל ובבלאי לא עסקי באורייתא בליליא צעריה אמר מלא צנא רסמא דמותא בזוזא בבבל ועסקי בבלאי באורייתא:

א"ר אלעזר מ"ד (מיכה ד ב) והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב. אלהי אברהם אלהי יצחק לא נאמר אלא אלהי יעקב לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר (בראשית כב יד) בהר ה' יראה ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר (שם כד סג) ויצא יצחק לשוח בשדה אלא כיעקב שקראו בית שנאמר (שם כח יט) ויקרא את שם המקום ההוא בית אל. א"ר יוחנן גדול יום קבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ שנאמר (הושע ב ב) ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל וכתיב (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד:

פרק ט

(דף צג ע"ב) מעלות השחר ועד הנץ החמה חמשה מילין מנ"ל מלוט דכתיב (בראשית יט טו) וכמו השחר עלה ויאיצו וגו' וכתיב (שם) השמש יצא על הארץ ולוט וגו' וא"ר חנינא לדידי חזי לי ההוא אתרא והוי ה' מילין. (דף צד) אמר רבא שית אלפי פרסי הוה

עלמא וסומכא דרקיעא אלפי פרסי חדא גמרא וחדא סברא וכו'. ת"ש מצרים ת' פרסה על ת' פרסה מצרים אחד מס' בכוש וכוש א' מס' בעולם ועולם א' מס' בגן וגן א' מס' בעדן ועדן א' מס' בגיהנם. נמצא כל העולם כולו ככסוי קדרה לגיהנם תיובתא:

(דף צד) תא שמע דתנא דבי אליהו רבי נתן אומר כל היישוב כולו תחת כוכב אחד הוא עומד תדע שהרי אדם נותן עינו בכוכב א' הולך למזרח עומד כנגדו לד' רוחות העולם עומד כנגדו מכלל דכל היישוב כולו תחת כוכב א' עומד תיובתא. ת"ש עגלה בצפון ועקרב בדרום וכל היישוב כולו אינו יושב אלא בין עגלה לעקרב, וכל היישוב כולו אינו אלא שעה אחת ביום, שאין חמה נכנס ליישוב אלא שעה אחת ביום תדע שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם תיובתא:

ת"ר חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרים וחכמי האומות אומרים גלגל חוזר ומזלות קבועים א"ר תשובה לדבריהם מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון. מתקיף לה רב אחא בר יעקב ודילמא כבוצינא דרחייא א"נ כצינורא דדשא.

חכמי ישראל אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע וחכמי עכו"ם אומרים ביום חמה מהלכת למעלה מן הרקיע ובלילה למטה מן הרקיע. אמר רבי ונראין דבריהן מדברינו שביום מעיינות צוננין ובלילה רותחין. תניא רבי נתן אומר בימות החמה חמה מהלכת בגובה של רקיע לפיכך כל העולם כולו רותח ומעיינות צוננין בימות הגשמים חמה מהלכת בשפולי רקיע לפיכך כל העולם כולו צונן ומעיינות רותחין:

ת"ר בארבעה שבילין חמה מהלכת ניסן אייר סיון מהלכת בהרים כדי לפשר את השלגים. תמוז אב ואלול מהלכת ביישוב כדי לבשל את הפירות. תשרי חשון וכסליו מהלכת בימים כדי לייבש את הנהרות. טבת שבט ואדר מהלכת במדבר שלא לייבש את הזרעים:

פרק י

(דף קד) אמר רבי יוחנן בנן של קדושים אומר אחת ונהגו העם לומר שלש. מאן נינהו בנן של קדושים רבי מנחם בר סימאי ואמאי קרו ליה בנן של קדושים דלא איסתכל בצורתא דזוזא:

(דף קט) ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר (דברים יז יד) ושמחת בחגך במה משמחן ביין ר"י אומר אנשים בראוי להן ונשים בראוי להן אנשים בראוי להן ביין ונשים בראוי להן במאי. תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין באי"י בבגדי פשתן מגוהצין. תניא ר"י בן בתירה אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר (שם

כז ז) וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך ועכשיו שאין ב"ה קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר (תהלים קד טו) ויין ישמח לבב אנוש:

(דף קיב) ת"ר שבעה דברים צוה ר' עקיבא את ר' יהושע בנו אל תשב בגובהה של עיר ותשנה ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים ואל תכנס לביתך פתאום כ"ש לבית חברך ואל תמנע מנעלים מרגליך השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות והוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו. אמר רב פפא לא למזבן מיניה ולא לזבוני ליה אלא לאשתתופי בהדיה. והשתא דאמר רב שמואל בר יצחק מ"ד (איוב א י) מעשה ידיו ברכת כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך אפילו למיזבן מיניה ולזבוני ליה שפיר דמי:

ע"ב ארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בניו אל תדור בשכנציב משום דאינשי ליצני נינהו ומשכי לך בליצנותא, ואל תשב על מטת ארמית. א"ד לא תיגני בלא קריאת שמע, וא"ד ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא, וא"ר לא תנסוב גיורתא. ואל תבריח את עצמך מן המכס דילמא משכחי לך ושקלי כל ממונך ואל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו אמר שמואל בשור שחור וביומי ניסן: א"ר יוחנן שלשה מן נוחלי העולם הבא אלו הן הדר בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבתות מאי היא דמשייר מקידושא לאבדלתא. א"ר יוחנן ג' הקב"ה מכריז עליהם בעצמו בכל יום, על רווק הדר בכרך ואינו חוטא ועל עני המחזיר אבדה לבעליו ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעא. רב ספרא רווק הדר בכרך הוה (ע"ב) תני תנא להא קמיה דרבא ורב ספרא צהבו פניו דרב ספרא א"ל רבא לא כגון מר אלא כגון רב חנינא ורב אושעיא דהוו אושכפי בארעא דישראל ויתבו בשוקא דזונות ועבדי לחו מסאני לזונות ועיילי להו אינהי מסתכלי בהו ואינהו לא מדלי עינייהו לאסתכולי בהו ומומתייהו הכי בחייהון דרבנן קדישי דבארעא דישראל. ג' הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מדותיו:

ת"ר ג' הקב"ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב והיודע עדות להברו ואינו מעיד לו וחרואה דבר ערוה בחברו ומעיד בו יחידי כי הא דטובי' חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא נגדיה רב פפא א"ל טובי' חטא וזיגוד מינגד. א"ל אין את לחודך קמסהדת ביה שם רע בעלמא קא מפקת עליה דכתיב (דברים יט טו) לא יקום עד אחד באיש. רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו שנאמר (משלי ח יג) יראת ה' שנאת רע. ת"ר שלשה חייהם אינם חיים אלו הם הרחמנים והרתחנין ואניני הדעת אמר רב יוסף כולהו איתנהו בי. ת"ר שלשה אוהבים זה את זה אלו הם הגרים והעבדים

והעורבים. ג' שונאים זה את זה הכלבים והתרנגולים והחברין וי"א אף הזונות וי"א אף ת"ח שבבבל:

ארבעה אין הדעת סובלתן אלו הן דל גאה עשיר מכחש זקן מנאף ופרנס המתגאה על הצבור בחנם וי"א אף המגרש את אשתו פעם ראשונה ושניה ומחזירה:

שבעה מנודין לשמים אלו הן: יהודי שאין לו אשה, ושיש לו אשה ואין לו בנים ואינו מגרשה, ומי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, והמונע מנעלים מעל רגליו. ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה:

(דף קיז) אמר רב יהודה אמר שמואל שירה שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים. והלל זה מי אמרו נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתם. תניא ר' מאיר היה אומר כל שירות ותשבחות האמורות בספר תהלים כולן דוד אמרן שנאמר (תהלים עג כ) כלו תפלות דוד בן ישי אל תקרי כלו אלא כל אלה והלל זה מי אמרו ר' יוסי אומר אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים וחולקין עליו חבריו לומר שדוד אמרו ונראין דבריו מדבריהם אפשר שחטו ישראל את פסחיהן ונטלו את לוליביהן ולא אמרו שירה:

ת"ר ר' אליעזר אומר כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים כנגד עצמו אמרן, רבי יהושע אומר כנגד ציבור אמרן, וחכמים אומרים יש מהם כנגד עצמו ויש מהן כנגד ציבור. האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו, והאמורות בלשון רבים כנגד ציבור. ניצוח ונגון לעתיד לבא משכיל על ידי תורגמן. לדוד מזמור מלמד ששרתה עליו שכינה ואח"כ אמר שירה. מזמור לדוד מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר (מלכים ב' ג טו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'. אמר רב יהודה אמר רב וכן לדבר הלכה. אמר רב נחמן וכן לחלום טוב. איני והא אמר רב גידל אמר רב כל ת"ח היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה שנאמר (שיר השירים ה יג) שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים ואל תקרי מור עובר אלא מר עבר. לא קשיא הא ברבה הא בתלמידא. ואיבעית אימא הא והא ברבה ולא קושיא הא מקמי דנפתח הא בתר דנפתח כי הא דרבה כי הוה בעי למפתח בשמעתא אמר ברישא מילי דבדיחותא וקא בדחי רבנן והדר יתבי באימתא ופתח בשמעתא:

תנו רבנן הלל זה מי אמרו רבי אליעזר אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים הם אמרו (תהלים קטו) לא לנו ה' וגו' ורוח הקודש משיבה ואמרה להם (ישעיה מח יא) למעני למעני אעשה כי איך יהל וגו'. רבי יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהם מלכי כנען הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו'. רבי אליעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמדו עליהם סיסרא הם אמרו לא לנו ה' לא לנו ורוח הקודש משיבה ואמרה להם למעני למעני אעשה. רבי אלעזר בן עזריה אומר הזקיה וסיעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו'. רבי עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנאצר הרשע, הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו'. רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו'. וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם וכשנגאלין אומרים אותו על הגאולה. עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד (תהלים קיג ט) אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד (שם קיד ה) חלמיש למעינו מים:

ע"ב (ש"ב ז ט) ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ. תני רב יוסף זה שאומרים מגן דוד. (בראשית יב ב) ואעשך לגוי גדול, אמר ריש לקיש זה שאומרים אלהי אברהם. (שם) ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק. (שם) ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב. יכול יהו חותמין בכולם ת"ל (שם) והיה ברכה בך חותמין ולא בכולם:

(דף קיח) תנו רבנן רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו הלל הגדול, דברי רבי טרפון וי"א (תהילים כ"ג:א') ה' רועי לא אחסר. מהיכן הלל הגדול אמר רב יהודה (שם קלז) מהודו עד (שם) על נהרות בבל. ר' יוחנן אמר (שם קלד) משיר המעלות עד על נהרות בבל. רב אחא בר יעקב אמר (שם קלה) מכי יעקב בחר לו יה עד על נהרות בבל. ולמה נקרא שמו הלל הגדול א"ר יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה. אמר רבי יהושע בן לוי הני עשרים ושש כל"ח כנגד מי כנגד עשרים ושש דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו. ואמר רבי יהושע בן לוי מ"ד (שם) הודו להי כי טוב הודו להי שגובה חובתו של אדם בטובתו עשיר בשורו עני בשיו יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה:

א"ר יוחנן קשין מזונותיו של אדם כיולדה דאלו ביולדה כתיב (בראשית ג טז) בעצב תלדי בנים ואלו במזונות כתיב (שם) בעצבון תאכלנה. א"ר יוחנן קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה דאלו בגאולה כתיב (בראשית מח טז) המלאך הגואל אותי מכל רע מלאך בעלמא ואלו במזונות כתיב (שם) האלהים הרועה אותי:

אריב"ל בשעה שאמר הקב"ה לאדם הראשון (שם) וקוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר לפניו רבש"ע אני וחמור נאכל באבוס אחד כיון שאמר לו (שם) בזעת אפיך תאכל לחם מיד נתקררה דעתו. אמר ר"ל אשרינו שלא עמדנו בראשונה. אמר אביי ועדיין לא פלטינן מינה דקא אכלינן עשבא דדברא. אמר רב שיזבי משום רבי אלעזר בן עזריה קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף שנאמר (ישעיה נא יד) מהר צועה להפתח וגו' ולא יחסר לחמו וכתיב בתריה ואנכי ה' אלהיך רוגע הים ויהמו גליו:

אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדות כאלו עובד כו"ם שנאמר (שמות לד יז) אלהי מסכה לא תעשה לך וכתיב בתריה את חג המצות תשמור. ואמר רב ששת משום ר"א בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המעיד עדות שקר לחברו ראוי להשליכו לכלבים שנאמר (שם כב ל) לכלב תשליכון אותו וכתיב בתריה לא תשא שמע שוא:

וכי מאחר דאיכא הלל הגדול אנן מ"ט אמרינן האי. מפני שיש בו ה' דכרים ואלו הן יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחית המתים וחבלו של משיח. יציאת מצרים דכתיב (תהלים קיד א) בצאת ישראל ממצרים. קריעת ים סוף דכתיב הים ראה וינוס. מתן תורה דכתיב (שם) ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן. תחית המתים דכתיב (תהילים קט"ז:ט') אתהלך לפני ה' בארצות החיים. חבלו של משיח דכתיב (שם קטז) לא לנו ה' לא לנו וגו' וא"ר יוחנן זו שעבוד מלכיות איכא דאמרי אמר ר' יוחנן לא לנו ה' לא לנו זה מלחמת גוג ומגוג. רב נחמן בר יצחק אמר מפני שיש בו מילוט נפשות של צדיקים מגיהנם שנאמר (שם קטז) אנה ה' מלטה נפשי. חזקיה אמר מפני שיש בו ירידתן של צדיקים לכבשן האש ועלייתן מכבשן האש, ירידתן לא לנו ה' לא לנו אמר חנניה כי לשמך תן כבוד אמר מישאל על חסדך ואל אמתך אמר עזריה למה יאמרו הגוים אמרו כולם, בעלייתן. (שם קיז) הללו את ה' כל גוים אמר חנניה שבחוהו כל האומים אמר מישאל כי גבר עלינו חסדו אמר עזריה ואמת ה' לעולם הללויה אמרו כולם. וי"א ואמת ה' לעולם הללויה גבריאל אמרו. שבשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו בכבשן האש אמר גבריאל לפני הקב"ה רבש"ע ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש. אמר לו הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד. ולפי שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה א"ל תזכה ותציל שלשה מבני בניו. כדדרש ר"ש השלוני בשעה שהפיל נבוכדנאצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש אמר יורקמי שר הברד לפני הקב"ה רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל את הצדיקים הללו אמר לו גבריאל אין גדולתו של הקב"ה בכך שאתה

שר של ברד והכל יודעין שהמים מכבין את האש אלא אני שר של אש אלך ואקרר מבפנים (שם ע"ב) ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס. אמר הקב"ה רד באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה' לעולם הללויה. רבי נתן אומר ואמת ה' לעולם דגים שבמים אמרוהו. כדרב הונא. דאמר רב הונא ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו וכדדרש רבה בר מרי מ"ד (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף ויושיעם למען שמו מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולים מצד אחד כך מצרים עולים מצד אחר. א"ל הקב"ה לשר של ים פלוט אותם ליבשה אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל אותה ממנה אמר ליה אני נותן לך אחד ומחצה שבהם. אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שתובע את רבו לדין. אמר לו נחל קישון יהיה ערב. מיד פלטם והשליכם ליבשה ובאו ישראל וראו אותם והיינו דכתיב (שמות יד ל) וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים ומאי אחד ומחצה שבהם דאלו בפרעה כתיב (שם) שש מאות רכב בחור ואלו בסיסרא כתיב (שופטים ד ג) תשע מאות רכב ברזל. וכי אתא סיסרא אתא עלייהו בדקרי דפרזלא. הוציא הקב"ה עליהם כוכבים ממסלותם דכתיב (שם ה) מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו' כיון דנחיתו כוכבים עלייהו אקדירו הנך דקרי דפרזלא נחיתו לאקירו נפשייהו בנחל קישון. אמר ליה הקב"ה לנחל קישון לך והשלם ערבונך לים מיד גרפם נחל קישון והשליכם לים שנאמר (שם) נחל קישון גרפם נחל קדומים מאי נחל קדומים שנעשה ערב מקדם באותה שעה פתחו דגים של ים ואמרו ואמת ה' לעולם הללויה:

דרש רבא מ"ד (שם קטז א) אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני. דלותי ולי יהושיע אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אע"פ שדלה אני מן המצות לך אני ולי נאה להושיע:

אמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלח לו רבי אמור לנו שנים או שלשה דברים שאמרת לנו משום אביך. שלח לו כך אמר אבא מ"ר (שם קיז א) הללו את ה' כל גוים עכו"ם מאי עבידתייהו. ה"ק הללו את ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דקא עביד להו כ"ש אנן כי גבר עלינו חסדו ועוד שלח לו עתידה מצרים שתביא דורון למשיח כסבור שאינו מקבל מהם. אומר לו הקב"ה למשיח קבל מהם אכסניא עשו לבני במצרים מיד (שם סח לב) יאתיו חשמנים מני מצרים נשאה כוש ק"ו בעצמה ומה הללו שנשתעבדו בהן כך אנו שלא נשתעבדנו בהן עאכ"ו אמר לו הקב"ה קבל מהם מיד כוש תריץ ידיו לאלהים נשאה מלכות ארם ק"ו בעצמה אמרה ומה הללו שאינן אחיהם כך אנו שאחיהם עאכ"ו. א"ל הקב"ה לגבריאל (תהלים סח לא) גער חית קנה עזור חיה וקנה לך עדה דבר

אחר גער חית קנה שדרה בין הקנים דכתיב (שם פ יד) יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן א"ל געור בחיה שכל מעשיה נכתבין בקולמוס אחד. עדת אבירים בעגלי עמים ששחטו אבירים כעגלים שאין להם בעלים. מתרפס ברצי כסף שפושטים ידיהם לקבל ממון ואינן עושין רצון בעלים. (תהלים סח לא) בזר עמים קרבות יחפצו מי גרם להם לישראל שיתפזרו בין עובדי כוכבים קרבות שהיו הפצין בהם. עוד שלח לו שלש מאות וששים וחמשה שווקים יש בכרך גדול שברומי וכל אחד ואחד יש בו שס"ה בירניות וכל אחד ואחד יש בו שס"ה מעלות וכל מעלה ומעלה יש בה כדי לזון את כל העולם כולו. אמר ליה רבי שמעון ברבי ואמרי לה רבי ישמעאל בר' יוסי לרבי הני למאן. א"ל לך ולחברך ולחברי חברך. שנאמר (ישעיה כג יח) והיה סחרה ואתננה קודש להי' לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני ה' יהיה וגו'. מאי לא יאצר. תני רב יוסף לא יאצר זה בית אוצרותיו ולא יחסן זה בית גנזיו כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק. מאי ליושבים לפני ה' א"ר אלעזר (דף קיט) זה המכיר מקום חבירו בישיבה. איכא דאמרי א"ר אלעזר זה המקבל פני חבירו בישיבה. מאי ולמכסה עתיק זה המכסה דברים שכסה עתיק יומיא ומאי נינהו סתרי תורה איכא דאמרי זה המגלה דברים שכסה עתיק יומיא ומאי נינהו טעמי תורה:

אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי מ"ד (תהלים יט א) למנצח מזמור לדוד. זמרו למי שנוצחין אותו ושמח. בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו נוצחין אותו ועצב אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח שנאמר (תהלים קו כג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו'. ואמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבנן אמרי משום רבי שמעון בן לקיש משום רבי יהודה נשיאה מ"ד (יחזקאל א ח) וידי אדם מתחת כנפיהם ידו כתיב זה ידו של הקב"ה שהיא פרושת תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מדת הדין:

אמר רב יהודה אמר שמואל כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטו והביאו למצרים שנאמר (בראשית מז יז) וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים. אין לי אלא שבארץ מצרים. שבארץ כנען ובשאר ארצות מנין ת"ל (שם מא נז) וכל הארץ באו מצרימה. וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהם. שנאמר (שמות יב לו) וינצלו את מצרים. אמר רשב"ל עשאוה כמצולה זו שאין בה דגים. רב אסי אמר כמצודה שאין בה דגן והיה מונח עד רחבעם בן שלמה. בא שישק מלך מצרים על ירושלים ונטלו מרחבעם שנאמר (מלכים א יד כה) ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלים ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח ויקח את כל מגיני הזהב

אשר עשה שלמה. בא זרח מלך כוש ונטלו משישק מלך מצרים. בא אסא ונטלו מזרח מלך כוש ושיגרו להדרימון בן טברימון באו בני עמון ונטלוהו מהדרימון בן טברימון. בא יהושפט ונטלו מבני עמון והיה מונח עד אחז. בא סנחרב ונטלו מאחז. בא חזקיהו ונטלו מסנחרב והיה מונח עד צדקיהו. באו כשדיים ונטלוהו מצדקיהו. באו פרסיים ונטלוהו מכשדיים. באו יונים ונטלוהו מפרסיים באו רומיים ונטלוהו מיונים ועדיין מונח ברומי:
אמר רב חמא בר חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים. אחת נתגלה לקרח. ואחת לאנטונינוס בן אסוירוס. ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא. (קהלת ה יב) עושר שמור לבעליו לרעתו אמר ריש לקיש זה עשרו של קרח. (דברים יא ו) ואת כל היקום אשר ברגליהם אמר רבי אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. אמר רבי לוי משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח וכולהו אקלירי וקליפא דגלדא:
אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן (סי' דיא"ש אדי"ש כשד"ך כלן מאודך ולמטה) (תהלים קיח כא) אודך כי עניתני ותהי לי לישועה אמר דוד. אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה אמר ישי. מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו אמרו אהיו. זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אמר שמואל. אנא ה' הושיעה נא אמרו אחיו. אנא ה' הצליחה נא אמר דוד. ברוך הבא בשם ה' אמר ישי. ברכנוכם מבית ה' אמר שמואל. אל ה' ויאר לנו אמרו כולן. אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח אמר שמואל. אלי אתה ואודך אלהי ארוממך אמר דוד. ואמרו כלם הודו להי' כי טוב כי לעולם חסדו:
דרש רב עוירא זימנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזימנין אמר לה משמיה דרבי אסי מ"ד (בראשית כא ח) ויגדל הילד ויגמל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסד עם זרעו של יצחק. לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו כוס של ברכה לאברהם לברך אומרים לו ברך אומר להם אני לא אברך לפי שכבר יצא ממני ישמעאל. נותנין לו ליצחק אומר להם איני ראוי לברך לפי שכבר יצא ממני עשו. נותנין לו ליעקב אומר להם אני לא אברך לפי שכבר נשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי. אומרין לו למשה טול אתה וברך אומר להם אני לא אברך לפי שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי. אומרין לו ליהושע טול אתה וברך אומר להם אני לא אברך שלא זכיתי לבן דכתיב (דה"א ז כז) נון בנו יהושע בנו. אומרים לו לדוד טול אתה וברך אומר להם אני אברך ולי נאה לברך שנאמר (תהלים קטז יג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא:
סליק מסכת פסחים.

יומא

פרק א

יומא שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כ"ג מביתו ללשכת פרהדרין ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול. רבי יהודה אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו. שנא' (ויקרא טז יא) וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו. א"ל א"כ אין לדבר סוף:

(דף ג ע"ב) תניא קח לך משלך עשה לך משלך (שמות כז כ) ויקחו אליך שמן זית זך משל צבור. דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר בין קח לך בין ויקחו אליך משל צבור. אם כן מה ת"ל קח לך. כביכול משלך אני רוצה יותר משלהם. אבא חנן אומר משום רבי אלעזר כתוב אחד אומר (דברים י א) ועשית לך ארון עץ וכתוב אחד אומר (שמות כה י) ועשו ארון עצי שטים הא כיצד כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום:

(דף ד) תניא משה עלה בענן ונתכסה ונתקדש בענן לקבל תורה לישראל בקדושה שנאמר (שמות כד טז) וישכון כבוד ה' על הר סיני זה היה מעשה אחר עשרת הדברות שהוא תחלה למי יום דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר וישכון כבוד ה' על הר סיני מר"ח (שם ע"ב) ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה ביום הז' ומשה וכל ישראל עומדים ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה רבי נתן אומר לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו כדי לשומו כמלאכי השרת ר' מתיא בן חרש אומר לא בא הכתוב אלא לאיים עליו כדי שתהא תורה נתונה באימה ביראה ברעד ברתת ובזיע שנאמר (תהלים ב יא) עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה. מאי וגילו ברעדה אמר רב אדא בר מתנה אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה במאי קא מפלגי ר' יוסי הגלילי ור"ע בפלוגתא דהני תנאי קא מפלגי דתניא בו' לחדש נתנה תורה לישראל ר' יוסי אומר בז' בו. מ"ד בששי. בששי נתנה בשביעי עלה. דכתיב (שמות כד טז) ויקרא אל משה ביום השביעי ומ"ד בשבעה. בז' נתנה ובז' עלה. ר' יוסי הגלילי סבר לה כת"ק דאמר בו' לחדש נתנה תורה לישראל הילכך זה היה מעשה אחר עשרת הדברות. (שם) וישכון כבוד ה' על הר סיני. ויכסהו הענן ששת ימים למשה. ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן לקבולי תורה כולה. ור' עקיבא סבר לה כרבי יוסי דאמר ביום השביעי לחדש נתנה תורה לישראל. בשלמא לר' עקיבא היינו דמשכחת לה בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות. ד' ועשרים דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו מ' יום דהוה בהר. ובשבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות. אלא

רבי יוסי הגלילי דאמר ששה דפרישה ומי דהר עד עשרין ותלת בתמוז לא אתבור לוחות. אמר לך ר״י הגלילי מי דהר בהדי ששה דפרישה:

(ויקרא א א) ויקרא אל משה וידבר למה הקדים קריאה לדבור למדה תורה דרך ארץ שלא יאמר אדם דבר לחברו אלא א״כ קוראו מסייע ליה לרבי חנינא דאמר רבי חנינא לא יאמר אדם לחברו דבר אלא אם כן קוראו. לאמר אמר רבי מנסיא בר בריה דרבי מנסיא משמיה דרבי מנסיא רבה מנין לאומר דבר לחברו שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור תלמוד לומר וידבר ה׳ אליו מאהל מועד לאמר:

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (משלי י כז) יראת ה׳ תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה. יראת בה׳ תוסיף ימים זה מקדש ראשון שעמד ת״י שנים ולא שמשו בו אלא י״ח כהנים ושנות רשעים תקצרנה זה מקדש שני שעמד ת״כ שנה ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים צא מהם מי שנה ששמש שמעון הצדיק ופי שנה ששמש יוחנן כהן גדול וי׳ ששמש ישמעאל בן פאבי ואמרי לה י״א ששמש רבי אלעזר בן חרסום מכאן ואילך צא וחשוב כ״א לא הוציא שנתו. אמר רבי יוחנן בן תורתא וכ״כ למה לפי שהיו לוקחים אותה בדמים. דאמר רבי אסי תרקבא דדינרי עיילה ליה מרתא בת ביתוס לינאי מלכא עד דאוקמיה ליהושע בן גמלא בכהנא רברבא א״ר יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה מפני שהיו שם ב׳ דברים גלוי ערות ובזוי קדשים. גלוי ערות דכתיב (שמואל א ב לב) ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבון את הנשים הצובאות פתח אהל מועד. ואע״ג דא״ר שמואל בר נחמני א״ר יוחנן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה מתוך (שם ע״ב) ששהו את קיניהם מיהא מעלה עליהם הכתוב כאלו שכבום, בזוי קדשים דכתיב (ש״א ב טו) גם בטרם יקטירון את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזובח וגו׳ ויאמר אליו האיש קטר יקטירון ביום החלב וגו׳ עד כי נאצו האנשים את מנחת ה׳:

מקדש ראשון מפני מה חרב מפני שהיו בו שלשה דברים עבודת כוכבים וגלוי ערות ושפיכות דמים. עבודת כוכבים דכתיב (ישעיה כח כ) כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס. מאי כי קצר המצע מהשתרע א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן קצר מצע זה מהשתרר עליו שני רעים כאחד. והמסכה צרה כהתכנס א״ר שמואל אמר רבי יונתן כי מטא רבי יוחנן להאי פסוקא בכי אמר מאן דכתיב ביה (תהלים לג ז) כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה צרה. ג״ע דכתיב (ישעיה ג טז) ויאמר ה׳ יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים וכו׳. ש״ד דכתיב (מ״ב כא טז) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה וכו׳. רשעים הם אלא שתלו

בטחונם בהקב"ה. אתאן למקדש ראשון דכתיב (מיכה ג יא) ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה' ישענו וגו' לפיכך הביא הקב"ה ג' פורעניות כנגד ג' עבירות שבידם שנאמר (שם) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער:

ובמקדש ראשון לא היה שנאת חנם והכתיב (יחזקאל כא יז) מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספוק אל ירך ואמר רבי אלעזר אלו בני אדם שאוכלים ושותין זה עם זה ודוקרים זה את זה בחרבות שבלשונם ההוא בנשיאי ישראל הוא דהואי שנאמר (שם) זעק והילל בן אדם כי היתה בעמי וגומר ותניא זעק והילל יכול לכל ת"ל (שם) היא בכל נשיאי ישראל מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספוק אל ירך. ר' יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם:

אמר רבי יוחנן טובה צפרנן של ראשונים מכריסן של אחרונים אמר ליה ר"ל לר' יוחנן אדרבה אחרונים עדיפי דאע"ג דאיכא שעבוד מלכיות קא עסקי בתורה. אמר ליה בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. שאלו את ר' אלעזר ראשונים גדולים או אחרונים אמר להם תנו עיניכם בבירה. א"ד אמר להם עדיכם בירה:

רשב"ל הוה קא סחי במיא דירדן אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא א"ל אלהא סנינא לכו דכתיב (שה"ש ח ט) אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף וגו' אם חומה אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כלכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין הרקב שולט בו עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו מאי ארז אמר עולא ססמגור מאי ססמגור אמר רבי אבא בת קול כדתניא משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדיין משתמשין בבי"ק רשב"ל מי משתעי בהדי רבה בר בר חנה השתא ומה ר' אלעזר דמרא דארעא דישראל הוה לא הוה משתעי רשב"ל בהדיא דכל מאן דהוה משתעי בהדיה רשב"ל בשוק יהבין ליה עסקא בלא סהדי בהדי רבה בר בר חנה משתעי אמר רב פפא שדא גברא בינייהו אי ריש לקיש וזעירי אי רבה בר בר חנה ורבי אלעזר. כי אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל לאו היינו טעמא דאי נמי סליקו כולהו בימי עזרא לא שריא שכינה במקדש שני דכתיב (בראשית ט כז) יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען עבד למו. (דף י) אע"ג דיפת אלהים ליפת אין השכינה שורה אלא באהלי שם. ופרסאי מנא לן דמיפת אתו. דכתיב (שם י ב) בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס. ותני רב יוסף תירס זו פרס:

אמר ר"י בן לוי א"ר עתידה מחריבי בית שני שתפול ביד פרס. שנא' (ירמיה מט כ) לכן שמעו עצת ה' אשר יעץ על אדום ומחשבותיו אשר חשב אל יושבי תימן אם לא

יסחבום צעירי הצאן וכו'. מתקיף לה רבא בר עולא וממאי דהאי צעירי הצאן פרס הוא דכתיב (דניאל ח כ) האיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס ואימא יון דכתיב (שם) והצפיר השעיר מלך יון כי סליק ר' אבא אמרה קמיה דההוא מרבנן א"ל מאן דלא ידע פרושא דקראי מותיב תיובתא לרבי מאי צעירי הצאן זוטרא דאחיו דתני רב יוסף תירס זו פרס:

אבל מקדש שני שאנו בקיאים בו שהיו עוסקים בתורה ובמצות ובגמ"ח מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיה ביניהם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עבירות עבודת כוכבים וג"ע וש"ד:

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רבי יהודה בר' אלעאי עתידה רומי שתפול ביד פרס ק"ו ממקדש ראשון ומה מקדש ראשון שבנאוהו בני שם והחריבוהו כשדים נפלו כשדים ביד פרסיים מקדש שני שבנאוהו פרסיים והחריבוהו רומאים אינו דין שיפלו ביד פרסיים. אמר רב עתידה פרס שתפול ביד רומי א"ל רב כהנא ורב אסי לרב בנאי ביד סתוראי א"ל אין גזירת מלך הוא איכא דאמרי אמר להו אינהו נמי קא סתרי בי כנשתא תניא נמי הכי עתידה פרס שתפול ביר רומי חדא דסתרי בי כנשתא ועוד גזירת מלך היא שיפלו בונים ביד סותרים דאמר רב יהודה אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות רומי ט' חדשים בכל העולם כלו שנא' (מיכה ה ב) לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל וגו':

(דף יא) אמר רבי יהודה מעשה באחד בארטבין שהיה בודק מזוזות בשוק העליון של צפורי ומצאו קסדור אחד ונטל הימנו אלף זוז והא אמר ר"א (פסחים פ"א קדושין פ"א וע"ש מהרש"א) שלוחי מצוה אינן נזוקין היכא דשכיחא היזיקא שאני דכתיב (ש"א טז ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו':

(דף יח) משנה. מסרו לו זקנים מזקני ב"ד וקורין לפניו בסדר היום ואומרים לו אישי כהן גדול קרא אתה בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת ערב י"ה בשחרית מעמידין אותו בשערי המזרח ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה. כל שבעת הימים לא היו מונעים ממנו מאכל ומשתה ערב י"ה עם חשכה לא היו מניחין אותו לאכול הרבה מפני שהמאכל מביא שינה:

גמ' בשלמא שמא שכח לחיי אלא שמא לא למד מי מוקמינן כי האי גוונא והתניא (ויקרא כא י) והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו בנוי בכח בעושר בחכמה אחרים אומרים מנין שאם אין לו שאחיו הכהנים מגדלין אותו ת"ל והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו

אמר רב יוסף לא קשיא הא במקדש ראשון הא במקדש שני דא"ר יוסי תרקבא דדינרי עיילה ליה מרתא בת בייתוס לינאי מלכא עד דאוקמיה ליהושע בן גמלא בכהנא רברבא: פיסקא ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים תנא אף השעירים ותנא דידן מ"ט לא תני שעירים כיון דעל חטא הוא דאתי יחלשה דעתיה. א"ה פרים נמי על חטא הוא דאתי חלשא דעתיה פר כיון דעילויה ועל אחיו הכהנים הוא דאתי באחיו הכהנים אי איכא איניש דאית ביה מילתא מידע ידע ביה ומהדר ליה בתשובה בכלהו ישראל לא ידע. אמר רבינא היינו דאמרי אינשי אי בר אחתיך דיילא ניהו חזי בשוקא קמיה לא תחליף:

ע"ב משנה. מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו לעליית בית אבטינס והשביעוהו ונפטרו והלכו להם וא"ל אישי כ"ג אנו שלוחי ב"ד ואתה שלוחנו ושליח בית דין משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך הוא פורש ובוכה והם פורשין ובוכין. אם הוא היה חכם דורש ואם לאו תלמידי חכמים דורשים לפניו, ואם רגיל לקרות קורא ואם לאו קורין לפניו. ובמה קורין לפניו, באיוב ובעזרא ובדברי הימים, זכריה בן קבוטל אומר פעמים הרבה קריתי לפניו בדניאל:

גמ'. (דף יט ע"ב) הוא פורש ובוכה שחשדוהו בצדוקי והן פורשין ובוכין דאמר ריש לקיש כל החושד בכשירים לוקה בגופו וכל כך למה שלא יתקן מבחוץ ויכניס מבפנים כדרך שהצדוקין עושין. תנו רבנן מעשה בצדוקי אחד שתקן מבחוץ והכניס לפנים ביציאתו היה שמח שמחה גדולה פגע בו אביו א"ל בני אף על פי שצדוקין אנו מתיראין אנו מן הפרושים. אמר לו כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה (ויקרא טז ב) כי בענן אראה על הכפורת אמרתי אימתי יבא לידי ואקיימנו עכשיו שבא לידי לא אקיימנה אמרו לא היו ימים מועטים עד שמת והוטל באשפה והיו תולעים יוצאות מחוטמו. ויש אומרים ביציאתו ניגף:

משנה. בקש להתנמנם פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדה וכו' ומעסקין אותו עד שמגיע זמן השחיטה:

תנא אין מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכנור אלא בפה והיו אומרים (תהלים קכז א) אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. מיקירי ירושלים לא היו ישנים כל הלילה כדי שישמע כ"ג קול הברה ולא תהא שינה חוטפתו:

תניא אבא שאול אומר אף בגבולין עושין כך זכר למקדש אלא שחוטאין. אמר אביי ואיתימא רב נחמן בר יצחק תרגומא אנהרדעא. א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אמריתו אמאי לא אתי משיחא והאידנא יומא דכפורי הוא ואיבעול כמה בתולות בנהדרעא א"ל הקב"ה מאי אמר א"ל (בראשית ד ז) (ד' כ') לפתח חטאת רובץ א"ל ושטן

מאי אמר א"ל שטן ביומא דכפורי לית ליה רשותא לאיסטוני ממאי דאמר רמי בר חמא השטן בגמטריא שלש מאות ושש ים וארבעה הוי בהני אית ליה רשותא לאיסטוני ביומא דכפורי לית ליה רשותא:

ע"ב תניא כוותיה דרב גביני כרוז מהו אומר עמדו כהנים לעבודתכם ולוים לדוכנכם וישראל למעמדכם והיה קולו נשמע בשלשה פרסאות. מעשה באגריפס המלך שהיה מהלך בלילה ושמע קולו בשלשה פרסאות וכשבא לביתו שגר לו מתנות הרבה ואעפ"כ של כ"ג משובח ממנו דאמר מר וכבר אמר אנא השם חטאתי ונשמע קולו ביריחו ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מירושלים ליריחו עשר פרסאות הוו ואע"ג דהכא איכא חולשא והכא ליכא חולשא והכא יממא והכא ליליא דא"ר לוי מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע כחרש שמנסר בארזים. והאי חירגא דיומא לא שמיה והיינו דקאמר נבוכדנצר (דניאל ד לב) וכל דיירי ארעא כלא חשיבין. תנו רבנן אלמלא קול גלגל חמה נשמע קול המונה של רומי ואלמלא קול המונה של רומי נשמע קול גלגל חמה. תנו רבנן שלשה קולן הולך מסוף העולם ועד סופו ואלו הן קול גלגל חמה וקול המונה של רומי וקול נשמה בשעה שיוצאה מן הגוף וי"א אף לידה (דף כא) וי"א אף רידיא ובעו רבנן רחמי אנשמה בשעה שיוצאה מן הגוף ובטלוה:

אמר רב יהודה אמר שמואל כשהיו ישראל עולין לרגל עומדים צפופים ומשתחוים רווחים ונמשכים אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת תניא נמי הכי כשהיו וכו' וזה א' מעשרה נסים שהיו במקדש דתנן עשרה נסים נעשו בב"ה לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקודש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחיים ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים עומדים צפופים ומשתחוים רווחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים. פתח במקדש וסיים בירושלים, איכא תרתי אחרניתא במקדש דתניא מעולם לא כבו גשמים אש המערכה ועשן מערכה אפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו:

ע"ב אמר רב אושעיא בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירותיהם בזמנן וכשהרוח מנשבת בהן נושרים שנאמר (תהלים עב טז) ירעש כלבנון פריו וכשנכנסו האויבים להיכל יבש שנאמר (נחום א ד) ופרח לבנון אומלל ועתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן שנאמר (ישעיה לה ב) פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן כבוד הלבנון נתן לה:

אמר מר עשן המערכה ומי הוה עשן מערכה והתניא ה' דברים נאמרו באש של מערכה רבוצה כארי וברה כחמה ויש בה ממש ואוכלת לחין כיבשין ואינה מעלה עשן. כי קא אמרינן בדהדיוט דתניא (ויקרא א ז) ונתנו בני אהרן הכהן אש אע"פ שאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט רבוצה כארי והתניא א"ר חנינא סגן הכהנים אני ראיתיה רבוצה ככלב ל"ק הא במקדש ראשון הא במקדש שני ובמקדש שני מי הוי והא אמר רב שמואל בר אוניא אמר רב אחא מאי דכתיב (חגי א ח) עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד אמר ה' וקרינן ואכבדה מאי שנא דמחוסר ה"א אלו ה' דברים שיש בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון כפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש אורים ותומים אמרי מהוה הוי סיועי הוא דלא מסייעא:

שם תנו רבנן שש אשות הן יש אש אוכלת ואינה שותה. ויש שותה ואינה אוכלת. ויש אוכלת ושותה. ויש אוכלת לחין כיבשין. ויש אש דוחה אש. ויש אש אוכלת אש. יש אוכלת ואינה שותה הא דידן. שותה ואינה אוכלת דחולין. אוכלת ושותה דאליהו דכתיב (מ"א יח לח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה. אוכלת לחין כיבשין דמערכה. אש דוחה אש דגבריאל. אש אוכלת אש דשכינה דאמר מר הושיט אצבעו ביניהם ושרפן:

ועשן המערכה אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. והא אמר רב יצחק בר אבדימי מוצאי יום טוב אחרון של חג הכל צופין בעשן בתים עצבים מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיה מרקיבין נוטה כלפי דרום עניים עצבים ועשירים שמחים מפני שגשמי שנה מועטין ופירותיה משתמרין נוטה כלפי מזרח הכל שמחים נוטה כלפי מערב הכל עצבים. דכייף ופשיט כדיקלא ואיבדורי לא הוה מיבדר: אמר מר כלפי מזרח הכל שמחים כלפי מערב הכל עצבים ורמינהו מזרחית לעולם יפה מערבית לעולם קשה רוח צפונית יפה לחטים בשעה שהביאו שליש וקשה לזיתים בשעה שהן חונטין רוח דרומית יפה לזיתים וקשה לחטים ואמר רב יוסף ואיתימא מר זוטרא וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום הא מרבי דידיה והא מרבי דידיה. לא קשיא הא לן והא להו:

פרק ב

(דף כב ע"ב) אמר רב יצחק אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה שנאמר (ש"א יא ח) ויפקדם בבזק מתקיף לה רב אשי ממאי דהאי בזק לישנא דביזקא הוא דלמא שמא דמתא הוא כדכתיב (שופטים א ה) וימצאו את אדוני בזק בבזק אלא מהכא (ש"א טו ד) וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים. אמר רבי אלעזר כל המונה את ישראל

עובר בלאו שנאמר (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד רב נחמן אמר עובר בשני לאוין שנאמר (שם) אשר לא ימד ולא יספר. א"ר שמואל בר נחמני ר' יונתן רמי כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים וכתיב אשר לא ימד ולא יספר. ל"ק כאן בזמן שעושין ישראל רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. רבי אסי אומר לא קשיא כאן בידי אדם כאן בידי שמים. אמר רבי חנינא בר אידי אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מיד מתעשר מעיקרא כתיב בבזק ולכסוף כתיב בטלאים. ודלמא טלאים דידהו א"כ מאי רבותא דמלתא:

(ש"א טו ה) וירב בנחל וגו' א"ר מני על עסקי נחל בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשאול (פ' במה בהמה) (שם) לך והכית את עמלק אמר ומה אם בשביל נפש אחת אמרה תורה הביאו עגלה ערופה בנחל כל הנשמות הנפשות הללו על אחת כמה וכמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו מיד יצאת בת קול ואמרה לו (קהלת ז טז) אל תהי צדיק הרבה. ובשעה שאמר לו שאול לדואג (ש"א כב יח) סוב אתה ופגע בכהנים והמתה מאיש ועד אשה יצאה בת קול ואמרה לו (קהלת ז יז) אל תרשע הרבה:

אמר רב הונא כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה שאול באחת ועלתה לו. דוד בשתים ולא עלתה לו. שאול באחת מאי ניהו מעשה דאגג. והא איכא נמי מעשה דנוב עיר הכהנים במעשה דאגג כתיב (ש"א טו יא) נחמתי כי המלכתי את שאול. דוד בשתים מאי נינהו מעשה דאוריה ודהסתה. והא איכא נמי מעשה דבת שבע הא איפרעו מיניה דכתיב (שם ב יב ו) ואת הכבשה ישלם ארבעתים. ילד אמנון תמר ואבשלום. א"ה הסתה נמי איפרעו מיניה דכתיב (שם כד טו) ויתן ה' דבר ישראל מהבוקר ועד עת מועד התם לא איפרעו מגופיה דאמר רב יהודה אמר רב ששה חדשים נצטרע דוד ופירשו ממנו סנהדרין ונסתלקה ממנו שכינה שנאמר (תהלים קיט עט) ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך וכתיב (שם נא יד) השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני. והא אמר רב קבל דוד לשון הרע. כדשמואל דאמר לא קבל. ולרב דאמר קבל הא איפרעו מיניה דאמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר לו דוד למפיבושת (ש"ב יט ל) אתה וציבא תחלקו את השדה יצאה בת קול ואמרה לו ירבעם ורחבעם יחלקו במלכותך:

שם בן שנה שאול במלכו אמר רב הונא כבן שנה שלא טעם טעם חטא. אמר רב יהודה אמר שמואל מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול מפני שלא היה בה שום דופי דא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק אין מעבירין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו חזור לאחוריך א"ר יהודה

אמר רב מ"ט נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר (שם י) ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה וגו' וכתיב ויעל נחש הקדמוני וגו':
אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל ת"ח (דף כג) שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח והא כתיב (ויקרא יט יח) לא תקום ולא תטור ההוא בממון הוא דכתיב דתניא איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה נקימה א"ל השאילני קרדומך אומר לו לאו למחר אומר לו השאילני קרדומך אומר לו איני רוצה להשאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואי זו היא נטירה א"ל השאילני מגלך א"ל לאו למחר אומר לו השאילני קרודומך וא"ל הילך ואיני עושה כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה וצערא דגופא לא והא תניא הנעלבים ואינן עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבין עושין מאהבה ושמחים ביסורין עליהם הכתוב אומר (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. לעולם דנקיט ליה בליביה. והא אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. דמפייסי ליה ומפייס:
(דף כו) מתניתין הפייס השלישי חדשים לקטורת באו והפיסו והרביעי חדשים עם ישנים מי מעלה איברים מן הכבש למזבח: גמרא. תניא מעולם לא שנה אדם בה מאי טעמא אמר רבי חנינא מפני שמעשרת א"ל רב פפא לאביי מאי טעמא אילימא משום דכתיב (דברים לג י) ישימו קטורה באפך וכתיב בתריה ברך ה' חילו אי הכי עולה נמי דכתיב וכליל על מזבחך א"ל הא שכיחא והא לא שכיחא:
אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורה אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר. לוי דכתיב (דברים לג י) יורו משפטיך ליעקב. יששכר דכתיב (ד"ה א יב לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. ואימא נמי יהודה דכתיב (תהלים ס ט) יהודה מחוקקי אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא קאמרינן:

פרק ג

אמר רב חמא בר חנינא מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם היו במצרים ישיבה עמהם שנאמר (שמות ג טז) לך ואספת את זקני ישראל. היו במדבר ישיבה עמהם שנאמר (במדבר יא טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה הוה שנאמר (בראשית כד א) ואברהם זקן בא בימים יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה שנאמר (שם כז א) ויהי כי זקן יצחק יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה הוה שנאמר (שם מח י) ועיני ישראל כבדו מזוקן. אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה הוה שנאמר (שם כד ב) ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו. א"ר אלעזר המושל בתורת רבו הוא דמשק אליעזר שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים אמר רב קיים אברהם אבינו

את כל התורה כלה שנאמר (שם כו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי א"ל רב שימי בר חייא לרב ואימא ז' מצות ותו לא הא הואי נמי מילה ואימא שבע מצות ומילה א"ל אם כן מצותי ותורותי למה לי אמר רבא ואיתימא רב אסי קיים א"א אפילו עירובי תבשילין שנאמר ותורותי אחד דברי תורה ואחד דברי סופרים:

אמר רפרם זיהרא דשמשא קשה משמשא וסימניך דנא דחלא. שברירי דשמשא קשין משמשא וסימניך דילפא. (דף כט) הרהורי עבירה קשין מעבירה וסימניך ריחא דבשרא. שלהי דקיטא קשה מקיטא וסימניך תנורא שגירא. אשתא דסיתוא קשה מדקיטא וסימניך תנורא קרירא. מגמר בעתיקה קשה מחדתא וסימניך טינא ובר טינא:

א"ר אסי למה נמשלה אסתר לשחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים כלם והא איכא חנוכה ניתנה ליכתב קא אמינא הא ניחא למ"ד מגלת אסתר ניתנה ליכתב אלא למ"ד לא ניתנה ליכתב מאי איכא למימר מוקי לה כרבי בנימין בר יפת אמר ר"א דא"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר למה נמשלה תפלתן של צדיקים לאילה לומר לך מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרניה מפוצחות אף צדיקים כל זמן שמרבים בתפלתן תפלתן נשמעת:

(דף לג) אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטורת. ומערכה שניה של קטורת קודמת לסדור שני גזרי עצים וסדור שני גזרי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי ודישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודמת לקטורת וקטורת קודמת לאברים ואברים קודמין למנחה ומנחה קודמת לחביתין וחביתין קודמין לנסכים ונסכים קודמין למוספין ומוספין קודמין לבזיכין ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים שנאמר (ויקרא ו ה). וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כולם:

(דף לה ע"ב) ת"ר עני ועשיר ורשע באו לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר עני היה וטרוד במזונותיו היה אומרים לו כלום אתה עני יותר מהלל אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר כטרפעיק חציו נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש ליכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היה וירד עליו שלג מן השמים וכסהו כיון שעלה עמוד השחר אמר ליה שמעיה לאבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום מעונן הוא הציצו עיניהם וראו דמות אדם

בארובה עלו ומצאו עליו רום ג' אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת. לעשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר עשיר היה וטרוד בממון היה אומרים לו כלום היה עשיר יותר מר"א בן חרסום אמרו עליו על ר"א בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים בכל יום ויום היה נוטל משאוי ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא אמר להם בבקשה מכם הניחוני שאלך ואלמוד תורה אמרו לו חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין אנו מניחים לך הלך נתן להם ממון הרבה כדי שיניחו אותו ומימיו לא ראה אותם אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר נאה וטרוד ביצרו היה אומרים לו כלום היה טרוד ביצרו יותר מיוסף הצדיק. אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים. בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה ערבית ערבית לא לבשה שחרית אמרה לו השמע לי אמר לה לא אמרה לו הריני חובשך בבית האסורין אמר לה (תהלים קמו ז) ה' מתיר אסורים א"ל הריני כופף את קומתך ה' זוקף כפופים הריני מסמא עיניך ה' פוקח עורים נתנה לו אלף ככר כסף ולא בא אליה לשכב אצלה היינו דכתיב (בראשית לט י) ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה. נמצא הלל מחייב את העניים. ר"א בן חרסום מחייב את העשירים. יוסף הצדיק מחייב את הרשעים:

(דף לו ע"ב) תנו רבנן כיצד מתודה אומר עויתי פשעתי חטאתי וכן בשעיר המשתלח הוא אומר (ויקרא טז כא) והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם וכן במשה הוא אומר (שמות לד ז) נושא עון ופשע וחטאה ונקה דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים עונות אלו זדונות וכן הוא אומר (במדבר טו לא) הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. פשעיהם אלו המרדים וכן הוא אומר (מ"ב ג ז) מלך מואב פשע בי ואומר (שם ח כב) אז תפשע לבנה בעת ההיא. לכל חטאתם אלו שגגות וכן הוא אומר (ויקרא ד ב) נפש כי תחטא בשגגה. ומאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות אלא אומר חטאתי עויתי פשעתי וכן בדוד הוא אומר (תהלים קו ו) חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו וכן בשלמה הוא אומר (מ"א ח מז ודברי הימים ב ו:ל"ז) חטאנו והעוינו רשענו וכן בדניאל הוא אומר (דניאל ט ה) חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו אלא מהו שאמר משה (שמות לד ו) נושא עון ופשע וחטאה ונקה אמר משה לפני המקום רבונו של עולם בשעה שחוטאין ישראל ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות:

(דף לז) תניא רבי אומר (דברים לב ח) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גודל לאלהינו. חנניה בן אחי רבי יהושע אומר (משלי י ז) זכר צדיק לברכה אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה:

משנה. מונבז המלך עשה כל ידות הכלים של יום הכפורים של זהב. הילני אמו עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה. נקנור נעשו נסים לדלתותיו ומזכירין אותו לשבח:

ע"ב תנא בשעה שהחמה זורחת ניצוצות יוצאות ממנה ויודעים שהגיע זמן קריאת שמע. מיתיבי הקורא קריאת שמע שחרית עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרין אמר אביי לשאר עמא דבירושלים:

(דף לח) תנו רבנן מה נסים נעשו לדלתותיו אמרו כשהלך נקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים בחזרתו עמד עליו נחשול שבים לטבעו ונטלו אחת מהן והטילוה לים ועדיין לא נח הים מזעפו בקשו להטיל את חברתה עמד הוא וכרכה אמר להם הטילוני עמה מיד נח הים מזעפו היה מצטער על חברתה כיון שהגיע לנמלה של עכו היתה מבצבצת ויוצאת מתחת דופני הספינה. יי"א בריה שבים בלעתה והקיאתה ליבשה ועליה אמר שלמה (ש"ה א יז) קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים אל תקרי ברותים אלא ברית ים לפיכך כל שערים שבמקדש נשתנו להיות של זהב חוץ משערי נקנור מפני שנעשו בהם נסים וי"א מפני שנחושתן מוצהבת היתה רבי אלעזר בן יעקב אומר נחושת קלוניתא היתה והיתה מאירה כשל זהב:

משנה ואלו לגנאי בית גרמו לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים בית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטרת הוגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב על הראשונים נאמר (משלי י י) זכר צדיק לברכה ועל אלו נאמר ושם רשעים ירקב:

גמרא. תנו רבנן בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים לא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים והיו יודעין לאפות כמותן ולא היו יודעין לרדות כמותן שהללו מסיקין מבחוץ ואופין מבחוץ והללו מסיקין מבפנים ואופין מבפנים הללו פתן מתעפשת והללו אין פתן מתעפשת כששמעו חכמים בדבר אמרו כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לכבודו בראו שנאמר (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי וגו' וחזרו בית גרמו למקומן שלחו להם חכמים ולא באו כפלו שכרם ובאו. בכל יום היו נוטלין י"ב מנה והיום כ"ד דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בכל יום כ"ד והיום

מ״ח. אמרו להם חכמים מה ראיתם שלא ללמד אמרו להם יודעים היו בית אבא שבית המקדש עתיד ליחרב ושמא ילמד אדם שאינו הגון וילך ויעבוד ע״א בכך ועל דבר זה מזכירין אותם לשבח שמעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בניהם שלא יאמרו מלחם הפנים הם נהנים לקיים מה שנאמר (במדבר לב כב) והייתם נקים מה׳ ומישראל:

ת״ר. בית אבטינס היו בקיאין במעשה הקטורת ולא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים והיו יודעים לפטם כמותם ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן של הללו מתמר ועולה כמקל ושל הללו מפצע לכאן ולכאן. וכששמעו חכמים בדבר אמרו כל מה שברא הקדוש ברוך הוא למענהו ברא שנאמר (משלי טז ד) כל פעל ה׳ למענהו וחזרו בית אבטינס למקומן שלחו להם חכמים ולא באו כפלו להם שכרם ובאו. בכל יום היו נוטלין י״ב מנה והיום כ״ד דברי רבי מאיר ר׳ יהודה אומר בכל יום כ״ד והיום מ״ח אמרו להם חכמים מה ראיתם שלא ללמד אמרו להם יודעים היו בית אבא שבית המקדש עתיד ליחרב ושמא ילמוד אדם שאינו הגון וילך ויעבוד עבודת כוכבים בכך. ועל דבר זה מזכירים אותם לשבח שמעולם לא יצאתה כלה מבושמת מבתיהן וכשנושאין נשים ממקום אחר מתנין עמהן שלא תתבשם שמא יאמרו ממעשה הקטורת הם מתבשמין לקיים מה שנא׳ והייתם נקיים מה׳ ומישראל:

תניא אמר רבי ישמעאל פעם אחת מצאתי אחד מבני בניהם אמרתי לו אבותיך בקשו להרבות כבודם ורצו למעט כבוד המקום עכשיו כבוד מקום במקומו והמקום מיעט כבודם. א״ר עקיבא סח לי רבי ישמעאל בן לוגה פעם אחת יצאתי אני ואחד מבני בניהם לשדה ללקט עשבים ראיתיו שבכה ושחק אמרתי לו מפני מה בכית אמר לי כבוד אבותי נזכרתי ומפני מה שחקת אמר לי שעתיד הקדוש ברוך להחזירו לנו ומה ראית אמר לי מעלה עשן כנגדי. הראהו לי. א״ל שבועה היא בידינו שאין מראין אותו לכל אדם. א״ר יוחנן בן גורי פעם אחת מצאתי זקן אחד מגילת סממנין בידו אמרתי לו מאין אתה אמר לי מבית אבטינס אני ומה בידך אמר לי מגילת סממנין. הראהו לי אמר לי כל זמן שבית אבא היו (צנועין) [קיימין] לא היו מוסרין אותה לכל אדם עכשיו הרי היא לך והזהר בה וכשהבאתי וסחתי דברים לפני רבי עקיבא אמר לי מעתה אסור לספר בגנותן של אלו. מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך (שם ע״ב) ומשלך יתנו לך ואין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא:

הגרוס בן לוי וכו׳: תניא כשהוא נותן קולו בנעימה מכניס גודלו לתוך פיו ומניח אצבעו בין הנימין עד שהיו אחיו הכהנים נזקרים בבת ראש לאחוריהם:

ת"ר בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב אמרו עליו שהיה נוטל ארבעה קולמוסין בין חמש אצבעותיו ואם היתה תיבה של ארבע אותיות היה כותבה בבת אחת אמרו לו מה ראית שלא ללמד. כולם מצאו תשובה לדבריהם בן קמצר לא מצא תשובה לדבריו על הראשונים אומרים (משלי י ז) זכר צדיק לברכה ועל בן קמצר וחבריו נאמר ושם רשעים ירקב מאי ושם רשעים ירקב אמר ר' אלעזר רקביבות תעלה בשמותיהם דלא מסקינן בשמייהו:

אמר רבי אלעזר צדיק מעצמו ורשע מחבריו. צדיק מעצמו דכתיב (שם) זכר צדיק לברכה. רשע מחבריו דכתיב (שם) ושם רשעים ירקב. א"ל רב המנונא להההוא מרבנן דהוה מסדר אגרתא קמיה מנא הא מלתא דאמור רבנן זכר צדיק לברכה א"ל הא כתיב זכר צדיק לברכה מדאורייתא מנא לן דכתיב (בראשית יח יז) וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו' וכתיב ואברהם היו יהיה וגו'. מנא הא מלתא דאמור רבנן ושם רשעים ירקב א"ל הא כתיב ושם רשעים ירקב מדאורייתא מנ"ל דכתיב (שם יג יב) ויאהל עד סדום וכתיב (שם) ואנשי סדום רעים וחטאים וגו'. ואמר רבי אלעזר מברכתן של צדיקים אתה למד קללה של רשעים מקללתן של רשעים אתה למד ברכה של צדיקים וכו' דכתיב (שם יח יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה וגו' ומקללתן של רשעים אתה למד ברכה של צדיקים דכתיב (שם יג יג) ואנשי סדום רעים וחטאים וגו' וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו וגו':

אמר ר' אלעזר צדיק דר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם רשע דר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם. צדיק דר וכו' עובדיה. רשע דר וכו' עשו:

וא"ר אלעזר אפילו בשביל צדיק אחד עולם נברא דכתיב (בראשית א ד) וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב וא"ר אלעזר כל המשכח דבר (אחד) מתלמודו גורם גלות לבניו שנאמר (הושע ד ו) ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני רבי אבהו אמר מורידין אותו מגדולתו שנאמר (שם) (נדמו עמי מבלי הדעת) כי אתה הדעת מאסתה ואמאסך מכהן לו:

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנא' (קהלת א ה) וזרח השמש עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור שנאמר (שמואל א' ב ט) כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אפי' בשביל צדיק אחד עולם מתקיים שנאמר (משלי י כה) וצדיק יסוד עולם. ר' חייא בר אבא דידיה אמר מהכא (ש"א ב ט) רגלי חסידיו ישמור חסידיו תרתי

משמע אמר ר"נ בר יצחק חסידו כתיב. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור. דבי רבי שילא אמרי כיון שבא לאדם דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור:

אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב (משלי ג לד) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו תני דבי רבי ישמעאל משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון (דף לט) בא למכור נפט אומר לו מדוד אתה לעצמך בא למכור אפרסמון אומר לו המתן עד שאמדוד לך אנא כדי שאתבשם גם אני ואתה. תני דבי רבי ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם שנאמר (ויקרא יא מג) ולא תטמאו בהם ונטמתם בם אל תקרי ונטמתם אלא ונטמטם. ת"ר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמטה מטמאין אותו מלמעלה בעה"ז מטמאין אותו לעוה"ב. ת"ר והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה בעוה"ז מקדשין אותו לעולם הבא:

פרק ד

ת"ר ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין מכאן ואילך פעמים עולה בימין פעמים עולה בשמאל (ר"ל דאותו של שם עולה בימין כ"ג ושל עזאזל לשמאל כ"ג). והיה לשון של זהורית מלבין. מכאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין. והיה נר מערבי דולק מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה. והיתה אש של מערכה מתגברת ולא היו כהנים צריכין להביא עצים למערכה חוץ משני גזירי עצים כדי לקיים מצות עצים מכאן ואילך תשש כחה של מערכה פעמים מתגברת פעמים אינה מתגברת ולא היו כהנים נמנעים להביא עצים למערכה כל היום כולו. ונשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים. וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכל ושבע יש שבע ומותיר. מכאן ואילך נשתלחה מארה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים וכל כהן שמגיעו כפול מצרי הצנועין מושכין את ידיהם והגרגרנין נוטלין ואוכלין. ומעשה באחד שנטל חלקו וחלק חברו והיו קוראין אותו בן (שם ע"ב) חמצן עד יום מותו. אמר רבה בר רב שילא מאי קרא (תהילים עא ד) אלהי פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ רבא אמר מהכא (ישעיה א יז) למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ. ת"ר אותה שנה שמת בה שמעון הצדיק אמר להם בשנה זו הוא מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם בכל יוה"כ היה מזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים נכנס עמי ויוצא עמי שנה זו נזדמן לי זקן אחד

לבוש שחורים ועטוף שחורים נכנס עמי ולא יצא עמי. אחר הרגל חלה שבעת ימים ומת ונמנעו אחיו הכהנים מלברך בשם:

תנו רבנן ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין ולא היה לשון זהורית מלבין ולא היה נר מערבי דולק והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהן רבי יוחנן בן זכאי ואמר היכל היכל מפני מה אתה מבעית את עצמך יודע אני בך שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריי בן עדו (זכריי יא א) פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך.

א"ר יצחק בר טבלאי למה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל:

א"ר יצחק בר טוביה א"ר למה נקרא שמו יער כדכתיב (מלכים א' י יז) בית יער הלבנון לומר לך מה יער מלבלב אף בית המקדש מלבלב דא"ר אושעיא בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאים פירותיהן בזמניהן וכיון שרוח מנשבת בהן משירים את פירותיהם שנאמר (תהלים עב טז) ירעש כלבנון פריו ומהם היתה פרנסה לכהונה וכיון שנכנסו עכו"ם להיכל יבש שנאמר (נחום א ד) ופרח לבנון אומלל ועתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לנו שנאמר (ישעיה לה ב) פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן כבוד הלבנון נתן לה:

פרק ה

(דף מז) תנו רבנן שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך. אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. אמרו לה הרבה נשים עשו כן ולא והועילו:

(דף נא ע"ב) משנה. היה מהלך בהיכל עד שהוא מגיע לבין שתי פרוכת המבדילות בין הקדש ובין קדש הקדשים וביניהם אמה. ר' יוסי אומר לא היתה אלא פרוכת בלבד שנאמר (שמות כז לג) והבדילה הפרוכת וגו' (נ"ב ע"ב) החיצונה פרופה מן הדרום והפנימיות מן הצפון מהלך ביניהם עד שמגיע לצפון הופך פניו לדרום מהלך לשמאלו עם הפרוכת עד שהוא מגיע לארון הגיע לארון נתן את המחתה בין ב' הבדים צבר את הקטורת ע"ג הגחלים ונתמלא כל הבית עשן ויצא ובא לו דרך בית כניסתו ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון ולא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל:

(נב ע"ב) גמרא. במאי עסקינן אילימא במקדש ראשון מי הוו פרוכת ואלא במקדש שני מי הוה ארון והתניא משנגנז ארון נגנז עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן בשקדיה ופרחיה וארגז ששלחו פלשתים דורון להי אלהי ישראל שנאמר (שמואל א' ו ח) ולקחתם את ארון ה' ונתתם אותו אל העגלה ואת כלי הזהב אשר השבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו ושלחתם אותו והלך. ומי גנזו יאשיהו מלך יהודה מה ראה

שגנזו מצא כתוב בו (דברים כח לו) יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת וגו' עמד וגנזו שנאמר (ד"ה ב לה ג) ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים להי' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלהיכם ואת עמו ישראל וא"ר אלעזר אתיא שמה שמה אתיא דורות דורות אתיא משמרת משמרת לעולם במקדש שני ומאי הגיע לארון מקום ארון והא קתני נתן המחתה בין ב' הבדים אימא כבין ב' הבדים:

(דף נג ע"א) פיסקא יצא ובא לו דרך כניסתו. מנא הני מילי אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן אמר קרא (ד"ה ב' א יג) ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים וכי מה ענין גבעון אצל ירושלים אלא מקיש יציאתו מגבעון לירושלים לביאתו מירושלים לגבעון מה ביאתו מירושלים לגבעון פניו כלפי במה אף יציאתו מגבעון לירושלים פניו כלפי במה. וכן כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כשהם נפטרים לא היו מחזירין פניהם והולכים אלא מצדדין פניהם והולכים. וכן תלמיד הנפטר מרבו לא יחזיר פניו ויצא אלא יצדד פניו ויצא כי הא דר"א כי הוה מיפטר מיניה דר' יוחנן כי הוה בעי ר' יוחנן לסגויי הוה גחין וקאים רבי אלעזר אדוכתיה עד דהוה מכסי רבי יוחנן מיניה וכי הוה בעי רבי אלעזר לסגויי הוה אזיל לאחוריה עד דהוה מכסי מיניה דרבי יוחנן. רבא כי הוה מיפטר מיניה דרב יוסף הוה אזיל לאחוריה עד דהוו מנגפן כרעיה ומתוסאן אסקופתא דבי רב יוסף דמא. (שם ע"ב) אמרו ליה לרב יוסף הכי קא עביד רבא א"ל יהא רעוא דתרום רישיך אכולא כרכא:

ומתפללין תפלה קצרה בבית החיצון מאי מצלי רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא תרווייהו משמיה דרב אמרי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא שנה זו גשומה ושחונה. שחונה מעליותא היא אלא אימא אם שחונה תהא גשומה רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ולא יהיו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים. רבי חנינא בן דוסא הוה קאזיל באורחא שדא מטרא עליה אמר לפניו רבון העולם כל העולם כלו בנחת וחנינא בצער פסק מטרא כי אתא לביתיה אמר רבון העולמים כל העולם בצער וחנינא בנחת אתא מטרא א"ר יוסף מאי אהניא ליה צלותא דכהנא רבא לגבי רבי חנינא בן דוסא:

ת"ר מעשה בכהן גדול אחד שהאריך בתפלתו ונמנו אחיו הכהנים ליכנס אחריו התחילו הן נכנסין והוא יוצא אמרו לו מפני מה הארכת בתפלתך אמר להם קשה בעיניכם שהתפללתי עליכם ועל בית המקדש שלא יחרב א"ל אל תהי רגיל לעשות כן שהרי שנינו לא היה מאריך בתפלתו כדי שלא להבעית את ישראל:

משנה. ומשניטל הארון אבן היתה שם מימות הנביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת וגבוהה מן הארץ ג' אצבעות ועליה היה נותן את המחתה:

גמרא משנגנז לא קתני אלא משניטל תנן כמ"ד ארון גלה לבבל דתניא רבי אליעזר אומר ארון גלה לבבל שנאמר (ד"ה ב' לו י) ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה'. ר"ש בן יוחאי אומר ארון גלה לבבל שנאמר (מלכים ב' כ ו) לא יותר דבר אמר ה' אלו עשרת הדברות שבו ר' יהודה בר אילא אומר ארון במקומו נגנז שנא' (ד"ה ב ה ט) ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה ופליגא דעולא שאל ר' מתיא בן חרש לר"ש בן יוחאי ברומי וכי מאחר שר"א מלמדנו פעם ראשונה ושניה ארון גלה לבבל ראשונה הא דאמרן ויבאוהו בבלה עם כלי חמדת בית ה'. שניה מאי היא דכתיב (איכה א ו) ויצא מן בת ציון כל הדרה. (דף נד) מאי כל הדרה חדרה. אתה מה אתה אומר אמר לו שאני אומר ארון במקומו הוא נגנז שנאמר ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה עד היום הזה:

אמר רב נחמן תנא וחכמים אומרים בלשכת דיר העצים הוא נגנז אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא. מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה רצפה משונה מחברותיה ובא והודיע את חביריו ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתו וידעו ביחוד משם דארון נגנז שמע מיניה. מאי הוה קא עביד, א"ר חלבו מתעסק בקרדומו היה, תנא דבי רבי ישמעאל שני כהנים בעלי מומין היו שהיו מתליעין בעצים ונשמטה קרדומו של אחד מהן ונפלה שם ונצתה אור ואכלתו:

פיסקא ושתיה היתה נקראת וכו' תנא שממנה הושתת העולם תני כמ"ד עולם מציון נברא (רמז בקרא והאבן אשר שמתי מצבה מהרש"א) דתניא ר' אליעזר אומר עולם מאמצעיתו נברא שנאמר (איוב לח לח) בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו ר' יהושע אומר מצדדין נברא שנאמר (איוב לז ו) כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עוזו. רבי יצחק אמר אבן ירה הקדוש ברוך הוא בים וממנה הושתת העולם שנאמר (שם לח ו) על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה. וחכמים אומרים מציון נברא שנאמר (תהלים נ א) מזמור לאסף אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מבואו. ואומר (שם) מציון מכלל יופי אלהים הופיע. ממנו מוכלל יופיו של עולם. תניא רבי אליעזר אומר תולדות השמים משמים נבראו הארץ מהארץ נבראו שנאמר (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם וחכמים אומרים אלו ואלו מציון נבראו שנאמר (תהלים נ א) מציון מכלל יופי ממנו מוכלל יופיו של עולם:

פרק ו

(דף סו) מסרו למי שהיה מוליכו הכל כשרים להוליכו אלא שעשו הכהנים קבע ולא היו מניחין את ישראל להוליכו. א"ר יוסי מעשה והוליכו ערסלא וישראל היה. וכבש עשו לו מפני הבבליים שהיו מתלשין בשערו ואומרים לו טול וצא טול וצא:

אמר רב יהודה אמר שמואל שבטו של לוי לא עבד ע"א שנאמר (שמות לב כו) ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי להי' אלי ויאספו אליו כל בני לוי. יתיב רבינא וקאמר לה להא שמעתתא איתיביה בני רב פפא בר אבא לרבינא (דברים לג ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו אמר להו אביו אבי אמו מישראל אמו אמו מישראל אחיו אחיו מאמו מישראל בניו בני בתו מישראל:

טול וצא. תנא מה שהי צפירא דין וחובי דרא סגיאין:

(דף סז) ת"ר בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח אולם מבחוץ. הלבין היו שמחין לא הלבין היו עצבין ומתביישין. התקינו שיהיו קושרין אותו על פתח אולם מבפנים ועדיין היו מציצין ורואין הלבין היו שמחים לא הלבין היו עצבין ומתביישין התקינו שיהיו קושרין אותו חציו בסלע וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח:

(שם ע"ב) תנו רבנן (ויקרא יח ד) את משפטי תעשו דברים שאלמלא לא נכתבו דין הוא שיכתבו. אלו הן עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל וברכת השם. (שם) ואת חקותי תשמרו דברים שהשטן ועובדי כוכבים משיבים עליהם ואלו הן. אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח ופרה אדומה ושמא תאמר מעשה תוהו הן תלמוד לומר (ויקרא יח) אני ה', אני ה' חקקתים אין לך רשות להרהר בהם:

פרק ז

(דף סט) בגדי כהונה היוצא בהן במדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה מותר מפני שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם ובמדינה אסור והתניא בכ"ה בטבת יום הר גריזים הוא דלא למספד ביה יום שבקשו כותים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתן להם רשות באו והודיעו לשמעון הצדיק מה עשה שמעון הצדיק לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה ומיקירי ירושלים עמו ואבוקות של אור בידיהם והיו מהלכין כל הלילה כולו הללו מהלכין מצד זה והללו מהלכין מצד זה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר אמר להם מי הם הללו אמרו לו הללו יהודים שמרדו בך כיון שהגיע לאנטיפרס זרחה חמה פגעו זה בזה כיון שראה את שמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לו אמרו לו מלך שכמותך משתחוה ליהודי הזה

אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי אמר להם למה באתם אמרו לו בית שאנו מתפללין בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך כותים הללו להחריבו ותתן להם רשות אמר להם מי הם הללו אמרו לו הללו כותים שעומדים לפניך אמר להם הם מסורין בידכם מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותם על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים כיון שהגיעו להר גריזים חרשוהו וזרעוהו כרשינין כדרך שבקשו לעשות את בית אלהינו ואותו היום עשאוהו יום טוב איבעית אימא ראויין הם לבגדי כהונה קאמר ואיבעית אימא (תהלים קיט קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך:

ע"ב היכן קוראין בו בעזרה. ר"א בן יעקב אומר בהר הבית שנאמר (נחמיה ח ג) ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה ואמר רב חסדא בעזרת הנשים (שם) ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול ויענו כל העם אמן ואמן במועל ידיהם ויקדו וישתחו לה' אפים ארצה. מאי הגדול א"ר אסי שגדלו בשם המפורש, רב גידל אמר (ד"ה א טז לו) ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. א"ל אביי לרב דימי ודילמא שגדלו בשם המפורש א"ל אין אומרים שם המפורש בגבולין ולא והכתיב (נחמיה ח ד) ויעמוד עזרא הסופר על מגדל עין אשר עשו לדבר ואמר רב גידל שגדלו בשם המפורש הוראת שעה היתה (שם ט ד) ויקם על מעלה הלוים ישוע ובני קדמיאל שבניה בני שרביה בני כנני ויזעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם מאי אמור אמר רב יהודה ואי תימא ר' יוחנן בייא בייא היינו האי דאחריביה לביה מקדשא וקלייה להיכלא וקטלינהו לצדיקיא ואגלינהו לישראל מן ארעהון ועדיין קא מרקד ביננא כלום יהביתיה ניהלן אלא לקבולי ביה אגרא לא איהו בעינן ולא אגרא בעינן נפל להו פיתקא מרקיעא דכתיב בה אמת א"ר חנינא ש"מ חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת יתיבי בתעניתא ג' יומי וג' לילי מסרוה ניהלינהו נפק אתא כי גוריא דנורא מבית קדשי הקדשים א"ל נביא (לישראל) היינו הוא יצרא דע"א שנאמר (זכריה ה ח) ויאמר זאת הרשעה וגו' בהדי דתפסו ליה אישתמיט ביניתא מן מזיה ורמא קלא אזל קליה ת' פרסי אמרי היכי נעביד ליה דילמא ח"ו מרחמי עליה מן שמיא אמר להו נביא שדיוה בדודא דאברא וחפיוה לפומא באברא דשאיב קלא שנאמר (שם) ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה אמרי הואיל ועת רצון הוא נבעי רחמי על יצרא דעבירה בעו רחמי ואמסר בידייהו אמר להו נביא חזו דאי קטילתון להוא איחרב כולי עלמא חבשוה גבייהו תלתא יומי איבעי ביעתא בת יומא לחולה בכל ארץ ישראל ולא אישתכח אמרי היכי נעביד ניקטליה איחרב כוליה

עלמא ניבעי רחמי לפלגא פלגא מרקיעא לא יהבי כחלינהו לעיניה ושבקוהו ואהני דלא מיגרי ליה לאינש בקרבותא:

במערבא מתנו הכי אמר רב גידל אמר רב שגדלו בשם המפורש רב מתנא אמר (נחמיה ט לב) האל הגדול הגבור והנורא והא דרבי מתנא אתיא כדרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו את העטרה ליושנה אתא משה אמר (דברים י יז) האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיהו אמר עובדי כוכבים מרקדים בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא. אתא דניאל ואמר עובדי כוכבים משתעבדין בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור. אתו אנשי כנסת הגדולה ואמרו אדרבה זו היא גבורתו ואלו נוראותיו. זו היא גבורתו שכובש את כעסו ונותן ארך אפים לרשעים ואלו הם נוראותיו שאלמלא נוראותיו אומה אחת היאך יכולה להתקיים בין שבעים אומות. ורבנן היכי סמכי אדעתייהו ועקרי מה דאמר משה א"ר יצחק ברבי אלעזר מתוך שיודעים בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא הוא לפיכך לא כזבו לו:

(דף עא) (תהלים קטז ט) אתהלך לפני ה' בארצות החיים אמר רב יהודה זה מקום שווקים. (משלי ג ב) כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינם של חיים. אמר רבי אלעזר אלו שנותיו של אדם שמתהפכין לו מרעה לטובה. (שם ח ד) אליכם אישים אקרא וגו' א"ר ברכיה אלו ת"ח שיושבים ודומים כנשים ועושין גבורה כאנשים. וא"ר ברכיה הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרונם של ת"ח יין שנאמר (שם) אליכם אישים אקרא. וא"ר ברכיה אם ראה אדם שתורה פוסקת מזרעו ילך וישא בת ת"ח שנאמר (איוב יד ח) אם יזקין (שם ע"ב) בארץ שרשו וגו' מריח מים יפריח:

פיסקא וי"ט היה עושה לאוהביו. תנו רבנן מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש הוו קא אזל כ"ע בהדי כד חזיה לשמעיה ואבטליון דהוו קא אתו שבקוה לדידיה ואזלו בתר שמעיה ואבטליון לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאפטור מיניה דכ"ג אמר להון ייתון בני עממין לשלם. אמרו ליה ייתון בני עממין לשלם דעבדי עובדא דאהרן ולא ליתו בני אהרן לשלם דלא עבדי עובדא דאהרן:

אמר רבי יוחנן ג' זירים הם של מזבח ושל שלחן ושל ארון. של מזבח זכה אהרן לנטלו. של שלחן זכה דוד ונטלו. של ארון עדיין הוא מונח כל הרוצה ליטול יבא ויטול שמא תאמר פחות שבהן הוא ת"ל (משלי ח טו) בי מלכים ימלוכו וגו'. ר' יוחנן רמי כתיב זר וקרינן זיר זכה נעשה לו זיר לא זכה נעשית לו זרה הימנה. רבי יוחנן רמי כתיב (דברים י א) ועשית לך ארון עץ וכתיב (שמות כה י) ועשו ארון עצי שטים מכאן לת"ח שבני עירו

מצווים לעשות מלאכתו מבית ומחוץ תצפנו אמר רבא כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו ת"ח אביי ואי תימא רבא בר עולא אמר אף נקרא תועבה שנאמר (איוב טו טז) אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד (משלי יז טז) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין אוי להם לת"ח שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים מכריז רבי ינאי חבל על מאן דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו לא תירתו תרתי גיהנם. אמר רבי יהושע בן לוי ס"ד (דברים ד מד) וזאת התורה אשר שם משה זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה והיינו דאמר רבא מאן דזכי הויא ליה סמא דחיי דלא זכה תהוי סמא דמותא א"ר שמואל בר נחמני רבי יונתן רמי כתיב (תהלים יט י) פקודי ה' ישרים משמחי לב וכתיב (שם יח לא) אמרת ה' צרופה זכה משמחתו לא זכה צורפתו למיתה רשב"ל אמר מגופיה דקרא נפקא זכה צורפתו לחיים לא זכה צורפתו למיתה (שם יט י) יראת ה' טהורה עומדת לעד א"ר (נחוניא) זה הלומד תורה בטהרה מאי היא נושא אשה ואח"כ לומד תורה (שם) עדות ה' נאמנה מחכימת פתי. א"ר חייא נאמנה היא להעיד בלומדיה:

(דף עא ע"ב) משנה, כהן גדול משמש בה' בגדים וההדיוט בד' באלו נשאלין באורים ותומים ואין נשאלין בהם אלא למלך ולאב"ד ולמי שצורך הצבור בו:

(דף ע"ג) ת"ר כיצד שואלין השואל פניו כלפי השכינה השואל אומר (ש"א ל ח) ארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו והנשאל אומר רדוף כה אמר ה' עלה והצלח רבי יהודה אומר לא היה צריך לומר כה אמר ה' אלא עלה והצלח. אין שואלין בקול משום שנאמר (במדבר כז כא) ושאל לו ואינו מהרהר בלבו משום שנאמר (שם) ושאל לו וגו' אלא כדרך שדברה חנה בתפלתה שנאמר (ש"א א יג) וחנה היא מדברת על לבה. ואין שואלין שני דברים כאחד ואם שאל אין מחזירין לו אלא אחד ואין מחזירין לו אלא ראשון שנאמר (שם כג יא) היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול ויאמר ה' ירד. והא אמרת אין מחזירין אלא ראשון אלא דוד שאל (שם ע"ב) שלא כסדר והחזירו לו כסדר כיון שידע ששאל שלא כסדר חזר ושאל כסדר שנאמר (שם) ויאמר דוד היסגירו בעלי קעילה אותי ואת אנשי ביד שאול ויאמר ה' יסגירו ואם הוצרך הדבר לשנים מחזירין לו לשנים שנאמר (שם ל ח) וישאל דוד בה' לאמר ארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל ואף על פי שגזירת נביא חוזרת גזירת אורים ותומים אינה חוזרת שנא' (במדבר כז כא) במשפט האורים ולמה נקרא שמם אורים ותומים אורים שמאירים את דבריהם. תומים שמשלימין לדבריהם. ואם תאמר בגבעת בנימין מפני מה לא השלימו

להם מפני שלא ביחנו אם לנצוח ובאחרונה שביחנו הסכימו והשלימו להם שנאמר (שופטים כ כח) ופנחס בן אלעזר בן אהרן עומד לפניו בימים ההם לאמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל ויאמר ה' עלה כי מהר אתננו בידך. כיצד נעשית רבי יוחנן אמר בולטות רשב"ל אומר מצטרפות. הא לא כתיב צד"י אמר רב שמואל ברבי יצחק אברהם יצחק ויעקב כתיב שם. והא לא כתיב טי"ת אמר רב אחא בר יעקב שבטי ישרון כתיב שם. מיתיבי כל כהן שמדבר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו שואלים בו שהרי שאל צדוק ועלה לו ושאל אביתר ולא עלה לו שנאמר (ש"ב טו כד) ויעל אביתר. דמסייע סיועי בהדייהו: פיסקא ואין נשאלין בהם להדיוט אלא למלך ולאב"ד ולמי שצורך הצבור בו. מנא הני מילי א"ר אבהו אמר קרא (במדבר כז כא) ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו וגו' הוא זה מלך וכל בני ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זו סנהדרין:

פרק ח

(דף עד ע"ב) כתיב (דברים ח טז) המאכילך מן במדבר וכתיב (שם) ויענך וירעיבך רבי אמי ור' אסי חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו. וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל. אמר רב יוסף מכאן רמז לסומין שאוכלין ואינן שבעין. אמר אביי הילכך מאן דאית ליה סעודתא לא ניכלה אלא ביממא. א"ר זירא מאי קראה (קהלת ו ט) טוב מראה עינים מהלך נפש. (משלי כג לא) כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים ר' אמי ור' אסי חד אמר כל הנותן עינו בכוסו כל העולם דומה עליו כמישור וחד אמר כל הנותן עיניו בכוסו כל העריות דומות עליו כמישור (שם יב כו) דאגה בלב איש ישחנה רבי אמי ורבי אסי חד אמר יסיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים. (ישעיה סה כה) ונחש עפר לחמו רבי אמי ורבי אמי חד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר וחד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם אין דעתו מתקררת עד שיאכל עפר: תניא א"ר יוסי בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. בשר ודם מקניט את חבירו יורד עמו עד לחייו אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו יורד לקרקע מזונותיו עמו קלל את כנען אוכל מה שרבו אוכל ושותה מה שרבו שותה קלל את האשה הכל רצין אחריה קלל את האדמה הכל ניזונין הימנה:

תניא ר' יוסי אומר כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורים ומה שבסדקים כך המן מגיד לישראל מה שבחורים ומה שבסדקים כיצד שנים שבאו לפני משה לדין זה אומר עבדי גנבת וזה אומר אתה מכרתו לי א"ל משה דינו לבקר משפט למחר אם נמצא

עומר בבית רבו ראשון בידוע שזה גנבו נמצא עומר בבית רבו שני בידוע שזה מכרו לו וכן איש ואשה שבאו לפני משה לדין הוא אומר היא סרחה עלי והיא אומרת הוא סרח עלי א"ל משה דינו לבקר משפט אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהוא סרח עליה ואם נמצא בבית אביה בידוע שהיא סרחה עליו. כתיב (במדבר יא ט) וברדת הטל על המחנה לילה וגו' וכתיב (שמות טז ח) ויצא העם ולקטו וגו' וכתיב (במדבר יא ד) שטו העם ולקטו וגו' הא כיצד צדיקים יורד להם על פתח בתיהם בינונים יצא העם ולקטו רשעים שטו העם ולקטו כתיב לחם וכתיב וטחנו הא כיצד צדיקים לחם בינונים עוגות רשעים טחנו בריחים. (במדבר יא ח) והיה טעמו כטעם לשד השמן א"ר אבהו מה שד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו כמה טעמים אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוציאין בו כמה טעמים:

(שמות טז ח) ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע (עיקרים מג פ' י"ט) תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה (שם ע"ב) לחם ששאלו כהוגן ניתן להם כהוגן. בשר ששאלו שלא כהוגן ניתן להם שלא כהוגן מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בערב והא אמר אביי האי מאן דאית ליה סעודתא לא ניכליה אלא ביממא מאי יממא כעין יממא. אמר רב אחא בר יעקב אמר רב חסדא בתחלה היו ישראל דומין לתרנגולין שמנקרין באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודתם:

כתיב לחם וכתיב שמן וכתיב דבש. א"ר יוסי ברבי חנינא הא כיצד לנערים לחם ולזקנים שמן לתינוקות דבש. כתיב שליו וקרינן סליו:

ת"ר (תהלים עח כה) לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו דברי רבי עקיבא וכשנאמרו הדברים לפני ר' ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לר"ע עקיבא טעית וכי מלאכי השרת אוכלים לחם והלא כבר נאמר (דברים ט ט) לחם לא אכלתי אלא מה אני מקיים לחם אבירים אל תקרי לחם אבירים אלא לחם איברים, לחם שנבלע ברמ"ח איברים:

(דף עו) שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה לא היה יורד להם לישראל מן פעם אחת בשנה אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו בן וקבע עליו פרנסתו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה עמד וקבע לו פרנסתו בכל יום ויום לא ראוי לאותו בן שיקבול פני אביו בכל יום ויום ואף כך ישראל מי שיש לו ד' וה' בנים היה דואג ואומר שמא למחר אין המן יורד ונמצאו בניהם ובנותיהם מתים ברעב ונמצאו כל ישראל מכוונים את לבם לאביהם שבשמים. ד"א (מן) שאוכלין אותו כשהוא חם. ד"א מפני משוי הדרך:

וכבר היה ר' טרפון וזקנים יושבים ועוסקים בפרשת המן והיה רבי אלעזר המודעי יושב ביניהם נענה רבי אלעזר המודעי ואמר מן שירד להם לישראל היה גבוה ס' אמה אמר לו רבי טרפון עד מתי אתה מגבב דברים ומביא עלינו א"ל רבי מקרא אני דורש (בראשית ז כ) חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים וגו' וכי ט"ו אמה בעמק ט"ו אמה בהרים וכי מיא שורי שורי הוה קיימא ותו תיבותא היכי סגיא אלא מעיקרא כתיב (שם) נבקעו כל מעיינות תהום רבה עד דשוו מיא לטורי ולבסוף כתיב (שם) חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים (וגו') וכי איזו מדה מרובה מדה טובה או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות כמדת פורענות הוא אומר (שם) וארובות השמים נפתחו ובמדה טובה כתיב (תהלים עח כג) ודלתי שמים פתח ואומר (שם) וימטר עליהם מן לאכול ותנא כמה ארובות יש בדלת ד' ד' הרי כאן ח' נמצא מן שירד להם לישראל גבוה ס' אמה. תניא איסי בן יהודה אומר מן שירד להם לישראל מתגבר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי מזרח ומערב שנאמר (שם כג טו) תערוך לפני שולחן נגד צוררי וגו' אמר אביי ש"מ כסא דדוד לעלמא דאתי מאתן ועשרים וחד לוגא מחזיק שנאמר (תהלים כג ה) כוסי רויה. רויה בגימטריא הכי הוי. מי דמי התם מי יום והכא חדא שעתא התם לכ"ע הכא לישראל לחודיה. אם כן נפישי להו טפי אלא לרבי אלעזר המודעי פתיחה פתיחה גמר: (דף עז) מאי דכתיב (ירמיה ב כה) מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה מנעי עצמך מחטא כדי שלא יבאו רגליך לידי יחוף מנעי לשונך מדברים בטלים כדי שלא יבא גרונך לידי צמאה:

(דף פג ע"ב) רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי הוו קאזלי באורחא רבי מאיר הוה דייק בשמא רבי יהודה ורבי יוסי לא הוו דייקי בשמא כי מטו להההוא דוכתא בעו אושפיזא א"ל מה שמך א"ל כידור אמר להו רבי מאיר שמע מינה אדם רשע הוא דכתיב (דברים לב כ) כי דור תהפוכות המה. רבי יהודה ורבי יוסי אשלימו ליה כיסייהו רבי מאיר לא אשלים ליה כיסיה אזל רבי מאיר אותביה בכדא וקבריה בקברא דאבוה דההוא גברא ברישיה איתחזי ליה אבוה בחלמא תא שקיל כיסא דמנח ברישיה דההוא גברא למחר אתא לקמיה דרבי מאיר א"ל הכי איתחזי לי בחלמאי א"ל חלמי דבי שמשי בטלין אינון אזל רבי מאיר נטריה כולי יומא לאורתא שקלי לכיסיה ואתא. למחר אמרו ליה הב לן כיסן אמר להו לא היו דברים מעולם אמר להו רבי מאיר אמאי לא תבדקו בשמא אמרו ליה אמאי לא אמרת לן מר אמר להו אימור דאמרי אנא אחששא אחזוקי מי אמרי משכוהו ועיילוהו לחנותא אשקיוהו חמרא חזו טלפחי בדיקניה אזלו ויהבו סימנא לדביתהו ושקלי לכיסייהו אזיל איהו וקטלא לאיתתיה היינו דתנן מים הראשונים

האכילו בשר חזיר מים האחרונים הרגו את הנפש לסוף הוו דייקי בשמא כי מטו לביתיה דגברא דשמיה בלה לא עיילי לגבי׳ אמרו ש״מ רשע הוא דכתיב (יחזקאל כג מג) ואומר לבלה נאופים:

ת״ר ה׳ דברים נאמרו בכלב שוטה פיו פתוח ורירו נוטף ואזניו סרוחות וזנבו מונחת לו בין ירכותיו ומהלך על צדי רשות הרבים ויש אומרים אף נובח ואין קולו נשמע ממאי הוי רב אמר נשים כשפניות משחקות בו שמואל אמר רוח רעה שורה עליו מאי בינייהו איכא בינייהו (ד׳ פד) למיקטליי בדבר הנזרק. תניא כותיה דשמואל כשהורגין אותו אין הורגין אותו אלא בדבר הנזרק דחייף ביה מסתכן דנכית ליה מאית דחיית ביה מסתכן מאי תקנתיה נשלח מאניה ונשדינהו קמיה ונרהוט כי הא דרב הונא בריה דרב יהושע הוה קאי בשוקא חף ביה שלח מאניה ושדא קמיה ורהט אמר קיימתי בעצמי (קהלת ז יב) החכמה תחיה בעליה:

(דף פה ע״ב) משנה האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא ויוה״כ מכפר אין יוה״כ מכפר עבירות שבין אדם למקום יוה״כ מכפר עבירות שבינו לבין חבירו אין יוה״כ מכפר עד שירצה את חבירו. את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה (ויקרא טז ל) מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו עבירות שבין אדם למקום יוה״כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה״כ מכפר עד שירצה את חבירו. א״ר עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (יחזקאל לו כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם ואומר (ירמיה יז יג) מקוה ישראל ה׳ מה המקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל:

(דף פו) שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש א״ל שלשה הן ותשובה עם כל אחד ואחד. עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו שנאמר (ירמיה ג כב) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה תשובה תולה ויוה״כ מכפר שנאמר (ויקרא טז ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. עבר אדם על כריתות ומיתות ב״ד ועשה תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין שנאמר (תהלים פט לג) ופקדתי בשבט פשעם וגו׳ אבל מי שיש חלול השם בידו אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר (ישעיה כב יד) ונגלה באזני ה׳ צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון וגו׳:

היכי דמי חלול השם אמר רב כגון אנא דשקילנא בשרא מבי טבחא ולאלתר לא יהיבנא דמי. אמר אביי ל"ש אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה. אמר רבינא הא מתא מחסיא אתרא דתבעי הוא. אביי כי הוה שקיל בשרא מבי תרי שותפי יהיב זוזא להאי וזוזא להאי וקרבינהו אהדדי ועביד להו חושבנא. רבי יוחנן אמר כגון אנא דאזלינא ד' אמות בלא תפילין ובלא תורה. רב יצחק בר אבדימי אמר כל שחביריו בושין משמועתו. היכי דמי אמר רב נחמן בר יצחק כגון דאמרי אינשי שרא ליה מריה לפלניא אביי אמר כדתניא (דברים ו ה) ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך שיהא אדם קורא ושונה ומשמש ת"ח ודבורו בנחת עם הבריות ומקחו ומתנו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה מה הבריות אומרים עליו אשרי פלוני שלמד תורה אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להן לבני אדם שלא למדו תורה ראיתם פלוני שלמד תורה כמה יפים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו עליו הכתוב אומר (ישעיה מט ג) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר ובזמן שאדם קורא ושונה ומשמש ת"ח ואין דבורו בנחת עם הבריות ואין מתנו ומקחו נאה בשוק ואינו נושא ונותן באמונה מה הבריות אומרים עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה אשרי בני אדם שלא למדו תורה פלוני שלמד תורה ראו כמה מכוערים מעשיו כמה מקולקלים דרכיו עליו הכתוב אומר (יחזקאל לו כ) באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו:

א"ר חמא בר חנינא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנאמר (הושע יד ה) ארפא משובתם אוהבם נדבה וגו'. רבי חמא בר חנינא רמי כתיב (ירמיה ג יד) שובו בנים שובבים דמעיקרא שובבים אתם וכתיב (שם) ארפא משובותיכם. לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה אמר רב יהודה רב אמי רמי כתיב שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם וכתיב (שם) כי אנכי בעלתי בכם גו' לא קשיא כאן מאהבה ומיראה כאן על ידי יסורין:

א"ר לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר (הושע יד ב) שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו' (שם ע"ב) אמר ר"י גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר (ירמיה ג ג) הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר וגו' עד ושוב אלי נאם ה':

א"ר יונתן גדולה תשובה שמביאה גאולה שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב מאי טעמא ובא לציון גואל משום דשבי פשע ביעקב:

אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות להם כשגגות שנאמר (הושע יד ב) שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך האי עון מזיד הוא וקרי ליה מכשול איני והא אמר

ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות להם כזכיות שנאמר (יחזקאל לג יט) ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם הוא יחיה לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה:

אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם שנאמר (שם) הוא יחיה, אמר רבי יצחק אמרי במערבא משמיה דרבא בר רמי בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מקניט את הבירו ספק מתפייס ממנו ספק אין מתפייס ממנו ואם תמצא לומר מתפייס ממנו ספק מתפייס ממנו בדברים ספק מתפייס ממנו בממון אבל מדת הקדוש ברוך הוא אינו כן אדם עובר עבירה בסתר מתפייס ממנו בדברים שנאמר (הושע יד ג) קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה שנאמר (שם) וקח טוב ולא עוד אלא שדומה כמי שבנה מזבח והקטיר עליו קרבן שנאמר (שם) ונשלמה פרים שפתינו ושמא תאמר פרי חובות ת"ל אוהבם נדבה:

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב גדולה תשובה שאפילו יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם שנאמר (שם) ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפו ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו, היכי דמי בעל תשובה כגון שבא עבירה לידו פעם ראשונה ושניה ופירש הימנה מחוי רב יהודה באותו מקום ובאותה אשה ובאותו פרק אמר רב יהודה רב רמי כתיב (משלי כח יג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב וגו' וכתיב (תהלים לב א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה לא קשיא כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו:

תניא אמר רבי יוסי ברבי יהודה עבר אדם עבירה פעם ראשונה מוחלין לו. שניה מוחלין לו. שלישית מוחלין לו. רביעית אין מוחלין לו שנאמר (עמוס ב ו) כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו ואומר (איוב לג כט) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. מאי ואומר וכי תימא הני מילי בצבור אבל ביחיד לא ת"ש הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר:

ת"ר עבירות שהתודה עליהם יום הכפורים זה לא יתודה עליהם יוה"כ אחר ואם שנה בהן צריך שיתודה עליהם ביוה"כ אחר ואם לא שנה בהן והתודה עליהן עליו הכתוב אומר (משלי כו יא) ככלב שב על קיאו כסיל שונה כאולתו ר"א ברבי יהודה אומר כל שכן שהוא משובח שנאמר (תהלים נא ה) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד אלא מה אני מקיים ככלב שב על קיאו כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו סלקא דעתך אלא אימא נעשית לו כהיתר:

תניא רבי יהודה בן בבא אומר צריך אדם לפרט את החטא שנאמר (שמות לב לא) אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב רבי עקיבא אומר אינו צריך שנאמר (תהלים לב א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אלא מה אני מקיים ויעשו להם אלהי זהב כדרבי ינאי דאמר רבי ינאי אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שבלו שפתותיהם מלומר די גרם להם לעשות אלהי זהב:

שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל ואלו הם משה ודוד. משה אמר יכתב סורחני שנאמר (דברים לב נא) על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש מדבר צין על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל. דוד אמר לא יכתב סורחני שנאמר (תהלים לב א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. משל דמשה ודוד למה הדבר דומה לשתי נשים שלוקות בב"ד אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית זו שאכלה פגי שביעית אמרה להם בבקשה מכם הודיעו על מה היא לוקה כדי שלא יאמרו על מה שזו לוקה זו לוקה. מיד הביאו פגי שביעית ותלו לה בצוארה והכריזו עליה על כך היא לוקה:

מפרסמין את החנפים מפני חלול השם שנאמר (יחזקאל ג כ) ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות. תשובת המוחלטין מעכבת את הפורענות ואפילו לאחר שנחתם גזר דינם של פורענות. שלות רשעים סופה תקלה והרשות מקברת את בעליה ערום נכנס לה וערום יוצא ממנה ולואי שתהא יציאה כביאה:

רב כי הוה נפיק למידן דינא אמר הכי בצבו נפשאי לקטלא נפיק וצבי ביתי לית אנא עביד וריקן לביתי איעול ערום אכנס לה וערום אצא ממנה ולואי שתהא ביאה כיציאה. (דף פז) כי הוה חזי אמבוהא דאזיל בתריה אמר הכי (איוב כ ו) אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע בגללו לנצח יאבד רואיו יאמרו איו. מר זוטרא חסידא כי הוה מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר (משלי כז כד) כי לא לעולם חוסן וגו':

(משלי יח ה) שאת פני רשע לא טוב לא טוב לרשעים שנושאין להם פנים בעוה"ז לא טוב לו לאחאב בן עמרי שנשא הקדוש ברוך הוא לו פנים בעולם הזה שנאמר (מ"א כא כט) הראית כי נכנע אחאב מלפני (משלי יח ה) להטות צדיק במשפט טוב להם לצדיקים שלא נשא להם הקדוש ברוך הוא פנים בעולם הזה אשריהם למשה ואהרן שלא נשא הקדוש ברוך הוא להם פנים בעולם הזה שנאמר (במדבר כ יב) יען לא האמנתם בי וגו' הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם אשריהם לצדיקים לא דיין שזוכין לעצמן אלא שמזכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות. הרבה בנים היו לו לאהרן שראוין לישרף כנדב ואביהוא שנאמר (ויקרא י יב) הנותרים אלא שזכות

אבותם עמדה להם אוי להם לרשעים לא דיין שמחייבין עצמן אלא שמחייבין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות. הרבה בנים היו לו לכנען שהיו ראוין ליסמך כטבי עבדו של רבן גמליאל אלא שחובת אביהם גרמה להם:

כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו מ"ט שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן שנאמר (תהלים טז י) כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידיך לראות שחת. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם שנאמר (משלי כח יז) אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו:

אחטא ואשוב אחטא ואשוב, תרי זימני למה לי כדרב הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו סלקא דעתך אלא אימא נעשית לו כהיתר. אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר לימא מתניתין דלא כרבי דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר אפילו תימא רבי אגב שאני. רמי ליה רב יוסף בר חבו לרבי אבהו תנן עבירות שבין אדם להבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו דכתיב (ויקרא טז ל) מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו והא כתיב (ש"א ב כה) אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. מאן אלהים דיינא אי הכי אימא סיפא ואם להי' יחטא איש מי יתפלל לו אלא הכי קאמר אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ימחול לו ואם להי' יחטא איש מי יתפלל לו תשובה ומעשים טובים:

(דף פז ע"א) אמר רבי יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו שנאמר (משלי ו א) בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך וכתיב (שם) נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעיך אם ממון יש לו בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים. אמר רב חסדא וצריך לפייסו בשלשה שורות של שלשה בני אדם שנאמר (איוב לג כז) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי:

אמר רבי יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים שנא' (בראשית נ יז) כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם וגו' ועתה שא נא וגו' ואם מת אמר רב יוסף בר חבו מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ופלוני זה שחבלתי בו:

רב ירמיה הוה ליה מלתא לרי אבא בהדיה אזל ויתיב אדשא דרבי אבא נפקא אמתי' ושדיא לה כנושא מיא אקיקלתי' מטא זרזיפי דמיא ארישיה אמר עשאוני אשפה וקרי

אנפשיה (תהלים קיג ז) מאשפות ירים אביון שבקיה וקאזיל שמע רבי אבא נפק אבתריה אדהכי הדר לו רבי ירמיה אפיה ואתא בתריה א"ל לא צריכא השתא עלי רמי דכתיב (משלי ו ג) לך התרפס ורהב רעך. רבי זירא כל מאן דהוה ליה מלתא בהדיה הוה ממציא ליה נפשיה חליף ותני קמיה וממציא ליה כי היכי דניתי וניפוק ליה מדעתיה:

רב הוה ליה מלתא בהדי ההוא טבחא אזל תריסר ירחי שתא לא אתא כי מטא מעלי יומא דכפורי ולא אתא אמר איזיל אנא לפייסיה פגע ביה רב הונא א"ל היכא קאזיל מר א"ל לפיוסי לפלניא אמר אזיל אבא למיקטל גברא. אזיל קרא אבבא א"ל אבא את זיל ליתי לי בהדך מלתא קא פליג רישא אישתמוט נרגא הוי מחייה אריישיה וקטליה:

רב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי (שם ע"ב) אתא רבי חייא הדר לרישא עייל בר קפרא הדר לרישא אתא רבי שמעון בר רבי הדר לרישא אתא רבי חנינא ברבי חמא א"ל כל דאתי נימא הדר לרישא נקט רבי חנינא מלתא בהדיה אזל רב לגביה תריסר מעלי יומא דכפורי ולא אפייס והיכי עביד הכי והאמר רבי יוסי בר חנינא כל המבקש מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים רב שאני ורבי חנינא היכי עביד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו אלא רבי חנינא חלמא חזא ליה לרב דזקפי ליה בדקלא וגמירי מאן דזקפי ליה בדיקלא רישא הוי אמר אידחייה ולא נדחיין:

סליק מסכת יומא.

סוכה

פרק א

סוכה (דף ה) תניא רבי יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה (מעשרה) ולא עלה משה ואליהו למרום שנאמר (תהלים קטו טז) השמים שמים להי' והארץ נתן לבני אדם. ולא ירדה שכינה למטה והכתיב (שמות יט כ) וירד ה' על הר סיני. למעלה מעשרה טפחים. והכתיב (זכריה יד ד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים. למעלה מעשרה טפחים. ולא עלה משה ואליהו למרום והא כתיב (שמות יט ג) ומשה עלה אל האלהים. למטה מעשרה. והא כתיב (מ"ב ב יא) ויעל אליהו בסערה השמימה. למטה מעשרה. והכתיב (איוב כו ט) מאחז פני כסא פרשז עליו עננו (שבת פ' ר"ע וע"ש מהרש"א) ואמר רבי תנחום מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו למטה מעשרה, מכל מקום מאחז פני כסא כתיב דאשתרבובי אשתרבב ליה כסא עד עשרה ונקיט ביה:

(דף יד) א"ר אלעזר למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקדוש ברוך הוא ממדת רגזנות למדת רחמנות:

פרק ב

(דף כא ע"ב) אמר רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב מנין שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה למוד שנאמר (תהלים א ג) ועלהו לא יבול:

(דף כג) מני מתניתין רבי עקיבא היא דתניא העושה סוכתו בראש הספינה ר"ג פוסל ורבי עקיבא מכשיר מעשה ברבן גמליאל ורבי עקיבא שהיו באין בספינה עמד רבי עקיבא ועשה סוכה בראש הספינה למחר נשבה הרוח ועקרתה אמר ליה רבן גמליאל עקיבא היכי סוכתך:

(דף כו ע"ב) אמר רב אסור לאדם לישן ביום יותר משינת הסוס, וכמה שינת הסוס שיתין נשמי:

(דף כז ע"ב) תנו רבנן מעשה ברבי עלאי שהלך להקביל פני ר' אליעזר רבו ברגל בלוד. אמר ליה עלאי אינך משובתי הרגל שהיה רבי אליעזר אומר משבח אני את העצלנים שאינן יוצאין מבתיהם ברגל שנאמר (דברים טז יד) ושמחת בחגך וגו' איני והאמר רבי יצחק מנין שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר (מ"ב ד כג) מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת מיחייב אדם להקביל פני רבו לא קשיא הא דאזיל ואתי ביומיה והא דאזיל ולא אתי ביומיה:

תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של רבי יוחנן בן אלעאי בקסרי ואמרי לה בקסרין הגיע חמה לסוכתו א"ל רבי מהו שאפרוש עליה סדין א"ל אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט. הגיע חמה לחצי הסוכה א"ל מהו שאפרוש עליה סדין אמר לו אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא יצאו ממנו נביאים ושבט מיהודה ושבט בנימין העמידו מלכים על פי הנביאים. הגיע המה למרגלותיו של רבי אליעזר נטל רבי יוחנן ברבי אלעאי סדין ופירש עליה. הפשיל רבי אליעזר טליתו לאחוריו ויצא. לא מפני שהפליגו בדברים אלא שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו:

(דף כח) ת"ר מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון ושאלוהו לו שלשים הלכות בהלכות סוכה שתים עשרה אמר להם שמעתי ושמונה עשרה אמר להם לא שמעתי ר' יוסי בר יהודה אומר חילוף הדברים שמונה עשרה אמר להם שמעתי שתים עשרה א"ל לא שמעתי אמרו לו רבי כל דבריך אינן אלא מפי השמועה אמר להם הזקקתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא ישנתי בבית

המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי ולא שחתי שיחת חולין ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי לעולם:

אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי מימיו לא שח שיחת חולין ולא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא קדמהו אדם בבית המדרש ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא ולא הרהר במבואות המטונפות ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם ולא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערבי יום הכפורים וכן היה רבי אליעזר תלמידו נוהג אחריו:

תנו רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן ל' מהם ראוין שתשרה שכינה עליהם כמשה רבינו ול' מהם ראוין שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון וב' מהם בינונים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל וקטן שבכולן רבי יוחנן בן זכאי אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא משנה תלמוד הלכות והגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלות וחמורות וגזירות שוות תקופות וגימטריאות שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות כובסים משלות שועלים דבר קטן ודבר גדול. דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הויות דאביי ורבא לקיים מה שנאמר (משלי ח כא) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא וכי מאחר שקטן שבכולם כך גדול שבכולם על אחת כמה וכמה. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל שבשעה שהיה יושב ושונה ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו באויר מיד נשרף:

(דף כט) ת"ר בשביל ד' דברים חמה לוקה על אב בית דין שמת ואינו נספד כהלכה ועל נערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה ועל משכב זכר ועל שני אחים שנשפך דמם כאחד ובשביל ד' דברים מאורות לוקין על כותבי פלסתר ועל מעידי עדות שקר ועל מגדלי בהמה דקה באי"י ועל קוצצי אילנות טובות. ובשביל ארבע דברים נכסי בעלי בתים נמכרין למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי ברבית (ע"ב) ועל שהספיקו בידם למחות ולא מיחו ועל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין:

אמר רב בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון על כובשי שכר שכיר ועל עושקי שכר שכיר ועל שפורקין עול מצואריהן ונותנין על חבריהן ועל גסות הרוח וגסות הרוח כנגד כולן. אבל בענוים כתיב (תהלים לז יא) וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום:

פרק ג

(דף ל) אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מאי דכתיב (ישעיה סא ח) כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים אמרו לו עבדיו אדונינו המלך כל המכס שלך הוא אמר להם ממני ילמדו עוברי דרכים שלא יבריחו עצמן מן המכס ואף הקדוש ברוך הוא כך אמר כי אני ה' אוהב משפט וגו' ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל. איתמר נמי אמר רבי אמי יבש פסול מפני שאין לו הדר גזול פסול מפני דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה:

(דף מא) מנא לן דעבדינן זכר למקדש אמר רבי יוחנן דאמר קרא (ירמיה ל יז) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה דורש אין לה מכלל דבעי דרישה:

ע"ב מעשה ברבי גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהיו באין בספינה ולא היה לולב אלא לרבי גמליאל בלבד שלקחו באלף זוז נטלו רבי גמליאל ויצא בו וכו' והחזירו לרבי גמליאל וכו' למה ליה למימר שהחזירו. מלתא אגב אורח קמשמע לן מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה כי הא דאמר רבא הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי, נטלו ויצא בו החזירו יצא לא החזירו לא יצא:

(דף מב) קטן היודע לנענע. ת"ר קטן היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין יודע לדבר אביו מלמדו תורה וקריאת שמע תורה מאי היא אמר רב המנונא (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ק"ש מאי היא פסוק ראשון:

פרק ד

(דף מד) איתמר רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר ערבה יסוד נביאים וחד אמר ערבה מנהג נביאים. תסתיים דרבי יוחנן הוא דאמר יסוד נביאים דאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ערבה יסוד נביאים הוא תסתיים:

(דף מה ע"ב) ואמר רבי חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי יכולני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי ועד עכשיו ואלמלי אלעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו ואלמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם ועד העולם. (מכח יסורין שסבל במערה כדאיתא פ' ב"מ ועוד סבל ר"א יסורין כדאיתא פ' הפועלים כולהו שני כו' ויותם נמי הוי קים להו שסבל יסורין מהרש"א) ואמר ר' חזקיה אמר רבי ירמיה משום רשב"י ראיתי בני עלייה והם מועטים אם אלף הם אני ובני מהם אם מאה

הם אני ובני מהם אם שנים הם אני ובני הם ומי זוטרי כולי האי והא אמר (מר) תמני סרי אלפי פרסי הוו בדרא קמיה דקודשא בריך הוא שנאמר (יחזקאל מח לה) סביב שמונה עשר אלף. לא קשיא הא דמסתכלי באספקלריא המאירה הא דמסתכלי באספקלריא שאינה מאירה. ודמסתכלי באספקלריא המאירה מי זוטר כולי האי והאמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי פני שכינה כל יומא שנאמר (ישעיה ל יח) אשרי כל חוכי לו ל"ו בגמיטריא תלתין ושיתא הוו לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר:

(דף מו) אמר רבי זירא ואי תימא רבי חנינא בר פפא בוא וראה שלא כמדת הקדוש ב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם כלי ריקן (שם ע"ב) מחזיק מלא אינו מחזיק מדת הקב"ה כלי מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק שנאמר (דברים כח א) והיה אם שמוע תשמע וגו' אם שמוע תשמע ואם לאו לא תשמע. דבר אחר אם שמוע בישן תשמע בחדש ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע:

(דף מח) משנה ניסוך המים כיצד צלוחית של זהב מחזקת ג' לוגין היה ממלא אותה ממי השלוח הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו. עלה בכבש ופנה לשמאלו ושני ספלין של כסף היו שם רבי יהודה אומר של סיד היו אלא שהיו מושחרין פניהם מפני היין ומנוקבין (ע"ב) כמין שני חוטמין דקין אחד מעובה ואחד דק כדי שיהו שניהם כלין כאחד מערבית של מים ומזרחית של יין, עירה של מים וכו' ולמנסך אומר לו הגבה את ידך שפעם א' ניסך א' ע"ג רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן:

(דף מט) גמרא: אמר רבי יוחנן שיתין משתת ימי בראשית נבראו שנאמר (שה"ש ז ב) חמוקי יריכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן (עיין פירש רש"י בשיר השירים) חמוקי יריכיך אלו השיתין כמו חלאים שמחוללין ויורדין עד התהום מעשה ידי אמן מעשה ידי אומנותו של הקדוש ברוך הוא. תנא דבי רבי ישמעאל בראשית אל תקרי בראשית אלא ברא שית. תניא רבי יוסי אומר שיתין מחוללין ויורדין עד התהום ועליהם כרה דוד ט"ו אלף אמה שנאמר (ישעיה ה א) אשירה נא לידידי וגומר. ויעזקהו ויסלקהו ויטעהו שורק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו. ויטעהו שורק זה בהמ"ק ויבן מגדל בתוכו זה מזבח וגם יקב חצב בו אלו שיתין:

ע"ב דרש רבא מ"ד (שה"ש ז ב) מה יפו פעמיך בנעלים מה יפו פעמותיהן של ישראל בשעה שעולין לרגל בת נדיב בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר (תהלים מז י) נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב אלא אלהי אברהם שהיה תחלה לגרים דרש רב ענן (שה"ש ז ב) חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה

ידי אמן למה נמשלו ד"ת לירך לומר לך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר והיינו דאמר רבי אלעזר מ"ד (מיכה ו ח) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. עשות משפט זה דין. ואהבת חסד זו גמילות חסדים. והצנע לכת עם אלהיך זו הכנסת כלה והלוית המת. והלא דברים ק"ו ומה דברים שדרכן לעשות בפרהסיא אמרה תורה הצנע לכת דברים שדרכן לעשות בצנעה על אחת כמה וכמה:

אמר רבי אלעזר גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות שנאמר (משלי כא ג) עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. אמר רבי אלעזר גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנאמר (הושע י יב) זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד אם אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל אם אדם קוצר ודאי אוכל. ואמר רבי אלעזר אין הצדקה משתלמת אלא לפי גמילות חסדים שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד:

תנו רבנן בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שהצדקה בממונו גמילות חסדים בין בממונו בין בגופו. צדקה לעניים גמילות חסדים בין לעניים ובין לעשירים. צדקה לחיים גמילות חסדים בין לחיים בין למתים. אמר רבי אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאלו מלאו לעולם כולו חסד שנא' (תהלים לג נ) אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ. שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ ת"ל (תהלים לו ח) מה יקר חסדך אלהים יכול אפילו ירא שמים כן תלמוד לומר (שם קג יז) וחסד ה' מעולם ועד עולם על יריאיו. ואמר רבי אלעזר מאי דכתיב (משלי לא כו) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד, אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד, תורה שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד. א"ד תורה ללמדה זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד:

(דף נ) תניא מסננת יש בו משום גלוי אמר רבי נחמיה אימתי בזמן שהתחתונה מגולה אבל בזמן שהתחתונה מכוסה אף על פי שהעליונה מגולה אין בה משום גלוי מפני שארס נחש דומה לספוג צף ועומד במקומו:

פרק ה

משנה: מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. (ע"ב) גמרא תנו רבנן מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו ומי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה כרך נחמד מימיו ומי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם. מאי היא אמר אביי ואיתימא רב חסדא בנין הורדוס. במאי בניה אמר (רבה) באבני שישא ומרמרא א"ד באבני שישא כוחלא ומרמרא אפיק שפא ועייל שפא

כי היכי דלקבל סידא סבר למשעייה בדהבא אמרו ליה רבנן שבקיה דהכי שפיר טפי דמתחזי כי אדוותא דימא:

תניא רבי יהודה אומר מי שלא ראה דיופלוטין של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל מעולם אמרו כמין בסילקי גדולה היתה סטיו לפנים מסטיו פעמים שהיו שם ס' רבוא כיוצאי מצרים ואמרי לה כפלים כיוצאי מצרים וע"א קתדראות של זהב היו שם כנגד ע"א זקנים וכל אחד ואחד אינה פחותה מכ"ה רבוא דינרי זהב ובימה של עץ בנויה באמצע וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו וכיון שהגיע לענות אמן היה מניף בסודרין והם עונין אחריו אמן ולא היו מעורבבין ויושבין אלא זהבין בפני עצמן וכספים בפני עצמן ונפחים בפני עצמן וטרסיים בפני עצמן וגרדיים בפני עצמן וכשאכסנאי או עני נכנס לשם היה מכיר בני אומנותו ונפנה לשם ומתפרנס משם הוא ואנשי ביתו אמר אביי וכולהו קטלינהו אלכסנדרוס מוקדון. מ"ט איעניו דכתיב (שמות יד יג) לא תוסיפו לראותם עוד ואינהו הדר ואזיל אתא ואשכחינהו דהוו קרו בסיפרא (דברים כח מט) ישא ה' עליך גוי מרחוק אמר מכדי ההוא גברא הוא דבעי למיתי בספינה בי' יומין ודלי זיקא ואתי ספינתא בה' יומי נפל עלייהו וקטלינהו:

משנה במוצאי י"ט הראשון של חג יורדין לעזרת נשים והיו מתקנים שם תיקון גדול ומנורות של זהב היו שם ודי ספלים של זהב בראשיהם ודי סולמות על כל מנורה ומנורה ודי ילדים מפרחי כהונה ובידיהם כדי שמן של מאה ועשרים לוג והם מטילים לתוך כל ספל וספל מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהם מהן היו מפקיעין ובהם היו מדליקין ולא היתה חצר בירושלים שלא היתה מאירה מאור בית השואבה החסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם (ע"ב) באבוקות של אור שבידיהם ואומרים לפניהם דברי שירות ותישבחות והלוים בכנורות ובנבלים ובמצלתים בחצוצרות ובכל כלי שיר בלא מספר על ט"ו מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים שעליהם עומדים הלוים בכלי שיר ואומרים שירה:

גמרא: מאי תיקון גדול אמר רבי אלעזר כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא כדי שיהו נשים רואות מלמעלה ואנשים מלמטה. תנו רבנן בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באין לידי קלות ראש התקינו שיהו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים ועדיין היו באין לידי קלות ראש התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה, והיכי עבדי הכי והא כתיב (דה"א כח יט) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל אמר רב יוסף קרא אשכחן ודרוש (זכריה יב יב) (דף נב) וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחות בית דוד לבד ונשיהם לבד וגו' אמרו והלא דברים קל וחומר ומה

לעתיד לבא שהם עוסקים בהספד ואין יצר הרע מתגרה בהם אמרה תורה נשים לבד ואנשים לבד עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע מתגרה בהן על אחת כמה וכמה:

והאי הספדא מאי עבידתיה פליגי בה רבי דוסא ורבנן חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג וחד אמר על יצר הרע שנהרג בשלמא למאן דאמר על משיח בן יוסף שנהרג שנאמר (זכריה יב י) והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על היחיד והמר עליו כהמר על הבכור. אלא למאן דאמר על יצר הרע שנהרג הספדא בעו למיעבד שמחה בעו למיעבד אמאי בכו כדדרש רבי יהודה ברבי אלעאי לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה רשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין צדיקים בוכין ואומרים האיך יכולנו לכבוש את ההר הגבוה הזה רשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה ואף הקדוש ברוך הוא תמה עמהם שנאמר (שם ח ו) כי יפלא בעיני שארית העם הזה וגו' גם בעיני יפלא. אמר רבי אסי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבות העגלה שנאמר (ישעיה ה יח) הוי משוכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה:

דרש רב עוירא ואיתימא רבי יהושע בן לוי שבע שמות יש לו ליצר הרע הקדוש ברוך הוא קראו רע שנאמר (בראשית ח כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משה קראו ערלת לב שנאמר (דברים י יז) ומלתם את ערלת לבבכם. דוד קראו טמא שנאמר (תהלים נא יב) לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא. שלמה קראו שונא שנאמר (משלי כה כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו והי' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך. ישעיהו קראו מכשול שנאמר (ישעיה נז יד) ואמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי. יחזקאל קראו אבן שנאמר (יחזקאל לו כו) והסירותי את לב האבן מבשרכם. יואל קראו צפוני שנא' (יואל ב כ) ואת הצפוני ארחיק מעליכם:

תנו רבנן ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם (יואל ב כ) והדחתיו אל ארץ ציה ושממה למקום שאין בני אדם מצוין להתגרות בהן. את פניו אל הים הקדמוני שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג ת"ח שבו. וסופו אל הים האחרון שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג ת"ח שבו. ועלה באשו ותעל צחנתו שמניח עובדי כוכבים ומתגרה בהן בישראל. כי הגדיל לעשות אמר אביי ובת"ח יותר מכולן:

אמר רבי יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום ויום שנאמר (בראשית ו ה) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. (ע"ב) אמר רבי שמעון בן לוי יצרו של אדם מתגבר

עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר (תהלים לז כג) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אינו יכול לו שנאמר (שם) ה' לא יעזבנו בידו וגו'. תנא דבי רבי ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח דכתיב (איוב יד יט) אבנים שחקו מים ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים. אם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן יצר הרע מסיתו לאדם בעולם הזה ומעיד בו לעולם הבא שנאמר (משלי כט כא) מפנק מנוער עמדו ואחריתו יהיה מנון שכן באטב"ח של רבי חייא קורין לסהדה מנון. רב הונא רמי כתיב (הושע ד יב) כי רוח זנונים התעם וכתיב (שם ה ד) כי רוח זנונים בקרבם בתחלה התעם ולבסוף בקרבם. אמר רבא יצר הרע בתחלה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש שנאמר (שמואל ב' יב ד) ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח וכתיב (שם) ויעשה לאיש הבא אליו:

(מיכה ה ד) והיה זה שלום אשור כי יבא בארצנו וכי ידרוך בארמנותינו והקימונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם מאן נינהו ז' רועים דוד באמצע אדם שת ומתושלח מימינו אברהם ויעקב ומשה משמאלו ומאן נינהו ח' נסיכי אדם ישי ושאול ושמואל ועמוס צפניה חזקיהו ואליהו ומשיח:

(דף נג) ת"ר יש מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו אלו חסידים ואנשי מעשה ויש מהן אומרים אשרי זקנותנו שכפרה על ילדותנו אלו בעלי תשובה אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו:

תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה אומר אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן מי כאן למקום שאני אוהב רגלי מוליכות אותי ואף הקדוש ברוך הוא אומר אם אתה תבוא לביתי אבוא לביתך ואם אתה לא תבוא אל ביתי אני לא אבוא אל ביתך שנאמר (שמות כ כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך:

אמר רבי יוחנן רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה לאתרא דמתבעי לתמן מובילין יתיה. הנהו תרי כושאי דהוו קיימי קמיה דשלמה (מלכים א' ד ג) אליחורף ואחיה בני שישא סופרים דשלמה הוו יומא חד חזייה למלאך המות דהוה עציב א"ל אמאי עציבת א"ל דקא מתבעי מינאי הני תרי כושאי דיתבי הכא מסרינהו לשעירים אמר להו אמטונהו למחוזא דלוז כי מטו אבבא שכיבו למחר חזייה למלאך המות דהוה קא בדח א"ל אמאי קא בדיחת א"ל היכא דאיבעו מינאי התם שדרתינהו (מיד) פתח שלטה ואמר (פ' עגלה

ערופה גם בירושלמי) רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה לאתרא דמתבעי לתמן מובילין יתיה:

תניא אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל ח' אבוקות של אור בידו אחת וזורקן כלפי מעלה וזורק אחת ומקבל אחת ואין אחת מהן נוגעת בחברתה וכשהוא משתחוה נועץ ב' גודליו בארץ ושוחה ונושק את הרצפה וזוקף מה שאין כל בריה יכולה לעשות כן וזו היא קידה. לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואיטלע. לוי הוה מטייל קמיה דרבי בתמני סכיני, ושמואל קמיה דשבור מלכא בתמניא מזגי חמרא אביי קמיה דרבה בתמניא ביעי ואמרי לה בארבע ביעי:

תניא אמר רבי יהושע בן חנניא כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו כיצד שעה ראשונה לתמיד של שחר ומשם לתפלת השחר ומשם לקרבן מוספים ומשם לתפלת מוספים ומשם לבית המדרש ומשם לאכילה ושתיה ומשם לתפלת המנחה ומשם לתמיד של בין הערבים ומכאן ואילך לשמחת בית השואבה. איני והאמר רבי יוחנן שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו וישן לאלתר ה"ק מאי לא ראינו שינה בעינינו לא טעמנו טעם שינה קאמר דהוו מנמנמי אכתפי דהדדי:

(שם ע"א) א"ל רב חסדא להוא מרבנן דהוו מסדר אגדתא קמיה מי שמיע לך הני ט"ו שיר המעלות כנגד מי אמרן דוד א"ל הכי אר"י בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעי למשטפיה לעלמא אמר דוד ט"ו מעלות ואחתיה. אי הכי מעלות, יורדות מבעיה ליה. אמר ליה הואיל ואדכרתן מלתא הכי אתמר בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעי למשטפיה לעלמא אמר דוד מי איכא דידע למכתב שם (שם ע"ב) אחספא ונישדי בתהומא ומנח, ליכא דאמר ליה מידי אמר דוד היודע לומר ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק"ו בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על מים לעשות שלום בין כל העולם כולו על אחת כמה וכמה, אמר ליה שרי כתב שם אחספא שדי ביה נחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי כיון דחזא דנחית טובא אמר כמה דמידלי טפי מירטב עלמא אמר ט"ו מעלות ואסקיה חמיסר אלפי גרמידי ואוקמיה באלפי גרמידי, אמר עולא ש"מ סומכא דארעא אלפא גרמידי והא קחזינן דאי כרו פורתא וקא נבעי מיא אמר רב משרשיא הנהו מסולמי דפרת הוו:

(דף נא ע"ב) משנה עמדו ב' הכהנים בשער העליון היורד מעזרת ישראל לעזרת נשים ושתי חצוצרות בידם קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו, הגיעו למעלה עשירית תקעו והריעו ותקעו, הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו. היו תוקעין והולכים עד שמגיעים לשער היוצא ממזרח, הגיע לשער היוצא ממזרח הפנו פניהם ממזרח למערב ואמרו

אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחוים קדמה לשמש ואנו ליה עינינו רבי יהודה אומר היו שונין אותה לומר אנו ליה וליה עינינו:
(דף נה) תניא בחולו של מועד בראשון מהו אומר (תהילים כ"ט:א') הבו לה' בני אלים. בשני מהו אומר (שם נ) ולרשע אמר אלהים. בג' מהו אומר (שם צד) מי יקום לי עם מרעים. בד' מהו אומר (שם) בינו בוערים בעם. בה' מהו אומר (שם פא) הסירותי מסבל שכמו כפיו וגו'. בו' מהו אומר (שם פב) ימוטו כל מוסדי ארץ ואם חל שבת להיות באחד מהם ימוטו נדחה:
ע"ב אמר רבי אלעזר הני ע' פרים כנגד מי כנגד ע' אומות פר יחידי למה כנגד אומה יחידה. משל למלך בשר ודם שאמר לעבדו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך. אמר רבי יוחנן אוי להם לאו"ה שאבדו ואין יודעין מה שאבדו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר עליהם ועכשיו מי מכפר עליהם:
(דף נו ע"ב) תנו רבנן מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יונים כשנכנסו יונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה ע"ג המזבח ואמרה לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה ויש אומרים משמרתו היה שוהה לבוא. ונכנס ישבב אחיו עמו ושימש תחתיו ואף על פי ששכני הרשעים לא נשתכרו שכני בילגה נשתכרו שבילגה לעולם חולקת בדרום וישבב אחיו בצפון. בשלמא למאן דאמר משמרתו שוהה לבא היינו דקנסינן לה לכולה משמרה אלא למאן דאמר מרים בת בילגה שהמירה דתה איהי חטאה ואנן קנסינן לכולה משמרה אמר אביי אין כדאמרי אינשי שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאמיה ומשום אבוה ואימיה קנסינן לכולי משמרה אמר אביי אוי לרשע ואוי לשכנו טוב לצדיק טוב לשכנו שנא' (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו:
סליק מסכת סוכה.

ביצה

פרק א

ביצה (דף ד) אושפזיכניה דרב פפא ואמרי לה ההוא גברא דאתא לקמיה דרב פפא הוו ליה הנך ביצים משבת ליו"ט אתא לקמיה א"ל מהו למיכלינהו למחר א"ל זיל האידנא ותא למחר דרב לא מוקים אמורא עלויה מיומא טבא לחבריה משום שכרות כי אתא

למחר א"ל איכו השתא אישתלאי ואמרי לך רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן [הא] אמר רבא הלכתא כוותיה דרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא:

פרק ב

(דף טו ע"ב) תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יום טוב יצתה כת ראשונה אמר הללו בעלי פטסין. כת שניה אמר הללו בעלי חביות. כת שלישית אמר הללו בעלי כדין. יצתה כת רכיעית אמר הללו בעלי לגינין. כת חמישית אמר הללו בעלי כוסות. התחילו כת ששית לצאת אמר הללו בעלי מארה נתן עיניו בתלמידים התחילו פניהם משתנין אמר להם בני לא לכם אני אומר אלא להללו שיצאו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה. בשעת פטירתן אמר להם (נחמיה ח י) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם:

אמר מר שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה והא שמחת יו"ט מצוה היא. רבי אליעזר לטעמיה דאמר שמחת יום טוב רשות דתניא רבי אליעזר אומר אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה רבי יהושע אומר חלקוהו חציו לה' וחציו לכם אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר (דברים טז ח) עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר (במדבר כט לה) עצרת תהיה לכם הא כיצד רבי אליעזר סבר או כולו לה' או כולו לכם ורבי יהושע סבר חלקוהו חציו לה' וחציו לכם מאי לאין נכון לו אר"ח למי שלא הניח עירובי תבשילין אבל מי שהיה לו להניח ולא הניח פושע הוא. מאי כי חדות ה' היא מעוזכם אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון אמר להו הקדוש ברוך הוא לישראל בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע:

תני רב חלפתא אחוה דרבנאי חוזנאה (דף טז) כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פוחת פוחתין לו ואם מוסיף מוסיפין לו. אמר רבי אבהו מאי קראה (תהלים פא ד) תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וכתיב (שם) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא דכתיב (בראשית מז כב) ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה. מר זוטרא אמר מהכא (משלי ל ח) הטריפני לחם חקי. תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שכל מעשיו

היו לשם שמים שנאמר (תהלים סח כ) ברוך ה' יום יום, תניא נמי הכי בית שמאי אומרים מחד שביך לשבתיך ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום:

אמר רב חמא בר"ח הנותן מתנה לחבירו אין צריך להודיע שנאמר (שמות לד כט) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו וכו':

מיתבי (שם לא יג) לדעת כי אני ה' מקדישכם, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, משה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיע אותם. מכאן אמר רבי שמעון בן גמליאל הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. לא קשיא הא במתנה דעבידא לאגלויי הא במתנה דלא עבידא לאגלויי. שבת נמי מתנה דעבידא לאגלויי, מתן שכרה לא עבידא לאגלויי:

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל מצוה שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצנעא שנאמר (שם לא יז) ביני ובין בני ישראל. אי הכי לא ליענשו עובדי כוכבים עליה. שבת אודעינהו מתן שכרה לא אודעינהו. ואי בעית אימא מתן שכרה נמי אודעינהו נשמה יתירה לא אודעינהו (ועיין ברמב"ן בחומש) דאמר רבי שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר (שמות לא יז) שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש:

(שם ע"ב) ההוא סמיא דהוה מסדר מתניתא קמיה דמר שמואל חזייה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת א"ל דלא אותיבי עירובי תבשילין א"ל סמוך אדידי לשנה חזייה דהוה עציב אמר ליה אמאי עציבת א"ל דלא אותיבי עירובי תבשילין אמר ליה פושע את לכולי עלמא שרי ולדידך אסור:

(דף כא) בעא מיניה רב אויא סבא מרב הונא בהמה חציה של עכו"ם וחציה של ישראל מהו לשחטה ביום טוב א"ל מותר א"ל וכי מה בין זה לנדרים ונדבות א"ל עורבא פרח כי נפק א"ל רבה בריה לאו היינו רב אויא סבא דמשתבח ליה מר בגויה דגברא רבה הוא א"ל ומה אעביד ליה אני היום (שיר ב ה) סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים ובעא מינאי מלתא דבעיא טעמא:

מעשה בשמעון התימני שלא בא אמש בשחרית מצאו יהודה בן בבא א"ל מפני מה לא באת אמש לב"ה א"ל בלשת באה לעירנו ובקשה לחטוף את כל העיר ושחטנו להם ענל והאכלנום ופטרנום לשלום א"ל תמה אני אם לא יצא שכרכם בהפסדכם שהרי אמרה תורה לכם ולא לעכו"ם:

(דף כג) למימרא דרבי אליעזר בן עזריה חדא פרה הויא ליה והאמר רב ואמרי לה אמר רבי יהודה אמר רב תליסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אליעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא תנא לא שלו היתה אלא שכנתו היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו:

פרק ג

(דף כד ע"ב) אמר רב לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דאנא ולוי הוינן קמיה דרבי כי אמרה להא שמעתתא באורתא אמר מותרין באכילה בצפרא אמר מותרין לקבל, אנא דהואי בי מדרשא הדרי בי, לוי דלא הוי במדרשא לא הדר ביה:
(דף כה ע"ב) תניא לא יאכל אדם שום ובצל מראשו אלא מעליו ואם אכל הרי זה רעבתן כיוצא בו לא ישתה אדם כוסו בבת אחת ואם שתה הרי זה גרגרן. תנו רבנן השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן שנים דרך ארץ שלשה מגסי הרוח:
תנא משמיה דרבי מאיר מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שעזין הן שנאמר (דברים לג ב) מימינו אש דת למו ותנא דבי רבי ישמעאל מימינו אש דת למו ראוין הללו ליתן להם דת של אש א"ד דתיהם של אלו אש שאלמלי לא נתנה תורה לישראל אין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם היינו דאמר רבי שמעון בן לקיש שלשה עזין הן ישראל באומות. כלב בחיות. תרנגול בעופות. במתניתא תנא אף עז בבהמה דקה וי"ש אף צלף באילנות:
(דף כט) משנה אומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה אבל במדה רבי יהודה אומר אם היה (ב)כלי של מדה לא ימלאנו מעשה באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא את מדותיו מערב יום טוב ונותנן ללקוחות ביום טוב אבא שאול אומר אף במועד היה עושה כן משום בירורי המדות וחכמים אומרים אף בחול עושין כן מפני המדות: גמרא תנא אף במועד עושה כן מפני בטול המדרש. תנו רבנן הוא כינס ש' גרבי יין מן בירורי המדות וחברו כונס ש' גרבי שמן מן מיצוי המדות והביאום לפני הגזברים בירושלים אמרו להם אין אתם זקוקים לכך אמרו להם אף אנו אין רצוננו בכך אמרו להם הואיל והחמרתם על עצמכם לכו ועשו בהן צרכי רבים דתניא גזל ואינו יודע ממי גזל ילך ויעשה מהן צרכי רבים. מאי היא א"ר חסדא בורות שיחין ומערות:

פרק ד

(דף לב ע"א) ואמר רבי נתן בר אבא אמר רב כל המצפה לשלחן חברו עולם חשך בעדו שנאמר (איוב טו כג) נודד הוא ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך רב חסדא אמר אף חייו אינן חיים תנו רבנן ג' חייהם אינן חיים אלו הן המצפה לשלחן חברו ומי שאשתו מושלת עליו ומי שיסורין מושלין בגופו:
סליק מסכת ביצה.

ראש השנה

פרק א

ראש השנה (דף ב ע"ב) כי נח נפשיה דאהרן אכתי הוה סיחון קיים דכתיב (דף ג) (במדבר כא א) וישמע הכנעני מלך ערד מה שמועה שמע. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכסבור נתנה רשות להלחם עם ישראל והיינו דכתיב (שם כ כט) ויראו כל העדה כי גוע אהרן ואמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא ויירא כדריש לקיש דאמר ריש לקיש כי משמש בארבע לשונות אין, דלמא, אלא, דהא. מי דמי התם כנען הכא סיחון. תנא הוא סיחון הוא ערד הוא כנען סיחון שדומה לסייח במדבר כנען על שם מלכותו ומה שמו ערד שמו א"ד ערד שדומה לערוד במדבר כנען על שם מלכותו ומה שמו סיחון שמו:

ע"ב אמר רבי אבהו כורש מלך כשר היה לפיכך מנו לו במלכי ישראל מתקיף לה רב יוסף אם כן קשו קראי אהדדי (כוונת הקושיא להוכיח מן הכתוב כי כשעלה עזרא מנו לו מתשרי כמלכי עובדי כוכבים) דכתיב (עזרא ו טו) ושיציא ביתא דנה עד יום תלתא לירח אדר די היא שנת שית וגו'. לא קשיא כאן קודם שהחמיץ כאן לאחר שהחמיץ. מתקיף לה רב כהנא ומי החמיץ והכתיב (דף ד) (שם) מה חשחן ובני תורין ודכרין ואמרין לעלוון לאלה שמיא חנטין מלח חמר ומשח כמאמר כהניא די בירושלם להוא מתיהב להום יום ביום די לא שלו אמר ליה רבי יצחק רבי מטונך די להוון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי. ומאן דעביד הכי לאו מעליותא היא והתניא האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיה בני ובשביל שאזכה לחיי העולם הבא הרי זה צדיק גמור. לא קשיא כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים. ואי בעית אימא מנא לן דאחמיץ דכתיב (שם) נדבבין די אבן גלל תלתא ונדבך די אע חדת וגו' למה ליה למיעבד הכי סבר אי מרדו בי יהודאי איקלייה בנורא. אטו שלמה לא עבד הכי והכתיב (מ"א ו לו) שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים שלמה עבד מלמעלה ואיהו עבד מלמטה שלמה שקעיה בבנינא ואיהו לא שקעיה בבנינא ואי בעית אימא שלמה סדייה בסידא איהו לא סדייה בסידא:

(דף י ע"ב) תניא רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם. בתשרי נולדו אבות. בתשרי מתו אבות. בפסח נולד יצחק. בראש השנה נפקדה שרה ורחל וחנה. בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין. בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. בניסן נגאלו ובתשרי עתידין ליגאל. רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם. בניסן נולדו אבות. בניסן מתו אבות. בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה, רחל וחנה. בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין. בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. בניסן נגאלו ובניסן עתידין

ליגאל: תניא רבי אליעזר אומר מנין שבתשרי נברא העולם שנאמר (בראשית א יא) ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה וגו' איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן רביעה היה וירדו גשמים עליהם וצמחו שנאמר (שם ב ו) ואד יעלה מן הארץ וגו' רבי יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנאמר (שם א יב) ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי וגו' אי זהו חדש שהארץ מוציא דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה עם זה שנאמר (תהלים סה יד) לבשו כרים הצאן וגו', ואידך נמי הא כתיב (בראשית א יב) ועץ עושה פרי ההוא לברכה לדורות הוא דכתיב ואידך נמי הכתיב עץ פרי ההוא כרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונם נבראו שנאמר (שם ב) ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם. רבי אליעזר אומר מנין שבתשרי נולדו אבות שנאמר (מלכים א' ח ב) ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג וגו' ירח שנולדו בו איתני עולם מאי משמע דהאי איתן לישנא דתקיפא הוא דכתיב (במדבר כד כא) איתן מושבך וגו' ואומר (מיכה ו ב) שמעו הרים את ריב ה' ואיתנים מוסדי ארץ וגו', ואומר (ש"ה ב ח) קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים בזכות אבות מקפץ על הגבעות בזכות אמהות:

רבי יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות שנאמר (מ"א ו א) ויהי בשמונה שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו וגו' ירח שנולדו בו זיותני עולם והכתיב בירח האיתנים התם דתקיפי במצות ואידך הכתיב נמי בחדש זיו ההוא משום דאית ביה לאילנא דאמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומא דניסן וחזי לאילני דמלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהם בני אדם מאן דאמר בניסן נולדו אבות בניסן מתו. מאן דאמר בתשרי נולדו בתשרי מתו שנאמר (דברים לא ב) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וגו' שאין תלמוד לומר היום ומה תלמוד לומר היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקדוש ברוך הוא יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש שנאמר (שמות כג כו) את מספר ימיך אמלא:

בפסח נולד יצחק מנ"ל דכתיב (בראשית יח יד) למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן אימת קאי אילימא בפסח וקא"ל בעצרת בני יומין מי קא ילדה אלא דקאי בעצרת וקא"ל בתשרי אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה אלא דקאי בחג וקא"ל בניסן ואכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה תנא אותה שנה מעוברת היתה סוף סוף כי מדלי מר ימי טומאה בצרי

להו אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לט' אינה יולדת למקוטעין אבל יולדת לשבעה יולדת למקוטעין שנאמר (ש"א א כ) ויהי לתקופות הימים וגו' מיעוט תקופות שתים ומיעוט ימים שנים:

בראש השנה נפקדה שרה, רחל וחנה מנא לן אמר ר"א אתיא זכירה זכירה ואתיא פקידה פקידה. אתיא זכירה זכירה כתיב בה ברחל (בראשית ל לב) ויזכור אלהים את רחל וכתיב בה בחנה (ש"א א יט) ויזכרה ה', ואתיא זכירה זכירה מראש השנה דכתיב (ויקרא כג כד) זכרון תרועה מקרא קודש, ואתיא פקידה פקידה כתיב בה בשרה (בראשית כא א) וה' פקד את שרה כאשר אמר וכתיב בה בחנה כי פקד ה' את חנה. בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים מנא לן דכתיב (תהלים פא ד) תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו וכתיב (שם) כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב וכתיב (שם) (שם ע"ב) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים מנא לן אתיא סבילה סבילה כתיב הכא (שמות ו ו) מתחת סבלות מצרים וכתיב התם (תהלים פא ו) הסירותי מסבל שכמו וגו'. בניסן נגאלו כדאיתא ובתשרי עתידין ליגאל מנא לן אתיא שופר שופר כתיב הכא תקעו בחודש שופר וכתיב התם (ישעיה כז יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. רבי יהושע אומר בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל מנא לן דכתיב (שמות יב מב) ליל שמורים הוא לה' לילה המשומר ובא מששת ימי בראשית שמורים לכל בני ישראל לדורותם לילה משומר לעתיד לבוא:

(דף טז) משנה, בארבעה פרקים העולם נדון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר (תהלים לג טו) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ובחג נידונין על המים: גמרא, הא תבואה דאימת אילימא הך תבואה דקיימא כל הני הרפתקי דעדו עלה עדיין קיימא אימת איתדן אלא תבואה דמזרע למימרא דחד דינא מיתדנא והתניא תבואה שאירע בה קרי או אונס קודם הפסח נידונית לשעבר אחר הפסח נידונית להבא אדם שאירע בו קרי או אונס קודם י"ה נדון לשעבר אחר י"ה נדון להבא אמר רבא שמע מינה תרי דיני מיתדנא (שתא) אמר אביי כי חזי איניש דמצלח זרעא אפלא ליקדים וליזרע חרפא דעד דמטי למידייניה קדים וסליק: מני מתניתין לא רבי מאיר ולא רבי יהודה ולא רבי יוסי ולא רבי נתן דתניא הכל נידונין בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם ביוה"כ דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר הכל נידונין בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג על המים ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים רבי יוסי אומר אדם נידון בכל יום שנאמר (איוב ז א) ותפקדנו לבקרים רבי נתן אומר

אדם נידון בכל שעה שנאמר (שם) לרגעים תבחננו. וכי תימא לעולם רבי יהודה היא וכי קתני מתניתין אגזר דין אי הכי קשיא אדם אמר רבא האי תנא תנא דבי רבי ישמעאל הוא דתנא דבי רבי ישמעאל בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה ובעצרת על פירות האילן ובחג על המים ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים וכי קתני מתני' אתחלת דין. אמר רב חסדא מאי טעמא דרבי יוסי. מאי טעמא דרבי יוסי כדקאמר טעמא ותפקדנו לבקרים אנן הכי קאמרינן כרבי נתן מאי טעמא לא קאמר בחינה עיוני בעלמא היא פקידה נמי עיוני בעלמא היא אלא אמר רב חסדא טעמא דרבי יוסי מהכא (מ"א ח נט) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. ואמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחילה לדין דכתיב לעשות משפט עבדו והדר משפט עמו מאי טעמא איבעית אימא דלאו אורח ארעא למיתב מלכי מאבראי ואי בעית אימא מקמי דליפוש חרון אף. אמר רב יוסף כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי כמאן כרבי יוסי ואי בעית אימא לעולם כרבנן כדרבי יצחק דאמר רבי יצחק יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין:

תניא רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שפסח זמן תבואה הוא אמר הקדוש ברוך הוא הקריבו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. מפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות שבאילן ומפני מה אמרה תורה נסכו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות שבאיהן ומפני מה אמרה תורה נסכו לפני מים בחג אמר הקדוש ברוך הוא נסכי לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי ברכה. ואמר הקדוש ברוך הוא אמרו לפני מלכיות, זכרונות ושפרות בראש השנה מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שתבא זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל אמר הקדוש ברוך הוא תקעו בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם:

ע"ב אמר רבי יצחק כל שנה ושנה בתחלתה מתעשרות בסופה מאי טעמא דכתיב (דברים יא יב) מראשית השנה ועד אחרית שנה. מראשית כתיב ועד אחרית סופה שיש לה אחרית. ואמר רבי יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר (בראשית כא יז) כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם ואמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חברו דאמר רבי חנן כל המוסר דין על חברו הוא נענש תחלה שנאמר (בראשית טז ה) ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וגו' וכתיב (שם כג ב) ויבא אברהם לספוד לשרה וכו'. ואמר רבי יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן. צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה.

צדקה דכתיב (משלי י ב) וצדקה תציל ממות. צעקה דכתיב (תהלים קז ו) ויצעקו אל ה' בצר להם וגו'. ושינוי השם דכתיב (בראשית יז טו) ויאמר ה' אל אברם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה ולבסוף וברכתי אותה וגם נתתי ממנה וגו'. שינוי מעשה דכתיב (יונה ג י) וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וכתיב וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה ויש אומרים אף שינוי מקום שנאמר (בראשית יב א) ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו' והדר ואעשך לגוי גדול ואידך ההוא זכותא דארץ ישראל הוא דאהניא ליה. ואמר רבי יצחק חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר (מלכים ב ד':כ"ג) ויאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת מכלל דבחודש ושבת איבעי ליה למיזל.

אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן ג' ספרים נפתחים בראש השנה אחד של צדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינונים של צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים של רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה ובינונים תלויים ועומדים מראש השנה עד יה"כ זכו נכתבים לחיים לא זכו נכתבים למיתה אמר רבי (אבהו) מאי קראה (תהלים סט כט) ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו ימחו מספר זה ספרן של רשעים גמורים חיים זה ספרן של צדיקים גמורים. ועם צדיקים אל יכתבו זה ספרן של בינונים.

תניא בית שמאי אומרים שלש כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורים ואחת של בינונים ואחת של רשעים גמורים. של צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי העולם הבא של רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם שנאמר (דניאל יב ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם בינונים יורדין לגיהנם (דף יז) ומצפצפין ועולים שנאמר (זכריה יג ט) והבאתי את השלישית באש וגו' הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו ועליהם אמרה חנה (שמואל א ב ו) ה' ממית ומחיה וגו' וב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד ועליהם אמר דוד (תהלים קטז א) אהבתי כי ישמע ה' את קולי ועליהם נאמרה כל הפרשה כולה (תהלים קטז) דלותי ולי יהושיע. פושעי ישראל בגופן ופושעי עובדי כוכבים בגופן יורדין בגיהנם ונידונין בגיהנם ונידונין בהן י"ב חודש (עדיות ספ"ב וע"ש מהרש"א) לאחר י"ב חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן ונעשים אפר תחת כפות רגלי הצדיקים שנאמר (מלאכי ג כא) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם אבל האפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושנתנו חיתיתם בארץ החיים ושחטאו ושהחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות

שנאמר (ישעיה סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים וגו' גיהנם כלה והם אינם כלים שנא' (תהלים מט טו) וצורם לבלות שאול מזבול לו. וכל כך למה לפי שפשטו ידיהם בזבול שנאמר מזבול לו ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר (מ"א ח ג) בנה בניתי בית זבול לך וגו'. אמר מר ועליהם אמרה חנה ה' ממית ומחיה. אמר רבי יצחק בר אבין ופניהם דומין לשולי קדירה. אמר רבא ואינהו משפירי שפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם:

דרש רבא מאי דכתיב (שם) אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע בקול תחנוני דלותי ולי יהושיע אף על פי שדלה אני במצות לי נאה להושיע:

ופושעי ישראל בגופן מאי ניהו אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין. פושעי אוה"ע בגופן אמר רב בעבירה. ושנתנו חיתיתם בארץ החיים אמר רב חסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. אמר רב יהודה אמר רב כל פרנס שמטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים אינו רואה בן ת"ח שנאמר (איוב לז כד) לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב:

אמר מר וב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד היכי עביד רבי אליעזר אומר כובש שנא' (מיכה ז) ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וגו' רבי יוסי ברבי חנינא אומר נושא שנאמר (שם) נושא עון ועובר על פשע תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה. אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מיחשיב בהדייהו. אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרב יהושע חליש על רב פפא לשיולי ביה חזא דתקיף ליה עלמא אמר להו עיבירו ליה זוודתא לסוף איתפח הוה קא מיכפיף רב פפא למחזייה אמרי ליה מאי חזית אמר להו אין הכי הוה ואמר להו הקדוש ברוך הוא הואיל ולא מוקים במיליה לא תוקמו בהדיה שנאמר (מיכה ז יח) מי אל כמוך נושא עון וגו', למי נושא עון לעובר על פשע (שם) לשארית נחלתו אמר רבי אחא בר חנינא אליה וקוץ בה לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו (שם ע"ב) למי שמשים עצמו כשיריים. (שמות לד ו) ויעבור ה' על פניו ויקרא אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראה למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין לפני יעשו לפני כסדר הזה ואני אמחול להם עונותיהם. (שם) ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם אני הוא לאחר שיחטא אדם ויעשה תשובה. (שם) אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת אמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג מדות שאינן

חוזרות ריקם שנאמר (שם) הנה אנכי כורת ברית וגו'. אילפא רמי כתיב (שם) ורב חסד וכתיב (שם) ואמת בתחלה אמת ולבסוף ורב חסד. רבי אליעזר רמי כתיב (תהלים סב יב) ולך אדני חסד וכתיב (שם) כי אתה תשלם לאיש כמעשהו בתחלה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולבסוף ולך אדני חסד. רב הונא רמי כתיב (שם קמה יז) צדיק ה' בכל דרכיו וכתיב (שם) וחסיד בכל מעשיו בתחלה צדיק ולבסוף חסיד:

אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם שנאמר (ישעיה ו י) השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו אמר ליה רב פפא לאביי ודילמא קודם גזר דין אמר ליה ושב ורפא לו כתיב איזהו דבר שצריך רפואה הוי אומר זה גזר דין. מיתיבי השב בניתים מוחלין לו לא שב בינתים אפילו הביא כל אילו נביות שבעולם אין מוחלין לו. לא קשיא הא ביחיד הא בצבור. מיתבי (דברים יא יב) תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית וגו' עתים לטובה ועתים לרעה עתים לטובה כיצד הרי שהיו ישראל רשעים גמורים בראש השנה ופסקו להם גשמים מועטים לסוף חזרו בהם להוסיף עליהם א"א שכבר נגזרה גזרה אלא הקדוש ברוך הוא מורידן בזמנן על הארץ שצריכה להם הכל לפי הארץ. עתים לרעה כיצד הרי שהיו ישראל צדיקים גמורים בראש השנה ופסקו להם גשמים מרובין לסוף סרחו לפחות מהן א"א שכבר נגזרה גזרה אלא הקדוש ברוך הוא מורידן שלא בזמנן על הארץ שאינה צריכה להם לטובה מיהא ליקרע לגזר דינייהו ולוסיף להו שאני התם דאפשר בהכי. תא שמע (תהלים קז כג) יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' וגו' ונפלאותיו במצולה ויאמר ויעמד רוח סערה וגו' יעלו שמים ירדו תהומות וגו' יחוגו וינועו כשכור וגו' ויצעקו אל ד' בצר להם וגו' יודו להי' חסדו ונפלאותיו לבני אדם הקדוש ברוך הוא עשה להם סימניות כאכין ורקין שבתורה לומר לך צעקו קודם גזר דין נענין לאחר גזר דין לא נענין הני נמי כיחידין דמו, תא שמע שאלה בלוריא הגיורת את ר"ג כתוב בתורתכם (דברים י יז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד וכתיב (במדבר ו כו) ישא ה' פניו אליך. נטפל לה רבי יוסי הכהן אמר לה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא נתן לו כלום בא לפייס את המלך אמר לו עלבוני מחול לך לך ופייס את חבירך אף הכא נמי כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום עד שבא רבי עקיבא ולימד (פי' תינוקות וע"ש מהרש"א) (דף יח) כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין. הכא נמי ביחיד. וגזר דין דיחיד גופיה תנאי היא דתניא היה רבי מאיר אומר שנים שעולין למטה וחולייין שוה וכן שנים שעולין לגרדום לדין ודינם שוה זה ירד וזה לא ירד זה ניצול

וזה לא ניצול מפני מה זה ירד וזה לא ירד זה ניצול וזה לא ניצול. זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה. ומפני מה זה התפלל ונענה וזה לא נענה זה שהתפלל תפלה שלימה נענה וזה שלא התפלל תפלה שלימה לא נענה. רבי אליעזר אומר כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין. רבי יצחק אומר יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין. וגזר דין דצבור מי מקרע והכתיב (ירמיה ד יד) כבסי מרעה לבך ירושלים למען וגו' וכתיב (שם ב כב) כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית וגו' מאי לאו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין. לא אידי ואידי לאחר גזר דין ולא קשיא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה. כדרב שמואל בר אמי דאמר רב שמואל בר אמי ואמרי לה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן (פ' החולץ וע"ש מהרש"א) מנין לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו מתקרע שנאמר (שמואל א ג יד) ולכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה וגו'. אמר רבא בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה. אביי אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים. כי הא דרבה ואביי תרווייהו מדבית עלי קאתו רבה דעסק בתורה חיי ארבעין שנין אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיי שיתין שנין. תנו רבנן משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתים בן י"ח שנה ובאו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שמא ממשפחת בית עלי אתם דכתיב (ש"א ב לג) וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה וחיו הלכו ועסקו בתורה וחיו והיו קוראין אותה משפחת יוחנן על שמו: אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב מנין לגזר דין של צבור שאינו נחתם. אינו נחתם והכתיב (ירמיה ב כב) נכתם עונך לפני אלא מנין שאף על פי שנחתם מתקרע שנאמר (דברים ד ז) כה' אלהינו בכל קראנו אליו והכתיב (ישעיה נה ו) דרשו ה' בהמצאו התם ביחיד הכא בצבור ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו י' ימים שמראש השנה ועד יום הכיפורים (שמואל א כה לח) ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל. עשרה ימים מאי עבידתייהו אמר רב יהודה אמר רב כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרת ימי תשובה שמראש השנה ועד י"ה:

פיסקא בראש השנה כל באי עולם וכו' מאי כבני מרון הכא תרגימו כבני אימרנא רבי שמעון בן לקיש אמר כמעלות בית חורון אמר רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן וכולן נסקרין בסקירה אחת אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינן (תהלים לג טו) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם מאי קאמר אילימא דהכי קאמר דברינהו לכולי עלמא ומייחד לבייהו כי הדדי הא קא חזינן דלאו הכי אלא הכי קאמר היוצר רואה יחד לבם והוא מבין אל כל מעשיהם:

משנה על ו' חדשים שלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח על אב מפני התענית על אלול מפני ראש השנה על תשרי מפני תקנת המועדות על כסליו מפני החנוכה על אדר מפני הפורים וכו':

גמרא וליפוק נמי אתמוז ואטבת (ע"ב) דאמר רב חנא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא מאי דכתיב (זכריה ח יט) כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה וגו' קרי להו צום וקרי להו ששון ושמחה אלא לאו הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיה לששון ולשמחה יש גזרה צום אין גזרה ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין אי הכי ט' באב נמי אמר רב פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות דאמר מר בו חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר:

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש ואין אני דורש כמותו צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר שנאמר (ירמיה נב ו) בחודש הרביעי בתשעה לחודש ויחזק הרעב בעיר וכתיב (שם) ותבקע העיר ותניא בראשונה בט' לחודש ובשניה בי"ז לחודש ואמאי קרו ליה רביעי רביעי לחדשים. צום החמישי זה בט' באב שבו נשרף בית אלהינו ואמאי קרו ליה חמישי חמישי לחדשים. צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. ואמאי קרו ליה שביעי שביעי לחדשים. צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר (יחזקאל כד א) ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחודש העשירי בעשור לחודש לאמר בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים. ואמאי קרו ליה עשירי עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים כתיקונן ואני איני אומר כן אלא צום העשירי זה ה' בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר שנאמר (שם לג כא) ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחודש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר ועשו יום שמועה כיום שרפה ונראין דברי מדבריו שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והוא אומר על אחרון ראשון ועל ראשון אחרון ועוד שאני מונה לסדר פרעניות ולסדר חדשים בלבד אלא שהוא מונה לסדר חדשים ואני מונה לסדר פורעניות:

(דף יט) בעשרים ותמניא באדר אתא בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא שפעם אחת גזרה המלכות על ישראל שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבת מה עשה יהודה בן שמוע וחבריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה אמרה להן בואו והפגינו בלילה הלכו והפגינו בלילה אמרו אי

שמים לא אחיכם אנחנו לא בני אב אחד אנחנו ולא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרים עלינו גזירות קשות וביטלום ואותו יום עשאוהו יום טוב:

(דף כא ע"ב) כתיב (תהלים יב ז) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים. רב ושמואל חד אמר ני שערי בינה נבראו בעולם וכולם ניתנו למשה בסיני חסר אחת שנאמר (שם ה) ותחסרהו מעט מאלהים. בקש קהלת להיות כמשה שנאמר (קהלת יב י) בקש קהלת למצוא דברי חפץ יצתה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת (דברים לד י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. וחד אמר בנביאים לא קם אבל במלכים קם אלא מה אני מקיים בקש קהלת למצוא דברי חפץ בקש קהלת לדון דינין שבלב שלא בעדים ושלא בהתראה יצתה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת (שם יז ו) על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר:

פרק ב

(דף כג) אמר רבי יוחנן כל שיטה ושיטה שנטלו האומות מירושלים עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לה שנאמר (ישעיה מא יט) אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן וגו' ואין מדבר אלא ירושלים שנאמר (שם סד ט) ציון מדבר היתה ירושלים שממה. ואמר רבי יוחנן כל הלומד תורה ואינו מלמדה דומה להדס במדבר דליכא דליתהני מיניה. איכא דאמרי אמר רבי יוחנן כל הלומד תורה ומלמדה במקום שאין תלמיד חכם דומה להדס במדבר דחביב. ואמר רבי יוחנן אוי להם לעכו"ם שאין להם תקנה שנאמר (שם ס יז) תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחשת וגו' תחת רבי עקיבא וחבריו מאי מביאין ועליהם נאמר (יואל ד כא) ונקיתי דמם לא נקיתי וה' שוכן בציון:

(דף כה) משנה מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח ערבית במערב אמר רבי יוחנן בן מרי עדי שקר הן וכשבאו ליבנה קיבלן ר"ג. ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו וליל עיבורו לא נראה וקיבלן ר"ג אמר רבי דוסא בן הרכינס עדי שקר הן היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה. אמר לו רבי יהושע רואה אני את דבריך שלח ליה רבן גמליאל לרבי יהושע גוזר אני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום שחל י"ה להיות בחשבונך הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר אמר לו יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי שנאמר (ויקרא כג ד) אלה מועדי ה' מקראי קודש וגו' בין בזמנן ובין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס אמר ליה אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד להן לישראל מימות משה עד עכשיו שנאמר (שמות כד ט) ויעל משה ואהרן

נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל למה לא נתפרשו שמותן של זקנים אלא ללמדך שכל ג' וג' שנתמנו בית דין על ישראל הרי הן כבית דין של משה נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל י"ה להיות בחשבונו עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה ותלמידי שקיימת את דברי:

גמרא תנו רבנן (שמות כד א) ושבעים מזקני ישראל למה לא נתפרשו שמותם של זקנים שלא יאמר אדם לחברו פלוני כמשה ואהרן פלוני כאלדד ומידד פלוני כנדב ואביהוא. ואומר (שמואל א יב ו) ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן וגו' ואומר (שם) וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ירובעל זה גדעון ולמה נקרא שמו ירובעל שעשה מריבה עם הבעל בדן זה שמשון ולמה נקרא שמו בדן דאתי מדן יפתח כמשמעו (שם ע"ב) ואומר (תהלים צט ו) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו שקול הכתוב ג' קלי עולם כגי חמורי עולם לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו בדן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלים ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים ואומר (דברים יז ט) ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו הא אין לילך אלא אצל שופט שהיה בימיו ואומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה:

פיסקא נטל מקלו ומעותיו בידו וכו'. תנו רבנן כיון שראה אותו רבן גמליאל עמד על רגליו מכסאו ונשקו על ראשו אמר ליה שלום עליך רבי ותלמידי רבי שלמדתני תורה ברבים ותלמידי שאני גוזר עליך גזירה ואתה מקיימה עליך כתלמיד. אשרי הדור שהגדולים נשמעין לקטנים קל וחומר קטנים נשמעין לגדולים. קל וחומר חיובא הוא אלא מתוך שהגדולים נשמעין לקטנים נושאין קטנים קל וחומר בעצמן:

פרק ג

(דף כט) משנה (שמות יז יא) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך בזמן שמסתכלין ישראל כלפי מעלה ומשעבדין את לבן לאביהם שבשמים היו מתגברין ואם לאו היו נופלין כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כא ח) ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף וגו' וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נמוקין:

פרק ד

(דף לא) תניא רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא בראשון מהו אומר (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה תבל וישבי בה על שם שקנה והקנה ושלט בעולמו בשני מהו אומר (שם מח) גדול ה' ומהולל מאד וגו' על שם שחילק מעשיו ומלך עליהם: בשלישי מהו אומר (תהילים פ"ב:א') אלהים נצב בעדת אל על שם שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. בד' מהו אומר (שם צד) אל נקמות ה' אל נקמות הופיע על שום שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיה בה' מהו אומר (שם פא) הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו. בו' מהו אומר (שם צג) ה' מלך גאות לבש על שם שגמר מעשיו ומלך עליהם. בו' מהו אומר (שם צד) מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת. אמר רבי נחמיה וכי מה ראה רבי עקיבא לחלק בין הפרקים הללו אלא בז' על שום ששבת וקמיפלגי בדרב קטינא דאמר רב קטינא שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב שנאמר (ישעיה ב יא) ונשגב ה' לבדו וגו'. אביי אמר תרי חרוב שנאמר (הושע ו ב) יחיינו מיומים:

אמר רב יהודה בר אידי אמר רבי יוחנן עשר מסעות נסעה שכינה וכולהו מקראי וכנגדן גלתה סנהדרי מגמרא. עשר מסעות נסעה שכינה מקראי. מכפורת לכרוב ומכרוב למפתן וממפתן לחצר ומחצר למזבח וממזבח לגג ומגג לחומה ומחומה להר ומהר לעיר ומעיר למדבר וממדבר עלתה וישבה במקומה שנאמר (הושע ה טו) אלך אשובה אל מקומי מכפורת לכרוב ומכרוב למפתן דכתיב (שמות כה כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת וגו' וכתיב (ש"ב כב יא) וירכב על כרוב ויעוף וכתיב (יחזקאל ט ג) וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית. וממפתן לחצר דכתיב (שם י ד) וירם כבוד ה' מעל הכרוב על מפתן הבית וימלא הבית את הענן והחצר מלאה את נוגה כבוד ה'. ומחצר למזבח דכתיב (עמוס ט א) ראיתי את ה' נצב על המזבח וממזבח לגג דכתיב (משלי כה כד) אלך שבת על פנת גג ומגג לחומה דכתיב (עמוס ז ז) הנה ה' נצב על חומת אנך ומחומה לעיר דכתיב (מיכה ו ט) קול ה' לעיר יקרא ומעיר להר דכתיב (יחזקאל יא כג) ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמוד על ההר ומהר למדבר דכתיב (משלי כא יט) טוב שבת בארץ מדבר וממדבר עלתה וישבה במקומה שנאמר (הושע ה טו) טוב אשובה אל מקומי עד אשר יאשמו:

אמר רבי יוחנן ו' חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה ולא חזרו אמרה תיפח נפשן שנאמר (איוב יא כ) ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש:

וכנגדן גלתה סנהדרי גדולה גמרא מלשכת הגזית לחנויות ומחנויות לירושלים ומירושלים ליבנה (שם ע"ב) ומיבנה לאושא ומאושא ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים ומבית שערים לציפורי ומציפורי לטבריא וטבריא עמוקה מכולן שנא' (ישעיה כט ד) ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך. רבי אלעזר אומר שש גליות גלו שנאמר (שם כו ה) כי השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר אמר רבי יוחנן ומשם עתידין ליגאל שנא' (שם נב ב) התנערי מעפר קומי שבי ירושלים:

(דף לב) תנו רבנן מנין שאומרים אבות שנאמר (תהלים כט ה) הבו להי' בני אלים. ומנין שאומרים כבוד שנאמר הבו להי' כבוד ועוז. ומנין שאומרים קדושת היום שנאמר הבו להי' כבוד שמו השתחוו להי' בהדרת קודש ומנין שאומרים מלכיות זכרונות ושופרות (תניא) רבי אליעזר אומר דכתיב (ויקרא כג כד) שבתון זכרון תרועה מקרא קודש שבתון זה קדושת היום. זכרון אלו זכרונות. תרועה אלו שופרות. מקרא קודש קדשהו בעשיית מלאכה וכו'. ומנין שאומרים מלכיות תניא רבי אומר (ויקרא כג כד) אני ה' וכתיב (שם) בחודש השביעי:

(דף לב ע"ב) בראש השנה אין אומרים בו הלל (שהיה ראוי לומר בו דאיקרי מועד ועי' בפרק אין מערבין מהרש"א) מאי טעמא אמר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מפני מה אין אומרין לפניך ישראל שירה בראש השנה וביום הכיפורים אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה:

סליק מסכת ראש השנה

תענית

פרק א

תענית (דף ב) אמר רבי יוחנן ג' מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים. של חיה דכתיב (בראשית ל כב) וישמע (שם ע"ב) אליה אלהים ויפתח את רחמה. של גשמים דכתיב (דברים כח יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו'. ושל תחיית המתים דכתיב (יחזקאל לז יג) וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם. במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה (וסימנו מפת"ח, "מטר "פרנסה "תחיה "חיה) דכתיב (תהלים קמה טז) פותח את ידך וגו'. ורבי יוחנן מאי טעמא לא קאמר לה להאי אמר לך רבי יוחנן גשמים נמי היינו פרנסה.

(דף ג) תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מאי טעמא אמר רבי חנינא טל ורוחות אינן נעצרין טל מנלן דלא מיעצר דכתיב (מ"א יז א) ויאמר אליהו התשבי וגו' חי ה' וגו' אם יהי השנים האלה טל ומטר וגו' וכתיב (שם יח א) לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה ואלו טל לא קאמר ליה מאי טעמא משום (שם ע"ב) דלא מיעצר וכי מאחר דלא מיעצר אליהו אשתבועי למה ליה. הכי קאמר ליה אפילו טל דברכה נמי לא אתי וליהדריה לטל דברכה משום דלא מינכרא מילתא. רוחות מנא ליה דלא מיעצרי אמר רבי יהושע בן לוי דאמר קרא (זכריה ב י) כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה' מאי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל אילימא הכי קאמר דבדרתינכו בד' רוחי דעלמא האי כארבע בארבע מיבעי ליה (פ"ק דמסבת עבודת כוכבים וע"ש מהרש"א) אלא דמכניפנא לכו מד' רוחי עלמא. מארבע מיבעי ליה. אלא הכי קאמר כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל:

אמר רב יהודה זיקא דבתר מיטרא כמיטרא עיבא דבתר מיטרא כמיטרא שמשא דבתר מיטרא כתרי מיטרי למעוטי מאי למעוטי גילהי דליליא ושמשא דביני קרחי:

ואמר רבא מעלי תלגא לטורי כה' מיטרי לארעא שנאמר (איוב לז ו) כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עזו:

ואמר רבא תלגא לטורא מטרא רזיא לאילני מיטרא ניחא לפירי (דף ד) עורפילא אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא ליה מאי עורפילא עורו פילי:

ואמר רבא האי צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא דכיון דנבט נבט. ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה שנאמר (ירמיה כג כט) הלוא כה דברי כאש נאם ה'. אמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם שנאמר (שם) וכפטיש יפוצץ סלע אמר ליה רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב (דברים ח ט) ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה. אמר רבינא אפילו הכי מיבעי ליה לאינש למילף נפשיה בניחותא שנאמר (קהלת יא י) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן לבי השיבוהו כהוגן לאחד השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם דכתיב (בראשית כד יג) ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים והיה הנערה אשר אומר אליה וגו' יכול אפילו חיגרת או סומא השיבוהו כהוגן ונזדמנה לו רבקה. שאול בן קיש דכתיב (ש"א יז כה) והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו (לאשה) ואת בית אביו יעשה חפשי יכול אפילו עבד וממזר השיבוהו

כהוגן ונזדמן לו דוד. יפתח הגלעדי דכתיב (שופטים יא לא) והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה להי' והעליתיהו עולה יכול אפילו דבר טמא והשיבוהו שלא כהוגן ונזדמנה לו בתו. והיינו דקא אמר להו נביא לישראל (ירמיה ח כב) הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם וכתיב (שם יט ה) אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. אשר לא צויתי זה בנו של מישע מלך מואב שנאמר (מ"ב ג כז) ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל ויסעו מעליו וישובו לארץ. ולא דברתי זו בתו של יפתח הגלעדי. ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם. אמר רבי ברכיה אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והשיבה הקדוש ברוך הוא כהוגן דכתיב (הושע ו ג) ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ. אמר לה הקדוש ברוך הוא בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש פעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר (הושע יד ו) אהיה כטל לישראל ועוד שאלה שלא כהוגן אמרה לפניו רבונו של עולם (ש"ה ח ו) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך אמר לה הקדוש ברוך הוא בתי את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר (ישעיה מט טז) הן על כפים חקותיך:

(דף ה) משנה עד אימתי שואלין את הגשמים רבי יהודה אומר עד שיעבור הפסח רבי יוסי אומר עד שיצא ניסן שנאמר (יואל ב כג) ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון:

גמ' א"ל רב נחמן לרב יצחק יורה בניסן יורה במרחשון הוא דתניא יורה במרחשון ומלקוש בניסן אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן בימי יואל בן פתואל נתקיים מקרא זה דכתיב ביה (שם א ד) יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל. אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן. אמר להם נביא לישראל צאו וזרעו. אמרו לו מי שיש לו קב חיטין או קבים שעורין יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אף על פי כן צאו וזרעו. ונעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלים ומה שבסדקים ומה שבחורי נמלים יצאו וזרעו בשני ובשלישי וברביעי ירדה להם רביעה שניה בחמישי בניסן והקריבו עומר בששה עשר בניסן נמצאת התבואה הגדילה בששה חדשים גידלה באחד עשר יום. ונמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים קרב מתבואה של י"א יום ועל אותו הדור הוא אומר (תהלים קכו ה) הזורעים בדמעה ברנה יקצרו:

ואמר ליה רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב (מלכים ב ח א) כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים בהנך ז' מאי אכול אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן שנה ראשונה אכלו מה

שבבתים. שניה אבלו מה שבשדות ובכרמים. שלישית בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה. חמישית בשר שקצים ורמשים. ששית בשר בניהם ובנותיהם. שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר (ישעיה ט יט) איש בשר זרועו יאכלו:

ואמר ליה רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב (הושע יא ט) בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר משום דבקרבך קדוש לא אבוא בעיר אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אמר הקדוש ברוך הוא לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה ומי איכא ירושלים למעלה אין דכתיב (תהלים קכב ג) ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו:

ואמר ליה רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב (ירמיה י ח) ובאחת יבערו ויבטלו מוסר הבלים עץ הוא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אחת היא שמבערת רשעים בגיהנם מאי היא ע"א. כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא וכתיב התם (ירמיה י טו) הבל המה מעשה תעתועים:

ואמר ליה רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב (שם ב יג) כי שתים רעות עשה עמי תרתין הוא דהוו עשרין ותרתין שביק להו אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אחת היא (שם ע"ב) ששקולה כשתים ומאי ניהו ע"א דכתיב כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים וכתיב (שם) כי עברו איי כתיים וראו וגו' הן היתה כזאת ההימר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל. תנא כותיים עובדים לאש וקדריים עובדין למים ואף על פי שיודעין שהמים מכבין את האש לא המירו אלהיהם ועמי המיר כבודו בלא יועיל:

ואמר ליה רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב (ש"א ח א) ויהי כאשר זקן שמואל ומי סיב שמואל כולי האי והא בר נ"ב הוה דאמר מר (מ"ק פ"ג) מת בנ"ב שנה זהו מיתתו של שמואל הרמתי. אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן זקנה קפצה עליו דכתיב (ש"א טו יא) נחמתי כי המלכתי את שאול אמר לפניו רבונו של עולם שקלתני כמשה ואהרן דכתיב (תהלים צט ו) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא יתבטלו מעשה ידי בחיי אמר הקדוש ברוך הוא היכי אעביד לימות שאול לא קא שביק שמואל לימות שמואל אדזוטר מרנני אבתריה לא לימות שאול ולא לימות שמואל כבר הגיעה מלכות דוד ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא אמר הקדוש ברוך הוא אקפוץ עליו זקנה היינו דכתיב (ש"א כב ו) ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה וכי מה ענין גבעה אצל רמה אלא לומר לך מי גרם לשאול שישב בגבעה שתי שנים ומחצה תפלתו של שמואל הרמתי ומי מידחי גברא מקמי גברא אין דאמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (הושע ו ה) על

כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי במעשיהם לא נאמר אלא באמרי פי אלמא מידחי גברא מקמי גברא:

רב נחמן ורב יצחק הוו יתבי בסעודתא אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק לימא מר מלתא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעיד אמר לי הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת. אמר ליה וכי בכדי ספדו ספדיא וחנטו חנטיא וקברו קבריא אמר ליה מקרא אני דורש שנאמר (ירמיה ל י) ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. כי הוה מיפטר אמר ליה ליברכן מר. אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו וכשבקש לילך אמר לו אילן במה אברכך אם אומר שיהיו פירותיך מתוקין הרי פרותיך מתוקין שיהיה צלך נאה הרי צלך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעים ממך (דף ו) יהיו כמותך אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי יש לך תורה ואם לגדולה הרי יש לך גדולה ואם לכבוד הרי יש לך כבוד ואם בעושר הרי יש לך עושר ואם בבנים הרי יש לך בנים אלא יהי רצון שיהיו כל צאצאי מעיך כמותך:

(דף ז) אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים דאלו תחיית המתים לצדיקים ואלו הכא בין לצדיקים בין לרשעים ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים קבעוה בתחיית המתים. אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שנתנה בו תורה שנאמר (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה שנאמר (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. רבא אמר יותר מיום שנתנה בו תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול. רבא רמי כתיב (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי אם ת"ח הגון הוא כטל ואם לאו עורפיהו כמטר:

תניא היה רבי בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנא' (משלי ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר (שם) רפאות תהי לשרך ואומר (שם ח לה) כי מוצאי מצא חיים וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר יערוף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנא' (דברים כא ד) וערפו שם את העגלה בנחל:

אמר ליה רבי זירא לרבי ירמיה ליתי מר ליתני אמר ליה חליש לבי ולא יכילנא לימא מר מלתא דאגדתא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (דברים כ יט) כי האדם עץ השדה וכי אדם עץ השדה הוא אלא משום דכתיב (שם) כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות וכתיב אותו תשחית וכרת. הא כיצד, אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות ואם לאו אותו תשחית וכרת:

אמר רבי חמא בר חנינא מאי דכתיב (משלי כז יז) ברזל בברזל יחד לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני ת"ח מחדדין זה את זה בהלכה אמר רבה בר בר חנה למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאם ה' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי. והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב (שם נ לו) חרב אל הבדים ונואלו (ברכות פ"ט. מכות פ"ב ועי"ש מהרש"א) חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר ונואלו ולא עוד אלא שחוטאין כתיב הכא ונואלו וכתיב התם (במדבר יב יא) אשר נואלנו ואשר חטאנו ואי בעית אימא מהכא (ישעיה יט יג) נואלו שרי צוען וגו':

אמר רב נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה כעץ שנאמר (משלי ג יט) עץ חיים היא למחזיקים בה לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף תלמיד חכם קטנים מחדדים את הגדולים והיינו דאמר רבי חנינא הרבה למדתי מרבותי ומחברי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם:

רבי חנינא בר פפא רמי כתיב (ישעיה כא יד) לקראת צמא התיו מים, וכתיב (שם נה א) הוי כל צמא לכו למים אם תלמיד חכם הגון הוא לקראת צמא התיו מים, ואם לאו הוי כל צמא לכו למים. רבי חנינא בר חמא רמי כתיב (משלי ה טז) יפוצו מעינותיך חוצה וכתיב (שם) יהיו לך לבדך אם תלמיד הגון הוא יפוצו מעינותיך חוצה ואם לאו יהיו לך לבדך. אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. אמר רבי אושיעא למה נמשלו דברי תורה לג' משקין הללו במים וביין ובחלב דכתיב הוי כל צמא לכו למים וכתיב (שם) לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב לומר לך מה שלשה מיני משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עליו והיינו דאמרה ליה ברתיה דקיסר לרבי יהושע בן חנניא אי חכמה מפוארה בכלי מכוער אמר לה בתי מלכא אביך במאי רמי חמרא אמרה ליה במאני דפחרא אמר

לה כ"ע במאני דפחרא ואביך במאני דפחרא אמרה ליה אלא במאי נירמי אמר לה כגון אתון דחשיביתו רמו במאני דכספא ודדהבא אזלה אמרה ליה לאבוה רמי לחמרא במאני דדהבא ודכספא ותקיף אמר לה לברתיה מאן אמר לך הכי אמרה ליה רבי יהושע בן חנניא קריוה לרבי יהושע בן חנניא אמר ליה אמאי אמרת לה הכי אמר ליה כי היכי דאמרה לי איהי הכי אמרי לה. והא איכא דשפירי וגמירי (שם ע"ב) אי הוו סנו טפי הוו גמירי. ד"א מה ג' משקין הללו נפסלים בהיסח הדעת אף דברי תורה אין משתכחין אלא בהיסח הדעת:

אמר רבי חמא בר חנינא גדול יום הגשמים כיום (ל' בריאה נאמר על יש מאין כמו בריאת ש"ו) שנבראו בו שמים וארץ שנאמר (ישעיה מה ח) הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו בראתים לא נאמר אלא בראתיו. אמר רבי אושעיא גדול יום הגשמים שאפילו ישועה פרה ורבה בו דכתיב תפתח ארץ ויפרו ישע. אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אלא אם כן נמחלו עונותיהן של ישראל שנאמר (תהלים פה ב) רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. אמר ליה זעירא מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה (מ"א ח לד) ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת וגו'.

אמר רב חסדא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל בטול תרומות ומעשרות שנא' (איוב כד יט) ציה גם חום ינזלו מימי שלג מאי משמע תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים:

אמר רבי שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר (איוב כה כג) רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר. אמר רב סלא אמר רב המנונא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים שנאמר (ירמיה ג ג) וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו':

ואמר רב סלא אמר רב המנונא כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה שנאמר (שם) ומצח אשה זונה היה לך. רב נחמן בר יצחק אמר בידוע שנכשל בעבירה שנאמר היה לך ולא נאמר יהיה לך. אמר רבה בר הונא כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע שנאמר (משלי כא כט) העז איש רשע בפניו. רב נחמן בר יצחק אמר מותר לשנאותו שנאמר (קהלת ח א) ועז פנים ישונא אל תקרי ישונא אלא ישנא. רב יוסף אמר מהכא (איוב לז כא) ועתה לא ראו בהיר בשחקים ורוח עברה ותטהרם ואין אור אלא תורה שנאמר (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור בהיר הוא בשחקים תני דבי רבי ישמעאל אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין להוריד טל ומטר רוח עברה ותטהרם:

אמר רבי אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל שנאמר (איוב לו לב) על כפים כסה אור בעון כפים כסה אור ואין כפים אלא חמס שנאמר (יונה ג ח) ומן החמס אשר בכפיהם ואין אור אלא מטר שנאמר (איוב לז יא) יפוץ ענן אורו מאי תקנתיה ירבה בתפלה שנא' (שם לו לב) ויצר עליה במפגיע ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר (ירמיה ז טז) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תפגע בי:

ואמר רבי אמי מאי דכתיב (קהלת י י) אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם ראית רקיע שקהה כברזל מלהוריד טל ומטר בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין שנאמר והוא לא פנים קלקל מה תקנתן יתגברו ברחמים שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם הוכשרו מעשיהם מעיקרא:

ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד (דף ה) שתלמודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו שנאמר והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה ירבה בישיבה שנאמר וחילים יגבר. ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתניתין ארבעים זמנין כנגד ארבעים יום שנתנה תורה ועייל לקמיה דרבי יוחנן. רב אדא בר אהבה מסדר מתניתין עשרין וארבע זימנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא:

רבא אמר אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים שנאמר והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה ירבה עליו רעים שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא:

ואמר רבי אמי מאי דכתיב (קהלת י יא) אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחושת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין באותו הדור מאי תקנתן ילכו אצל מי שיודע ללחוש וילחוש דכתיב (איוב לו לג) יגיד עליו רעו. ואין יתרון לבעל הלשון (לפי סדר הכתובים צ"ל דקרא יגיד עליו וגו' מביא הבע"י בתר ויצו עליו וכן גי' הש"ס וה"פ דהיינו שיגיד עליו בתפלה רעו שהוא חסיד) וכל מי שיודע ללחוש ואינו לוחש מה הנאה יש לו ואם לחש ולא נענה מה תקנתיה ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה שנאמר (שם) ויצו עליה במפגיע ואין פגיעה אלא תפלה שנא' (ירמיה ז יז) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ואם לחש ונענה והגיס דעתו עליו מביא אף לעולם שנאמר (איוב לו לג) מקנה אף על עולה:

אמר ריש לקיש מאי דכתיב (קהלת י יא) אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרות לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אמר להם ואין יתרון לבעל הלשון:

אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו שנאמר (איכה ג מא) נשא לבבנו אל כפים אוקים רבי שמואל בר נחמני אמורא עליה ודרש (תהלים עח לו) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון וגו' קשיין אהדדי לא קשיא הא ביחיד הא בצבור:

אמר רבי אמי אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה שנאמר (תהלים פה יב) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. אמר רבי יוחנן כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו את הדין מלמעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף רבי חייא בר אבין אמר רב הונא מהכא (תהלים צ יא) וכיראתך עברתך ריש לקיש אמר מהכא (ישעיה סד ד) פגעת את שש ועושה צדק בדרכיך יזכרוך הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע:

בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד נבעי רחמי אתרתי לא אפשר אלא לבעי רחמי אמותנא וכפנא נסבול אמר להו רבי שמואל בר נחמני ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב (תהלים קמה טז) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ומנא לן דלא מצלינן אתרתי דכתיב (עזרא ח כג) ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת מכלל דאיכא אחריתי. במערבא אמרי משמיה דר' חגי מהכא (דניאל ב יח) ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנה מכלל דאיכא אחריתי.

בימי רבי זירא גזור גזירה דלא למיתב בתעניתא אמר להו רבי זירא נקבליניה עילוון ולכי בטיל גזירה ליתביה אמרי ליה מנא לך הא אמר להו דכתיב (שם י) ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך:

אמר רבי יצחק אפילו שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה היינו דאמר רבה בר שילא קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא. אמר אמימר אי לאו דצריך לברייתא בעינן רחמי עליה ומבטלינן ליה. ואמר רבי יצחק שמש בשבת צדקה לעניים שנאמר (מלאכי ג כ) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא. ואמר רבי יצחק גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו שנאמר (דברים כח יב) לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך. ואמר רבי יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר (שם) יצו ה' את הברכה באסמיך. תני דבי רבי ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. תנו רבנן הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה

ידינו. התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואחר כך בירך הרי זו תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד (חולין פרק כ"ה וע"ש מהרש"א) ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין.

ואמר רבי יוחנן אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים שנאמר (משלי כה יד) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב (דף ט) (דברים יד כב) עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש אמר ליה אימא לי פסוקיך אמר ליה עשר תעשר. אמר לי ומאי עשר תעשר אמר ליה עשר בשביל שתתעשר אמר ליה מנא לך אמר ליה זיל נסי אמר ליה ומי שרי לנסויי לקודשא בריך הוא והא כתיב (דברים ו טז) לא תנסו את ה' אמר ליה הכי אמר רבי אושעיא חוץ מזו שנאמר (מלאכי ג י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די מאי עד בלי די אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. אמר ליה אי הוה מטינא התם להאי פסוקא לא הוינא צריכנא לך ולרבי אושעיא רבך:

ותו אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש דיתיב ואמר (משלי יט ג) אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו יתיב רבי יוחנן וקא מתמה אמר מי איכא מידי דכתיבי בכתובים דלא רמיזי באורייתא. אמר ליה אטו הא מי לא רמוזי והא כתיב (בראשית מב כח) ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו דל עיניה וחזא ביה אתיא אימיה אפיקתיה אמרה ליה תא מקמיה דלא ליעביד לך כדעבד לאבוך:

ואמר רבי יוחנן מטר בשביל יחיד דכתיב (דברים כח יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' לתת מטר ארצך. פרנסה בשביל רבים דכתיב (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. מיתיבי רבי יוסי ברבי יהודה אומר ג' פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה, אהרן ומרים (פרק הפועלים עיין שם מהרש"א) ושלשה מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר, וענן ומן. באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה. מתה מרים נסתלק הבאר שנאמר (במדבר כ א) ותמת שם מרים וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה וחזרה בזכות שניהם. מת אהרן נסתלקו ענני כבוד שנאמר (שם כא א) וישמע הכנעני מלך ערד (ר"ה פ"ק וע"ש בת"ה ובחי"א) מה שמועה שמע. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכסבור ניתנה לו רשות להלחם בישראל והיינו דכתיב (שם כ) ויראו כל העדה כי גוע אהרן אמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו כדריש לקיש דאמר ריש לקיש כי משמש בד' לשונות אי, דלמא, אלא, דהא. חזרו שניהם בזכות משה. מת משה

נסתלקו כולן שנא' (זכריה יא ח) ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד וכי בירח אחד מתו והלא מרים מתה בניסן ואהרן באב ומשה באדר אלא מלמד שנסתלקו כולם בירח אחד אלמא אשכחן פרנסה בשביל יחיד. שאני משה כיון דאלים זכותיה כרבים דמי:

רב הונא בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מווסתניי הוו שכיחי קמיה דרבא כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דרב פפא כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי חלש דעתיה (ע"ב) אקרויה בחלמיה (זכריה יא ח) ואכחיד את שלשת הרועים למחר כי הוו מפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן לשלמא. רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא הוה מקשי ליה טובא יומא חד חזיה דנפל על אפיה שמעיה דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה:

תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כלו ממימי אוקינוס הוא שותה שנאמר (בראשית ב ו) ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה. אמר ליה ר' יהושע והלא מימי אוקינוס מלוחין הם אמר ליה מתמתקין הן בעבים רבי יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר (דברים יא יא) למטר השמים תשתה מים אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהעננים מתגברין ועולין עד לרקיע ופותחין פיהם כנאד ומקבלין מי מטר שנאמר (איוב לו כז) יזוקו מטר לאדו והם מנוקבות ככברה ובארות ומחשרות מים על גבי קרקע שנא' (ש"ב כב יב) חשרת מים עבי שחקים ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנברא בו שמים וארץ שנא' (איוב ט י) עושה גדולות עד אין חקר וכתיב (איוב ה י) הנותן מטר על פני ארץ וכתיב להלן (ישעיה מ כח) הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם וגו' עד אין חקר לתבונתו וכתיב (תהלים סה ז) מכין הרים וגו'.

תנו רבנן ארץ ישראל נבראת תחלה וכל העולם כולו נברא לבסוף שנאמר (משלי ח כו) עד לא עשה ארץ וחוצות. תנו רבנן ארץ ישראל שותה בתחלה וכל העולם כולו בסוף שנאמר (איוב ה י) הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו שותה מתמצית משל לאדם שמגבן את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. ארץ ישראל משקה הקדוש ברוך הוא בעצמו וכל העולם כולו משקהו על ידי שליח שנאמר (איוב ה י) הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. אמר רבי יהושע בן לוי כל העולם כולו תמציתה של גן עדן הוא שותה שנאמר (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. תנא מתמצית בית כור שותה תרקב:

תנו רבנן מצרים הויא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה ומצרים אחד מס' בכוש וכוש אחד מס' בעולם ועולם אחד מס' בגן וגן אחד מס' בעדן ועדן אחד מס' בגיהנם נמצא כל העולם כולו ככסוי קדרה לגיהנם. וגיהנם אין לו שיעור ויש אומרים עדן אין לו שיעור: ויאמר יעקב לבניו למה תתראו (בראשית מב א) אמר להם יעקב לבניו אל תתראו עצמכם כשאתם שבעים לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל כדי שלא יתקנאו בכם. (שם מה כד) אל תרגזו בדרך אמר רבי אלעזר אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו עליכם הדרך איני והא אמר אלעאי ברבי ברכיה שני תלמידי חכמים שמהלכין בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויין לישרף שנאמר (מ"ב ב יא) ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם. טעמא דאיכא דבור הא ליכא דבור ראויין לישרף. לא קשיא הא למיגרס הא לעיוני. במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר אל תפסיעו פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. והכניסו חמה לעיר (פסחים פ"א פ' הכונס ע"ש רש"א) כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב שנאמר (בראשית מד ג) הבוקר אור והאנשים שולחו:

תנו רבנן בזמן שישראל שרוין בצער ופירש אחד מהם באים שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהם על ראשו ואומרים זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור. תניא אידך בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר (ישעיה כב יג) והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתה כי מחר נמות מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון אלא יצער אדם עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור שנא' (שמות יז יב) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר אחד או כסת אחת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור ושמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידין בו שנאמר (חבקוק ב יא) כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה. דבי רבי שילא אמרי ב' מלאכי השרת המלוין לו לאדם הם מעידין עליו שנאמר (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך. רבי חדקא אומר נשמתו של אדם היא מעידה עליו שנאמר (מיכה ז ד) משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. ויש אומרים איבריו של אדם מעידים בו שנאמר (ישעיה מג י) אתם עדי נאם ה':

אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא שנאמר (במדבר ו יא) וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזו נפש חטא אלא שציער נפשו מן היין והלא דברים קל וחומר ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה. רבי אלעזר אומר נקרא קדוש שנאמר (שם ה) קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו והלא דברים קל וחומר ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא קדוש המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה ולשמואל הא איקרי קדוש ההוא אגדל פרע קאי, ורבי אלעזר הא איקרי חוטא ההוא דמסאיב נפשיה. ומי אמר רבי אלעזר הכי והא אמר רבי אלעזר לעולם יראה אדם עצמו (ע"ב) כאלו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר (הושע יא ט) בקרבך קדוש לא קשיא הא דמצי לצעורי נפשיה הא דלא מצי לצעורי נפשיה. ריש לקיש אמר נקרא חסיד שנאמר (משלי יא יז) גומל נפשו איש חסד. אמר רבי ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים. אמר רב ששת האי בר בי רב דיתיב בתעניתא כלבא ליכול שירותיה:

(דברים לב ד) אל אמונה ואין עול אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים לעולם הבא אפילו על עבירה קלה שעושין כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעושין ואין עול כשם שמשלמים שכר לצדיקים לעולם הבא אפילו על מצוה קלה שעושים כך משלמים שכר לרשעים בעולם הזה אפילו על מצוה קלה שעושין. צדיק וישר הוא אמרו בשעת פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפטרין לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר הן ואומרים לו חתום וחותם שנאמר (איוב לז ז) ביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני לקיים מה שנאמר (תהלים נא ו) למען תצדק בדברך וגו':

(דף יד ע"ב) אמר רבי אלעזר אין אדם חשוב רשאי לחגור שק על בשרו אלא אם כן נענה כיהורם בן אחאב שנאמר (מ"ב ו ל) ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עובר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו מבית. ואמר רבי אלעזר לא הכל בנפילה ולא הכל בקריעה משה ואהרן בנפילה יהושע וכלב בקריעה משה ואהרן בנפילה שנאמר (במדבר יד ה) ויפול משה ואהרן וגו' יהושע וכלב בקריעה דכתיב ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם:

(דף טו) ואמר רבי אלעזר לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחואה מלכים בקימה ושרים בהשתחואה מלכים בקימה שנא' (ישעיה מט א) כה אמר ה' גואל ישראל וגו' לכזה נפש וגו' מלכים יראו וקמו ושרים בהשתחואה שנאמר שרים וישתחוו מתקיף לה רבי זירא

ואיתימא רבי שמואל בר נחמני אי כתיב ישתחוו כדקאמרינן השתא דכתיב וישתחוו הא והא עבוד:

ארנב"י אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה שנאמר (תהלים צז יא) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה:

פרק ב

(דף טו) משנה והזקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושין אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא האלהים את שקם ואת תעניתם אלא (יונה ג י) וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וכן הוא אומר בקבלה (יואל ב יג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם:

(דף טז) גמרא תנו רבנן יש שם זקן אומר זקן ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה אטו זקן דאמרינן אף על גב דלאו חכם הוא אמר אביי הכי קאמר יש שם זקן והוא חכם אומר זקן והוא חכם אין שם זקן והוא חכם אומר חכם אין שם לא זקן ולא חכם אומר אדם של צורה אחינו לא שק ולא תענית גורמין אלא תשובה ומעשים טובים גורמין שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם וירא האלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. (יונה ג ח) ויתכסו שקים האדם והבהמה מאי עבוד אסרי את הבהמה לחוד והולדות לחוד אמרו רבונו של עולם אם אתה מרחם עלינו אנו מרחמים על אלו ואם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו. (שם) ויקראו אל אלהים בחזקה מאי אמור אמר רב שמואל אמרו לפניו רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב יכול ושאינו יכול צדיק ורשע מי נדחה מפני מי. (שם) וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם מאי ומן החמס אשר בכפיהם אמר שמואל אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע את הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו:

(דף יח) תניא (פ"ק דר"ה וע"ש מהרש"א) בעשרים ותמניא ביה אתת בשורתא מבתא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא שפעם אחת נגזרה גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות מה עשה יהושע בן שמוע וחביריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצוין אצלה אמרה להם בואו והפגינו בלילה עמדו והפגינו בלילה ואמרו אי שמים לא אחיכם אנחנו לא בני אב אחד אנחנו לא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות ובטלום ואותו היום עשאוהו יום טוב:

ע"ב מאי טוריינוס אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לוליאנוס ואת פפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניה, מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויצילכם מידי כדרך

שהציל לחנניה, מישאל ועזריה מיד נבוכדנאצר אמרו לו חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורים היו וראוין ליעשות להם נס ונבוכדנאצר מלך הגון היה וראוי ליעשות נס על ידו ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו ואנחנו נתחייבנו הריגה למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש ביד המקום הרבה דובים יש הרבה אריות יש הרבה נמרים יש שפוגעין בנו והורגין אותנו ולא מסרנו הקב"ה בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך אף על פי כן הרגם מיד אמרו לא זזו משם עד שבאתה דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגזירין:

פרק ג

(דף יט ע"ב) תנו רבנן פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גוריון אצל הגמון אחד שהיה שם אמר ליה הלוני שתים עשרה מעינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך שתים עשרה מעינות מים ואם לאו הריני נותן לך שתים עשרה ככרי כסף וקבע לו זמן כיון שהגיע זמנו ולא ירדו גשמים בשחרית שלח לו שגר לי או מים או מעות שלח לו עדיין יש לי שהות ביום וכן בצהרים וכן במנחה שלח לו שגר לי או מים או מעות שלח לו עדיין יש לי שהות ביום לגלג עליו אותו הגמון אמר אפשר כל השנה כלה לא ירדו גשמים (דף כ) ועכשיו ירדו גשמים מיד נכנס לבית המרחץ בשמחה ובעוד שאותו הגמון בבית המרחץ נכנס נקדימון בן גוריון לבית המקדש כשהוא עצב ונתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי כדי שיהיו מים מצויין לעולי רגלים מיד עלו עבים וירדו להם גשמים עד שהיו מלאות כל המעיינות והותירו יצא אותו הגמון מן המרחץ ונקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש כשפגעו זה בזה אמר ליה תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך אמר ליה יודע אני שאלהיך לא הרעיש את העולם אלא בשבילך אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותי שכבר שקעה חמה ומים ברשותי ירדו חזר ונכנס נקדימון בן גוריון לבית המקדש ונתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבונו של עולם הודע שיש לך אהובים בעולמך וכשם שעשית לי נס בראשונה כן עשה לי נס באחרונה מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה חמה אמר אותו הגמון אלמלא שנקדה חמה היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותי. תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו ולמה נקרא שמו נקדימון שנקדה חמה בעבורו:

תנו רבנן ג' נקדה להם חמה ואלו הן משה, ויהושע ונקדימון בן גוריון. נקדימון בן גוריון הא דאמרן, יהושע דכתיב (יהושע י יג) וידום השמש וירח עמד אלא משה מנא ליה אמר רבי אלעזר אתיא אחל אחל כתיב הכא (דברים ב כה) אחל תת פחדך וכתיב התם

(יהושע ג ז) אחל גדלך. רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אתיא תת תת כתיב הכא תת אחל תת פחדך וכתיב התם (שם י יב) ביום תת ה' את האמורי וגו', רבי יוחנן אמר אתיא מגופיה דקרא (דברים ב כה) אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך אימתי ורגזו וחלו מפניך בשעה שעמדה לו חמה למשה:

תנו רבנן לעולם יהא אדם רך כקנה ולא יהא קשה כארז מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדול גדור מבית רבו והיה רוכב על חמור ומטייל על שפת הנהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה (ע"ב) נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו אמר ליה ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך אמר ליה איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר ליה נעניתי לך מחול לי אמר ליה איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי אמר להם למי אתם קורין רבי רבי אמרו לו לזה שמטייל אחריך אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל אמרו לו מפני מה אמר להם כך וכך עשה לי אמרו לו אף על פי כן מחול לו שאדם גדול הוא בתורה אמר להו בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן מיד נכנס רבי אליעזר ברבי שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז:

ההיא אשיתא רעיתא דהות בנהרדעא דלא הוה חלף רב ושמואל תותא אף על גב דקימה באתרה תליסר שנין ולא נפלה יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם אמר שמואל לרב ניתי מר ונקיף אמר ליה לא צריכנא האידנא דהא איכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפישא זכותיה ולא מסתפינא:

רב הונא הוה ליה חמרא בההוא ביתא דהות רעיעא בעא לפנוייה ליה עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכיה בשמעתא התם עד דפנייה בתר דנפקו נפל ביתא ארגיש רב אדא בר אהבה ואיקפד. סבר לה כי הא דרבי ינאי דאמר רבי ינאי לעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום הסכנה ויאמר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם תמצא לומר עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו. אמר רב חנן מאי קרא דכתיב (בראשית לב יא) קטונתי מכל החסדים וגו'. מאי הוה עובדיה דרב אדא בר אהבה כי הא דאיתמר שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני בחכמה ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד' אמות

בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי בחכינתו ואמרי לה בחניכתו:
אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעליותא דהוה עביד רב הונא אמר ליה בינקותיה לא דכירנא בסיבותיה דכירנא דכל יומא דעיבא הוו מפקין ליה בגוהרקא דדהבא וסייר לה לכולא מתא וכל אשיתא דהות רעיעתה הוה סתר לה אם אפשר למרה בני לה ואם לא בנו לה איהו מדנפשיה. וכל פניא דמעלי שבתא הוה משדר שלוחא לשוקא וכל ירקא דהוה יתיר לגינאי זבין להו ושדי להו בנהרא וניתבוה לעניים אמר זימנין דסמכא דעתייהו ולא אתי למזבן, ולשדייה לבהמה סבר מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה ולא ליזבנן כלל נמצאת אתה מכשילן לעתיד לבא. כד הוה ליה מילתא דאסותא הוה מלי כוזא דמיא ותלי ליה בסיפא דביתא ואמר כל דבעי ליתי ולשקול. כי הוה כריך ריפתא הוה פתח לדשא ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול. אמר רבא כולהו מצינא מקיימנה לבר מהא דלא מצינא למעבד (דף כא) משום דנפישי בני חילא דמחווזא:
אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מלתא טובא אמרו ניקום וניזול וניעביד עיסקא ונקיים בנפשין (דברים טו ד) אפס כי לא יהיה בך אביון אזלו איתיבו תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי סיפתא אתו תרי מ"ה שמעיה רבי יוחנן דקאמר חד לחבריה נישרי עלייהו האי גודא ונקטלינהו שמניחין חיי העולם ועוסקין בחיי שעה אמר ליה אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע. אמר ליה רבי יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמר ליה לא. אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא אמר ליה רבי יוחנן איהדר ואקיים בנפשאי כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר"י הדר אילפא לא הדר, עד דאתא אילפא מלך רבי יוחנן. אמרו לו אי יתיב מר לא הוה מליך מר אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא אתא ההוא סבא תנא ליה האומר תנו שקל לבני וכו':
אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא מב' עיניו וגידם משתי ידיו וקיטע מב' רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים פעם אחת בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואחר כך לפנות את הכלים אמר להם בני פנו את הכלים ואחר כך פנו את מטתי שמובטח לכם כל זמן שאני בבית אין הבית נופל פינו את הכלים ואחר כך פינו את מטתו ונפל הבית. אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך אמר להם בני אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל

ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגלי שלא חסו על רגליך יתקטען ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין. אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך:

ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מלתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה זימנא חדא בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר אמרו מאן יזיל יזיל נחום איש גם זו דמלומד בניסים הוא שדרו בידיה מלא סיפטא דאבנים ומרגליות אזל ובת בההוא דירה בליליא קמו הנך דיוראי ושקלינהו לסיפטא ומלינהו עפרא למחר כי חזינהו אמר גם זו לטובה כי מטא התם שרינהו לסיפטא חזינהו דמלו עפרא בעא מלכא לקטלינהו לכולהו אמר קא מחייכו בי יהודאי אתא אליהו אדמי ליה כחדא מינייהו אמר ליה דילמא הא עפרא מעפרא דאברהם אבוהון הוא דכי הוה שדי עפרא הוו סייפי גילי הוו גירי דכתיב (ישעיה מא ב) יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו הויא חדא מדינתא דלא מצי למיכבשה בדקו מיניה וכבשוה עיילוהו לבי גנזיה ומלוהו לסיפטיה אבנים טובות ומרגליות ושדרוהו ביקרא רבא כי אתו ביתו בההוא דיורא אמרו ליה מאי אייתית בהדך דעבדי לך יקרא כולי האי אמר להו מאי דשקלי מהכא סתרו לדירייהו ואמטינהו לבי מלכא אמרו ליה האי עפרא דאייתי הכא מדידן הוה בדקוה ולא אשכחוה וקטלינהו להנך דיוראי:

אמר ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק ליקום מר ליתיב לגבן אמר ליה תנינא רבי יוסי אומר לא מקומו של אדם מכבדו אלא הוא מכבד את מקומו שכן מצינו בסיני שכל זמן שהשכינה שרויה עליו אמרה תורה (שמות לד ג) אל מול ההר ההוא נסתלקה שכינה ממנו אמרה תורה (שמות יט יג) המה יעלו בהר. וכן מצינו באהל מועד שבמדבר שכל זמן שאהל מועד נטוי אמרה תורה (במדבר ה ב) וישלחו מן המחנה כל צרוע זב וגומר. הוגללו הפרוכת מיד הותרו זבין ומצורעין ליכנס שם. אמר ליה אי הכי איקום אנא ואיזיל לגבי דמר אמר ליה מוטב שיבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס:

בסורא הות דברתא בשיבבותיה דרב לא הות דברתא סבור מינה משום זכותיה דרב דנפיש איתחזי להו בחלמא רב נפישא זכותיה טובא והא מלתא זוטרא היא לרב אלא משום ההוא גברא דקא משייל מרא וזבילא לבי קבורה. בדרוקרת הות דליקתא ובשיבבותיה דרב הונא לא הות דליקתא סבור מיניה משום זכותיה דרב הונא הוא

איתחזי להו בחלמא רב הונא נפישא זכותיה טובא והאי זוטרא היא לרב הונא אלא משום ההיא איתתא דמחממא תנורא מערב שבת לערב שבת ומשיילא לשיבבותיה:
אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא כל יומא ממתיבתא דרקיעא ולאביי ממעלי שבתא למעלי שבתא ולרבא ממעלי יומא דכפורי הוה קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומנא. אמרו ליה לא מצית למיעבד כעובדיה דאבא אומנא מאי עובדיה דאבא אומנא דכי הוה עביד רפואה הוה עביד ליה דוכתא דגברי לחודייהו ודנשי לחודייהו והי"ל לבושא דאית ביה קרנא והוות בזעי כי כוסילתא דכי הות אתיא איתתא מלביש לה כי היכי דלא ליסתכיל בה והי"ל דוכתא מאבראי למרמי ביה פריטי דאית ליה רמי ביה דלית לי הוה אתי ויתיב ולא מיכסף וכי הוה מתרמי ליה צורבא מרבנן אגרא מיניה לא שקיל יהיב ליה פריטי אמר ליה זיל איברי נפשך. זימנא חדא שדר אביי זוגא דרבנן למבדקיה אותבינהו ואוכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליליא (דף כב) לצפרא כרכינהו ואייתינהו לשוקא למחר סליק ליה לשוקא ואשכחינהו אמרו ליה לישיימינהו מר היכי שוו אמר להו הכי והכי שוו אמר ליה דילמא שוו טפי אמר להו בהכי שקלי לה ואמרו ליה דידך נינהו ושקלינהו מינך. אמרו ליה במטותא מינך במאי חשדתינן אמר להו אמינא דילמא פדיון שבויים איקלע להו לרבנן וכסיפא להו מילתא למימר אמרו ליה השתא נשקליה מר אמר להו מההיא שעתא אסחתיה לדעתאי לצדקה. חלש דעתיה דרבא על דאביי איתחזי ליה בחלמא אמרו ליה מסתייך דקא מגני זכותך אכולא כרכא:
רב ברוקא חוזאה הוה קאי בשוקא דבי לפט אתא אליהו ז"ל איתחזי ליה אמר ליה מי איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי אמר ליה ליכא (לפי דקאמר ראיתי בני עליה והמה מועטים) אדהכי והכי אתא ההוא גברא דהוה מסיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטא דתכילתא בגלימיה (היינו שגם הרצועות היו שחורים שלא היה דרכן של ישראל בכך כדאיתא בפ' הכונס בתוספות. מהרש"א) אמר ליה האי בר עלמא דאתא הוא קרא ליה ולא אתא לגביה אזל איהו אבתריה אמר ליה מאי עובדך אמר ליה זיל האידנא ותא למחר. כי אתא למחר אמר ליה מאי עובדך אמר ליה זנדוקא אנא ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד ובליליא רמינא פורייא בין גברי לנשי כי היכי דלא ליעבדו איסורא וכי חזינא בת ישראל דיהבו עובדי כוכבים עינייהו עלה מסרנא נפשאי ומצילנא לה. מאי טעמא סיימת מסאני אוכמי אמר מתאבל אנא על ירושלים. מאי טעמא לא רמית חוטי דאזילנא ביני עובדי כוכבים כי היכי דלא לידעו דיהודאי אנא דכי הוה מלתא דצינעא ובעו למיגזר גזירתא מגלו לי ואמינא להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלי לה. ומאי טעמא כי אמינא לך אנא מאי עובדך אמרת לי זיל האידנא ותא למחר. אמר ליה דבההיא שעתא הוו גזרי גזירתא

ואמינא איזיל ברישא ואשמעה ואשלח להו לרבנן כי היכי דליבעו רחמי עלה דמלתא ויבטלונה. אדהכי והכי אתו תרי אחריני אמר ליה הני נמי בני עלמא דאתי נינהו. אזל לגבייהו א"ל מאי עובדייכו אמרו ליה אינשי בדיחי אנן כי חזינן אינש דעציבא דעתיה מבדחינן ליה (כדאיתא בסנהדרין כשאדם מצטער שכינה אומרת קלני וכו', מהרש"א) א"נ כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדי הדדי טרחינן ועבדינן להו שלמי בהדי הדדי: שנינו מתריעין על החרב מפני שהיא מכה מהלכת: גמרא תנו רבנן חרב שאמרו אין צ"ל חרב שאינה של שלום אלא אפילו חרב של שלום שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואף על פי כן נכשל בה יאשיהו המלך שנאמר (שם ע"ב) (דה"ב לה כא) וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך מאן אלהים אמר רבי יהודה אמר רב זו עבודת כוכבים אמר הואיל וקא בטח בעבודת כוכבים יכלינא ליה וכתיב (שם) ויורו היורים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני (כי החליתי מאד מאי החליתי מאד) אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשאוהו לכל גופו ככברה אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש יאשיהו שהיה לו לימלך בירמיהו ולא נמלך. כי הוה קא ניחא נפשיה אתא ירמיהו לשיולי ביה חזיוה דהוה קא מרחשן שפוותיה אמר דילמא חס ושלום אגב צעריה קאמר מלתא כלפי שמיא גחין עליה שמעיה דהוה קא מצדיק דינא על נפשיה וקאמר (איכה א יח) צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פתח עליה ירמיהו ואמר (שם ד כ) רוח אפינו משיח ה' וגו':

תנו רבנן (ויקרא כו ד) ונתתי גשמיכם בעתם לא שכורה ולא צמאה אלא בינונית שכ"ז שהגשמים מרובין מטשטשין את הארץ ואינה עושה פירות. ד"א (דף כג) בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו בימי רבי שמעון בן שטח שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שהיו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם חכמים דוגמא לדורות להודיע כמה חטא גורם שנאמר (ירמיה ה כה) עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם (ולעיל מיניה כתיב הנותן גשם וגו') וכן מצינו בימי הורדוס בזמן שהיו עוסקים בבנין בית המקדש שירדו להם גשמים בלילות למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה וכל אחד משכים למלאכתו להודיע שמלאכת שמים בידיהם:

תנו רבנן פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים אמרו לו לחוני המעגל התפלל וירדו גשמים התפלל ולא ירדו עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר (חבקוק ב א) על משמרתי אעמודה וגו'. אמר לפניו רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי

שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו הגשמים מנטפין אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין הגשמים יורדין אלא להתיר שבועתך אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות ירדו בזעף עד שכל טפח וטפח כמלא פי חבית ושיערו חכמים שאין כל טפח פחותה מלוג אמרו לו תלמידיו וכי ראינוך ולא נמות כמדומין שאין הגשמים יורדין אלא לשחת העולם אמר לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי רצון וברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים אמרו לו רבי כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל עליהם וילכו להם. אמר להם כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אף על פי כן הביאו לי פר הודאה. הביאו לו פר וסמך שתי ידיו עליו. אמר לפניו רבונו של עולם עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לקבל לא רוב טובה ולא רוב פורענות כעסת עליהם אינן יכולין לקבל השפעת להם רוב טובתך אינם יכולים לקבל יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה חמה יצאו וראו הר הבית שמלא כמהין ופטריות:

שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי שאלו היו שנים כשני אליהו שמפתחות של גשמים בידי אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו אמר ליה תוליכני לרחצני בחמין מוליכו. שטפני בצונן מוליכו. תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ונותן לו עליך הכתוב אומר (משלי כג כה) ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך. תנו רבנן כך שלחו ליה בני לשכת הגזית לחוני המעגל (איוב כב כח) ותגזר אומר ויקם לך אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים אמריך מלמעלה ועל דרכיך נגה אור דור שהיה אפל הארתו בתפלתך. (איוב כב כט) כי השפילו ותאמר גוה דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך ושח עינים יושיע דור שהיה שח בעונו הושעתו בתפלתך ימלט אי נקי דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך ונמלט בבור כפיך במה נמלט במעשה ידיך הברורים:

אמר רבי יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על המקרא הזה (תהלים קכו א) שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים אמר אפשר ע' שנין בחלמא דמי מי איכא דניים ע' שנין יומא חד הוה קאזיל באורחא חזיה להאי גברא דקא נטע חרובא אמר ליה מכדי חרובא עד שבעין שנין לא טעון פשיטא לך דחית ע' שנין ואכלת מיניה אמר ליה אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלו לי אבהתי אנא נמי אשתול לבנאי יתיב וקא בריך ריפתא אתיא ליה שינתא וניים הדרא עליה משוניתא ואיכסי מעינא

וניים ע' שנין כי איתער חזייא להההוא גברא דאכיל מההוא חרובא אמר ליה ידעת מאן שתליה להאי חרובא אמר ליה אבוה דאבא אמר ודאי ניימי לי ע' שנין חזא לחמריה דקא ילדה ליה רמכי רמכי אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל היכא אמרו ליה בריה ליתיה ברי בריה איתיה. אמר להו אנא הוא לא הימנוה אזל לבי מדרשא שמעינהו לרבנן דאמרי נהירא לן הא שמעתיה האידנא כבשני דחוני המעגל דכד הוה עייל לבי מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו. אמר להו אנא הוא לא הימנוה ולא נהגו ביה יקרא כדמיבעי ליה חלש דעתיה בעא רחמי דלימות ונח נפשיה אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא:

אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה והוו קא אזלו רבנן גביה כד הוו צריכי עלמא למיטרא זימני חדא איצטריך עלמא למיטרא שדרו רבנן זוגא דרבנן לקמיה, למיבעי רחמי ותיתי מיטרא אזלו לביתיה ולא אשכחוהו אזלו לגביה לדברא אשכחוהו דהוה קא רפיק יהבו ליה שלמא (שם ע"ב) ולא אסבר להו אפיה בפניא הוה מנקט ציבי כי אתא דרא צייבי ומרא אחד כתפא וגלימיה אחד כתפא כל אורחא לא סיים מסאני כי מטא מיא סיים מסאני כי מטא ביני היזמי והיגי דלינהו למאני'. כי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מקשטא כי מטא לביתא עיילא דביתהו ברישא והדר עייל איהו אבתרה והדר עיילי רבנן יתיב כריך ריפתא ולא אמר להו לרבנן איתו כריכו. פליג ריפתא לינוקי יהיב ליה לקשישא חדא ולזוטרא תרתי. אמר לדביתהו ידענא דרבנן אמטול מיטרא אתו ניקום ניסק לאיגרא למיבעי רחמי אפשר דמירצי הקדוש ברוך הוא ואתי מיטרא ולא נחזיק טיבותא לנפשין סקו לאיגרא קם איהו בחד זויתא ודביתהו בחד זויתא ובעי רחמי קדים סליק עננא מזויתי דדביתהו כי נחית אמר להו אמאי אתו רבנן אמרו ליה שדרו רבנן לגביה דמר למיבעי רחמי ומייתי מיטרא אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה אמרי ליה ידענא דמיטרא מחמת מר הוא דאתא אלא לימא לן מר הני מילי דתמיה לן מאי טעמא כי יהבינן ליה שלמא למר לא אסבר לן אפיה אמר להו אגיר יומא הואי אמינא לא איפגר מאי טעמא דרא מר ציבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה אמר ליה טלית שאולה הוה להכי שאילה לי ולהכי לא שאילה לי מאי טעמא כל אורחא לא סיים מר מסאני וכי מטא למיא סיים מסאני כולי אורחא קא חזינא במיא לא קא חזינא מאי טעמא כי מטא מר בהיזמי והיגי דלייה ללבושיה אמר זה מעלה ארוכה וזה אין מעלה ארוכה מאי טעמא נפקה דביתהו דמר לאפיה כי מקשטא אמר להו כדי שלא אתן עיני באשה אחרת. מאי טעמא עיילה היא ברישא ומר עייל אבתרה והדר עיילינן אנן אמר להו משום דלא בדיקותי לי. כי כרך ריפתא מאי טעמא לא אמר לן מר כרוכו ריפתא

דלא הוה נפישא ריפתא ואחזוקי לרבנן טובת חנם לא בעינא. מאי טעמא יהב מר לינוקא קשישא חדא ולזוטרא תרתי האי קאי בביתא והאי קאי בבי כנישתא. מאי טעמא קדים סליק עננא מהאי זויתא דהות קיימא דביתהו דמר לעננא דידיה משום דאתתא שכיחא בביתא ומקרבא הנייתה לעני יותר מדגברא אי נמי בריוני שכיחי בשביבותן אנא קבעינא רחמי עלייהו דנימותו ואיהי הות קא בעיא רחמי עלייהו דלהדרו בתשובה ואהדרו:

ע"ב חנין הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל הוה כי מצטריך עלמא למיטרא משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי גלימיה ואמרי ליה אבא הב לן מיטרא אמר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא לאבא דלא יהיב מיטרא. ואמאי קרי ליה חנין הנחבא שהיה מחבא את עצמו:

אמר ליה רב זריקא לרב ספרא תא חזי מה בין תקיפי ארעא דישראל לחסידי דבבל חסידי דבבל רב הונא ורב חסדא כי הוה מיצטריך עלמא למיטרא הוה א"ל חד לחבריה ליכנוף לגבי הדדי וליבעי רחמי אפשר דמתרצי הקדוש ברוך הוא ואתא מיטרא. תקיפי דארעא דישראל כגון רבי יונה אבוה דרבי מני כי הוה מצטריך עלמא למיטרא שקיל גיאלקי ואמר לאינשי ביתיה איזיל ואייתי בזוזא עיבורא אזל וקאי בדוכתא עמיקתא דכתיב (תהלים קל א) ממעמקים קראתיך ה' וקאי בדוכתא צניעה והוה מיכסי שקא ובעי רחמי ואתי מיטרא כי הוה אתא לביתיה אמרי ליה אייתי מר עיבורא א"ל אמינא הואיל ואתא מטרא רווח עלמא. ותו רבי מני בריה הוו קא מצערו ליה דבי נשיאה אזיל אשתטח אמערתא דאבוה אמר ליה אבא אבא הני מצטערו לי יומא חד הוו קא חלפי התם אנקוט כרעייהו דסוסוותייהו עד דקבילו עלייהו דלא קא מצערי ליה. ותו רבי מני הוה שכיח קמיה דרב יצחק בן אלישיב אמר ליה עתירי דבי חמא קא מצערי לי אמר ליעני ואיענו אמר קא דחקו לי ליעתרו איעתרו אמר לא מקבלא דביתאי עלאי אמר ליה מה שמיה חנה תתיפה חנה נתיפתה אמר קא מרדה עלי אמר תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה. הנהו תרי תלמידי דהוו שכיחי קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמרו ליה נבעי מר רחמי עלן דנחכים טפי אמר להו עמי היתה ושלחתיה:

(דף כד) אליעזר איש ברתותא כד חזו ליה גבאי צדקה טשו מיניה דכל דהוה נקיט הוה יתיב להו יומא חד סליק לשוקא למזבן לה נדוניא לברתיה חזיוה גבאי צדקה טשו מיניה אזל ורהט בתרייהו א"ל אשבעתיכו במאי עסקיתו א"ל בנידוניא דיתום ויתומה אמר להו העבודה שהן קודמים לבתי, שקל כל מה דהוה ליה יהביה ניהלייהו פש גביה חד זוזא אזל זבן ביה חיטי ואסיק שדייה באכלבא אתיא דביתהו א"ל לברתה מאי אייתי לך אבוך אמרה לה כל מה דאייתי לאכלבא אסקיה סליקא אתיא למפתח בבא דאכלבא

חזייה אכלבא דמליא חיטי וקא נפקא בצנורא דדשא ולא מיפתח בבא מחיטי כי אתא מבי מדרשא אמרה ליה ראה מה עשה לך בוראך אמר לה העבודה הרי הם הקדש עליך ואין לך בהם אלא כאחד מעניי ישראל:

רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מטרא אמר כמה איכא בין שמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל אוי לדור שנתקע בכך אוי לו למי שעלתה בימיו כך חלש דעתיה ואתא מטרא:

רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא ולא אודעינהו לרבי יוחנן ולריש לקיש לצפרא אודעינהו אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן הא לא קבלינן עלן מאורתא אמר ליה אנן בתרייהו גררינן:

דבי נשיאה גזור תעניתא בעו רחמי ולא אתא מטרא תנו להו אושעיא זעירא דמן חבריא (במדבר טו כד) והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה משל לכלה בזמן שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה ובזמן שאין עיניה יפות כל גופה צריך בדיקה. אתו עבדי ורמו ליה אצואריה סודרא וקא מצערי ליה אמרי להו להנך בריוני שבקוה אנן נמי הוה קא מצערין ליה וכד חזינן דכל מיליה לשום שמים עביד לא אמרינן ליה ולא מידי אתון נמי שבקוה:

רבי גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא (והך מילתא זוטרא לגבי רבי דנפיש זכותיה וכן לקמן גבי רבי מהרש"א) נחית קמיה אילפא ואמרי לה רבי אילפי אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא אמר ליה מאי עובדך אמר ליה דיירנא בקוסטא דחיקא דלית ביה חמרא בקדושא ואבדלתא טרחנא ומייתינא חמרא לקדושא ואבדלתא ומפקינא להו ידי חובתייהו:

רב איקלע להההוא אתרא גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא נחית קמיה שליחא דצבורא אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא אמר ליה מאי עובדך אמר ליה מיקרי דרדקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עתירי וכל דלא אפשר ליה לא שקלינא מיניה מידי ואית לי פירא דכוורי כל מאן דפשע בינוקא משחידנא ליה בכוורי ומשדלנא ליה עד דאתי וקרי:

רב נחמן גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא. אמר שקלוה לנחמן ושדיוה מגודא לארעא (ר"ל הורידוהו מגדולתו דנשיא היה. מהרש"א) חלש דעתיה ואתא מיטרא:

רבה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא אמרו ליה והא רב יהודה בעי רחמי ואתא מיטרא אמר להו ומה אעביד אי משום תנויי אנן עדיפינן מינייהו דבשני דרב יהודה כולהו תנויי (שם ע"ב) בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן בש"ס, וכד מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואלו רב יהודה כי הוה

שליף חד מסאנא אתא מטרא ואנן קא צווחינן כולי יומא וליכא דמשגח בן אי משום עובדא אי איכא דחזא מידי לימא אבל מה יעשו פרנסי הדור שאין דורן דומה יפה:

רב יהודה חזינהו לבי תרי דקא פרצי בריפתא אמר שמע מיניה איכא שבעא בעלמא יהב עיניה והוה כפנא אמרי ליה רבנן לרב כהנא בריה דרבי נחוניא שמעיה דמר דשכיח קמיה בשמעתא ניעשייה דליפוק לשוקא וניחזי מאי האי דאיכא בעלמא משכוה ועשיוה ואפקיה לשוקא חזא כנופיא אמר מאי האי אמרו ליה אכיספא דתמרי קיימא דקא מזדבן אמר שמע מיניה איכא כפנא בעלמא אמר לשמעיה שלוף לי מסאני שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא כי מטא למשלף אחרינא אתא אליהו ואמר ליה אמר הקדוש ברוך הוא אי שלפת אחרינא מחריבנא ליה לעלמא. אמר רב מרי ברה דבת שמואל קאימנא אגודא דנהר פפא וחזינא להו להנהי מלאכי דרמו למלחי דקא מייתי חלא ומליונהו לארבי והוה קימחא דסמידא ואתו כולי עלמא למזבן מיניה ואמינא להו מהאי לא תזבנו דמעשה נסים הוא, למחר אייתי חיטי מפרזניא וזבון כ״ע:

רבא איקלע להגרוניא גזר תעניתא בעו רחמי ולא אתי מטרא אמר להו ביתו כ״ע בתעניתייכו, למחר אמר להו מי איכא דחזי מידי בחלמיה לימא. אמר ליה רבי אליעזר מהגרוניא לדידי אקריון בחלמא שלם טב לרב טב מרבון מב דמטוביה אוטיב לעמיה. אמר ש״מ עת רצון היא. בעו רחמי ואתא מטרא:

ההוא גברא דאיחייב נגדא בבי דינא דרבא משום דבעל כותית נגדיה רבי ומית אישתמע מלתא בי שבור מלכא בעי לצעורי לרבא אמר ליה איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא לברה לא ליהוי לך עסק בהדי יהודאי דכל מאן דבעיין ממרייהו עביד להו אמר לה מאי היא בעיין רחמי ואתי מיטרא אמר לה ההוא משום דזימנא דמיטרא הוא ליבעי האידנא בתקופת תמוז וליתי מיטרא שלחה ליה לרבא כוין דעתיך ובעי רחמי וייתי מיטרא בעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם (תהלים מד ב) באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם ואנו וגו׳ בעינינו לא ראינו אתא מיטרא עד דשפוך מרזבי דמחוזא לדיגלת איתחזי ליה אבוה בחלמא אמר מי איכא דמטרח קמי שמיא כולי האי קום ואשני מדוכתיך דרתחי עלך מן שמיא שני דוכתיה למחר אשכחיה לפורייה דמירשם בסכיני. רב פפא גזיר תעניתא חלש ליביה שרף פינכא דדייסא בעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר ליה ר״נ בר אושעיא אי שריף מר פינכא אחריתי דדייסא הוה אתי מיטרא אכסיף וחלש דעתיה בעי רחמי ואתא מיטרא:

רבי חנינא בן דוסא (עיקרים מ״ד פרק כא וכב) הוה קא אזיל באורחא והוה דארי צנא דמילחא ארישיה אתא מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם כל העולם כולו בנחת וחנינא

בצער פסק מיטרא כי מטא לביתיה אמר כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא אמר רב יוסף מאי אהניא ליה צלותיה דכ"ג לגבי רבי חנינא בן דוסא דתנן כהן גדול מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון שלא להבעית את ישראל מאי מצלי רבין בר רב אדא ורבא בר רב אדא תרווייהו משמיה דרב יהודה אמרי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא שנה זו שחונה וגשומה. שחונה למימרא דמעליותא היא אדרבה הא גריעותא היא אלא אם שחונה תהא גשומה וטלולה ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרבים ורב אדא בר אהבה מסיים בה משמיה דרב יהודה ולא יעדי עביד שלטן מדבית יהודה ואל יהיו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה ולא לעם אחר.

אמר רבי יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו אינו ניזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת כל מעלי שבתא הות רגילה דביתהו דמחממת תנורא ושדיא קוטרא בתנורא (דף כה) משום כסיפא הויא לה ההוא שיבבתא בישתא אמרה מכדי ידענא דמידי לית לה איזיל ואחזי מאי היא אזלה וטרפה אבבא איכספא ועיילה לאינדרונא איתעביד לה ניסא דאשכחתיה לתנורא דמליא ריפתא ואגנא דמליא לישא אמרה לה פלניתא פלניתא אייתי מרדיך דחרך ליך ריפתיך אמרה לה אף אנא להכי עיילי. תנא אף היא להביא מרדה נכנסת מפני שמלומדת בנסים היתה א"ל דביתהו עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי אמר לה מאי נעביד בעי רחמי דניתבו לך מידי בעא רחמי יצתה כמין פסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדחבא חזיא בחלמא עתידין דכולהו צדיקי אכלו אפתורא [דדהבא] דתלתא כרעי ואיהו דתרתין כרעיה אמר לה ניחא לך דכולהו צדיקי אכלו אפתורא דתלתא כרעי ואנן אפתורא דשקיל חד מינייהו אמרה ליה בעי רחמי נשקלוה בעא רחמי ושקלוה. תנא גדול נס האחרון יותר מן הראשון דגמירי מן שמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי. יומא חד בי שמשי חזייא לברתיה דהוות עציבא אמר לה בתי אמאי עציבת אמרה ליה דאיחלף לי מנא דמשחא במנא דחלא ורמאי בשרגא אמר לה מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שנטלו ממנו עוד להבדלה. (א"ה בכאן היה נכתב כוונה על אלו מאמרים השמטתי כי הדרשה תדרש וקצר המצע) רבי חנינא בן דוסא הוו ליה הנך עיזי אמרו ליה קא מפסדן עיזך אמר להו אי קא מפסדן ליכלינהו דובי ואי לא כל חדא וחדא לייתן דובא לאורתא בקרנייהו. לאורתא כל חדא וחדא אייתי דובא בקרנהא. הואי ליה ההיא שיבבתא דבנתה ביתא ולא קא מטיין כשורי אמרה ליה בנאי ביתא ולא קא מטיא כשוראי אמר לה מה שמך אמרה ליה איבו אמר לה איבו לימטו כשורי מטו כשרותא ויש אומרים סניפין עשאן תנא פלימו אומר אני

ראיתי את הבית שקירה רבי חנינא בן דוסא בתפלתו והיו לכאן אמה ולכאן אמה והיו אומרים זה הבית שקירה רבי חנינא בן דוסא בתפלתו:

רבי חמא בר חנינא גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מיטרא. א"ל הא רבי יהושע בן לוי גזר תעניתא ואתא מטרא אמר להו הא אנא והא בר ליואי אמרו ליה ניתי ונכוין דעתין איפשר דתברי צבורא לבייהו ובעי רחמי ואתי מטרא בעון רחמי ולא אתי מטרא א"ל רצונכם שיבא מטרא בשבילנו א"ל הן אמר רקיע כסי פניך לא כסי אמר כמה עזין פני רקיע כסיא בעיבא ואתא מטרא:

רבי אלעזר בן פדת הוה דחיקא ליה מלתא טובא עבד מלתא ולא הוה ליה מידי למטעם אשכח ברא דתומא שדא לפומיה חלש ליביה וניים עיילו רבנן לשיולי ביה חזיוה דבבי וחייך ונפיק צוציתא דנורא מאפותיה כי אתער אמרי ליה מאי טעמא בכה מר וחייך ונפק צוציתא דנורא מאפותיה אמר להו דחזאי שכינה ואמרי קמיה עד אימתי אידבר ואיזיל בהאי דוחקא ואמר לי אלעזר בני ניחא לך דאחרביה לעלמא והדר אברייה ואפשר דמברית בשעתא דמזוני. אמרי קמיה רבוניה דעלמא כולי האי ואפשר. אמרי ליה שני דחיי נפישי או דחיינא. אמר לי דחיית אמרי לקמיה אי הכי לא בעינא ואמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסר נהרי דמשכי אפרסמא דכיין דמענגת בהו אמרי קמיה רבוניה דעלמא כולי האי ותו לא אמר ליה ולחברך מאי ניתיב להו אמרי קמיה רבוניה דעלמא ומגברא דלית ליה קא בעינא ומחיין באסקוטלא אפותאי ואמר לי אלעזר ברי אגרו ביך גירי:

לוי גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מטרא. אמר לפניו רבונו של עולם עלית וישבת במרום ואין אתה מרחם על בניך אתא מטרא ואטלע. אמר רבי אלעזר לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים קמיה דרבי ואיטלע. הא והא גרמא ליה. רבי חייא בר לוליאני אמר אנא שמעינהו להנך ענני דקא אמרן ניזיל ונשדי מיטרא בעמון ומואב א"ל כשהחזיר הקדוש ברוך הוא את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שבאו ישראל וקבלוה ואתון שבקיתו ישראל ותשדו מיטרא בעמון ומואב שדו אדוכתייהו שדיין אדוכתייהו:

דרש רבי חייא בר לוליאנא מ"ד (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר (דף יט) אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף ואילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק אין עושה פירות לכך נאמר תמר וארז:

תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים באחרונה התחילו הצבור לצאת אמר להם תקנתם קברים לעצמכם געו בבכיה וירדו גשמים. שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אבינו אתה אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו חטאנו לפניך, אבינו מלכנו רחם עלינו, אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך. ומיד נענה כסבורין העם שזה גדול מזה יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו:

שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה כסבורין העם לומר שבחו של צבור הוא אמר אמשול לכם משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו. שוב שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה כסבורים העם לומר שבחו של צבור הוא אמר להו שמואל לא שבח של צבור הוא אלא אמשול לכם משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו ואמר להם המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער ואחר כך תנו לו ולשמואל הקטן שבחו של צבור היכי דמי אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מטרא:

(דף יט) משנה מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו להם גשמים קודם חצות אמר להם רבי טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו אותו יום טוב יצאו ואכלו ושתו ואותו היום עשאוהו יום טוב ובאו בין הערבים ואמרו הלל הגדול.

גמרא ולימרו הלל מעיקרא אביי ורבא דאמרי תרווייהו לפי שאין אומרים הלל הגדול אלא (דף כו) בנפש שבעה וכרס מלאה איני והא רב פפא איקלע לבי כנשתא דאבי גובר וגזר תענית וירדו גשמים להם קודם חצות ואמר להם אמרו הלל הגדול והדר אכלו ושתו שאני בני מחוזא דשכיחא בהו שכרות:

פרק ד

משנה אלו הן מעמדות (מעמדות ל' הפסוק הקריבו לי במועדו) לפי שנאמר (במדבר כח ב) צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הראשונים כ"ד משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים, לוים וישראלים הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולוים עולין לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסים לעריהם וקורין במעשה בראשית.

ביום הא' (בראשית א) בראשית ויהי רקיע. בב' יהי רקיע ויקוו המים. בג' יקוו המים ויהי מאורות. בד' יהי מאורות וישרצו המים. בה' ישרצו המים ותוצא הארץ. בו' תוצא הארץ ויכולו השמים והארץ וכל צבאם. פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחיד

בשחרית במוסף ובמנחה נכנסין וקורין אותה על פה כקורין קריאת שמע ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת:

(דף כז ע"ב) גמרא מנא הני מילי אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי אסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר (בראשית טו ח) ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם שמא ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה אמר ליה לאו אמר לפניו רבונו של עולם הודיעני במה אירשנה אמר ליה (שם) קחה לי עגלה משלשת גו' אמר לפניו רבונו של עולם תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר ליה בני כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקורין בהם לפני מעלה אני עליהם כאלו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם:

תנו רבנן אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ואנשי מעמד נכנסין לבית הכנסת ויושבין ד' תעניות בשבת. בשני על יורדי הים. בג' על הולכי המדברות. בד' על אסכרה שלא תפל בתינוקות. בה' על עוברות ומניקות שלא יפילו ומניקות [שינקו] את בניהם. ובערב שבת לא היו מתענין מפני כבוד השבת וכל שכן בשבת עצמה. באי כשבת מאי טעמא לא רבי שמואל בר נחמני אומר מפני שהוא שלישי ליצירה. ריש לקיש אמר משום נשמה יתירה דאמר רבי שמעון בן לקיש נשמה יתירה ניתנה בו באדם בערב שבת ובמוצאי שבת ניטלת ממנו שנאמר (שמות לא יז) שבת וינפש כיון ששבת וי אבדה נפש:

תנו רבנן מה הם בני גונבי עלי ומה הם קוצצי קציעות אמרו פעם אחת נגזרה גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו ביכורים לירושלים והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל, מה עשו כשרים שבאותו הדור ויראי חטא, הביאו סלי ביכורים וחיפום בקציעות ונטלום ועלו על כתפיהם, כיון שהגיעו אצל פרוזדאות אמרו להם להיכן אתם הולכים. אומרים להם לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפנו. כיון שעברו מהם עטרום בסלים והביאום לירושלים. תנא הם הם בני סלמאי הנתופתי. (תנו רבנן מה הם בני סלמאי הנתופתי. אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרסדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא שבאותו הדור הביאו גזירי עצים ועשאום כמו סולמות והניחו על כתיפם והלכו להם וכיון שהגיעו אצלם אמרו להם להיכן אתם הולכים אמרו להביא שתי גוזלות משובך שלפנינו בסולם שעל כתפנו כיון שעברו מהם

פרקום והביאום לירושלים עליהם ועל כיוצא בהם נא' (משלי י ז) זכר צדיק לברכה ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר (שם) ושם רשעים ירקב:

(דף כח) משנה ה' דברים אירעו את אבותינו בי"ז בתמוז וה' בט' באב. בי"ז בתמוז (ע"ב) נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ והחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר:

(דף כח ע"ב) גמרא נשתברו הלוחות מנא ליה דתניא בו' בחדש נתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בז' בו מאן דאמר בו' ניתנו כו' ניתנו בז' עלה משה מאן דאמר בז' ניתנו בז' עלה (שמות כד יח) ויהי משה בהר וגו' בכ"ד דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו ארבעין בשיבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות:

(דף כט) תניא כשחרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל ליהרג בא אותו הגמון לבית המדרש ואמר בעל חוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש. שמע ר"ג אזל טשא מיניה אזל לגביה בצנעא אמר ליה אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתו אמר ליה אין א"ל אישתבע לי אישתבע ליה סליק לאיגרא נפל ומית וגמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו מבטלין ליה לגזירתא יצתה בת קול ואמרה אותו הגמון מזומן לחיי העולם הבא:

תנו רבנן כשחרב הבית בראשונה נתקבצו כתות כתות של פרחי כהונה ומפתחות העזרה בידיהם ועלו לגגו של היכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברים נאמנים לפניך הרי המפתחות מסורין לך וזרקום כלפי מעלה יצתה כמין פסת יד ולקחתם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהם קונן ישעיהו (ישעיה כב א) משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה וגו' ואף הקדוש ברוך הוא מקרקר עליהם כתרנגולים שנאמר (שם) כי יום מהומה ומכוסה ומבוכה להי' אלהים צבאות בגי חזיון מקרקר קיר ושוע אל ההר:

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילה משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבים בשמחה:

(דף כו ע"ב) משנה אמר רבן שמעון בן גמליאל (מורה ח"ג מ' ל"ו) לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוהכ"פ שבהם בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולים כדי שלא לבייש את מי שאין לו וכל הכלים טעונין טבילה ובנות ירושלים יוצאות במחולות בכרמים ומה הן אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה (משלי לא ל) שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל ואומר

(שם) תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה. וכן הוא אומר (שה"ש ג יא) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זו מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו: [פיסקא אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים וכו']. בשלמא יום הכיפורים יום סליחה ומחילה יום שנתנו בו לוחות אחרונות לישראל אלא ט"ו באב מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבא זה בזה מאי דרוש (במדבר לו ו) זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה בלבד רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל שנאמר (שופטים כא א) ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה מאי דרוש ממנו ולא מבנינו. רב אידי בר אבין אמר רב יוסף יום שכלו בו מתי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה שנאמר (דברים ב ו) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם וידבר ה' אלי לאמר אלי היה הדבור.

עולא אמר יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה שירצו יעלו. רב מתנה אמר יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה. ואמר רב מתנה אותו יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה. רבה, ורב יוסף דאמרי תרווייהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, דתניא ר"א הגדול אומר מט"ו באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין. אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגל. מכאן ואילך מאן דמוסיף יוסיף והלא מוסיף יסוף. מאי יסוף, אמר ר"י תקבריה אימיה.

[פיסקא] שבהם בנות ישראל יוצאות וכו'. תנו רבנן בת מלך שואלת מבת כהן גדול בת כהן גדול שואלת מבת סגן בת סגן שואלת מבת משוח מלחמה בת משוח מלחמה שואלת מבת כהן הדיוט וכל ישראל שואלין זה מזה כדי שלא לבייש את מי שאין לו:

[פיסקא] כל הכלים טעונין טבילה (אמר רבי זריקא) אמר רבי אלעזר אפילו מקופלין ומונחים בקופסא:

בכרמים. תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם:

[פיסקא] ומה הן אומרות בחור וכו'. תנו רבנן יפיפיות שבהן אומרות תנו עיניכם ביופי שאין אשה אלא ליופי. מיוחסות שבהן אומרות תנו עיניכם במשפחה שאין אשה אלא

לבנים. עשירות שבהן אומרות תנו עיניכם בבעלי ממון. בינוניות ועניות שבהן אומרות קחו מקחכם לשם שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים:
אמר רבי חלבו אמר עולא אמר רבי אלעזר (ועיין במפרשים שהוא ע"ד הסוד) עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא יושב ביניהם וכל אחד ואחד מראה (עליו) באצבעו שנאמר (ישעיה כה ט) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:
סליק מסכת תענית.

מגילה

פרק א

מגילה (דף ב ע"ב) אמר רבי ירמיה ואי תימא רבי חייא בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום ותסברא צופים ולא משה והכתיב (ויקרא כז לד) אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ועוד הא אמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות (דף ג) בנס היו עומדין (פ' הבונה וע"ש בח"ה ובחא"ג ובפ' כ"ג) אין מהוה הוה ולא הוו ידעי הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה ואתו צופים ותיקנו פתוחים באמצע תיבה סתומים בסוף תיבה. סוף סוף והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש בהם דבר מעתה אלא שכחום וחזרו צופים ויסדום:
ואמר רבי ירמיה ואי תימא רבי חייא בר אבא תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע ושל נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ובאותה שעה נזדעזעה ארץ ישראל ת' פרסה על ת' פרסה יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה את סודי לבני אדם עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגליתי את סתריך לבני אדם וגלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל ועוד בקש לגלות תרגום של כתובים יצתה בת קול ואמרה לו דייך מאי טעמא משום דאית בה קץ משיח. ותרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו והאמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב מאי דכתיב (נחמיה ח ח) ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא. ויקראו בספר תורת האלהים זה מקרא. מפורש זה תרגום. ושום שכל אלו הפסוקים. ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים ואמרי לה אלו המסורות שכחום וחזרו ויסדום. מאי שנא אדאורייתא דלא אזדעזעה ומאי שנא אדנביאים דאזדעזעה דאורייתא מיפרשן מילי דנביאים איכא מילי דמסתמן ואיכא מילי דמיפרשן איכא מילי דמסתמן כגון (זכריה יב ב) ביום ההוא יגדל

המספד בירושלים כמספד הדדרמון בבקעת מגדון ואמר רבי יוסף אלמלא תרגום דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר מאי היא בעיתא ההיא יסגא מספדא בירושלים כמספד אחאב בן עמרי דקטיל יתיה הדדרמון בן טברימון ברמות גלעד וכמספד יאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגדו:

(דניאל י ז) וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא מאן נינהו אנשים אמר רבי ירמיה ואי תימא רבי חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי אינהו עדיפי מיניה ואיהי עדיף מיניהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא הוא ואיהו עדיף מיניהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעיתו אף על גב דאינהו לא חזו מידי אבל מזלייהו מיהא קא חזיא:

תניא כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה וקל וחומר מעבודה ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין, תלמוד תורה לא כל שכן. ועבודה עדיפא מתלמוד תורה והא כתיב (יהושע ח יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע אליו וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו (פ' הדר וע"ש מהרש"א) והיכי עביד הכי והא אמר רבי יהושע בן לוי אסור לו לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דקאמר ליה כי אני שר צבא ה' עתה באתי ודלמא משקרי ליה אמר אביי גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה. אמר ליה אמש בטלתם תמיד של בין הערביים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה אמר ליה על איזה. מהם באת אמר ליה עתה באתי על של עתה באתי מיד (יהושע ח ט) וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אמר רבי יוחנן (שם ע"ב) מלמד שלן בתוך עומקה של הלכה. ואמר רבי שמואל גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין. שנאמר עתה באתי, לא קשיא הא דרבים הא דיחיד:

(דף ד) אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס: ואמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום שנא' (תהלים כב ג) אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי סבור מינה למיקרייה בליליא ולמיתנא מתניתין דידה ביממא אמר ליה רבי ירמיה לדידי מפרשא לי מיניה דרבי חייא בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתניה. איתמר נמי אמר רבי חלבו אמר

עולא ביראה חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר (תהלים ל יג) למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך:

(דף ז ע"ב) אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי:

(דף ט) אמר רב יהודה אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה ומשום מעשה דתלמי המלך מאי היא דתניא מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בע"ב בתים ולא גילה להם על מה כנסם ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם נתן הקדוש ברוך הוא עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתם לדעת אחד וכתבו לו (בראשית א א) אלהים ברא בראשית (שם) אעשה אדם בצלם ובדמות (שם ב) ויכל ביום הששי. וישבות ביום השביעי. (שם ה) זכר ונקבה בראו. (שם יא) הבה ארדה ואבלה שם שפתם. (שם יח יב) ותצחק שרה בקרוביה לאמר. (שם מט ו) כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס. (שמות ד כ) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם. (שם יב מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות שלשים שנה וארבע מאות שנה. (שם כד ה) וישלח את זאטוטי בני ישראל (שם) ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח יד. (ע"ב) (במדבר טז טו) לא חמר אחד מהם נשאתי. (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם להאיר לכל העמים תחת כל השמים. (שם יז ג) וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם. וכתבו לו במקום (ויקרא יא ו) הארנבת את צעירת הרגלים ולא כתבו לו את הארנבת מפני שאשתו של תלמי המלך ארנבת שמה כדי שלא יאמר שחקו בי יהודאי וכתבו שם אשתי בתורה. [פיסקא] רבי שמעון בן גמליאל אומר וכו'. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן הלכה כרבי שמעון בן גמליאל. ואמר רבי אבוה אמר רבי יוחנן מאי טעמא דרבי שמעון בן גמליאל דכתיב (בראשית ט כז) יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם יפיפותו של יפת יהא באהלי שם:

(דף י ע"ב) ויהי בימי אחשורוש אמר רבי לוי ואי תימא רבי יוחנן דבר זה מסורת הוא בידינו מאבותינו מאנשי כנסת הגדולה שכל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צער (אסתר א א) ויהי בימי אחשורוש הוה המן (רות א א) ויהי בימי שפוט השופטים הוה רעב (בראשית ו א) ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה וגו' ויראו בני האלהים וגומר. (שם יא ב) ויהי בנסעם מקדם וגו' הבה נבנה לנו עיר (שם יד א) ויהי בימי אמרפל מלך שנער וגומר עשו מלחמה (יהושע ה יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו. (שם ז א) ויהי ה' את יהושע וימעלו בני ישראל מעל. (שמואל א) ויהי איש אחד מן הרמתים כי את חנה אהב וה' סגר רחמה (שם ה יג)

ויהי כאשר זקן שמואל ולא הלכו בניו בדרכיו (שם יח יד) ויהי דוד לכל דרכיו משכיל והי עמו ויהי שאול עוין את דוד. (ש"ב ז א) ויהי כי שב המלך בביתו רק אתה לא תבנה הבית. והא כתיב (ויקרא ט א) ויהי ביום השמיני ותנא אותו היום שמחה גדולה היתה לפני הקדוש ברוך הוא כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב הכא ויהי ביום השמיני וכתיב התם (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד הא שכיב נדב ואביהו והכתיב (מ"א ו א) ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל והכתיב (בראשית כט טז) ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו והא כתיב (שם א) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד והאיכא שני והאיכא שלישי והאיכא ויהי טובא אלא אמר רב אשי ויהי איכא הכי ואיכא הכי כל ויהי בימי ודאי לשון צער הוא והוו ה' ויהי בימי אחשורוש ויהי בימי שפוט השופטים ויהי בימי אמרפל (ישעיה ז א) ויהי בימי אחז (ירמיה א ג) ויהי בימי יהויקים:

אמר רבי לוי ואיתימא רבי יוחנן דבר זה מסורת הוא בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחי הוו מאי קמשמע לן כי הא דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מנן לן מתמר דכתיב (בראשית לח טו) ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה אלא אמר רבי אלעזר משום שככסתה פניה בבית חמיה לפיכך יצאו ממנה מלכים ונביאים מלכים מדוד ונביאים מאמוץ דאמר רבי לוי מסורה בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחי הוו. וכתיב (ישעיה א א) חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה:

רבי יונתן פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (שם יד כב) וקמתי עליהם נאם ה' צבאות והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה' שם זה הכתב ושאר זה הלשון ונין זה מלכות ונכד זה ושתי. רבי שמואל בר נחמני פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (ישעיה נה יג) תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת וגומר תחת הנעצוץ זה המן הרשע שעשה עצמו ע"ז דכתיב (שם ז יט) ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים יעלה ברוש זה מרדכי הצדיק שנקרא ראש לבשמים שנאמר (שמות ל כג) ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מרי דכיא ותחת הסרפד זו ושתי הרשעה בת בנו של נ"נ הרשע ששרף בית מרפידו של אלהינו דכתיב ביה (ש"ה ג י) רפידתו זהב יעלה הדס זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה שנאמר (אסתר ב ז) ויהי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו וכתיב (זכריה א ח) והוא עומד בין הדסים והיה להי לשם אלו ימי פורים לאות עולם לא יכרת זה מקרא מגילה:

רבי יהושע בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (דברים כח סב) והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם וגו' כן ישיש להרע אתכם ומי חדי קודשא בריך הוא

במפלתו של רשע והא כתיב (דהי"ב כ כא) בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו להי' כי לעולם חסדו. ואמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים. ואמר רבי יוחנן מ"ד (שמות יד כ) ולא קרב זה אל זה כל הלילה באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני אמר רבי יוסי ברבי חנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב ישיש ולא כתיב ישוש ש"מ:

רבי אבא בר כהנא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (קהלת ב כו) כי לאדם טוב שטוב לפניו נתן חכמה ודעת וגו' כי לאדם שטוב לפניו זה מרדכי. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן הרשע. לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי דכתיב ביה (אסתר ח ב) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. רבי אבא בר עופרן פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (ירמיה מט לט) ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים נאם ה' מלך זו ושתי ושרים זה המן ועשרת בניה רב דימי בר יצחק פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (דף יא) (עזרא ט ט) כי עבדים אנחנו ובעבודתינו לא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס אימתי ויט עלינו חסד בימי מרדכי. רבי חנינא בר פפא פתח לח פתחא להאי פרשתא מהכא (תהלים סו יב) הרכבת אנוש לראשינו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה בימי המן. רבי יוחנן פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (שם צח ג) זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי וגו' אימתי ראו כל זה, בימי מרדכי ואסתר. ר"ל פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (משלי כח טו) ארי נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל ארי נוהם זה נבוכדנאצר הרשע דכתיב ביה (ירמיה ד ז) עלה אריה מסבכו ודוב שוקק זה אחשורוש דכתיב ביה במלכות פרס (דניאל ז ה) וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב מושל רשע זה המן על עם דל אלו ישראל שהם דלים מן המצות. רב נחמן בר יצחק פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (תהלים קכד ב) שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו וגו' בקום עלינו אדם, אדם ולא מלך. רבא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (משלי כט ב) ברבות צדיקים ישמח העם ובמשול רשע יאנח עם ברבות צדיקים זה מרדכי ואסתר ישמח העם כדכתיב (אסתר ח טו) ומרדכי יצא מלפני המלך, והעיר שושן צהלה ושמחה. במשול רשע יאנח עם זה המן וכן הוא אומר (שם ג טו) והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה. רב מתנה אמר מהכא (דברים ד ז) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כהי' אלהינו בכל קראנו אליו. רב אשי אמר מהכא (שם) או הנסה אלהים לבוא וגומר:

ויהי בימי אחשורוש. אמר רב וי והי נתקיים מה שכתוב בתורה (דברים כח סח) והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה. ושמואל אמר (ויקרא כו מה) לא מאסתים ולא געלתים לכלותם לא מאסתים בימי אנטיוכוס ולא געלתים בימי אספסיינוס קיסר לכלותם בימי המן. להפר בריתי אתם בימי רומיים כי אני ה' אלהיהם לימות גוג ומגוג. במתניתא תנא לא מאסתים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים, בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר. לכלותם בימי אנטיוכוס שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. להפר בריתי אתם בימי רומיים שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות. כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבא דאין כל עובדי כוכבים ולשון שולטת בהם. רבי לוי פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (במדבר לג נה) ואם לא תורישו את יושבי הארץ. רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מהכא (שם) והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם:

ויהי בימי אחשורוש אמר רבי לוי אחיו של ראש ובן גילו של ראש. אחיו של ראש אחיו של נבוכדנאצר הרשע שנקרא ראש שנא' (דניאל ב לח) אנת הוא ראשה די דהבא. ובן גילו של ראש נבוכדנאצר הרג והוא בקש להרוג נבכדנאצר החריב והוא בקש להחריב וכן הוא אומר (עזרא ד א) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים. ושמואל אמר שהושחרו פניהם של ישראל בימיו כשולי קדירה רבי חנינא אמר שכל הזוכרו אומר אח לראשו רבי יוחנן אמר שהכל נעשו בימיו רשים שנאמר (אסתר י א) וישם המלך אחשורוש מס על הארץ:

הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. (בראשית לו מג) הוא עשו אבי אדום הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. (ד"ה ב כח כב) הוא המלך אחז הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. וכן הוא דתן ואבירם. וכן לענין (במדבר כו ט) צדיקים (ד"ה א כז) אברם הוא אברהם. אברהם הוא בצדקתו מתחילתו ועד סופו. (שמות ו כו) הוא אהרן ומשה, הן בצדקן מתחילתן ועד סופן. (שמואל א' יז יד) ודוד הוא הקטן. הוא בקטנותו מתחילתו ועד סופו. כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה, כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה:

שם המולך, אמר רב שמלך מעצמו. אמרי לה לשבח, ואמרי לה לגנאי. לשבח דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה. לגנאי דלא חזי למלכותא ויהב ממונא יתירא וקם.

תנו רבנן שלשה מלכים הם שמלכו בכפה אחאב בן עמרי ונבוכדנאצר ואחשורוש אחאב בן עמרי דקאמר ליה עובדיהו לאליהו (מלכים א יח י) חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי וגו' ואי

לאו דהוה מליך עלייהו היכי מצי לאשבועינהו ונבוכדנאצר דכתיב ביה (ירמיה כז ח) והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו אותו את נבוכדנאצר מלך בבל. אחשורוש (כדאיתא בסנהדרין). (שם ע"ב) ותו ליכא והא איכא שלמה. שלמה לא סליק מלכותיה. הא ניחא למאן דאמר מלך והדיוט אלא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך מאי איכא למימר שאני שלמה דמילתא אחריתי הוה ביה שמלך על העליונים ועל התחתונים שנאמר (ד"ה א כט כג) וישב שלמה על כסא ה' וגומר והא איכא סנחריב דכתיב (מלכים ב יח לה) מי בכל הארצות אשר הצילו את ארצם מידי הא הויא ירושלים דלא כביש ליה והא איכא דריוש דכתיב (דניאל ו כו) דריוש מלכא כתב לכל עממיא וגו' שלמכון ישגא הויא שבע דלא מלך עלייהו דכתיב (שם) שפר קדים דריוש והקים על מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין. והא איכא כורש דכתיב ביה (ד"ה ב לו כג) כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' וגומר התם אשתבוחי הוא דקא משתבח בנפשיה:

(אסתר א ב) כשבת המלך וכתיב בתריה בשנת שלוש למלכו אמר רבא מאי כשבת לאחר שנתישבה דעתו:

(דף יב) בהראותו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר וגומר אמר רבי יוסי ברבי חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה ונתעטף ועמד כתיב הכא את יקר תפארת גדולתו וכתיב התם (שמות כח ב) לכבוד ולתפארת. ובמלאת הימים האלה וגומר רב ושמואל חד אמר מלך פקח היה וחד אמר טפש היה למאן דאמר פקח היה שפיר עביד דקריב רחיקי ברישא דבני מאתיה כל אימת דבעי להו מקרב להו ומאן דאמר טפש היה בני מאתיה איבעי ברישא לקרובי דאי מרדו הנך הני הוו קיימי בהדיה:

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו לי אתם אמרו לו מפני מה שנהנו מסעודתו של אותו רשע אמר להם אם כן של שושן יהרגו של כל העולם כולו לא יהרגו אמרו לו אמור לנו אתה אמר להם שהשתחוו לצלם אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר אמר להם הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים והיינו דכתיב (איכה ג לג) כי לא ענה מלבו ויגה בני איש:

ויין מלכות אמר רב מלמד שכל אחד ואחד השקהו יין שהוא גדול ממנו בשנים. והשתיה כדת אמר רב ענן משום רבי מאיר כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה אף סעודתו של אותו רשע אכילה מרובה משתיה. אין אונס אמר רבא מלמד שכל אחד ואחד השקהו יין של מדינתו. (ע"ב) ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד יום לשביעי לא טב ליביה ביין אמר רבא יום ז' שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין

בדברי תורה ובדברי תושבחות אבל עובדי כוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא [בדברי] תיפלות וכן בסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדי ולא פרסי אלא כשדי רצונכם לראותה אמרו ליה אין ובלבד שתהא ערומה:

ויאמר ממוכן תנא ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות אמר רבי (אבא בר) כהנא מכאן שהדיוט קופץ בראש. להיות כל איש שורר בביתו אמר רבא אלמלא אגרות ראשונות לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. אמרי מאי האי דשדר לן להיות כל איש שורר בביתו פשיטא דאפילו קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי. ויפקד המלך פקידים אמר רבא מאי דכתיב (משלי יג טז) כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרוש אולת כל ערום יעשה בדעת זה דוד מלך ישראל דכתיב ביה (מ"א א ב) ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה וכל מאן דהוה ליה ברתא אייתה נהליה. וכסיל יפרוש אולת זה אחשורוש דכתיב ביה ויפקד המלך פקידים דמאן דהוה ליה ברתא אטמרה מיניה:

איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי וגומר איש ימיני. מה נפשך אי ליחוסיה קא אתא ליחסיה וליזיל עד בנימין בר יעקב מאי שנא הני תרתי ותו לא. תנא כולן על שמו נקראו בן יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו. בן שמעי בן ששמע אל תפלתו. בן קיש שהקיש על דלתי רחמים ופתחו לו. קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה רבה בר רב הונא ורבה בר בר חנה משמיה דרבי יהושע בן לוי אמרו אביו מבנימין ואמו מיהודה ורבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו משפחת יהודה אומרת אנא גרמי דמתיליד מרדכי דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא ומשפחת בנימין אומרת מיני קאתי רבא אמר כנסת ישראל היא דקאמרה להך גיסא ולהך גיסא ראו מה עשה לי יהודה ומה שלם לי ימיני. מה עשה לי יהודה (דף יג) דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא שאלמלי לא היה שמעי בן גרא וקטליה דוד לא הוה מתיליד מרדכי דמקני ביה המן וגרם צער לישראל, ומה שלם לי ימיני דלא קטליה שאול לאגג שאלמלי לא היה אגג וקטליה שאול לא הוה מתיליד המן דמקני ביה מרדכי וגרם ליה צערא לישראל ורבי יוחנן אמר לעולם מבנימין קאתי ואמאי קרו ליה יהודי על שם שכפר בעבודה זרה שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי שנא' (דניאל ג יב) איתי גוברין יהודאין די מנית יתהון וגומר:

אשר הגלה מירושלים אמר רבא שגלה מעצמו. ויהי אומן את הדסה היא אסתר קרי לה אסתר וקרי לה הדסה תניא רבי מאיר אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה על

שם הצדיקים שנקראו הדסים וכן הוא אומר (זכריה א ח) והוא עומד בין הדסים אשר במצולה. רבי יהודה אומר הדסה שמה ולמה נקרא שמה אסתר מפני שהיתה מסתרת את דבריה וכן הוא אומר אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה. רבי נחמיה אומר הדסה שמה ולמה נקרא שמה אסתר שהעובדי כוכבים היו קורין אותה על שם אסתהר. בן עזאי אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה מפני שהיתה בינונית לא ארוכה ולא קצרה אלא בינונית כהדס (וכמו שאמרת חנה זרע אנשים כו') רבי יהושע בן קרחה אומר אסתר ירקרקת היתה וחוט של חסד משוך עליה. (עי' ברכות פי' אין עומדין) כי אין לה אב ואם (וכתיב) ובמות אביה ואמה למה לי אמר רב חסדא עיברתה אמה מת אביה ילדתה אמה מתה אמה. לקחה מרדכי לו לבת תנא משום רבי מאיר אל תקרי לבת אלא לבית (פי' לאשה) וכן הוא אומר (ש"ב יב ג) ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת משום דמפתו תאכל ותהי לו כבת אלא כבית הכא נמי לבית. ואת שבע הנערות הראויות לתת לה. אמר רבא מלמד שהיתה מונה בהן שבעת ימי שבת:

אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה אמר רבי חמא מאי דכתיב (ע"ב) (איוב לו ז) לא יגרע מצדיק עיניו בשכר צניעות שהיה ברחל זכתה ויצא מבנה שאול ובשכר צניעות שהיה בשאול זכה ויצאה ממנו אסתר. ומאי צניעותא דהויא ברהל דכתיב (בראשית כט יב) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי אחי אביה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מנסבת לי אמרה ליה אין מנסיבנא לך אלא אבא רמאי הוא ולא מצית למיקם ביה אמר לה אי רמאי הוא אחוה אנא ברמאותא אמרה ליה ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא אמר לה אין דכתיב (תהלים יח כז) עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל. אמר לה ומאי רמאותיה אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסיב לי מקמה (וכי מטא ההוא יומא מעייל לה לגבך מה עשה יעקב) מסר לה סימנין לרחל כי מטא ליליא ועאיל ליה ללאה אמרה רחל השתא מכספא אחתאי מיד אותן סימנין שנתן יעקב לרחל מסרתן רחל ללאה והיינו דכתיב (בראשית כט כה) ויהי בבוקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא אלא מתוך סימנין שמסר יעקב לרחל ורחל מסרתן ללאה לא הוה ידע עד השתא לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול. ומאי צניעותיה דשאול דכתיב (ש"א י טז) ויאמר שאול אל דודו הגד הגיד לנו כי נמצאו האתונות ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל לפיכך זכה ויצאת ממנו אסתר. אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא כשהקדוש ברוך הוא פוסק לו גדולה לאדם פוסק לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות

שנאמר (איוב לו ז) ויושיבם לנצח ויגבהו. ואם הגיס דעתו הקדוש ברוך הוא משפילו שנאמר (שם) ואם אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עוני:

(אסתר ב כא) בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש אמר רבי (אחא) [חייא] בר אבא אמר רבי יוחנן הקציף הקדוש ברוך הוא אדונים על עבדים לעשות רצון צדיק ועבדים על אדוניהם לעשות רצון צדיק. אדונים על עבדים דכתיב (בראשית מא י) פרעה קצף על עבדיו לעשות רצון צדיק ומנו יוסף דכתיב (שם) ושם אתנו נער עברי וגומר. עבדים על אדוניהם דכתיב קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף לעשות רצון צדיק ומנו מרדכי דכתיב ויודע הדבר למרדכי. אמר רבי חייא בר אבא בגתן ותרש טרסיים הוו והיו מספרים לשון טורסי ואומרים זה לזה מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו בוא ונטיל ארס של סם מיתה בספל של מים כדי שימות והם לא ידעו שמרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע שבעים לשונות אמר ליה והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה אמר ליה אני אשמור משמרתי ומשמרתך והיינו דכתיב ויבוקש הדבר וימצא שלא נמצא במשמרתו:

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש. אחר מאי אחר שברא הקדוש ברוך הוא והקדים רפואה למכה דאמר רבי שמעון בן לקיש אין הקדוש ברוך הוא מכה את ישראל אלא אם כן מקדים ובורא להם רפואה בתחלה שנאמר (הושע ו יא) כרפאי לישראל ואחר כך ונגלה עון אפרים אבל הנכרים אינן כן אלא מכה אותן ואחר כך רופא אותן שנאמר (ישעיה יט יב) נגף ה' את מצרים נגוף ורפוא בתחלה נגוף ואחר כך רפוא. ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו אמר רבא בתחלה במרדכי ואחר כך בעם מרדכי מאן נינהו רבנן ולבסוף להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים. הפיל פור הוא הגורל תנא כיון שנפל פור בחודש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה רבן והוא לא ידע שבז' באדר מת משה רבינו וכן בז' באדר נולד משה רבינו. ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן אמר ליה תא ואיגרי בהו אמר ליה מתירא אני שכל המתגרה בהון אלהיהם עושה עמו דין. אמר ליה ישנו מן המצות אמר ליה אית רבנן בגווייהו דמבעי עלייהו רחמי אמר ליה עם אחד הן ושמא תאמר אעשה קרחה במלכות מפוזר ומפורד מפוזרים הם בין העמים. ושמא תאמר איכא מינייהו פירי. ומפוזר כפרדה זו שאינה עושה פירות. ושמא תאמר דאיכא חדא מדינתא מינייהו תלמוד לומר בכל מדינות מלכותך. ודתיהם שונות מכל עם דלא אכלי בהדן ולא שתו בהדן ולא נסבי מינן ולא מינסבי לן מינייהו. ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי ליה לכולא שתא בשה"י פה"י. ולמלך אין שוה להניחם דאכלי ושתו:

אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף וגומר. אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד זה המן הרשע לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקלי המן והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים. ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך אמר רבי אבא בר כהנא (דף יד) משל דאחשורוש והמן למה הדבר דומה לשני בני אדם אחד יש לו תל בשדהו ואחד יש לו חריץ בתוך שדהו אמר בעל התל מי יתן לי חריץ זה בתוך שדי ובעל חריץ אומר מי יתן לי תל זה בתוך שדי. לימים נזדווגו שניהם אמר לו בעל החריץ לבעל התל מכור לי תילך אמר ליה הלואי טול אותו בחנם. ויסר המלך את טבעתו אמר רבי אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישראל שמ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישראל לא החזירום למוטב ואלו הסרת זו טבעת החזירתן למוטב:

תנו רבנן מ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישראל לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה קל וחומר ומה מעבדות לחירות אומרים שירה לחיים על אחת כמה וכמה אי הכי הלילא נמי נימא אמר רבי יצחק לפי שאין אומרים הלל על הנסים שבחוצה לארץ. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק והרי יציאת מצרים דנסים שבחוץ לארץ וקאמרינן הלילא התם כדתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה משנכנסו לארץ לא הוכשרו לומר שירה רב נחמן בר יצחק אמר קריאתה זה הוא הלילא. רבא אמר התם (תהילים קי"ג:א') הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה אחשורוש הכא נימא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש אנן:

שבע נביאות נתנבאו להם לישראל מאן נינהו שרה ומרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, אסתר. שרה דכתיב (בראשית יא כט) אבי מלכה ואבי יסכה ואמר רבי יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה [שסכתה] ברוח הקודש והיינו דכתיב (שם כא יב) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. מרים דכתיב (שמות טו כו) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגומר אחות אהרן ולא אחות משה אמר רב נחמן אמר רב מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל כיון שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה עמד אביה ונשקה על ראשה אמרה לה היכן נבואתך והיינו דכתיב (שמות ב ד) ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו מה יהא בסוף נבואתה. דבורה דכתיב (שופטים ד ד) ודבורה אשה נביאה אשת לפידות אמר רבי יצחק מלמד שהיתה עושה פתילות למשכן. (שם) והיא יושבת תחת תומר מאי שנא תחת תומר אמר

רבי שמעון בן אבשלום משום יחוד. ד"א מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל שבאותו הדור (אין) [לא היה] להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים. חנה דכתיב (ש"א ב א) ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' רמה קרני. רמה קרני ולא רמה פכי. דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן (שהקרן הוא דבר המתקיים משא"כ פך עלול להשתבר. מהרש"א) שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן (שם) אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו אמר רבי יהודה בן מנשיא (ברכות פ"ק וע"ש מהרש"א) אל תקרי בלתך אלא לבלותיך בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו אבל הקדוש ברוך הוא הוא מבלה את מעשיו. ואין צור כאלהינו אל תקרי אין צור אלא אין צייר. מנהגו של עולם אדם צר צורה בכותל ואין יכול להטיל בה רוח ונשמה קרביים ובני מעיים. אבל הקדוש ברוך הוא צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרביים ובני מעיים. אביגיל דכתיב (ע"ב) (שם) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך כי הוה אזיל קאמרה ליה (שם) והיטיב ה' לאדוני וזכרת את אמתך אמר רב נחמן היינו דאמרי אינשי איתתא בהדי שותא פילכא אי נמי שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין. חולדה דכתיב (מלבים ב כב יד) וילך חלקיה הכהן ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקוה ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנבאה איהי אמרי בי רב משמיה דרב חולדה קרובת ירמיה היתה ולא אקפיד עלה ויאשיהו גופיה היכי שביק ירמיה וקא משדר לה לחולדה אמר רבי שילא מפני שהנשים רחמניות הן. רבי יוחנן אמר ירמיה הוא דלא הוה תמן שהלך להחזיר עשרת השבטים ומנ"ל דאהדור דכתיב (יחזקאל ז יג) כי המוכר אל הממכר לא ישוב אפשר דיובל בטל הוא ונביא מתנבא עליו שיבטל אלא מלמד שהחזירן ירמיה ויאשיה בן אמון מלך עליהם מנ"ל דכתיב (מלכים ב כג יז) מה הציון הלז אשר אני רואה ויאמרו אליו אנשי העיר הקבר איש האלהים אשר בא מיהודה ויקרא את הדברים האלה אשר עשית על המזבח בית אל וכי מה טיבו של יאשיהו על המזבח בבית אל אלא מלמד שירמיה החזירן ויאשיהו מלך עליהם רב נחמן בר יצחק אמר מהכא (הושע ו יא) גם יהודה שת קציר לך בשובי שבות עמי. אסתר דכתיב (אסתר ה א) ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות. מלכות בגדי מלכות מיבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא מלמד שלבשתה רוח הקודש כתיב הכא ותלבש אסתר מלכות וכתיב התם (ד"ה א יב יט) ורוח לבשה את עמשי:

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וגומר אמר רב שגבה לבו של המן מאחשורוש. ותקרא אסתר להתך אמר רב התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו ושמואל

אמר שכל דברי מלכות נחתכין על פיו. ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה אמר רבי יצחק נפחא שלחה ליה שמא עברו על חמשה חומשי תורה דכתיב ביה (שמות לב טו) מזה ומזה הם כתובים. ויגידו למרדכי את דברי אסתר ואלו איהו לא אזיל לגביה אמר רבי אבא בר כהנא מכאן שאין משיבין על הקלקלה. ויעבור מרדכי רב אמר שהעביר יום טוב הראשון של פסח בתענית ושמואל אמר עורקמא דמיא עבר:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי ב' גדולי הדור ברכום ב' הדיוטות ונתקיימה בהם ואלו הן דוד ודניאל. דוד דברכיה ארונה דכתיב (ש"ב כד כג) ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך (ונתקיים אכתיב ויעתר ה' לארץ וגומר). דניאל דברכיה דריוש דכתיב (דניאל ו יז) אלהך די אנת פלח ליה וגומר. ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה (בראשית כ טז) הנה הוא לך כסות עינים ונתקיים בזרעה שנאמר (שם כז א) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו. ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם אדם שופת את הקדירה ואחר כך נותן לתוכה מים והקדוש ברוך הוא נותן מים ואחר כך שופת את הקדירה לקיים מה שנאמר (ירמיה י יג) לקול תתן המון מים בשמים. ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא צדיק אבד לדורו משל לאדם שאבדה ממנו מרגלית כל מקום שהיא מרגלית שמה והיא לא אבדה אלא לבעלה. ואמר ר"א אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר (אסתר ב כב) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא מאי דכתיב וכל זה איננו שוה לי מלמד שכל גנזיו של אותו רשע היו חקוקים לו על לבו וכשראה את מרדכי יושב בשער המלך היה אומר וכל זה איננו שוה לי וכי משום דרואה מרדכי יושב בשער המלך אומר וכל זה איננו שוה לי אין כדאמר רב חסדא זה בא בפרוזבולי וזה בא (שם ע"ב) בפרוזבוטי בולי אלו עשירים שנא' (ויקרא כו יט) ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה. בוטי אלו עניים וכ"ה אומר (דברים טו ח) והעבט תעביטנו אמר רב פפא וקארו ליה עבדא דאזדבן בטולמי דנהמא. ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא עתיד הקדוש ברוך הוא לתת עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר (ישעיה כח ה) ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגומר (חלק ועי"ש מהרש"א) מאי לעטרת צבי לעושים צביונו ולצפירת תפארה למצפים תפארתו יכול לכל תלמוד לומר לשאר עמו מאי לשאר עמו למשים עצמו כשירים. ולרוח משפט זה הדן דין אמת לאמיתו. ולגבורה, זה המתגבר על יצרו. משיבי מלחמה אלו שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה. שערה אלו תלמידי חכמים שמשכימין ומעריבין לבתי כנסיות

ולבתי מדרשות. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו אמר ליה הקדוש ברוך הוא ישראל עסקו בתורה נכרים לא עסקו בתורה אמר ליה (ישעיה כח ז) וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו פקו פלילה ואין פקו אלא גיהנם שנאמר (ש"א כה לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה ואין פלילה אלא דיינים שנאמר (שמות כא כב) ונתן בפלילים:

ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית אמר רבי לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה ממנה שכינה ואמרה (תהלים כב ב) אלי אלי למה עזבתני וגומר שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון. ויהי כראות המלך וגו' אמר רבי יוחנן ג' מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה אחד שהגביה את צוארה ואחד שמשך עליה חוט של חסד ואחד שמתח שרביטו של אחשורוש וכמה מתחו אמר רבי ירמיה בר אבא שתי אמות היה והעמידו על י"ב ואמרי לה על י"ז רבי יהושע בן לוי אמר כ"ח ורב חסדא אמר ס' וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב (תהלים ג ח) שיני רשעים שברת ואמר ר"ל (פי' הרואה וע"ש מהרש"א) אל תקרי שברת אלא שרבבת. רבה בר עופרן אמר משום רבי אלעזר ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים:

ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבא המלך והמן אל המשתה תנו רבנן מה ראתה אסתר שזמנה את המן. רבי אליעזר אומר פחים טמנה ללכדו שנאמר (תהלים סט כג) יהי שולחנם לפניהם לפח. רבי יהושע אומר מבית אביה למדה שנאמר (משלי כה כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם וגומר. רבי מאיר אומר כדי שלא יטול עצה וימרוד. רבי יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית. רבי נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים רבי יוסי אומר כדי שיהא מצוי לה בכל עת. רבי שמעון בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס. רבי יהושע בן קרחה אומר הסבירה לו פנים כדי שיהרג הוא והיא:

אמר רבן גמליאל אחשורוש מלך הפכפך היה ואמר רבן גמליאל עדיין צריכין אנו למודעי דתניא רבי אליעזר המודעי אומר קנאתו במלך קנאתו בשרים. רבה אמר (שם טז יח) לפני שבר גאון. אביי ורבא דאמרי תרווייהו (ירמיה נא לט) בחומם אשית את משתיהם. אשכחיה רבה בר אבהו לאליהו אמר ליה כמאן חזייא אסתר ועבדה הכי אמר ליה ככולהו תנאי וככולהו אמוראי:

בלילה ההוא נדדה שנת המלך אמר רבה נדדה שנת המלך אחשורוש ממש נפלה ליה מלתא בדעתיה אמר מאי דקמן דזמנתיה אסתר להמן בהדאי דילמא עצה קא שקיל עליה דההוא גברא למקטליה הדר אמר אי הכי הוה לא אינישׁ דרחים לי והוה מודע לי

הדר אמר דלמא איכא איניש דעביד לי טיבותא ולא פרעתיו משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות וגומר ויהיו נקראים מלמד שנקראים מאליהם. וימצא כתוב כתב מיבעיה ליה אמר רבי יצחק נפחא מלמד (דף טז) ששמשי מוחק וגבריאל כותב. אמר רבי אסי אמר רבי חנינא בר פפא דרש רבי שילא איש כפר חמרתא ומה כתב של מטה שלזכותן של ישראל אינו נמחק כתב של מעלה על אחת כמה וכמה. ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה וגומר לא נעשה עמו דבר תנא לא מפני שאוהבים את מרדכי אלא מפני ששונאים את המן. הכין לו תנא לו הכין. ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן וגומר ויבא המן וגומר ועשה כן למרדכי אמר ליה מנו מרדכי אמר ליה מרדכי היהודי אמר ליה טובא מרדכי איכא ביהודאי אמר ליה היושב בשער המלך אמר ליה ההוא סגי בחדא דסקרתא אי נמי בחדא נהרא אמר ליה אל תפל דבר מכל אשר דברת גמר והב ליה. ויקח המן את הלבוש ואת הסוס אזל ואשכח רבנן דיתבי קמי מרדכי ומחו להו הלכות קמיצה כיון דחזיה מירתת אמר להו לרבנן האי רשיעא למקטל נפשי קא אתי זילו מקמיה די לא תכוו בגחלתו בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא אתא המן ויתיב ליה קמייהו ואוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה. אמר ליה במאי עסקיתו א"ל דכי הוה בית מקדשא קיים רחמנא אמר מאן דמנדב מנחה לייתי מליא קומציה דסולתא וליקטר על גבי מדבחא וליכפר ליה אמר ליה לייתי מלא קומצא דקמחא דידכו ולידחי י' אלפא ככרי כספא דההוא גברא א"ל רשע עבדא דקנה נכסים עבדא דמאן נכסים דמאן א"ל קום לבוש הני מאני ורכיב האי סוסיא דקא בעי לך מלכא אמר ליה לא יכילנא עד דאזילנא לבי בני ואשקול למיזאי דלאו אורח ארעא אשתמושי במאני דמלכותא הכי. אדהכי והכי שדרה אסתר ואסרתינהו לכולהו בי בני ולכולהו אומני עייליה איהו לבי בני ואסחיה ואזל ואייתי זוגא מביתיה וקא שקיל למזייא בתר דקא שקיל ליה אינגיד ואיתנח אמר ליה אמאי קא מתנחת אמר ליה גברא דחשיב ליה מלכא מכולהו רברבנוהו השתא שוייה בלאני וספר אמר ליה רשע לאו ספר בכפר קרצום היית תנא המן ספר של כפר קרצום הוה כ"ב שנה. בתר דאשקיל ליה למזייא אלבשיה אמר ליה סליק רכיב אמר ליה לא יכילנא דכחיש חילאי מתעניתא. גחין ליה ורכיב. ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש כי הוה נקיט ואזיל בשבילא דמתא חזיתיה ברתיה דהות קיימת באיגרא סברה האי דרכיב אבוה הוא והאי דמסגי קמיה מרדכי שקלה עציצא דבית הכסא ושדיא ליה אריש דאבוה דלי עיניה וחזייא כיון דחזאי דאבוהא הוי נפלה מאיגרא ומתה. והיינו דכתיב וישב מרדכי אל שער המלך אמר רב ששת ששב לשקו ולתעניתו והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש אבל על בתו וחפוי ראש מדבר שאירעו:

ויספר המן לזרש אשתו גו' מאי שנא התם דקרי להו אוהביו ומאי שנא הכא דקרי להו חכמיו אמר רבי יוחנן מלמד שכל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם. אם מזרע היהודים מרדכי גומר. א"ל אם משאר שבטי ישראל קא אתי יכלת ליה ואם משבט יהודה מנשה ואפרים ובנימין קא אתי לא יכלת ליה יהודה דכתיב (בראשית מט ח) ידך בעורף אויביך שבט אפרים ובנימין ומנשה דכתיב (תהלים פ ג) לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. כי נפול תפול לפניו דרש רבי יהודה ברבי אלעאי שתי נפילות אלו מלמד שאמרו לו אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים כשהן יורדין יורדין עד עפר וכשהן עולין עולין [עד לכוכבים]. עודם מדברים עמו וסריסי המלך וגומר מלמד שהביאוהו בבהלה. כי אין הצר שוה בנזק המלך אמרה ליה צר זה אינו שוה בנזק מלך איקני בושתי וקטלה ואיקני בדידי ובעי למקטלי. והמלך קם בחמתו וגומר. והמלך שב מגנת הביתן מקיש שיבה לקימה מה קימה בחמה אף שיבה בחמה דאזל ואשכח מלאכי השרת דאיזדמו ליה לגברי דקיימי ועקרי אילני דבוסתנא ושדו אמר להו מאי עבידתייכו אמרו ליה דפקדינן המן אתא לביתיה והמן נופל על המטה נפל מיבעיה ליה אמר רבי אלעזר שבא מלאך והפילו עליה אמר וי מדברא וי ממתא. ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים וגומר אמר רבי חמא בר חנינא אף חרבונה הרשע באותה עצה היה כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח והיינו דכתיב (איוב כז כב) וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח. וחמת המלך שככה שתי שכיכות הללו למה אחד של מלכו של עולם ואחד של אחשורוש איכא דאמרי אחד של אסתר ואחד של ושתי:

(בראשית מה כב) לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן וגו' וחמש חליפות שמלות אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו. (ע"ב) דאמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב בשביל משקל ב' סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים אמר רבי בנימין בר יפת רמז לו שעתיד לצאת ממנו בן שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות ומנו מרדכי דכתיב ומרדכי יצא מלפני המלך וגומר (שם) ויפול על צואריו בנימין אחיו וגומר כמה צואריו הוו ליה לבנימין. אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר מלמד שבכה יוסף על מקדש ראשון ועל מקדש שני שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב ובנימין בכה על צואריו בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב (שם) והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר אמר להם כשם שאין בלבי כלום על בנימין אחי שלא היה במכירתי כך אין בלבי עליכם שהייתם

במכירתי (בראשית מה יב) כי פי המדבר אליכם אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר כפי כך לבי (שם מה כג) ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים מאי מטוב מצרים אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו:

(שם נ יח) וילכו גם אחיו ויפלו לפניו אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר היינו דאמרי אינשי תעלא בעידניה סגיד ליה תעלא מאי בצירותיה מאחוה אלא אי איתמר הכי איתמר (שם מז לא) וישתחו ישראל על ראש המטה אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר היינו דאמרי אינשי תעלא בעידניה סגיד ליה. (שם נ כא) וינחם אותם וידבר על לבם אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר שאמר להם דברים המתקבלים על הלב ומה עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד היאך נר אחד יכול לכבות עשרה נרות:

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר אמר רבי אלעזר אמר רבי יהודה אורה זו תורה וכן הוא אומר (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יום טוב וכן הוא אומר (דברים טז יד) ושמחת בחגך. וששון (אמר רבי אלעזר) זו מילה וכן הוא אומר (תהלים קיט קסב) שש אנכי על אמרתך. ויקר אלו תפילין וכה"א (דברים כח טז) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש: ואת פרשנדתא ואת דלפון גומר עשרת בני המן אמר רבי חייא דמן יפו עשרת בני המן ועשרת בעי למימרינהו בנשימה אחת מאי טעמא דכולהו בהדי הדדי נפקי נשמתייהו אמר רבי יוחנן וא"ו דויזתא צריך לממתח' בזקיפא כמורדי' דלברות מאי טעמא כולהו בחדא זקיפא אזדקיפו:

דברי שלום ואמת אמר רבי תנחום ואמרי לה אמר רבי אסי מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה. ומאמר אסתר קים דברי הפורים האלה מאמר אסתר אין דברי הצומות וזעקתם לא אמר רבי יוחנן הכי קאמר דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה. כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש גומר ורצוי לרוב אחיו תנא רב יוסף לרוב אחיו ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין. אמר רב יוסף גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות דאלו מעיקרא קא חשיב למרדכי בתר ד' ולבסוף בתר ה' מעיקרא כתב (עזרא ב ב) אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן ולבסוף כתיב (נחמיה ז ז) הבאים עם זרובבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי בלשן:

רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא נגה ולא אתו רבנן אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן דלמא טרידי בסעודת פורים אמר ליה ולא הוה אפשר למיכליה באורתא אמר ליה לא

שמיע ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו. אמר ליה אמר רבא הכי אמר ליה אין תנא מיניה ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה:

ע"ב אמר רב ואי תימא רב שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש שכל זמן שהיה ברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש עליהם:

פרק ב

תפלה מנלן דתניא שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ואמרי לה במתניתא תנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תיקנו י"ח ברכות על הסדר:

תנו רבנן מנין שאומרים אבות שנאמר (תהלים כט א) הבו לה' בני אלים ומנין שאומרים גבורות שנא' הבו לה' כבוד ועוז ומנין שאומרים קדושות שנאמר הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש ומה ראו לומר בינה אחר קדושה שנאמר (ישעיה כט כג) והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב (שם ו י) ולבבו יבין ושב ורפא לו. אי הכי לימא רפואה בתר תשובה. לא סלקא דעתך דכתיב (שם נה ז) וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. ומאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא כתיב קרא אחרינא (תהלים קג ג) הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא והא רפואה דתחלואים היא אלא רפואה דסליחה כתיב (ישעיה ו י) ושב ורפא לו ההוא לאו היא ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית והאמר מר בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא. מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא. ומה ראו לומר רפואה בשמינית אמר רבי אחא מתוך שניתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה לפיכך קבעוה בשמינית ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית אמר רבי אלכסנדרי כנגד מפקיעי שערים דכתיב (תהלים י טו) שבור זרוע רשע וגומר ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה. ומה ראו לומר קבוץ גליות לאחר ברכת השנים דכתיב (יחזקאל לו ח) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנא' (ישעיה א כה) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וכתיב (שם) ואשיבה שופטיך כבראשונה וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו האפיקורסים וכולל זדים עם האפיקורסים שנאמר (שם) ושבר פושעים וחטאים יחדו וכיון שכלו האפיקורסים מתרוממת קרן צדיקים

דכתיב (תהלים עה יא) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וכולל גירי הצדק עם הצדיקים שנאמר (ויקרא יט לב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וסמיך ליה וכי יגור אתכם גר. והיכן מתרוממת קרנם. בירושלים שנאמר (תהלים קכב ו) שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנאמר (הושע ג ה) (דף יח) אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם וכיון שבא דוד באתה תפלה שנאמר (ישעיה נו ז) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי וכיון שבאתה תפלה באתה עבודה שנא' עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי וכיון שבאת עבודה באת הודאה שנאמר (תהלים נ כג) זובח תודה יכבדנני. ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה דכתיב (ויקרא ט כב) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים. אימא קודם עבודה לא סלקא דעתך דכתיב וירד מעשות החטאת וגומר מי כתיב לעשות מעשות כתיב. ואימא אחר העבודה לא סלקא דעתך דכתיב זובח תודה. מאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא מסתברא עבודה והודאה חדא מלתא היא. ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים דכתיב (במדבר ו כז) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ברכה דהקדוש ברוך הוא שלום שנאמר (תהלים כט יא) ה' יברך את עמו בשלום. וכי מאחר דק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תיקנו תפלה על הסדר שמעון הפקולי מאי הסדיר שכחום וחזר וסדרם:

מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של הקדוש ברוך הוא דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב (שם קו ב) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו (הוריות ע"ב וע"ש מהרש"א) למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן המספר בשבחו של הקדוש ברוך הוא יותר מדאי נעקר מן העולם שנאמר (איוב לז כ) היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע. דרש רבי יהודה איש כפר גבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל מאי דכתיב (תהלים סה ב) לך דומיה תהלה סמא דכולה משתוקא. כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מלה בסלע משתוקי בתרין. אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר מנין שקראו הקדוש ברוך הוא ליעקב אל שנאמר (בראשית לג כ) ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל דאי סלקא דעתך למזבח קרי ליה יעקב אל ויקרא לו יעקב מיבעי ליה אלא ויקרא לו ליעקב אל ומי קראו אל אלהי ישראל:

פרק ג

(דף כא) משנה, הקורא את המגילה עומד ויושב יצא. [גמרא] תנא מה שאין כן בתורה. מנא הני מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא (דברים ה כח) ואתה פה עמוד עמדי ואמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול שאפילו הקדוש ברוך הוא

בעמידה. ואמר רבי אבהו מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידיו על גבי קרקע שנאמר ואתה פה עמדי. תנו רבנן מימות יהושע עד רבן גמליאל היו למדין תורה מעומד משמת רבן גמליאל הזקן ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב והיינו דתנן משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד תורה. כתוב אחד אומר (שם ט ט) ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה וכתיב (שם י י) ואנכי עמדתי בהר. אמר רב עומד ולומד יושב ושונה רבי חנינא אמר לא עומד ולא יושב אלא שוחה. רבי אבא אמר אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה שנאמר (שם א) ותשבו בקדש ימים רבים. רבא אמר רכות מעומד קשות מיושב: (שם ע"ב) [פיסקא] בשני ובחמישי ובמנחה בשבת קורין שלשה כנגד מי אמר רב אסי כנגד תורה, נביאים וכתובים. רבא אמר כנגד כהנים, לוים וישראלים, אלא הא דתני רב שימי אין פותחין מי' פסוקים בבית הכנסת וידבר עולה מן המנין הני עשרה כנגד מי אמר רבי יהושע בן לוי כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת, רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני. ורבי יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם והי נינהו ויאמר דבראשית הני ט' הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב (תהלים לג ו) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם:

פרק ד

(דף כז) דרש בר קפרא מאי דכתיב (מ"ב כה ט) וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית גדול שרף באש. בית ה' זה בית המקדש. בית המלך אלו פלטרין של מלך. ואת כל בתי ירושלים כמשמען. ואת כל בית גדול פליגי בה רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר מקום שמגדלין בו תורה וחד אמר מקום שמגדלין בו תפלה. מאן דאמר מקום שמגדלין בו תורה דכתיב (ישעיה מב כא) יגדיל תורה ויאדיר ומאן דאמר מקום שמגדלין בו תפלה דכתיב (מ"ב ח ד) ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע ואלישע כי עבד בתפלה הוא דעבד, תסתיים דרבי יהושע בן לוי הוא דאמר מקום שמגדלין בו תורה דאמר רבי יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש תסתיים:

ע"ב שאלו תלמידיו את ר"י זכאי במה הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים בד' אמות של תפלה ולא כניתי לחבירי ולא בטלתי קידוש היום. אימא זקנה היתה לי פעם אחת לא היה לי קידוש מכרה כפה שעל ראשה והביאה לי קידוש היום תנא כשמתה היא הניחה לו ש' גרבי יין כשמת הוא הניח לבניו ג' אלפים גרבי יין. רב הונא הוה אסר ריתא וקאי קמיה דרב אמר ליה המיינך היכא אמר ליה לא הוה לי חמרא לקדושא ומשכנתיה להמיינאי ואתיתי ביה יין קדושא אמר ליה יהא רעוא דתיטום בשיראי כי

אכלל רבה בריה רב הונא איניש גוצא הוה עייל גנא אפוריא אתאן בנתיה וכלתיה שלחן ושדיין מאני עילויה עד דאיטום בשיראי אתא רב יוסף אשכחיה אמר ליה אקיים בך ברכתיה דרב כי שמע רב איקפד אמר אמאי לא אמר לי כי ברכתיך וכן למר:

שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים אמר להם מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא ולא פסעתי על ראשי עם קדוש (אפילו רבים צריכים לו החמיר על עצמו. ע' יבמות פרק מ"ח במהרש"א) ולא נשאתי כפי בלא ברכה. שאלו תלמידיו את רבי פרידא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא קדמוני אדם לבית המדרש (דף כח) ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה ולא ברכתי לפני כהן. למימרא דמעליותא היא והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל תלמיד חכם שמברך לפניו אפילו כהן גדול עם הארץ אותו תלמיד חייב מיתה שנאמר (משלי ח לו) כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי. כי קאמר איהו נמי בשוין:

שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא נתכבדתי בקלון חבירי ולא עלתה עמי קללת חבירי על מטתי וותרן הייתי בממוני. לא נכתבדתי בקלון חבירי כי הא דרב הונא דרי מרא אכתפיה אתא רב חנא בר חנילאי וקא שקיל מיניה אמר ליה אי רגילת דדרית במאתיך דרי ואי לא איתייקורי אנא בזילותא דידך לא ניחא לי. ולא עלתה על מטתי קללת חבירי כי הא דמר זוטרא כי הוה סליק לפורייה אמר שדי ליה לכל מאן דצערן. וותרן בממוני הייתי דאמר מר איוב וותרן בממוניה הוה שהיה מניח פרוטה לחנוני מממוניה (ב"ב פ"ק וע"ש רש"א):

שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול במה הארכת ימים אתו גווזאי וקא מחו ליה סליק יתיב בדיקלא אמר ליה רבי אם נאמר (במדבר כח ד) כבש למה נאמר אחד אמר ליה מיוחד שבעדרו. אמר להו צורבא מרבנן הוא שבקוה אמר ליה מימי לא קבלתי מתנות דכתיב (משלי טו כז) ושונא מתנות יחיה (פא"ט ע"ש רש"א). ולא עמדתי על מדותי דאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר (מיכה ז יח) נושא עון ועובר על פשע למי נושא למי שהוא עובר על פשע (יומא פרק בתרא ד"ה פ"ק וע"ש רש"א):

שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה במה הארכת ימים אמר ליה קצתי בחיי אמר ליה רבי תורה היא וללמוד אני צריך. אמר ליה מימי לא נסתכלתי בצלם דמות אדם רשע דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע שנאמר (מ"ב ג יד) כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך. רבא אמר מהכא (משלי יח ה) שאת פני רשע לא טוב. בשעת פטירתו אמר ליה ברכני אמר

ליה יהי רצון שתגיע לחצי ימי ולכולהו לא. אמר ליה הבאים אחריך בהמה ירעו. שאלו תלמידיו את רבי זירא ואמרי לה את רב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא ציערתי בפני אדם גדול ממני ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קריתי לחברי בחכינתו ואמרי לה בחניכתו:

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שכל מקום שגלו שכינה עמהם גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (ש"א ב כז) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגומר. גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מג יד) למענכם שלחתי בבלה. ואף כשהם עתידין ליגאל שכינה עמהם שנאמר (דברים ל ג) ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקדוש ברוך הוא שב עמהם מבין הגליות:

(יחזקאל יא טז) ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם אמר רב שמואל בר יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשיות שבבבל ורבי אלעזר אמר זה בית רבינו שבבבל. אמר רבא מאי דכתיב (תהלים צ א) ה' מעון אתה היית לנו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות אמר רבא מריש הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמעית להא דקאמר דוד (תהלים כו ח) ה' אהבתי מעון ביתך לא גריסנא אלא בבי כנשתא היכא דמצלינא. תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ שיקבעו בארץ ישראל שנא' (ירמיה מו יח) כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא והלא דברים קל וחומר ומה תבור וכרמל שלא באו אלא ללמוד תורה לפי שעה נקבעו בארץ ישראל בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין בהם ומרביצין בהם את התורה (כולה) על אחת כמה וכמה. דרש בר קפרא מאי דכתיב (תהלים סח יז) למה תרצדון הרים גבנונים יצתה בת קול ואמרה להם למה תרצו דין עם סיני כלכם בעלי מומין אתם אצל סיני כתיב הכא גבנונים וכתיב התם (ויקרא כא כ) או גבן או דק. אמר רב אשי שמע מיניה האי מאן דיהיר בעל מום הוא. (דף לא) אמר רבי יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקדוש ברוך הוא (שם) אתה מוצא ענותנותו דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתיב בתורה (דברים י יז) כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים גומר וכתיב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה. שנוי בנביאים (ישעיה נז טו) כי כה אמר רם ונשא גומר וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח. ומשולש בכתובים (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתיב בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות:

(דף לב) ואמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן מנין שמשתמשין בב"ק שנאמר (ישעיה ל כא) ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר. וה"מ דשמע קול גברא במתא ואתתא בדברא והוא דאמר הן הן והוא דאמר לאו לאו. ואמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ כה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. מתקיף לה רב משרשיא משום דלא ידעי לבסומי קליה כתיב ביה ומשפטים לא יחיו בהם. אלא (אמר רב משרשיא ב' [תלמידי חכמים] שיושבים בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה עליהם הכתוב אומר ומשפטים לא יחיו בהם. (ויקרא כג מד) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהיו קוראין אותן כל אחד ואחד בזמנו:

תנו רבנן משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום. הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת. הלכות חג בחג:

סליק מסכת מגילה.

מועד קטן

פרק א

מועד קטן (דף ה) פיסקא. ומציינין על הקברות במועד אמר רבי שמעון בן פזי רמז לציון קברות מן התורה שנאמר (יחזקאל לט טו) וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון אמר ליה רבינא לרב אשי הא מקמי דליתי יחזקאל מנא לן ולטעמיך הא דאמר רב חסדא דבר זה מתורת משה לא למדנו עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו (יחזקאל מד ט) כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי הא מקמי דליתי יחזקאל מנא לן אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכיה אקרא הכי נמי גמרא גמירי ואתא יחזקאל ואסמכיה אקרא:

אמר רבי יהושע בן לוי כל השם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם רבי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכולי שתא הוה מקשי ליה ובשבתא דריגלא לא מקשי ליה (ע"ב) קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלהים:

(דף ח ע"ב) מתניתין אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו אבל מחזיר הוא את גרושתו: גמרא וכי שמחה היא לו מאי הוי אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי אלעזר אמר רב הושעיא ואמרי לה אמר רבי חנינא לפי שאין מערבין שמחה בשמחה רבה בר רב הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו אמר ליה אביי לרב יוסף הא דרבה בר רב הונא הוא דאמר רבי דניאל

בר קטינא אמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר (דברים טז יד) ושמחת בחגך ולא באשתך. עולא אמר מפני הטורח. רבי יצחק נפחא אמר מפני בטול פריה ורביה:
(דף ט) ודאין מערבין שמחה בשמחה מנא לן אמר רבי יהודה אמר שמואל דכתיב (מ"א ח סו) ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו [קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום] ואם איתא דמערבין שמחה בשמחה איבעי ליה למינטר עד החג ומעבד ז' להכא ולהא. אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל יה"כ והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה יצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. ומנא לן דאחיל להו דתני (רב) תחליפא (שם) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם וגומר שהלכו ומצאו נשותיהן בטהרה שמחים שנהנו (כדכתיב שובע שמחות את פניך מהרש"א) מזיו השכינה וטובי לב שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר על כל הטובה שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא לדוד עבדו ולישראל עמו בשלמא לישראל עמו דאחיל להו ההוא עון דיום הכיפורים אלא לדוד עבדו מאי היא דאמר רב יהודה אמר רב (חלק וע"ש מהרש"א) בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה פתח ואמר (תהלים כד ז) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה ולא נענה כיון שאמר (ד"ה ב ו מב) ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל ישראל שמחל הקדוש ברוך הוא לדוד על אותו עון:
רבי יונתן בן עכמאי ורבי יהודה בן גרים תנו פרשת נדרים בי רבי שמעון בן יוחאי איפטור מיניה באורתא בצפרא אתו וקא מפטרי מיניה אמר להו ולא אפטיריתו מינאי באורתא אמרו ליה למדתנו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך שיפטר ממנו פעם אחרת. דכתיב (מ"א ח סו) ביום השמיני שלח את העם וגומר וכתיב (דה"ב ז י) ביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם מכאן לתלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת. אמר ליה לבריה בני אדם הללו אנשים של צורה הן זיל לגבייהו וליברכוך אזל אשכחינהו וקא רמו קראי אהדדי כתיב (משלי ד כו) פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונו וכתיב (שם ה ו) אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע לא קשיא כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים (ע"ב) כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים. הדור יתבי וקא מבעיא להו כתיב (שם ג) יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה הא חפצי שמים ישוו בה וכתיב (שם ח יא) וכל חפצים לא

ישוו בה ואפילו חפצי שמים לא קשיא כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים אמרו ליה מאי בעית הכא אמר להו דאמר לי אבא זיל גבייהו דליברכוך. אמרי לית יהא רעוא דתזרע ולא תחצד תעייל ולא תפיק תפיק ולא תעייל. ליחרוב ביתך וליתיב אושפיזך לבלבל פתורך ולא תחזי לשתא חדתא. כי אתא לגבי אבוה אמר ליה לא מבעיא ברוכי דלא ברכן אלא צעורי צערו לי. אמר ליה מאי אמרו לך. אמר ליה הכי והכי אמרו לי אמר ליה הנך כלהו ברכתא נינהו דתזרע ולא תחצד תוליד בנין ולא לימותו. תעייל ולא תפיק תעייל כלתא ולא לימותו בנך וליסקן לבי נשייהו. תפיק ולא תעייל תפיק בנתך ולא לימותו גברייהו ולא ליהדרן לותך. ליחרוב ביתך וליתוב אושפיזך דהאי עלמא אושפיזא וההוא עלמא ביתא דכתיב (תהלים מט יב) קרבם בתימו לעולם אל תקרי קרבם אלא קברם. לבלבל פתורך בבני ובבנתא. ולא תחזי שתא חדתא דלא תמות אתתך ולא תנסיב אנתתי אחריתי:

רבי שמעון בן חלפתא איפטר מיניה דרבי אמר ליה לבריה זיל לגביה דליברכך אמר ליה יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש. כי אתא גבי אבוה אמר ליה מאי אמר לך אמר ליה מלתא בעלמא הוא דאמר לי אמר ליה בירכך בבירכתא דברכינהו קודשא בריך הוא לישראל ותנא בה דכתיב (יואל ב כו) ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם וגומר [ולא יבושו עמי לעולם] וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' אלהיכם ואין עוד ולא יבושו עמי לעולם:

פרק ג

(דף טז) פ"א גזר רבי שלא ישנו תלמידים בשוק מאי דרש (שה"ש ז ב) חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אך דברי תורה בסתר יצא ר"ח ושנה לשני בני אחיו לרב ולרבה בב"ח שמע רבי איקפד אתא רבי חייא לאיתחזויי ליה אמר ליה עייא ראה מי קורא לך מבחוץ ידע דנקיט מילתא בדעתיה נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין ביום תלתין שלח ליה תא הדר שלח ליה לא תיתי מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר מעיקרא סבר מקצת היום ככולו ולבסוף סבר לא אמרינן מקצת היום ככולו [לסוף] אתא אמר ליה מאי טעמא אתית אמר ליה דשלח לי מר דליתי והא שלחי לך דלא תיתי זה ראיתי וזה לא ראיתי קרי עליה (משלי טז ז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. אמר ליה מאי טעמא עבדת הכי אמר ליה דכתיב (שם א) חכמות בחוץ תרונה אמר ליה אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פירשו לך חכמים חכמות בחוץ תרונה כדרבא דאמר רבא כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ והא כתיב (ישעיה מח טז) לא מראש

בסתר דברתי ההוא ביומי דכלה. ורבי חייא האי חמוקי ירכיך מאי עביד לה מוקי לה בצדקה ובג"ח:

רב זוטרא בר טוביה הוה קא פסיק סידרא קמיה דרב יהודה כי מטא האי פסוקא (ש"ב כג א) ואלה דברי דוד האחרונים אמר ליה אחרונים מכלל דאיכא ראשונים ראשונים מאי ניהו שתיק ולא אמר ליה ולא מידי הדר אמר ליה אחרונים מכלל דאיכא ראשונים ראשונים מאי ניהו אמר ליה מאי דעתך כל דלא ידע פירושא דהאי קרא לאו גברא רבה הוא. ידע דנקט מלתא בדעתיה נהג נזיפותא בנפשיה חד יומא ובמאי דרמי עליה מיהא אחרונים מכלל דאיכא ראשונים ראשונים מאי ניהו דכתיב (ש"ב כב א) וידבר דוד להי' את דברי השירה הזאת וגומר אמר ליה הקדוש ברוך הוא דוד שירה אתה אומר לפני על מפלתו של שאול (חייך) אלמלי אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו והיינו דכתיב (תהלים ז א) שגיון לדוד אשר שר להי' על דברי כוש בן ימיני. וכי כוש שמו והלא שאול שמו ולמה נקרא שמו כוש לומר לך מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו. כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר יב א) על אודות האשה הכושית וכי כושית שמה והלא צפורה שמה ולמה נקרא שמה כושית לומר לך מה כושית משונה בעורה אף צפורה משונה במעשיה הטובים. כיוצא בדבר אתה אומר (ירמיה לח ז) וישמע עבד מלך הכושי וכי כושי שמו והלא צדקיהו שמו ולמה נקרא שמו כושי לומר לך מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונה במעשיו כיוצא בדבר אתה אומר (עמוס ט ז) הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל וכי כושיים שמן והלא ישראל שמן ולמה נקרא שמן כושיים לומר לך מה כושיים משונים בעורן אף ישראל משונים במעשיהם מכל אומה ולשון:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (שמואל ב כג א) נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה אמר (שם) אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים מאי קאמר אמר רבי אבהו הכי קאמר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה:

(שם כג ח) אלה שמות הגבורים אשר לדוד יושב בשבת תחכמוני ראש השלישי הוא עדינו העצני על שמונה מאות חלל בפעם אחת מאי קאמר אמר רבי אבהו הכי קאמר ואלה שמות גבוריו של דוד יושב בשבת בשעה שהיה יושב בישיבה לא היה יושב על גבי כרים ולא על גבי כסתות אלא על גבי קרקע דכל כמה דהוה קיים עירא היאירי הוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות כי נח נפשיה דעירא היאירי הוה מתני דוד להו לרבנן על גבי קרקע אמרי ליה ליתיב מר אכרים ואכסתות לא קביל עליה. תחכמוני

אמר ליה הקדוש ברוך הוא הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה. ראש השלישי ראש לשלשה אבות. הוא עדינו העצני בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת העצני בשעה שיוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ. על שמונה מאות חלל בפעם אחת שהיה זורק חץ ומפיל שמונה מאות חלל בפעם אחת והיה מתאנח על מאתים דכתיב (דברים לב ל) איכה ירדוף אחד אלף יצתה בת קול ואמרה לו (מ"א טו ה) רק בדבר אוריה החתי:

(דף יז) ההוא צורבא מרבנן דהוו סנו שומעניה אמר רב יהודה היכי נעביד נישמתיה צריכי ליה רבנן לא נשמתיה קא מיחלל שמיה דשמיא אמר ליה לרבה בר בר חנה מידי שמיע לך בה אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (מלאכי ב ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו מפיהו. שמתיה רב יהודה לסוף איחלש רב יהודה אתו רבנן לשיולי ביה ואתא איהו בהדי רבנן כדחזייה רב יהודה אחיך אמר ליה לא מסתייה דשמתיה להההוא גברא אלא אחוכי נמי קא מחייך בי אמר ליה לאו בדידך חייכנא אלא דכי אזלינא לעלמא דאתי בדיחנא דעתאי דאפילו גברא כוותך לא חניפיה ליה. נח נפשיה דרב יהודה אתא לבי מדרשא אמר להו שרו לי אמרו ליה רבנן גברא רבה דחשיבא כרב יהודה ליכא הכא דלישרי לך. זיל לקמיה דרבי יהודה נשיאה דלישרי לך אזיל לקמיה אמר ליה לרבי אמי פוק עיין ביה בדיניה אי מיבעי למישרא ליה שרי ליה עיין רבי אמי בדיניה סבר למישרא ליה. עמד רבי שמואל בר נחמני על רגליו ואמר מה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה שלש שנים יהודה חבירנו על אחת כמה וכמה. אמר רבי זירא מאי דקמן דאתא ליה סבא האידנא לבי מדרשא דהא כמה שני לא אתא ליה ש"מ לא מיבעי למישרא ליה לא שרי ליה. נפק כי קא בכי ואזיל אתאי זיבורא וטרקיה אאמתיה ושכיב עיילוה למערתא דחסידי ולא קבלוה עיילוה למערתא דדייני וקבלוה. מאי טעמא דעבד כרבי אלעאי דתניא רבי אלעאי (הזקן) אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. איני והא תניא העובר עבירה בסתר כאלו דוחק רגלי שכינה לא קשיא הא דמצי כייף ליה ליצריה הא דלא מצי כייף ליה ליצריה:

שפחה של בית רבי מאי היא. דאמתא דבי רבי חזיתיה להההוא גברא דקא מחוי לבנו רבה אמרה ליה להוי ההוא גברא בשמתא דקא עבר משום (ויקרא יט יד) ולפני עור

לא תתן מכשול דתנא דבי רבי ישמעאל ולפני עור לא תתן מכשול במכה בנו הגדול הכתוב מדבר:

ריש לקיש הוה מינטר פרדסא אתא ההוא גברא וקא אכיל תאיני רמא ביה קלא לא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא אמר ליה אדרבה ליהוי ההוא גברא בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נדוי מי נתחייבתי לך. אתא לבי מדרשא אמרו ליה שלו נדוי שלך אינו נדוי. מאי תקנתיה זיל לגבי דלישרי לך. לא ידענא ליה אמר ליה זיל לגבי נשיאה דלישרי לך דתניא וכו':

(דף יח ע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני שדה פלונית לפלוני ואמר רב יהודה אמר רב מ' יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני שדה פלונית לפלוני בית פלוני לפלוני אשת פלוני לפלוני:

(דף כה) כי נח נפשיה דרב הונא סבור לאותובי ספר תורה אפורייה אמר לה רב חסדא מלתא דבחייה לא סבירא ליה השתא ליקום ליעביד ליה. דאמר רב תחליפא אנא חזיתיה לרב הונא דבעי למיתיב אפורייה והוה מנח ספר תורה עליה וכף כדא אארעא ואותיב ספר תורה עילויה, אלפא קסבר אסור לישב על גבי מטה שספר תורה מונח עליה. לא הוה נפיק פוריא מברא סבור לשלשול דרך גגין אמר להו רב חסדא הכי גמירנא מיניה חכם שמת כבודו דרך פתחים סבור לאשנויי מפוריא לפוריא אמר להו רב חסדא הכי גמירנא מיניה חכם כבודו במטה ראשונה שנאמר (ש"ב ו ג) וירכיבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה וגומר פרוס בבא ואפקוה פתח עליה רבי אבא ואמר ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו. מתיב רב נחמן בר רב חסדא ואמרי לה רב חנן בר רב חסדא (יחזקאל א ג) היה היה דבר ה' אל יחזקאל וגו'. טפח ליה אבוה בסנדליה אמר ליה לא אמינא לכו לא תטרוד עלמא במילי מאי היה שהיה כבר. כי אסקוה להתם אמרי לרבי אמי ולרבי אסי רב הונא אתי אמרי כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה השתא אתינן להכי אתי ליה בתרן אמרי להו ארונו בא רבי אמי ורבי אסי נפקו רבי אילא ורבי חנינא לא נפקו [כו'] אמרי היכי נינחיה ניעייליה למערתא דרבי חייא רב הונא ריבץ תורה בישראל ורבי חייא ריבץ תורה בישראל מאן מעייל ליה אמר להו רב חגא אנא מעיילנא ליה דאוקימתיה לתלמודיה כי הואי בר תמני סרי שנין ולא חזאי קריא ומשמע ליה קמיה וידענא בעובדיה דיומא חד איתהפיכא ליה רצועה דתפילי ויתיב עליה מ' תעניתא עייליה והוה גני יהודה מימיניה דאבוה וחזקיה משמאליה אמר ליה יהודה לחזקיה קום מדוכתך דלאו אורח ארעא דקאי רב הונא אבראי כי קם קם בהדיה

עמודא דנורא חזייה רב חגא איבעית זקפיה לארונא ונפיק ואתא והאי דלא איענש משום דזקיף ארונא דרב הונא:

כי נח נפשיה דרבה בר רב הונא ורב המנונא אסקינהו להתם (ע"ב) כי מטו לגשרא קמו גמלי אמר להו ההוא טייעא מאי האי אמרו ליה רבנן דקעבדי יקרא להדדי מר אמר ניעול מר ברישא ומר אמר ניעול מר ברישא אמר אי בדינא דידי גברא בר גברא ניעול ברישא חליף גמליה דרבה בר רב הונא נתור ככיה ושיניה דההוא טייעא פתח עליה ההוא ינוקא גזע ישישים עלה מבבל ועמו ספר מלחמות קאת וקפוד הוכפלו, לראות בשוד ושבר הבא משנער קצף על עולמו וחמס ממנו נפשות ושמח בהם ככלה חדשה, רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק. כי נח נפשיה דרבינא פתח עליה ההוא ספדנא תמרים הניעו ראש, על צדיק כתמר נשים לילות כימים. א"ל רב אשי לבר קיפוק ההוא יומא מאי אמרת, אמר ליה אמינא אם בארזים נפלה חכה מה יעשו מי גבים. אמר ליה בר אבין חס ושלום דחכה ושלהבת בצדיקי אמינא, ומאי אמרת. אמינא בכו לאבלים ולא לאבידה שהיא למנוחה ואנו לאנחה. חלש דעתיה עלייהו ואתהפוך כרעייהו. ההוא יומא לא אתו לאספודיה, והיינו דאמר רב אשי לא בר קיפוק חליץ ולא בר אבין חליץ. רבא כי הוה אתא לדיגלת א"ל לבר אבין קום אימא מילתא. קאי ואמר באו רוב שלישית במים, זכור ורחם תעינו מאחריך כאשה מבעלה, אל תזניחנו כאות מי מרה. רבי חנין חתניה דבי נשיאה הוה לא קא הוו ליה בני, בעא רחמי והוו ליה, ההוא יומא דהוו ליה נח נפשיה, פתח עלי ההוא ספדנא שמחה לתוגה נהפכה ששון ויגון הודבקו בעת שמחתנו נאנח בעת חנינתו אבד חנינו אסיקו ליה חנין על שמיה. כי נח נפשיה דרבי פדת פתח עליה רבי יצחק בן אלעזר היום קשה לישראל כיום בא השמש בצהרים דכתיב (עמוס ח ט) והבאתי השמש בצהרים ואמר רבי יוחנן זה יומו של יאשיהו. כי נח נפשיה דרבי יוחנן יתיב רבי אמי עלויה שבע ותלתין אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא רבי אמי דעבד לגרמיה עבד הכי דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אפילו רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד. (מגילה פ"ק וע"ש מהרש"א) כי נח נפשיה דרבי זירא פתח עליה ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה. כי נח נפשיה דרבי אבהו אחיתו עמודי דקסרי דמעי. דרבי יוסי שפעו מרזבי דצפורי דמא. דרבי יעקב בר אחא איתחמיאו כוכבי ביממא. דרבי אסי אתעקרו כל ארזיא. דרבי שמואל בר יצחק אתעקרו כל אילניא. דרבי חייא נחיתו כיפי דנורא מן רקיעא. דרבי מנחם בר סימאי אשתעו כל צלמניא והוו למחלציא. דרבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו אתעקרו כל אנדרטיא. דרבי יצחק בר אלישיב אתחתרו

שבעין מחתרתא. דרב המנונא נחיתו כיפי דברדא מן שמיא. דרבה ורב יוסף נשוק כיפי דפרת אהדדי. דאביי ורבא נשוק כיפי דריגלת אהדדי. כי נח נפשיה דרב משרשיא טעון דיקלי שיצי:

(דף כו) תנו רבנן ואלו קרעין שאין מתאחין, הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב בית דין ועל שמועות רעות ועל ברכת השם ועל ספר תורה שנשרף וכו'. אביו ואמו ורבו שלמדו תורה מנין דכתיב (מ"ב ב יב) ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. אבי אבי זה אביו ואמו. רכב ישראל ופרשיו זה רבו שלמדו תורה מאי משמע כדמתרגם רב יוסף רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין. ולא מתאחין מנא לן דכתיב (שם) ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ממשמע שנאמר לשנים איני יודע שהם קרעים אלא מלמד שקרועין ועומדין לשנים לעולם. אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן אליהו חי הוא אמר ליה כיון דכתיב (שם) ולא ראהו עוד לגבי דידיה כמת דמי. ועל נשיא ואב בית דין ושמועות רעות מנא ליה דכתיב (ש"ב א יא) ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל. שאול זה נשיא. יהונתן זה אב בית דין. על עם ה' ועל בית ישראל אלו שמועות רעות. אמר ליה רבא בר שבא לרב כהנא ואימא עד דאיכא כולהו אמר ליה על הפסיק הענין. ספר תורה שנשרף מנא לן דכתיב (ירמיה לו כג) ויהי כקרא וגומר:

אמר רב יהודה אמר רב כל המקשר על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה. ההיא איתתא דהואי בשבבותיה דרב הונא הוו לה ז' בנים שכיב אחד מינייהו הוות בכיא עליה ביתירתא שלח לה רב הונא לא תעבדי הכי לא אשגחה ביה שלח לה אי צייתא מוטב ואי לא תימות ההיא איתתא זוודתין לאידך ומתו כולהו והוה קא בכיא שלח לה תימות זוודתא לנפשה ומתה. (ירמיה כב י) אל תבכו למת ואל תנודו לו אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד ג' ימים לבכי ז' להספד ל' לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אמר הקדוש ברוך הוא אין אתם מרחמים עליו יותר ממני:

(דף כח) אמר רבי אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. אמר רבי אלעזר למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה לומר לך מה בגדי כהונה מכפרים אף מיתתן של צדיקים מכפרת:

תנו רבנן מת פתאום זו היא מיתה חטופה חלה יום אחד ומת זו מיתה דחופה. רבי חנינא בן גמליאל אומר זו היא מיתת מגפה שנאמר (יחזקאל כד טז) בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה וכתיב (שם כד יח) ואדבר אל העם ותמת אשתי בערב. ב' ימים

ומת זו היא מיתה דחויה. ג' גערה. ד' נזיפה. ה' מיתת כל אדם. אמר רבי חנין מאי קרא (דברים לא יד) ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרבו תרי ימיך תרי הן דהא שכן בלשון יווני קורין לאחת הינא מת בחמשים זו היא מיתת כרת בחמשים ושתים זו היא מיתתו של שמואל הרמתי בששים זו היא מיתת כל אדם. אמר מר זוטרא מאי קרא (איוב ה כו) הבא בכלח אלי קבר כעלות גדיש בעתו בכלח בגימטריא ששים. שבעים שיבה. שמונים גבורה דכתיב (תהלים צ י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים. אמר רבא מחמשים ועד ששים זו היא מיתת כרת והאי דלא קא חשיב לה משום כבודו דשמואל הרמתי. רב יוסף כי הוה בר שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן אמר נפקא לי מכרת אמר ליה אביי נהי דנפיק מר מכרת דשני מכרת דיומי מי נפיק מר אמר ליה נקוט מיהא פלגא בידך. רב הונא נח נפשיה פתאום הוו קא דאגו רבנן עליה תנא להו זוגא דמן הדייב לא שנו אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה :

אמר רבא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא דהא רבה ורב חסדא תרווייהו רבנן צדיקי הוו מר מצלי ואתא מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא רב חסדא חיה תשעין ותרתין שנין רבה חיה ארבעין. בי רב חסדא שיתין הלולי בי רבה שיתין תכלי. בי רב חסדא נהמא דסמידא לכלבא ולא מתבעי. בי רבה נהמא דשערא לאינשי ולא משתכח. ואמר רבא הני תלת מילי בעאי מן קמי שמיא תרתי יהבו לי וחדא לא יהבו לי חוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא יהבו לי. וענותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי:

רב סעורם אחוה דרבא הוה יתיב קמיה דרבא חזייא דהוה קא מנמנם אמר ליה לימא ליה מר דלא ליצערן אי"ל ומר לאו שושביניה הוא אמר ליה כיון דאיתרע מזלא לא משגח בי אמר ליה ליתחזי לי מר איתחזי ליה אמר ליה הוה למר צערא אמר ליה כריבדא דכוסילתא. (רבה) הוה יתיב קמיה דרב נחמן וחזא דקא מנמנם אמר ליה לימא ליה מר דלא לצערן אמר ליה מר לאו אדם חשוב הוא אמר ליה מאן חשיב ומאן ספין ומאן רקיע אמר ליה ליתחזי לי מר איתחזי ליה אמר ליה הוה למר צערא אמר ליה כמשחל בניתא מחלבא ואי אמר לי קודשא בריך הוא זיל בההוא עלמא כד הוית לא בעינא דנפישא בעיתותא. רבי אלעזר הוה קא אכיל תרומה איתחזי ליה אמר ליה לאו תרומה קא אכילנא ולאו קדש איקרי נזר מיניה חלפא ליה שעתא. רב ששת איתחזי ליה בשוקא אמר ליה כשוק כבהמה איתא לגו ביתא. רב אסי איתחזי ליה בשוקא אמר ליה איתרח לי תלתין יומין ואהדרי לתלמודאי דאמריתו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ביום תלתין אתא אמר מאי כולי האי אמר ליה דקא דחקת רגליה דבר נתן ואין מלכות נוגעת בחברתה

אפילו כמלא נימא. רב חסדא לא הוה קא יכיל ליה דלא הוה קא שתיק פומיה מגרסיה. סליק יתיב אארזא דבי רב, פקע ארזא דבי רב, אשתיק ויכיל ליה. רבי חייא לא קא מצי למקרבא ליה יומא חד דמי נפשיה כעניא אתא טרף אבבא אמר ליה אפיקו ליה ריפתא לעניא אפיקו ליה אמר ליה קא מרחם מר אעניא אההוא גברא אמאי לא קא מרחם מר גלי גביה ואחוי ליה שומא דנורא אמצי ליה נפשיה:

ע"ב משנה נשים במועד מענות ולא מטפחות: גמרא מאי אמרי אמר רב ווי לאזלא ווי לחבילא. אמר רבא נשי דשכנציב אמרי הכי ווי לאזלא ווי לחבילא ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי גוד (ע' בערוך ערך גוד ב' פרושים) גרמא מככא ונמטי מיא לאנטיכי. ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי שיול אצטלא דמלתא לבר חרי דשלימא זוודיה ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי עטוף וכסו טורי דבר רברבי ובר רמי הוה. ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי אהנא תגרי (דאזבוני) מיבדקי. ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי רהיט ונפיל ואמברי זיפותא יזיף. ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי מותא כמותא ומרעא חיבוליא:

תנו רבנן כשמתו בניו של רבי ישמעאל נכנסו ד' זקנים לנחמו רבי טרפון ורבי יוסי הגלילי ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא אמר להם רבי טרפון דעו שחכם גדול הוא ובקי בהגדות הוא ואל יכנס אחד מכם לתוך דברי חבירו אמר רבי עקיבא ואני אחרון פתח רבי ישמעאל ואמר רבו עונותיו תכפוהו אבליו הטריח רבותיו פעם ראשונה ושניה נענה רבי טרפון ואמר (ויקרא י ו) ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' והלא דברים קל וחומר ומה נדב ואביהו שלא עשו אלא מצוה אחת דכתיב (שם ט ט) ויקריבו בני אהרן את הדם אליו כך בניו של רבי על אחת כמה וכמה נענה רבי יוסי הגלילי ואמר (מ"א יד יג) וספדו לו כל ישראל וקברו אותו וגומר והלא דברים קל וחומר ומה אביה בן ירבעם שלא עשה אלא דבר אחד טוב דכתיב ביה (שם) יען נמצא בו דבר טוב כך בניו של רבי על אחת כמה וכמה מאי דבר טוב רבי זירא ורבי חנינא בר פפא חד אמר שבטל משמרתו ועלה לרגל וחד אמר שבטל פרסדאות שהושיב אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל. נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר (ירמיה לד ה) בשלום תמות ובמשרפות אבותיך [המלכים] הראשונים וגומר והלא דברים קל וחומר ומה צדקיהו מלך יהודה שלא עשה אלא מצוה אחת שהעלה ירמיה מן הטיט כך בניו של רבי על אחת כמה וכמה. נענה רבי עקיבא ואמר (זכריה יב ב) ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרימון בבקעת מגדון ואמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר בעידנא ההיא יסגי מספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרימון בר טברימון וכמספד יאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגדון

והלא דברים קל וחומר ומה אחאב מלך ישראל שלא עשה אלא דבר אחד טוב דכתיב (מ"א כב לה) והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם וימת בערב כך בניו של רבי על אחת כמה וכמה. אמר ליה רבא לרבה בר מרי כתיב ביה בצדקיהו (ירמיה לד ה) בשלום תמות וכתיב (שם לט ז) ואת עיני צדקיהו עור אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן שמת נבוכדנצר בימיו ואמר ליה רבא לרבה בר מרי קברותיך בשלום וכתיב (ד"ה ב לה כג) ויורו היורים למלך יאשיהו ואמר רב יהודה אמר רב שעשאוהו ככברה אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן שלא חרב בית המקדש בימיו:

(ברכות פ"א) אמר רבי חנינא קשה יציאת נשמה מן הגוף (דף כט) כציפורי בפי הושט רבי יוחנן אמר כפיטורי בפי וושט. אמר רבי לוי בר סיסא הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום. הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנאמר (בראשית טו טו) ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר למשה (שמות ד יח) לך לשלום הלך והצליח דוד אמר לאבשלום (ש"ב טו ט) לך בשלום הלך ונתלה. ואמר רבי לוי כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר (תהלים פד ח) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון:

סליק מסכת מועד קטן.

חגיגה

פרק א

חגיגה (דף ג') הנהו תרי אלמי דהוו בשביבותיה דרבי בני ברתיה דרבי יוחנן בן גודגדא ואמרי לה בני אחתיה דרי יוחנן דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילי ויתבי קמיה ומניידי ברישייהו ומרחשי בשיפוותייהו ובעה רבי רחמי עלייהו ואיסתו ואשתכח דהוה גמירי הלכתא וספרא וספרי ותוספתא וכולי גמרא:

דרש רבא מאי דכתיב (שה"ש ו ב) מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב כמה יפין רגליהן של ישראל בנעלים בשעה שעולין לרגל בת נדיב בתו של אברהם שנקרא נדיב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם וכי אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב אלא אלהי אברהם שהיה תחלה לגרים. אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום

מאי דכתיב (בראשית לז כד) והבור ריק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור ריק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת"ל אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו:
(עקידה שער ק"א) תנו רבנן מעשה ברבי יוחנן בן ברוקא ורבי אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל את פני רבי יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה היום בבית המדרש, אמרו לו רבי תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין אמר להם אף על פי כן אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה ובמה היתה הגדת היום אמרו לו בפרשת הקהל ומה דרש בה (דברים לא יב) הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהם אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני:
ועוד דרש (דברים כו יז) את ה' האמרת היום וכתיב וה' האמירך היום אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה לכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם דכתיב (דברים ו ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר (שם ע"ב) (דהי"א יז כב) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ואף הוא פתח ודרש (קהלת יב ב) דברי חכמים כדרבונות וכמשמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד למה נמשלו דברי תורה לדרבונות לומר לך מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם, אף דברי תורה מכוונים את לומדיהם מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין תלמוד לומר וכמסמרות אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף ד"ת חסרים ולא יתרים ת"ל נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרים ורבים בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאים והללו מטהרים הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין שמא יאמר אדם הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין היאך אני למד תורה מעתה ת"ל כולם נתנו מרועה אחד כולן אל אחד נתנן ופרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא שנאמר (שמות כ א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. אף אתה עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב לשמוע דברי המטהרין ודברי המטמאין דברי האוסרין ודברי המתירין דברי הפוסלין ודברי המכשירין וכלשון הזה אמר להם אשרי הדור שר"א בן עזריה שרוי בתוכו שאין דורו יתום. ולימרו ליה בהדיא משום מעשה שהיה דתניא מעשה ברבי יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל את פני רבי אליעזר בלוד אמר לו מה חידוש היה היום בבית המדרש אמר לו נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אמר לו יוסי פשוט ידיך וקבל את עיניך פשט את ידיו וקבל

את עיניו בכה רבי אליעזר ואמר (תהלים כה יד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם אמר לו לך ואמור להם אל תחושו למניינכם כך מקובלני מרבי יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית מה טעם הרבה כרכים כבשו עולי מצרים שלא כבשו עולי בבל וקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא והניחום כדי שיסמכו עניים עליהם בשביעית. תנא לאחר שנתישבה דעתו אמר יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן וחזרו:

(דף ד' ע"ב) ר' יהודה אומר סומא באחד מעיניו פטור מן הראיה שנאמר יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בבי עיניו אף ליראות בבי עיניו:

רב הונא כי הוה מטי להאי קרא יראה יראה בכי אמר עבד שרבו מצפה לראותו יתרחק ממנו דכתיב (ישעיה א יב) כי תבאו לראות פני וגו'. רב הונא כי הוה מטי להאי קרא בכי (דברים כז ז) וזבחת שלמים ואכלת שם עבד שרבו מצפה לאכול על שלחנו יתרחק ממנו שנאמר (ישעיה א יב) למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' וגו'. ר' אלעזר כי הוה מטי להאי קרא בכי (בראשית מה ג) ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו ומה תוכחה של ב"ו כך של הקב"ה לא כל שכן. ר' אלעזר כי הוה מטי להאי קרא בכי (ש"א כח טו) ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי ומה שמואל הנביא היה מתירא מיום הדין אנו עאכ"ו. מאי היא דכתיב (ש"א כח יב) ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ עולים תרי משמע חד שמואל ואידך דאזיל שמואל ואייתי למשה בהדיה אמר דילמא ח"ו לדינא קא מתבענא קום בהדאי דליכא מילתא דכתיבת באורייתא ולא קיימתיה. ר' אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי (איכה ג כט) יתן למכהו לחי ישבע בחרפה יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה אמר כולי האי ואולי. רבי אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי (צפניה ב ג) בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה' אמר כולי האי ואולי. רב אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי שנאמר (עמוס ה טו) שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן ה' אלהי צבאות שארית יוסף אמר כולי האי ואולי:

(דף ה) ר"י כי הוה מטי להאי קרא בכי (איוב ב ג) ותסיתני בו לבלעו חנם עבד שרבו מסיתין אותו עליו וניסת תקנה יש לו (ב"ב פ"ק ע"ש רש"א). רבי יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי (איוב טו טו) הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו ואם בקדושיו לא יאמין במאן יאמין יומא חד הוה אזיל באורחא חזייא להההוא גברא דהוה קא מנקיט תאיני שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו א"ל הני מעלן טפי א"ל הני לאורתא קא בעינא להו הני נטרן והני לא נטרן אמר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין:

רבי יוחנן כי מטי להאי קרא הוה בכי (מלאכי ג ה) וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר ה' צבאות עבד שרבו מקרבו לדונו וממהר להעידו תקנה יש לו. א"ר יוחנן אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות. אר"ש ב"ל כל המטה דין של גר כאלו מטה דינו של מעלה שנאמר ומטה גר מטי כתיב. א"ר חנינא בר פפא כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד שנאמר ולא יראני הא יראני מוחלין לו מיד.

ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי (קהלת יב יד) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע אמר עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו. מאי על כל נעלם. שמואל אמר זה הרק בפני חברו ונמאס בה. מאי אם טוב ואם רע א"ר ינאי זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא, כי הא דר' ינאי חזייהו להההוא גברא דיהיב זוזא לעניא בפרהסיא א"ל מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה אכסיפתיה. דבי ר' שילא אמרי זה הנותן צדקה לאשה בסתר דקא מייתי לה לידי חשדא. רב אמר זה המשדר בשר לאשתו שאינו מחותך בערבי שבתות, איני והא רבא משדר שאני בת רב חסדא דקים ליה בגוה. ושמואל אמר זה הממציא מעות לעני בשעת דחקו. אמר רבא היינו דאמרי אינשי זוזי לעללא לא שכיח לתליתא שכיח.

רבי יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי (דברים לא כא) והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות אמר עבד שרבו ממציא לו רעות רבות תקנה יש לו. מאי רעות רבות וצרות אמר רב רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא. וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם א"ר ברדלא בר טביומי א"ר כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם כל שאינו בוהיה לאכול (שם ע"ב) אינו מהם. אמרו ליה רבנן לרבא מר לא בהסתר פנים איתיה ולא בוהיה לאכול איתיה אמר להו ומי ידעיתו כמה משדרנא בצינעא לבי שבור מלכא אפ"ה יהבו ביה רבנן עינייהו אדהכי שדור דבי שבור מלכא וגרבוהו אמר היינו דתניא רשב"ג אומר כ"מ שנתנו בו חכמים עיניהם או עוני או מיתה (דברים לא) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא אמר רבא אמר הקב"ה אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו. רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו להגין שנאמר (ישעיה נא טז) ובצל ידי כסיתיך: ר' יהושע בן חנניה הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא מינאה עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה אחוי ליה איהו ועוד ידו נטויה עלינו להגין א"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה מאי אחוי לך עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה ומאי אחות ליה הכי והכי א"ל להההוא מינאה מאי אחות ליה א"ל עמא דאהדרינהו מריה לאפיה והוא מאי אחוי לך אמר

לא ידענא אמר גברא דלא ידע מאי מחוו ליה מחוי במחוג קמיה מלכא אפקוה להההוא אפיקורסא וקטלוה.

כי קא ניחא נפשיה דרבי יהושע בן חנניא אמרי ליה רבנן ומאי תהוי עלן מן אפיקורסא אמר להו (ירמיה מט ז) אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם כיון דאבדה עצה של בנים נסרחה חכמתם של עובדי כוכבים ואי בעית אימא מהכא (בראשית לג יב) ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך. ר' אילא הוה סליק ואזל בדרגא דבי רבה בר שילא שמעיה להההוא ינוקא דהוה קא קרי (עמוס ד יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו אמר עבד שרבו מגיד לו מה שיחו תקנה יש לו. מאי מה שיחו אמר רב אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתה:

(ירמיה יג יז) דמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' א"ר אלעזר ג' דמעות הללו למה אחת על מקדש ראשון ואחת על מקדש שני ואחת על ישראל שגלו ממקומן וא"ד אחת על ביטול תורה:

ת"ר שלשה דברים הקדוש ב"ה בוכה עליהם בכל יום על מי שאפשר לעסוק ואינו עוסק ועל מי שא"א לעסוק בתורה ועוסק ועל פרנס המתנאה על הצבור בחנם. רבי הוה נקט ספר קינות וקרי בגויה כי מטי להאי פסוקא (איכה ג ב) השליך משמים ארץ תפארת ישראל נפל ספרא מידיה אמר נפל מאיגרא רם לבירא עמיקתא:

רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא כי מטו להאי מתא אמרי אי איכא צורבא מרבנן הכא ניזיל ונקבל אפיה אמרי להו איכא צורבא מרבנן הכא ומאור עינים הוא א"ל רבי חייא לרבי תיב את הכא ולא תזלזל בנשיאותך איזיל אנא ואקביל אפיה תקפיה ואזיל בהדיה. כי הוו מיפטרי מקמיה אמר להם אתם הקבלתם פנים הנראים ואינם רואים תזכו ותקבלו פני שכינה הרואה ואינה נראה. א"ל רבי לרבי חייא איכו השתא מנעתני מהאי ברכתא. א"ל רבי חייא ממאן שמיע לך מפרקיה דרבי יעקב שמיע לי דרבי יעקב איש כפר חיטיא הוה רגיל דהוה מקבל אפיה דרביה כל יומא כי קש א"ל לא ליצטער מר דלא יכיל מר א"ל מי זוטר מאי דכתיב בהו ברבנן (תהלים מט י) ויחי עוד לנצח לא יראה השחת מה טעם לא יראה כי יראה חכמים ימותו מה הרואה חכמים במיתתן כך בחייהם עאכ"ו:

רב אידי בריה דרבי יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והדר אתי והוו קרו ליה רבנן בר בי רב דחד יומא חליש דעתיה וקרי אנפשיה (איוב יב ד) שחוק לרעהו אהיה קורא לאלוה ויענהו א"ל ר' יוחנן במטו מינך לא תעניש רבנן נפק ר' יוחנן לבי מדרשא ודרש (ישעיה נח ב) ואותי יום יום ידרושון ודעת דרכי

יחפצון וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה לשמה מעלה עליו הכתוב כאלו עסק כל השנה כולה וכה"א במדת פורענות דכתיב (במדבר יד לד) במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה וכי מ' שנה חטאו והלא לא חטאו אלא מ' יום אלא לומר לך כל העובר עבירה אחת אפילו פעם אחת בשנה מעלה עליו הכתוב כאלו עבר כל השנה כולה:

(דף ז) רבי לוי רמי כתיב (משלי כה יז) הוקר רגלך מבית רעך וכתיב (תהלים סו יג) אבא ביתך בעולות לא קשיא כאן בחטאות ואשמות כאן בעולות ושלמים תניא נמי הכי הוקר רגלך מבית רעך בחטאות ואשמות הכתוב מדבר אתה אומר בחטאות ואשמות או אינו אלא בעולות ושלמים כשהוא אומר אבא ביתך בעולות הרי עולות ושלמים אמור הא מה אני מקיים הוקר רגלך בחטאות ואשמות:

רבי שמעון בן מנסיא אומר איזהו מעוות שלא יוכלו לתקון זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. א"ת בגונב וגוזל יכול הוא להחזירו ויתקן ר"ש בן יוחאי אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחילתו ונתעוות ואי זה ת"ח הפורש מן התורה:

(דף ט ע"ב) תניא (קהלת א טו) מעוות לא יוכל לתקן כיצד זה שביטל ק"ש של שחרית או של ערבית ותפלה של שחרית או של ערבית וחסרון לא יוכל להמנות זה שמנוהו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם. אמר ליה בר הי הי להלל מאי דכתיב (מלאכי ג יח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו לא עבדו א"ל עבדו ולא עבדו תרוייהו צדיקי גמורי נינהו אבל אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחת. א"ל משום חדא זימנא קרי ליה לא עבדו א"ל אין צא ולמד משוק של חמרים עשרה פרסי בזוזא עשרה וחד פרסי בתרי זוזי:

א"ל אליהו לבר הי הי ואמרי לה לרבי אלעזר מאי דכתיב (ישעיה מח י) הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני (עקידה מ"ג מ"ד) מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ולא מצא לישראל מדה טובה אלא עניות אמר שמואל ואי תימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא:

פרק ב

(דף יא ע"ב) משנה ראשונה. אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם מבין מדעתו. כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא נברא:

גמ'. אמרת ברישא ולא במרכבה ביחיד והדר אמר אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו ה"ק אין דורשין בעריות לג' ולא במעשה בראשית לב' ולא במרכבה ליחיד אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו:

לא במעשה בראשית בב' מנא ה"מ דת"ר (דברים ד לב) כי שאל נא לימים ראשונים יחיד שואל ולא שנים שואלין יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם ת"ל (שם) למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, יכול לא ישאל מששת ימי בראשית ת"ל לימים ראשונים אשר היו לפניך, יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה ומה לפנים ומה לאחור ת"ל (שם) ולמקצה השמים ועד קצה השמים מקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואי אתה שואל מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור. (דף יב) והשתא דנפקא ליה מן למקצה השמים למן היום אשר ברא אלהים אדם למה לי מיבעיא ליה לכדר' אלעזר דאמר ר' אלעזר אדם הראשון מן הארץ ועד הרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים וגו', וכיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו עד מאה אמה שנאמר (תהלים קלט ה) אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה. אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר ולמקצה השמים ועד קצה השמים וכיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנאמר אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה, אי הכי קשו קראי אהדדי אידי ואידי מדה אחת היא:

ואמר רב יהודה אמר רב עשרה דברים נבראו ביום ראשון ואלו הן שמים וארץ תהו ובהו אור וחשך רוח ומים מדת יום ומדת לילה. שמים וארץ דכתיב (בראשית א א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. תהו ובהו דכתיב והארץ היתה תהו ובהו. אור וחשך דכתיב וחשך על פני תהום וכתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. רוח ומים דכתיב (שם) ורוח אלהים מרחפת על פני המים. מדת יום ומדת לילה דכתיב ויקרא אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה:

תנא תוהו זהו קו ירוק שמקיף את כל העולם כולו שממנו יוצא חושך לעולם שנא' (תהלים יח יב) ישת חושך סתרו סביבותיו סוכתו. בוהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהם יוצא מים שנאמר (ישעיה לד יא) ונטה עליה קו תוהו ואבני בוהו:

ואור ביום ראשון איברי והכתיב (בראשית א יז) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכתיב (שם) ויהי ערב ויהי בוקר יום רביעי. אלא כדרבי אלעזר דאר"א אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו וכיון שנסתכל הקב"ה באנשי דור המבול ודור הפלגה ראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהם שנאמר (איוב

לח טו) וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר ולמי גנזו לצדיקים לעתיד לבא שנאמר (בראשית א ג) וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיקים שנאמר (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב וכיון שראה אור שגנזו לצדיקים מיד שמח שנא' (משלי יג) אור צדיקים ישמח. כתנאי אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ורואה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי ר' יעקב וחכמים אומרים הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום ד':

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב בעשרה דברים נברא העולם בחכמה ובתבונה בדעת ובכח בגבורה ובגערה בצדק ובמשפט בחסד וברחמים. בחכמה ובתבונה דכתיב (משלי ג יט) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. בדעת דכתיב (משלי יג כ) בדעתו תהומות נבקעו. בכח וגבורה דכתיב (תהלים סה יא) מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. בגערה דכתיב (איוב כו יא) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו. בצדק ובמשפט דכתיב (תהלים פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך. בחסד וברחמים דכתיב (תהלים כה ו) זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה. (עקידה שער מ"ט) א"ר יהודה אמר רב בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקדוש ברוך הוא והעמידו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאמר ר' שמעון ב"ל מאי דכתיב (בראשית יז א) אני אל שדי אני אל שאמרתי לעולמי די. ואמר ר"ל בשעה שברא הקב"ה את הים הגדול היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבשו שנאמר (נחום א ד) גוער בים ויבשהו:

ת"ר ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה ואח"כ ארץ שנאמר (בראשית א א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וב"ה אומרים ארץ נבראת תחלה ואחר כך שמים שנאמר (בראשית ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם אדם בונה עליה ואח"כ בונה בית שנאמר (עמוס ט ו) הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה. אמרו להם ב"ש לב"ה לדבריכם אדם בונה שרפרף ואח"כ כסא דכתיב (ישעיה סו א) השמים כסאי והארץ הדום רגלי וחכמים אומרים זה וזה כאחד נבראו שנאמר (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו ואידך מאי יחדו דלא משלפי מהדדי מ"ט קשו קראי אהדדי אמר ר"ל כשבראן ברא שמים ואח"כ ארץ וכשנטה נטה ארץ ואח"כ שמים:

מאי שמים א"ר יוסי בר חנינא שם מים במתניתא תנא אש ומים ומלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע שאל ר' ישמעאל את ר' עקיבא כשהיו מהלכין בדרך א"ל אתה ששימשת את נחום איש גם זו י"ב שנה שהיה דורש כל אתין שבתורה את השמים

ואת הארץ מאי דרש בהו א"ל אילו נאמר שמים וארץ הייתי אומר שמים וארץ שמותן של הקב"ה הן ועכשיו שנאמר את השמים ואת הארץ שמים שמים ממש ארץ ארץ ממש (ע"ב) את הארץ למה לי להקדים שמים לארץ:

תניא ר' יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה הן רואות עומדות ואינן יודעות על מה הן עומדות, הארץ על מה היא עומדת על העמודים שנאמר (איוב ט ו) המרגיז ארץ מקומה ועמודיה יתפלצון ועמודים על המים שנאמר (תהלים קלו ו) לרוקע ארץ על המים ומים על ההרים שנאמר (תהלים קד ו) על הרים יעמדו מים. ההרים על רוח שנאמר (עמוס ד יג) יוצר הרים ובורא רוח והרוח בסערה שנאמר (תהלים קמח ח) רוח סערה עושה דברו וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה שנאמר (דברים לג כז) ומתחת זרועות עולם וחכמים אומרים על י"ב עמודים היא עומדת שנאמר (דברים לב ח) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. וי"א על שבעה עמודים שנאמר (משלי ט א) חצבה עמודיה שבעה. ר' אלעזר בן שמוע אומר על עמוד אחד עומדת וצדיק שמו שנאמר (משלי י כה) וצדיק יסוד עולם. אמר רב יהודה שני רקיעין הן שנאמר (דברים י יד) הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים. ור"ל אמר ז' ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות. וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית שנאמר (ישעיה מ כב) הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת. רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועים בו שנאמר (בראשית א יז) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים שחקים שבו ריחים עומדות ושוחקות מן לצדיקים לעתיד לבא שנאמר (תהלים עח כג) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח (שם) וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו. זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום שנאמר (מ"א ח יג) בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים ומנא לן דאקרי שמים שנאמר (ישעיה סג טו) הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך. מעון שבו כתות כתות של מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר (תהלים מב ט) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי. אמר ריש לקיש (ע"ג פ"ק ועיין שם מהרש"א) כל העוסק בתורה בלילה הקדוש ב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנא' יומם יצוה ה' חסדו מ"ט יומם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי. א"ד אמר ר"ל כל העוסק בתורה בעוה"ז שדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעוה"ב שדומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וגו'. א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר (איוב ל ד) הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם. ומנ"ל דאיקרי

שמים שנא' (דברים כו טו) השקיפה ממעון קדשך מן השמים. מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים וחדרה של סופה סערה ומערה של קיטור וכולן דלתותיהן של אש שנאמר (דברים כח יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. והני ברקיעא איתנהו הני בארעא איתנהו דכתיב (תהלים קמח ז) הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו אמר רב יהודה אמר רב דוד ביקש עליהם רחמים והורידן לארץ אמר לפניו רבש"ע (תהלים ה ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע (חלק וע"ש מהרש"א) צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. ומנא לן דאיקרי שמים שנאמר (מ"א ח מג) ואתה תשמע השמים מכון שבתך. ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום גנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתידות להבראות וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים. צדק ומשפט דכתיב (תהלים פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך. צדקה דכתיב (ישעיה נט יז) וילבש צדקה כשריון. גנזי שלום דכתיב (שופטים ו כד) ויקרא לו ה' שלום. גנזי חיים דכתיב (תהלים לו י) כי עמך מקור חיים. גנזי ברכה דכתיב (ש"א כה כ) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. רוחות ונשמות שעתידות להבראות שנאמר (ישעיה נז טז) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. וטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו את המתים דכתיב (תהלים סח י) גשם נדבות תניף אלהים. ושם אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך אל חי וקיים רם ונשא שוכן עליהם בערבות שנאמר (שם) סלו לרוכב בערבות ביה שמו ומנא לן דאיקרי שמים א"ר אבהו אתיא רכיבה רכיבה כתיב הכא סלו לרוכב בערבות וכתיב התם (דברים לג כו) רוכב שמים בעזרך. וחשך וענן וערפל מקיפין אותו שנאמר (תהלים יח יב) ישת חשך סתרו וגו'. ומי איכא חשוכא קמי שמיא והא כתיב (דניאל ב כב) הוא גלא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרא לא קשיא הא (דף יג) בבתי גואי הא בבתי בראי. ואמר רב אחא בר יעקב עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות שנא' (יחזקאל א כב) ודמות על ראשי החיה רקיע גו' עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר. שכן כתוב בספר בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשת התבונן אין לך עסק בנסתרות:

ולא במרכבה ביחיד תני ר' חייא אבל מוסרין ראשי פרקים א"ר חייא אין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב בית דין ולמי שלבו דואג בקרבו. איכא דאמרי והוא שלבו דואג בקרבו: אמר רבי אמי אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש בו ה' דברים (ישעיה ג ג) שר חמשים, ונשוא פנים, יועץ, וחכם חרשים ונבון לחש. אמר ליה רבי יוחנן לרבי אלעזר תא אגמרך

מעשה מרכבה א"ל אכתי לא קשאי כדקש נח נפשיה דר' יוחנן א"ל ר' אסי תא אגמרך מעשה מרכבה א"ל אי זכאי גמירנא מרבי יוחנן רבך. רב יוסף הוה גמיר מעשה מרכבה וסבי דפומבדיתא הוו תנו מעשה בראשית אמרו ליה ליגמרן מר מעשה מרכבה אמר להו אגמרתינן אתון מעשה בראשית אגמרוה בתר דגמרוה אמרו ליגמרן מר מעשה מרכבה אמר להו תנינא בהו (שה"ש ד יא) דבש וחלב תחת לשונך דברים שהן מתוקים מדבש וחלב יהיו תחת לשונך. רבי אבהו אמר מהכא (משלי כז כו) כבשים ללבושך אל תקרי כבשים אלא כבושים דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך אמרו ליה תנינן בהו עד (יחזקאל ב א) ויאמר אלי בן אדם אמר להם הן הן מעשה מרכבה:

א"ר יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה עלה לעליה והעלו לו שם ג' מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרשו:

ת"ר מעשה בתינוק שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצתה אש מחשמל ושרפתו ובקשו חכמים לגנוז ספר יחזקאל אמר להם ר' יהושע בן גמליאל אם זה חכם כולם חכמים הם:

(איוב כב טז) אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם תניא אמר ר' שמעון החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות שקומטו להבראות (דף יד) קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור ורב נחמן בר יצחק אמר אשר קומטו לברכה הוא דכתיב אלו תלמידי חכמים שמקמטים את עצמן על דברי תורה בעולם הזה הקדוש ב"ה מגלה להם סוד לעולם הבא שנא' מהר יוצק יסודם:

אמר ליה שמואל לחייא בר רב בר אוריא תא אימא לך מלתה מהני מילי מעליותא דהוה אמר אבוך כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור ואומרים שירה ובטלין שנאמר (איכה ג כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך ופליגא דרבי שמואל בר נחמני דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל דבור ודבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא ממנו מלאך אחד שנאמר (תהלים לג ו) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם:

כי אתא רב דימי אמר י"ח קללות קלל ישעיה הנביא את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם מקרא זה (ישעיה ג ה) ונגש העם איש באיש ואיש ברעהו ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד. י"ח קללות מאי ניהו דכתיב (שם) כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלים ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם וזקן שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם. משען אלו בעלי מקרא. משענה אלו בעלי משנה

כגון ר' יהודה בן בתירא וחבריו פליגי בה רב פפא ורבנן חד אמר שש מאות סדרי משנה וחד אמר שבע מאות סדרי משנה. כל משען לחם אלו בעלי גמרא שנאמר (משלי ט ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. כל משען מים אלו בעלי אגדות שמושכין לבו של אדם כמים באגדה. גבור זה בעל שמועות. איש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. שופט זה דיין שדן דין אמת לאמתו. נביא כמשמעו. קוסם. זה מלך שנאמר (משלי טז י) קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעול פיו. זקן זה שראוי לישב בישיבה. שר חמשים אל תקרי שר חמשים אלא שר חומשים שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה. דבר אחד שר חמשים כדר' אבהו דאמר ר' אבהו מכאן שאין מעמידים מתורגמין על הצבור פחות מני שנה. נשוא פנים זה שנושאים פנים לדורו בעבורו למעלה כגון ר' חנינא בן דוסא למטה כגון ר' אבהו בי קיסר. יועץ זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים. וחכם זה תלמיד המחכים את רבותיו, חרשים זה שנעשו הכל לפניו כחרשים בשעה שפותח בדברי תורה. ונבון זה המבין דבר מתוך דבר. לחש זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנו בלחש. ונתתי נערים שריהם א"ר אלעזר אלו בני אדם שמנוערים מן המצות. ותעלולים ימשלו בם אמר רב אחא בר יעקב אלו תעלי בני תעלי. ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנהר וגו' מאי ירהבו הנהר כזקן יבואו בני אדם שמנוערים מן המצות וירהבו במי שמלא מצות כרמון. מאי והנקלה בנכבד יבואו מי שחמורות דומות להם כקלות וירהבו במי שקלות דומות עליהם כחמורות:

אמר רב קטינא אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר (ישעיה ג ו) כי יתפוש איש באחיו בית אביו לאמר שמלה לך קצין תהיה לנו דברים שבני אדם מתכסין בהם כשמלה ישנן תחת ידיך. והמכשלה הזאת מאי והמכשלה הזאת דברים שאין בני אדם עומדים עליהם אלא אם נכשלו בהן ישנן תחת ידיך וקצין תהיה לנו (שם) ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש אין ישא אלא שבועה שנאמר (שמות כ ז) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא לא אהיה חובש מאי לא אהיה חובש לא הייתי מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד. ודלמא שאני התם דאי אמר להו גמירנא אמרי ליה אימא לן. הוה ליה למימר גמר ושכח מאי לא אהיה חובש לא אהיה חובש כלל. איני והאמר רבא לא חרבה ירושלים עד שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר (ירמיה ה א) שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה לא קשיא (שם ע"ב) הא בד"ת הא במשא ובמתן בדברי תורה הוו במשא ומתן לא הוו:

ת"ר מעשה בר' יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור ויוצא מירושלים והיה ר' אלעזר בן ערך תלמידו מחמר אחריו. אמר לו רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה אמר לו בני לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם מבין מדעתו א"ל רבי הרשני לומר לפניך ממה שלמדתני א"ל אמור מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מן החמור ונתעטף וישב על אבן אחת תחת הזית. א"ל רבי מפני מה ירדת מן החמור. אמר לו אפשר אתה דורש מעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו ואני ארכוב על החמור. מיד פתח רבי אלעזר בן ערך ודרש במעשה מרכבה, ירדה אש מן השמים וסכסכה את כל האילנות שבשדה. פתחו כל האילנות ואמרו שירה. מה שירה אמרו (תהלים קמח ז) הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות וגו' עץ פרי וכל ארזים וגו' הלליה. ואף מלאך נענה מתוך האש. ואמר ודאי הן הן מעשה מרכבה. עמד רבי יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר נתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה כאלעזר בן ערך; יש נאה דורש ואין נאה מקיים, ויש נאה מקיים ואין נאה דורש, אבל אתה אלעזר בן ערך נאה דורש ונאה מקיים. אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלציך:

תנו רבנן ארבעה נכנסו לפרדס אלו הן: בן עזאי, בן זומא, אחר ורבי עקיבא. אמר להם רבי עקיבא כשאתם מגיעים אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. בן עזאי הציץ ומת ועליו הכתוב אומר (תהלים קטז טו) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. בן זומא הציץ ונפגע. עליו הכתוב אומר (משלי כה טז) דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו. אחר קצץ בנטיעות. רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום:

שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה, מאי דכתיב (קהלת ז יד) גם את זה לעומת זה עשה האלהים. אמר לו כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא כנגדו: ברא הרים ברא גבעות, ברא ימים ברא נהרות. אמר לו רבי עקיבא רבך לא כך אמר. אלא ברא צדיקים ברא רשעים, ברא גן עדן ברא גיהנם. כל אחד ואחד יש לו שני חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם. זכה צדיק. נטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן. נתחייב רשע, נטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם. אמר רב משרשיא מאי קרא, גבי צדיקים כתיב (ישעיה סא ז) לכן בארצם משנה יירשו. גבי רשעים כתיב (ירמיה יז יח) ומשנה שברון שכרם:

שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה, מאי דכתיב (איוב כח יז) לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז א"ל אלו דברי תורה שקשים לקנותן ככלי זהב וכלי פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית אמר לו האלהים אפילו ככלי חרס אבל ר' עקיבא רבך לא

כן אמר אלא מה כלי זהב וכלי זכוכית הללו אע"פ שנשתברו יש להם תקנה כך ת"ח שסרח יש לו תקנה א"ל אף אתה חזור בך אמר ליה והרי כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר:

ת"ר מעשה באחר שהיה רוכב על הסוס בשבת והיה רי מאיר מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו כיון שהגיע לתחום שבת אמר לו מאיר חזור בך שכבר שערתי בעקבי הסוס עד כאן תחום שבת א"ל ואף אתה חזור בך אמר ליה והלא שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר תקפיה ועייליה לבי מדרשא א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך, א"ל (ישעיה מח כב) אין שלום אמר ה' לרשעים עייליה לבי כנשתא אחריתי אמר ליה לינוקא בני פסוק לי פסוקיך א"ל (ירמיה ב כב) כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני עייליה לבי כנשתא אחריתי א"ל (שם ע"ב) לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל (שם ד ל) ואת שדוד מה תעשי כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפיך עיניך לשוא תתיפי תקפיה ועייליה בתליסר בי מדרשא פסקו ליה כי האי גוונא לבישותא ינוקא דסוף תליסר א"ל (תהלים נ טז) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה אישתמע כמאן דקאמר ולאלישע אמר אלהים שקל סכינא וקרעיה ושדריה לתליסר בי מדרשא איכא דאמרי אמר אי הוה סכינא בהדאי קרעתיה.

כי נח נפשיה דאחר אמרי לא מידן לדיינוה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לדיינוה משום דעסק בתורה ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא. אמר רבי מאיר מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי מתי אמות ואעלה עשן מקברו כי נח נפשיה דרי מאיר סליק קוטרא מקבריה דאחר. א"ר יוחנן גבורתא למיקלייה רביה בנורא חד הוה ביננא ולא מצי לאצלויה אי נקיטנא ליה בידי מאן מירמי ליה מינאי מתי אמות ואכבה עשן מקברו כי נח נפשיה דרבי יוחנן פסק קוטרא מקבריה דאחר פתח עליה ההוא ספדנא אפילו שומר הפתח לא עמד לפניך רבינו:

בתו של אחר אתיא לקמיה דרבי אמרה ליה רבי פרנסני אמר לה בתי של מי את אמרה בתו של אחר אני אמר עדיין יש מזרעו בעולם והכתיב (איוב יח יט) לא נין לו ולא נכד בעמיו אמרה לו רבי זכור תורתו ואל תזכור למעשיו, ירדה אש מן השמים וסכסכה ספסלו של רבי בכה רבי ואמר למתגנין בתורה כך למשתבחין בה על אחת כמה וכמה: ורבי מאיר היכי גמר תורה מפומיה דאחר והא אמר רבה בר חנא א"ר יוחנן מאי דכתיב (מלאכי ב ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו אמר ר"ל ר' מאיר קרא אשכח ודרש (משלי כב יז) הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך

תשית לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא (תהלים מה יא) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך גו' קשו קראי אהדדי לא קשיא הא בגדול והא בקטן. כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא רבי מאיר אשכח תמרא אכל תיחלא ושדא שיחלא לברא אשכחיה רבה בר רב שילא לאליהו א"ל מאי קעביד קוב"ה א"ל קאמר שמעתא מפומייהו דכולהו רבנן ומפומיה דרבי מאיר לא קאמר א"ל אמאי נפקא מינה רבי מאיר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק א"ל השתא קאמר מאיר בני כך הוא אומר בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים שנשפך קל וחומר על דמן של צדיקים שנשפך:

אשכחיה שמואל לרב יהודה דתלי וקאי אעיברא דדשא וקא בכי א"ל שיננא אמאי קא בכית א"ל מי זוטר מאי דכתיב בהו ברבנן (ישעיה לג יח) איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים (חלק וע"ש מהרש"א) איה סופר שהיו סופרים לכל אותיות שבתורה איה שוקל שהיו שוקלים כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיו שונים ש' הלכות במגדל הפורח באויר ואמר רבי אמי ש' בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ותנן ג' מלכים ודי הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב אנן מה תיהוי עלן אמר ליה שיננא טינא היתה בלבם:

שאל נימוס הגרדי את רבי מאיר כל עמר דנחית ליורה סליק א"ל כל מאן דהוה נקי אגב אמיה סליק כל דלא הוה נקי אגב אמיה לא סליק:

רבי עקיבא עלה בשלום וירד בשלום ועליו הכתוב אומר (שה"ש א ד) משכני אחריך נרוצה. ואף רבי עקיבא בקשו מלאכי השרת לדחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי (דף טז) מאי דרש אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן (דברים לג ב) ואתה מרבבות קודש אות הוא ברבבה שלו רבי אבהו אמר (שה"ש ה י) דגול מרבבה דוגמא הוא ברבבה שלו וריש לקיש אמר מהכא (ישעיה מז ב) ה' צבאות שמו אות הוא בצבא שלו ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מהכא (מ"א יט יא) לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה:

פיסקא כל שלא חס על כבוד קונו וכו' מאי היא רבי אבא אמר זה המסתכל בקשת דכתיב (יחזקאל א כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגומר. רב יוסף אמר זה העובר עבירה בסתר כדרב יצחק, אמר רב יצחק כל העובר עבירה בסתר כאלו דוחק רגלי השכינה שנאמר (ישעיה סו א) כה אמר ה' השמים כסאי וגומר איני והא תניא רבי אלעאי הזקן אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו בכל יום ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש

שחורים ויתכסה שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא לא קשיא הא דמצי כייף ליצריה הא דלא מצי כייף ליצריה:

דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמני׳ דריש לקיש כל המסתכל בג׳ דברים עניו כהות בקשת ובנשיא ובכהנים. בקשת דכתיב (יחזקאל א כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו׳. בנשיא דכתיב (במדבר כז כ) ונתתה מהודך עליו. בכהנים בזמן שבהמ״ק קיים בשעה שעולין לדוכן ומברכין את העם בשם המפורש:

דרש רב יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש מאי דכתיב (מיכה ז ה) אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף אם יאמר לך יצר הרע חטא והקב״ה מוחל לך אל תאמן בו שנאמר אל תאמינו ברע ואין רע אלא יצר הרע שנאמר (בראשית ח כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אל תבטחו באלוף אין אלוף אלא הקב״ה שנא׳ (ירמיה ג ד) אלוף נעורי אתה שמא יאמר אדם מי מעיד בי. אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידין בו שנאמר (חבקוק ב יא) כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה. תניא רבי שילא אומר שני מלאכי השרת המלוין לו מעידין בו שנאמר (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך רבי זריקא אומר נשמתו של אדם מעידה בו שנאמר (מיכה ז ה) משוכבת חיקך שמור פתחי פיך איזהו דבר ששרוי בחיקו של אדם הוי אומר זו נשמה וחכמים אומרים איבריו של אדם מעידין בו שנאמר (ישעיה מג יב) ואתם עדי נאם ה׳ ואני אל:

(שם ע״ב) תנו רבנן אמר יהודה בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרים אין העדים זוממים נהרגין עד שיהרג הנידון. אמר לו שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים אין העדים זוממים נהרגין עד שיזומו שניהם ואין לוקין עד שיזומו שניהם ואין משלמין ממון עד שיזומו שניהם מיד קבל עליו יהודה בן טבאי שאינו מורה הלכה אלא בפני שמעון בן שטח. אמרו כל ימיו של יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו הרוג והיה קולו נשמע סבורין העם לומר קולו של מת הוא אמר להן קולי הוא תדעו שלמחר הוא מת ואין קולו נשמע א״ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ממאי דלמא פיוסיה פייסיה או בדינא תבעיה:

פיסקא יצא מנחם ונכנס שמאי וכו׳ להיכן יצא אביי אמר יצא לתרבות רעה רבא אמר יצא לעבודת המלך תניא נמי הכי יצא מנחם לעבודת המלך ויצאו עמו פי׳ זוגות תלמידים לבושים סיריקון:

(דף כז) א"ר אבהו אמר רבי אלעזר ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר מסלמנדרא ומה סלמנדרא שתולדות האש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו ת"ח שגופן אש דכתיב (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאם ה' על אחת כמה וכמה:
סליק מסכת חגיגה.

יבמות

פרק א

יבמות (דף ו) תניא (ויקרא יט ג) איש אמו ואביו תיראו וגו' יכול אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כולכם חייבין בכבודי. תניא יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת תלמוד לומר (שם) את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו כולכם חייבין בכבודי. תניא יכול יתיירא אדם מבית המקדש תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש מה שמירה האמורה בשבת (ע"ב) לא שבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת אף מורא האמור במקדש לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש. איזהו מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו באפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו ואין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמור במקדש לעולם:
(דף יג) משנה. בית שמאי מתירין את הצרות לאחים ובית הלל אוסרין (ע"ב) חלצו בית שמאי פוסלין מן הכהונה ובית הלל מכשירין נתייבמו בית שמאי מכשירין ובית הלל פוסלין אף על פי שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו פוסלין ואלו מכשירין לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי. כל הטהרות והטמאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין לא נמנעו עושין טהרות אלו על גב אלו.
(דף טז) בימי רבי דוסא בן הרכינס הותרו צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה וזקן ועיניו קמו מלבא לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיעהו אמר להן רבי יהושע אני אלך ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה ואחריו מי רבי עקיבא הלכו ועמדו על פתח ביתו נכנסה שפחתו אמרה לו רבי חכמי ישראל באין אצלך אמר לה יכנסו ונכנסו תפסו לרבי יהושע והושיבו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור לתלמידך אחר וישב אמר לו מי הוא אמר לו רבי אלעזר בן עזריה אמר לו ויש לו בן לעזריה חברנו קרא עליו המקרא הזה (תהלים לז כה) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו

מבקש לחם תפשו והושיבו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור לתלמידך אחר וישב אמר לו ומי הוא אמר לו עקיבא בן יוסף אמר לו אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל קרא עליו מקרא זה (קהלת ז א) טוב שם משמן טוב התחילו מסבבין אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת אמרו לו צרת הבת מהו אמר להם מחלוקת בית שמאי ובית הלל הלכה כדברי מי אמר להם הלכה כבית הלל אמרו לו והלא משמך אמרו הלכה כבית שמאי אמר להם דוסא שמעתם או בן הרכינס שמעתם אמרו לו חיי רבי סתם שמענו אמר להם אח קטן יש לי בכור שנון הוא ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי והזהרו בו שלא יקפה אתכם בהלכות לפי שיש עמו ש' תשובות בצרת הבת שהיא מותרת אבל מעידני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואסר ג' דברים צרת הבת אסורה עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ומקבלין גרים מן הקרדויים ומן התרמודיים תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחד וכשיצאו יצאו בג' פתחים פגע בו ברבי עקיבא אקשי ליה ואוקמיה אמר לו אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך שזכית לכך ועדיין לא הגעת לרועה בקר אמר לו רבי עקיבא ואפילו לרועה צאן.

ע"ב א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד (איכה א י) ידו פרש צר על כל מחמדיה זו עמון ומואב בשעה שנכנסו נכרים להיכל הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על ס"ת אמרו זה שכתוב בו (דברים כג ד) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ישרף באש. (איכה א יז) צוה ה' ליעקב סביביו צריו אמר רב כגון הומניא לפום נהרא:

פרק ב

(דף כ) איסור קדושה שניות מדברי סופרים ואמאי קרי ליה איסור קדושה אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש א"ל רבא וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי לא מקרי אלא אמר רבא קדש עצמך במותר לך:

(דף כא) אמר רבא רמז לשניות מן התורה מנין שנא' (ויקרא יח כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם האל קשות מכלל דאיכא רכות ומאי נינהו שניות. ומאי משמע דהאי אל לישנא דקשה היא דכתיב (יחזקאל יז יג) ואת אילי הארץ לקח. לימא פליגי דרי לוי דא"ר לוי קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה אל קשה ואלה קשה מאל גבי עריות נמי הא כתיב אלה ההוא למעוטי מדות מכרת אלא מאי חומרייהו הני אפשר בתשובה הני לא אפשר בתשובה רב יהודה אמר מהכא (קהלת יב ט) אזן וחקר תקן משלים הרבה. אמר עולא א"ר אלעזר קודם שבא שלמה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה

אזנים. ר' אושעיא אמר מהכא (משלי ד טו) פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבור. אמר רב אשי משל דר' אושעיא למה"ד לאדם משמר פרדס משמרו מבחוץ כולו משתמר מבפנים שלפניו משתמר שלאחריו אינו משתמר והא דרב אשי בדותא היא התם שלפניו מיהו משתמר הכא אי לאו שניות פגע בערוה גופה. רב כהנא אמר מהכא (ויקרא יח ל) ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי א"ל אביי לרב יוסף הא דאורייתא הוא דאורייתא ופרשו רבנן. כל התורה נמי פרשו רבנן אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא: (דף כד ע"ב) רבי נחמיה אומר אחד גרי אריות ואחד גרי חלומות ואחד גרי מרדכי ואסתר אינם גרים עד שיתגיירו בזמן הזה בזמן הזה ס"ד אלא אימא כבזמן הזה:

פרק ד

(דף מז) ת"ר גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית (שבאת) להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים דחופים סחופים ומטורפים ויסורין באים עליהם. אם אמר יודע אני ואיני כדי מיד מקבלין אותו (שם ע"ב) ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות. מ"ט דאי פריש נפרוש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת דכתיב (ישעי' יד א) ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני. מ"ט א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בן נח נהרג על פחות משוה פרטה ולא ניתן להשבון (שם ע"א) ומודיעין אותו עונשין של מצות. אומרים לו הוי יודע שעד שלא באת למדה זו אכלת חלב אי אתה ענוש כרת, חללת שבת אי אתה ענוש סקילה. עכשו אכלת חלב אתה ענוש כרת. חללת שבת אתה ענוש סקילה. וכשם שמודיעין אותו עונשן של מצות כך מודיעין אותו מתן שכרם. אומרים לו הוי יודע שהעוה"ב אינו עשוי אלא לצדיקים וישראל בזמן הזה אינם יכולים לקבל לא (שם ע"ב) רוב טובה ולא רוב פורעניות ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו. א"ר אלעזר מאי קראה דכתיב (רות א יח) ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה. אמרה לה אסיר לן תחום שבת (שם). כאשר תלכי אלך. אסיר לן יחוד. באשר תליני אלין. מפקדינן אתריי"ג מצות. עמך עמי. אסיר לן ע"ז. ואלהיך אלהי. ד' מיתות נמסרו לב"ד. כאשר תמותי אמות. ב' קברים נמסרו לבית דין ושם אקבר. מיד ותרא כי מתאמצת היא וגו':

(דף מט ע"ב) תניא בן עזאי אומר מצאתי מגלת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מאשת איש וכתוב בה משנת ר' אלעזר בן יעקב קב ונקי. וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה. אמר רבא מידן דייניה וקטליה. אמר ליה משה רבך אמר (שמות לג כ) כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת (ישעיה ו א) ואראה את אדני יושב על כסא רם ונשא משה רבך אמר (דברים ד ז) מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו ואתה אמרת (ישעיה נה

ו) דרשו ה' בהמצאו (קראוהו). משה רבך אמר (שמות כג כו) את מספר ימיך אמלא ואתה אמרת (ישעיה לח ה) והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה. אמר ישעיה ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה ואי אימא ליה לישוויה מזיד אמר שם איבלע בארזא אתיוה לארזא ונסרוהו כי מטא להדי פומא נח נפשיה משום דאמר (ישעיה ו ה) ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב:

מ"ט קשו קראי אהדדי. ואראה את אדני כדתניא כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה. משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה (ישעיה נה ו) דרשו ה' בהמצאו הא ביחיד הא בצבור ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבהו אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ. את מספר ימיך אמלא (דף נ) אלו שני דורות זכה משלימין לו לא זכה פותחין לו. דברי ר' עקיבא. וחכמים אומרים זכה מוסיפין לו לא זכה פותחין לו. אמרו לו לר' עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה. אמר להם משלו הוסיפו לו תדע שהרי נביא עומד מתנבא (מ"א יג ב) הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא נולד מנשה. ורבנן מי כתיב נולד מחזקיה לבית דוד כתיב אי מחזקיה נולד אי מאינש אחרינא:

פרק ו

(דף ס"א) מתני' מעשה ביהושע בן גמלא שקידש למרתא בת בייתוס ומינהו המלך להיות כהן גדול וכנסה וכו':

גמ' מינהו אין נתמנה לא אמר רב יוסף קטיר קחזינא הכא דא"ר אסי תרקבא דדינרי עיילה ליה מרתא בת בייתוס לינאי מלכא עד דמוקי ליהושע בן גמלא בכהנא רברבא:

(דף ס"ב) תניא שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום. פירש מן האשה שבר הלוחות וכו':

ע"ב תניא ר' יהושע אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנאמר (קהלת יא ו) בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים. ר' עקיבא אומר למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו. היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו שנא' בבקר זרע את זרעך וגו'. אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ער אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה בזה. והיה העולם שמם עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה לר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע, הם הם העמידו תורה באותה שעה. תנא כולם מתו מפסח

ועד עצרת אמר רב חמא בר אבא ואיתימא ר' חייא בר אבין וכלם מתו מיתה רעה מאי היא א"ר נחמן אסכרה:

א"ר תנחום א"ר חנילאי כל יהודי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה. בלא שמחה דכתיב (דברים יד כו) ושמחת אתה וביתך. בלא ברכה דכתיב (יחזקאל מד ל) להניח ברכה אל ביתך. בלא טובה דכתיב (בראשית ב יח) לא טוב היות האדם לבדו. במערבא אמרי בלא תורה ובלא חומה. בלא תורה דכתיב (איוב ו יג) האם אין עזרתי בי (ותושיה נדחה ממני). בלא חומה דכתיב (ירמיה לא כא) נקבה תסובב גבר. רבא בר עולא אמר אף בלא שלום דכתיב (איוב ה כד) וידעת כי שלום אהלך וגו':

ת"ר האוהב אשתו כגופו המכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה המשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך. ת"ר האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו (דף ס"ג) והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר (ישעיה נח ט) אז תקרא ה' יענה תשוע ויאמר הנני:

א"ר אלעזר כל יהודי שאין לו אשה אינו אדם שנאמר (בראשית ה ב) זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם. ואמר ר' אלעזר כל (אדם) שאין לו קרקע אינו אדם שנאמר (תהלים קטו טז) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. וא"ר אלעזר מ"ד (בראשית ב יח) אעשה לו עזר כנגדו זכה עוזרתו לא זכה כנגדו. וא"ד ר' אלעזר רמי כתיב כנגדו וקרינן (כניגדו) זכה כנגדו לא זכה מנגדתו:

אשכחיה ר' יוסי לאליהו. א"ל כתיב אעשה לו עזר. במה אשה עוזרתו לאדם. א"ל אדם מביא חטין חטין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. ואמר ר' אלעזר מאי דכתיב (שם) זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, מלמד שלא נתקררה דעתו עד שבא על חוה. ואמר ר"א מאי דכתיב (שם יב ג) ונברכו בך כל משפחות האדמה. אמר ליה הקדוש ב"ה לאברהם שתי בריכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית כל משפחות האדמה אפילו משפחות הדרות באדמה אין מתברכות אלא בשביל ישראל (בראשית יח יח) כל גויי הארץ אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא אינן מתברכות אלא בשביל ישראל:

וא"ר אלעזר עתידין כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע שנאמר (יחזקאל כז כט) וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים, כל חובלי הים על הארץ יעמדו. וא"ר אלעזר אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמר וירדו. ר' אלעזר חזייה להההיא ארעא ושדי ביה כרבא לפיתיה. א"ל אי תשדייה לאורכך הפוכי בעסקא טב מינך. רב על לביני שבילי חזנהו דקא נייפין. אמר להו אי תנופו איתניפן הפוכי בעיסקא טב מינך. אמר רבא מאה

זוזי בעיסקא כל יומא בשרא וחמרא מאה זוזי בארעא מילחא וחפורה ולא עוד אלא מגניא ליה אארעא ומרמא ליה תיגרא. אמר רב פפא זרע ולא תזבין אע"ג דכי הדדי נינהו הני מברכן זבן ולא תידול ה"מ ביסתרקי אבל גלימא לא מתרמי ליה כדבעי. טום ולא תשפיץ שפיץ ולא תבני שכל העוסק בבנין מתמסכן. קפוץ זבין ארעא מתון נסיב אתתא נחות דרגא ונסיב אתתא סק דרגא ובחר שושבינא:

רב הוה מיפטר מר' חייא. א"ל רחמנא ליצלך ממידי דקשי ממותא. ומי איכא מידי דקשי ממותא. נפק דק ואשכח (קהלת ז כו) ומוצא אני מר ממות את האשה. רב הוה קא מצערא ליה דביתהו כי אמר לה עבידי לי טלופחי. עבדה לו חמצי. חימצי עבדה ליה טלופחי כי גדל חייא בריה אפיך לה. א"ל איעליא אמך. א"ל אנא הוא דקא אפיכנא לה. א"ל היינו דקאמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך מיהו את לא תעביד הכי שנאמר (ירמיה ט ד) למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו. ר' חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי לה. א"ל רב והא קא מצערא ליה למר. א"ל דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו (ע"ב) מן החטא. מיקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה ומוצא אני מר ממות את האשה. א"ל כגון מאן. א"ל כגן אמך איני והא מתנה לה רב יהודה לרב יצחק בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר (משלי ה יח) יהי מקורך ברוך ושמח באשת נעוריך. א"ל כגון אמך מתקיף תקיפה ועבורי מיעברא במלה ה"ד אשה רעה. אמר אביי מקשטה ליה תכא ומקשטה ליה פומא. רבא אמר מקשטה ליה תכא ומהדרה ליה גבה:

אמר ר' חמא בר חנינא כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין שנאמר (משלי יח כב) מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'. במערבא כי נסיב איניש אתתא אמרי לו הכי מצא או מוצא. מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב. מוצא דכתיב (קהלת ז כו) ומוצא אני מר ממות את האשה. אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה דכתיב (משלי כב י) גרש לץ ויצא מדון וישבות דין וקלון. ואמר רבא אשה רעה וכתבתה מרובה צרתה בצדה דאמרי אינשי בחברתה ולא בסילתא ואמר רבא קשה אשה רעה ביום סגריר שנאמר (שם כז טו) דלף טורד ביום סגריר ואשת מדנים נשתוה. ואמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה כמה טובה אשה טובה דכתיב מצא אשה מצא טוב אי בגוה משתעי קרא כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה אי בתורה משתעי קרא כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה. כמה רעה אשה רעה דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה. אי בגוה משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שהכי מגנה. אי בגיהנם משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שגיהנם נמשלה בה. (ירמיה יא יא) הנני מביא רעה אשר לא יוכלו לצאת

ממנה. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה זה אשה רעה וכתובתה מרובה. (איכה א יד) נתנני ד' בידי לא אוכל קום. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא (בר חייא) זו אשה רעה וכתובתה מרובה. במערבא אמרי זו שמזונותיו תלויין בכספו:

(דברים כח כב) בניך ובנותיך נתונים לעם אחר. אמר רב חנן בר רבא אמר רב זו אשת האב. (שם לב כא) בגוי נבל אכעיסם. אמר רב חנן בר רבא זו אשה רעה וכתובתה מרובה. ר' אליעזר אומר אלו הצדוקין וכה"א (תהלים יד א) אמר נבל בלבו אין אלהים. במתניתא תנא אלו אנשי ברבריאה ואנשי מסטנאי שמהלכין ערומין בשוק שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום. ר' יוחנן אומר אלו חברייא. אמרו ליה לרי יוחנן אתו חברי לבבל שגא נפל. אמרי ליה מקבלי שוחדא תריץ יתיב. גזרו על ג' מפני ג'. גזרו על הבשר מפני המתנות. גזרו על חמרחצאות מפני הטבילה. קא מחטטי שכבי מפני ששמחים ביום אידם שנא' (ש"א יב טו) היתה יד ה' בכם ובאבותיכם. ואמר רבה בר שמואל זו חטוטי שכבי דאמר מר בעון חיים מתים מתחטטין:

א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב (ירמיה ח ב) לא יאספו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו וכתיב (שם) ונבחר מות מחיים. א"ל נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם:

כתיב בספר בן סירא אשה טובה מתנה טובה לבעלה וכתיב טובה בחיק ירא אלהים תנתן. אשה רעה צרעת לבעלה. מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו. אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים. העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה. אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה. רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר עבירה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה. אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא מחר בא ואיננו, נמצא מצטער על עולם שאינו שלו. מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך. רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סודך לאחד מאלף:

אמר ר' אסי אין בא דוד עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר (ישעיה נז טז) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. תניא ר' אליעזר אומר כל יהודי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים שנאמר (בראשית ט ו) שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכתיב בתריה ואתם פרו ורבו:

ת"ר (במדבר י לו) ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל (דף סד) מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק

מישראל. אבא חנן אמר משום ר' אליעזר חייב מיתה שנאמר (שם ג ד) ובנים לא היו להם, הא אם היו להם בנים לא מתו. אחרים אומרים גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנא' (בראשית יז ז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך, בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה, אין זרעך אחריך על מי שורה על העצים ועל האבנים:

א"ר יצחק, יצחק אבינו עקר היה שנאמר (בראשית כה כא) ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו. על אשתו לא נאמר אלא לנכח מלמד ששניהם עקורים היו אי הכי ויעתר לו ויעתר להם מבעיה ליה לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. א"ר יצחק מפני מה היו אבותינו עקרים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. א"ר יצחק למה נמשלו תפלתן של צדיקים כעתר, מה עתר זה שמהפך התבואה בגורן ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות. א"ר אמי אברהם ושרה טומטומין היו שנאמר (ישעיה נא א) הביטו אל צור (ע"ב) חצבתם ואל מקבת כור נקרתם וכתיב (שם) הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה שרה אמנו אילונית היתה שנאמר (בראשית יא ל) ותהי שרי עקרה אין לה ולד, אפילו בית ולד אין לה:

בימי דוד אימעוטי שני דכתיב (תהלים צ י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה:

א"ר אלעאי משום ר' אלעזר בן שמוע כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע. ר' אבא אמר חובה שנאמר (משלי ט ח) אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך. וא"ר אלעאי משם ר' אלעזר בן שמוע מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום שנאמר (בראשית נ טז) אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא. ר' נתן אומר מצוה שנאמר (ש"א טז ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו' דבי ר"י תנא גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו דמעיקרא כתיב (בראשית יח יב) ואדוני זקן, ולבסוף ואני זקנתי:

פרק ז

תנו רבנן (ויקרא כב) וזרע אין לה אין לי אלא זרעה זרע זרעה ואפילו פסול מנין ת"ל וזרע אין לה מכל מקום תנו רבנן הריני כפרת בן בתי כוזא שמאכילני בתרומה ואיני כפרת בן בתי כדא שפוסלני מן התרומה:

פרק ח

(דף ע"א) כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה שנאמר (שמות יב כט) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור מאי תלמודא הא קמ"ל דעת רצון מלתא היא:

(דף עו) משנה. עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסר עולם, אבל נקבותיהן מותרות מיד: גמ'. מנא הני מילי א"ר יוחנן דאמר קרא (ש"א יז נה) וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי. ולא ידע ליה. והא כתיב (שם טו כא), ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים אאבוה קא משאיל ואביו לא ידע ליה והכתיב (שם יז יב), והאיש בימי שאול זקן בא באנשים. ואמר רב ואיתימא ר' אבא זה ישי אבי דוד שנכנס כאוכלוסא ויצא כאוכלוסא ה"ק זיל שאיל אי מפרץ אתי אי מזרח אתי אי מפרץ אתי מלכא הוי שהמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו אי מזרח אתי חשיבא בעלמא הוי. מ"ט, א"ל שאל עליה משום מאניה דכתיב (שם יז לח) וילבש שאול את דוד מדיו. מאי מדיו כמדתו. וכתיב ביה בשאול (שם י כג) משכמו ומעלה גבוה מכל העם. מאי האי דאיתרמי ליה מאנאי ש"מ מלכא הוי. א"ל דואג האדומי עד שאתה שואל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו משום דקא אתי מרות המואביה. אמר ליה אבנר תנינא עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית. אלא מעתה ממזר ולא ממזרת ממזר כתיב מום זר מצרי ולא מצרית שאני הכא דמפרש טעמא דקרא (דברים כג ה) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם, היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים אישתיק מיד ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם. התם קרי ליה נער והכא קרי ליה עלם, ה"ק הלכה זו נתעלמה ממך צא ושאל בבית המדרש שאל. אמרו לו עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית (דף עז) אקשי להו (דואג) כל הני קושייתא אישתיקו בעי לאכרוזי עליה מיד (ש"ב יז כה) ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש וכתיב (ד"ה א' ב יז) יתר הישמעאלי. אמר רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאל ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב. כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית. ומי מהימן והא"ר אבא אמר רב כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין ליה ואם לאו אין שומעין לו. שאני הכא דהא שמואל ובית דינו קיים מ"מ קשיא הכא תרגימו (תהלים מה יד) כל כבודה בת מלך פנימה. במערבא אמרי ואיתימא ר' יצחק אמר קרא (בראשית יח ט) ויאמרו אליו איה שרה אשתך וגו':

דרש רבא מאי דכתיב (תהלים קטז טז) פתחת למוסרי. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע ב' מוסרות שהיו עלי פתחת, רות המואביה ונעמה העמונית. דרש רבא מ"ד (שם מ ו) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, אלי לא נאמר אלא אלינו, מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד וא"ל עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו. דרש

רבא מ"ד (שם מ ח) אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי אמר דוד אני אמרתי עתה באתי ולא ידעתי שבמגלת ספר כתוב עלי התם כתיב (בראשית יט יג) הנמצאות הכא כתיב (תהלים פט כא) מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי וגו':

(דף ע"א) אמר רב חנא בר אדא, נתינים דוד גזר עליהם שנאמר (ש"ב כא ב) ויקרא המלך לגבעונים ויאמר עליהם והגבעונים לא מבני ישראל המה. מ"ט גזר עלייהו, דכתיב (שם) ויהי רעב בימי דוד שלש שנים, שנה אחר שנה. שנה ראשונה אמר להם שמא עובדי עבודה זרה יש בכם דכתיב (דברים יא טז) ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר, בדקו ולא מצאו. שניה אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב (ירמיה ג ג) וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך. בדקו ולא מצאו. שלישית א"ל שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנין דכתיב (משלי כה יד) נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר. בדקו ולא מצאו. אמר אין הדבר תלוי אלא בי. מיד (ש"ב כא א) ויבקש דוד את פני ה'. מאי היא. אמר ר"ל ששאל באורים ותומים. מאי משמע, א"ר אלעזר אתיא פני פני. כתיב הכא ויבקש דוד את פני ה' וכתיב התם (במדבר כז כא) ושאל לו במשפט האורים לפני ה'. (ש"ב כא א) ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים. וכי היכן מצינו בשאול שהמית את הגבעונים, אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאלו הרגן. קא תבע אל שאול שלא נספד כהלכה וקא תבע על אשר המית הגבעונים אין דאמר ר"ל מ"ד (צפניה ב ג) בקשו את ה' כל ענוי ארץ אשר משפטו שם פעלו באשר משפטו שם פעלו אמר דוד שאול נפקו להו (דף עט) תריסר ירחי שתא ולא דרכיה למספדיה נתינים נקרינהו ונפייסינהו. (ש"ב כא ב) ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו את נחלת ה'. ויאמרו לו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו ואין לנו איש וגו', יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום להי' פייסינהו ולא מפייסו. אמר דוד ג' סמנים יש באומה זו רחמנין וביישנין וגומלי חסדים. רחמנין דכתיב (דברים יג יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך ביישנין דכתיב (שמות כ כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם. גומלי חסדים דכתיב (בראשית יח יט) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו', כל שיש בו ג' סמנין הללו ראוי להדבק בו. אין בו שלשה סמנין הללו אין ראוי להדבק בו:

(ש"ב כא ח) ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מפיבשת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחולתי. מאי

שנא הני, אמר רב הונא העבירום לפני ארון כל שארון קלטו למיתה, כל שאין ארון קלטו לחיים. מתיב רב הונא בר קטינא (שם) ויחמול המלך על מפיבשת בן יונתן בן שאול שלא העבירו וכי משוא פנים יש בדבר אלא שהעבירו וקלטו ארון ובקש עליו רחמים ופלטו. ואכתי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון:

והכתיב (דברים כד כו) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא. (ש"ב כא י) ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם ואת חית השדה לילה. והכתיב (דברים כא כג) לא תלין נבלתו על העץ. א"ר יוחנן משם ר"ש בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש ש"ש בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו, הללו בני מלכים הם ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים. אמרו אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו, ומה בני מלכים כך בני הדיוטות עאכ"ו, ומה גרים גרורים כך ישראל על אחת כמה וכמה, מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף שנאמר (מ"א ה כט) ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ודלמא ישראל הוו לא ס"ד דכתיב (שם ט כב) ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד ודילמא רונגר בעלמא אלא מהכא (ד"ה ב' ב טז) ויספר שלמה כל האנשים הגרים וגו' וימצאו מאה וחמשים אלף וגו'. ונתינים דוד וגו עליהם משה גזר עליהם דכתיב (דברים כט י) מחוטב עציך וגו' משה גזר להההוא דרא ודוד גזר לכולי דרא. יהושע גזר עליהם דכתיב (יהושע ט כז) ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים וגו' יהושע גזר בזמן שבית המקדש קים, דוד גזר בזמן שאין בית המקדש קים:

פרק ט

(דף פו) ת"ר תרומה לכהן ומעשר ללוי דברי ר' עקיבא. ר' אלעזר בן עזריה אומר (שם ע"ב) לכהן לכהן ולא ללוי, אימא אף לכהן מ"ט דר"ע דכתיב (במדבר יח כו) ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם בלוים קא משתעי קרא ואידך כדר' יהושע בן לוי דאמר ריב"ל בכ"ד מקומות נקראו כהנים לוים וזה אחד מהם (יחזקאל מד טו) והכהנים הלוים בני צדוק ור"ע וכו'. ההיא גינתא דהוה שקיל ר' אלעזר בן עזריה מעשר ראשון מינה אזל ר' עקיבא אהדרה לפתחא לבי קברי. אמר עקיבא בתרמילו ואנא חיי. אתמר מפני מה קנסו לוים במעשר, פליגי בה ר' יוחנן וסביא, חד אמר שלא עלו בימי עזרא וחד אמר כדי שיסמכו כהנים עליו בימי טומאתן. ומנלן דלא סליקו בימי עזרא דכתיב (עזרא ח טו) ואקבצם אל הנהר הבא אל אחוה ונחנה שם ימים שלשה ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי

שם. אמר רב חסדא בתחלה לא היו מעמידין שוטרים אלא מן הלוים שנא' (דה"ב יט יא) ושוטרים הרבים בראשיכם.

פרק י

(דף פט ע"ב) א"ר יצחק מנין שהפקר בי"ד הפקר שנא' (עזרא י ח) וכל אשר לא יבא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה. ר' אלעזר אומר מהכא (יהושע יט נא) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל. וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה האבות מנחילין בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו:

(דף צ' ע"ב) ת"ש (דברים יח טו) אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו. שאני התם דכתיב אליו תשמעון וליגמר מיניה מגדר מלתא שאני. ת"ש א"ר אלעזר בן יעקב שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה. מעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. ושוב מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה והביאוהו לב"ד והלקוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך מגדר מלתא שאני:

(דף צ"ג ע"ב) תניא (דברים כג טז) לא תסגיר עבד אל אדוניו, רבי אומר בלוקח עבד ע"מ לשחררו הכתוב מדבר ה"ד אמר רב נחמן בר יצחק דכתב ליה לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו:

(דף צו ע"ב) אזל ר' אלעזר אמר לשמעתא בי מדרשא ולא אמרה משמיה דר' יוחנן. שמע ר' יוחנן אקפיד עול לגביה ר' אמי ור' אסי. א"ל לא כך היה המעשה בבית הכנסת של טבריא בנגר שיש בראשו גלוסטרא שנחלקו בו ר' אלעזר ור' יוסי עד שקרעו ספר תורה בחמתן. קרעו ס"ד אלא אימא שנקרע ס"ת בחמתן והיה שם ר' יוסי בן קיסמא. אמר תמה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו בית ע"ז, וכן הוה הדר איקפד טפי אמר חברותא נמי על לגביה ר' יעקב בר אידי. אמר לו כתיב (יהושע יא טו) כאשר צוה ה' את משה כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע, לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה. וכי כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה, אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא. אף ר"א תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעין שהתורה שלך היא. א"ל מפני מה אין אתם יודעין לפייס בבן אידי חברנו ור' יוחנן מאי טעמא קפיד כולי האי, דאמר רב יהודה אמר רב מ"ד (תהלים סא ה) אגורה באהלך עולמים. וכי אפשר לו לאדם לדור בבי עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו

דבר שמועה מפי בעולם הזה דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר. א"ר יצחק בן זעירא ואי תימא שמעון נזירא מאי קראה (שם ז י) וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים, מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף ת"ח כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעולם הזה שפתותיהם דובבות בקבר:

פרק יא

(דף צח) (יונה ג א) ויהי דבר ה' אל יונה שנית לאמר שנית דברה עמו שכינה שלישית לא דברה עמו והכתיב (מ"ב יד כג) הוא השיב גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' וגו' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא. אמר רבינא על עסקי ננוה קאמר. רב נחמן בר יצחק אמר הכי קאמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי כשם שנהפך נינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נהפך להם לישראל מרעה לטובה:

פרק יב

(דף קה) אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת. וכי יש כתב שאינו אמת, לא קשיא כאן בגז"ד שיש עמו שבועה כאן בגז"ד שאן עמו שבועה כדרב שמואל בר אמי, דאמר רב שמואל בר אמי ואמרי לה אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן מנין לגז"ד שיש עמו שבועה שאינו מתקרע שנא' (ש"א ג יד) ולכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה. אביי אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בגמילות חסדים. רבא ואביי מדבית עלי קאתו, רבא דעסק בתורה חיה ארבעין שנין, אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין שנין. ת"ר משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתים כבן י"ח שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי. אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם שנא' (שם ב) וכל מרבית ביתך ימותו אנשים, לכו ועסקו בתורה ותחיו, הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותן משפחת יוחנן על שמו: אמר רב שמואל בר אוניא אמר רב מנין לגזר דין של צבור שאינו נחתם, אינו נחתם והכתיב (ירמיה ב כב) כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני, אלא מנין שאפילו נחתם מתקרע שנאמר (דברים ד ז) מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו והכתיב (ישעיה נה ו) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, לא קשיא הא ביחיד הא בצבור ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שבין ר"ה לי"ה.

ע"ב רבי חייא ור"ש בר רבי הוו יתבו. פתח חד מנייהו ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנא' (מ"א ט ג) והיו עיני ולבי שם כל הימים. וחד אמר עיניו למעלה שנא' (איכה ג מא) נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים. אדהכי אתי ר' ישמעאל בר' יוסי לגבייהו.

אמר להו במאי אסקיתו. אמרו ליה בתפלה. אמר להו כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו. אדהכי אתא רבי למתיבתא אינהו דהוו קלילי עול יתבי בדוכתייהו ר' ישמעאל בר' יוסי אגב יוקריה הוה מפסע ואזיל. א"ל אבדן מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קדש. א"ל אני ישמעאל בר' יוסי שבאתי ללמוד תורה מפי רבי. א"ל וכי אתה הגון ללמוד תורה מפי רבי. א"ל וכי משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה. א"ל וכי משה אתה. א"ל וכי רבך אלהים הוא. אמר רב יוסף שקליה רבי למטרפסיה דקא"ל רבך ולא רבי. אדהכי אתה יבמה לקמיה דרבי למחלץ. א"ל ר' לאבדן פוק בדקה לבתר דנפק א"ל ר' ישמעאל בר' יוסי כך אמר אבא, איש כתיב בפרשה, אבל אשה בין גדולה בין קטנה. א"ל רבי לאבדן תוב אדוכתיך לא צריכת כבר הורה זקן הוה קא מפסע אבדן ואתי. א"ל ר' ישמעאל בר"י מי שצריך לו עם קדש יפסע על ראשי עם קדש מי שאין לו צרך עם קדש האיך יפסע על ראשי עם קדש א"ל רבי לאבדן קום בדוכתיך. תנא באותה שעה נצטרע אבדן וטבע שני בניו ומיאנו שתי כלותיו. אמר רב נחמן בר יצחק בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא:

פרק יג

(דף קט) תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בג' דברים ויתרחק מן ג' דברים ידבק בג' דברים בחליצה ובהבאת שלום ובהפרת נדרים. בחליצה כאבא שאול דתניא אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי לשם אישות לשם דבר אחר כאלו פוגע בערוה וקרוב בעיני להיות הולד ממזר. בהבאת שלום דכתיב (תהלים לד י) בקש שלום ורדפהו. (שם ע"ב) וא"ר אבהו אתיא רדיפה רדיפה, כתיב הכא בקש שלום ורדפהו וכתיב התם (משלי כא כא) רודף צדקה והסד ימצא חיים צדקה וכבוד. בהפרת נדרים כר' נתן דתניא ר' נתן אומר הנודר כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה קרבן. ויתרחק מג' דברים מן המאונים ומן הפקדונות ומן הערבונות. מן המאונים דלמא גדלה ומחרטא בה מן הפקדון בבר מתא דבייתיה כי בייתיה דמי מן הערבונות בערבי שלציון דא"ר יצחק מ"ד (משלי יא טו) רע ירוע כי ערב זר רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים ולערבי שלציון ולתוקע עצמו לדבר הלכה מקבלי גרים כר' חלבו דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת בעור. ערבי שלציון דעבדי שלוף דוק. תוקע עצמו לדבר הלכה דתני' ר' יוסי אומר כל האומר אין לו תורה אין לו תורה פשיטא אלא כל האו' אין לו אלא תורה אין לו אלא תורה הא נמי פשיטא אלא דאפי' תורה אין לו. מ"ט אמר רב פפא אמר קרא (דברים ה א) ולמדתם ועשיתם כל שישנו בעשיה ישנו בלמודה כל שאינו בעשייה אינה בלמודה ואבע"א לעולם כדקאמרת מעיקרא כל האומר אין לו אלא תורה ודקאמרת הא נמי פשיטא לא

צריכא דקא מגמר לאחרינא ואזלי ועבדי מהו דתימא אית ליה אגרא לדידיה קמ"ל. ואבע"א תוקע עצמו לדבר הלכה בדיינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמי מלתא למלתא ואית ליה רבה ולא אזיל משאיל דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוח לו מתחתיו שנאמר (שה"ש ג ז) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל וגו' מפחד בלילות מפחד של גיהנם שדומה ללילה:

פרק טז

(דף קכא) ההוא גברא דטבע באגמא דסמקי אנסיב רב שילא לדביתהו א"ל רב לשמואל תא נשמתיה. א"ל נשלח ליה ברישא. שלחו ליה מים שאין להם סוף, אשתו אסורה או מותרת. שלח להו אשתו אסורה ואגמי דסמקי מים שיש להם סוף או שאין להם סוף. שלה להו מים שאין להם סוף הם ומר מ"ט עבדת הכי מטעא טעינא אנא סברי כיון דקוו וקיימי כמים שיש להם סוף דמי ולא היא כיון דאיכא גלי אימור גלי אשפליה קרי שמואל עליה דרב (משלי יב כא) לא יאונה לצדיק כל און קרי רב עליה דשמואל (שם יא יד) ותשועה ברוב יועץ:

אמר רב אשי הא דאמרי רבנן מים שאין להם סוף אשתו אסורה ה"מ באיניש דעלמא אבל צורבא דרבנן לא אי דסליק קלא אית ליה ולא היא ל"ש איניש דעלמא ול"ש צורבא מרבנן דיעבד אין לכתחלה לא:

תניא אמר ר"ג פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה (בים) והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"ע וכשעליתי ביבשה בא וישב ודן לפני בהלכה. אמרתי לו בני מי העלך אמר לי דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נעניתי לו ראשי. מכאן אמרו חכמים אם יבאו רשעים על אדם ינענע לו ראשו. אמרי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמים שאומרים מים שיש להם סוף מותרת. מים שאין להם אסורה. תניא א"ר עקיבא פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שמטרפת בים והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"מ כשעליתי למדינת קפוטקיא בא וישב ודן לפני בהלכה. אמרתי לו בני מי העלך אמר לי גל טרדני לחבירו וחבירו לחבירו עד שהקיאוני ליבשה. אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמים שאמרו מים שיש להם סוף אשתו מותרת, שאין להם סוף אשתו אסורה:

תנו רבנן מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור הגדול ובאו והודיעו לרי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום. שניה אמר להם שלום. שלישית אמר להם עלתה. אמר לה בתי מי העלך אמרה לו זכר של רחלים נזדמן לי וזקן מנהיגו. אמרו

לו וכי נביא אתה, אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אלא דבר שהצדיק מתעסק בו לא יכשל בו זרעו. א"ר אבא אעפ"כ מת בנו בצמא שנא' (תהלים נ ג) וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה. ר' חנינא אומר מהכא (שם פט ח) אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו:

(דף קכג) מתני' מעשה בצלמון באחד שאמר אני (איש) פלוני בן איש פלוני נשכני נחש והרי אני מת, והלכו ולא הכירוהו והלכו והשיאו את אשתו:

סליק לה מסכת יבמות

כתובות

פרק א

כתובות (דף ה) דרש בר קפרא גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ דאלו במעשה שמים וארץ כתיב (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואלו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב (שמות טו יז) מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך. השיב בבלי אחד ור' חייא שמו (תהלים צה ה) ויבשת ידיו יצרו ידו כתיב. והכתיב יצרו אמר ר"נ בר יצחק יצרו אצבעותיו כדכתיב (שם ח ד) כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך. מיתיבי (שם יט ב) השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע ה"ק מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר:

דרש בר קפרא מ"ד (דברים כג יד) ויתד תהיה לך על אזנך אל תיקרי אזנך אלא אוזניך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון (שם ע"ב) יניח אצבעו באזניו והיינו דא"ר אלעזר מפני מה אצבעותיו של אדם דומה ליתדות מ"ט אילימא משום דמחלקן כל חדא וחדא למלתיה עבידא דאמר מר זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זו גודל. אלא מ"ט משופות כיתדות שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעותיו באזניו. תנא דבי ר' ישמעאל מפני מה אוזן כולה קשה והאליה (שלה) רכה שאם ישמע דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה. ת"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהם נכוים תחלה לאברים.

(דף ז ע"ב) אמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן תנא מנין לברכת חתנים בעשרה שנא' (רות ד ב) ויקח עשרה אנשים ור' אבהו אמר מהכא (תהלים סח כז) במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל ורב נחמן בהאי קרא דר' אבהו מאי דריש ביה מיבעיא ליה לכדתניא היה ר"מ מנין שאפילו עוברים שבמעי אמן אמרו שירה על הים שנא' במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל:

(דף ח ע"ב) רבי חייא בר אבא מקרי בניה דריש לקיש הוה ואמרי לה מתני בריה דר"ל הוה שכיב ליה ינוקא יומא קמא לא אזיל לגביה למחר דבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה. א"ל קום אימא מלתא כל קבל ינוקא פתח ואמר (דברים לב יט) וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו דור שאבות מנאצין להקב"ה כועס על בניהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים וא"ד בחור הוה וה"ק ליה (ישעיה ט טז) על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה. מאי ועוד ידו נטויה, אמר רב חנן בר רב הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו אפילו נחתם לו גזר דינו של ע' שנה לטובה נהפך עליו לרעה. אתא לנחומי צעורי קא מצער ליה. ה"ק ליה חשיב את לאתפוסי אדרא. א"ל קום אימא מלתא כנגד שבחו של הקב"ה. פתח ואמר האל הגדול ברוב גודלו אדיר וחזק ברוב נוראות מחיה מתים במאמרו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר בא"י מחיה המתים. א"ל קום אימא מלתא כנגד אבלים. פתח ואמר אחינו המנוגעין (המיוגעין) והמדוכאים באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת זאת היא עומדת לעד נתיב הוא משמת ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו כמשתה ראשונים כך משתה אחרונים אחינו בעל נחמות ינחם אתכם ברוך מנחם אבלים. אמר אביי רבים שתו לימא רבים ישתו לא לימא משתה ראשונים לימא משתה אחרונים לא לימא דא"ר שמעון בן לקיש וכן תנא משמיה דרי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. אמר רב יוסף מאי קראה (ישעיה א ט) כסדום היינו לעמורה דמינו מאי אהדר ליה (שם א י) שמעו דבר ה' קציני סדום וגו'. א"ל קום אימא מלתא כנגד מנחמי אבלים. פתח ואמר אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו שנא' (בראשית יח יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו' אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם ברוך אתה משלם הגמול. א"ל קום אימא מלתא כנגד כל ישראל. פתח ואמר רבון העולמים פדה והצל מלט והושע עמך ישראל מן הדבר ומן החרב ומן הביזה ומן השדפון ומן הירקון ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות בעולם טרם נקרא ואתה תענה ברוך אתה עוצר המגפה:

תניא בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שהיו מניחין אותו ובורחין. עד שבא ר"ג ונהג קלות בעצמו, והוציאוהו בכלי פשתן. א"ר פפא והאידנא נהוג עלמא אפילו בצרדא בר זוזא:

(דף ט) אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן (ע"ב) כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו דכתיב ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח. מאי ואת ערובתם תקח תני רב יוסף דברים המעורבים בינו לבינה:

פרק ב

(דף טז ע"ב) ת"ר כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה. אמרו להם ב"ש לב"ה הרי שהיתה חגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה (שמות כג ז) מדבר שקר תרחק. אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו, הוי אומר ישבחנו בעיניו. מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות. כי אתא רב דימי אמר הכי משרי קמיה כלתא במערבא לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן.

כי סמכו רבנן לרבי זירא שרו ליה הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן. כי סמכו רבנן לר' אמי ולר' אסי שרו להו הכי כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא ולא תסמכו לנא לא מן סרמיסין ולא מן סרמיטין ואמרי לה לא מן חמיסין ולא מן טורמיסין. ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרו ליה הכי רבא רעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם:

אמרו עליו על ר' יהודה בר אלעאי שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה ואומר כלה נאה וחסודה. רב שמואל בר יצחק מרקד אתלת. א"ר זירא קא מכסיף לן סבא כי נח נפשיה אפסיק עמודא דנורא בין דידיה לכ"ע וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא אי לחד בדרא או לתרי בדרא. א"ר זירא אהניא ליה שוטיתיה לסבא ואמרי ליה שיטתיה לסבא ואמרי לי שטותיה לסבא. רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד. אמרי ליה רבנן מהו למעבד הכי אמר להו אי דמיא עלייכו ככשורא לחיי ואי לא לא. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה ולית הלכתא כוותיה:

ת"ר מעבירין את המת מלפני הכלה וזה וזה מלפני מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני הכלה ושבחוהו חכמים. שבחוהו מכלל דשפיר עביד. והא אמר רב אשי אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דאמר מר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. פרשת דרכים הואי:

ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה. אמרו עליו על ר' יהודה בר אלעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה בד"א כשאין עמו כל צרכו אבל יש עמו כל

צרכו אין מבטלין וכמה כל צרכו אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורא ואמרי לה תריסר אלפי גברי ומנייהו שיתא אלפי שיפורי עולא אמר כגון דחייצי גברי מאבולא ועד סיכרא רב ששת ואיתימא ר' יוחנן אמר נטילתה כנתינתה מה נתינתה בס' רבוא אף נטילתה בס' רבוא וה"מ למאן דקרי ותני (שם ע"ב) אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא:

פרק ג

(דף ל) אמר אביי נאמר (שמות כא כב) אסון בידי אדם ונאמר (בראשית מד כ) אסון בידי שמים מה אסון האמור בידי אדם פטור מתשלומין אף אסון האמור בידי שמים פטור מתשלומין. מתקיף לה רב אדא בר אהבה ממאי דכי קא מזהר להו יעקב לבניו על צנים פחים דבידי שמים נינהו דלמא על אריא וגנבי דבידי אדם נינהו אטו יעקב אהא אזהר אהא לא אזהר יעקב על כל מילי אזהר. וצנים פחים בידי שמים נינהו והא תניא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנא' (משלי כב ה) צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ותו אריא וגנבי בידי אדם נינהו, והא אמר רב יוסף וכן תני ר' חייא מיום שחרב בית המקדש אע"פ שבטלו סנהדרין ד' מיתות לא בטלו. לא בטלו, הא בטלו להו, אלא (ע"ב) דין ארבע מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו ומי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו ומי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או לסטין באין עליו ומי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי אלא איפוך אריא וגנבי בידי שמים צנים ופחים בידי אדם:

פרק ד

(דף מט ע"ב) כי הוו אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו יארוד ילדה ואבני מתא שדיא כי הוו אתו לקמיה דרב חסדא אמר להו כפו ליה אסותא בצבורא וליקום ולימא עורבא בעי בני וההוא גברי לא בעי בני ועורבא בעי בני והכתי (תהלים קמז ט) לבני עורב אשר יקראו ל"ק הא בחיורי הא באוכמי:

(תהלים קו ג) אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת דרשו רבותינו שביבנה ואמרי לה ר' אליעזר זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים. ר' שמואל בר נחמני אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן. (שם קיב ג) הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. רב הונא ורב חסדא חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים (תהלים קכח ו) וראה בנים לבניך שלום על ישראל א"ר יהושע בן לוי כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתו

לידי חליצה ויבום ר' שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל דלא אתו לאנצויי:

פרק ה

(דף סא) אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא הכל משהין בפני השמש חוץ מבשר ויין. אמר רב חסדא בשר שמן ויין ישן. אמר רבא בשר שמן כל השנה כולה ויין ישן בתקופת תמוז. אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא. מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה. הנהו תרי חסידי ואמרי לה רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה:

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו קא יתבי אפתחא דבי אזגור מלכא חליף ואזיל אטורנגא דמלכא חזייה רב אשי למר זוטרא (שם ע"ב) דחוור אפיה שקל באצבעתיה אנח ליה בפומיה א"ל אפסדתא לסעודתא דמלכא. אמרי ליה אמאי תעביד הכי. אמר להו מאן דעביד הכי פסל למאכל דמלכא אמרי ליה אמאי אמר להו דבר אחר חזאי ביה בדקו בדקיתו ולא אשכחו שקל אצבעתיה אנח עליה אמר להו הכא מי בדקיתו בדקו ואשכחו אמרו לו רבנן מ"ט סמכת אניסא. אמר להו חזאי רוח צרעת דקפרחה עילויה:

ההוא רומאה דאמר לה לההיא אתתא מינסבת לי אמרה ליה לא. אזל אייתי רימני פלי ואכל קמה כל מיא דצערי לה בלעתיה ולא יהב לה עד דזג לה לסוף אמר לה אי מסינא לך מינסבת לי אמרה ליה אין אזל ואייתי רימני פלי ואכל קמה אמר לה כל מיא דצערי לך תוף שדאי תוף שדאי עד דנפק מינה כי הוצא דירקא ואיתסיאת:

(דף סב) אמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם שנאמר (יחזקאל כא יא) ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות תאנח ור' יוחנן אמר כל גופו של אדם שנאמר (שם כא יב) והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים ור' יוחנן נמי הכתיב בשברון מתנים ההיא דכי מתחלא ממתנים מתחלא. ורב נמי הכתיב ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח שאני שמועה דבית המקדש דתקיפא טובא. ההוא ישראל ונכרי דהוו קאזלי באורחא בהדי הדדי לא אימצי נכרי לסגויי בהדי ישראל אדכריה חורבן בית המקדש נגיד ואיתנח ואפ"ה לא אימצי נכרי לסגויי בהדיה א"ל לא אמריתו אנחה שוברת חצי גופו של אדם א"ל ה"מ מלתא חדתא אבל הא דשנן בה לא דאמרי אינשי דמלפא תכלי לא בהתה:

ע"ב יהודה בריה דר' חייא חתניה דר' ינאי הוה אזיל ויתיב בבי רב וכל בי שמשא הוה אתי לביתיה וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא יומא חד משכתיה שמעתא כיון דלא חזו ההוא סימנא אמר להו ר' ינאי כפו מטתו שאלמלא יהודה קיים לא ביטל עונתו הואי (קהלת י ה) כשגגה שיוצאה מלפני השליט ונח נפשיה:

רבי איעסק ליה לבריה בי ר' חייא כי מטא למכתב כתובה נח נפשה דרביתא אמר רבי ח"ו פסולא איכא יתבו ועיינו במשפחות רבי אתי משפטיה בן אביטל ור' חייא אתי משמעי אחי דוד אזיל איעסק ליה לבריה בי ר' יוסי בן זמרא פסקו ליה תרתי סרי שנין למיזל בבי רב אחלפוה קמיה אמר להו ניהוו שית שנין אחלפוה קמיה תניין אמר להו איכניס והדר אזיל הוה קא מכסיף מאבוה אמר ליה בני דעת קונך יש בך מעיקרא כתיב (שמות טו יז) תבאמו ותטעמו ולבסוף כתיב (שם כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. אזל יתיב תרתי סרי שני בבי רב עד דאתי איעקרא דביתהו אמר רבי היכי נעביד נגרשה יאמרו עניה זו לשוא שמרה נינסיב אתתא אחריתי יאמרו זאת אשתו וזאת זונתו בעא עלה רחמי ואיססיאת:

רבי חנינא בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשילהי הלוליה דרשב"י א"ל איעכב לי עד דאתאי בהדך לא איעכב ליה אזל יתיב תרי סרי שני בבי רב עד דאתי אשתנו שבילי דמתא ולא ידע למיזל לביתיה אזל יתב אגודא דנהרא שמע להההיא רביתא דהוו קרו לה בת חכינאי בת חכינאי מלי קולתך ותא ניזיל אמר ש"מ האי רביתא דידן אזל בתרה הוה יתיבא דביתהו קא ניהלא קמחא דל עינה חזיתיה סוי לבה פרה רוחה אמר לפניו רבש"ע עניה זו זה שכרה בעא רחמי עלה וחייתה.

רבי חמא בר ביסא אזל יתיב תרי סרי שני בבי מדרשא כי אתא אמר לא אעביד כדעביד בן חכינאי עייל יתיב במדרשא שלח לביתי' אתא ר' אושעיא בריה יתיב קמיה הוה קא משאיל ליה שמעתא חזא דקא מחדדן שמעתתיה חלש דעתיה אמר אי הואי הכא הוה לי זרע כי האי על לביתיה על בריה קם קמיה הוא סבר למשאל שמעתתא קא בעי אמרה ליה דביתהו מי איכא דקאים מקמי ברא קרי עליה רמי בר חמא (קהלת ד יב) והחוט המשלש לא במהרה ינתק זה ר' אושעיא בנו של ר' חמא בר ביסא:

רבי עקיבא רעיא דבן כלבא שבוע הוה חזיתיה ברתיה דהוה צניע ומעלי אמרה ליה אי מקדשנא לך אזלת לבי רב אמר לה אין איקדשא ליה בצנעא ושדרתיה שמע אבוה אפקה מביתיה אדרה הנאה מנכסיה אזל יתיב י"ב שני בבי רב כי אתא אייתיה בהדיה תריסר אלפי תלמידי שמעיה לההוא סבא דקאמר לה עד כמה (דף סג) קא מדברת אלמנות חיות אמרה ליה אי לדידי ציית יתיב תריסר שנין אחריני אמר ברשות קא עבידנא הדר אזל

יתיב תרי סרי שנין אחריני בבי רב כי אתא אייתיה בהדיה כ"ד אלפי תלמידי שמעה דביתהו הות קא נפקא לאפיה אמרו לה שיבבתא שאילי מאני לבוש ואיכסאי אמרה להו (משלי יב י) יודע צדיק נפש בהמתו כי מטיא לגביה נפלה על אפה קא מנשקא ליה לכרעיה הוו קא מדחפי לה שמעיה אמר להו שבקוה שלי ושלכם שלה הוא שמע אבוה דאתא גברא (רבה) למתא אמר איזיל לגביה אפשר דמיפר נדראי אתא לגביה א"ל אדעתא דגברא רבה מי נדרת א"ל אפילו פרק אחד ואפילו הלכה אחת א"ל אנא הוא נפל על אנפיה ונשקיה על כרעיה ויהב לי' פלגא ממוניה ברתיה דר' עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי והיינו דאמרי אינשי רחילא בתר רחילא אזלא כעובדי אמה כך עובדי ברתה.
רב יוסף בריה דרבא שדריה אבוה לבי רב לקמיה דרב יוסף פסקו ליה שית שנין כי הוה תלת שני מטא מעלי יומא דכפורי אמר איזיל ואחזינהו לאינשי ביתי שמע אבוה שקל מנא ונפק לאפיה א"ל זוגתך נזכרת איכא דאמרי א"ל יונתך נזכרת איטרוד לא מר אפסיק ולא מר אפסיק:

פרק ו

(דף סו ע"ב) ת"ר מעשה בריב"ז שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכים אחריו ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים כיון שראת אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו. אמרה לו רבי פרנסני אמר לה בת מי את אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן הלך אמרה לו רבי לא כדין מתלין מתליא בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד ושל חמיך היכן הוא אמרה לו בא זה ואבד את זה אמרה רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי אמר להם לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה בכה ריב"ז ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונן של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה. ונקדימון בן גוריון לא עשה צדקה והתניא אמרו עליו על נקדימון בן גוריון כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו (דף סז) מציעין תחתיו ובאו עניים ומקפלין אותם מאחריו אבע"א לכבודו הוא דעבד ואבע"א כדבעי ליה למעבד לא עבד כדאמרי אינשי לפום גמלא שיחנא. תניא א"ר אלעזר בר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה שהיתה מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים בעכו קראתי עליה מקרא זה (ש"ה א ח) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך וגו' אל תקרי גדיותיך אלא גויתיך:

ע"ב ת"ר יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסים את היתומה ואחר כך את היתום מפני שהאיש דרכו לחזר על הפתחים ואין האשה דרכה לחזר. יתום ויתומה שבאו לינשא משיאין את היתומה ואח"כ משיאין את היתום מפני שבשתה של אשה מרובה משל איש. ת"ר יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו ואח"כ משיאין לו אשה שנאמר (דברים טו ח) די מחסורו אשר יחסר לו די מחסורו זה הבית אשר יחסר זה מטה ושלחן לו זה אשה וכה"א (בראשית ב יח) אעשה לו עזר כנגדו:

ת"ר (דברים טו ח) די מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו ואי אתה מצווה עליו לעשרו. (שם) אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו ג' מילין. ת"ר מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני בן טובים אחד מצפורי ליטרא בשר בכל יום ליטרא בשר מאי רבותיה אמר רב הונא ליטרא בשר משל עופות ואבע"א בשר בליטרא ממש רב אשי אמר התם כפר קטן היה ובכל יומא הוו מפסדי חיותא אמטולתיה. ההוא דאתא לקמיה דר' נחמיה א"ל במה אתה סועד א"ל בשר שמן ויין ישן רצונך שתגלגל עמי בעדשים גלגל עמו בעדשים ומת אמר אוי לו לזה שהרגו נחמיה אדרבה אוי לו לנחמיה שהרגו לזה מבעי' ליה אלא איהו הוא דלא איבעי' ליה לפנוקי נפשיה כולי האי. ההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל במה אתה סועד אמר ליה בתרנגולת פטומה ויין ישן א"ל ולא חיישת לדוחקא דצבורא א"ל אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא דתניא (תהלים קמה טו) עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמר אלא בעתו מלמד שלכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו אדהכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא לה תליסר שני ואתיה ליה תרנגולת פטומה ויין ישן אמר מאי דקמאי אמר ליה נעניתי לך קום אכול:

ת"ר אין לו ואין רוצה להתפרנס נותנים לו לשום הלואה וחוזרים ונותנים לו לשום מתנה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים נותנים לו לשום מתנה וחוזרים ונותנים לו לשום הלואה לשום מתנה הא לא שקיל אמר רבא לפתוח לו לשום מתנה. יש לו ואינו רוצה להתפרנס נותנין לו לשום מתנה וחוזרים ונפרעים ממנו חוזרים ונפרעים ממנו תו לא שקיל אמר רב פפא לאחר מיתה ר' שמעון אומר יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו אין לו ואינו רוצה להתפרנס אומרים לו הבא משכון וטול כדי שתזוח דעתו עליו:

מר עוקבא הוה עניא בשבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבע זוזי בצינורא דדשא יומא חד אמר איזיל אחזי מאן קא עביד בי ההוא טיבותא ההוא יומא נגהא ליה למר עוקבא בבי מדרשא אתיא דביתהו בהדיה כיון דחזא דקא מצלי ליה לדשא נפק בתרייהו

רהוט מקמיה עיילי להההו אתונא דהוה גרופא נורא הוה קא מיקליין כרעיה דמר עוקבא אמרה ליה דביתהו שקיל כרעיך אותיב אכרעאי חלש דעתיה אמרה ליה אנא שביחנא בגויה דביתא ומקרבא הנייתי. ומאי כולי האי דאמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום רשב"י נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן מתמר דכתיב (בראשית לח כה) היא מוצאת:

מר עוקבא הוה עניא בשבבותיה דהוה רגיל לשדורי ליה ארבע מאות זוזי כל מעלי יומא דכפורי יומא חד שדרינהו ניהליה ביד בריה אתא א"ל לא צריך א"ל מאי חזית חזאי דקא מזלפי ליה יין ישן אמר מפנק כולי האי עייפינהו ושדרינהו ניהליה כי קא ניחא נפשיה אמר אייתין לי חושבנאי דצדקה אשכח דהוה כתוב ביה שבעת אלפי דינרי סיאנקי אמר זוודאי קלילא ואורחא רחיקתא קם בזבזיה לפלגיה ממוניה. היכי עביד הכי הא"ר אלעאי באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ה"מ מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאחר מיתה לית לן בה:

רבי אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה וממצי נפשיה לבי עניי ומצלי עיניה מרמאי. ר' חנינא הוה ההוא עניא דהוה רגיל לשדורי ליה ארבע זוזי כל מעלי שבתא יומא חד שדרינהו ניהליה בידא דדביתהו אתאי אמרה ליה לא צריך מאי חזית שמעית דהוה קאמרי ליה במה אתה סועד (דף סח) בטלי כסף או בטלי זהב אמר היינו דא"ר אלעזר בואו ונחזיק טובה לרמאים שאלמלא הם היינו חוטאים בכל יום שנאמר (דברים טו ט) וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. ותני ר' חייא בר רב מדפתי ר' יהושע בן קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד ע"ז כתיב הכא (שם) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' וכתיב התם (שם יג יד) יצאו אנשים בני בליעל מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז:

ת"ר המסמא את עיניו והמצבה את בטנו והמקפח את שוקו אינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך:

(דף סט) שלח ליה רב ענן לרב הונא הונא חברין שלם כי אתיא הא אתתא לקמך אגבייה עישור נכסי הוה יתיב רב ששת קמיה א"ל זיל אימא ליה ובשמתא יהא מאן דלא א"ל ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזחא ברישא אזל רב ששת לקמיה דרב ענן א"ל מר רבה ורב הונא רביה דרבה ושמותי שמית מאן דלא א"ל ואי לאו דשמית לא הוה קא אמינא ליה למר ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי מאן יתיב בי מרזחא בראש אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא א"ל חזי מר היכי שלח לי רב הונא ענן ענן ועוד מרזחא

דשלח לי (ולא ידענא) מאי ניהו א"ל אימא לי איזי (ע"ב) גופא דעובדא היכי הוה א"ל הכי והכי מעשה. א"ל וגברא דלא ידע מאי ניהו מרזחא שלח ליה לרב הונא הונא חברין מאי מרזחא אבל דכתיב (ירמיה טז ה) כה אמר ה' אל תבא בית מרזח וגו'. אמר רבי אבהו מנין לאבל שמסב בראש שנאמר (איוב כט כה) אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם. ינחם אחרים משמע. אמר רב נחמן בר רב יצחק ינחם כתיב מר זוטרא אמר מהכא (עמוס ו ז) וסר מרזח סרוחים. מר וזה נעשה שר לסרוחים:

פרק ז

(דף עא ע"ב) אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום (ש"ה ח י) א"ר יוחנן ככלה שנמצאת שלמה בבית חמיה ורדופה לילך ולהגיד שבחה בבית אביה (הושע ב ח) והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי א"ר יוחנן ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה:

(דף עב) תניא היה ר' מאיר אומר מ"ד (קהלת ז ב) טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו מאי והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דיספד יספדוניה דיקבר יקברוניה דידל ידלוניה דילוי ילווניה דטען יטענוניה:

(דף עה) לציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון (תהלים פז ה) א"ר מישא בר בריה דר' יהושע בן לוי אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה אמר אביי וחד מנייהו עדיף כתרי מינן. אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא ר' ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי:

(דף עז ע"ב) מכריז ר' יוחנן הזהרו מזבובים של בעלי ראתן. ר' זירא לא הוה יתיב בזיקיה. ר' אלעזר לא עייל באהליה. ר' אמי ור' אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא מבואה. ר' יהושע ב"ל מיכרך בהו ועסיק בתורה אמר (משלי ה יט) אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא. כי הוה שכיב אמרו ליה למלאך המות זיל עבד ליה רעותיה אזל אתחזי ליה א"ל אחוי לי דוכתאי אמר ליה לחיי (א"ל) הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא יהבה ניהליה כי מטא להתם דלייה קא מחוי ליה שוור נפל להההוא גיסא נקטיה בקרנא דגלימיה א"ל בשבועתא דלא אתינא אמר הקב"ה אי איתשיל אשבועתא ניהדר אי לא לא ניהדר א"ל הב לי סכינאי לא יהב ליה נפקת בת קלא ואמרה ליה יהביה ניהליה דמתבעי לברייתא מכריז אליהו קמיה פנו מקום לבר ליואי פנו מקום לבר ליואי אזל אשכחיה לר' שמעון בן יוחאי דהוה יתב על תלת עשר תכטקי פיזא א"ל את הוא בר ליואי א"ל הן א"ל נראה הקשת בימיך א"ל הן א"כ אי אתה בר ליואי ולא היא דלא הואי מידי אלא סבר לא אחזיק טיבותא לנפשאי. רבי חנינא בר פפא שושביניה הוה כי הוה

קא ניחא נפשיה אמרו ליה למלאך המות זיל עביד ליה רעותיה אזל לגביה ואתחזי ליה א"ל שבקי תלתין יום עד דניהדר תלמודאי דאמרי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו שבקיה לבתר תלתין יומין אזל אתחזי ליה א"ל אחוי לי דוכתאי א"ל לחיי א"ל הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא א"ל כחברך בעית למעבד לי א"ל אייתי ספר תורה וחזי מי איכא מידי דכתיב ביה דלא קיימתיה א"ל מי איכרכת בבעלי ראתן ואיעסקת בתורה ואפ"ה כי נח נפשיה אפסיק ליה עמודא דנורא בין דידיה לעלמא וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא לחד בדרא או לתרין בדרא קרב לגביה ר' אלכסנדרי אמר עשה בשביל כבוד חכמים לא אשגח עשה בשביל כבוד אביך לא אשגח עשה בשביל כבוד עצמך אסתלק אמר אביי לאפוקי ממאן דלא קיים אפילו אות אחת א"ל רב אדא בר מתנא לאפוקי ממר דלא אית ליה מעקה לאיגריה ולא היא מיהוי הוה וההיא שעתה הוא דשדייא זיקא:

א"ר חנינא מפני מה אין בעלי ראתן בבבל מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר של חיזמי. א"ר יוחנן מפני מה אין מצורעין בבבל מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר ורוחצין במי פרת.

פרק יא

(דף צו) א"ר (חייא בר אבא א"ר) יוחנן כל המנע תלמידו מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד שנאמר (איוב ו יד) למס מרעהו חסד רב נחמן בר יצחק אומר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר (שם) ויראת שדי יעזוב:

פרק יב

(דף קג) ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר לבני אני צריך נכנסו בניו אצלו אמר להם הזהרו בכבוד אמכם נר יהא דלוק במקומו שלחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה יוסף חפני שמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי. הזהרו בכבוד אמכם דאורייתא הוא דכתיב (שמות כ יב) כבד את אביך ואת אמך אשת אב הואי אשת אב נמי דאורייתא הוא דתניא (דברים ה טז) כבד את אביך ואת אמך את אביך זו אשת אביך ואת אמך זה בעל אמך וא"ו יתירה לרבות אחיך הגדול הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא. נר יהא דלוק במקומו שלחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה מ"ט כל בי שמשי הוה אתא לביתיה ההוא בי שמשא אתאי שיבבתא קא קרי אבבא אמרה אמתיה שתיקי דרבי יתיב כיון דשמע שוב לא אתא שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים. יוסף חפני ושמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי סבור מינה בהדין עלמא הוא דקאמר כיון דחזו דקדים ערסייהו לערסיה אמרי ש"מ להההוא עלמא

הוא דקאמר והאי דאמר הכי דלא לימרו מלתא הואי להו ועד האידנא נמי זכותא דרבי הוא דאהניא להו. אמר להם לחכמי ישראל אני צריך נכנסו אצלו חכמי ישראל אמר להם אל תספדוני בעיירות (ע"ב) והושיבו ישיבה לאחר שלשים יום שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא חנינא בר חמא ישב בראש. אל תספדוני בעיירות סבור מנה משום טרחא הוא דקאמר כיון דחזו דקספדי בכרכים וקאתו כ"ע (אמרו) ש"מ משום יקרא הוא דקאמר. הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום דלא עדיפנא ממשה רבינו דכתיב (דברים לד ח) ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום תלתין יומין ספדי ביממא וליליא מכאן ואילך ספדי ביממא וגרסי בליליא או ספדי בליליא וגרסי ביממא עד דספדי תריסר ירחי שתא. ההוא יומא דאשכבתיה דר' נפק בת קול ואמרה כל דהוה באשכבתיה דר' מזומן הוא לחיי עולם הבא. ההוא כובס כל יומא הוה אתי קמיה ההוא יומא לא אתא כיון דשמע הכי סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית יצאת בת קול ואמרה אף ההוא כובס מזומן לחיי העולם הבא:

שמעון בני חכם מאי קאמר ה"ק אע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא אמר לוי צריכא למימר אמר ר"ש בר רבי צריכא לך ולמטלעתך מאי קשיא ליה הא קרא קאמר (דה"ב כא ג) ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ההוא ממלא מקום אבותיו הוה ורבן גמליאל אינו ממלא מקום אבותיו הוה ורבי מאי טעמא עבד הכי נהי דאינו ממלא מקום אבותיו בחכמה ביראת חטא ממלא מקום אבותיו הוה. חנינא בר חמא ישב בראש לא קבל רבי חנינא שהיה ר' אפס גדול ממנו שתי שנים ומחצה, יתיב ר' אפס ברישא ויתיב ר' חנינא אבראי ואתא לוי ויתיב גביה נח נפשיה דר' אפס ויתיב ר' חנינא ברישא ולא הוה ללוי אינש למיתב גביה וקאתא לבבל והיינו דאמרי ליה לרב גברא רבה אקלע לנהרדעא ומטלע ודריש כלילא שרי אמר ש"מ נח נפשיה דר' אפס ויתיב ר' חנינא ברישא ולא הוה ליה ללוי אינשי למיתב גביה וקאתי אימא ר' חנינא נח נפשיה ורבי אפס כדיתיב יתיב ולא הוה ליה ללוי אינש למיתב גביה וקאתי אבע"א לוי לר' אפס מיכף הוה כייף ליה ואב"ע כיון דאמר ר' חנינא בר חמא ישב בראש לא סגי דלא מליך דכתיב בהו בצדיקים (איוב כב כח) תגזר אומר ויקם לך והא הוה ר' חייא נח נפשיה. והא"ר חייא אני ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות איפוך והא"ר חייא אותו היום שמת רבי בטלה קדושה איפוך והתניא כשחלה רבי נכנס ר' חייא אצלו ומצא שהוא בוכה א"ל רבי מפני מה אתה בוכה והתניא מת מתוך שחוק סימן יפה מתוך הבכי סימן רע לו פניו כלפי הכותל סימן רע לו פניו כלפי העם סימן יפה לו פניו ירוקין סימן רע לו פניו צהובין ואדומים סימן יפה לו מת בערב שבת סימן יפה לו במוצאי שבת סימן רע לו

מת בערב יום הכפורים סימן רע לו במוצאי יום הכפורים סימן יפה לו מת בחלי מעים סימן יפה לו מפני שרובן של צדיקם מיתתן בחולי מעים א"ל אנא אתורה ומצות קא בכינא אבע"א איפוך ואבע"א (לעולם לא תיפוך) רבי חייא עסוק במצוה הוה ור' סבר לא אפגריה:

והיינו דכי הוו מנצי ר' חנינא ור' חייא א"ל ר' חנינא לר' חייא בהדי דידי מנצית דאם ח"ו נשתכחה תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי א"ל ר' חייא אנא עבדי דלא לשתכח תורה מישראל דאייתינא כיתנא ושדיינא ומגדלנא נשבי וציידנא טביא ומאכילנא בישרא ליתמי ואריכנא מגלתא ממשכי דטביי וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי וכתיבנא חמשה חומשי לחמשה ינוקי ומתנינא שתא סדרי לשתא ינוקי לכל חד וחד אמרי ליה אתני סדרך לחברך. והיינו דאמר רבי כמה גדולים מעשה חייא א"ל ר"ש בר רבי אפילו ממך א"ל אין א"ל ר' ישמעאל בר' יוסי אפילו מאבא א"ל ח"ו לא תהא כזאת בישראל אמר להם לבני קטן אני צריך נכנס ר"ש אצלו מסר לו סדרי חכמה אמר להם לבני גדול אני צריך נכנס ר"ג אצלו ומסר לו סדרי נשיאות אמר לו נהוג נשיאותך ברמים זרוק מרה בתלמידים. איני והכתיב (תהלים טו ד) ואת יראי ה' יכבד ואמר מר זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת"ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא תני רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו בבית שערים והתניא (דברים טז כ) צדק צדק תרדוף הלך אחר רבי לבית שערים, רבי בבית שערים הוי אלא כיון דחלש אמטיוהו לצפורי דמדליא ובסים אוירא:

(דף קד) ההוא יומא דנח נפשיה דרבי גזרו רבנן תעניתא ובעי רחמי אמרי כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב סליקא אמתיה דרבי לאיגרא אמרה עליונים מבקשים את רבי יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא וחלץ תפילין ומנח להו וקמצטער אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוו שתקי רבנן מלמבעי רחמי שקלה כוזא שדיא מאיגרא אישתיקו (מרחמי) ונח נפשיה דרבי אמרו ליה רבנן לבר קפרא זיל עיין אזל אשכחיה דנח נפשיה קרעיה ללבושיה ואהדריה לקרעיה לאחוריה פתח ואמר אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש אמרו ליה נח נפשיה אמר להו אתון קאמריתון ואנא לא קאמינא. בשעת פטירתו של רבי זקף ' אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה ר"מ שיהא שלום במנוחתי יצתה בת קול ואמרה (ישעיה נז ב) יבא שלום ינוחו על משכבותם על משכבך מיבעי' ליה מסייע לי' לר' חייא בר גמדא דא"ר חייא בר גמדא א"ר יוסי בן שאול

בשעה שהצדיק נפטר מן העולם אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע צדיק נפטר מן העולם אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע צדיק בא אומר יבואו צדיקים ויצאו לקראתו יבא בשלום ינוחו על משכבותם. א"ר אלעזר בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג' כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת לו בא בשלום ואחת אומרת הולך נכוחו ואחת אומרת לו יבא שלום ינוחו על משכבותם. ובשעה שהרשע נאבד מן העולם נ' כתות של מלאכי חבלה יוצאות לקראתו אחת אומרת (שם מח כב) אין שלום אמר ה' לרשעים ואחת אומרת לו (שם נ יא) למעצבה תשכבון ואחת אומרת לו (יחזקאל ל לב) רדה והשכבה את ערלים:

פרק יג

(דף קה) אמר רב יהודה אמר רב אסי גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרם צ"ט מנה מתרומת הלשכה וכו'. קרנא הוה שקיל איסתרא מזכאי ואיסתרא מחייב ודאין להו דינא והיכא עביד הכי והא כתיב (שמות כג ח) ושחד לא תקח ואסיקה דהוה שכר בטלה דמוכח כי הא דרב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה אמר להו הבו לי גברא דדלי לי בהריקאי ואידן לכו דינא. א"ר אבהו בא וראה כמה סמויות עיניהם של מקבלי שחד אדם חש בעיניו נותן ממון לרופא ספק מתרפא ספק אינו מתרפא והם נוטלים שוה פרוטה ומסמין עיניהם שנאמר (שם) כי השחד יעור עיני חכמים. ת"ר כי השחד יעור עיני חכמים קל וחומר לטפשים (שם) ויסלף דברי צדיקים ק"ו לרשעים מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו אלא ה"ק כי השחד יעור עיני חכמים אפילו חכם גדול ולוקח שחד אינו נפטר מן העולם בלא סמיות הלב. ויסלף דברי צדיקים (ע"ב) אפילו צדיק גמור ולוקח שחד אינו נפטר מן העלם בלא טירוף הדעת. כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מ"ד (משלי כט ד) מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות יהרסנה. אמר רבה בר רב שילא האי דיינא דשאיל שאלתא פסול למידן דינא לא אמרן אלא דלית ליה לאושלוי אבל אית ליה לאושולי לית לן בה אמר רבא מ"ט דשוחדא כיון דמשקל שחד מיניה אקרבה דעתיה לגביה והוי כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו מאי שחד שהוא חד. אמר רב פפא לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה דרחים ליה לא חזי ליה חובה דסני ליה לא חזי ליה זכות. אמר אביי האי צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מאתיה לאו משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא:

ת"ר (שמות כג ח) ושחד לא תקח אין צריך לומר שחד ממון אלא אפי' שחד דברים נמי אסור מדלא כתיב בצע לא תקח היכי דמי שחד דברים כי הא דשמואל הוה עבר

במברא אתא ההוא גברא יהיב ליה ידיה א"ל מאי עבידתך א"ל דינא אית לי א"ל פסילנא לך לדינא:
אמימר הוי יתיב וקא דאין דינא פרח גדפא ארישיה אתא ההוא גברא שקליה א"ל מאי עבידתיך א"ל דינא אית לי א"ל פסילנא לך לדינא:
מר עוקבא הוה שדי רוקא קמיה אתא ההוא גברא כסייה א"ל מאי עבידתיך א"ל דינא אית לי א"ל פסילנא לך לדינא:
רבי ישמעאל ברי' יוסי היה רגיל אריסיה דהוה מייתי ליה כל מעלי שבתא כנתא דפירי יומא חד אייתיה ליה בה' בשבתא א"ל מאי שנא האידנא א"ל דינא אית לי ואמינא אגב ארחאי אייתי ליה למר לא קביל מיניה א"ל פסילנא לך לדינא אותיב זוזא דרבנן וקא דיינין ליה בהדי דקא אזיל ואתי אמר אי בעי טעין הכי אי בעי טעין הכי אמר תיפח נפשם של מקבלי שחד מה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך מקבלי שחד עאכ"ו:
ר' ישמעאל בן אלישע אייתי ליה ההוא גברא ראשית הגז א"ל מהיכא את אמר ליה מדוך פלן ומהתם להכא לא הוה כהן למיתבא ליה א"ל דינא אית ליה וכו' כדלעיל:
רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי א"ל מאי עבידתיך א"ל דינא אית לי לא קביל מניה א"ל פסילנא לך לדינא א"ל דיניה דמר לא בעינא קבולי לקביל מר דלא למנען מר מאקרובי בכורים דתנא (מ"ב ד מב) ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו וכי אלישע אוכל בכורים הוה אלא לומר לך כל המביא דורון לת"ח כאלו מקריב בכורים א"ל קבולי לא בעינא דאקביל השתא דאמרת לי טעמא מקבלינן שדריה לקמיה דרב נחמן שלח ליה נידייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא אמר מדשלח לי הכי ש"מ קריביה הוא הוה קאים דינא דיתמי קמיה אמר (דף קו) האי עשה והאי עשה עשה דכבוד התורה עדיף סלקיניה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה כיון דחזא בעל דיניה יקרא דקא עביד ליה איסתתם טענתיה:
רב ענן הוה רגיל אליהו דאתי גביה דהוה מתני ליה סדרא דאליהו כיון דעבד הכי איסתלק אותיב בתעניתא ובעי רחמי ואתא כי אתא הוה מיבעית ליה בעותיה ועביד תיבותא ואנחיה יתיב קמיה עד דאפיק ליה סדריה והיינו דאמרינן סדר אליהו רבה סדר אליהו זוטא:
בשני דרב יוסף הוה ריתחא א"ל רבנן לרב יוסף ליבעי מר רחמי אמר להו השתא ומה אלישע דכי הוו רבנן מיפטרי מקמיה הוו פיישי תרי אלפין ומאתן רבנן בעידן ריתחא לא הוה בעי רחמי אנא אבעי רחמי וממאי דפיישי הכי דכתיב (מ"ב ד מג) ויאמר משרתו מה

אתן זה לפני מאה איש מאי לפני מאה איש אילימא דכולהו לפני מאה איש בשני בצורת טובא הוו אלא לאו דכל חד וחד קמי מאה איש. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הוו פיישי אלפא ומאתן רבנן. מבי רב הונא הוו פיישי תמני מאה רבנן. רב הונא הוה דריש בתליסר אמוראי כי הוו קיימי רבנן ממתיבתא דרב הונא ונפצי גלימייהו הוה סליק אבקא וכסי ליה ליומא ואמרי במערבא קמו ליה ממתיבתא דרב הונא בבלאה. כי מפטרי רבנן מבי רבה ורב יוסף הוו פיישי ארבע מאה רבנן וקרו לנפשייהו יתמי כי הוו מפטרי רבנן מבי אבייי ואמרי לה מבי רב אשי הוו פיישי מאתן רבנן וקרו לנפשייהו יתמי דיתמי:

(דף קי ע"ב) אמר שמואל שנוי וסת תחלת חולי מעים. כתוב בספר בן סירא (משלי טו טו) כל ימי עני רעים והא איכא שבתות וימים טובים כדשמואל דאמר שמואל שנוי וסת תחלת חולי מעים בן סירא אומר אף לילות. בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים:

ת"ר לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה נכרים ואל ידור בח"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל הדר באי"י דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר (ויקרא כה לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים וכי כל שאינו דר בארץ אין לו אלוה אלא לומר לך כל הדר בח"ל כאלו עובד ע"ז וכן בדוד הוא אומר (ש"א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי מי א"ל לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאלו עובד ע"ז:

(דף קיא) רבי זירא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דבעי דמיסק לאי"י דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לאי"י עובר בעשה שנאמר (ירמיה כז ב) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'. ורי זירא ההוא בכלי שרת כתיב ורב יהודה כתיב קרא אחרינא (שה"ש ב ז) השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה וגו' ורי זירא ההוא שלא יעלו ישראל בחומה. ורב יהודה השבעתי אחרינא כתיב. ורי זירא ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוסי בר חנינא דאמר רבי יוסי בר חנינא שלש שבועות הללו למה אחת שלא יעלו ישראל בחומה ואחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות ואחת שהשביע הקב"ה את האומות שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ורב יהודה (שה"ש ב ז) אם תעירו ואם תעוררו כתיב ר' זירא מיבעי' ליה לכדרי לוי דאמר ו' שבעות הללו למה תלתא הני דאמרן ואינך שלא יגלו את הקץ ושלא ידחקו את הקץ ושלא יגלו הסוד לאוה"ע. (שם) בצבאות או באילות השדה אמר ר' אלעזר א"ל הקב"ה

לישראל אם אתם מקיימין את השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה:

א"ר אלעזר כל הדר בא"י שרוי בלא עון שנאמר (ישעיה לג כד) ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון. א"ל רבא לרב אשי אנן בסובלי חלאים מתנינן לה. אמר רב ענן כל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח כתיב הכא (שמות כ כ) מזבח אדמה תעשה לי וכתיב התם (דברים לב מג) וכפר אדמתו עמו. עולא הוה רגיל דהוה סליק לא"י נח נפשיה בח"ל אתו אמרו ליה לר' אלעזר אמר אנת עולא (עמוס ז יז) על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארונו בא אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה. ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חווזאה אתא לקמיה דר' חנינא א"ל מהו למיחת וליבמה א"ל אחיו נשא כותית ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו. אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אפילו מפומבודיתא לבי כובי ההוא דנפק מפומבודיתא לבי כובי שמתיה רב יוסף. ההוא דנפק מפומבדיתא לאיסתוניא שכיב אמר אבייי אי בעי האי צורבא מרבנן הוה חיי רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כשרין שבבל א"י קולטתן כשרין שבשאר ארצות בבל קולטתן למאי אילימא ליוחסין והאמר מר כל הארצות עיסה לארץ ישראל וא"י עיסה לבבל אלא לענין קבורה:

אמר רב יהודה כל הדר בבבל כאלו דר בא"י שנאמר (זכריה ב יא) הוי ציון המלטי יושבת בת בבל אמר אביי נקטינן בבל לא חזיא חבליה דמשיח תרגומא אהוצל דבנימין וקרו לו קרנא דשובתא. א"ר אלעזר מתים שבח"ל אינם חיים שנאמר (יחזקאל כו כ) ונתתי צבי בארץ חיים ארץ שצביוני בה מתיה חיים שאין צביוני בה אין מתיה חיים. מתיב רב אבא בר ממל (ישעיה כו יט) יחיו מתיך נבלתי יקומון מאי לאו יחיו מתיך מתים שבא"י נבלתי יקומון מתים שבח"ל ומאי ונתתי צבי בארץ חיים אנבוכדנצר הוא דכתיב דאמר רחמנא מייתינא עלייהו מלכא דקליל כי טביא א"ל ר' מקרא אחר אני דורש (שם מב ה) נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה ואלא הא כתיב נבלתי יקומון ההוא בנפלים הוא דכתיב ור' אבא בר ממל האי נותן נשמה לעם עליה מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדרבי אבהו דא"ר אבהו אפיי שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת העה"ב כתיב הכא לעם עליה וכתיב התם (בראשית כב ה) שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור. ורוח להולכים בה א"ר ירמיה בר אבא א"ר יוחנן כל המהלך ד' אמות באי"י מובטח לו שהוא בן העה"ב. ולר"א צדיקים שבח"ל אינם חיים אמר ר' אלעאי ע"י

גלגול מתקיף לה ר' אבא סלא רבה גלגול צדיקים צער הוא אמר אביי מחילות נעשות להם בקרקע:

(בראשית מז ל) ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. אמר קרנא דברים בגו יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחי"ל חיים למה הטריח את בניו שלא קבל עליו צער מחילות כיוצא בדבר אתה אומר (שם נ כה) וישבע יוסף את בני ישראל וגו' א"ר חנינא דברים בגו יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחי"ל חיים למה הטריח את אחיו ד' מאות פרסה שלא קבל עליו צער מחילות שלחו ליה אחוהי לרבה יודע יעקב שצדיק גמור היה וכו' אילפא מוסיף בה דברים מעשה באחד שהיה מצטער על אשה אחת וביקש לירד כיון ששמע כזאת גלגל בעצמו עד יום מותו אע"פ שחכם גדול אתה אינו דמוה לומד מעצמו ללומד מרבו ואם תאמר אין לך רב יש לך רב ומנו ר' יוחנן ואם אין אתה עולה הזהר בגי' דברים אל תרבה בישיבה שישיבה קשה לתחתוניות ואל תרבה בעמידה שעמידה קשה ללב ואל תרבה בהליכה שהליכה קשה לעינים אלא שליש בעמידה שליש בישיבה שליש בהלוך. כל ישיבה שאין עמה סמיכה עמידה נוחה הימנה עמידה ס"ד והאמרת עמידה קשה ללב אלא ישיבה (ע"ב) שאין בה סמיכה עמידה שיש בה סמיכה נוחה הימנה:

אמר ר' אלעזר עמי ארצות אינם חיים שנאמר (ישעיה כו יד) מתים בל יחיו רפאים בל יקומו תנ"ה מתים בל יחיו יכול לכל ת"ל רפאים בל יקומו במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר א"ל ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי ההוא במרפה עצמו לע"ז הוא דכתיב א"ל קרא אחר אני דורש דכתיב (שם כו יט) כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו. כיון דחזייה דקא מצטער א"ל ר' מצאתי להם (רפואה) (תקנה) מן התורה (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב (שם) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא כל המשיא בת לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו מדבק בשכינה כיוצא בדבר אתה אומר (שם ל כ) לאהבה את ה' אלהיך וגו' ולדבקה בו וכי אפשר לאדם לדבק בשכינה אלא כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו מדבק בשכינה:

א"ר חייא בר יוסף עתידין צדיקים שמבצבצים ועולים בירושלים שנאמר (תהלים ע טז) ויציצו מעיר כעשב הארץ ואין עיר אלא ירושלים שנאמר (מ"ב יט לד) וגנותי (על) (אל)

העיר הזאת. וא"ר חייא בר יוסף עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם ק"ו מחטה מה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברו בלבושיהם עאכ"ו:

אמר ר' חייא בר יוסף עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר (תהלים עב טז) יהי פסת בר בארץ. ת"ר יהי פסת בר בארץ בראש הרים אמרו עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים ושמא תאמר יש צער לקוצרה ת"ל (שם) ירעש כלבנון פריו הקב"ה מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה ומשרה את סלתה ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פסת ידו וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. (דברים לב יד) עם חלב כליות חטה אמרו עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול ואל תתמה שהרי שועל קינן בלפת ושקלוהו ומצאו בו ששים לטרין בליטרא של צפורי. תניא א"ר יוסי מעשה בשיחין באחד שהניח לו אביו שלשה בדי חרדל ונפשח אחד מהם ונמצאו בו ט' קבין חרדל ומעציו סיככו בו סוכת יוצרין. אר"ש בן תחליפא קלח של כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בפלס (שם) ודם ענב תשתה חמר אמרו לא כעה"ז עה"ב העוה"ז יש בו צער לבצור ולדרוך העה"ב מביא ענבה אחת בקרן או בספינה ומניחה בזוית ביתו ומספק הימנה כפטם גדול ועציה מסיקין תחת התבשיל ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה לי' גרבי יין שנא' ודם ענב תשתה חמר א"ת חמר אלא חומר. כי אתא רב דימי אמר מ"ד (בראשית מט יא) אוסרי לגפן עירה אין לך כל גפן וגפן שבא"י שאין צריך עיר אחת לבצור. (שם) ולשרקה בני אתונו אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משוי שתי אתונות ושמא תאמר אין בו יין ת"ל (שם) כבס ביין לבושו ושמא תאמר אינו אדום ת"ל (שם) ובדם ענבים וש"ת אינומרוה ת"ל (שם) סותה וש"ת אין בו טעם ת"ל (שם) חכליליי עינים מיין כל היך שטועמו אומר לי לי וש"ת לנערים יפה ולזקנים אינו יפה ת"ל (שם) ולבן שנים מחלב אל תקרי לבן שינים אלא לבן שנים פשטיה דקרא במאי כתיב כי אתא רב דימי אמר אמרה כנ"י לפני הקב"ה רבש"ע רמוז בעיניך דבסים מחמרא ואחוי לי שיניך דבסים מחלבא מסייע ליה לרי יוחנן דא"ר יוחנן טוב המלבין שינים לחברו יותר ממשקהו חלב שנאמר (שם) ולבן שנים מחלב אל תיקרי לבן שינים אלא ליבון שינים:

רב חייא בר אדא מקרי דר"ל הוה איפגר תלתא יומי ולא אתא כי אתא א"ל אמאי איפגרת א"ל דלית אחת הניח לי אבא ובצרתי ממנו יום ראשון ג' מאות אשכולות אשכול לגרב יום ב' בצרתי ממנה ג' מאות אשכולות ב' אשכול לגרב יום ג' בצרתי ממנה ג' מאת אשכולות ג' אשכול לגרב והפקרתי יותר מחציה א"ל אי לאו דאיפגרת הוה עבדא טפי. רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק חזינהו להנהו עזי דקאכלן תותי תאיני וקא נטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מנייהו ומערב בהדי הדדי אמר היינו זבת חלב ודבש. א"ר יעקב בן

דוסאי מלוד לאונו ג' מילין פעם אחת קדמתי בנשף הלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים. אמר ר"ל לדידי חזי לי זבת חלב דבש של צפורי והוי שיתסר מילין אשיתסר מילין. אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של כל א"י (דף קיב) והוי כעבי מיכסי עד אקרא דתולבקני עשרין ותרתי פרסי אורכא ופותיא שיתא פרסי. ר' חלבו ור' עוירא ור' יוסי בר חנינא איקלעו להההוא אתרא אייתי קמייהו אפרסקא דהוה כאילפס כפר הינו ואילפס כפר הינו כמה הוה חמש סאין. אכלו שליש והפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש. לשנה איקלע ר' אלעזר להתם ואייתו לקמיה נקטן בידיה ואמר (תהלים קז לד) ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה ר' יהושע ב"ל איקלע לגבלא חזנהו להנהו קטופי דהוו קיימי כי עיגלי אמר עגלים בין הגפנים אמרו ליה קטופי נינהו אמר ארץ ארץ הכניסי פירותיך למי את מוציאה פירותיך לערביים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו לשנה איקלע ר' חייא להתם חזנהו דהוו קיימי כעזי אמר עזים בין הגפנים א"ל זיל לא תעביד לן כחברך:

ת"ר בברכותיה של ארץ ישראל בית סאה עושה רבוא כורין בישיבתה של צוען בית סאה עושה ע' כורין דתני' א"ר מאיר אני ראיתי בבקעת בית שאן בית סאה עושה ע' כורין. ואין לך מעולה בכל הארצות יותר מארץ מצרים שנא' (בראשית י"ג:י') כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יותר מצוען דהוה מרבו בה מלכי דכתיב (ישעיה ל ד) כי היו בצוען שריו ואין לך טרשים בכל א"י יותר מחברון דהוי קברי בה שכבי ואפ"ה חברון מבונה על א' משבעה בצען דכתיב (במדבר יג כב) וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה לבנו גדול שנאמר (בראשית י ו) ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען אלא שמבונה על אחת משבע בצוען הני מילי בטרשים אבל שלא בטרשים ה' מאה וה"מ שלא בברכותיה אבל בברכותיה כתיב (בראשית כו יב) ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים:

תניא אמר ר' יוסי סאה ביהודה היתה עושה ה' סאים סאה קמח סאה סלת סאה סובין סאה מורסן וסאה קיבוריא א"ל ההוא צדוקי לר' חנינא יאי משכחיתו בה בארעכון בית סאה אחת הניח לי אבא ממנה משח ממנה חמר ממנה עיבור ממנה קטניות ממנה רועות מקנתי. א"ל ההוא בר אמוראה לבר ארעא דישראל האי תאלתא דקיימא אגודא דירדנא כמה גזריתו מינה א"ל שיתין כורי א"ל אכתי לא מעייליתו בה אחריבתוה אנן ק"כ כורי הוה גזרינן מינה א"ל אנא נמי מחד גיסא קאמינא לך. אמר רב חסדא מ"ד (ירמיה ג יט) ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי למה נמשלה א"י לצבי לומר לך מה צבי זה

אין עורו מחזיק בשרו אף א"י אינה מחזקת פירותיה. ד"א מה צבי זה קל מכל החיות אף א"י קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה אי מה צבי זה קל ואין בשרו שמן אף א"י קלה לבשל ואין פירותיה שמנים ת"ל (שמות ג ח) ארץ זבת חלב ודבש שמנים מחלב ומתוקים מדבש:

רבי אלעזר כי הוה סליק לא"י אמר פלטי לי מחדא כי סמכוהו אמר פלטי לי מתרתי כי איתבוהו בסוד העיבור אמר פלטי לי מתלתא שנא' (יחזקאל יג ט) והיתה ידי על הנביאים החוזים שוא וגו' בסוד עמי לא יהיו זה סוד העיבור ובכתב בני ישראל לא יכתבו זו סמיכה ואל אדמת בני ישראל לא יבאו כמשמעו. רבי זירא כי הוה סליק לא"י לא אשכח מברא למיעבר נקט במצרא וקעבר א"ל ההוא צדוקי עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו אכתי בפזיזותייכו קיימיתכו א"ל דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי יימר דזכינא לה. ר' אבא מנשק כיפי דעכו ר' חנינא מתקן מתקליה ר' אמי ורבי אסי (שם ע"ב) קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא ר' חייא בר גמדא מיגנדר בעפרא שנא' (תהלים קב טו) כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו א"ר זירא אמר רבה בר ירמיה דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים כי אמריתה קמיה דשמואל אמר צירוף אחר צירוף שנא' (ישעיה ו יג) ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער. תני רב יוסף בזוזי ובזוזי דבזוזי. אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות שנא' (יואל ב כב) כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם:

סליק מסכת כתובות

נדרים

פרק א

נדרים (דף ז ע"ב) אמר רבי חנין אמר רב השומע הזכרת השם מפי חברו צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי שכל מקום שהזכרת השם מצוי שם עניות מצויה ועניות כמיתה שנאמר (שמות ד יט) כי מתו כל האנשים וגו' ותניא רשב"ג אומר כל מקום שנתנו חכמים עיניהם בו או מיתה או עוני:

א"ר אבא הוה קאימנא קמיה דרב הונא שמעיה להההיא אתתא דאפקה הזכרת השם מפומה לבטלה שמתה ושרא לה לאלתר באנפה. ש"מ תלת ש"מ השומע הזכרת השם מפי חברו צריך לנדותו. וש"מ נדהו בפניו אין מתיר לו אלא בפניו וש"מ אין בין נדוי להפרה ולא כלום:

אמר רב גידל א"ר (דף ח) מנין שנשבעים לקיים את המצוה שנאמר (תהלים קיט קו) נשבעתי ואקימה וגו' והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא אלא הא קמ"ל דשרי ליה לאינש לזרוזי נפשיה. אמר רב גידל אמר רב האומר לחברו נשכים ונשנה פרק זה עליו להשכים שנאמר (יחזקאל ג לג) ויאמר אלי (בן אדם) קום צא אל הבקעה וגו' ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד:

ע"ב א"ר חנינא א"ר מיאשא משמיה דרבי יהודה בר אלעאי מ"ד (מלאכי ג כ) וזרחה לכם יראי שמי וגו' אלו בני אדם שהם יראים להזכיר את שמי לבטלה (שם) שמש צדקה ומרפא בכנפיה אמר אביי ש"מ הדין חירגא דיומא מסי ופליגא דר"ש בן לקיש דאר"ש בן לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה צדיקים מתרפאין בה דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר (שם) ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק רשעים נידונין בה שנאמר (שם ג יט) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זרים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שרש וענף: (דף ט ע"ב) תניא אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד פ"א בא אדם אחד נזיר מן הדרום וראיתיו שהוא יפה עינים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים אמרתי לו בני מה ראית להשחית שערך זה נאה אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי והלכי למלאות מים מן המעין ונסתכלתי בבואה שלי ופחז יצרי עלי ובקש לטרדני מן העולם אמרתי לו רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה העבודה שאגלחך לשמים מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו אמרתי לו בני כמותך ירבו נוזרי נזירות בישראל עליך הכתוב אומר (במדבר ו ב) איש כי יפליא לנדור נדר להזיר להי' מתקיף לה ר' מני מאי שנא אשם נזיר טמא דלא אכל משום דאתי על חטא כל אשמות נמי לא ליכול דעל חטא באין א"ל ר' יונה היינו טעמא כשהם תוהים נוזרים וכשהם מטמאים ורבין עליהם ימי נזירות מתחרטין בהם ונמצאו מביאים חולין לעזרה:

פרק ב

כ' תניא לעולם אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות ואל תהי רגיל אצל עם הארץ שסופו להאכילך טבלים ואל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ שסופו להאכילך תרומה (טמאה). אל תרבה שיחה עם האשה שסופך לבא לידי ניאוף:

תניא ו (שמות כ כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם זה בושה (שם) לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא מכאן אמרו סימן יפה לאדם שיהא ביישן אחרים

אומרים כל המתבייש לא במהרה הוא חוטא וכל שאין לו בשת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני:

פרק ג

(משלי יב יח) יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא. כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב אלא שלשון חכמים מרפא תניא רבי נתן אומר הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה קרבן:

אמר שמואל כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע א"ר אבא מאי קראה (דברים כג כג) וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא ויליף חדלה חדלה כתיב הכא תחדל וכתיב התם (איוב ג יז) שם רשעים חדלו רוגז:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל אדם שכועס כל מיני ג'יהנם שולטין בו שנאמר (קהלת יא י) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ואין רעה אלא ג'יהנם שנא' (משלי טז ד) כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה. ולא עוד אלא שתחתוניות שולטות בו שנאמר (דברים כח סו) ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש איזהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר תחתוניות. עולא במסקיה לארעא דישראל אתלוון בהדיה תרין בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריא א"ל לעולא לאו יאי עבדי א"ל אין ופרע ליה בית השחיטה כי אתא לקמיה דרי יוחנן א"ל דילמא ח"ו אחזקית ידי עובדי עבירה א"ל נפשך הצלת קא תמה ר' יוחנן ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב א"ל עולא ההוא שעתא (ע"ב) לא הוה עבר לן ירדנא:

אמר רבא בר רב הונא כל אדם שכועס אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו שנאמר (תהלים י ד) רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו רב ירמיה מדפתי אמר אף משכח תלמודו ומוסיף טפשות שנאמר (קהלת ז ט) כי כעס בחיק כסילים ינוח וכתיב (משלי יג טז) וכסיל יפרוש אולת רב נחמן אמר בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו שנאמר (שם כט כב) איש אף יגרה מדון ובעל חמה רב פשע:

א"ר אחא בר חנינא אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד מפני שערכה של ארץ ישראל הוא שנאמר (קהלת א יח) כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב:

(דף לא ע"ב) ר' אלעזר בן עזריה אומר מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים שנא' כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב. ר' ישמעאל אומר גדולה היא מילה שי"ג בריתות נכרתו עליה. רבי יוסי הגלילי אומר גדולה היא מילה שהיא דוחה את השבת החמורה. ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה היא מילה שלא נתלה למשה הצדיק עליה

אפילו מלא שעה רבי נחמיה אומר גדולה היא מילה שהיא דוחה את הנגעים. רבי מאיר אומר גדולה היא מילה שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל שנא' (בראשית יז א) התהלך לפני והיה תמים. דבר אחר גדולה היא מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו שנא' (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמים וארץ לא שמתי:

גמ' רבי אומר גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר (שמות כד ח) הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה:

תניא ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה שכל זכיות שעשה משה רבינו לא עמדו לו בשעה שנתרשל מן המילה שנא' (שמות ד כד) ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו. אמר רבי (יוסי) ח"ו שמשה נתרשל מן המילה אלא כך אמר משה אמול ואצא סכנה היא דכתיב (בראשית לד כה) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים אמול ואשהה ג' ימים הקב"ה אמר לי (שמות ד יט) לך שוב מצרים אלא מפני מה נענש מפני (דף לג) שנתעסק במלון תחלה שנא' ויהי בדרך במלון ר"ש ב"ג אומר לא למשה רבינו בקש שטן להרוג אלא לאותו תינוק שנא' (שם) כי חתן דמים אתה לי צא וראה מי קרוי חתן משה או אותו תינוק הוי אומר זה התינוק. דרש ר' יהודה בר זבינא בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה באו אף וחמה ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו מיד ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו וגו' וירף ממנו באותה שעה בקש משה להרגם שנאמר (תהלים לז ח) הרף מאף ועזוב חמה וי"א לחמה הרג שנא' (ישעיה כז ד) חמה אין לי והכתיב (דברים ט יט) כי יגרתי מפני האף והחמה תרי חמה הוו ואבא"א גונדא דחמה:

תניא רבי אומר גדולה מילה שאין לך (צדיק גמור בעולם) (מי שנתעסק במצוה) כאברהם אבינו ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנאמר (בראשית יז א) התהלך לפני והיה תמים וכתיב ואתנה בריתי ביני ובינך ד"א גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר (שמות לד כז) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. ד"א גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנא' (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ופליגא דרי אלעזר דא"ר אלעזר גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזה רעדה את עצמותיו אמר שמא דבר מגונה יש בי כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובינך מיד נתקררה דעתו (בראשית טו ה) ויוצא אותו החוצה אמר לפניו רבש"ע

הסתכלתי במזל שלי ואין לי בן אחר אלא ישמעאל א"ל הקב"ה צא מאצטגנינות שלך אין מזל לישראל:

א"ר יצחק כל המתמים את עצמו הקב"ה מתמם עמו שנא' (ש"ב כב כו) עם חסיד תתחסד וגו' ר' אושעיא אומר כל המתמים את עצמו שעה עומדת לו (עולה לגדולה) שנאמר (בראשית יז א) התהלך לפני והיה תמים וכתיב (שם שם ד) והיית לאב המון גוים:

תני אהבה בריה דרבי זירא כל אדם שאינו מנחש מכניסים אותו למחיצה שאפי' מלאכי השרת אינם יכולין ליכנס לה שנאמר (במדבר כג כג) (כי לא נחש ביעקב וגו') כעת יאמר ליעקב וישראל מה פעל אל:

א"ר אבהו א"ר אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגריא בת"ח שנאמר (בראשית יד יד) וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וירדוף עד דן. רבי שמואל בר נחמני אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שנאמר (שם טו ח) במה אדע כי אירשנה. רבי יוחנן אמר מפני שהפריש את בני אדם מלבוא תחת כנפי השכינה שנא' (שם יד כא) תן לי הנפש והרכוש קח לך. (שם) וירק את חניכיו רב ושמואל ח"א שהריקן בתורה וחד אמר שהריקן בזהב. שמנה עשר ושלש מאות א"ר אמי בר אבא ואליעזר כנגד כולן וא"ר זה הוא אליעזר אליעזר בחושבנא הכי הוי:

וא"ר אמי בר אבא בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר (שם כו ה) אשר שמע אברהם בקולי שנותיו של אברהם חוץ משלשה עק"ב בחושבנא מאה שבעים ותרתין ואמ"ר אמי בר אבא (ע"ב) השטן בחושבנא תלת מאה ושתין וארבע הוה. וא"ר אמי בר אבא כתיב אברם וכתיב הוא אברהם בתחלה המליכו הקב"ה לאברהם על מאתים וארבעים ושלשה איברים ולבסוף על רמ"ח אלו הן שתי עינים ושתי אזנים וראש הגויה:

ע"ב א"ר אמי בר אבא מ"ד (קהלת ט יד) עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצורים גדולים עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצה"ר ובנה עליה מצורים גדולים אלו עונות ומצא בה איש מסכן חכם זה יצ"ט ומלט הוא את העיר בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא דבשעת יצה"ר לית דמדכר ליה ליצה"ט (שם ז יט) החכמה תעוז לחכם זו תשובה ומעשים טובים. מעשרה שליטים אשר היו בעיר אלו ב' ידים וב' רגלים וב' אזנים ראש הגויה ופה:

א"ר זכריה משום ר' ישמעאל בקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנא' (בראשית יד יח) ומלכי צדק מלך שלם וגו' והוא כהן לאל עליון כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת

המקום הוציאה מאברהם שנאמר (שם) ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון וגו' וברוך אל עליון וגו' אמר ליה אברהם וכי מקדימין ברכת עבד לברכת רבו שנאמר (תהלים קי א) לדוד מזמור נאם ה' לאדני וגו' וכתיב בתריה נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק על דבורו של מלכי צדק והיינו דכתיב (בראשית יד יח) והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן:

פרק ד

(דף לז ע"ב) אמר רב מ"ד ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא בספר תורת האלהים זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא אלו פסוקי טעמים ואמרי לה אלו המסורות. א"ר יצחק מקרא סופרים ועטור סופרים וקריין לא כתבין וכתבין ולא קריין הלכה למשה מסיני מקרא סופרים ארץ ארץ שמים מצרים:

א"ר חמא בר חנינא לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות שנא' (שמות לד א) פסל לך פסולתן יהא שלך. א"ר יוסי בר חנינא בתחלה לא נתנה תורה אלא למשה ולזרעו שנאמר (שם) כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך יהא אף כתיבתן שלך והא משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל ועליו הכתוב אומר (משלי כב ט) טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל. מתיב רב חסדא (דברים ד יד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים אותי צוה ואני לכם. (שם) ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי. אותי צוה ואני לכם. (שם לא יט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת השירה לחודה (שם) למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל אלא פלפולא בעלמא:

א"ר יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולם ממשה. גבור דכתיב (שמות מ יט) ויפרוש את האהל על המשכן ואמר רב משה רבינו פרשו וכתיב (שם כו טז) עשר אמות ארך הקרש וגו' ואימא דאריך וקטין אלא מן הדין קרא דכתיב (דברים ט יז) ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם ותניא הלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועביין שלשה. עשיר דכתיב (שמות לד א) פסל פסולתן שלך יהא. חכם רב ושמואל דאמרי תרווייהו חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נתנו למשה חוץ מאחד דכתיב (תהלים ח ו) ותחסרהו מעט מאלהים. עניו דכתיב (במדבר יב ג) והאיש משה ענו מאד:

א"ר יוחנן כל הנביאים כולם עשירים היו מנ"ל ממשה ומשמואל מעמוס ומיונה. ממשה דכתיב (במדבר טז טו) לא חמור אחד מהם נשאתי אי בלא אגרא לאפוקי מאן דשקיל בלא אגרא אלא אפילו באגרא ודלמא משום דעני הוה אלא מפסל לך פסולתן שלך יהא.

משמואל דכתיב (ש"א יב ג) הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי וגו' אי בחנם לאפוקי מאן דשקיל בלא אגרא אלא דאפילו בשכר ודלמא משום דעני הוה אלא מהכא (שם ז יז) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו (ושם שפט את ישראל ויבן שם מזבח לה') ואמר רבא כל מקום שהלך שם ביתו עמו. אמר רבא גדול האמור בשמואל ממה שנאמר במשה דאלו במשה כתיב לא חמור אחד מהם נשאתי דאפי' בשכר ואילו גבי שמואל אפילו ברצון לא (שכר) (שכרו) דכתי' (שם יב ד) ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה. עמוס דכתיב (עמוס ז יד) ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי וכולם שקמים. ומתרגם רב יוסף ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית ליה בשפילתא. יונה דכתיב (יונה א ג) ויתן שכרה וירד בה לבא עמהם תרשישה מלפני ה' ואמר רבי יוחנן שנתן שכרה של ספינה כולה וא"ר רומנוס שכרה של ספינה הוה ארבעת אלפים דינרי זהב:

וא"ר יוחנן בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה שנאמר (שמות ל יח) ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות כתובים באצבע אלהים:

(דף לט ע"ב) א"ר שמעון בן לקיש רמז לבקור חולים מן התורה מנין דכתיב (במדבר טז כט) אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני מאי משמע אמר רבא אם כמות כל האדם ימותון אלה שהם חולים ומוטלים על מטותם ובני אדם מבקרים אותם מה הבריות אומרים לא ה' שלחו לזה. דרש רבא מ"ד (שם) ואם בריאה יברא ה' אם בריאה גיהנם מוטב תהיה אם לאו יברא ה' איני והתניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה גן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה דכתיב (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. תשובה דכתיב (תהלים צ ב) בטרם הרים יולדו וגו' תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. גן עדן דכתיב (בראשית ב ג) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב (ישעיה ל לג) כי ערך מאתמול תפתה. כסא הכבוד דכתיב (תהלים צג ב) נכון כסאך מאז. בית המקדש דכתיב (ירמיה יז יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. שמו של משיח דכתיב (תהלים עג יז) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. אלא ה"ק אי אברי לה פומא הכא מוטב ואי לא יברא ה' והא כתיב (קהלת א ט) אין כל חדש תחת השמש ה"ק אי לא מקרב פומא להכא לקרב להכא:

דרש רבא ואמרי לה א"ר יצחק מ"ד (חבקוק ג יא) שמש ירח עמד זבולה שמש ירח בזבול מאי בעו והא ברקיע קביעי מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו לפניו

רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם אנו מאירין ואם לאו אין אנו מאירין באותה שעה זרק בהם חצים וחניתות א"ל בכל יום ויום משתחוים לכם ואתם מאירים בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם ובכל יום ויום יורה בהם חצים וחניתות ומאירים שנא' (שם) לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך:

תניא בקור חולים אין לו שיעור מאי אין לו שיעור סבר רב יוסף למימר אין שיעור למתן שכרו אמרו. א"ל אביי וכל המצות מי יש שיעור למתן שכרן והא תנן הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות אלא אמר אביי אפילו גדול אצל קטן רבא אמר אפי' מאה פעמים ביום. תנ"ה ביקור חולים אין לו שיעור אפילו גדול אצל קטן ואפילו מאה פעמים ביום. א"ר אחא בר חנינא כל המבקר את החולה נוטל אחד מששים מצערו א"ל אביי לרבא א"כ לעיילו שיתין גברי ולוקמוהו א"ל כעישורייתא דרבי ובבני גילו דתניא רבי אומר הבת הניזונת מנכסי אחים נוטלת עשור נכסים אמרו לרבי לדבריך מי שיש לו עשר בנות ובן אחד אין לו לבן במקום בנות כלום אמר להם כך אני אומר ראשונה נוטלת עשור נכסים שניה כמה ששיירה שלישית כמה ששיירה וחוזרות כולן וחולקות בשוה ר' חלבו חלש אכריז רב כהנא רבי חלבו באיש (דף מ) ר' חלבו באיש לא איכא דקא אתי אמר להו לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר"ע שחלה ולא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס רבי עקיבא לבקרו ובשביל שכבד ורבץ לפניו חיה א"ל רבי החייתני יצא ר' עקיבא ודרש כל שאינו מבקר את החולה כאלו שופך דמים כי אתא רב דימי אמר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות מאי גורם אילימא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה ושאינו מבקר את החולה מבקש עליו רחמים שימות סלקא דעתך אלא כל שאינו מבקר את החולה אין מבקש עליו לא שיחיה ולא שימות רבא יומא קדמאה דחלש אמר להו אל תגלו לאינש דלא ליתרע מזלי מכאן ואילך אמר להו פוקו אכריזו בשוקא רבא חלש דסני לי ליחדי וכתיב (משלי כד יז) בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו ודרחים לי ליבעי עלי רחמי:

אמר רב יהודה אמר שמואל כל המבקר את החולה נצול מדינה של גיהנם שנאמר (תהלים מא ב) איש משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' ואין דל אלא חולה שנא' (ישעיה לח יב) מדלה יבצעני אי נמי מהדין קרא (ש"ב יג ד) מדוע אתה ככה דל בן המלך ואין רעה אלא גיהנם שנאמר (משלי טז ד) כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ואם בקרו מה שכרו כדאמרינן נצול מדינה של גיהנם אלא מה שכרו בעולם הזה (תהלים מא ג) ה' ישמרהו ויחייהו ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו.

ה' ישמרהו מיצר הרע ויחייהו מן היסורים ואושר בארץ שיהו הכל מכבדים אותו ואל תתנהו בנפש אויביו שיזדמנו לו רעים כנעמן שרפאוהו מצרעתו ואל יזדמנו לו רעים כרחבעם שחלקו מלכותו. תניא ר"ש בן אלעזר אומר אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה סתור ואל תבנה מפני שסתירת זקנים בנין ובנין ילדים סתירה וראיה לדבר רחבעם בן שלמה (מ"א יב):

אמר רב ששת בריה דרב אידי לא לסעוד אינש קצירא לא בתלת שעי קמייתא דיומא ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא כי היכי דלא ליסח דעתו מן רחמי בתלת שעי קמייתא רווחא דעתו בתרייתא תקיף חולשיה. א"ר אבין אמר רב מנין שהקב"ה זן את החולה שנאמר (תהלים מא ד) וה' יסעדנו על ערש דוי. וא"ר אבין אמר רב מנין שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. תנ"ה הנכנס לבקר את החולה לא ישב על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל אלא מתעטף ויושב על גבי קרקע מפני שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה שנא' ה' יסעדנו על ערש דוי:

ע"ב אמר רבין מ"ד (יחזקאל יב ג) ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה זה נר וקערה (דף מא) ושטיח (דברים כח נז) ובחסר כל אמר רבין בר אבא בלא נר ובלא שלחן רב חסדא אמר בלא אשה. רב ששת אמר בלא שמש רב נחמן אמר בלא דעה תנא בלא מלח ובלא רבב. אמר אביי נקטינן אין עני אלא בדעה במערבא אמרי דדא ביה כולא ביה דלא דא ביה מה ביה דדא קני מה חסר דדא לא קני מה קני:

א"ר אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו שנאמר (תהלים קג ג) הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי. רב המנונא אומר חוזר לימי עלומיו שנא' (איוב לג כה) רטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו (תהלים מא ד) כל משכבו הפכת בחליו אמר רב יוסף לומר שמשכח תלמודו:

רב יוסף חלש אייקר ליה תלמודיה אהדריה אביי קמיה היינו דבכל דוכתא אמרינן אמר רב יוסף לא שמיע לי הא מלתא וא"ל אביי את אמרת לן ומהא מתניתא אמרת לן רבי הוה גמיר תלת עשרה אפי הלכה אגמריה לרבי חייא ז' מנהון לסוף חלש רבי אהדרי רבי חייא קמיה הנהו ז' אפי דאגמריה ושתא אזדא להו הוה ההוא קצרא דהוה שמיע ליה לרבי כד הוה גריס להון אזל ר' חייא גמר יתהון קמי קצרא ואתא אהדרינהו קמי רבי כד הוה חזי ליה רבי להההוא קצרא א"ל רבי אתה עשית אותי ואת חייא א"ד הכי אמר ליה אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי:

אמר רבי אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא גדול נס שנעשה לחולה יותר מנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה דאילו חנניה מישאל ועזריה אש של הדיוט והכל יכולין לכבותה אבל

של חולה אש של שמים הוא מי יוכל לכבותה. וא"ר אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא ואמרי לה א"ר יהושע בן לוי כיון שהגיע קצו של אדם הכל מושלין בו שנא' (בראשית ד יד) והיה כל מוצאי יהרגני (רבא) (רב) אמר מהכא (תהלים קיט צא) למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך אמרו ליה לרבה בר שילא שכיב ההוא גברא גובהא (הוה) רכיב גידרונא זוטרא מטא תיתורא איסתטט שדייה במיא וקא שכיב קרא אנפשיה למשפטיך עמדו היום וגו' שמואל חזייה להההוא עקרבא דיתיב על אקרוקתא ועברא נהרא טרקא גברא ומית קרי עליה למשפטיך עמדו היום וגו':

פרק ו

(דף מט ע"ב) רבי יהודה הוה יתיב קמיה דר' טרפון א"ל רבי טרפון היום פניך צהובין א"ל אמש יצאו עבדיך לשדה והביאו לנו תרדין ואכלנום בלא מלח ואם אכלנום במלח כל שכן שהיו פנינו צהובים. אמרה ליה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה מורה ורוי אמר לה הימנותא בידא דההיא אתתא אי טעימנא אלא קידושא ואבדלתא וארבעה כסי דפסחא וחוגרני צדעאי מן הפסח ועד העצרת אלא (קהלת ח א) חכמת אדם תאיר פניו. א"ל ההוא מינא לרבי יהודה פניך דומין או כמלוי ברבית או כמגדלי חזירים א"ל ביהודאי תרווייהו אסורין אלא כ"ד בתי כסאות אית לי מביתי ועד בי מדרשא וכל שעה ושעה לכל אחד ואחד אני נכנס. ר' יהודה כד אזיל לבי מדרשא שקיל גולפא על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה ר"ש שקיל צנא על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה דבי'תהו דר' יהודה נפקת נקטת עמרא עבדת גלימא דחוטבי כד נפקת לשוקא מכסיא ליה וכד נפיק ר' יהודה לצלויי הוה מכסי ומצלי וכד מכסי ליה הוה מברך ברוך שעטני מעיל זמנא חדא גזר רשב"ג תעניתא ר' יהודה לא אתא לבי תעניתא אמרו ליה לא אית ליה כסויא שדר ליה גלימא ולא קביל (דף נ) דלי ציפתא א"ל לשליחא חזי מאי איכא מיהו לא ניחא לי דאיתהני בהאי עלמא:

רבי עקיבא איתקדשת ליה ברתיה דבר כלבא שבוע שמע בר כלבא שבוע אדרה הנאה מכל נכסיה אזלה ואתנסיבת ליה בסיתוא הוו גנו בי תבנא הוה קא מנקיט ליה תבנא מן מזייה אמר לה אי הואי לי רמינא לך ירושלים דדהבא אתא אליהו אידמי להון כאינשא וקא קרי אבבא אמר להו הבו לי פורתא דתבנא דאולידת אתתאי ולית לי מדעם לאגנוייה אמר לה ר"ע לאנתתיה חזאי האי גברא ואפי' תבנא לא אית ליה אמרה ליה זיל הוי בבי רב אזיל הוה תרתי סרי שנין קמיה דר"א ורי' יהושע למשלם תרתי סרי שנין קם ואתא לביתיה שמע מאחורי ביתיה דקא אמר לה חד רשע לדביתהו שפיר עביד לך אבוך חדא דלא דמי ליך ועוד שבקך ארמלות היות כולהון שנין א"ל אי מנאי דילי צאית ליהוי תרתי

סרי שנין אחרינא אמר הואיל ויהבית לי רשותא אהדר לאחוריי הדר אזל תרתי סרי שנין אחרינתא אתא בעשרים וארבעה אלפין זוגין תלמידים נפוק כולי עלמא לאפיה ואף היא קדמה למיפק לאפיה אמר לה ההיא רשיעא ואת להיכן אזלת אמרה ליה (משלי יב י) יודע צדיק נפש בהמתו אתת לאתחזאה ליה קא מדחי לה רבנן אמר להם הניחו לה שלי ושלכם שלה הוא שמע אבוה אתא ואיתשל על נדריה ואשתרי מן נכסיה:

מן שית מילי איתעתר ר' עקיבא מן (בר) כלבא שבוע ומן אילא דספינתא דכל ספינתא עבדא ליה חד מן ענא זמנא חדא אנשיוה על כיף ימא אתא הוא אשכחיה ומן גוזא דזמנא חדא יתיב ד' זוזי לספונאי אמר להון אייתי לי מדעם ולא אשכחו אלא גוזא על כיף ימא אתיוה ליה אמרו ליה עביד מרנא עליה אשתכח דהוה מלי דינרי דזמנא חדא טבעה ספינתא וכולי עסקא הוה מחית בההוא גוזא ואשתכח בההוא זמנא ומן מטרוניתא ומן אשתו של טורנוסרופוס ומן קטיעא בר שלום:

ע"ב רב גמדא יהב ד' זוזא לספונאי לאתויי בהן מדעם לא אשכחו אייתו ליה בהון קופא אישתמיט עייל לחרתא חפרו בתריה אשכחוה דרביע על מרגליתא אייתינון ליה כולהון: אמרה ליה בת קיסר לר' יהושע בן חנניה חכמה מפוארה בכלי מכוער א"ל לא למדת מבית אביך במה מחתין יין אמרה ליה במאני דפחרא. אמר לה כ"ע במאני דפחרא ואתון במאני דפחרא אתון אחיתו במאני דכספא ודהבא אזלה ורמת חמרא במאני דכספא ודהבה וסרי. א"ל אף אורייתא כך אמרה ליה והאיכא שפירי וגמירי אמר לה אי הוו סנין הוו גמירי טפי:

רבי עבד ליה הלולא לר"ש בריה ולא אזמניה לבר קפרא כתב על בית גננא כ"ד אלפין רבואין דינרין נפקא על בית גננא דין ולא אזמניה לבר קפרא אמר להון אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו אזמניה אמר לעושי רצונו בעולם הזה כך לעוה"ב על אחת כמה וכמה. יומא דמחיך ביה רבי אתיא פורענותא בעלמא א"ל לבר קפרא לא תבדחן ויהיבנא לך ארבעין גריוי חיטי א"ל ליחזי מר (דף נא) דכל גריוא דבעינא שקילנא שקל דיקולא רבה טחייה בכופרא וסחפיה על רישיה ואזל וא"ל ליכול לי מר ארבעין גריוי חיטי דרשינא בך אחוך רבי א"ל לאו אזהרתיך דלא תבדחן א"ל חיטי דרשינא קא נסיבנא אמר לה בר קפרא לברתיה דרבי למחר שתינא חמרא ברקידא דאבוך ובקורקני דאמך:

בן אלעשא חתניה דרבי הוה ועשיר גדול היה ומטא לבי הלולא דר"ש בר רבי א"ל בר קפרא לרבי מאי (ויקרא כ יג) תועבה כל דא"ל רבי דהכי הוא תועבה אקשיה בר קפרא. א"ל (רבי) פרשיה את א"ל תיתי דביתהו תרמי לי נטלא (אחת) אתיא רמיא ליה א"ל לרבי קום רקוד לי ואומר לך הכי אמר רחמנא תועבה תועה אתה בה לכסא אחרינא א"ל

מאי (שם יח כג) תבל א"ל כענינא קדמאה א"ל עבד לי דאומר לך עביד א"ל תבל תבלין יש בה מי שניא חדא ביאה מכלהון ביאות ומאי (שם יט) זמה א"ל עביד וכו' א"ל מה היא לא יכול בן אלעשה למסבל (קם) ונפק הוא ואנתתיה מתמן:

פרק ז

(דף נה) (במדבר כא ח) וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה נתנה לו במתנה שנאמר וממדבר מתנה וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנא' ומנחליאל במות ואם הגביה את עצמו הקב"ה משפילו שנאמר (שם) ומבמות הגיא ולא עוד אלא ששוקעין אותו בקרקע שנאמר (שם) ונשקפה על פני הישימון ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו (ע"ב) שנא' (ישעיהו מ':ד') כל גיא ינשא:

פרק ח

(דף סב) רבי טרפון אשכחיה ההוא גברא בזמן שהוקפלו רוב המקצועות דקא אכיל אחתיה בשקא ושקליה ואמטייה למשדי בנהרא אמר אוי לו לטרפון שזה הרגו שמע ההוא גברא שבקיא וערק א"ר אבהו משום ר' חנניה בן גמליאל כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה אמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו ומה בלשאצר שנשתמש בכלי קדש שנעשו חול שנא' (יחזקאל ז כב) ובאו בה פריצים וחללוה כיון שפרצוה נעשה חול נעקר מן העולם דכתיב (דניאל ה ל) ביה בליליא קטיל בלשאצר המשתמש בכתרה של תורה שהוא קיים לעולם ועד עאכ"ו. ור' טרפון כיון דכי אכיל הוקפלו רוב המקצועות הוה אמאי צעריה ההוא גברא הוה גנבי ליה ענבי כולה שתא וכיון דאשכחיה לר' טרפון סבר היינו דגנבן אי הכי אמאי ציער נפשיה משום דר"ט עשיר גדול היה והוה ליה לפייסו בדמים:

תניא (דברים ל כ) לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם אשנה שיקראוני רבי אשנה שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא שנא' (משלי ז ג) קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר (שם ו כא) קשרם על לבך תמיד ענדם על גרגרותיך ואומר (שם ג יז) דרכיה דרכי נועם וגו' ואומר (שם) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ר' אלעזר בן צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קרדום להיות עודר בו וק"ו ומה בלשאצר שלא נשתמש אלא בכלי קדש שנעשו חול נעקר מן העולם המשתמש בכתרה של תורה עאכ"ו. אמר רבא שרי ליה לאינש

לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעין ליה דכתיב (מ"א יח יב) ועבדך ירא את ה' מנעוריו אלא קשיא דרבי טרפון משום דעשיר גדול הוה והוה ליה לפייסיה בדמים:

רבא רמי כתיב ועבדך ירא את ה' מנעוריו וכתיב (משלי כז ב) יהללוך זר ולא פיך הא באתרא דידעין ליה הא באתרא דלא ידעין ליה ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא דכתיב ובני דוד כהנים היו וכי כהנים היו אלא מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש וכהן מנ"ל דכתיב (ויקרא כא ח) וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו'. ותנא דבי ר"י וקדשתו וגו' לכל דבר שבקדושה (ע"ב) לפתוח ראשון ולברך ראשון ולטול מנה יפה ראשון. ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא אכרגא דכתיב (עזרא ד יג) מנדה בלו והלך וגו'. ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זה ארנונא:

פרק ט

(דף סד ע"ב) א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל מקום שאתה מוצא נצים נצבים אינם אלא דתן ואכירם אלא מאי (שמות ד יט) מתו כל האנשים וגו' אמר ריש לקיש שירדו מנכסיהם תניא ד' חשובים כמתים עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים עני דכתיב כי מתו כל האנשים מצורע דכתיב (במדבר י יב) אל נא תהי כמת סומא דכתיב (איכה ג ו) במחשכים הושיבני כמתי עולם מי שאין לו בנים דכתיב (בראשית ל א) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי:

(דף סה) תניא המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו מנה"מ אמר רב נחמן (ואי תימא רבי יוחנן) דכתיב (שמות ד יט) ויאמר ה' אל משה במדין וגו'. א"ל במדין נדרת לך והתר נדרך במדין דכתיב (שם ב כא) ויואל משה לשבת את האיש ואין אלה אלא שבועה דכתיב (יחזקאל יז יג) ויבא אתו באלה וכתיב (דה"ב לו יג) וגם במלך נ"נ מרד אשר השביעו באלהים מאי מרדותיה אשכחיה צדקיהו לנבוכדנאצר דקא אכל ארנבתא חיה א"ל נבוכדנאצר לצדקיהו אשתבע לי דלא מגלית עלי דלא תתזיל לי מלתא אשתבע ליה לסוף הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה איתשיל אשבועתא וגלי ליה שמע נבוכדנאצר דקא מבזין ליה רברבנוהי שלח ואייתי סנהדרין וצדקיהו אמר להו חזיתון מאי עביד צדקיהו לאו הכי הוה דאשתבעית בשמא דשמיא דלא מגלית אמר אתשילית אשבועאי אמר להון מתשילין על שבועתא אמרו ליה אין. אמר להו בפניו או אפילו שלא בפניו אמרו ליה בפניו אמר להו ואתון מאי עבדיתון מאי טעמא לא אמריתון לצדקיהו מיד (איכה ב י) ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון א"ר יצחק מלמד ששמטו כרים מתחתיהם:

פרק יא

(דף פא) אמר שמואל ערבוביתא דרישא מתיא לידי עוירא ערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמומיתא ערבוביתא דגופא מתיא לידי שיחני וכיבי. שלחו מתם הזהרו בערבוביתא הזהרו בחבורה הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה שנאמר (במדבר כד ז) יזל מים מדליו (מדלים) שמהם תצא תורה ומפני מה אין מצויין תלמידי חכמים יוצאין מבניהם תלמידי חכמים אמר רב יוסף שלא יאמרו תורה ירושה היא להם. רב שישא בריה דרב אידי אמר כדי שלא יתגדרו על הצבור מר זוטרא אמר מפני שהן מתגברין על הצבור. רב אשי אמר משום דקרו לאינשי חמרי. רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחלה דאמר רב יהודה אמר רב מ"ד (ירמיה ט יא) מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ומלאכי השרת ולא פרשוהו עד שפרשו הקב"ה בעצמו שנא' (שם ט יב) ויאמר ה' על עזבם את תורתי וגו' היינו לא שמעו בקולי והיינו לא הלכו בה א"ר יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה:

סליק מסכת נדרים

נזיר

פרק א

נזיר (דף ב ע"ב) תניא (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו אנאה לפניו במצות אעשה לפניו סוכה נאה לולב נאה ציצית נאה אכתוב לפניו ס"ת נאה אברכנו בשירים נאים:

(דף ד ע"ב) תניא רבי אומר אבשלום נזיר עולם היה שנאמר (ש"ב טו ז) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל אביו כי נדר נדר עבדך בשבתו בגשור בארם וגו' אשלמה את נדרי ומגלח אחד לי"ב שנים שנאמר (שם יד כו) ויהי מקץ ימים לימים אשר יגלח וגו' (דף ה) ויליף ימים ימים מבתי ערי חומה מה התם י"ב חדש אף כאן י"ב חדש:

פרק ג

(דף יט) תניא רבי אלעזר הקפר ברבי אומר מה ת"ל (במדבר ו יא) וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא מפני שציער עצמו מן היין (נקרא חוטא) וק"ו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר עאכ"ו והא האי קרא בנזיר טמא כתיב אנן אפילו נזיר טהור קא אמרינן קא סבר ר' אלעזר הקפר נזיר טהור נמי חוטא הוא והיינו טעמא דכתיב קרא בנזיר טמא הואיל ושנה בחטא:

פרק ד

(דף כג) ת"ר (במדבר ל יג) אישה הפרם והי' יסלח לה באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר שהיא צריכה כפרה וסליחה וכשהיה מגיע ר"ע אצל פסוק זה היה בוכה ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה וסליחה המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו וכיוצא בדבר אתה אומר (ויקרא ה יז) ולא ידע ואשם ונשא עונו ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר אמר קרא ונשא עונו מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר אעכ"ו איסי בן יהודה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו ומה מי שנתכוין לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר כגון ב' חתיכות אחד של חלב ואחד של שומן ונשא עונו המתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו על דבר זה ידוו הדווים:

אמר רבה בר בר חנא א"ר יוחנן מ"ד (הושע יד י) כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהם אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכל לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם א"ל האי רשע קרית ליה נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהת הוא דקא עביד:

אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצתה ממנו רות דא"ר יוסי בר חנינא רות בת בנו של עגלון מלך מואב היתה:

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין שאין הקב"ה מקפח שכר שיחה נאה מהכא דאילו בכירה דקרייתיה מואב א"ל רחמנא למשה (דברים ב ט) אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה הוא דלא הא צעורי צערינהו ואילו צעירה דקרייתיה בן עמי א"ל (שם) אל תצורם ואל תתגר בם כלל אפילו צעורי לא. אמר ר' חייא בר אבין אמר רבי יהושע בר קרחה לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשכר לילה אחת שקדמה בכירה לצעירה (דף כד) זכתה וקדמתה ארבעה דורות בישראל למלכות:

פרק ז

(דף מט ע"ב) ת"ר לאחר פטירתו של ר' מאיר אמר להם רבי יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי ר' מאיר לכאן מפני שקנתרנין הם ולא ללמוד תורה באים אלא לקפחני בהלכות הן באים. דחק סומכוס ונכנס. אמר להם כך שנה לי ר"מ המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים ובין בקדשים קלים לא קידש. כעס רבי יהודה אמר להו לא כך אמרתי לכם אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנין הם ולא ללמוד תורה הם באים אלא לקפחני

בהלכות הם באים וכי אשה בעזרה מנין. (דף נ) א"ר יוסי יאמרו מאיר שכב יהודה כעס יוסי שתק תורה מה תהא עליה:

פרק ט

(דף סו) משנה. נזיר היה שמואל כדברי רבי נהוראי שנא' (ש"א א יא) ומורה לא יעלה על ראשו נאמר בשמואל ומורה ונאמר בשמשון (שופטים יג ה) ומורה מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר. א"ל ר' יוסי והלא אין מורה אלא של בשר ודם דמתרגמינן ומרות אינש לא תהא עלוהי א"ל ר' נהוראי והלא כבר נאמר (ש"א טז ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני שכבר היתה עליו מורא ב"ו:

ע"ב א"ל רב לחייא בריה חטוף ובריך וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כך הוא שהרי גולייריין מתגרים במלחמה וגבורים נוצחים אלא תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך תחלה. א"ר אלעזר א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנא' (ישעיה נד יג) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך:

סליק מסכת נזיר

גיטין

פרק א

גיטין (דף ג ע"ב) אמר רב חסדא לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל. אמר רב יהודה אמר רב כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף הוא בא לידי שלש עבירות גלוי עריות ושפיכות דמים וחלול שבת. אמר רבה בר בר חנה הא דאמרי רבנן ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנרות צריך (דף ז) למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה אמר רב אשי אנא לא שמיע לי הא דרבה בר בר חנה וקיימתיה מסברא. א"ר אבהו לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו והאכילוהו דבר גדול ומנו רבי חנניא בן גמליאל האכילוהו ס"ד השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כ"ש אלא בקשו להאכילו דבר גדול ומאי ניהו אבר מן החי:

שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו שרטט וכתב ליה (תהלים לט ב) אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי

מחסום בעוד רשע לנגדי אע"פ שהרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום שלח ליה קא מצערי לי טובא ולא מצינא דאיקום בהו שלח ליה (שם לז ז) דום לה' והתחולל לו דום לו לה' והוא יפילם לפניך חללים חללים השכם והערב עליהם לבית המדרש והם כלים מאליהם הדבר יצא מפי רבי אלעזר ונתנוהו לגניבא בקולר:

שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור שרטט וכתב להו (הושע ט א) אל תשמח ישראל אל גיל כעמים ולישלח להו מהכא (ישעיה כד ט) בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו אי מההוא הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל. א"ל רב הונא בר נתן לרב אשי מ"ד (יהושע טו כב) קינה ודימונה ועדעדה א"ל מתוותא דא"י קחשיב א"ל אטו אנא לא ידענא דמתוותא דארץ ישראל קחשיב אלא רב גביהה מארגיזא אמר בה טעמא כל שיש לו קנאה על חבירו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין א"ל אלא מעתה (שם) צקלג ומדמנה וסנסנה הכי נמי א"ל אי הוה רב גביהה מבי ארגיזא הכא הוה אמר בה טעמא רב אחא מבי חוזאי אמר בה הכי כל מי שיש לו צעקת לגימה על חבירו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין:

א"ל ריש גלותא לרב הונא כלילא מנ"ל דאסור א"ל מדרבנן דתנן בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס אדהכי קם רב הונא לאפנויי א"ל רב חסדא קרא כתיב (יחזקאל כא כא) כה אמר ה' אלהים הסיר המצנפת והרים את העטרה זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפל וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה אלא לומר לך בזמן שהמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש כ"ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם אדהכי אתא רב הונא אשכחינהו דהוו יתבי א"ל האלהים מדרבנן אלא חסדא שמך וחסדאין מילך. רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דהוה גדיל כלילא לברתיה א"ל לא סבר לה מר הסיר המצנפת והרים העטרה א"ל דומיא דכ"ג בגברי אבל בנשי לא. מאי זאת לא זאת. דרש רב עוירא זמנין א"ל משמיה דרב אמי וזמנין א"ל משמיה דרב אסי בשעה שאמר הקב"ה לישראל הסיר המצנפת והרים העטרה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם זאת להם לישראל שהקדימו לפניך בסיני נעשה לנשמע א"ל לא זאת להם לישראל שהשפילו את הגבוה והגביהו את השפל והעמידו צלם בהיכל:

דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דרב אמי וזמנין אמר לה משמיה דרב אסי מאי דכתי' (נחום א יב) כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגו' אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהם צדקה וכל שכן כשהם מרובים מאי וכן נגוזו ועבר תנא דבי ר' ישמעאל כל הגוזז נכסיו ועושה מהם צדקה נצול מדינה של גיהנם משל

לשתי רחלות שהיו עוברות במים אחת גוזזה ואי שאינה גוזזה גוזזה עברה שאינה גוזזה לא עברה (ע"ב) (שם) ועניתיך אמר מר זוטרא אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה (שם) לא אענך עוד תני רב יוסף שוב אין מראין לו סמני עניות:

פרק ב

(דף טז ע"ב) רבה בר בר חנה חלש עול לגביה רב יהודה ורבא לשיולי ביה בעו מיניה שנים שהביאו גט וכו'. אדהכי אתא ההוא (דף יז) חברא שקלא לשרגא מקמייהו אמר רחמנא או בטולך או בטולא דבר עשו למימרא דרומאי מעלו כפרסאי והתני רב חייא מ"ד (איוב כח כג) אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזירת אדומיים עמד והגלה אותם לבבל לא קשיא הא מקמי דנייתו חברי לבבל הא לבתר דאתו חברי לבבל:

פרק ג

(דף כא ע"ב) (יונה ד ח) ויהי כזרוח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית מאי חרישית אמר רב יהודה בשעה שמנשבת עושה תלמים תלמים בים א"ל אי הכי היינו דכתיב (שם) ותך השמש על ראש יונה ויתעלף אלא אמר רבא בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיינו דכתיב (איוב לז יז) אשר בגדיך חמים בהשקיט ארץ מדרום אמר רב תחליפא בר רב חסדא א"ר חסדא אימתי בגדיך חמים בשעה שמשקיט ארץ מדרום שבשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה:

רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא עלייהו אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא א"ל אידך מקמיה פלגאה ניקום אדהכי אתא איהו לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה ברוחות. אמר להו הכי אמר רב חנן בר רבא א"ר ארבע רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולם שאלמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת ורוח דרומית קשה מכולן ואלמלא בן נץ מעמידה נחרב כל העולם כולו מפניה שנאמר (שם לט כו) המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן:

רבא ורב נחמן הוו יתבי הוי חליף ואזיל רב נחמן בר יעקב דיתיב בגוהרקא דדהבא ופריס עליה סרבלא דכרתי רבא אזל לגביה רב נחמן בר יצחק לא אזל לגביה אמר דלמא מאינשי דבי ריש גלותא נינהו רבא צריך להו אנא לא צריכנא להו. כדחזא דרב נחמן בר יעקב הוה אזיל לגביה גלי לדרעיה אמר שדיא נשיב:

פרק ד

(דף לה) אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחר בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה והניחתו בבד של קמח ואפאתו בפת ונתנהו לעני לימים בא בעל הדינר ואמר

לה הבי לי דינרי אמרה ליה יהנה סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהנית מדינרך כלום אמרו לא היו ימים מועטים עד שמת אחד מבניה וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה מי שנשבע באמת כך הנשבע על שקר עאכ"ו. ומ"ט איענשה דאשתרש לה מקום דינר ומאי מי שנשבע באמת כמי שנשבע באמת:

(דף לו ע"ב) אמר עולא עלובה כלה שזנתה בתוך חופתה אמר רב מרי ברה דבת שמואל מאי קראה (שיר א יב) עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו אמר רבא עדיין חביבותא הוא גבן דכתיב נתן ולא כתיב הסריח:

ת"ר הנעלבים ואינן עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:

(דף לה ע"ב) אמר רבה בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהם דמפקי עבדייהו לחירות ודסיירי נכסייהו בשבת ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ב' משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בשבת ואחת קבעה סעודתה בע"ש ושתיהן נעקרו:

(דף מב) דרש רבה בר רב הונא כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת כך חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אינה מקודשת א"ל רב חסדא מי דמי התם שייר בקנינו הכא לא שייר בקנינו הדר אוקי רבה בר ר"ה אמורא עילויה ודרש (ישעיה ג ו) והמכשלה הזאת תחת ידך אין אדם עומד על דברי תורה אלא א"כ נכשל בהם אע"פ שאמרו המקדש חצי אשה וכו' (והודה לדברי רב חסדא):

(דף מה) בנתיה דרב נחמן בחשן קידרא בידייהו קשיא ליה לרב עילישׁ כתיב (קהלת ז כח) אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי הא איכא בנתיה דרב נחמן גרמא ליה מלתא ואשתביין ואשתבאי איהו נמי בהדייהו יומא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דצפורי אתא עורבא וקא קריא א"ל מאי קאמרה א"ל עילישׁ ברח עילישׁ ברח אמר עורבא שקרא הוא ולא סמיכנא עליה אדהכי אתי יונה וקרא קריא א"ל מאי קאמרה אמר ליה עילישׁ ברח עליש ברח אמר כנסת ישראל ביונה מתילא שמע מיניה מיתרחיש לי נסא אמר איזיל אחזי בנתיה דר"נ אי קיימין בהימנותייהו אהדרינהו אמר נשי כל מילי דאית להו סדרן להדדי בבית הכסא שמעינהו דקאמרן עדי גוברין ונהרדעי גוברין נימא להו לשבוייהו דלרחקינהו מהכא דלא ליתי אינשין ולשמעי ולפרקינן קא ערק איהו וההוא גברא לדידיה איתרחיש ליה נסא עבר במברא וההוא גברא אשכחוהו וקטלוהו כי הדרן ואתאין אמר הוו קא בחשן קידרא בכשפים:

(דף מ) ריש לקיש זבין נפשיה ללודאי שקל בהדיה חייתא וגלגלתא אמר גמירי דיומא בתרא כל דבעי מינייהו עבדו ליה כי היכי דליחול אדמיה יומא בתרא אמרו ליה מאי ניחא לך אמר להו בעינא אקמטינכו ואותבינכו וכל חד מנייכו אמחיה חייתא ופלגא קמטינהו ואותבינהו וכל חד מינייהו כד מחייה חדא חייתא נפק נשמתיה חרקינהו לשיניה א"ל אחוכי קא מחייכת בי אכתי פש לך גבי פלגא דחייתא קטלינהו כולהו נפק ואתא יתיב קאכיל ושתי אמרה ליה ברתיה לא בעית מידי למזגא עליה א"ל בתי כריסי כרי כי נח נפשיה שבק קבא דמוריקא קרא אנפשיה (תהלים מט יא) ועזבו לאחרים חילם:

פרק ה

(דף נב) ההוא אפוטרופס דהוה בשבבותיה דר"מ דהוה קא מזבין ארעתא וזבין עבדי ולא שבקיה רבי מאיר אחזו ליה בחלמא אני להרוס ואתה לבנות ואפ"ה לא אשגח אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין הנהו בי תרי דאגרי בהו שטן דכל בי שמשי הוו קא מנצו בהדי הדדי איקלע ר"מ להתם עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא שמעיה דקאמר וי דאפקיה ר' מאיר להההוא גברא מביתיה:

ע"ב משנה. לא היה סיקריקון ביהודה בהרוגי המלחמה:

א"ר יוחנן מאי דכתיב (משלי כח יד) אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו וגו' אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים אתרנגולא ואתרנגולתא חרוב טור מלכא אשקא דריספק חרוב ביתר אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים דההוא גברא דרחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא עבד סעודתא א"ל לשמעיה זיל אייתי לי קמצא אזל אייתי ליה בר קמצא אתא אשכחיה דהוה יתיב א"ל מכדי ההוא גברא בעל דבבא דההוא גברא הוא מאי בעית הכא קום פוק א"ל הואיל ואתאי שבקן ויהיבנא לך דמי מה דאכילנא ושתינא (דף נו) א"ל לא א"ל יהיבנא לך דמי פלגא דסעודתיך א"ל לא א"ל יהיבנא לך דמי כולה סעודתיך א"ל לא נקטיה בידיה ואפקיה אמר הואיל והוו יתבי רבנן ולא מיחו ביה ש"מ קא ניחא להו איזיל איכול בהו קורצא בי מלכא. אזל אמר לקיסר מרדו בך יהודאי א"ל מי יימר א"ל שדר להו קורבנא חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא בהדי דקאתי שדי ביה מומא בניב שפתים ואמרי לה ברוקין שבעין דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות אמר להו רבי זכריה בן אבקילוס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח סבור למקטליה דלא ליזיל ולימא אמר להו ר' זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג אמר ר' יוחנן ענותנותו של רבי זכריה בן אבקילוס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו. שדר עלייהו נירון קיסר כי

קאתי שדא גירא למזרח אתא נפל בירושלים למערב אתא נפל בירושלים לארבע רוחות העולם אתא נפל בירושלים א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל (יחזקאל כה יד) ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל וגו' אמר קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא ערק ואזיל ואיגייר ונפק מיניה רבי מאיר:

שדריה עילוייהו לאספסינוס קיסר אתא צר עלה תלת שני הוו בה הנהו תלתא עתירי נקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע ובן ציצית הכסת. נקדימון בן גוריון שנקדה לו חמה בעבורו. בן כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע. בן ציצית הכסת שהיתה ציצתו נגררת על גבי כסתות א"ד שהיתה כסתו מוטלת בין גדולי רומי חד אמר להו אנא זייני להו בחטי ושערי וחד אמר להו בדחמרא ומלחא ומשחא וחד אמר להו בדציבי. ושבחו רבנן לדציבי דרב חסדא כל אקלידי הוה מסר לשמריה בר מדציבי דאמר רב חסדא אכלבא דחיטי בעי שתין אכלבי דציבי. הוה להו למיזן עשרים וחד שתא הוו בהו הנהו בריוני אמרי להו ניפוק ונעביד שלמא בהדייהו לא שבקינהו אמרי להו נפוק ונעביד קרבא בהדייהו אמרי להו רבנן לא מסתייע מלתא קמו קלנהו להנהו אמברי דחטי ושערי והוה כפנא:

מרתא בת בייתוס עתירתא דירושלים הויא שדרתיה לשלוחה אמרה ליה זיל אייתי לי סמידא אדאזל איזדבן אתא אמר לה סמידא ליכא חיורתא איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאזיל איזדבן אתא ואמר לה חיורתא ליכא גושקרא איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאזיל איזדבן אתא ואמר לה גושקרא ליכא קמחא דשערא איכא אמרה ליה זיל אייתי אדאזיל איזדבן הות שליפא מסאנא אמרה איפוק ואחזי אי משכחנא מידי למיכל איתיב לה פרתא בכרעה ומתה קרי עלה ר' יוחנן בן זכאי (דברים כח נה) הרכה בך והענוגה וגו' איכא דאמרי גרוגרת דרבי צדוק אכלה ואיסטניסא ומתה דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחרוב ירושלים כי הוה אכיל מידי הוה מתחזי מאבראי וכי הוה בארי מייתי ליה גרוגרת מייץ מייהו ושדי להו כי הוה (קא) ניחא נפשה אפיקתא לכל דהבא וכספא שדיתיה בשוקא אמרה האי למאי מיבעי' לי היינו דכתיב (יחזקאל ז יט) כספם בחוצות ישליכו:

אבא סיקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה דרבי יוחנן בן זכאי הוה שלח ליה תא בצינעא לגבאי אתא א"ל עד אימת עבדיתו הכי וקטליתו ליה לעלמא בכפנא א"ל מאי אעביד דאי אמינא להו מידי קטלי לי א"ל חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק אפשר דהוי הצלה פורתא א"ל נקוט נפשך בקצירי וליתו כ"ע ולישיילו בך ואייתי מידי סריא ואגני גבך ולימרו דנח נפשיה וליעיילו בך תלמידיך ולא לייעול בך אינשי אחרינא דלא לירגשון בך

דקליל את דאינהו ידעי דחייא קליל ממיתא עביד הכי נכנס בו ר' אליעזר מצד אחד ור' יהושע מצד אחד כי מטו לפתחא בעו למדקריה אמר להו יאמרו רבן דקרו בעו למדחפיה אמר להו יאמרו רבן דחפו פתחו ליה בבא נפק כי מטא להתם אמר שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא אמר ליה מיחייבת תרי קטלי חדא דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא ותו אי מלכא אנא עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי א"ל דקאמרת לאו מלכא אנא (ע"ב) איברא מלכא את דאי לאו מלכא את לא מימסרא ירושלים בידך דכתיב (ישעיה י לד) והלבנון באדיר יפול ואין אדיר אלא מלך דכתיב (ירמיה ל כא) והיה אדירו ממנו וגו' ואין לבנון אלא בית המקדש שנאמר (דברים ג כה) ההר הטוב הזה והלבנון ודקאמרת אי מלכא אנא אמאי לא קא אתית לגבאי עד האידנא בריוני דאית בן לא שבקינן א"ל אילו חבית של דבש ודרקון כרוך עליה לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון אישתיק קרי עליה רב יוסף ואיתימא ר' עקיבא (ישעיה מד כה) משיב חכמים אחור ודעתם יסכל איבעי למימר ליה שקלינן צבתא ושקלינן ליה לדרקון וקטלינן ליה וחביתא שבקינן ליה אדהכי אתא פריסתקא עליה מרומי א"ל קום דמית ליה קיסר ואמרי הנהו חשיבי דרומי לאותיבך ברישא הוה מסיים חד מסאנא בעי למסיימא לאחרינא לא עייל בעי למשלפיה לאידך לא נפק אמר מאי האי א"ל לא תצטער שמועה טובה אתיא לך דכתיב (משלי טו ל) ושמועה טובה תדשן עצם אלא מאי תקנתיה ליתי אינשי דלא מיתבא דעתך מיניה ולחליף קמך דכתיב (שם יז כב) ורוח נכאה תיבש גרם עבד הכי עייל א"ל ומאחר דחכמיתו כולי האי האידנא אמאי לא אתית לגבאי אמר ליה ולא אמרי לך אנא נמי אמרי לך א"ל מיזל אזלינא ואינש אחרינא משדרנא אלא בעי מינאי (מידי) ואתן לך א"ל תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל ואסוותא דמסיין ליה לר' צדוק קרי עליה רב יוסף ואיתימא ר' עקיבא (ישעיה מד כה) משיב חכמים אחור ודעתם יסכל איבעי למימר ליה לשבקינהו חדא זימנא והוא סבר דלמא כולי האי לא עביד והצלה פורתא נמי לא הוי:

אסוותא דמסיין ליה לר' צדוק מאי היא יומא קמא אשקוהו מיא דפארי למחר מיא דסיפוקא למחר מיא דקמחא עד דרווח מעיה פורתא פורתא:

אזל שדריה לטיטוס הרשע ואמר (דברים לב לז) אי אלהימו צור חסיו בו זה טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי מעלה מה עשה תפש זונה בידו ונכנס לבית קדשי הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה ונטל סייף וגידר את הפרוכת ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא וקסבר הרג את עצמו שנא' (תהלים עד ד) שאגו צוררין בקרב מועדיך שמו אותותם אותות אבא חנן אומר (שם פט) מי כמוך חסין יה מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושותק דבי ר' ישמעאל תנא (שמות טו יא)

מי כמוך באלים ה' מי כמוך באלמים מה עשה נטל את הפרוכת עשאו כמין גרגותני והביא כל הכלים שבמקדש והניחן בהן והושיבן בספינה לילך ולהשתבח בעירו שנאמר (קהלת ח י) ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו אל תקרי קבורים אלא קבוצים אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו א"ד קבורים ממש דאפילו מילי דטמירין אגליין ליה. עמד עליו נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים בא פרעה טבעו במים בא סיסרא טבעו במים אף הוא עומד עלי לטובעני במים אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה. יצתה ב"ק ואמרה רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה אמאי קרי לה בריה קלה דמעיילנא אית לה ומפקנא לית לה עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה עלה ליבשה בא יתוש ונכנס בחוטמו ונקר במוחו ז' שנים יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא שמע קול ארזפתא אישתיק אמר איכא תקנתא בכל יומא מייתי נפחא ומחו קמיה לעכו"ם יהיב ליה ד' זוזי לישראל א"ל מסתייך דקא חזית בסנאך עד תלתין יומין עביד הכי מכאן ואילך כיון דדש דש. תניא א"ר פנחס בן עריבא אני הייתי בין גדולי רומי וכשמת פצעו את מוחו ומצאו בו כצפור דרור משקל ב' סלעים. במתניתא תנא כגוזל בן שנה משקל ב' לטרין אמר אביי נקטינן פיו של נחושת וצפרניו של ברזל כי הוה קא מיית אמר להו לקליוה להההוא גברא ולבדרו לקטמיה אשב ימי דלא לשכחיה אלהא דיהודאי ולוקמיה בדינא:

אונקלוס בר קלוניקס בר אחתיה דטיטוס הוה בעי לאגיורי אזל אסקיה לטיטוס בנגידא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאדבוקי בהו א"ל מילייהו נפישין ולא מצית לקיומינהו זיל איגרי בהו בהאי עלמא והוית רישא דכתיב (איכה א ה) היו צריה לראש אויביה שלו וגו' כל המיצר לישראל נעשה ראש א"ל דיניה דההוא גברא במאי א"ל (דף נג) במאי דפסק אנפשיה כל יומא מכנשי ליה לקטמיה ודייני ליה וקלו ליה ומבדר אשב ימי אזל אסקיה לבלעם בנגידא אמר ליה מאן חשוב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאדבוקי בהו א"ל (דברים כג ז) לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים. תניא אמר רבי אלעזר בוא וראה כמה גדולה כחה של בושה שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו:

אתרנגולא ואתרנגולתא חרב טור מלכא דהוו נהיגי כי הוו מפקי חתנא וכלתא מפקי קמייהו תרנגולא ותרנגולתא כלומר פרו ורבו כתרנגולים יומא חד הוה קא חליף גונדא דרומאי שקלינהו מנייהו נפלו עלייהו מחונהו אתו אמרו ליה לקיסר מרדו בך יהודאי אתא עלייהו הוה בהו ההוא בר דרומא דהוה קפיץ מילא וקטיל בהו שקליה קיסר

לתאגיה ואותביה אארעא אמר רבוניה דעלמא כולה אי ניחא לך לא תמסריה לההוא גברא לדידיה ולמלכותיה בידיה דחד גברא אכשליה פומא לבר דרומא ואמר (תהלים ס יב) הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו דוד נמי אמר הכי דוד אתמוהי קא מתמה על לבית הכסא אתא דרקונא שמטא לכרכשיה ונח נפשיה אמר הואיל ואתרחיש לי ניסא הא זמנא אשבקינהו שבקינהו ואזל אזדקור ואכלו ושתו ואדליקו שרגי עד דאתחזי בליוני דגושפנקא ברחוק מילא אמר מיחדי קא חדו בי יהודאי הדר אתא עלייהו א"ר אסי תלת מאה אלפי שליפי סייפא עלו לטור מלכא וקטלו בה תלתא יומין ותלתא לילותא ובהך גיסא הלולי וחנגי ולא הוו ידעי הני בהני:

(איכה ב ב) בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב כי אתא רבין א"ר יוחנן ששים רבוא עיירות שהיה לו לינאי המלך בהר המלך דאמר רב יהודה אמר רב אסי ס' רבוא עיירות היה לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים חוץ מג' שהיו בהם כפלים כיוצאי מצרים אלו הן כפר ביש כפר שחלים כפר דכריא כפר ביש דלא יהבי ביתא לאושפיזא כפר שחלים שהיתה פרנסתן מן שחלים כפר דכריא א"ר יוחנן שהיו נשותיהם יולדות זכרים תחלה ויולדות נקבות באחרונה ופוסקות. אמר עולא לדידי חזיא לי ההוא אתרא ואפילו שתין רבוותא קני לא מחזיק א"ל ההוא צדוקי לר' חנינא שקורי משקריתו א"ל (ירמיה ג יט) ארץ צבי כתיב בה מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף א"י בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדא:

אשקא דריספק חרוב ביתר דהוו נהיגי כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא ינוקתא שתלי תורניתא וכי הוה מנסבי קייצי להו ועבדי להו גננא יומא חדא הוה קא חלפא ברתי' דקיסר איתבר שקא דריספק קצו ארזא ועיילו לה אתו נפול עלייהו מחונהו אתו אמרו ליה לקיסר מרדו בך יהודאי אתא עלייהו (איכה ב ג) גדע בחרי אף כל קרן ישראל א"ר זירא א"ר אבא א"ר יוחנן אלו פי אלף קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדוה והרגו בה אנשים ונשים וטף עד שהלך דמם ונפל לים הגדול ושמא תאמר קרובה היתה רחוקה היתה מיל תניא רבי אלעזר הגדול אומר שני נחלים בבקעת ידים אחד מושך אילך ואחד מושך אילך ושיערו חכמים שני חלקים מים ואחד דם במתניתא תנא ז' שנים בצרו אומות העולם את כרמיהם מדמם של ישראל בלא זבל:

ע"ב א"ר חייא בר אבין א"ר יהושע בן קרחא סח לי זקן א' מאנשי ירושלים בבקעה זו הרג נבוזראדן רב טבחים מאתים ואחת עשרה רבוא ובירושלים הרג צ"ד רבוא על אבן אחת עד שהלך דמן ונגע בדמיו של זכריה לקיים מה שנאמר (הושע ד ב) ודמים בדמים נגעו. אשכחיה לדמיה דזכריה דהוה קא מרתח וסליק ואמר להו מאי האי אמרו לו דם

זבחים דאשתפוך אייתי דמא ולא אידמי אמר להו אי אמריתו לי מוטב ואי לאו מסריקנא לבשרייכו במסרקי דפרזלא. אמרי ליה מאי נימא לך נביא הוה בן דהוה קא מוכח לן במילי דשמיא קמינן עלויה וקטלינן ליה והא כמה שנין דלא קא נייח דמיה. אמר להו אנא מפייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה קטיל עלויה ולא נח בחורים ובתולות קטל עילויה ולא נח אייתי תינוקות של בית רבן קטל עילויה ולא נח. א"ל זכריה זכריה טובים שבהם אבדתי ניחא לך דאבדינהו לכולהו כדאמר ליה הכי נח. בההיא שעתא הרהר תשובה בדעתיה אמר ומה אם על נפש אחת כך ההוא גברא דקטל כל הני נשמתא על אחת כו"כ ערק אזל שדר פורטתא בביתיה ואיגייר. תנא נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים, מבני בניו של סנחרב למדו תורה ברבים מאן אינון שמעיה ואבטליון והיינו דכתיב (יחזקאל כד ח) ונתתי את דמם על צחיח סלע לבלתי הכסות.

(בראשית כז ב) הקול קול יעקב והידים ידי עשו הקול זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים קול יעקב זה אספסיינוס קיסר שהרג בכרך ביתר ה' רבוא ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא. והידים ידי עשו זו המלכות שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלינו והגלתנו מארצנו. ד"א הקול קול יעקב אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב והידים ידי עשו אין לך מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשו והיינו דא"ר אלעזר (איוב ה כא) בשוט לשון תחבא בהרהורי לשון תחבא:

אמר רב יהודה אמר רב מ"ד (תהילים קל"ז:א') על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון מלמד שהראהו הקב"ה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני בית ראשון שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בית שני דכתיב (שם) זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה. אמר רב יהודה אמר שמואל ואי תימא רבי אמי ואמרי לה במתניתא תנא מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון הרגישו בעצמם למה הם מתבקשים אמרו אם אנו טובעים בים אנו באים לחיי העוה"ב דרש להם הגדול שבהם (שם סח כב) אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים מבשן אשיב מבין שיני אריות אשיב ממצולות ים אלו שטובעים בים כיון ששמעו ילדות כך קפצו כולם ונפלו לתוך הים נשאו ילדים ק"ו בעצמם ואמרו הללו שדרכן לכך כך אנו שאין דרכנו לכך עאכ"ו אף הם קפצו לתוך הים ועליהם הכתוב אומר (שם מד כג) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ורב יהודה אמר זו אשה ושבעה בניה אתיוהו

לקמא קמיה דקיסר אמרו ליה פלח לעבודה זרה אמר להו כתוב בתורה (שמות כ׳:ב׳) אנכי ה׳ אלהיך.
אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך לקמיה דקיסר אמרו לו פלח לעבודה זרה אמר להו כתוב בתורה (שם) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך ואמרו ליה פלח לעבודה זרה אמר להו כתוב בתורה (שם לד) לא תשתחוה לאל אחר אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך ואמרו לו פלח לעבודה זרה אמר להו כתוב בתורה (שם לד) לא תשתחוה לאל אחר אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לעבודה זרה א״ל כתוב בתורה זובח לאלהים יחרם אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לעבודה זרה א״ל כתוב בתורה (דברים ו׳:ד׳) שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לעבודה זרה א״ל כתוב בתורה (שם ד) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה׳ הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לעבודה זרה אמר להו כתוב בתורה (שם כו) את ה׳ האמרת היום וגו׳ וה׳ האמירך היום כבר נשבענו להקב״ה שאין אנו מעבירים אותו באל אחר ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת א״ל קיסר אישדי לך גושפנקא וגחין ושקליה כי היכי דלימרו קבל עליה הורמנא דמלכא אמר ליה חבל עליך קיסר חבל עליך קיסר על כבוד עצמך כך על כבוד הקב״ה עאכ״ו אפקוהו למקטליה אמרי להו אימיה יהבוהו ניהלי ואינשקיה פורתא אמרה להו בני לכו ואמרו לאברהם אביכם אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה יצתה בת קול ואמרה (תהלים קיג ט) אם הבנים שמחה:
רב נחמן בר יצחק אמר אלו ת״ח שממיתין עצמן על ד״ת כדר״ש בן לקיש דארשב״ל אין ד״ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר (במדבר יט יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל:
(דף נח) אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן ארבעים סאה קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר ר׳ ינאי ברבי ישמעאל אומר שלש קופות של ארבעים סאה במתניתא תנא מ׳ קופות של ג׳ ג׳ סאין ולא פליגי הא דרישא הא דדרעא אמר רבי אסי ד׳ קבין מוח נמצאו על אבן אחת עולא אמר ט׳ קבין אמר רב כהנא ואיתימא שילא בר מרי מאי קראה (תהלים קלז ח) בת בבל השדודה אשרי שישלם לך וגו׳ אשרי שיאחז ונפץ את עולליך אל הסלע (איכה ד ב) בני ציון היקרים המסלאים בפז מאי מסולאים בפז אילימא דהוו מחפי בפיזא והאמרי דבי רבי שילא תרתי מתקלי איסתירי פיזי נחות בעלמא חדא ברומי וחדא בכולי עלמא אלא שהיו מגנין את הפז ביופיין מעיקרא הוו חשובי דרומאי

נקטי בליוני דגושפנקא ומשמשי ערסייהו מכאן ואילך מייתי בני ישראל ואסרי בכרעי דפורייהו ומשמשי אמר ליה חד לחבריה הא היכא כתיבא א"ל (דברים כח סא) גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת אמר כמה מרחיקנא מדוכתא פלן אמר ליה אינגד פוסתא ופלגא א"ל אי מטאי לגביה לא איצטריכי לך. אמר רב יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל מאי דכתיב (איכה ג נא) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר ובכל אחד ואי היו בה ת' מלמדי תינוקות וכל אחד ואי היו לפניו ת' תינוקות של בית רבן וכשהיה אויב נכנס לשם היו דוקרין אותן בחוטריהן וכשגבר אויב ולכדום כרכום בספריהם והציתום באש:

ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניא שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר (ישעיה מב כד) מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק ואמר (שם) הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה בישראל ומנו רבי ישמעאל בן אלישע. אמר רב יהודה אמר רב מעשה בבנו ובבתו של רבי ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני אדונים לימים נזדווגו שניהם במקום אחד זה אמר יש לי עבד שאין כיפיו בכל העולם וזה אמר יש לי שפחה שאין בכל העולם כולו כיפיה אמרו בוא ונשיאם זה לזה ונחלק בולדות הכניסם לחדר זה ישב בקרן זוית וזו ישבה בקרן זוית זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים אשא שפחה וזאת אומרת אני כהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד ובכו כל הלילה כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה נשמתם ועליהם קונן ירמיה (איכה א) על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים:

א"ר שמעון בן לקיש מעשה באשה אחת וצפנת בת פניאל שמה צפנת שהכל צופים ביפיה בת פניאל בתו של כהן גדול ששימש לפני ולפנים שנתעלל בה שבאי כל הלילה למחר הלבישה ז' חלוקים והוציאה למכרה בא אדם אחד שהיה מכוער ביותר א"ל הראני את יפיה א"ל ריקה אם אתה רוצה ליקח קח שאין כיפיה בכל העולם כולו א"ל אעפ"כ הפשיטה ו' חלוקין ה' קרעתו ונתפלשה באפר אמרה לפניו רבש"ע אם עלינו לא חסת על קדושת שמך הגדול למה לא תחוס ועליה קונן ירמיה (ירמיה ו כו) בת עמי חגרי שק התפלשי באפר אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים כי פתאום יבא השודד עלינו עליך לא נאמר אלא עלינו כביכול עלי ועליך בא שודד:

אמר רב יהודה א״ר מ״ד (מיכה ב ב) ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו ושוליא תגרי הוה פעם אחת הוצרך רבו ללוות א״ל שגר אשתך אצלי ואלונה לך שיגר אשתו אצלו שהה עמה שלשה ימים קידם ובא אצלו אמר ליה אשתי ששגרתי לך היכן היא א״ל אני פטרתיה לאלתר ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך א״ל מה אעשה א״ל אם אתה שומע לעצתי גרשה א״ל כתובתה מרובה א״ל אני אלוך ותן לה כתובתה עמד זה וגרשה הלך הוא ונשאה כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפורעו א״ל בוא עשה עמי בחובך והיו הם יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהם והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהם ועל אותה שעה נתחתם גזר דין אמרי לה על שתי פתילות בנר אחד:

(דף נט) אמר רבה בריה דרבא איתימא רבי הלל בריה דרבי וולס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה יהושע הוה אלעזר והא הוה אלעזר הוה פנחס והא הוה פנחס הוו זקנים והא הוה שאול הוה שמואל הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שני קאמרי׳ והא הוה דוד עירא היאירי והא נח נפשיה כולהו שני קאמרי׳. והא הוה חזקיה הוה שבנא. הא איקטיל כולהו שני קאמרינן. והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה א״ר אחא בריה דרבא אף אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במ״א ולא והא הוה הונא בר נתן שאני הונא בר נתן דמיכף הוה כייף ליה לרב אשי:

משנה. אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום:

גמ׳. (ע״ב) מה״מ אמר רב מתנה דאמר קרא (דברים לא ט) ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו אנן לא ידעינן דכהנים בני לוי נינהו אלא כהן ברישא והדר לוי:

(דף ס ע״ב) מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום מ״ט אילימא משום כבוד והא האי שיפורא דהוה מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אביי ולבסוף בי רבא אלא משום חשדא:

(דף סא) ת״ר מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל ומבקרים חולי נכרים עם חולי ישראל וקוברים מתים נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום:

(דף סב) רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא א״ל חד לחבריה ניקום מקמיה. דבר אוריין הוא א״ל מקמי פלגאה ניקום אדהכי אתא איהו לגבייהו אמר להו שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי א״ל מנא לך דרבנן איקרי מלכים אמר להו דכתי׳

(משלי ח טו) בי מלכים ימלוכו וגו' אמרו ליה ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי אמר להו דאמר רב יהודה אמר רב מנין שכופלים שלום למלך שנאמר (ד"ה א' יב יט) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום שלום לך וגו' אמרו ליה לטעום מר מידי אמר להו הכי אמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו שנאמר (דברים יא טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת והדר ואכלת ושבעת:

פרק ו

(דף סז) תניא איסי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים. ר' מאיר חכם וסופר. ר' יהודה חכם לכשירצה. רבי טרפון גל של אגוזים. רבי ישמעאל חנות מיוזנת. ר"ע אוצר בלום. רבי יוחנן בן נורי קופת הרוכלים. רבי אלעזר בן עזריה קופה של בשמים. משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. רבי יוסי נימוקו עמו. רבי שמעון טוחן הרבה ומוציא קמעא תנא משכח קמעא ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין. וכן אמר רבי שמעון לתלמידיו בני שנו מדותי שמדותי תרומות מתרומות של ר"ע:

פרק ז

ע"ב רב עמרם חסידא כי הוו מצערי ליה בי ריש גלותא הוו מגנו ליה אתגלא למחר אמרו ליה מאי ניחא ליה למר דלייתו ליה אמר הני כל דאמינא להו מיפך אפכי אמר להו בישרא סומקא אגומרי וחמרא מרקא אייתו ליה אינהו בישרא שמינא אגומרי וחמרא חייא שמעה ילתא ומעיילא ליה לבי מסותא ומוקמא ליה במיא דבי מסותא עד דמהפכי מיא דבי מסותא והוו דמא וקאי בישריה פשיטי פשיטי רב יוסף איעסק בריחיא רב ששת איעסק בכשורי אמר גדולה מלאכה שמחממת את בעליה. א"ל ריש גלותא לרב ששת מ"ט לא סעיד מר גבן א"ל דלא מעלו עבדי דחשידי אאבר מן החי אמר ליה מי יימר א"ל השתא מחוינא לך א"ל לשמעיה זיל גנוב אייתי לי חדא כרעא מחיותא אייתי ליה אמר להו אהדמו לי הדמי דחיותא אייתו תלת כרעי אותיבו קמיה א"ל הא בעלת ג' רגלים הואי פסיק אייתו חדא מעלמא אותיבו קמיה א"ל לשמעיה איתביה נמי להך דידך אותבה אמר להו האי בת חמש רגלים הואי א"ל אי הכי ליעבדו קמיה דמר וליכול א"ל לחיי קריבו תכא קמיה ואייתו קמיה בישרא ואותיבו וקמיה וריסתנא דחנקא חמתא גששיה ושקלה כרכה בסודריה לבתר דאכיל אמרי ליה (דף סח) איגניב לן כסא דכספא בהדי דקא מעייני ואתי אשכחוה דכרוכה בסודריה אמרי ליה חזי מר דלא מיכל קא בעי אלא לצעורן אמר להו אנא מיכל אכלי וטעמי ביה טעמא דחיורא אמרי ליה חיורא לא עביד לן האידנא אמר להו בדקו בדוכתיה דאמר רב חסדא אוכמא בחיורא וחיורא באוכמתא

לקותא היא בדוק אשכחוה כי קא נפיק כרו ליה בירא ושדו ליה ציפתא עילויה ואמרי ליה ליתי מר לינח נחר ליה רב חסדא מאחוריה אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוקיך אמר ליה (ש"ב ב כא) נטה לך על ימינך או על שמאלך א"ל לשמעיה מאי קא חזית א"ל ציפתא דשדיא א"ל הדר מינה לבתר דנפק א"ל רב חסדא מנא הוה ידע מר א"ל חדא דנהר לי מר ועוד דפסק לי ינוקא פסוקא ועוד דחשידי עבדי דלא מעלו:

(קהלת ב ח) עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות. שרים ושרות אלו מיני זמר ותענוגות בני האדם אלו ברכות ומרחצאות שדה ושדות הכא תרגימו שדה ושדין במערבא אמרי שידתא. א"ר יוחנן ש' מיני שדים היו בשיחין ושידה עצמה איני יודע מה היא אמר מר הכי תרגימו שדה ושדתין שדה ושדתין למאי איבעי' ליה דכתיב (מ"א ו ז) והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה וגו' אמר להו לרבנן היכי אעביד אמרו ליה איכא שמירא דאייתי משה לאבני אפוד אמר להו היכי אשתכח אמר ליה אייתי שדה ושדתין כבשינהו אהדדי אפשר דידעי ומגלו לך אייתי שדה ושדתין כבשינהו אהדדי אמרי אנן לא ידעינן דילמא אשמדאי מלכא דשידי ידע אמר להו היכי איתיה אמרי ליה איתיה בטורא פלן כריא ליה בירא ומליא ליה מיא ומכסיא בטינרא והתימא בגושפנקי' וכל יומא סליק לרקיעא וגמר מתיבתא דרקיעא ונחית לארעא וגמר מתיבתא דארעא ואתי סייר ליה לגושפנקיה ומגלי ליה ושתי ומכסי לית וחתים ליה ואזיל:

שדריה ליה לבניהו בן יהוידע יהיב ליה שולשילתא דחקיק עלה שם ועזקתא דחקיק עלה שם וגבבי דעמרא וזיקי דחמרא אזל כרא בירא מתתאי ושפינהו למיא וסתמינהו בגבבי דעמרא וכרא בירא מעילאי דשפכינהו לחמרא וטמינהו סליק יתיב באילנא כי אתא סייריה לגושפנקא גלייה אשכחיה חמרא אמר כתיב (משלי כ א) לץ היין הומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם וכתיב (הושע ד יא) זנות יין ותירוש יקח לב לא אישתי כי צחי לא סגיא ליה אישתי רוה וגנא נחית אתא שדא ביה שולשילתא סתמיה כי איתער הוה קא מפרזל א"ל שמא דמרך עלך כי נקיט ליה ואתא מטא דקלא חף ביה שדייה מטא לביתא שדייה מטא גבי כובא דההיא ארמלתא נפקת איהי (ע"ב) איחננא ליה כפא לקומתיה מיני' איתבר בי' גרמא אמר היינו דכתיב (משלי כה טו) ולשון רכה תשבר גרם חזא סמיא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחיה חזא רויא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחי' חזא חדוותא דהוו קא מחדן לה בכה שמעיה לההוא גברא דהוה קאמר ליה לאושכפא עביד לי מסאני לשב שני אחיך חזא ההוא קסמא דהוה קסים אחיך:

כי מטא להתם לא עיילוה לגביה דשלמה עד תלתא יומי יומא קמא א"ל אמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה אמרו ליה אנסיה משתיא שקל לבינתא אותיב אחברתה אתו אמרו

ליה לשלמה א"ל הכי אמר לכו הדר אשקיוהו למחר אמר להו ואמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה אמרו ליה אנסיה מיכלא שקל לבינתא מחברתה אותבה אארעא אתו אמרו ליה לשלמה אמר להו הכי אמר לכו נגידו מיני מיכליה לסוף תלתא יומי עייל לקמיה שקל קניא ומשח ארבעה גרמידי ושדא קמיה א"ל מכדי כי מיית ההוא גברא לית ליה בהדין עלמא אלא ארבעה גרמידי השתא כבשתיה לכולי עלמא ולא שבעת עד דכבשת נמי לדידי א"ל לא קא בעינא מינך מידי בעינא דאיבנייה לבית המקדש וקא מיבעי לי שמירא א"ל לדידי לא מסר לי לשרא דימא מסירא ליה ולא יהיב ליה אלא לתרנגולא ברא דמהימן ליה אשבועתיה ומאי עביד ביה ממטי ליה לטורי דלית בהו ישוב ומנח להו אשינא דטורא ופקע טורא ומנקיט ומייתי ביזרני דאילנא ושדי התם והוי ישוב והיינו דמתרגמינן נגר מורא בדקו קינא דתרנגולא ברא דאית ליה בני וחפויה לקיניה זוגיתא חיורתי כי אתא בעי למיעל ולא מצי אזל אייתי שמירא ואותביה עילויה רמא ביה קלא שדייה שקליה אזל חנק נפשיה אשבועתיה:

א"ל בניהו מ"ט כי חזיתיה להההוא סמיא דהוה קא טעי באורחא אסיקתיה לאורחיה א"ל מכרזי עליה ברקיע דצדיק גמור הוא ומאן דעביד ליה ניחא נפשיה זכי לעלמא דאתי ומ"ט כי חזיתיה להההוא רויא דקא טעי באורחא אסיקתיה לאורחא א"ל מכרזי עליה ברקיע דרשע גמור הוא ועבדי ליה ניחא נפשיה כי היכי דליכליה לעלמא. מ"ט כי חזיתיה להההוא חדוותא בכית א"ל בעי מימת גברא בגו תלתין יומין ובעיא מינטר ליבם קטן תליסר שנין. מ"ט כי שמעתיה להההוא גברא דא"ל לאושכפא עביד לי מסאני לשב שנין אחיכת א"ל ההוא ז' יומי לית ליה מסאני לשב שני בעי מ"ט כי חזיתיה להההוא קסמא דהוה קסים אכיחת א"ל דהוה יתיב אבי גזא דמלכא לקסום מאי דאיכא תותיה תרחיה גביה עד דבנייה לבית המקדש יומא חד הוה קאי לחודיה א"ל כתיב (במדבר כג כב) כתועפות ראם לו ואמרינן כתועפות אלו מלאכי השרת ראם אלו השדים מאי רבותייכו מינן א"ל שקול שולשילתא מינאי והב לי עזקתך ואחוי לך רבותאי שקליה לשולשילתא מיניה ויהב ליה עזקתא בלעיה אותביה לחד גפיה ברקיע ולחד גפיה בארעא פתקיה ארבע מאה פרסי על ההיא שעתא אמר שלמה (קהלת א ג) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש (כי זה) וכתיב (שם ב י) וזה היה חלקי מכל עמלי מאי (כי) וזה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו היה מחזר על הפתחים כל היכא דמטי אמר (שם א) אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים. כי מטא גבי סנהדרין אמרו רבנן מכדי שוטא בחדא מלתא לא סריך מאי האי אמרי ליה לבניהו קא בעי לך מלכא לגביה אמר להו לא שלחו להו למלכוותא קאתי מלכא לגבייכו שלחו להו

אין קאתי שלחו להו בדקן בכרעיה שלחו להו במוקי קאתי וקא תבע להו בנדותייהו וקא תבע לה נמי לבת שבע אמיה אתיוה לשלמה והבו ליה עזקתא דחקיק עליה שם כי עייל חזייא פרח ואפי"ה הוה ליה ביעתותא מיניה והיינו דכתיב (שה"ש ג ח) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות. רב ושמואל חד אמר מלך והדיוט וחד אמר מלך והדיוט ומלך:

שלשה דברים מכחישין כחו של אדם ואלו הן פחד דרך ועון. פחד דכתיב (תהלים לח יא) לבי סחרחר עזבני כחי דרך דכתיב (שם קב כד) בדרך כחי קצר ימי עון דכתיב (שם לא יא) כשל בעוני כחי:

פרק ט

(דף פח) אמר רבי יהושע בן לוי לא חרבה ארץ ישראל עד שעבדו בה שבעה בתי דינין עבודה זרה ואלו הן ירבעם בן נבט ובעשה בן אחיה ואחאב בן עמרי ויהוא בן נמשי ופקח בן רמליהו ומנחם בן גדי והושע בן אלה שנאמר (ירמיה טו ט) אמללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעוד יומם וגו'. אמר רב אמי מאי קראה (דברים ד כה) כי תוליד בנים ובני בנים א"ל רב כהנא ורב אסי לרב כתיב ביה בהושע בן אלה (מ"ב יז ב) ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל וכתיב (שם) עליו עלה שלמנאסר וגו' אמר להו אותן פרדסיאות שהושיב ירבעם על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל בא הושע ובטלן ואעפ"כ לא עלו ישראל לרגל אמר הקב"ה אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשביה:

א"ר חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אר"ח דריש מרימר מ"ד (דניאל ט יד) וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' אלהינו וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהגלה גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב ביה בגלות יכניה (מ"ב כד טז) החרש והמסגר אלף חרש שבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין מסגר כיון שסוגרין שוב אינן פותחין וכמה אלף עולא אמר שהקדים שתי שנים (דברים ד) לונושנתם (ע"ב) אמר רב אחא בר יעקב ש"מ מהרה דמרי עלמא תמנין מאת וחמשין ותרתי הוא:

תניא היה רבי טרפון אומר כל מקום שאתה מוצא אגוריאות של עכו"ם אף ע"פ שדיניהם כדיני ישראל אי אתה רשאי להזקק להם שנא' (שמות כא א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם לפניהם ולא לפני עכו"ם ד"א לפניהם ולא לפני הדיוטות:

(דף צ) תניא היה רבי מאיר אומר כשם שיש דעות במאכל כך יש דעות בנשים יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו זו היא מדת פפא בן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו שותהו וזו היא מדת כל אדם שמדברת עם אחיה קרוביה ומניחה ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו וזו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע וטוה בשוק (ע"ב) ופרומה משני צדדיה ורוחצת עם בני אדם עם בני אדם ס"ד אלא במקום שבני אדם רוחצין זו מצוה מן התורה לגרשה שנאמר (דברים כד א) כי מצא בה ערות דבר וגו' ושלחה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר הכתוב קראו אחר לומר שאין זה בן זוגו של ראשון זה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו זכה שני ושלחה שנאמר (שם) ושנאה האיש האחרון וגו' ואם לאו קוברהו שנאמר (שם) או כי ימות האיש האחרון כדאי הוא במיתה שזה הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו (מלאכי ב טז) כי שנא שלח ר' יהודה אומר אם שנאתה שלח ר' יוחנן אומר שנאוי המשלח ולא פליגי הא בזווג ראשון הא בזווג שני דא"ר אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר (שם) וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר (אתה) בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך:

סליק מסכת גיטין

סוטה

פרק א

סוטה (דף ב) תניא רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין:

אמר רב שמואל בר יצחק כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה אמר הכי אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר (תהלים קכה ג) כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן וקשה לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר (שם סח ז) אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות (אל תקרי מוציא אלא כמוציא) איני והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלונית לפלוני לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני:

ע"ב אמר רב חסדא זנותא בביתא כקריא לשומשמי וא"ר (פפא) (חסדא) תוקפא בביתא כקריא לשומשמי אידי ואידי באתתא אבל בגברא לית לן בה:

ואמר רב חסדא בתחלה קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שרויה עם כל אחד ואחד שנאמר (דברים כג טו) כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך וכיון שחטאו היתה שכינה מסתלקת מהם שנאמר (שם) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדימתו ומוליכתו לפניו לעוה"ב שנאמר (ישעיה נח ח) והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך וכל העובר עבירה אחת בעולם הזה מלפפתו (ומוליכתו) ליום הדין שנאמר (איוב ו יח) ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו רבי אלעזר אומר קשורה בו ככלב שנאמר (בראשית לט י) ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה ליום הדין בעוה"ב:

(דף ד ע"ב) דרש רב זעירא זמנין אמר לה משמיה דרב אמי וזמנין אמר לה משמיה דר' אסי כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה שנאמר (משלי ו כו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ואשת איש נפש יקרה תצוד אמר רבא האי בעד אשה זונה עד ככר לחם בעד ככר לחם עד אשה זונה מיבעי' ליה אלא אמר רבא כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם ואינו מוצא אמר רב זריקא א"ר אלעזר כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. אמר רב חייא בר אשי אמר רב מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה. תנ"ה הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. א"ר אבהו כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר (יחזקאל ד יג) ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אשר אדיחם שם מאי (משלי ו כו) ואשת איש נפש יקרה תצוד.

א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל באשת איש שנאמר ואשת איש נפש יקרה תצוד אמר רבא האי נפש יקרה נפש גבוה מיבעי' ליה ועוד היא תצוד מיבעי' ליה אלא אמר רבא כל הבא על אשת איש אפי' למד תורה דכתיב בה (שם ג טו) יקרה היא מפנינים יקרה היא מכ"ג שנכנס לפני ולפנים אפילו הכי היא צדתו לדינה של גיהנם:

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל אדם שיש בו גסות הרוח כעובד עבודה זרה כתיב הכא (שם טז ה) תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם (דברים ז כו) ולא תביא תעבה אל ביתך ור' יוחנן דידיה אמר כאלו כופר בעיקר שנא' (שם ח יד) ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ר' חמא בר חנינא אמר כאילו בא על העריות כולם כתיב הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם (ויקרא יח כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ עולא אמר

כאילו בנה במה שנא' (ישעיה ב כב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תיקרי במה אלא במה:

מאי (משלי יא כא) יד ליד לא ינקה א"ר יוחנן (דף ה) אפילו עשה צדקה בסתר דכתיב (משלי כא יד) מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חימה עזה לא ינקה מדינה של גיהנם:

אזהרה לגסי הרוח מנין אמר רבא אמר זעירא מהכא (ירמיה יג טו) שמעו והאזינו אל תגבהו רב נחמן בר יצחק אמר מהכא (דברים ח יד) ורם לבבך ושכחת וכתיב (שם) השמר לך פן תשכח וכדרבי אבין א"ר אלעאי דא"ר אבין א"ר אלעאי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דר' אמי וזמנין אמר (דף ד) ליה משמיה דר' אסי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט שנאמר (איוב כד כד) רומו מעט יכול ישנו בעולם ת"ל (שם) ואיננו ואם חוזר בו נאסף מן העולם בזמנו שנא' (שם) והומכו בכל יקפצון כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו (בראשית כד) בכל (שם כז) מכל (שם לג) כל ואם לאו (איוב כד כד) וכראש שבלת ימלו מאי וכראש שבלת ימלו רב הונא ורב חסדא חד אמר כסאסאה דשבלתא וחד אמר כשבלתא עצמה בשלמא למ"ד כסאסאה דשבלתא היינו דכתיב וכראש שבלת ימלו אלא למ"ד כשבלתא עצמה מאי וכראש שבלת ימלו אמר רב אשי וכן תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוה גבוה הוא מלקט. (ישעיה נז טו) ואת דכא ושפל רוח רב הונא ורב חסדא חד אמר אתי דכא וה"א אני את דכא ומסתברא כמ"ד אני את דכא שהרי הקדוש ב"ה השרה שכינתו על הר סיני ולא גבה הר סיני למעלה אמר רב יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני:

א"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדע כאשרה כתיב הכא (ישעיה י לג) ורמי הקומה גדעים וכתיב התם (דברים ז ה) ואשריהם תגדעון. א"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנא' (ישעיה כו יט) הקיצו ורננו שוכני עפר שוכבי עפר לא נאמר אלא שוכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו. וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנא' (תהלים קלח ו) כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע. דרש רב עוירא ואיתימא רבי אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה ראה את השפל אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנאמר כי רם ה' ושפל יראה:

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר (תהלים קא ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו. ואיכא דמתני לה אמספרי להי"ר שנאמר

מלשני בסתר רעהו. א"ר אלכסנדרי כל מי שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קמעא עוכרתו שנאמר (ישעיה נז כ) והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קמעא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית דם עאכ"ו. א"ר חייא בר אשי אמר רב תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית אמר רב הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כסאסאה לשבלתא אמר רבא בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה. אמר ר"נ בר יצחק לא מינה ולא מקצתה מי זוטרא מ"ד ביה (משלי טז ה) תועבת ה' כל גבה לב:

אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעה אלא א"כ משים עצמו כבשר שנאמר (ישעיה סו כג) והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני אמר ה' א"ר זירא בשר כתיב ביה (ויקרא יג יח) ונרפא אדם לא כתיב ביה ונרפא. א"ר יוחנן אדם 'אפר 'דם 'מרה בשר 'בושה 'סרוחה 'רמה ואיכא דאמרי "בושה "שאול "רמה דכתיב בש"ן. אמר רב אשי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת שנאמר (שם יד נה) ולשאת ולספחת ואין שאת אלא לשון גבהות שנאמר (ישעיה ב יד) ועל כל ההרים הרמים ועל כל הגבעות הנשאות ואין ספחת אלא טפילה שנאמר (ש"א ב לו) ואמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכול פת לחם. א"ר יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה שבזמן שבהמ"ק קיים אדם מקריב מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר (תהלים נא יט) זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר (שם) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה:

וא"ר יהושע בן לוי כל השם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנא' (תהלים נ מג) ושם דרך אראנו בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם:

(דף ז) ת"ר אומרים לפניה דברי הגדה ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים כגון (איוב טו יח) אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם יהודה הודה ולא בוש מה היה בסופו זכה וירש חיי עולם הבא. ראובן הודה ולא בוש מה היה בסופו זכה וירש חיי עולם הבא. ומה שכרן מה שכרן כדקאמרינן אלא מה שכרן בעוה"ז (שם) להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם בשלמא יהודה אשכחן דאודי דכתיב (בראשית לח כו) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני אלא ראובן מנא לן דאודי דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים אמר רבש"ע מי גרם לראובן שיודה יהודה וזאת ליהודה מיד (שם) שמע ה' את קול יהודה על איבריה

לשפא ולא הוו קא מעיילין ליה למתיבתא דרקיע (שם) ואל עמו תביאנו לא הוה קא ידע למשקל ולמטרח בשמעתא בהדי רבנן (שם) ידיו רב לו לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא (שם) ועזר מצריו תהיה בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תשרף תמר אלא ראובן למה ליה דאודי והאמר רב ששת חציף עלי מאן דמפרש חטאיה. כי היכי דלא לחשדו אחוהי בהדיה:

גמ' אמר רב יוסף אע"ג דמדה בטיל עצמה במדה לא בטיל דאמר רב יוסף וכן תני ר' חייא מיום שחרב בית המקדש אע"ג שבטל סנהדרין ארבע מיתות לא בטלו. והא בטלו אלא דין ד' מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסו. מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או לסטין באין עליו. מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי:

תניא היה ר' מאיר אומר מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו שנאמר (ישעיה כז ח) בסאסאה בשלחה תריבנה אין לי אלא סאה מנין לרבות אפילו תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוקלא ת"ל (שם ט ד) כל סאון סואן ברעש ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפין לחשבון גדול ת"ל (קהלת ז כז) אחת לאחת למצוא חשבון וכן מצינו בסוטה שבמדה שמדדה בה מדדו לה:

וכי מאחר דנפקא ליה מאחת לאחת למצוא חשבון (ישעיה ט ד) כי כל סאון סואן ברעש למה לי לכמדה ומאחר דנפקא ליה מכי כל סאון סואן ברעש (שם כז ח) בסאסאה בשלחה תריבנה למה לי לכדרבי חיננא בר פפא דא"ר חיננא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שילוחה שנאמר בסאסאה בשלחה וגו' איני והאמר רבה ג' כוסות האמורות במצרים למה אחת ששתתה בימי משה ואחת ששתתה בימי פרעה נכה ואחת שעתידה לשתות עם חברותיה וכי תימא הנך אזדי והני אחריני נינהו והתניא א"ר יהודה מנימין גר המצרי היה לי חבר מתלמידי ר"ע אמר מנימין גר המצרי אני מצרי ראשון ונשאתי מצרית ראשונה אשיא לבני מצרית שניה כדי שיהא בן בני ראוי לבא בקהל אלא אי אתמר הכי אתמר א"ר חיננא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן המלך עד שעת שילוחו שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה. אמימר מתני לה להא דר' חיננא בר פפא אהא מאי דכתיב (מלאכי ג ו) כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם אני ה' לא שניתי לא הכיתי אומה ושניתי בה ואתם בני יעקב לא כליתם דכתיב (דברים לב כג) חצי אכלה בם חצי כלים והם אינם כלים. א"ר המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנאמר (איוב כ כב) במלאת שפקו יצר לו:

דרש רבי חיננא בר פפא מ"ד (תהלים לג א) רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה א"ת נאוה תהלה אלא נוה תהלה זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשי ידיהם דוד דכתיב (איכה ב ט) טבעו בארץ שעריה משה דאמר מר משנבנה מקדש ראשון נגנז אהל מועד קרסיו קרשיו בריחיו ועמודיו היכא אמר רב חסדא אמר אבימי תחת מחילות של היכל:

ת"ר סוטה נתנה עיניה במי שאינו שלה מה שבקשה לא ניתן לה ומה שבידה נטלו ממנה שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו מה שמבקש אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין הימנו (ע"ב) וכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו במי שאינו שלו מה שביקש לא ניתן לו ומה שבידו נטלו ממנו אמר הקב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה עכשיו (בראשית ג יד) ארור יהיה מכל הבהמה ומכל חית השדה אני אמרתי ילך בקומה זקופה עכשיו על גחונך תלך אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם עכשיו (שם) ועפר תאכל הוא אמר אהרוג אדם ואשא את חוה לפיכך (שם) ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה. וכן מצינו בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום ואדוניה ועוזיהו והמן שנתנו עיניהם במה שאינו שלהם מה שבקשו לא ניתן להם ומה שהיה בידם נטלו מהם:

משנה. שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנאמר (שופטים טז כא) ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו ולפי שבא על עשר פלגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונביות שנאמר (שם יח טו) ויסבו עשרה נערים נושאי כלי יואב ויכו את אבשלום ולפי שגנב שלש לבבות לב אביו ולב ב"ד ולב כל ישראל לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים שנאמר (שם יח יד) ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עודנו חי בלב האלה:

ת"ר שמשון בעיניו מרד שנאמר (שופטים יד ג) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנאמר (שם טז כא) ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו איני והא כתיב (שם יד) ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא כי תואנה הוא מבקש מפלשתים כי אזל מיהא בתר ישרות עיניו אזל. תניא רבי אומר שמשון תחלת קלקולו בעזה לפיכך לקה בעזה תחלת קלקולו בעזה דכתיב (שם טז א) וילך שמשון עזתה וירא שם אשה זונה לפיכך לקה בעזה דכתיב (שם) ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אותו עזתה והכתיב (שם יד א) וירד שמשון תמנתה וירא אשה בתמנתה תחלת קלקולו מיהא בעזה הוה:

(שופטים טז ד) ויהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה תנא רבי אומר אלמלא לא נקרא שמה דלילה ראויה היתה שתקרא דלילה דלדלה כחו דלדלה לבו

דלדלה מעשיו. דלדלה כחו דכתיב (שם) ויסר כחו מעליו דלדלה לבו דכתיב (שם) ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו. דלדלה מעשיו דאסתלק שכינה הימנו דכתיב (שם) והוא לא ידע כי ה' סר מעליו. ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו מנא ידעה א"ר חנן א"ר ניכרין דברי אמת אביי אמר ידעה באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה כיון דאמר לה (שם) כי נזיר אלהים אני אמרה השתא ודאי קושטא קאמר:

(שופטים יג כה) ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן א"ר אחא בר' חנינא אותו היום חלה נבואתו של יעקב אבינו דכתיב (בראשית מט יז) יהי דן נחש עלי דרך לפעמו א"ר יצחק דבי ר' אמי מלמד שהיתה רוח הקודש מקשקשת לפניו כזוג כתיב הכא לפעמו וכתיב התם (שמות כח לד) פעמון זהב ורמון. בין צרעה ובין אשתאול א"ר אסי צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו ועקרן שמשון וטחנן זב"ז (שופטים יג כה) והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים אמר ר' אחא בר' חנינא (דף י) הוחלה שבועתו של אבימלך שנאמר (בראשית כא כג) אם תשקר לי ולניני ולנכדי:

(שם ט) ויקרא שמשון אל ה' ויאמר ה' אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה גו' ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים אמר רב יהודה אמר רב אמר שמשון לפני הקב"ה רבש"ע זכור לי עשרים ושתים שנה ששפטי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום:

(שופטים טו ד) וילך שמשון וילכד שלש מאות שועלים מאי שנא שועלים אמר רבי איבו בר נגדי אמר רבי חייא בר אבא אמר שמשון יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו משבועתם. תניא אמר רבי שמעון החסיד בין כתפיו של שמשון ששים אמה היה שנאמר (שם טז ג) וישכב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי הלילה ויאחוז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח וישם על כתפיו תנא אין דלתות עזה פחותות משששים אמה:

אמר ר' יוחנן שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים שנאמר (בראשית מט טז) דן ידין עמו כאחד וגו' ואמר רבי יוחנן שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר (תהלים פד יב) כי שמש ומגן ה' אלהים אלא מעתה לא ימחק אלא מעין שמו של הקב"ה מה הקב"ה מגן על כל העולם כולו אף שמשון הגין כתרו על ישראל. ואמר רבי יוחנן בלעם חגר ברגלו אחת היה שנאמר (במדבר כג ג) וילך שפי שמשון חגר בשתי רגליו הוה שנאמר (בראשית מט יז) שפיפון עלי ארח:

תנו רבנן חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה וכולם לקו בהן שמשון בכחו שאול בצוארו אבשלום בשערו צדקיה בעיניו אסא ברגליו. שמשון בכחו דכתיב (שופטים טז יט) ויסר

כחו מעליו. שאול בצוארו דכתיב (ש"א לא ד) ויקח שאול את החרב ויפול עליה אבשלום בשערו דכתיב (ש"ב יח ט) ויחזק ראשו באלה. צדקיהו בעיניו דכתיב (מ"ב כה ז) ואת עיני צדקיהו עור. אסא ברגליו דכתיב (מ"א טו כג) רק לעת זקנתו חלה את רגליו וא"ר יהודה אמר רב שאחזתו פודגרא אמר ליה מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכא דמי פודגרא אמר ליה כמחט בבשר החי מנא ידע איכא דאמרי מיחש הוה הייש ביה ואיכא דאמרי מרביה שמיע ליה ואיכא דאמרי (תהלים כה יד) סוד ה' ליריאיו ובריתו להודיעם. דרש רבא מפני מה נענש המלך אסא מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנאמר (מ"א טו כב) והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי מאי אין נקי אמר רב יהודה אמר רב אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה:

כתיב (שופטים יד א) וירד שמשון תמנתה וכתיב (בראשית לח יג) הנה חמיך עולה תמנתה אמר רבי אלעזר שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה ר' שמואל בר נחמני אמר תרתי תמנת הוה חדא בירידה וחדא בעליה רב פפא אמר חדא תמנת הואי דאתי מהאי גיסא ירידה ודאתי מהאי גיסא עליה כגון וורידנא ובי בארי ושוקא דנרש. (שם) ותשב בפתח עינים אמר רבי אלכסנדרי מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו מקום שכל עינים מצפות לראותה רבי יוחנן אמר מקום הוא ששמו עינים וכן הוא אומר (יהושע טו לד) תפוח והעינם:

(בראשית כא לג) ויטע אשל בבאר שבע אמר ריש לקיש מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר פרדס וחד אמר פונדק בשלמא למ"ד פרדס היינו דכתיב ויטע (אשל בבאר שבע ואמר ריש לקיש שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים) אלא למ"ד פונדק מאי ויטע כדכתיב (דניאל יא מה) ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש (בראשית כא לג) ויקרא שם בשם ה' אל עולם אמר ריש לקיש אל תיקרי ויקרא (ע"ב) אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם שמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל אל עולם אכלתם הודו וברכו למי שאמר והיה העולם:

(בראשית לח טו) ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה משום דכסתה פניה חשובה לזונה א"ר אלעזר שכסתה פניה בבית חמיה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל כלה שצנועה בבית חמיה זוכה ויוצאים ממנה מלכים ונביאים מנלן מתמר נביאים דכתיב (ישעיה א א) חזון ישעיהו בן אמוץ מלכים מדוד וא"ר לוי דבר זה מסורת בידנו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים הוו. (בראשית לח כה) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה היא מתוצאת מיבעי' ליה א"ר אלעזר לאחר שנמצאו סימניה בא סמאל ורחקן בא גבריאל

וקרבן והיינו דכתיב (תהלים נו א) למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם א"ר יוחנן לאחר שנתרחק סימניה נעשית כיונה אלמת. לדוד מכתם שיצא הימנה דוד שמך ותם לכל ר"א מכתם שהיה מכתו תמה שנולד כשהוא מהול ד"א מכתם כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה כך בגדולתו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה. (בראשית לח כח) והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותימר ליה מימר א"ר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנא לן מתמר. (שם) הכר נא א"ר חמא בר חנינא בהכר בשר לאביו בהכר בשרוהו (שם לז לג) הכר נא הכתנת בנך היא אם לא בהכר בשרוהו הכר נא למי החותמת והפתילים הכר נא אין נא אלא לשון בקשה אמרה לו בבקשה ממך הכר נא בוראך ואל תעלים עינך ממני. (שם לח) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני היינו דאמר ר' חמא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא יוסף שקדש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא דכתיב (תהלים פא ו) עדות ביהוסף שמו יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה כיון שהודה ואמר צדקה ממני יצתה בת קול ואמרה אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור מאן נינהו חנניה מישאל ועזריה. צדקה ממני מנא ידע יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים. (בראשית לח כו) ולא יסף עוד לדעתה אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי כיון שידעת שוב לא פסק ממנה כתיב הכא ולא יסף עוד לדעתה וכתיב התם (דברים ה יט) קול גדול ולא יסף:

פיסקא. אבשלום נתגאה בשערו וכו'. ת"ר אבשלום בשערו מרד שנא' (ש"ב יד כה) וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום ובגלחו את ראשו והיה מקץ לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך. תנא אבן שאנשי טבריא ואנשי ציפורי שוקלין בה לפיכך נתלה כשערו שנאמר (שם טו ט) ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה שקל כפסירא בעא למפסקיה תנא דבי רבי ישמעאל באותה שעה ראה גיהנם נבקעה מתחתיו. (שם יט א) וירגז המלך ויעל על עלית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני אבשלום מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום בני בני. הני תמניא זמני בני למה ז' דאסקיה מז' מדורי גיהנם אידך א"ד דקריב

רישיה לגביה גופיה וא"ד דאתייה לעלמא דאתי. (שם יח יח) ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה. מאי לקח אמר ר"ל שלקח מקח רע לעצמו (שם) את מצבת אשר בעמק המלך א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של מלכו של עולם (דף יא) שנאמר (ש"ב יב יא) הנני מקים עליך רעה מביתך כיוצא בדבר אתה אומר (בראשית לז יד) וישלחהו מעמק חברון א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון שנאמר (שם טו יג) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם. כי אמר אין לי בן ולא הוו ליה בני והכתיב (ש"ב יד כז) וילדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת ושמה תמר א"ר יצחק בר אבדימי שלא היה לו בן הגון למלכות רב חסדא אמר גמירי כל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו ואיהו קלייה לדיואב דכתיב (שם) ויאמר אל עבדיו ראו חלקת יואב אל ידי ולו שם שעורים לכו והציתוה וגו':

(דף ט ע"ב) משנה. וכן לענין הטובה מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר (שמות ב ד) ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה כל ישראל ז' ימים במדבר שנאמר (במדבר יב טו) ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים יוסף זכה לקבור את אביו אין באחיו גדול מיוסף שנאמר (בראשית נ ז) ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל עמו גם רכב גם פרשים מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה. משה זכה בעצמות יוסף אין גדול ממנו בישראל שנאמר (שמות יג יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא שכינה שנאמר (דברים לד ו) ויקבור אותו בגי. ולא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר (ישעיה נח ח) והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך:

(דף יא) פיסקא וכן לענין הטובה מרים וכו' מי דמי התם שעתא חדא הכא ז' יומי אמר אביי אימא ולענין הטובה אינו כן א"ל רבא והא וכן לענין הטובה קתני אלא אמר רבא ה"ק וכן לענין הטובה דבאותה מדה ולעולם מדה טובה מרבה ממדת פורעניות (שמות ב ד) ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו א"ר יצחק פסוק זה כולו על שם שכינה נאמר ותתצב דכתיב (ש"א ג י) ויבא ה' ויתיצב ויקרא כפעם בפעם. אחותו (משלי ז ד) אמור לחכמה אחותי את. מרחוק (ירמיה לא ב) מרחוק ה' נראה לי. לדעה (ש"א ב ג) כי אל דעות ה'. מה (דברים י יב) מה ה' אלהיך שואל מעמך. יעשה (ש"א כה כח) יעשה ה' לאדוני בית נאמן. לו (שופטים ו כג) ויקרא לו ה' שלום:

(שמות א ח) ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו מ"ד חדש ממש דכתיב חדש ומ"ד שנתחדשו

גזירותיו דלא כתיב וימת וימלך. ומאי אשר לא ידע את יוסף דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה. (שם) ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. תנא הוא התחיל בעצה תחלה שנאמר ויאמר אל עמו לפיכך לקה הוא תחלה שנאמר (שם ז כט) ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים (שם א י) הבה נתחכמה לו להם מיבעי' ליה אמר ר' חמא ברבי חנינא בואו ונתחכמה למושיען של ישראל במה נדונם נדונם באש כתיב (ישעיה סו טז) כי באש נשפט נדונם בחרב (שם) ובחרבו את כל בשר בואו נדונם במים שכבר נשבע שאינו מביא מבול לעולם שנאמר (שם נד ט) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ והם אינם יודעים שעל כל העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא א"נ הוא אינו מביא אבל הם באים ונופלים לתוך המים וכה"א (שמות יד כז) ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים והיינו דא"ר אלעזר מ"ד (שם יח יא) כי בדבר אשר זדו עליהם בקדרה שבשלו נתבשלו מאי משמע דהאי זדו לישנא דקדירה הוא דכתיב (בראשית כה כט) ויזד יעקב נזיד. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ג' היו באותה עצה בלעם איוב ויתרו. בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, יתרו שברח זכו מבני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר (דה"א ב נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב (שופטים א טז) ובני קיני חותן משה. (שמות א י) ונלחם בנו ועלה מן הארץ ועלינו מיבעי' ליה א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים. (שם) וישימו עליו שרי מסים עליהם מיבעי' ליה תנא משום רבי אלעזר ברבי שמעון אמרו מלמד שהביאו מלבן ותלו לו לפרעה בצוארו וכל אחד מישראל שאמר להם איסטניס אני אומרים לו כלום איסטניס אתה יותר מפרעה. שרי מסים דבר שמשים לבנים (שם) למען ענותו בסבלותם ענותם מיבעי' ליה למען ענותו לפרעה בסבלותם דישראל. (שם) ויבן ערי מסכנות לפרעה רב ושמואל חד אמר שמסכנות את בעליהם וחד אמר שממסכנות את בעליהם דאמר מר כל מי שעוסק בבנין מתמסכן (שם) את פתום ואת רעמסס רב ושמואל חד אמר פתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס שראשון ראשון מתרוסס. וחד אמר רעמסס שמה ולמה נקרא שמה פתום שראשון ראשון פי תהום בולעו. (שם) וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ כן רבו וכן פרצו מיבעי' ליה אמר ר"ש בן לקיש רה"ק מבשרתן כן ירבה וכן יפרוץ (שם) ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך רבי אלעזר אמר בפה רך רבי שמואל בר נחמני אמר בפריכה (שם) וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה אמר רבא בתחלה בחומר ובלבנים ולבסוף ובכל עבודה בשדה (שם) את כל עבודתם

אשר עבדו בהם בפרך אמר רבי שמאל בר נחמני אמר רבי יונתן שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים ולמ"ד נמי התם בפה רך הכא ודאי בפריכה:

דרש ר' עקיבא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים שבשעה שיוצאות לשאוב מים מזמן להם הקב"ה דגים קטנים בכדיהם ושאבות מחצה מים ומחצה דגים ובאות ושופתות שתי קדרות אחת של חמין ואחת של דגים ומוליכות אותן אצל בעליהן לשדה ומרחיצות אותם וסכות אותם ומאכילות אותם ומשקות אותם ונזקקות להם בין שפתים שנאמר (תהלים סח יד) אם תשכבון בין שפתים בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים שנאמר (שם) כנפי יונה נחפה בכסף אברותיה בירקרק חרוץ וכיון שמתעברות באות לבתיהם וכיון שמגיע זמן מולדיהם הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח שנאמר (שה"ש ח ח) תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך והקב"ה שולח מלאך מן השמים ומנקר אותם ומשפר אותם כחיה זו שמשפרת את הולד שנאמר (יחזקאל טז ד) ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת והתחל לא חתלת ונותן להם שני עגלים אחד של דבש ואחד של שמן שנאמר (דברים לב יג) ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור וכיון שמכירים בהם המצרים באים עליהם להרגם ונעשה להם נס ונבלעים בקרקע ומביאים שוורים וחורשים על גבם שנאמר (תהלים קכט ג) על גבי חרשו חורשים ולאחר שהולכים מבצבצים ויוצאים כעשב השדה שנאמר (יחזקאל טז ז) רבבה כצמח השדה נתתיך גו' ולאחר שמתגדלים באים עדרים עדרים לבתיהם שנאמר (שם) ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירוהו תחלה שנאמר (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו:

(שם א טו) ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות רב ושמואל חד אמר אשה ובתה וחד אמר כלה וחמותה מאן דאמר אשה ובתה יוכבד ומרים ומאן דאמר כלה וחמותה יוכבד ואלישבע תניא כמ"ד אשה ובתה דתניא שפרה זו יוכבד ולמה נקרא שמה שפרה שמשפרת את הולד. ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל בימיה. פועה זו מרים ולמה נקרא שמה פועה שהיתה פועה לולד ד"א שהיתה פועה ברוח הקודש ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל. ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים מאי אבנים אמר ר' יוחנן סימן גדול מסר להן. (שמות ל) אם בן הוא והמתן אותו ואם בת היא וחיה אמר ר' חנינא סימן גדול מסר להן בן פניו למטה בת פניה למעלה. (שם) ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן ותחיין את הילדים תנא לא דיין שלא המיתו אותם אלא שהיו מספקות להם מים ומזון. (שם) ותאמרן המילדות אל פרעה כי

לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה מאי חיות אילימא חיות ממש אטו חיה לא צריכה חיה אחריתי לאולודה אלא אמרו לו אומה זו כחיה נמשלת יהודה (בראשית מט ט) גור אריה יהודה דן (שם) יהי דן נחש עלי דרך (שם) נפתלי אילה שלוחה (שם) יששכר חמור גרם יוסף (דברים לג יז) בכור שורו הדר לו (שם) בנימין זאב יטרף דכתיב ביה כתיב ביה דלא כתיב ביה כתיב ביה (יחזקאל יט ב) ואמרת מה אמך לביא בין אריות רבצה בתוך כפירים רבתה גוריה:

(שמות א כא) ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים רב ולוי חד אמר בתי מלכות וחד אמר בתי כהונה ולויה. מ"ד בתי כהונה ולויה אהרן ומשה ומ"ד בתי מלכות נמי ממרים קאתי דכתיב (ד"ה א ב יט) ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתיב (ש"א יז כב) ודוד בן איש אפרתי (ד"ה א ב יט) וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון בן חצרון (במדבר יג ו) בן יפונה הוא בן שפנה מעצת מרגלים ואכתי בן קנז הוא דכתיב (יהושע טו יז) וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב הקטן ממנו אמר רבא חורגיה דקנז הוה (דף יב) דיקא נמי דכתיב הקנזי ש"מ עזובה זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה שהכל עזבוה הוליד והלא מניסיב הוה נסיב לה א"ר יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה. יריעות שהיו פניה דומות ליריעות ואלה בניה אל תקרי בניה אלא בוניה ישר שיישר את עצמו. ושובב ששיבב את יצרו וארדון שרידה את יצרו וא"ד על שהיו פניה דומות לורד. (ד"ה א ד ה) ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה לא חלאה ולא נערה הואי אלא בתחלה חלאה ולבסוף נערה (שם) ובני חלאה צרת וצחר ואתנן צרת שנעשית צרה לחברותיה צהר שהיו פניה דומות כצהרים אתנן שכל הרואה אותה מוליך אתנן לאשתו:

(שמות א כב) ויצו פרעה לכל עמו לאמר א"ר יוסי ברי חנינא אף על עמו גזר וא"ר יוסי ברבי חנינא שלש גזירות גזר בתחלה (שם) אם בן הוא והמתן אותו ואח"כ היאורה תשליכוהו ולבסוף אף על עמו גזר:

(שמות ב א) וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי להיכן הלך א"ר יהודה בר זבינא שהלך בעצת בתו. תנא עמרם גדול הדור היה כיון שגזר פרעה כל הבן היאורה תשליכוהו אמר לשוא אנו עמלים עמד וגרש את אשתו עמדו כולם וגרשו נשותיהם אמרה לו בתו אבא קשה גזירתך יותר משל פרעה הרשע שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות פרעה לא גזר אלא בעולם הזה ואתה גזרת בעוה"ז ולעוה"ב פרעה רשע הוא ספק גזרתו מתקיימת ספק אין מתקיימת ואתה צדיק ודאי גזרתך מתקיימת שנאמר (איוב כב כח) ותגזר אומר ויקם לך עמד והחזיר את אשתו עמדו כולם והחזירו

נשותיהם ויקח ויחזיר מיבעי׳ ליה אמר ר״י בר זבינא שעשה לה מעשה לקוחין הושיבה באפריון ואהרן ומרים מרקדין לפניהם ומלאכי השרת אומרים (תהלים קיג ט) אם הבנים שמחה. את בת לוי אפשר בת מאה ושלשים שנה היתה דא״ר חמא בר חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות שנאמר (במדבר כו נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים וקרי לה בת א״ר יהודה בר ביזנא שנולדו בה סימני נערות:

שם ותרא אותו כי טוב הוא תניא ר״מ אומר טוב שמו רבי יהודה אומר טוביה שמו ר׳ נחמיה אומר הגון לנביאות אחרים אומרים נולד כשהוא מהול וחכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית אורה כתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא וכתיב התם (בראשית א ד) וירא אלהים את האור כי טוב. (שמות ב ב) ותצפנהו שלשה ירחים דלא מנו לה מצרים אלא משעה דאהדרה והיא הוה מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא. (שם) ולא יכלה עוד הצפינו אמאי תצפני׳ ותיזיל אלא כל היכא דשמעי מצראי דמתיליד ינוקא ממטו ינוקא ומעוו התם כי היכי דלשמע לקלייהו ונערי בהדייהו דכתיב (שה״ש ב טו) אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים:

(שמות ב׳:ג׳) ותקח לו תבת גמא מאי שנא גמא אמר רבי אלעזר מכאן לצדיקים שממונם חביב עליהם יותר מגופם וכל כך לפי שאין פושטים ידיהם בגזל ר״ש בר נחמני אמר דבר רך שיעמוד בפני דבר רך ובפני דבר קשה (שם) ותחמרה בחמר ובזפת תנא חמר מבפנים וזפת מבחוץ שלא יריח אותו צדיק ריח רע. (שם) ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאור ר״א אומר ים סוף ר״ש בר נחמני אמר (ע״ב) אגם דכתיב (ישעיה יט ו) קנה וסוף קמלו:

ע״ב ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור (שמות ב ה) א״ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מלמד שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה וכן הוא אומר (ישעיה ד ד) אם רחץ ה׳ את צואת בנות ציון (שמות ב ה) ונערותיה הולכות על יד היאור א״ר יוחנן אין הליכה זו אלא לשון מיתה וכן הוא אומר (בראשית כה לב) הנה אנכי הולך למות. (שמות ב ה) ותרא את התבה בתוך הסוף כיון דחזו דקבעי לאצולי למשה אמרו לה גברתנו מנהגו של עולם מלך ב״ו גוזר גזרה אם אין כל העולם מקיימין אותה בניו ובני ביתו מקיימין אותה ואת עוברת על גזרת אביך בא גבריאל וחבטן בקרקע. (שם) ותשלח את אמתה ותקחה ר׳ יהודה ורבי נחמיה חד אמר ידה וחד אמר שפחתה הא אמרת בא גבריאל וחבטן בקרקע דשייר לה חדא דלאו אורח ארעא דבת מלכים למיקם לחודה ולמאן דאמר ידה לכתוב

ידה הא קא משמע לן דאשתרבב אשתרבובי דאמר מר וכן אתה מוצא בשיני רשעים שנאמר (תהלים ג ח) שני רשעים שברת ואמר ריש לקיש אל תקרי שברת אלא שרבבת: (שמות ב ו) ותפתח ותראהו את הילד ותרא מבעי' ליה אמר ר' יוסי ברי חנינא מלמד שראתה שכינה עמו. (שם) והנה נער בוכה קרי לו ילד וקרי לו נער תנא הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום אלא מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים כתיבה אמרה שמא לא אזכה לחופתו (שם) ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה מנא ידעה אמר ר' יוסי ברבי חנינא מלמד שראתה אותו מהול. זה א"ר יוחנן מלמד שנתנבאה שלא מדעתה זה נופל ואין אחר נופל והיינו דא"ר אליעזר מאי דכתיב (ישעיה י יט) וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים וחמהגים צופים ואינם יודעים מה צופים מהגים ואינם יודעים מה מהגים ראו שמושיעם של ישראל במים הוא לוקה עמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כיון דשדייהו למשה במיא אמרו תו לא קא חזינן כי ההוא סימנא בטלו לגזרתייהו והם אינם יודעים שעל מי מריבה הוא לוקה והיינו דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב (במדבר כ יג) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל המה שראו אצטגניני פרעה וטעו היינו דקאמר משה (שם יא כא) שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו אמר להם משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם:

אמר רב חנינא בר פפא אותו היום עשרים ואחד בניסן היה. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לומר לפניך שירה על הים ביום זה ילקה ביום זה. רבי אחא ברי חנינא אמר אותו היום ששה בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה בהר סיני ביום זה ילקה ביום זה בשלמא למאן דאמר בששה בסיון משכחת לה ג' ירחי דאמר מר בז' באדר נולד משה בז' באדר מת משה משבעה באדר ועד ששה בסיון תלתא ירחי הוו אלא למאן דאמר בכ"א בניסן היכי משכחת לה אותה שנה מעוברת היתה רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם:

(שמות ב ז) ותאמר אחותו אל בת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות ותינק לך את הילד מאי שנא מעבריות מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא ינק אמר הקב"ה פה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא והיינו דכתיב (ישעיה כח ט) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים למי יורה דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב ולעתיקי משדים. (שמות ב) ותאמר לה בת פרעה לכי ותלך העלמה א"ר אלעזר מלמד שהלכה בזריזות כעלמה רבי שמואל בר נחמני אמר שהעלימה את דבריה. (שם) ותאמר לה בת פרעה הילכי את הילד הזה אמר ר' חמא בר

הנינא מתנבאה ואינה יודעת מה מתנבאה הילכי הי שליכי. (שם) ואני אתן את שכרך אמר רב חמא בר חנינא לא דיין לצדיקים שמחזירים להם אבידתן אלא שנותנים להם שכר עמה שנאמר ואני אתן את שכרך:

(שמות טו כו) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה אחות אהרן ולא אחות משה אמר רב עמרם מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן (דף יג) ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל וכיון שנולד משה נתמלא כל הבית אורה עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתך וכיון שהטילוהו ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתך והיינו דכתיב (שם ב ד) ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יהא בסוף נבואתה:

פיסקא. יוסף זכה לקבור את אביו וכו' מ"ש מעיקרא דכתיב (בראשית נ ז) ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה והדר וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו ומ"ש לבסוף דכתיב (שם) וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו לקבור את אביו אמר רבי יוחנן בתחלה עד שלא ראו בכבודן של ישראל לא נהגו בהן כבוד ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהם דכתיב (שם) ויבאו עד גרן האטד וכי גרן יש לה לאטד א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפין לו אטד שבאו שם בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה תנא כולם למלחמה באו כיון שראו כתרו של יוסף שתלוי בארונו של יעקב נטלו כולם כתריהם ותלאום בארונו של יעקב תנא ל"ו כתרים נתלו בארונו של יעקב:

ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד תנא אפילו סוסים ואפילו חמורים כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו וקא מעכב אמר להו (שם) ממרא קרית הארבע היא חברון א"ר יצחק קרית ארבע ד' זוגות היו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה. איהו קברה ללאה בדידיה והאי דפייש דידי הוא אמרו ליה זבינתה אמר להו נהי דזביני בכירותא פשיטותא מי זביני אמרו ליה אין דכתיב (שם נ ה) בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה אמר להו הבו לי איגרתא אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא ומאן ניזיל ניזיל נפתלי דקליל כאילתא דכתיב (שם מט כא) נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר א"ר אבהו א"ת אמרי שפר אלא אמרי ספר חושים בן דן תמן הוה ויקירן ליה אודניה אמר להו מאי האי אמרו ליה קא מעכב האי עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים אמר להו ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון שקל קולפא מחייה אריסיה נתרין עיניה נפלן אכרעא דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך והיינו דכתיב (תהלים נח

י) ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה דכתיב (בראשית כז מה) למה אשכל גם שניכם יום אחד ואע"ג דמיתתן ביום אחד לא הואי קבורתם מיהא ביום אחד הואי. ואי לא איעסק ביה יוסף אחיו לא הוו מעסקי ביה והכתיב (שם נ יג) וישאו אותו בניו ארצה כנען אמרו הניחו לו כבודו במלכים יותר מבהדיוטות:

פיסקא. מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה תנו רבנן בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצות שנאמר (משלי י ח) חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבט ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור הלך משה אצלה א"ל כלום את יודעת היכן יוסף קבור אמרה לו ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו הלך משה ועמד על שפת הנילוס אמר יוסף הגיע עת שנשבע הקב"ה לגאול את ישראל והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה את עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקים משבועתך מיד צף ארונו של יוסף ואל תתמה האיך ברזל צף שהרי כתיב (מ"ב ו ה) ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים ויצעק ויאמר אהה אדוני והוא שאול וגו' וישלך שמה ויצף הברזל והלא דברים ק"ו ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של משה צף הברזל מפניו מפני משה רבינו אעכ"ו רבי נתן אומר בקברניט של מלכים היה קבור הלך משה ועמד על קברניט של מלכים אמר יוסף הגיע עת שנשבע הקדוש ברוך הוא לגאול את ישראל והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה את עצמך מוטב ואם לאו הרי אני מנוקים משבועתך באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף נטלו משה והביאו אצלו וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היה ארונו של יוסף וארון של שכינה מהלכין זה עם זה והיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של שתי ארונות הללו אמרו אחד של מת ואחד של שכינה אמרו וכי דרכו של מת להלך עם שכינה אמרו (ע"ב) קיים זה מה שכתוב בזה. ואי לא איעסק ביה משה לא הוו מיעסקו ביה ישראל והכתיב (יהושע כד לב) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם ותו אי לא איעסקו ביה ישראל בניו לא הוו מיעסקי ביה והכתיב (שם) ויהיו לבני יוסף לנחלה אמרו הניחו לו כבודו במרובים יותר מבמועטים ותו אמרו הניחו לו כבודו בגדולים יותר מבקטנים קברו בשכם מאי שנא בשכם (אמרו) משכם גנבוהו ולשכם נחזיר אבדה קשיא קראי אהדדי כתיב (שמות יג יט) ויקח משה את עצמות יוסף כי השבע השביע וגו' וכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם א"ר חמא ברבי חנינא כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו

מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו ר' אלעזר אומר אף מורידין אותו מגדולתו דכתיב (בראשית לח א) ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו רבי שמואל בר נחמני אמר אף קובר אשתו ובניו שנאמר (שם) ותמת בת שוע אשת יהודה וכתיב (שם) וימת ער ואונן:

אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נקרא יוסף עצמות בחייו מפני שלא מיחה בכבוד אביו דקא אמרי ליה עבדך אבינו ולא מיחה ולא אמר להו מידי. וא"ר יהודה ואיתימא ר' חמא ברבי חנינא מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות (בראשית לט א) ויוסף הורד מצרימה א"ר אלעזר אל תקרי הורד אלא הוריד שהוריד אצטגניני פרעה מגדולתם.

פיסקא. מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה שנאמר (דברים לד ו) ויקבור אותו בגי מול בית פעור ע"כ. (שם ז) ויאמר ה' אלי רב לך א"ר לוי ברב בישר ברב בישרוהו ברב בישר דכתיב (במדבר טז ז) רב לכם בני לוי ברב בישרוהו רב לך ד"א רב לך יש לך רב ומנו יהושע ד"א רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן וכל כך למה תנא דבי ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא. (דברים לא ב) ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום ומת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש שנאמר (שמות כג) את מספר ימיך אמלא. לא אוכל עוד לצאת ולבא מאי לצאת ולבא אילימא לצאת ולבא ממש והכתיב (דברים לד ז) ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס לחה וכתיב (שם) ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ותניא שתים עשרה מעלות היו שם ופסעם משה בפסיעה אחת אמר רב שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתתמו ממנו מעינות החכמה. (שם לא יד) וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד תנא אותה שבת שבת של דיוזגי היתה ניטלה רשות מזה וניתנה לזה:

תניא אמר רבי יהודה אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו היכן משה מת בחלקו של ראובן דכתיב (דברים לד א) ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ונבו בחלקו של ראובן קיימא דכתיב (במדבר לב לז) ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים ואת נבו ואת בעל מעון (נבו ששם מתו ג' נביאים משה אהרן ומרים) והיכן משה קבור בחלקו של גד דכתיב (דברים לג כא) וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון מחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי ארבעה מילין אותן ארבעה מילין מי הוליכו מלמד שהיה משה מת מוטל בכנפי שכינה ומלאכי השרת אומרים (שם) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל

והקב"ה מאי אמר (תהלים צד טז) מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און ושמואל אמר (קהלת ח א) מי כהחכם ומי יודע פשר דבר ורבי יוחנן אמר (איוב כח יב) והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה ורב נחמן בר יצחק אמר (דברים לד ה) וימת שם משה עבד ה'. סמליון אמר וימת שם משה ספרא רבא דישראל:

תניא רבי אליעזר הגדול אומר שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל היה בת קול משמיע ואמר וימת משה ספרא רבא דישראל וי"א לא מת משה כתיב הכא וימת שם משה וכתיב התם (שמות לד כח) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש (דברים לד ו) ויקבור אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור א"ר ברכיה סימן בתוך סימן ואפי' הכי ולא ידע איש את קבורתו וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל (דף יד) גסטרא של בית פעור הראונו היכן משה קבור עמדו למעלה נדמה להם למטה למטה נדמה להם למעלה נחלקו לשתי כתות אותם העומדים למעלה נדמה להם למטה אותם העומדים למטה נדמה להם למעלה לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה א"ר חמא ברבי חנינא אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור כתיב הכא ולא ידע איש את קבורתו וכתיב התם (שם לג א) וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים וא"ר רמא בר חנינא מפני מה נקבר משה רבינו מול בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור:

שם וא"ר חמא ב"ח מאי דכתיב (שם יג) אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלוך אחרי שכינה והלא כבר נאמר (שם ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא אלא הלך אחרי מדותיו של הקב"ה מה הוא הלביש ערומים דכתיב (בראשית ג כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אף אתה הלבש ערומים הקדוש ברוך הוא ביקר חולים דכתיב (שם יח א) וירא אליו ה' באלוני ממרא אף אתה בקר חולים. הקב"ה קבר מתים דכתיב (דברים לד ו) ויקבור אותו בגיא אף אתה קבור מתים. הקב"ה נחם אבלים דכתיב (בראשית כה יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו אף אתה נחם אבלים ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם רב ושמואל ח"א דבר הבא מן העור וחד אמר דבר שהעור נהנה בו. דרש רבי שמלאי תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה ג"ח תחלתה ג"ח דכתיב (שם ג כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וסופה גמילות חסדים דכתיב ויקבור אותו בגי:

דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה היה צריך או לשבוע מטובה היה צריך אלא כך אמר משה רבינו הרבה מצות נצטוו ישראל שאינם מתקיימות אלא בארץ אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו על ידי אמר לו הקב"ה כלום

אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם שנאמר (ישעיה נג יב) לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע לכן אחלק לו ברבים שאני מחלק לו שכר שלם שמא תאמר כאחרונים ולא כראשונים ת"ל ואת עצומים יחלק שלל כאברהם יצחק ויעקב שהיו עצומים בתורה ובמצות. תחת אשר הערה למות נפשו שמסר עצמו למיתה שנאמר (שמות לג לב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. ואת פושעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר. והוא חטא רבים נשא שיכפר על מעשה העגל ולפושעים יפגיע שבקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר (ירמיה ז טז) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי:

פרק ב

(דף יז) דרש רבי עקיבא איש ואשה זכו שכינה ביניהם לא זכו אש אוכלתן אמר רבא והאשה עדיפא מהאיש מאי טעמא האי מצרף והאי לא מצרף. אמר רבא מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה שאם זכתה הווין לה בנים כאברהם אבינו דכתיב ביה (בראשית יח טז) ואנכי עפר ואפר לא זכתה תחזור לעפרה:

דרש רבא בשכר שאמר אברהם (שם) ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות לאפר פרה ולעפר סוטה והא איכא נמי עפר כיסוי הדם התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא. דרש רבא בשכר שאמר אברהם (שם יד כג) אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לשתי מצות לרצועה של תפילין ולתכלת של ציצית בשלמא רצועה של תפילין דכתיב (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותנא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש אלא חוט של תכלת מאי היא דתניא היה ר"מ אומר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונים מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר (שמות כד י) ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר וכתיב (יחזקאל א כו) כמראה אבן ספיר דמות כסא:

פרק ג

(דף כ) משנה. אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידים והם אומרים הוציאוה הוציאוה שלא תטמא את העזרה אם יש לה זכות תולה לה יש זכות תולה שנה אחת ויש זכות תולה שתי שנים ויש זכות תולה שלש שנים מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה רבי אלעזר אומר המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות ר' יהושע אומר רוצה אשה בקב

ותפלות מתשעה קבין ופרישות. הוא היה אומר חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושים הרי אלו מבלי העולם:

פיסקא. ויש זכות תולה שלש שנים. זכות דמאי אי לימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה היא אלא זכות דמצוה ומי מגנה כולי האי והתניא את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב המצוה בנר ואת התורה באור לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה ומה אור מאיר לעולם אף תורה מגינה לעולם ואמר (שם כב) בהתהלכך תנחה אותך וגו' בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז בשכבך תשמור עליך זו מיתה והקיצות היא תשיחך לעוה"ב משל לאדם שהיה מהלך בדרך באישון לילה ואפלה ומתירא מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ומחיה רעה ומן הלסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך נזדמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ועדיין מתייירא מחיה רעה ומן הלסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך כיון שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומן הלסטים ועדיין אינו יודע באיזו דרך מהלך כיון שהגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם ד"א עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה שנאמר (שה"ש ח ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה אמר ר' יוסף מצוה בעידנא דעסיק בה מגנה ומצלה בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנה אצולי לא מצלה תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסק בה מגנה ומצלה. מתקיף לה רבא אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקו בתורה אמאי לא הגינה עלייהו אלא אמר רבא תורה בעידנא דעסיק בה מגנה ומצלה בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגני אצולי לא מצלה מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגני אצולי לא מצלה רבינא אמר לעולם זכות התורה ודקאמרת אינה מצווה ועושה נהי דפקודי לא מפקדי באגרא דמקריין בנייהו ומתניין בנייהו ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן מי לא מפלגי בהדייהו:

הגיעה לפרשת דרכים מאי פרשת דרכים אמר רב חסדא זה תלמיד חכם ויום המיתה רב נחמן בר יצחק אמר זה ת"ח ויראת חטא מר זוטרא אמר זה ת"ח דסלקא ליה שמעתא אליבא דהילכתא דבר אחר עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה אמר רב יוסף דרשיה ר' מנחם בר' יוסף להאי קרא כסיני ואלמלא דרשוהו דואג ואחיתופל הכי לא רדפו בתר דוד דכתיב (תהלים עא יא) לאמר אלהים עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל מאי דרוש (דברים כג טו) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך לא הוו ידעיה דעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה מאי (שה"ש ח ז) בוז יבוזו לו אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כרבי יוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא

אחי הוו הלל עסק בתורה שבנא עבד עסקא לסוף א"ל תא נערוב ונפלוג יצתה בת קול ואמרה (שם) אם יתן איש כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו:

ע"ב פיסקא. רבי אלעזר אומר המלמד את בתו תורה למדה תפלות למדה תפלות ס"ד אלא כאילו למדה תפלות אמר ר' אבהו מ"ט דר"א דכתיב (משלי ח יב) אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה בו חכמה כאדם נכנסה בו ערמומית ורבנן האי אני חכמה שכנתי ערמה מאי דרשי ביה מבעיי ליה לכדר' יוסי ברבי חנינא דא"ר יוסי ברבי חנינא אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו עליה ערום שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה. אמר ר' יוחנן אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו (יודע) שנאמר (איוב כא יב) והחכמה מאין תמצא:

(פיסקא.) רבי יהושע אומר רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות מאי קאמר ה"ק רוצה אשה בקב ותפלות עמו מתשעה קבין ופרישות:

פיסקא. הוא היה אומר חסיד שוטה וכו' היכי חסיד שוטה כגון דטבעה אתתא בנהרא ואמר לא מסיקנא לה משום דקא מסתכלנא בערוה. ורשע ערום היכי דמי רשע ערום א"ר חנינא זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו רבי אבהו אמר זה הנותן פרוטה לעני להשלימו למאתים זוז דתנן מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים זוז חסר אחת אפילו אלף נותנים לו כאחד ה"ז יטול.

אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת זה המכריע אחרים באורחותיו רבי זריקא אמר רב הונא זה המקיל לעצמו ומחמיר לאחרים עולא בר רב אמר זה (דף כב) שקרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים אתמר קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים רבי אלעזר אמר הרי זה עם הארץ ר' שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור רבי ינאי אמר הרי זה כותי רב אחא בר יעקב אמר הרי זה אמגוש. אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כוותיה דרב אחא בר יעקב דאמרי אינשי רטין מגושא ולא ידע מה רטין תני תנא ולא ידע מה תני:

תנו רבנן איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית בברכותיה דברי רבי אלעזר ור' יהושע וחכ"א כל שאינו מניח תפילין. בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו. רבי יונתן בר יוסף אומר כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה. אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש ת"ח זהו עם הארץ קרא ולא שנה הרי זה בור לא קרא ולא שנה עליו הכתוב אומר (ירמיה לא כז) וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה:

(משלי כד כא) ירא את ה' בני ומלך ועם שונים אל תתערב א"ר יצחק אלו ששונין הלכות פשיטא מהו דתימא מאי שונים שונים בחטא וכדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר

אדם עבירה ושנה בה הותרה לו קמ"ל תני התנאים מבלי עולם מבלי עולם ס"ד אמר רבא שמורין הלכה מתוך משנתן תניא נמי הכי אמר רבי ישמעאל וכי מבלי עולם הם והלא מיישבי עולם הם שנאמר (חבקוק ג ו) הליכות עולם לו אלא שמורין הלכה מתוך משנתן: פיסקא. אשה פרושה וכו'. ת"ר בתולה צליינית ואלמנה שובבית וקטן שלא כלו לו חדשיו הרי אלו מבלי עולם איני והא"ר יוחנן למדנו יראת חטא מבתולה וקבול שכר מאלמנה יראת חטא מבתולה דרבי יוחנן שמעה להההיא בתולה דנפלה על אפה ואמרה רבש"ע בראת גן עדן בראת גיהנם בראת רשעים בראת צדיקים יהי ר"מ שלא יכשלו בי בני אדם קבול שכר מאלמנה דההיא ארמלתא דהואי בי כנישתא בשיבבותא וכל יומא הוה אתיא ומצלה בי מדרשא דרבי יוחנן אמר לה בתי לא יש בית הכנסת בשיבבותך א"ל רבי ולא שכר פסיעות יש לי כי קאמרינן כגון יוחני בת רטיבי:

מאי קטן שלא כלו לו חדשיו הכא תרגימו זה ת"ח המבעט ברבותיו ר' אבא אמר זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה דא"ר אבא אמר רב מאי דכתיב (משלי ז כו) כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מודה (ע"ב) ועד כמה עד מ' שנה איני והא רבה אורי בשוין:

פיסקא. ומכות פרושים וכו' ת"ר ז' פרושים הם. פרוש שכמי. פרוש נקפי. פרוש קיזאי. פרוש מדוכא. פרוש מה חובתי ואעשנה. פרוש מאהבה. פרוש מיראה. פרוש שכמי זה העושה מעשה שכם. פרוש נקפי זה המנקף את רגליו. ופרוש קיזאי אמר רב נחמן בר יצחק זה המקיז דם בכתלים. פרוש מדוכא אמר רבה בר שילא דמשפע כמדוכה. פרוש מה חובתי ואעשנה הא מעליותא היא אלא דאמר מה חובתי תו ואעשנה. פרוש מאהבה פרוש מיראה אמרו ליה אבייי ורבא לתנא לא תיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא מטמרא דמגליא מגליא (ומטמרא) דבי דינא רבה ליתפרע מהני דחפו גונדי. אמר לוי ינאי מלכא לדביתהו אל תתיראי מן הפרושים ולא ממי שאינם פרושים אלא מן הצבועים שדומין לפרושים שמעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס:

פרק ד

(דף כו) תניא (במדבר ה כח) ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקדת דר"ע א"ל רבי ישמעאל אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה אם כן מה ת"ל ונזרעה זרע שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח אם היתה יולדת נקבות יולדת זכרים קצרים יולדת ארוכים שחורים יולדת לבנים:

פרק ה

(כז ע"ב) משנה. בו ביום דרש ר"ע (שמות טו א) אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר שאין ת"ל לאמר מה תלמוד לומר לאמר מלמד שהיו בני ישראל עונין שירה אחריו של משה וכו':

ת"ר את זו (דף ל ע"ב) דרש ר"ע בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה כגדול המקרא את ההלל והם עונים אחריו ראשי פרקים משה אמר (שם) אשירה לה' וישראל אומרים אשירה לה' משה אמר כי גאה גאה וישראל אומרים אשירה לה'. רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר כקטן המקרא את ההלל והם עונים אחריו מה שהוא אומר משה אמר אשירה לה' והם אומרים אשירה לה' משה אמר כי גאה גאה והם אומרים כי גאה גאה ר' נחמיה אומר כסופר הפורס על שמע בביהכ"נ שהוא פותח תחלה והם עונים אחריו במאי קא מיפלגי ר"ע סבר לאמר אמילתא קמייתא ורבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי סבר לאמר אכל מלתא ומלתא ורבי נחמיה סבר ויאמרו לאמור כולהו בהדי הדדי לאמר דפתח משה ברישא. ת"ר דרש רבי יוסי הגלילי בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו כיון שראו את השכינה עולל הגביה צוארו ותינוק שמט דד אמו מפיו ואמרו (שם) זה אלי ואנוהו שנאמר (תהלים ח ג) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. תניא היה ר"מ אומר מנין שאפי' עוברין שבמעי אמן אמרו שירה שנא' (דף לא) (שם סח כז) במקהלות ברכו אלהים אדני ממקור ישראל:

(דף כז ע"ב) משנה. בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב את המקום אלא מאהבה שנאמר (איוב יג טו) הן יקטלני לו איחל ועדיין הדבר שקול לו אני מיחל או איני מיחל לו ת"ל (שם כז) עד כי אגוע לא אסיר תומתי ממני מלמד שמאהבה עשה אמר ר' יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית דורש כל ימיך לא עבד איוב המקום אלא מיראה שנאמר (שם א א) איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע והלא יהושע בן הורקנוס תלמיד תלמידיך לימד שמאהבה עשה:

גמ' (דף לא) ונחזי האי לא היכי כתיב אי בלמ"ד אל"ף כתיב לא הוא ואי בלמ"ד וא"ו כתיב לו הוא. וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא אלא מעתה (ישעיה סג ט) בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף ה"נ דלא הוא וכי תימא הכי נמי והכתיב (שם) ומלאך פניו הושיעם וגו' וינשאם כל ימי עולם. אלא משמע הכי ומשמע הכי:

תניא ר"מ אומר נאמר (איוב א א) ירא אלהים באיוב ונאמר (בראשית כב יב) ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה

ואברהם גופיה מנא לן הכתיב (ישעיה מא ח) זרע אברהם אוהבי מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה איכא הא דתניא ר"ש בן אלעזר אומר גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה תלוי לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור הכא כתיב (שמות כ ו) ועושה חסד לאלפים לאוהבי והתם כתיב (דברים ז ט) ולשומרי מצותיו לאלף דור התם נמי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה. הנהו תרי תלמידי דהוו קיימי קמיה דרבא חד א"ל אקריון בחלמאי (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וחד אמר ליה אקריון בחלמאי (שם ה יב) וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו וגו' אמר להו תרוייכו צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה:

פרק ז

(דף לב ע"ב) תניא רשב"י אומר אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקל רם שבחו בקול נמוך מוידוי מעשר וגנותו בקול רם ממקרא בכורים. וגנותו בקול רם והא"ר יוחנן משום רשב"י מפני מה תקנו תפלה בלחש מפני שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה לא תימא גנותו אלא אימא צערו כדתניא (ויקרא יג מה) וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים:

(דף לג) ותפלה בכל לשון והא"ר יהודה א"ר לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי דא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלה"ש מכירין בלשון ארמי לא קשיא הא ביחיד הא בצבור ואין מלה"ש מכירין בלשון ארמי והתניא יוחנן כהן גדול שמע קול מבית קדשי הקדשים שאמר נצחו טליא דאזלא לאגחא קרבא באנטיוכא ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע קול מבית קה"ק שהוא אומר בטילת עבידתא דאמר סנאה לאיתאה על היכלא ונהרג גסקלגס ובטלו גזירותיו וכתבו אותה שעה וכיונו ובלשון ארמי היו אומרים אבע"א בת קול שאני דלאשמועי עבידא ואבע"א גבריאל הוה דאמר מר בא גבריאל ולמדו שבעים לשון:

ע"ב ת"ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנאמר (יהושע ג יא) הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן בכל יום לוים נושאים את הארון ואותו היום הכהנים נשאוהו שנאמר (שם) והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה' אדון כל הארץ וגו'. תניא רבי יוסי אומר בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון. כשעברו את הירדן. ובשעה שסבבו את יריחו. ובשעה שהחזירוהו למקומו. (דף לד) וכיון שנטבלו רגלי הכהנים במים חזרו המים לאחוריהם דכתיב (שם) וכבוא נושאי הארון נטבלו בקצה המים (וגו') ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וגו' וכמה גובהן ורוחבן של מים י"ב מיל על י"ב מיל כנגד מחנה ישראל דברי רבי

יהודה א"ל ר' אלעזר בר' שמעון לדבריך וכי אדם קל או מים קלים הוי אומר מים קלים א"כ באים מים ושוטפים אותם אלא מלמד שהיו המים נגדשים ועולים למעלה כיפין ע"ג כיפין יותר משלש מאות מילין עד שראו אותם כל מלכי מזרח ומערב שנאמר (שם ה א) ויהי כשמוע כל מלכי האמורי וגו' ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע (שם ב י) כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו' כתיב (שם) ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח וגו' (מאי שנא התם דכתיב (שם ה) ולא היה בם עוד רוח ומ"ש התם דכתיב (שם ב) ולא קמה דאפילו אקשויי לא אקשו) עודם בירדן אמר להם יהושע דעו שעל מנת כן אתם עוברים על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם אם אתם עושים כן מוטב ואם לאו באים מים ושוטפים אתכם שנאמר (יהושע כג טו) עד השמידו אותכם מאי אותכם אותי ואתכם עודם בירדן אמר להם יהושע (שם ד) הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם וגו' סימן לבנים שעברו אבות את הירדן עודם בירדן אמר להם יהושע (שם) שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכין שתים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון וגו' יכול בכל מלון ומלון ת"ל במלון אשר תלינו בו הלילה:

אמר רב יהודה אבא חלפתא ור' אלעזר בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים וכל אחת שערום משוי מ' סאה וגמירי דכל טעונא דמדלי אינש אכתפיה תילתא דטעוניי הואי ומכאן אתה מחשב לאשכול שנא' (במדבר יג כג) וישאוהו במוט בשנים ותניא ממשמע שנאמר במוט איני יודע שהוא בשנים ומה ת"ל בשנים בשני מוטות אמר רבי יצחק מלמד ששני מוטות הוו טורטני וטורטני דטורטני הא כיצד נמצא אתה אומר שמונה נשאו אשכול שנים אחד נשא רמון ואחד נשא תאנה יהושע וכלב לא נשאו כלום אבע"א משום דחשיבי ואב"ע שלא היו באותה עצה. פליגי בה רב אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר לדברי ר' יהודה (ע"ב) כחנייתן עברו לדברי ר' אלעזר בר' שמעון בזה אחר זה עברו וחד אמר בין לר' יהודה בין לרבי אלעזר בר"ש כחנייתן עברו מיהו מ"ס אדם קל מ"ס מים קלים:

(במדבר יג ב) שלח לך אנשים ויתורו אמר ריש לקיש שלח לך לדעתך וכי אדם בורר חלק רע לעצמו היינו דכתיב (דברים א כג) וייטב בעיני הדבר אמר ריש לקיש בעיני ולא בעיני המקום. (שם) ויחפרו לנו את הארץ אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של א"י כתיב הכא ויחפרו לנו את הארץ וכתיב התם (ישעיה כד כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה. (במדבר יג ד) ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן

זכור א"ר יצחק דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מרגלים על שם מעשיהם נקראו ואנו לא עלה בידנו אלא אחד סתור בן מיכאל. סתור שסתר מעשיו של הקב"ה מיכאל שעשה שונאו מך. א"ר יוחנן אף אנו נאמר נחבי בן ופסי נחבי שהחביא דבריו של הקב"ה ופסי שפסע על מדותיו של הקב"ה:

(במדבר יג כב) ויעלו בנגב ויבא עד חברון ויבאו מיבעי' ליה אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להם אבות העולם בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים יהושע כבר בקש משה עליו רחמים שנאמר (במדבר יג טז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע אמר לו יה יושיעך מעצת מרגלים והיינו דכתיב (שם יד כד) ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וגו'. (שם יג כב) ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק אחימן מיומן שבאחיו ששי שמשים את הארץ כשחיתות תלמי שמשים את הארץ תלמים תלמים ד"א אחימן בנה ענת ששי בנה אלוש תלמי בנה תלבוש ילידי הענק שמעניקים חמה בקומתם:

(במדבר י"ג:כ"ב) וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה בית לבנו הגדול דכתיב (בראשית י ו) ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען אלא שהיתה מבונה על אחד משבעה בצוען ואין לך טרשים בכל ארץ ישראל יותר מחברון משום דקברי בה שכבי ואין לך מעולה בכל הארצות יותר מארץ מצרים שנאמר (שם יג י) כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יותר מצוען דכתיב (ישעיה ל ב) כי היו בצוען שריו ואפ"ה חברון מבונה אחד משבעה בצוען וחברון טרשים הואי הא כתיב (ש"ב טו ז) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון ואמר רב אחא ואיתימא רבה בר בר חנה שהלך להביא כבשים מחברון ותניא אילים ממואב כבשים מחברון מינה איידי דקלישא ארעא עבדא רעיא ושמין קנינא:

(במדבר יג כה) וישבו מתור הארץ (דף לה) (וכתיב) וילכו ויבאו אמר רבי יוחנן משום רשב"י מקיש הליכה לביאה מה ביאה בעצה רעה אף הליכה בעצה רעה. (שם) ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה אפס כי עז העם א"ר יוחנן משום ר' מאיר כל דבר לשון הרע שאין אומרים דברי אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו. (שם) ויהס כלב את העם אל משה אמר רבא שהסיתם בדברים דחזייה ליהושע דקא משתעי אמרי ליה דין ריש קטיעא ימלל אמר כלב אי משתעינא אמרי בי מלתא וחסמין לי (אשתקינהו ברישא והדר אמינא להו) אמר להם וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם סברי בגנותיה קא משתעי אישתיקו אמר להם והלא הוציאנו ממצרים וקרע

לנו את הים והוריד לנו את המן אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו. (שם) עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה והאנשים אשר עלו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו א"ר חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כי חזק הוא ממנו אל תקרי ממנו אלא ממנו כביכול אפילו בה"ב אין יכול להוציא כליו משם: (במדבר יג) ארץ אוכלת יושביה היא דרש רבא אמר הקב"ה אני חשבתיה לטובה והם חשבוה לרעה אני חשבתיה לטובה דכל היכא דמטו מיית חשיבא דידהו כי היכי דלטרדו ולא לשאלו אבתרייהו וא"ד איוב נח נפשיה ואטרידו כולי עלמא בהספדיה והם חשבוה לרעה ארץ אוכלת יושביה היא. ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם אמר רב משרשיא מרגלים שקרי הוו בשלמא ונהי בעינינו כחגבים לחיי אלא וכן היינו בעיניהם מנא הוו ידעי ולא היא כי הוו מברו אבילי תותי ארזי הוו מברי להו וכיון דחזינהו סלקו באילנא שמעו דקא אמרי קא חזינא אינשי דדמו לקמצי באילני. (שם יד א) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא אמר רבב"ח א"ר יוחנן אותה הלילה ליל ת"ב היה אמר הקב"ה הם בכו בכיה. של חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות. (שם) ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים וכבוד ה' נראה באהל מועד א"ר חייא בר אבא מלמד שנטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה. (שם) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' אמר ר"ל מלמד שמתו מיתה משונה. א"ר חנינא בר פפא דרש רב שילא איש כפר תמרתא מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טבורם והיו תולעים יוצאים מלשונם ונכנסים בטבורם ומטבורם נכנסים בלשונם רב נחמן בר יצחק אמר באסכרה מתו:

כיון שעלה אחרון שבישראל מן הירדן חזרו מים למקומן שנא' (יהושע ד יח) ויהי בעלות הכהנים נושאי ארון ברית ה' מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישובו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו ונמצא ארון ונושאיו הכהנים מצד אחד וישראל מצד אחד נשא ארון את נושאיו ועבר שנאמר (שם) ויהי כאשר תמו כל העם לעבור ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם ועד"ז נענש עזה שנאמר (ש"ב ו ו) ויבואו עד גורן נכון וישלח עזה אל ארון האלהים ויאחז בו כי שמטו הבקר אמר ליה הקדוש ברוך הוא עזה ארון נושאיו נושא הוא עצמו לא כ"ש:

ויחר אף ה' בעזה ויכהו שם אלהים על השל רבי יוחנן ורבי אלעזר ח"א על עסקי שלו וח"א שעשה צרכיו בפניו (שם) וימת שם עם ארון האלהים אמר ר' יוחנן עזה בא לעוה"ב שנאמר (שם) עם ארון האלהים מה ארון לעולם קיים אף עזה בא לעוה"ב. (שם) ויחר לדוד על אשר פרץ ה' בעזה א"ר אלעזר שנשתנו פניו כחררה אלא מעתה כל היכא דכתיב ויחר ה"נ התם כתיב אף הכא לא כתיב אף:

דרש רבא מפני מה נענש דוד מפני שקרא לד"ת זמירות שנאמר (תהלים קיט נד) זמירות היו לי חקיך בבית מגורי א"ל הקב"ה ד"ת שכתוב בהן (משלי כג ה) התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן זמירות הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר (במדבר ז ט) ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ואיהו אתייה בעגלה:

(ש"א ו יט) ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' משום דראו ויך. ר' אבהו ור' אלעזר ח"א קוצרים ומשתחוים היו. וח"א מילי (נמי) אמור (ע"ב) מאן אמריך דאמריית ומאן פייסך דאיפייסת (שם) ויך בעם שבעים איש וחמשים אלף איש רבי אבהו ור' אלעזר ח"א שבעים איש היו וכל אחד ואחד היה שקול כחמשים אלף איש וח"א נ' אלף וכל אחד ואחד היה שקול כשבעים סנהדרין:

(ש"ב ו יג) ויהי כי צעדו נושאי ארון ה' ששה צעדים ויזבח שור ומריא וכתיב (ד"ה א טו כו) שבעה פרים ושבעה אילים א"ר פפא בר שמואל על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא ועל כל שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים א"ל רב חסדא א"כ מלאת כל א"י במות אלא א"ר חסדא על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדרים של פסיעות ז' פרים וז' אילים. כתיב (שם יג ט) גרן כידון וכתיב (ש"ב ו ו) נכון א"ר יוחנן בתחלה כידון ולבסוף נכון:

נמצאת אומר שלשה מיני אבנים היו אחד שהקים משה בעבר הירדן שנאמר (דברים א ה) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר ולהלן הוא אומר (שם כז ח) וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו' ואתיא באר באר. ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן שנאמר (יהושע ד ט) ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן ואחד שהקים יהושע בגלגל שנאמר (שם) ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל:

ת"ר כיצד כתבו ישראל את התורה רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתבוה שנאמר (דברים כז ח) וכתבת על האבנים את כל דברי התורה ואח"כ סדוהו אותו בסיד א"ל רבי שמעון לדבריך היאך למדו אומות את התורה א"ל בינה יתירה נתן הקב"ה באומות ושגרו נוטירין שלהם וקלפו את הסיד והשיאוה באותה שעה נתחתם גזר דינם על ע"ז לבאר שחת שהיה להם ללמוד תורה ולא למדו רבי שמעון אומר על גבי סיד כתבוה וכתבו להם למטה (דברים כ יח) למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם הא למדת שאם חוזרים בתשובה מקבלים אותם אמר רבא בר שילא מ"ט דר"ש דכתיב (ישעיה לג יב) והיו עמים משרפות סיד על עסקי סיד ורבי יהודה אמר לך כסיד מה סיד

אין לו תקנה אלא שריפה אף אותם האומות אין להם תקנה אלא שריפה כמאן אזלא הא דתניא (דברים כא י) ושבית שביו לרבות כנענים שבח"ל שאם חוזרים בתשובה מקבלים אותם (דף לו) כמאן כרי שמעון:

בוא וראה כמה נסים נעשו באותו היום עברו את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל יותר מס' מיל ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם וכל העומד בפניהם מיד נתרז שנאמר (שמות כג כז) את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל אויביך אליך ערף ואומר (שם טו טז) תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראויין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כבביאה ראשונה אלא שגרם חטא. ואח"כ הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון שנאמר (דברים כז ח) באר היטב והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו וקפלו את האבנים ובאו ולנו בגלגל שנאמר (יהושע ד ג) והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון יכול בכל מלון ומלון ת"ל אשר תלינו בו הלילה וכתיב (שם) ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל. תנא צרעה לא עברה עמהם ולא והכתיב (שמות כג כט) ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה וגו' אר"ל על (שפת) הירדן עמדה. תנא וסמתה את עיניהם מלמעלה וסרסתן מלמטה שנאמר (עמוס ב ט) ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת רב פפא אמר שתי צרעות היו חדא דמשה וחדא דיהושע דמשה לא עברה דיהושע עברה:

(דף לב) משנה. ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע הכהנים מקיפים את הארון והלוים את הכהנים וישראל מזה ומזה שנאמר (יהושע ח לג) וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלוים וגו' הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה תועבת ה' אלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה (דברים כז טו) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה והיו אלו ואלו עונין אמן עד שגומרים ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון שנאמר (שם) באר היטב ונטלו את האבנים ובאו ולנו במקומם:

(דף לו) גמ'. מאי (יהושע ח לג) והחציו אמר רב כהנא כדרך שחלוקין כאן חלוקין באבני אפוד מיתיבי שתי אבנים טובות היו לו לכ"ג על כתפיו אחת מכאן ואחת מכאן ושמות

של י״ב שבטים כתוב עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו שנאמר (שמות כח י) ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם מפני שיהודה מוקדם וחמשים אותיות היו כ״ה על אבן זו וכ״ה על אבן זו ר׳ חנינא בן גמליאל אומר (ע״ב) לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים חלוקין באבני אפוד אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כיצד בני לאה כסדרן בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן ובני שפחות באמצע ואלא מה אני מקיים כתולדותם בשמותם שקרא להם אביהם ולא בשמות שקרא להם משה ראובן ולא ראובני שמעון ולא שמעוני דן ולא דני גד ולא גדי תיובתא דרב כהנא תיובתא ואלא מאי והחציו תנא חציו של מול הר גריזים מרובה מחציו של מול הר עיבל מפני שלוי למטה אדרבה מפני שלוי למטה בצרי להו ה״ק אע״פ שלוי למטה בני יוסף עמהם שנאמר (יהושע יז יד) וידבר בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתת לי גו׳ והכל אחד וגו׳ ויאמר אליהם יהושע אם רב עתה עלה לך היערה אמר להם לכו והחביאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין רעה אמרו ליה זרעיה דיוסף לא שליטא ביה עינא בישא דכתיב (בראשית מט כב) בן פרת יוסף בן פרת עלי עין ואי״ר אבהו א״ת עלי עין אלא עולי עין. רבי יוסי ברי׳ חנינא אמר מהכא (שם מח טז) וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין העין שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין העין שולט בהן הני חמשין אותיות חמשין נכי חדא הווין אמר רבי יצחק הוסיפו ליוסף אות אחת שנאמר (תהלים פא ו) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים מתקיף לה רב נחמן בר יצחק כתולדותם בעינן אלא בכל התורה כולה בנימן כתיב הכא בנימין שלם כדכתיב (בראשית לה יח) ואביו קרא לו בנימין. אמר רב חנא בר ביזנא א״ר שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחד משמו של הקב״ה יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב״ה יוסף מאי היא דכתיב (בראשית לט יא) ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו. תנא ראוי היה יוסף לצאת ממנו י״ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו שנאמר (בראשית לז ב) אלה תלדות יעקב יוסף ויצאו מבנימין אחיו וכולן נקראו על שמו של יוסף שנאמר (שם מו כא) ובני בנימין בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד. בלע שנבלע בין האומות. בכר שהיה בכור לאמו. אשבל ששבו אל. גרא שגר באכסניות. ונעמן שנעים ביותר. אחי וראש אחי וראש הוא. מופים וחופים הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו. וארד א״ד שירד לבין אוה״ע וא״ד שפניו דומין לוורד:

ע״ב א״ר חייא בר אבא אמר ר׳ יוחנן בשעה שאמר פרעה ליוסף (בראשית מא מד) ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו אמרו לו אצטגנוניו עבד שלקחו רבו בעשרים

כסף תמשילהו עלינו אמר להון גנוני מלכות אני רואה בו אמרו לו אם כן יהא יודע בשבעים לשון אמר להון אי הכי למחר איבדקיה בליליא בא גבריאל ולמדו שבעים לשון לא הוה קא גמר הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד שנאמר (תהלים פא ו) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע לצפרא כל לישנא דאשתעי פרעה בהדיה אהדר ליה איהו לסוף הוה קא משתעי יוסף בלה"ק ולא הוה פרעה ידע מאי הוה קאמר א"ל מאי האי א"ל לה"ק א"ל אגמרן אגמריי ולא הוה קא גמר א"ל אשתבע לי דלא מגלית אישתבע ליה כי קאמר ליה יוסף (בראשית נ ה) אבי השביעני לאמר א"ל זיל איתשיל אשבועתך א"ל איתשיל נמי אדידך ואע"ג דלא ניחא ליה אמר ליה (שם) עלה וקבור את אביך כאשר השביעך:

יהודה מאי היא דתניא היה רבי מאיר אומר בשעה שהיו ישראל עומדים על שפת הים היו שבטים מדיינים זה עם זה זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים קפץ (דף לז) שבטו של בנימין וירד תחלה לים שנאמר (תהלים סח כח) שם בנימין צעיר רודם א"ת רודם אלא רד ים והיו שרי יהודה רוגמין אותם שנאמר (שם) שרי יהודה רגמתם לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפזיכן לגבורה שנאמר (דברים לג יב) ובין כתפיו שכן א"ל רבי יהודה לא כך היה מעשה אלא זה אומר אין אני יורד תחלה לים וזה אומר אין אני יורד תחלה לים קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחלה שנאמר (הושע ב א) סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן ועליו מפורש בקבלה (תהלים סט ב) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש גו'. (שם סט טז) אל תשטפני שיבולת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה באותה שעה היה משה מאריך בתפלה א"ל הקב"ה ידידי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני אמר לפניו רבש"ע מה יש לי לעשות א"ל (שמות יד טו) דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו וגו' לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל שנאמר (תהלים קיד ב) היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו מ"ט היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו משום דהים ראה וינוס:

תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אי אפשר לומר לוי למטה שכבר נאמר לוי למעלה ואי אפשר לומר למעלה שכבר נאמר למטה הא כיצד זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה רבי יאשיה אומר כל הראוי לשרת למטה והשאר למעלה רבי אומר אלו ואלו למטה עומדים הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה כלפי הר עיבל ופתחו בקללה והאי (דברים כז יג) על על בסמוך אתה אומר על בסמוך או אינו אלא על ממש כשהוא אומר (שמות מ ג) וסכות על הארון את הפרכת הוי אומר על בסמוך:

פיסקא. הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה וכו'. ת"ר ברוך בכלל וברוך בפרט ארור בכלל וארור בפרט ללמוד וללמד לשמר ולעשות הרי כאן (ע"ב) ד'. ד' וד' הרי כאן ח'. ח' וח' הרי ט"ז. וכן בסיני וכן בערבות מואב שנאמר (דברים כח סט) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה וגו' וכתיב (שם כט ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם וגו' נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה רבי שמעון מוציא הר גריזים והר עיבל ומכניס אהל מועד שבמדבר ובפלוגתא דהני תנאי דתניא ר' ישמעאל אומר כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד רבי עקיבא אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב ואין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר"ש אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות של ת"ר אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים אמר רבי לדברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו שאמר משום ר' שמעון אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות של ת"ר אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים נמצא לכל א' מישראל ת"ר אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים מאי בינייהו א"ר משרשיא ערבא וערבא דערבא איכא בינייהו:

דרש רב יהודה בר נחמני מתורגמניה דר' שמעון בן לקיש כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בשביל נואף ונואפת שנאמר (דברים כז טו) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' וגו' דעביד פסל ומסכה בארור סגי ליה אלא זה שבא על הערוה והוליד בן והלך לבין הנכרים ועבד ע"ז אמר הקדוש ב"ה ארורים אביו ואמו של זה שכך גרמו לו: (דף לח ע"ב) אמר ר' יהושע בן לוי מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים שנאמר (במדבר ו כז) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. וא"ל מנין שכל כהן שמברך מתברך ושאין מברך אין מתברך שנאמר (בראשית יב ג) ואברכה מברכיך:

וא"ר יהושע בן לוי אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר (משלי כב ט) טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל אל תקרי יבורך אלא יברך. ואמר רבי יהושע בן לוי מנין שאפילו עופות שמים מכירין בצרי עין שנאמר (שם א יז) כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף. וא"ר יהושע בן לוי כל הנהנה מצרי עין עובר בלאו שנאמר (שם כג ו) אל תלחם את לחם רע עין וגו' כי כמו שער בנפשו כן הוא. רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין שנאמר (שם) אל תלחם ואל תתאו. וא"ר יהושע בן לוי אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי העין שנאמר (דברים כא ז) וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא בא

לידינו ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו לא בא לידינו ופטרנוהו בלי מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה:

(דף לט) אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנאמר (נחמיה ח ה) ובפתחו עמדו ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר (איוב לב טז) והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד ר"ז אמר ר"ה מהכא (נחמיה ח ג) ואזני כל העם אל ספר התורה:

שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים אמר להם מימי לא עשיתי קפנדריא בבית הכנסת לא פסעתי על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא ברכה מאי מברך אמר ר' זירא אמר ר' חסדא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' כי עקר כרעיה (למיסק) מאי אמר יר"מ ה' אלהינו וכו':

אמר רבי אבהו מריש הוה אמינא ענוותנא אנא כיון דחזיתיה לר' אבא דמן עכו דאיהו אמר חדא טעמא ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד אמינא לאו ענוותנא אנא מאי ענותנותיה דר' אבהו דאמרה לה דביתהו דאמוריה דר' אבהו לדביתהו דרבי אבהו האי דידן לא צריך ליה להאי דידך והא דגחין וזקיף עליה יקרא דמלכותא הוא דעבדי ליה אזלת דביתהו אמרה ליה לר' אבהו אמר לה ומאי נפקא לך מינה מיני ומיניה יתקלס עילאה ותו אימנו רבנן עליה דר' אבהו למנוייה בריש מתיבתא חזייה לרבי אבא דמן עכו דתפסי ליה בעלי חובות אמר להו אית לכו רבה:

רבי אבהו ורבי חייא בר אבא איקלעו להההוא אתרא ר' חייא בר אבא דריש שמעתא ור' אבהו דריש אגדתא שבקי כ"ע לר' חייא בר אבא ואתו לקמיה דר' אבהו חלש דעתיה אמר להם רבי אבהו אמשול לכם משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שנכנסו לעיר אחת אחד מוכר מיני אבנים טובות ומרגליות ואחד מוכר מיני סדקית על מי קופצים לא על מי שמוכר מיני סדקית כל יומא ויומא הוה אזיל ר' חייא בר אבא ומלויה בהדי רבי אבהו עד בבא דאושפיזיה משום יקרא דבי קיסר ההוא יומא אלויה רבי אבהו לר' חייא בר אבא עד אושפיזיה ואפ"ה לא איתותב דעתיה מיניה:

אמר רבי יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה רב נחמן אמר מהכא (ד"ה א כח ב) ויקם המלך דוד על רגליו ויאמר שמעתי אחי ועמי אם אחי למה עמי ואם עמי למה אחי א"ר אלעזר כך אמר להם דוד לישראל אם אתם שומעים לי אחי אתם ואם לאו עמי אתם ואני רודה אתכם במקל:

ע"ב תנו רבנן מנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר (נחמיה ט ה) קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ומנין שעל כל ברכה וברכה תהלה שנאמר (שם) ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה:

(דף מא) משנה. פרשת המלך כיצד מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה ויושב עליה שנאמר (דברים לא י) מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות וגו' חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול נותנו למלך והמלך עומד ומקבל ויושב וקורא. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים וכשהגיע אצל (שם) לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא זלגו עיניו דמעות אמרו לו לא תתיירא אגריפס המלך אחינו אתה אחינו אתה וקורא מתחלת אלה הדברים:

ע"ב פיסקא. וכשהגיע ללא תוכל וכו'. תנא משום ר' נתן באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה מפני שחנפו לו לאגריפס המלך אמר ר"ש בן חלפתא מיום שגברה אגרופה של חנופה נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים אין אדם יכול לומר לחבירו מעשיי גדולים ממעשיך. דרש רב יהודה בר מערבא ואיתימא ר' שמעון בן פזי מותר להחניף לרשעים בעוה"ז שנאמר (ישעיה לב ה) לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע מכלל דבעה"ז שרי רבי שמעון בן לקיש אמר מהכא (בראשית לג י) כראות פני אלהים ותרצני ופליגא דרבי לוי דא"ר לוי משל דיעקב ועשו למה הדבר דומה לאדם שזימן את חבירו לסעודה ויודע בו שמבקש להורגו א"ל טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך אמר ליה ידע ליה מלכא להאי מסתפינא למקטליה:

א"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנאמר (איוב לו יג) וחנפי לב ישימו אף ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר (שם) לא ישועו כי אסרם. וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי אמו מקללין אותו שנאמר (משלי כד כד) אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים ואין קוב אלא קללה שנאמר (במדבר כג ח) מה אקוב לא קבה אל ואין לאומים אלא עוברין שנאמר (בראשית כה כג) ולאם מלאם יאמץ. וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנאמר (ישעיה ה כ) הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר מה כתיב אחריו לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה. וארי"א כל המחניף לרשע סוף נופל בידו ואם אינו נופל בידו נופל ביד בנו ואם אינו נופל ביד בנו נופל ביד בן בנו שנאמר (ירמיה כח ה) ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא וגו' אמן כן יעשה ה' יקים ה' את דבריך וגו' וכתיב (דף מב) (שם

לז יג) ויהי הוא בשער בנימין ושם בעל פקודות ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפוש את ירמיה הנביא וכו' וכתיב (שם) ויתפוש יראיה בירמיה ויביאהו אל השרים. ואמר רבי אלעזר כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה שנאמר (איוב טו לד) כי עדת חנף גלמוד שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה מאי גלמודה גמולה דא מבעלה. ואמר רבי אלעזר כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה כתיב הכא כי עדת חנף גלמוד וכתיב התם (ישעיה מט כא) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם:

אמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא ד' כתות אין מקבלות פני שכינה. כת לצים. כת שקרים. כת חנפים. כת מספרי לה"ר. כת לצים דכתיב (הושע ז ה) משך ידו את לוצצים. כת שקרים דכתיב (תהלים קא ז) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. כת חנפים דכתיב (איוב יג טז) כי לא לפניו חנף יבא. כת מספרי לה"ר דכתיב (תהלים ה ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע:

פרק ח

משנה. משוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם בלה"ק היה מדבר שנאמר (דברים כ ב) והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן (זה כהן משוח מלחמה) ודבר אל העם בלה"ק (שם) ואמר אליהם שמע ישראל וגו' על אויביכם ולא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין שאם תפלו בידם ירחמו עליכם כמ"ש להלן (ד"ה ב כח טו) ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעלום ויאכילום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל כושל וגו' על אויביכם אתם הולכים שאם תפלו בידם אין מרחמים עליכם. (דברים כ ג) אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות אל תיראו מפני הגפת התריסים ושפעת הקלגסים ואל תחפזו מקול הקרנות ואל תערצו מפני קול הצוחה כי ה' אלהיכם ההולך עמכם הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באים בנצחונו של גלית ומה היה סופו שנפל בחרב והם נפלו עמו בני עמון באים בנצחונו של שובך ומה היה סופו שנפל בחרב והם נפלו עמו אבל אתם אין אתם כן אלא (שם) כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם זה הארון:

פיסקא. (דברים כ ג) ואמר אליהם שמע ישראל. ל"ל למימר להו שמע ישראל א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי א"ל הקב"ה לישראל אפילו לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית אין אתם נמסרים בידם. ת"ר ב' פעמים מדבר עמהם אחד בספר ואחד במלחמה בספר

מהו (ע"ב) שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו במלחמה מהו אומר (שם) אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו כנגד ד' דברים שאוה"ע עושים מניפין ומריעין וצווחין ורומסין:

פיסקא. פלשתים באים בנצחונו של גלית וכו' גלית א"ר יוחנן שעמד בגלוי פנים לפני המקום שנאמר (ש"א יז ח) ברו לכם איש וירד אלי ואין איש אלא המקום שנאמר (שמות טו ג) ה' איש מלחמה אמר הקב"ה הריני מפילו ביד בן איש שנאמר (ש"א יז יב) ודוד בן איש אפרתי הוא א"ר יוחנן משום ר"מ בג' מקומות לכדו פיו לאותו רשע א' ברו לכם איש וירד אלי ואידך אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים. ואידך הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות דוד נמי קאמר ליה אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון דוד הדר א"ל ואנכי בא אליך בשם ה' אלהי צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת ויגש הפלשתי השכם והערב א"ר יוחנן כדי לבטלם מק"ש שחרית וערבית ויתיצב ארבעים יום כנגד מ' יום שניתנה בהם התורה. ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים מאי בינים אמר רב שמבונה מכל מום ושמואל אמר בינוני שבאחיו דבי ר' שילא אמרי שהיה עשוי כבנין:

(ש"ב כא כב) ויפלו ביד דוד וביד עבדיו (מאי נינהו) דכתיב (רות א) ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה א"ר יצחק אמר הקב"ה יבואו בני הנשיקה ויפלו ביד בני הדבוקה. דרש רבא בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים הללו שנאמר (שם) ותשנה קולן ותבכינה עוד:

פיסקא. בני עמון באין בנצחונו של שובך וכו'. כתיב שובך וכתיב שופך רב ושמואל ואמרי ליה רב אמי ורב אסי חד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון וחד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך. (ירמיה ה טז) אשפתו כקבר פתוח כלם גבורים רב ושמואל ואמרי לה רב אמי ורב אסי ח"א בשעה שזורקים חץ עושים אשפתות אשפתות של חללים וש"ת מפני שאומנין בקרב ת"ל כולם גבורים וח"א בשעה שעושים צרכיהם עושים אשפתות אשפתות של זבל ושמא תאמר מפני שחולי מעיים הם ת"ל כולם גבורים אמר רב מרי ש"מ האי מאן דנפיש זבליה חולי מעיים הוא למנ"מ ליטרח בנפשיה. (משלי יב כח) דאגה בלב איש ישחנה רב אמי ורב אסי ח"א יסיחנה מדעתו וח"א ישיחנה לאחרים:

פיסקא. אבל אתם אין כן אלא (דברים כ ד) כי ה' אלהיכם ההולך עמכם וגו' זה מחנה הארון וכל כך למה מפני שהשם וכל כנוייו מונחים (דף מג) בארון כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר לא ו) וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם אלו סנהדרין. ואת

פנחס זה משוח מלחמה כלי הקודש זה הארון והלוחות שבו. וחצוצרות התרועה אלו השופרות. תניא לא לחנם הלך פנחס למלחמה אלא ליפרע דין אבי אמו שנאמר (בראשית לז לו) והמדנים מכרו אותו אל מצרים למימרא דפנחס מיוסף קאתי והכתיב (שמות ו כו) ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה מאי לאו מיתרו קאתי שפיטם עגלים לע"ז לא מיוסף שפטפט ביצרו והלא שבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז יהרוג נשיא שבט מישראל אלא אי אבוה דאמיה מיוסף אמא דאמיה מיתרו ואי אמא דאמיה מיוסף אבוה דאמיה מיתרו דיקא נמי דכתיב מבנות פוטיאל תרי משמע ש"מ:

(דף מד) ת"ר (דברים כ ה) אשר בנה אשר נטע אשר ארש למדך תורה ד"א שיבנה אדם בית ויטע כרם ואחר כך ישא אשה. ואף שלמה אמר בחכמתו (משלי כד כז) הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זה כרם אחר ובנית ביתך זה תלמוד. ד"א הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ומשנה ועתדה בשדה לך זה תלמוד. אחר ובנית ביתך אלו מע"ט. ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ומשנה ותלמוד ועתדה בשדה לך אלו מע"ט אחר ובנית ביתך דרוש וקבל שכר.

פרק ט

(דף מה ע"ב) משנה. מאין היו מודדין ר' אלעזר (אליעזר) אומר מטבורו רבי עקיבא אומר מחוטמו ר' אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו:

גמ'. במאי קא מיפלגי מ"ס עיקר חיותא באפיה הוא ומ"ס עיקר חיותא בטבורו הוא לימא כי הני תנאי מהיכן הולד נוצר מראשו וכה"א (תהלים עא ו) ממעי אמו אתה גוזי ואומר (ירמיה ז כט) גזי נזרך והשליכי אבא שאול אומר מטבורו ומשלח שרשיו אילך ואילך אפילו תימא אבא שאול עד כאן לא קאמר אבא שאול התם אלא לענין יצירה אבל לענין נשימה דכ"ע באפיה היא שנאמר (בראשית ז כב) כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו מ"ט דרבי אליעזר בן יעקב דכתיב (יחזקאל כא לד) לתת אותה על צוארי חללי רשעים:

(דף מו) תניא א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל אמר הקב"ה יבא מי שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות ויכפר על מי שלא הניחוהו לעשות פירות. הי פירות אילימא פריה ורביה אלא מעתה אזקן ואסריס הכי נמי דלא ערפינן אלא אמצות:

(דף מה ע"ב) משנה. זקני אותה העיר רוחצין את ידיהם במים על מקום עריפתה של עגלה ואומרים (דברים כא ז) ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הם אלא לא בא לידינו ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו. תנא לא בא לידינו ופטרונוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה (דף מו) והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' וגו' ונכפר להם הדם שאין ת"ל ונכפר להם הדם אלא רוה"ק מבשרתן אימתי שתעשו כך נכפר להם הדם:

ע"ב תניא היה ר"מ אומר כופין ללויה ששכר לויה אין לה שיעור דכתיב (שופטים א כד) ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד ואמת וכתיב (שם) ויראם את מבוא העיר ומה חסד עשו עמו שכל אותה העיר הרגו לפי חרב ואת משפחתו שלחו (שנאמר) (שם) וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז תנא היא לוז שצובעין בה תכלת. היא לוז שבא סנחריב מלך אשור ולא בלבלה בא נבוכדנאצר ולא החריבה ואף מה"מ אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה בהם מוציאים אותן חוץ לחומה והם מתים והלא דברים ק"ו ומה כנעני זה שלא הלך ברגליו ולא דבר בפיו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות המדבר בפיו והמהלך ברגליו לא כ"ש אלא במה הראה להם חזקיה אמר בפיו עיקם להם ר' יוחנן אמר באצבעו הראה להם תניא כותיה דר"י כנעני בשכר שהראה להם באצבע גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות. א"ר יהושע ב"ל היה מהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר (משלי א ט) כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך. וא"ר יהושע ב"ל בשביל ד' אמות שליוהו פרעה לאברהם נשתעבדו בניו ד' מאות שנה. א"ר יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו אפילו ד"א בעיר אינו ניזוק רבינא אלוייה לרבה בר יצחק ד"א בעיר מטא לידיה הזיקא ואיתציל. ת"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר חבר לחבר עד תחום שבת תלמיד לרב אין לו שיעור וכמה א"ר ששת עד פרסה ולא אמרן אלא רבו שאינו מובהק אבל רבו מובהק ג' פרסאות. רב כהנא אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צנייתא דבבל כי מטו התם א"ל ודאי דאמריתו הני בי צנייתא דבבל איתנהו משני אדם הראשון ועד השתא אמר ליה אדכרתן מלתא דר' יוסי בר חנינא מ"ד (ירמיה ב ו) ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר דלא עבר היכן ישב אלא לומר לך ארץ שגזר עליה אדה"ר לישוב נתיישבה ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתיישבה רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי מהגרוניא ועד בי קיפאי ואמרי לה עד בי דורא:

א"ר יוחנן משום ר"מ כל שאינו מלוה כאילו שופך דמים שאלמלא ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים בתינוקות שנאמר (מ"ב ב כג) ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח שהקרחת עלינו את המקום. מאי נערים ומאי קטנים א"ר אלעזר נערים שהיו מנוערים מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה במתניתא תנא נערים היו ובזבזו עצמם כקטנים מתקיף לה ר"י ודלמא ע"ש מקומם מי לא כתיב (מ"ב ה ב) וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה וקשיא לן קרי לה נערה וקרי לה קטנה וא"ר פדת קטנה דמן נעורן התם לא מפרש מקומה הכא מפרש מקומם (שם ב כד) ויפן אחריו ויראם בשם ה' מאי ויראם אמר רב ראה ממש כדתניא ר"ש ב"ג אומר כ"מ שנתנו חכמים עיניהם בו או מיתה או עוני ושמואל אמר ראה שנתעברה בהן אמם ביוה"כ ורבי יצחק נפחא אמר בלורית ראה להם כאמוריים ר' יוחנן אמר ראה שאין בהם לחלוחית של מצוה ודלמא בזרעייהו הוה א"ר אלעזר לא בם ולא בזרעם עד סוף כל הדורות. (שם) ויקללם בשם ה' ותצאן שתים דובים מן היער וגו' (דף מז) רב ושמואל ח"א נס וח"א נס בתוך נס מ"ד נס יער הוה דובים לא הוו ומ"ד נס בתוך נס לא יער הוה ולא דובים הוה וליהוו דובים ולא ליהוי יער משום דבעיתי:

(מ"ב ב) ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים א"ר יוסי ברי' חנינא בשביל מ"ב קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל מ"ב ילדים איני והאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות שיצא ממנה שלמה שכתוב ביה (מ"א ג ד) אלף עולות יעלה שלמה וא"ר יוסי רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה תאותו מיהא לקללה הואי. (מ"ב ב יט) ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה והמים רעים והארץ משכלת וכי מאחר דמים רעים והארץ משכלת מאי מושב העיר טוב א"ר חנין חן מקום על יושביו:

א"ר חנינא ג' חנות הן חן מקום על יושביו וחן אשה על בעלה וחן מקח על מקחו:

ת"ר ג' חלאים חלה אלישע אחד על שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגיחזי בשתי ידיו ואחד שמת בו שנא' (שם יג יד) ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו:

תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידיו כו'. אלישע מה היא דכתיב (מ"ב ה כג) ויאמר נעמן הואל קח ככרים וגו' וכתיב (שם) ויאמר אליו לבי לא הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקיל כולי האי כסף

ובגדים הוא דשקיל א"ר יצחק באותה שעה היה אלישע עוסק בשמונה שרצים בא ועמד לפניו אמר ליה רשע הגיע העת שאתה מבקש ליטול שכר שמונה שרצים (שם) וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג (שם ז) וארבעה אנשים היו מצורעים א"ר יוחנן זה גחזי ושלשה בניו. תניא ר"ש בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת:

משנה. משרבו הרצחנין בטלה עגלה ערופה משבא אלעזר בן דינאי ותחנה בן פרישה היה נקרא חזרו לקרותו בן הרצחן משרבו הנואפים פסקו המים המאררים וריב"ז הפסיקם שנאמר (הושע ד יד) לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות שנא' (מיכה ז א) אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי יוחנן כה"ג העביר הודיות המעשר ואף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין (ע"ב) עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים כל ימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי. (דף מח) משבטלה סנהדרין בטל השיר מבתי המשתאות שנאמר (ישעיה כד ט) בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב ביהמ"ק בטל השמיר ונופת צופים ופסקו אנשי אמנה שנאמר (תהלים יב ב) הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם רשב"ג אומר משום ר"ש בן הסגן משחרב בהמ"ק אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד טל לברכה וניטל טעם הפירות רבי שמעון אומר אף ניטל שומן הפירות: (דף מט) בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו חכמת יונית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא כלה באפריון בתוך העיר משמת ר' מאיר בטלו מושלי משלים משמת בן עזאי בטלו השקדנים. משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת ר"ע בטלה כבוד התורה משמת רבי יהושע פסקה טובה מן העולם. משמת רשב"ג בא גוביי ורבו צרות משמת ראב"ע פסק העושר מן החכמים. משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה. משמת ר' יוסי קטינתא פסקו החסידים ולמה נקרא שמו קטינתא שהיה קטנותן של חסידים. משמת רבי יוחנן בן זכאי בטלה זיו החכמה. משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד תורה ומתה טהרה ופרישות. משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטלה זיו הכהונה. משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא:

גמ'. ת"ר רבי פנחס בן יאיר אומר מיום שחרב בהמ"ק בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע וגברו בעלי לשון הרע ואין דורש ואין מבקש ואין שואל ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים:

משרבו בעלי הנאה נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם משרבו רואי פנים בדין בטל (דברים א יז) לא תגורו ופסק (שם) לא תכירו פנים ופרקו מהם עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם משרבו לוחשי לחישות בדין רבה חרון אף ונסתלקה שכינה שנאמר (תהלים פב א) בקרב אלהים ישפוט משרבו (יחזקאל לג לא) אחרי בצע לבם הולך רבו (ישעיה ה כ) האומרים לרע טוב ולטוב רע משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע רבו הוי בעולם משרבו מושכי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים שאין דורנו רואין אלא לפנים איני והאמר רב מרי האי מאן דמייהר אפילו אאינשי ביתיה לא מתקבל שנאמר (חבקוק ב ה) ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה אפילו בנוה שלו מעיקרא קפצי עלייהו ולבסוף מתזלי עלייהו משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים רבה השחד והטיית המשפט ופסקה הטובה משרבו מקבלני טובותיך ומחזקני טובותיך רבו איש הישר בעיניו יעשה שפלים הוגבהו וגבוהים הושפלו ומלכותא אזלא ונוולא משרבו צרי עין טורפי טרף ורבו מאמצי הלב וקופצי ידיים מלהלוות ועברו על מה שכתוב בתורה (דברים טו ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים וקצרו השנים משום שנא' (משלי טו כז) ושונא מתנות יחיה משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקת בישראל משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות:

(דף מח) פיסקא. משבטלה סנהדרין בטל השיר שנאמר (ישעיה כד ט) בשיר וגו' ומנ"ל דבסנהדרין כתיב אמר רב הונא בריה דרב יהושע דאמר קרא (איכה ה יד) זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם אמר רב אודנא דשמע זמרא תעקר אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר (צפניה ב יד) קול ישורר בחלון חורב בסף כי ארזה ערה. מאי כי ארזה ערה א"ר יצחק אפילו בית המסוכך בארזים מתרועע. אמר רב אשי ש"מ כי מתחיל חורבא בביתא בספא מתחיל שנאמר חורב בסף ואבע"א מהכא (ישעיה כד יב) ושאיה יוכת שער אמר בר רב אשי לדידי חזי לי ומנגח כתורא. אמר רב הונא זמרי דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסור רב הונא בטל זמרא קם מאה אווזי בזוזא ומאי סאוי חיטי בזוזא ולא איבעין אתא רב חסדא זלזל ביה איבעי אווזא בזוזא ולא אשתכח אמר רב יוסף זמרי גברי ועניין נשי פריצותא זמרן נשי וענו גברי כאש בנעורת למאי נ"מ לבטולי הא מקמי הא. א"ר יוחנן כל השותה בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם שנאמר (שם ה יא) הוי משכימי בבקר שכר ירדפו וגו' והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם גו' מה כתיב אחריו (שם) לכן גלה עמי מבלי דעת שגורמין גלות לעולם וכבודו מתי רעב

שמביאין רעב לעולם המונו צחה צמא שגורמים לתורה שתשתכח מלומדיה. וישח אדם וישפל איש שגורמים שפלות לשונאו של הקב"ה ואין איש אלא הקב"ה שנאמר (שמות טו ג) ה' איש מלחמה (ישעיה ה טו) ועיני גבוהים תשפלנה שגורמים שפלות לשונאיהם של ישראל ומה כתיב אחריו לכן הרחיבה שאול נפשה וגו':

ע"ב פיסקא. משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים. מאן נביאים הראשונים א"ר הונא שמואל ודוד ושלמה רב נחמן אמר בימי דוד זמנין סליק וזמנין לא סליק שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר (ש"ב טו כד) ויעל אביתר מתיב רבה בר בר שמואל (ד"ה ב כו ה) ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין בראות האלהים מאי לאו באורים ותומים לא בנביאות ת"ש משחרב בהמ"ק ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו אורים ותומים ופסק מלך מבית דוד ואם לחשך אדם לומר (עזרא ב סג) ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו בקדש הקדשים עד עמוד הכהן לאורים ותומים אמור לו כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים ויבא משיח בן דוד אלא אמר רב נחמן מאן נביאים הראשונים לאפוקי חגי זכריה ומלאכי דאיקרו אחרונים דתניא משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ועדיין היו משתמשין בבת קול וכו':

פיסקא. בטל השמיר ת"ר שמיר שבו בנה שלמה את בהמ"ק שנאמר (מ"א ו ז) והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה וגו' דברים ככתבן דברי רבי יהודה א"ל רבי נחמיה וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר (שם ז ט) כל אלה אבנים יקרות במדות גזית ומגוררות במגרה מבית ומבחוץ אלא מאי לא נשמע בבית בהבנותו שהיה מתקנן מבחוץ ומכניסן מבפנים אמר רב נחמן נראין דברי ר' יהודה באבני מקדש ונראין דברי רבי נחמיה באבני ביתו ולר' נחמיה שמיר למה לי לאבני אפוד כדתניא אבנים הללו אין כותבין עליהם בדיו משום שנאמר (שמות כח יא) פתוחי חותם ואין מסרטין עליהם באיזמיל (משום) שנאמר (שם) במלואותם אלא כותבין עליהם בדיו ומביא שמיר ומראה להם מבחוץ והם מתבקעים מאליהם כתאנה שמתבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסרה כלום. ת"ר שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימ"ב נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו וכיצד מצניעין אותו כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו באיטוני של אבר מלאה סובין שעורין:

פיסקא. ופסקו אנשי אמנה מאי אנשי אמנה א"ר יצחק אלו בני אדם המאמינים בהקב"ה. דתניא ר"א הגדול אומר מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה והיינו דא"ר אלעזר מ"ד (זכריה ד י) כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים

שיתבזבז שלחנם לע"ל קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקדוש ב"ה. רבא אמר אלו קטנים בני רשעי ישראל שמבזבזים דין אביהם לע"ל אומר לפניו רבש"ע מאחר שאתה עתיד ליפרע מהם למה אתה הקהית שיניהם בם:

א"ר אילעא בר ברכיה אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב שנאמר (תהלים ט כא) שיתה ה' מורה להם ידעו גוים אנוש המה סלה. וא"ר אילעא בר ברכיה אלמלא תפלתו של חבקוק היו שני ת"ח מתכסים בטלית אחד ועוסקים בתורה שנאמר (חבקוק ג ב) ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים חייהו א"ת בקרב שנים אלא בקירוב שנים. ואמר רבי אילעא בר ברכיה שני ת"ח ההולכים בדרך ואין ביניהם ד"ת ראויין לישרף שנאמר (מ"ב ב יא) ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמימה וגו' טעמא דאיכא דבור הא ליכא דבור ראויין לישרף. וא"ר אילעא בר ברכיה שני ת"ח הדרין בעיר אחת ואין בודקין זה לזה בהלכה אחד מת ואחד גולה שנאמר (הושע ד ו) נדמו עמי מבלי הדעת. אר"י ברי' דרי' חייא כל העוסק בתורה מתוך דוחק תפלתו נשמעת שנאמר (ישעיה ל יט) כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך וגו' וכתיב בתריה (שם) ונתן ה' לכם לחם צר ומים לחץ ר' אחא בר חנינא אומר אף אין הפרגוד ננעל לפניו שנאמר (שם) ולא יכנף עוד מוריך רבי אבהו אמר אף זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר (שם) והיו עיניך רואות את מוריך:

פיסקא. אין יום שאין בו קללה וכו'. אמר רבא כל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר הי בקר אילימא בקר דלמחר מי ידע מאי הוי אלא דחליף ואזל ואלא עלמא אמאי קאי אקידושא דסדרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא שנאמר (איוב י כב) ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל הא יש סדרים תופיע מאפל: (פיסקא) ולא ירד טל לברכה וניטל טעם הפירות תניא ר"ש בן אלעזר אומר טהרה בטלה טעם הפירות וריחם מעשר ביטל שומן דגן רב הונא אשכח תמרתא דחנוניתא כרכה בסודריה אתא רבה בריה א"ל קא מורחנא מינך ריחא דחנוניתא א"ל בני טהרה יש בך יהביה ניהליה אדהכי אתא רבא (אבא) בריה שקלה יהבה א"ל בני שמחת את לבי והקהית את שיני (היינו) דאמרי אינשי רחמי דאבא אבני ורחמי דבני אבני דהוה להו (ליה) רב אחא בר יעקב איטפיל ביה בר' יעקב בר ברתיה כי גדל א"ל אשקיץ מיא א"ל אטו ברך אנא בר ברתך אנא והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא:

רבי יהושע אומר מיום שחרב בית המקדש שרי חכימיא למהוי כספריא וספריא כתלמידייא ותלמידייא כעמא דארעא ועמא דארעא (ע"ב) אזלא ומנוולה (ודלדלה) אין דורש ואין מבקש על מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים:

בעקבות המשיח חוצפא יסגי ויוקר יהא (יאמירו) הגפן תתן פריה והיין ביוקר (פי' שמשתכרין) והמלכות תהפך למינות ואין תוכחת בית הועד יהיה לזנות. והגליל יחרב. והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים ילבינו זקנים גדולים יעמדו מפני הקטנים בן מנבל אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן לא יתבייש מאביו ועל מי יש לנו להשען אלא על אבינו שבשמים:

פיסקא. בפולמוס של אספסיינוס קיסר גזרו וכו' ושלא ילמד אדם את בנו חכמת יונית ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה וכו' משמת ר' אליעזר נגנז ס"ת משמת ר' יהושע בטלו עצה ומחשבה משמת רבי עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתמו מעינות החכמה משמת ר' אלעזר בן עזריה בטלה עטרת חכמים שעטרת חכמים עשרם משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת אבא יוסי בן קטינתא בטלו חסידים ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטינתא שהיה מקטני חסידים משמת בן עזאי בטל השקדנים משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות משמת רבי הוכפלו הצרות משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא א"ל רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא א"ל רב נחמן בר יצחק לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא. רבי פנחס בן יאיר אומר זהירות מביאה לידי נקיות רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים ותחיית המתים באה על ידי אליהו זכור לטוב המקום יזכנו לראות בביאתו ב"ב אמן:

סליק לה מסכת סוטה.

קידושין

פרק א

קידושין (דף ב ע"ב) תניא ר"ש אומר מפני מה אמרה תורה (דברים כב יג) כי יקח איש אשה ולא כתיב כי תלקח אשה לאיש מפני שדרכו של איש לחזור אחר אשה ואין דרכה של אשה לחזור על איש משל לאדם שאבדה לו אבדה מי חוזר על מי בעל אבדה מחזר על אבדתו:

(דף יב) אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן אמר רב אסי א"ר יוחנן וקשים לעולם יותר מדור המבול שנאמר (הושע ד ב) אלה

וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו מאי משמע כדמתרגם רב יוסף מולדין בנין מנשי חבריהון חובין על חובין מוסיפין וכתיב (שם) על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים יאספו. ואילו בדור המבול לא נגזרה גזירה על דגים שבים שנאמר (בראשית ז כב) מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים ואילו הכא אפילו דגים שבים ואימא עד דעביד לכולהו לא ס"ד דכתיב (ירמיה כג י) כי מפני אלה אבלה ארץ אימא אלה לחוד והנך לחודייהו (ע"ב) מי כתיב ופרצו פרצו כתיב: (דף כב) ת"ר (דברים טו טז) כי טוב לו עמך עמך במאכל עמך במשתה שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן מכאן אמרו חכמים הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו (ע"ב) (שמות כא ו) ורצע אדוניו את אזנו במרצע וגו' ר' יוחנן ב"ז היה דורש מקרא זה כמין חומר מה נשתנה אזן מכל האברים שבגוף אמר הקב"ה אוזן ששמעה קולי על הר סיני (ויקרא כה נה) כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע (בה) (שמות כא ו) (והגישו אל הדלת וגו') ר"ש (ב"ר) היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והוצאתים מעבדות לחירות והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם:

(דף כט ע"ב) ת"ר הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר אם בנו זריז ומוצלח ותלמודו מתקיים בידו בנו קודם כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה לקמיה דאביי כי אתא חזייה דלא הוה מחדדן שמעתיה א"ל אנא עדיפנא ממך תוב את ואיזיל אנא שמע אביי דקא הוה אתי הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי דכי הוו עיילין תרין אפילו ביממא הוו מתזקי אמר להו לא ליתיב ליה אינש אושפיזא אפשר דמתרחיש ניסא על בת בההיא בי רבנן אידמי ליה כתנינא דז' רישוותא כל כריעה דכרע בתר חד רישא אמר להו למחר אי לא איתרחיש ניסא סכנתין :

אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אדם אשה ואח"כ לומד תורה ר' יוחנן אמר ריחים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו :

משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא חזייה דלא פריס סודרא א"ל מ"ט לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא והדרינהו לאפיה מיניה א"ל חזי דלא חזית להו לאפאי עד דנסבת ר"ה לטעמיה דאמר בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה בעבירה ס"ד אלא אימא כל ימיו

בהרהורי עבירה. אמר רבא וכן תנא דבי רבי ישמעאל עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה כיון שהגיעו עשרים שנה ולא נשא אומר תיפח עצמותיו של אותו האיש. א"ר חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארביסר (דף ל) הוה אמינא לשטן גירא בעיניך. א"ל רבא לרב נתן בר אמי אדידך על צוארי דבריך מט"ז ועד כ"ב ואמרי לה מי"ח ועד כ"ד כתנאי (משלי כב ו) חנוך לנער על פי דרכו ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר משיתסר ועד כ"ב וח"א מתמני סרי ועד כ"ד: א"ר יהושע בן לוי כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני שנא' (דברים ד ט) והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. רבי חייא בר אבא אשכחיה לר' יהושע בן לוי דשדי דיסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי כנישתא א"ל מאי כולי האי א"ל מי זוטרא מ"ד והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מכאן ואילך רבה בר רב הונא לא טעים אומצא עד דמייתי ליה לינוקא בי מדרשא ר' חייא בר אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה. א"ר ספרא משום ריב"ח מ"ד (דברים ו ז) ושננתם לבניך אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד מי ידע כמה חיי לא צריכא ליומי :

לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים (ויקרא יא מב) וא"ו דגחון חציין של אותיות של ספר תורה (שם י טז) דרש דרש חציין של תיבות (שם יג לג) והתגלח חציין של פסוקים (תהלים פ יד) יכרסמנה חזיר מיער עי"ן דיער חציין של תהלים באותיות (שם עח לח) והוא רחום יכפר עון חציין דפסוקים:

ת"ר חמשת אלפים ותתפ"ח פסוקים הווין ס"ת יתר עליו ספר תהלים ח' חסר ממנו דברי הימים ח'. ת"ר (דברים ו ז) ושננתם שיהיו ד"ת מחודדים בפיך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר אלא אמור לו מיד שנאמר (ע"ב) (משלי ז ד) אמור לחכמה אחותי את וגו' ואומר (שם) קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר (תהלים קכז ד) כחצים ביד גבור כן בני הנעורים ואומר (שם מה ו) חציך שנונים ואומר (שם קכז ה) אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער מאי את אויבים בשער א"ר חייא בר אבא אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים שונאים זה את זה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה שנאמר (במדבר כא יד) את והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה:

ת"ר (דברים יא יח) ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול

מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתייירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנא' (בראשית ד ז) הלא אם תיטיב שאת ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר (שם) לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנאמר (שם) ואליך תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר (שם) ואתה תמשל בו:

ת"ר קשה יצה"ר שאפילו יוצרו קראו רע שנאמר (בראשית ח כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. א"ר יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר (שם ו ה) רק רע כל היום. אמר ר"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר (תהלים לז כג) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר (שם) ה' לא יעזבנו בידו. תנא דבי ר' ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר (ירמי' כג כט) הלוא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע. אם אבן הוא נימוח שנאמר (איוב יד יט) אבנים שחקו מים ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים:

פיסקא. וללמדו אומנות מנא לן אמר חזקיה דאמר קרא (קהלת ט ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת אם אשה ממש היא כשם שחייב להשיאו כך חייב ללמדו אומנות אם תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות וי"א אף להשיטו בנהר מ"ט חיותיה היא רבי יהודה אומר כל מי שאינו מלמדו אומנות כאילו מלמדו לסטות מאי בינייהו איכא בינייהו דאגמריה נמי עיסקא:

תנו רבנן נאמר (שמות כ יב) כבד את אביך ואת אמך ונאמר (משלי ג ט) כבד את ה' מהונך השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום נאמר (ויקרא יט ג) איש אמו ואביו תיראו ונאמר (דברים ו יג) את ה' אלהיך תירא השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום נאמר (שמות כא יז) מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר (ויקרא כד טו) איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום אבל בהכאה ודאי אי אפשר וכן בדין ששלשתן שותפין בו:

ת"ר שלשה שותפין הן באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר לו הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני. תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני (דף לא) שמשדלתו בדברים לפיכך הקדים הקב"ה כבוד אב לכבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתייירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים

הקב"ה מורא האם למורא האב. תני תנא קמיה דרב נחמן בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלא דרתי ביניהם צערוני:
א"ר יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה שנאמר (ישעיה סו א) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי. א"ר יהושע בן לוי אסור לו לאדם שיהלך ד' אמות בקומה זקופה שנאמר (שם ו) מלא כל הארץ כבודו רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי:
שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר השקני מים ואימא אומרת השקני מים איזה מהם קודם א"ל הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך בא לפני ר' יהושע א"ל כך אמר לי רבי נתגרשה מהו א"ל מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל וקעקע להם כתרנגולים:
דרש עולא רבה אפתחא דבי נשיאה מ"ד (תהלים קלח ד) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך. בשעה שאמר הקב"ה (שמות כ ב) אנכי ולא יהיה לך אמרו אוה"ע לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר (שם) כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות רבא אמר מהכא (תהלים קיט קס) ראש דברך אמת ראש דברך ולא סוף דברך אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת:
בעו מיניה מרב עולא עד היכן כבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים רבוא שכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו:
אמר רב יהודה אמר שמואל שאלו את ר' אליעזר עד היכן כבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו אמרו פעם אחת בקשו ממנו חכמים לאפוד בס' רבוא שכר ורב כהנא מתני בשמונים רבוא והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו לשנה האחרת נתן לו הקב"ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם מבקש אני מכם כל ממון שבעולם אתם נותנים לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא וכששמעו חכמים בדבר אמרו ומה מי שאינו מצווה ועושה כך מצווה ועושה עאכ"ו דאמר ר' חנינא גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דהוה אמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן אמינא אנא לא מפקידנא וקא עבידנא השתא דשמענא להא דאמר ר' חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי אין הלכה כר' יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן:

כי אתא רב דימי אמר פעם אחת היה לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה ונפל קורדקסין שלה והושיטו לה שלא תצטער. תני אבימי בריה דר' אבהו יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחים (ע"ב) ומביאו לעוה"ב א"ר אבהו כגון אבימי ברי קיים מצות כבוד חמשה בני סמכי הוו ליה לאבימי בחיי אביו וכי הוה אתי ר' אבהו קרי אבבא רהיט ואזל ופתח לית ואמר אין אין אדמטאי התם יומא חד א"ל אשקיין מיא אדאייתי ליה נמנם גחין קאי עלית עד דאיתער אסתייעא מלתיה ודרש אבימי (תהלים עט א) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך א"ל רב יעקב בר אבוה לאביי כגון אנא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלא לי כסא ואמא מזגא לי היכי אעביד א"ל מאמך קביל ומאבוך לא תקבל דכיון דבר תורה הוא חלשא דעתיה. ר' טרפון הוה ליה ההיא אימא דכל אימת דהות בעיא למיסק לפוריא גחין וסליקה וכל אימת דהות נחית נחתא עלויה אתא וקא משתבח בי מדרשא אמרי ליה עדיין לא הגעת לחצי כבוד כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה. רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאימיה אמר איקום מקמי שכינה דאתיא אמר רבי יוחנן אשרי מי שלא חמאן ר' יוחנן עברתו אמו מת אביו ילדתו מתה אמו. וכן אביי:

תנו רבנן איזהו מורא ואיזהו כבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא. איבעיא להו (דף לב) משל מי רב יהודה אמר משל בן רב נתן אמר רב אושעיא משל אב. שאלו את ר' אליעזר עד היכן כבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי של דינרים ויטילנו לים בפניו ולא יכלימנו:

מעשה ברי' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובים בבית משתה בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו נתן לר' יהושע וקבלו א"ל ר' אליעזר מה זה יהושע אנן יושבים וגמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו א"ל מצינו גדול ממנו ששימש אברהם גדול הדור היה וכתוב בו (בראשית יח ח) והוא עומד עליהם ושמא תאמר כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר להם ר' צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו:

(דף לג) אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתם ולא והא תניא כל בעלי אומניות שבירושלים עומדים בפניהם ושואלים בשלומם אומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום א"ר יוחנן מפניהם עומדים מפני ת"ח אין עומדים א"ר יוסי בר אבין בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהם עומדים מפני ת"ח אין עומדים ודלמא שאני התם דאם כן נמצאת אתה מכשילן לעתיד לבא:

ע"ב א"ר אייבו א"ר ינאי אין ת"ח רשאי לעמוד בפני רבו אלא שחרית וערבית כדי שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים. א"ר אלעזר כל תלמיד חכם שאין עומד בפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח שנא' (קהלת ח יג) וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלהים מורא זו איני יודע מהו כשהוא אומר (ויקרא יט לב) תקום ויראת הוי אומר מורא זו קימה:

(דף לה) כתיב (שמות טז) ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען אי אפשר לומר עד בואם אל ארץ נושבת שכבר נאמר אל קצה ארץ כנען ואי אפשר לומר אל קצה ארץ כנען שהרי כבר נאמר עד בואם וגו' הא כיצד בז' באדר מת משה ופסק מן מלירד והיו מסתפקין ממן שבכליהם עד ט"ז בניסן. תניא אידך ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וכי מ' שנה אכלו והלא מ' שנה חסר ל' יום אכלו אלא לומר לך עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן. תניא אידך בז' באדר מת משה ובז' באדר נולד מנין שבז' באדר מת שנאמר (דברים לד ה) וימת שם משה עבד ה' וכתיב (שם) ויבכו בני ישראל את משה וכתיב (יהושע א א) ויהי אחרי מות משה עבד ה' וכתיב (שם) מיכה עבדי מת ועתה קום עבור וגו' וכתיב (שם) עברו בקרב המחנה וצוו את העם. וכתיב (שם ד עט) והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון צא ממנו ל"ג ימים למפרע הא למדת שבז' באדר מת משה. ומנין שבז' באדר נולד משה שנאמר (דברים לא ב) ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. שאין תלמוד לומר היום מה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי. מלמד שיושב הקב"ה וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש שנא' (שמות כג כו) את מספר ימיך אמלא:

(דף לט ע"ב) משנה. כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו נוחל את הארץ: גמ'. ורמינהו אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קימת לו לעולם הבא אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחבירו ות"ת כנגד כולם א"ר יהודה ה"ק כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבין לו ודומה

כמי שמקיים כל התורה כולה מכלל דהנך אפי׳ כחדא נמי אמר רב שמעיה לומר שאם היתה שקולה מכרעת וכל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבין ולו ורמינהו כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת וכל שעונותיו מרובים מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת ממנה אמר אביי מתניתין דעבדין ליה יום טב ויום ביש רבא אמר הא מני ר׳ יעקב היא דאמר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא: דתניא רבי יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחית המתים תלויה בה בכבוד אב ואם כתיב (דברים ה טז) למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך בשלוח הקן כתיב (שם כב ז) למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים ובחזרתו נפל ומת היכן טובות ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ודלמא לאו הכי הוה ר׳ יעקב מעשה חזא ודלמא מהרהר בעבירה היה מחשבה רעה אין הקב״ה מצרפה למעשה ודלמא מהרהר בעבודה זרה הוה וכתיב (יחזקאל יד ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם איהו נמי ה״ק אי ס״ד שכר מצוה בהאי עלמא אמאי לא אגין מצוה עליה כי היכי דלא ליתי לידי הרהור והאמר ר׳ אלעזר שלוחי מצוה אינם ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן התם סולם רעוע הוה דקביע הזיקא וכל היכא דקביע הזיקא לא סמכינן אניסא דכתיב (ש״א טז ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. אמר רב יוסף אלמלא דרשיה אחר להאי קרא כר׳ יעקב בר ברתיה לא חטא ואחר מאי חזא א״ד כי האי גוונא חזא וא״ד לישנא דחוצפית המתורגמן חזא דהוה גריר ליה דבר אחר אמר פה שהפיק מרגליות ילחך עפר נפק וחטא :

רמי ליה רב טובי בר רב קיסנא לרבא תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו עשה אין לא עשה לא ורמינהו ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה. א״ל התם כגון שבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה:

כי הא דרבי חנינא בר פפי תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר מלתא ומלי נפשיה שיחנא וכיבי אמרה היא מלתא ואיתסי שבקה ערק טשא בההוא בי בני דכי הוו עיילין ביה בתרין אפילו ביממא הוו מתזקין למחר אמרי ליה רבנן מאן נטרך אמר להו שני (דף מ) נושאי קיסר שמרוני כל הלילה אמרי ליה שמא דבר עבירה בא לידך ונצלת הימנה דתניא כל הבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה עושים לו נס. (תהלים קג כ) גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כגון רבי צדוק וחביריו. ר׳ צדוק תבעתיה ההיא מטרוניתא

אמר לה חלש לי לבאי ולא מצינא איכא מידי למיכל אמרה ליה איכא דבר טמא אמר לה מאי נ"מ דעביד הא אכיל הא שגרא תנורא קא מנחת ליה סליק ויתיב בגויה אמרה ליה מאי האי אמר לה דעביד הא נפיל בהא אמרה ליה אי ידעי כולי האי לא צערתיך. רב כהנא הוה מזבן דיקולי תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר לה איזיל איקשיט נפשאי סליק וקא נפיל מאיגרא לארעא אתא אליהו קבליה א"ל אטרחתן ארבע מאות פרסי א"ל מי גרם לי לאו עניותא יהב ליה שיפא דדינרי:

רמי ליה לרב נחמן תנן אלו דברים שאדם עושה אותן אוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קימת לעה"ב ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחבירו ות"ת כנגד כולם בכבוד אב ואם כתיב (דברים ה טז) למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך. בגמילות חסדים כתיב (משלי כא כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. ובהבאת שלום כתיב (תהלים לד טו) בקש שלום ורדפהו וא"ר אבהו אתיא רדיפה רדיפה כתיב הכא בקש שלום ורדפהו וכתיב התם רודף צדקה וחסד. בת"ת כתיב (דברים ל כ) כי הוא חייך ואורך ימיך אי הכי בשלוח הקן נמי כתיב (שם כב ז) למען ייטב לך והארכת ימים ליתני נמי הא תנא ושייר תני תנא אלו דברים ואת אמרת תנא ושייר אמר רבא ר' אידי אסברא לי (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב וצדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב. טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב כיוצא בדבר (שם) אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו וכי יש רשע רע ויש רשע שאינו רע אלא רע לשמים ורע לבריות זהו רשע רע. רע לשמים ואינו רע לבריות זהו רשע שאינו רע. הזכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי וגו'. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנאמר אוי לרשע רע וגו' ואלא מה אני מקיים (משלי א לא) ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו עבירה שעושה פירות יש לה פירות ושאין עושה פירות אין לה פירות מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר (מלאכי ג טז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו מאי ולחושבי שמו א"ר אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנא' (תהלים סו יח) און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' ואלא מה אני מקיים (ירמיה ו יט) הנני מביא אל העם הזה פרי מחשבותם מחשבה העושה פירות הקב"ה מצרפה למעשה מחשבה שאין בה פרי אין הקב"ה מצרפה למעשה ואלא הא דכתיב (יחזקאל יד ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם אמר רב אחא בר יעקב ההוא בע"ז הוא דכתיב דאמר מר חמורה ע"ז שכל הכופר בה כמודה בכל התורה כולה עולא

אמר כדרב הונא דא"ר הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר. א"ר אבהו משום ר' חנינא נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יחלל שם שמים וכו' כמו שכתוב למעלה במסכת חגיגה:

תנן התם אין מקיפין בחלול השם אחד שוגג ואחד מזיד. מאי אין מקיפין אמר מר זוטרא שאין עושין כחנוני המקיף אמר מר בריה דרבינא לומר שאם היתה שקולה מכרעת:

ע"ב ת"ר לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות. עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה שנאמר (קהלת ט יח) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא יחידי שחטא איבד ממנו טובות הרבה ר"א בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא יחידי שחטא זה אבד ממנו ומכל העולם טובות הרבה. ר"ש בן יוחאי אומר אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה אבד את הראשונות שנאמר (יחזקאל לג יב) צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שוב רשעו שנא' (שם) ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו וניהוי כמחצה עונות ומחצה זכיות אמר ריש לקיש בתוהא על ראשונות: משנה. כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר (קהלת ד יב) והחוט המשולש לא במהרה ינתק וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב:

א"ר אלעזר בר צדוק למה צדיקים נמשלים בעוה"ז לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו נמצא כולו עומד במקום טהרה. כך הקב"ה מביא יסורים על צדיקים בעוה"ז כדי שיירשו העוה"ב שנאמר (איוב ח ז) והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד ולמה רשעים דומים בעה"ז לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה נקצץ נופו כולו עומד במקום טומאה כך הקב"ה משפיע להם טובה בעה"ז כדי לטורדן ולהורידן למדרגה התחתונה של גיהנם שנא' (משלי יד יב) יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות:

וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נשאלה שאלה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול. נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול. נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. תניא ר' יוסי אומר גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה. תניא ר' יוסי אומר גדול תלמוד שקדם

לחלה מ' שנה לתרומות ומעשרות נ"ד. לשמיטים ס"א. ליובלות ק"ג. ק"ג ק"ד הויין קסבר יובל מתחלתו הוא משמט וכשם שהתלמוד קודם למעשה כך דינו קודם למעשה כדרב המנונא דאמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה שנא' (משלי יז יד) פוטר מים ראשית מדון וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרו קודם למעשה שנאמר (תהלים קה מד) ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו:

פיסקא. כל שאינו לא במקרא ולא במשנה אינו מן הישוב א"ר יוחנן ופסול לעדות. ת"ר האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב וי"א פסול לעדות. אמר רב אידי בר אבין הלכה כי"א. דרש בר קפרא רגזן (דף מא) לא עלתה בידו אלא רגזנותו ולאדם טוב מטעיטים אותו מפרי מעשיו בעה"ז. וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ דור הנאה ממנו שנא' (תהלים א ב) ובמושב לצים לא ישב מושבו מושב לצים:

פרק ב

(דף מט) תניא ר' יהודה אומר המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף:

עשרה קבין חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה א"י ואחת כל העולם כולו עשרה קבין יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחת כל העולם כולו עשרה קבין עשירות ירדו לעולם תשעה נטלה רומי ואחד כל העולם כולו עשרה קבין עניות ירדו לעולם תשעה נטלה בבל ואחד כל העולם כולו י' קבין גסות הרוח ירדו לעולם ט' נטלה עילם ואחד כל העולם כולו וגסות לבבל לא נחית והכתיב (זכריה ה ט) ואשא עיני ואראה והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר למלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער וא"ר יוחנן זו חנופה וגסות הרוח שירדה לבבל אין להכא נחית ואשתרבובי הוא דאשתרבוב להתם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית ש"מ. איני והא אמר מר סימן לגסות הרוח עניות ועניות בבבל הוא דאיכא מאי עניות עניות דתורה דכתיב (שה"ש ח ח) אחות לנו קטנה ושדים אין לה וא"ר יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. י' קבים גבורה ירדו לעולם ט' נטלו פרסיים וכו'. י' קבין כנים ירדו לעולם ט' נטלה מדי וכו'. י' קבין כשפים ירדו לעולם ט' נטלו מצרים וכו'. י' קבין נגעים ירדו לעולם ט' נטלו חזירים וכו'. י' קבין זנות ירדו לעולם ט' נטלו ערבים וכו'. י' קבין עזות ירדו לעולם ט' נטלה מישן וכו'. י' קבין שיחה ירדו לעולם ט' נטלו נשים וכו'. י'

קבין שחרות ירדו לעולם ט' נטלו כושים וכו'. י' קבין שינה ירדו לעולם ט' נטלו עבדים וא' נטלו כל העולם כולו:

(דף נג) תניא הצנועין מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקים מאי חולקים חוטפים כדקתני סיפא מעשה בא' שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קוראין אותו בן חמצן עד יום מותו אמר רבה בר שילא מאי קראה (תהלים עא ד) אלהי פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ רבא אמר מהכא (ישעיה א יז) למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ:

(דף נז) תניא שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע (דברים ו יג) לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה עד שבא ר' עקיבא ולמד את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח:

(דף נב ע"ב) ת"ר לאחר פטירתו של ר' מאיר אמר להם ר"י לתלמידיו אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הם ולא ללמוד הם באים אלא לקפחני בהלכות הם באים דחק סומכוס ונכנס אמר להם כך שנה לי ר' מאיר המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים ובין בקדשים קלים לא קדש כעס ר' יהודה עליהם אמר להם לא כך אמרתי אל יכנס תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הם ולא ללמוד תורה הם באים אלא לקפחני בהלכות הם באים וכי אשה בעזרה מנין אמר ר' יוסי יאמרו מאיר שכב יהודה כעס יוסי שתק תורה מה תהא עליה וכי אין אדם עשוי לקבל קדושין לבתו בעזרה ואין אשה עשויה לעשות לה שליח לקבל קדושיה בעזרה ועוד דחקה ונכנסה מאי:

פרק ג

(דף נט) רב גידל הוה מהפך בההוא ארעא אזיל ר' אבא זבנה אזיל רב גידל קבליה לר' זירא אזיל ר' זירא וקבליה לר' יצחק נפחא א"ל המתן עד שיעלה עמנו (אצלנו) לרגל כי סליק אשכחיה א"ל עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו מאי א"ל נקרא רשע ואלא מר מאי טעמא עביד הכי א"ל לא הוה ידענא השתא נמי ניתבה ניהליה מר א"ל זבוני לא מזבינא לה דארעא קמייתא היא לא מסמנא מלתא אי בעי לה במתנה נישקליה רב גידל לא נחית לה דכתיב (משלי טו כז) ושונא מתנות יחיה ר' אבא לא נחית לה משום דהפך בה רב גידל לא מר נחית לה ולא מר נחית לה ומתקריא ארעא דרבנן:

(דף סו) תניא מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר וכבש שם ששים כרכים ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה שלח וקרא לכל חכמי ישראל אמר להם אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בהמ"ק אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו והעלו מלוחים על שלחנות של זהב ואכלו היה שם אדם אחד איש לץ לב רע ובליעל

ואלעזר בן פועירה שמו ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך ינאי המלך לבם של פרושים עליך ומה אעשה הקם להם בציץ שבין עיניך הקים להם בציץ שבין עיניו היה שם זקן אחד ויהודה בן גרידא שמו ויאמר יהודה בן גרידא לינאי המלך רב לך כתר המלכות הנח כתר הכהונה לזרעו של אהרן שהיו אומרים אמו נשבית במודעית ויבוקש הדבר ולא נמצא ויבדלו חכמי ישראל בזעם ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך ינאי המלך הדיוט שבין ישראל כך הוא דינו אתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך ומה אעשה אם אתה שומע לעצתי רומסם ותורה מה תהא עליה הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יבא וילמוד אמר רב נחמן בר יצחק מיד נזרקה בו אפיקורסות דהול"ל תינח תורה שבכתב תורה שבע"פ מאי מיד ותוצץ הרעה ע"י אלעזר בן פועירה ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה: בן גרושה ובן חלוצה דעבודתו כשרה מנ"ל א"ר יהודה אמר שמואל דאמר קרא (במדבר כה יג) והיתה לו ולזרעו אחריו בין זרע כשר ובין זרע פסול אבוה דשמואל אמר מהכא (דברים לג יא) ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפילו חולין שבו תרצה ר' ינאי אמר מהכא (דברים כו ג) ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל כהן שלא היה בימיו אלא זה כשר ונתחלל. בעל מום דעבודתו פסולה מנ"ל אמר רב יהודה אמר שמואל אמר קרא (במדבר כה יב) לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר והא שלום כתיב א"ר נחמן וא"ו דשלום קטיעא היא:

פרק ד

תניא (דברים יז ח) וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך מלמד שבהמ"ק גבוה מכל ארץ ישראל וא"י גבוה מכל הארצות בשלמא בית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל היינו דכתיב (שם) דברי ריבות בשעריך וקמת ועלית. אלא א"י גבוה מכל הארצות מנ"ל דכתיב (ירמיה כג ז) לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' וגו' כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא וגו':

(דף ע) א"ר אלעזר לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה כתיב (נחמיה ז סא) אלה העולים מתל מלח תל חרשא כרוב אדון ואמר ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם תל מלח אלו בני אדם שדומין מעשיהם למעשה סדום שנהפכה לתל מלח. תל חרשא זה שקורא אבא ואמא משתתקו. ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם זהו אסופי שנאסף מן השוק שאינו מכיר לא את אביו ולא את אמו. כרוב אדון ואמר א"ר אבהו אמר אדון אני אמרתי יהיו ישראל לפני חשובים ככרוב והם שמו עצמם כנמר א"ד א"ר אבהו אמר אדון אע"פ ששמו עצמם כנמר חשובים לפני ככרוב:

אמר רבה בר בר חנה כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו מעלה עליו הכתוב כאילו חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח שנאמר (נחמיה ז סא) אלה העולים מתל מלח תל חרשא. אמר רבה בר רב אדא אמר רבא (רב) כל הנושא אשה לשם ממון הוויין לו בנים שאינם מהוגנים שנא' (הושע ה ז) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו ושמא תאמר ממון פלט ת"ל (שם) עתה יאכלו חדש את חלקיהם ושמא תאמר חלקו ולא חלקה ת"ל חלקיהם ושמא תאמר לזמן מרובה ת"ל חדש מאי משמע א"ר נחמן בר יצחק חדש נכנס וחדש יצא וממונם אבד. ואמר רבה בר רב אדא ואמרי לה אמר רב סלא אמר רב המנונא כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב"ה רוצעו ותנא על כולם אליהו כותב והקב"ה חותם אוי לו למי שפסל את זרעו ופוגם את משפחתו ונושא אשה שאינו הוגנת לו וכל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחו של עולם ואמר שמואל במומו פוסל:

ההוא גברא דעל לבי מטבחי' בפומבדיתא אמר להו הבו לי בשרא אמרו ליה נטר עד דשקיל שמעיה דרב יהודה בר יחזקאל ברישא וניתב לך אמר מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי דשקיל מן קמאי אזלו אמרו ליה לרב יהודה ושמתיה אמרו ליה רגיל דקרי אינשי עבדי אכריז עליה דעבדא הוא אזל ההוא גברא אזמניה לדינא לקמיה דרב נחמן אייתי פיתקא דהזמנתא אזל רב יהודה לקמיה דרב הונא א"ל איזיל או לא איזיל א"ל מיזל לא מיבעיא לך למיזל משום דגברא רבא את אלא משום יקרא דבי נשיאה קום זיל אתא אשכחיה דקעביד מעקה א"ל לא סבר מר להא דאמר רב הונא בר אידי אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני ג' א"ל פורתא דגונדריא הוא דקא עבידנא א"ל מי סגיא מעקה דכתיב באורייתא או מחיצה דאמור רבנן א"ל ליתיב מר אקרפיטא א"ל ומי סגיא אצטבא דאמור רבנן או ספסל דאמרי אינשי א"ל ליכול מר אתרונגא א"ל הכי אמר שמואל כל האומר אתרונגא תילתא ברמות רוחא דאית ביה לימא או אתרוג כדקריוה רבנן או אתרוגא כדאמרי אינשי א"ל לישתי מר אנבנא א"ל מי סגיא איספרגוס דקרויה רבנן או אנפק דאמרי אינשי א"ל תיתי דונג תשקינן א"ל הכי אמר שמואל אין משתמשין באשה קטנה היא בפירוש אמר שמואל אין משתמשין באשה כלל בין גדולה בין קטנה נשדר לה מר שלמא לילתא א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה אפשר על ידי שליח א"ל הכי אמר שמואל אין שואלים בשלום אשה כלל. שלחה ליה דביתהו שרי ליה תיגריה דלא נשווך כשאר אינשי א"ל מאי שיאטיה דמר הכא א"ל טסקא דהזמנותא שדר מר אבתראי א"ל השתא שותא דמר לא גמירנא טסקא דהזמנותא משדרנא למר אפיק דיסקא דהזמנותא מבי חדייה ואחזיה ליה א"ל הא גברא והא טסקא א"ל הואיל ואתא מר להכא לישתעי מיליה כי היכי

דלא לימרו מחניפי רבנן אהדדי א"ל מ"ט שמתיה מר להההוא גברא ציער שלוחא דרבנן ונגדיה מר דרב מנגד על מאן דמצער שלוחא דרבנן דעדיף מיניה עבדי ליה מ"ט אכריז מר עליה דעבדא הוא א"ל דרגיל דקרי אינשי עבדי ותניא כל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחו של עולם ואמר שמואל במומו פוסל אימר דאמר שמואל למיחש לאכרוזי עליה מי אמר אדהכי והכי אתא ההוא בר דיניה מנהרדעא א"ל ההוא בר דיניה לרב יהודה לדידי קרית לי עבדא דאתינא מבית חשמונאי מלכא א"ל הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא א"ל לא סבר מר להא דא"ר אבא אמר רב הונא אמר רב כל ת"ח שמורה הלכה ובא ואמרה אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו א"ל הא איכא רב מתנה דקאי כוותי רב מתנה לא חזייה לנהרדעא תליסר שני ההוא יומא אתא א"ל דכיר מר מאי דאמר שמואל כי קאי חדא כרעא אגודא וחדא כרעא במברא א"ל הכי אמר שמואל כל דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא דלא אשתייר מינייהו אלא ההיא רביתא דסלקא לאיגרא ורמיא קלא ואמרה כל דאמר מבית חשמונאי אנא עבדא היא נפלה מאיגרא ומתה אכרוז עליה דעבדא הוא ההוא יומא אקרען כמה כתובתא בנהרדעא כי קא נפיק נפקו אבתריה למרגמיה אמר להו אי שתיקו שתיקו ואי לא מגלינא עלייכו הא דא"ש תרתי זרעייתא איכא בנהרדעא חדא מיקרי דבי יונה וחדא מיקרי דבי עורבתא וסימניך טמא טמא טהור טהור שדיוה להההוא ריגמא מידייהו וקם אטמא בנהר מלכא:

אמר רב יהודה אמר שמואל ד' מאות עבדים ואמרי לה ד' אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אמר וכולם נטמעו בכהונה וכל כהן שיש בו עזות פנים אינו אלא מהם ופליגא דר' אלעזר דא"ר אלעזר אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו שנאמר (הושע ד ד) ועמך כמריבי כהן:

אמר ר' אבין בר רב אדא אמר רב כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו כשהקב"ה משרה שכינתו מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו שנאמר (תהלים קכב ד) ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל אימתי הוי עדות לישראל בזמן שהשבטים שבטי יה א"ר חמא בר חנינא כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל שנאמר (ירמיה לא א) בעת ההיא נאם ה' אהיה להם לאלהים לכל משפחות בית ישראל לכל ישראל לא נאמר אלא לכל משפחות והם יהיו לי לעם:

אמר רבה בר רב הונא זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים דאילו בישראל כתיב בהו (יחזקאל לז כז) והייתי להם לאלהים והם יהיו לי לעם ואילו בגרים כתיב (ירמיה ל כא) מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם ה' והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים. אמר

רבי חלבו קשים גרים לישראל כספחת שנאמר (ישעיה יד נה) ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב כתיב הכא ונספחו וכתיב התם (ויקרא יד נה) לשאת ולספחת. א"ר חמא ברבי חנינא כשהקב"ה (דף עא) מטהר את השבטים שבטו של לוי מטהר תחלה שנאמר (מלאכי ג ג) וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם כזהב והיו להי מגישי מנחה בצדקה. אמר ריב"ל כסף מטהר ממזרים שנא' וישב מצרף ומטהר כסף מאי מגישי מנחה בצדקה א"ר יצחק צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שמשפחה שנטמעה נטמעה:
אמר רב יהודה אמר שמואל כל הארצות עיסה לארץ ישראל וארץ ישראל עיסה לבבל:
אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרים אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע ואמרי לה פעמים בשבוע אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כמ"ד פעם אחת בשבוע דכתיב (שמות ג טו) זה שמי לעולם לעלם כתיב רבא סבר למדרשיה בפרקא א"ל ההוא סבא לעלם כתיב ר' אבינא רמי כתיב זה שמי וכתיב זה זכרי אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת:
ת"ר בראשונה שם בן שתים עשרה אותיות היו מוסרים אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימות אחיהם הכהנים תניא א"ר טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כ"ג ושמעתי שהבליע שם בנעימות אחיו הכהנים א"ר יהודה א"ר שם בן מ"ב אותיות אין אומרים אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו אינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו כל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה אהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל שתי עולמים העה"ז והעה"ב:

ע"ב זעירא הוה קא משתמיט מיניה דר' יוחנן דהוה אמר ליה נסיב ברתי יומא חד הוו קאזלו באורחא מטו לעורקמא דמיא ארכביה לר' יוחנן אכתפיה וקא מעבר ליה אמר ליה אורייתין כשרן בנתין לא כשרן מאי דעתיך אילימא מדתנן עשרה יוחסין עלו מבבל (וגו') אטו כהני לויי וישראלי כולהו סליקו כי היכי דאשתייר מהני אשתייר נמי מהני אשמתיטתיה הא דא"ר אלעזר לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה :
עולא איקלע לפומבדיתא לבי רב יהודה חזיה לרב יצחק בריה דגדל ולא נסיב אמר מ"ט לא קמנסיב ליי מר איתתא לבריה א"ל מי ידענא מהיכא אנסביה א"ל אטו אנן מי ידעינן מהיכן קאתינן דלמא מהנך דכתיב (איכה ה יא) נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה א"ל היכי נעביד א"ל זיל בתר שתיקותא כי הא דבדקי בני מערבא כי מינצו בי תרי בהדי הדדי חזו הי מינייהו דקדים ושתיק אמרי האי מיוחס טפי אמר רב שתיקותא דבבל היינו יחוסא איני והא איקלע רב דבי בר שפי חלא ובדק בהו היכי בדק לאו ליוחסים

לא אי שתקי אי לא שתקי אמר רב יהודה אמר רב אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה שמץ פסול יש באחד מהם ואין מניחים אותם לדבק אחד בחבירו א"ר יהושע בן לוי אם ראית שתי משפחות מתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהם מניחים אותם לדבק בחברתה:

(דף ע"ב) (דניאל ז ה) ותלת עלעין בפומה בין שיניה א"ר יוחנן זו חליזון והדייב ונציבין שפעמים בולעתן ופעמים פולטתן (שם) וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדוב תני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלים ושותים כדוב ומסורבלים כדוב ומגדלים שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב:

כי הוה ניחא נפשיה דרבי אמר הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי היא. מסגריא איכא בבבל כולה דממזראי היא. בירקא איכא בבבל שני אחים יש שם שמחלפים נשותיהם זה לזה. בירתא דסטיא איכא בבבל היום סרו מאחרי ה' דאקפי פירא דכוורי ואזלו וצדו בהו בשבתא שמתינהו ר' אחי בר יאשיה ואשתמוד. אקרא דאגמא איכא בבבל אדא בר אהבה יש בה (ע"ב) היום יושב בחיקו של אברהם. היום נולד רב יהודה בבבל דאמר מר כשמת רבי עקיבא נולד רבי. כשמת רבי נולד רב יהודה. כשמת רב יהודה נולד רבא. כשמת רבא נולד רב אשי ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנאמר (קהלת א ה) וזרח השמש ובא השמש עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי שנאמר (ש"א ג) ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב וגו':

(איכה א יז) צוה ה' ליעקב סביביו צריו רב יהודה אומר כגון הומניא לפום נהרא (יחזקאל יא יג) ויהי כהנבאי ופלטיהו בן בניהו מת ואפול על פני ואקרא בקול גדול ואומר אהה ה' אלהים רב ושמואל חד אמר לטובה וחד אמר לרעה מ"ד לטובה כי הא דאיסתנדרי דמישן חתניה דנבוכדנאצר הוה שלה ליה מכולי האי שבייא דאייתית לך לא שדרת לן דקאי לקמן בעי לשדורי ליה מישראל א"ל פלטיהו בן בניהו דחשבינן ניקום קמך הכא ועבדין ניזלו להתם ואמר נביא מי שעשה טובה לישראל ימות בחצי ימיו. מ"ד לרעה דכתיב (יחזקאל יא א) ותבא אותי אל שער בית ה' הקדמוני הפונה קדימה וכו':

(דף עו) משנה. אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה ולא מן סנהדרין ולמעלה וכל שהוחזקו אבותיו משומרי הרבים וגבאי צדקה משיאין לכהונה ואין צריך לבדוק אהריהם ר' יוסי אומר אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך:

ע"ב פסקא. ולא מסנהדרין ולמעלה. מ"ט דתני רב יוסף כשם שבית דין מנוקים בצדק כך מנוקים מכל מום אמר מרימר מאי קראה (ש"ה ד ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך. אימא מום מומא ממש אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא (במדבר יא טז) והתיצבו שם

עמך עמך בדומים לך ודלמא משום שכינה א"ר נחמן אמר קרא (שמות יח כב) ונשאו אתך בדומים לך:

פיסקא. רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא וכו'. א"ר יהודה אמר שמואל בחיילות של בית דוד. אמר רב יוסף מאי קראה דכתיב (ד"ה א ז מ) והתיחשם בצבא במלחמה וטעמא מאי אמר רב יהודה א"ר כדי שתהא זכותם וזכות אבותם מסייעתם והאיכא (ש"ב כג לז) צלק העמוני מאי לאו דאתי מעמון לא דיתיב בעמון. והאיכא (שם) אוריה החתי מאי לאו דאתי מחת לא דיתיב בחת והאיכא אתי הגתי וכי תימא ה"נ דיתיב בגת והא א"ר נחמן אתי הגתי בא ובטלה לע"ז ועוד אמר רב יהודה א"ר ד' מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו וכולם מסתפרים קומי ומגדלי בלורית היו וכולם יושבים בקרוניות של זהב והיו מהלכים בראשי גייסות והם הם בעלי אגרופים של בית דוד דאזלי לבעותי עלמא:

רבי מאיר היה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חדא אידמי ליה שטן כאתתא בהך גיסא דנהרה לא הוה מברא נקט מצרא וקא עבר ואזיל כי מטא פלגא דמצרא שבקיה אמר אי לאו דקא מכריזין עלך ברקיע הזהרו ברבי מאיר ותורתו שויתינהו לדמך כתרתי מעי. ר' עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חדא אידמי ליה שטן כאתתא בריש דקלא נקטיה לדקלא וקא סליק ואזיל כי מטא לפלגא דדקלא שבקיה אמר אי לאו דמכריזין עלך ברקיעא הזהרו בר' עקיבא ותורתו שויתין לדמך כתרתי מעי:

פלימו הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיניה דשטנא יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה אידמי ליה כעניא אתא קרא אבבא אפיקו ליה רפתא א"ל יומא כי האידנא כולי עלמא מגואי ואנא אבראי עייליה וקריבו ליה ריפתא א"ל יומא כי האידנא כולי עלמא אתכא ואנא לחודאי אתיוה אותבוה אתכא והוה מלא נפשיה שיחנא וכיבי עליה וקא עביד ביה מילי דמאיסא א"ל (ע"ב) תיב שפיר א"ל הבו לי כסא יהבו ליה כסא אכמר שדי ביה כיחו נחרו ביה שקא ומית שמעיה דהוו קאמרי פלימו קטל גברא ערק וטש בבית הכסא אזל בתריה נפל קמיה כד חזייה דהוה מצטער גלי ליה נפשיה א"ל מ"ט אמרת הכי אלא היכא אימא א"ל לימא מר רחמנא ניגער ביה בשטן:

תניא (במדבר ל יג) אישה הפרם והי' יסלח לה. רבי עקיבא כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בכי אמר ומה מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה כיוצא בדבר אתה אומר (ויקרא ה יז) והוא לא ידע ואשם ונשא עונו כשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה היה בוכה ומה מי שנתכוין לאכול שומן ועלה בידו חלב אמרה תורה והוא

לא ידע ואשם ונשא עונו מי שנתכוין לאכול חלב ועלה בידו חלב על אחת כמה וכמה איסי בן יהודה אומר והוא לא ידע ואשם ונשא עונו על דבר זה ידוו כל הדווים:

(דף פב) משנה. רבי מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו של אדם:

ר"ש בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות ומתפרנסים שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני ומה אלו שנבראו לשמשני הם מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי. אבא גוריון איש ציידן אומר משום אבא גוריא לא ילמד אדם את בנו חמר גמל קדר ספן רועה וחנוני שאומנותן אומנות לסטים ר' יהודה אומר משמו החמרים רובם רשעים והגמלים רובם כשרים. הספנים רובם חסידים. טוב שברופאים לגיהנם והכשר שבטבחים שותפו של עמלק:

רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא ושאר כל אומניות אינן כן וכשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מהו אומר (ישעיה מ לא) וקוי ה' יחליפו כח בזקנותו מהו אומר (תהלים צב טו) עוד ינובון בשיבה וכן הוא אומר באברהם אבינו (בראשית כד א) ואברהם זקן וגו' וה' ברך את אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה עד שלא ניתנה שנאמר (שם כו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי:

ת"ר כל שעסקו עם הנשים סורו רע כגון הצורפים והסריקין והנקורות והרוכלין והגרדיים והספרים והכובסים והגרע והבלן והבורסקי אין מעמידין מהם לא מלך ולא כהן גדול מ"ט לאו משום דפסולי אלא משום דזיל אומנותייהו. ת"ר י' דברים נאמרו בגרע מהלך על צדו ורוחו גסה ונתלה יושב ואינו יושב ועינו צרה ועינו רעה אוכל הרבה ומוציא קמעא וחשוד על העריות ועל הגזל ועל שפיכות דמים:

תניא רבי אומר אין לך אומנות שעוברת מן העולם אשרי מי שרואה את הוריו באומנות מעולה אוי לו למי שרואה את הוריו באומנות פגומה אי אפשר לעולם בלא בשם ובלא בורסקי אשרי מי שאומנותו בשם ואוי לו למי שאומנותו בורסקי אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים ואוי לו למי שבניו נקבות. רבי מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו

שאין עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו שנאמר (חגי ב ח) לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות:

פיסקא. רשב"א אומר ראית מימיך וכו'. תניא רשב"א אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני. ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער אני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנאמר (ירמיה ה כה) עונותיכם הטו אלה וגו':

פיסקא. ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות וכו'. תניא ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שכל אומנות שבעולם אין עומדות לו אלא בימי ילדותו אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב אבל תורה אינה כן עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו בעת ילדותו מה הוא אומר (ישעיה מ לא) וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים בזקנותו מה הוא אומר (תהלים צב טו) עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו:

סליק מסכת קידושין

בבא קמא

פרק א

בבא קמא (טו ע"ב) תניא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו שנאמר (דברים כב ח) ולא תשים דמים בביתך:

ע"ב (ד"ה ב לב לג) וישכב חזקיהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד. אמר ר"א במעלה אצל מעולים שבמשפחה ומאן נינהו דוד ושלמה. דרש רבא מד"כ (ירמיה יח כג) ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע אפילו בשעה שעושים צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר: (ד"ה ב לב לג) וכבוד עשו לו במותו מלמד שהושיבו ישיבה על קברו. פליגי בה רבי נתן ורבנן חד אמר ג' (דף יז) וחד אמר ז' ואמרי לה שלשים. ת"ר וכבוד עשו לו במותו זה חזקיה מלך יהודה שיצאו לפניו ל"ו אלף חלוצי כתף דברי ר' יהודה א"ל רבי נחמיה והלא גם לפני אחאב עשו כן אלא שהניחו ספר תורה על מטתו ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה. והאידנא נמי עבדינן הכי אסוקי מסקינן אנוחי לא מנחינן. ואיבעית אימא אנוחי נמי מנחינן קיים לא אמרינן. אמר רבה בר בר חנה הוה אזילנא בהדיה דר' יוחנן למשאל שמעתא כי הוה עאל לבית הכסא והוה בעינא מיניה מלתא לא פשיט לן עד דמשי ידיה

ומנח תפילין ומברך והדר אמר לן אפילו קיים אמרינן לימד לא אמרינן. והאמר מר גדול תלמוד תורה שהתלמוד מביא לידי מעשה לא קשיא הא למיגמר הא לאגמורי:

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מ"ד (ישעיה לב כ) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים שנאמר אשריכם זורעי ואין זריעה אלא צדקה שנאמר (הושע י יב) זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים וזוכה לנחלת שני שבטים זוכה לכילה כיוסף דכתיב (בראשית מט כב) בן פורת יוסף גו' בנות צעדה עלי שור וזוכה לנחלת ישששכר דכתיב (שם מט יד) ישששכר חמור גרם. איכא דאמרי אויביו נופלין לפניו כיוסף דכתיב ביה (דברים לג יז) עמים ינגח יחדו אפסי ארץ וזוכה לבינה כישששכר דכתיב (ד"ה א יב לב) ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל וגו':

פרק ב

(דף כא) אמר רב סחורה אמר רב הונא אמר רב הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אין צריך להעלות לו שכר משום שנאמר (ישעיה כד יב) ושאיה יוכת שער אמר מר בר רב אשי לדידי חזי לי ומנגח כתורא:

פרק ג

(דף ל) ת"ר חסידים הראשונים היו מצניעין קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהם ומעמיקים להם ג' טפחים כדי שלא יעכב המחרשה רב ששת שדי להו בנורא רבא שדי להו בדגלת. א"ר יהודה האי מאן דבעי למיהוי חסידא ליקיים מילי דנזיקין רבא אמר מילי דאבות ואמרי לה מילי דברכות:

(דף לב ע"ב) ומודה איסי בן יהודה בערב שבת בין השמשות שהוא פטור מפני שרץ ברשות בע"ש מאי ברשות איכא כדרבי חנינא דא"ר חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכתא ר' ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה:

פרק ד

(דף לח) רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה ברתיה אמרי ליה רבנן לעולא קום ניזול נינחמיה אמר להו מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי דגידופא הוא דאמרי מאי אפשר לי למיעבד הא אפשר להו למיעבד עבדי אזיל הוא לחודיה לגביה א"ל (דברים ב ט) ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה וכי עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה קל וחומר בעצמו אמר ומה מדינים שלא

באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה (במדבר כה יז) צרור את המדינים והכיתם אותם (ע"ב) מואבים עצמם לא כל שכן א"ל הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית והלא דברים קל וחומר ומה בשביל שתי פרידות טובות חס הקב"ה על שתי אומות גדולות ולא החריבן בתו של ר' אם כשרה היא וראויה לצאת ממנה דבר טוב על אחת כמה וכמה דהוה חיה:

פרק ה

(דף נ) ת"ר מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה אמרו לה מי העלך אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו אל יכשל בו זרעו א"ר אחא אף על פי כן מת בנו בצמא שנאמר (תהלים נ ג) וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם חסידיו אפילו כחוט השערה ר' חנינא אומר מהכא (שם פט ח) אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו. א"ר חנינא כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרו חייו שנאמר (דברים לב ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב (שמות לד ו) ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים:

ת"ר לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים ומצאו חסיד אחד א"ל ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך לגלג עליו לימים נצרך למכור שדהו והיה מהלך באותו רשות הרבים ונכשל באותם אבנים אמר יפה אמר לי אותו החסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך:

(דף מ) דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא כדרגיז רעיא על ענא עביד לנגידא סמייתא:

(דף נד ע"ב) שאל רבי חנינא בן עגיל לרבי חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונים לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונים (דף נה) נאמר בהם טוב א"ל עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו שאיני יודע אם נאמר בהם טוב אם לאו כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה אזיל לגביה. א"ל ממנו לא שמעתי אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רבי אחא בר חנינא ואמרי ולה אבי אמו של רבי אחא בר חנינא הואיל וסופן להשתבר וכי סופן להשתבר מאי הוי אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישראל:

אמר רבי יהושע בן לוי הרואה טי"ת בחלומו סימן יפה לו מאי טעמא אילימא משום דכתיב טוב אימא (ישעיה יד כג) וטאטאתיה במטאטא השמד חד טי"ת קאמרינן. אימא (איכה א ט) טומאתה בשוליה טי"ת בי"ת קאמרינן אימא (שם ב) טבעו בארץ שעריה אלא הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחלה שמבראשית עד וירא אלהים את האור לא כתיב טי"ת וא"ר יהושע בן לוי הרואה הספד בחלום חסו עליו מן השמים ופדאוהו והני מילי בכתבא:

פרק ו

(דף נח) אליעזר זעירא (ע"ב) הוה סיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא אשכחוהו דבי ריש גלותא ואמרי ליה מאי שנא הני מסאני אמר להו דקא מאבילנא אירושלים א"ל את חשיבא לאתאבולי אירושלים סבור יוהרא הוא אתיוהו וחבשוהו אמר להו גברא רבה אנא אמרו ליה מנא ידעינן אמר להו או אתון בעו מינאי מלתא או אנא איבעי מינייכו מלתא אמרו ליה בעי את אמר להו האי מאן דקץ כופרא מאי משלם אמרו ליה משלם דמי כופרא והא הוו תמרי אלא משלם דמי תמרא אמר להו והא לאו תמרי שקיל מיניה אמרו ליה אימר לן את אמר להו בששים אמרו ליה מאן אמר כוותיך אמר להו הא שמואל חי ובית דינו קיים שדרו קמיה דשמואל אמר להו שפיר קאמר לכו בששים ושבקוהו:

(דף ס) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין פורעניות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר (שמות כב ה) כי תצא אש ומצאה קוצים אימתי אש יוצאה בזמן שהקוצים מצויין לה ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנא' ונאכל גדיש ויאכל גדיש לא נאמר אלא ונאכל גדיש שנאכל כבר. תני רב יוסף מאי דכתיב (שם יב כב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה שנאמר (יחזקאל כא ח) והכרתי ממך צדיק ורשע בבי רב יוסף כולי האי נמי לאין דומין א"ל אביי טיבותא הוא לגבייהו דכתיב (ישעיה נז א) כי מפני הרעה נאסף הצדיק. א"ר יהודה אמר רב (ע"ב) לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב שנאמר (שמות יב כב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ת"ר דבר בעיר כנס רגליך שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואומר (ישעיה כו כ) לך עמי בחדריך וסגור דלתיך בעדו ואומר (דברים לב כה) מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה מאי ואומר וכי תימא הני מילי בליליא אבל ביממא לא ת"ש לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך וכי תימא הני מילי היכא דליכא אימה מגואי אבל היכא דאיכא אימה מגואי כי נפיק יתיב ביני אינשי בצוותא דעלמא טפי מעלי ת"ש מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה אף על גב דמחדרים אימה

מחוץ תשכל חרב. רבא בעידן ריתחא הוה סבר כוי דכתיב (ירמיה ט כ) כי עלה מות בחלונינו. ת"ר רעב בעיר פזר רגליך שנאמר (בראשית יב יט) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם ואומר (מ"ב ז ד) אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם מאי ואומר וכי תימא הני מילי היכא דליכא ספק נפשות אבל היכא דאיכא ספק נפשות לא ת"ש (שם) לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה. ת"ר דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים דכיון דיהיבא ליה רשותא מסגי להדיא. שלום בעיר אל יהלך אדם בצדי דרכים דכיון דלית ליה רשותא מחבא חבוי ומסגי.

יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דרבי יצחק נפחא מר א"ל לימא מר שמעתתא ומר א"ל לימא מר אגדתא פתח למימר אגדתא ולא שביק מר פתח למימר שמעתתא ולא שביק מר אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקנה ילדה מלקטת לו לבנות זקנה מלקטת לו שחורות נמצא קרח מכאן ומכאן אמר להם אי הכי אימא לכו מלתא דשויא לתרווייכו (שמות כב ה) כי תצא אש ומצאה קוצים תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבערה אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני הצתי אש בציון שנאמר (איכה ד יא) ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ואני עתיד לבנותה באש שנאמר (זכריה ב ז) ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. שמעתתא פתח הכתוב בנזקי ממונו וכו':

פרק ז

(דף סז ע"ב) תניא א"ר עקיבא מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' מפני שנשתרש בחטא רבא אמר מפני ששנה בחטא:

(דף סט) תנן כרם רבעי היו מציינין אותו בקזוזות אדמה סימנא כי אדמה מה אדמה איכא הנאה מינה אף האי נמי כי מפרק שרי לאיהנויי מינה ושל ערלה בחרסית סימנא כחרסית מה חרסית שאין הנאה מיניה אף האי לית ביה הנאה מיניה ושל קברות בסיד סימנא דחיור כעצמות וממחה ושופך כי היכי דניחוור טפי:

שאלו תלמידיו את רבי יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בנגב יותר מבגזלן אמר להם זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו כביכול עשה עין של מטה כאילו אינו רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת שנאמר (ישעיה כט טו) הוי המעמיקים מה' לסתור עצה והיה במחשך מעשיהם וגו' וכתוב (תהלים צד ז) ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב וכתיב (יחזקאל ט ט) כי אמרו עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה תניא א"ר מאיר משלו משל משום ר"ג למה הדבר דומה לשני בני אדם

שהיו בעיר ועשו משתה אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך אי זה מהם ענשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך א"ר מאיר בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו חמשה שה שלא ביטלו ממלאכתו ד' אמר ריב"ז בא וראה כמה גדול כבוד הבריות שור שהולך ברגליו ה' שה שהרכיבו על כתפו ארבעה:

(דף פב ע"ב) ת"ר כשצרו בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ ובכל יום היו משלשלים להם בקופה דינרין והיו מעלים להם תמידים היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית אמר להם כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם למחר שלשלו דינרין בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים וארור האדם שילמד את בנו חכמת יונית ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא עומר מגנות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר. וחכמת יונית מי אסירי והתניא אמר רבי בארץ ישראל (דף פג) לשון סורסי למה או לשון הקודש או לשון יונית וא"ר יוסי בבבל לשון ארמי למה או לשון הקודש או לשון פרסי אמרי לשון יונית לחוד וחכמת יונית לחוד. וחכמת יונית מי אסירא והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רשב"ג (איכה ג נא) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי אלף ילדים היו בבית אבא ה' מאות מהם למדו תורה וחמש מאות מהם למדו חכמת יונית ולא נשתייר מהם אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא אמרי שאני בית ר"ג שהיו קרובים למלכות וכדתניא המספר קומי הרי זה מדרכי האמורי אבטולמוס בר ראובן התירו לו לספר קומי מפני שהוא קרוב למלכות של בית ר"ג התירו לספר בחכמת יונית מפני שקרובים למלכות:

ת"ר לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ קשור בשלשלת אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומתירו בלילה וכו':

פרק ח

(דף פז) תניא רבי יהודה אומר סומא אין לו בושת וכן היה רבי יהודה פוטרו מכל מצות האמורות בתורה אמר רב ששת בריה דרב יהודה מ"ט דרבי יהודה אמר קרא (דברים ד מה) אלה העדות והחקים והמשפטים כל שישנו במשפטים ישנו במצות וחקים וכל שאינו במשפטים אינו במצות וחקים אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מ"ד הלכה כר"י דאמר סומא פטור מן המצות קא עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט דלא מפקידנא וקא עבידנא מצות והשתא דשמעינן להא דרבי חנינא דא"ר חנינא גדול המצווה ועושה ממי

שאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי אין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט כי מפקידנא אית לי אגרא טפי:

משנה. אע"פ שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר (בראשית כ ז) ועתה השב אשת האיש וגו' ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר (שם) ויתפלל אברהם אל האלהים וגו':

גמרא. תנו רבנן כל אלו שאמרו דמי שבושתו אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר (שם) השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך. אשת נביא בעי אהדורי אשת אחר לא בעי אהדורי א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן השב אשת האיש מכל מקום ודקא אמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלוא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא נביא הוא וכבר למד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא אחותך היא מכאן לבן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד.

א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי בהדי הוצא לקי כרבא א"ל דכתיב (ירמיה ב כט) למה תריבו אלי כלכם פשעתם בי נאם ה' א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא (שמות טז כח) עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב (בראשית מז ב) ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים מאן נינהו חמשה אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן אותן שהוכפלו בשמות. יהודה נמי אכפולי מכפל א"ל למליה הוא דאכפל דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימות וגו' וכו':

א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא א"ל דתנן עשירים מביאים בכורים בקלתות של זהב ושל כסף עניים בסלי נצרים של ערבה קלופה הסלים והבכורים ניתנים לכהנים א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא (ע"ב) (ויקרא יג מה) וטמא טמא יקרא.

א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה. ואמרי אינשי שיתין רהיטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כריך דכתיב (ישעיה מט י) לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא (שמות כג כה) ועבדתם את ה' אלהיכם זו ק"ש ותפלה וברך את לחמך ואת מימיך זו פת במלח וקיתון של מים מכאן ואילך והסירותי מחלה מקרבך ותניא מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה שפ"ג חלאים יש בה מחל"ה בגימטריא הכי הוי וכולן פת במלח שחרית וקיתון של מים מבטלם:

א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי חבריך קרייך חמרא אוכפא לגביך מוש א"ל דכתיב (בראשית טז ח) ויאמר הגר שפחת שרי וגו' ותאמר מפני שרי גברתי וגו':
א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי מלתא דמיגניא דאית בך קדים אמרה א"ל דכתיב (בראשית כד לד) ויאמר עבד אברהם אנכי. א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין אמר ליה דכתיב (ש"א כה לא) והטיב ה' לאדוני וזכרת את אמתך וגו':
א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי חמרא למריה וטיבותא לשקייה א"ל דכתיב (במדבר כז יט) וסמכת את ידך עליו וגו' למען ישמעו כל עדת בני ישראל וכתיב (דברים לד ט) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל. א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי מטייל ואזיל דקלא בישא גבי קינא דשרכי א"ל דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים ותנן במתניתין ותנינא בברייתא כתוב בתורה דכתיב (בראשית כח ט) וילך עשו אל ישמעאל. שנוי בנביאים דכתיב (שופטים יא ג) ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים ויצאו עמו. ומשולש בכתובים דכתיב (בן סירא יג) כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו תנן במתניתין כל המחובר לטמא טמא כל המחובר לטהור טהור ותנינא בברייתא ר"א אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו:
א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי אי דלית דורא דלינא ואי לא לא דלינא א"ל דכתיב (שופטים ד ח) ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי כלבא בכפניא גללי מבלע דכתיב (משלי כז ז) נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק. א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי קרית לחברך ולא ענך רמי גודא רבה שדי ביה א"ל דכתיב (יחזקאל כד יג) יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך לא תטהרי עוד. א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי בירא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא א"ל דכתיב (דברים כג ח) לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו. אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי כד הוינן זוטרי לגברי השתא דקשישנא לדרדקי. א"ל מעיקרא כתיב (שמות יג כא) וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ולבסוף כתיב (דף צג) (שם כג כ) הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך:
א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי בתר מרי נכסי ציבי משוך. א"ל דכתיב (בראשית יג ה) וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים. אמר רב חנין

כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנאמר (שם טז ה) ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וגו' וכתיב (שם כג) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה והני מילי דאית ליה דיינא בארעא א"ר יצחק אוי לו לצועק יותר מלנצעק. תנ"ה אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע אלא שממהרים לצועק יותר מן הנצעק:

וא"ר יצחק לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר (שם כ) הנה הוא לך כסות עינים אמר לה הואיל וכסית ממני ולא גלית שהוא אישך וגרמת לי הצער הזה יהי רצון שיהיו לך בנים כהויי עינים ונתקיים בזרעה דכתיב (שם כז) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות. א"ר אבהו לעולם יהא אדם מן הנרדפים ולא מן הרודפים שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי המזבח:

פרק ט

(דף צד) תניא ר"א בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר (תהלים י ג) ובוצע ברך נאץ ה':

ת"ר הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהם והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו. אמר רבי יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו דתניא מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה אמרה לו אשתו ריקה אם אתה עושה תשובה אפילו אבנט אינו שלך ונמנע ולא עשה תשובה באותה שעה אמרו הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלים מהם והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו:

(דף צז ע"ב) ת"ר איזהו מטבע של ירושלים דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקדש מצד אחד ואיזהו מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחד:

פרק י

(דף קיז) ההוא גברא דהוה בעי אחוויי אתיבנא דחבריה אתא לקמיה דרב א"ל לא תחוי ולא תחוי א"ל מחוינא ומחוינא יתיב רב כהנא קמיה דרב שמטיה לקועיה מיניה קרי רב עלויה (ישעיה נא כ) בניך עלפו בראש כל חוצות כתוא מכמר מה תוא זה כיון שנפל במכמר אין מרחמין עליו אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד עכו"ם אין מרחמין עליו א"ל רב כהנא עד האידנא הוו פרסאי דלא קפדי אשפיכות דמים והשתא איכא יוונאי דקפדי אשפיכות דמים ואמרי מרדין מרדין קום סק לארעא דישראל וקביל עלך שלא תיקשי לרבי יוחנן שבע שנין אזל אשכחיה לריש לקיש דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן אמר להו ר"ל היכא אמרו ליה אמאי אמר להו האי קושיא והאי קושיא האי

פירוקא והאי פירוקא אמרו ליה לריש לקיש אזל ריש לקיש א"ל לרבי יוחנן ארי עלה מבבל ליעיין מר במתיבתא דלמחר למחר אותבוה בדרא קמא קמיה דרבי יוחנן אמר שמעתתא ולא אקשי שמעתתא ולא אקשי אנחתיה אחורי שבע דרי עד דאותביה בדרא בתרא. א"ל רבי יוחנן לר"ש בן לקיש ארי שאמרת נעשה שועל אמר רב כהנא יהא רעוא דהני שבע דרי ליהוו חילוף שבע שנין דאמר לי רב קם אכרעיה א"ל נהדר מר ברישא אמר שמעתתא ואקשיה אמר שמעתתא ואקשיה עד דאוקמיה בדרא קמא. ר' יוחנן הוה יתיב אשבע בסתרקי שלפי ליה חדא ביסתרקא מתותיה אמר שמעתתא אקשי ליה עד דשלפי ליה כולי ביסתרקי מתותיה עד דיתיב אארעא. רבי יוחנן גברא סבא הוה ומסרחי גביניה אמר להו דלו לי עיני ואחזיה דלו ליה במכחלתא דכספא חזא דפרטא שפוותיה סבר אחוכי קמחייך ביה חלשא דעתיה ונח נפשיה למחר אמר להו ר' יוחנן לרבנן חזיתו לבבלאה היכי עביד אמרו ליה דרכיה הכי על לגבי מערתא חזא דהוה (ע"ב) הדרא וליה עכנא א"ל עכנא עכנא פתח פומיך ויכנס הרב אצל תלמיד ולא פתח יכנס חבר אצל חבר ולא פתח יכנס תלמיד אצל הרב פתח ליה בעא רחמי ואוקמיה א"ל אי הוה ידענא דדרכי דמר הכי לא חלשא דעתאי השתא ליתי מר בהדן א"ל אי מצית למיבעי רחמי דתו לא שכיבנא אזלינא ואי לא לא אזלינא הואיל וחליף שעתא חליף תייריה אוקמיה עייליה כל ספיקא דהוה ליה ופשטינהו ניהליה והיינו דא"ר יוחנן דילכון אמרי דילהון היא:

אמר ר' יוחנן כל הגוזל את חברו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו שנאמר (משלי א יט) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. ואומר (ירמיה ה יז) ואכל קצירך ולחמך יאכלו בניך ובנותיך ואומר (יואל ד יט) מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם ואומר (ש"ב כא א) אל שאול ואל בית הדמים אשר המית הגבעונים מאי ואומר וכ"ת נפש דידיה אין אבל נפש בניו ובנותיו לא תא שמע בשר בניו ובנותיו וכ"ת הני מילי היכא דלא יהיב דמי אבל היכא דיהיב דמי לא ת"ש מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם וכ"ת הני מילי היכא דקעביד בידים אבל גרמא לא ת"ש אל שאול ואל בית הדמים אשר המית את הגבעונים וכי היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן:

גבאי צדקה לוקחין מהם דבר מועט אבל לא דבר מרובה רבינא איקלע לבי מחוזא אתו נשי דבי מחוזא רמו קמיה כבלי ושירי קביל מינייהו אמר ליה רבה תוספאה לרבינא והתניא גבאי צדקה מקבלים מהם דבר מועט אבל לא דבר מרובה א"ל הני לבני מחוזא דבר מועט נינהו:

סליק מסכת בבא קמא

בבא מציעא

פרק א

בבא מציעא (דף יט) רבה בר בר חנא אירכס ליה גיטא בי מדרשא אמר אי סימנא אית לי בגויה אי טביעות עינא אית לי בגויה, אהדרוהא ניהליה. אמר לא ידענה אי משום סימנא אהדרוהא ניהלי וקא סברי סימנין דאורייתא אי משום טביעות עינא אהדרוהא ניהלי ודוקא צורבא מדרבנן אבל אינש דעלמא לא:

פרק ב

אמר רבי יוחנן מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן ילבש בגדי פשתן וישתמש בכלי זכוכית וישכור פועלים ואל ישב עמהם. ילבש בגדי פשתן בכיתנא רומיתא וישתמש בכלי זכוכית בזוגיתא חיורתא וישכור פועלים ואל ישב עמהם תרגומא (דף ל) בתורי דנפיש פסידייהו:

תני רב יוסף (שמות יח כט) והודעת להם זה בית חייהם. את הדרך זה גמילות חסדים. ילכו זה ביקור חולים. בה זו קבורה. ואת המעשה זה הדין. אשר יעשון זו לפנים משורת הדין. אמר מר אשר ילכו זה ביקור חולים היינו ג"ח לא נצרכה אלא לבן גילו דאמר מר בן גילו נוטל אחד משמים מחליו ואפילו הכי מיבעי ליה למיזל לגביה. בה זו קבורה והיינו ג"ח לא נצרכה אלא לזקן ואינה לפי כבודו. אשר יעשון זו לפנים משורת הדין דאמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה אלא דיני דמגיזתא לדיינו אלא אימא שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין:

(דף לא) אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא ואימא (ויקרא יט יז) הוכח חדא זימנא תוכיח תרי זימני אמר ליה הוכח אפילו מאה פעמים משמע תוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד תלמיד לרב מנין תלמוד לומר הוכח תוכיח מכל מקום:

(דף לג) משנה. אבדתו ואבדת אביו אבדתו קודמת אבדתו ואבדת רבו שלו קודמת אבדת אביו ואבדת רבו של רבו קודמת שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא ואם אביו חכם של אביו קודמת היו אביו ורבו נושאין משאוי מניח את של רבו ואחר כך מניח את של אביו היה אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו ואם אביו חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו:

גמרא. מנא הני מילי אמר ר"י אמר רב אמר קרא (דברים טו ד) אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לשל כל אדם. וא"ר אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך:

תנו רבנן רבו שאמרו רבו שלמדו חכמה ולא רבו שלמדו מקרא ומשנה דברי רבי מאיר ר"י אומר כל שרוב חכמתו הימנו. רבי יוסי אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו אמר רבא כגון רב סחורה דאסברן זוהמא ליסטרון וכו':

תנו רבנן העוסקים במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה ונוטל עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד הא גופא קשיא אמרת בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד אמר רבי יוחנן (ע"ב) בימי רבי נשנית משנה זו שבקי כולי עלמא מתניי' ואזלו בתר תלמודא הדר דרש להו ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד מאי דרוש כדדריש רבי יהודה ב"ר אילעאי מאי דכתיב (ישעיה נח א) והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נעשות להם כשגגות והיינו דתנן רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. דרש רבי יהודה ברבי אילעאי מאי דכתיב (שם סו ה) שמעו דבר ה' החרדים אל דברו אלו תלמידי חכמים אמרו אחיכם אלו בעלי מקרא שונאיכם אלו בעלי משנה מנדיכם אלו עמי הארץ שמא תאמר אבד סברם ובטל סכוים תלמוד לומר ונראה בשמחתכם שמא תאמר ישראל יבושו תלמוד לומר והם יבושו עכו"ם יבושו וישראל ישמחו:

פרק ג

(דף מג) אמר רבי יצחק לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו שנאמר (דברים יד כה) וצרת הכסף בידך. וא"ר יצחק לעולם ישליש אדם מעותיו שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו. ואמר רבי יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר (שם כח ח) יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. תנא דבי רבי ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. תנו רבנן ההולך למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואחר כך בירך הרי זה תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך:

פרק ד

(דף מט) איתמר דברים רב אמר אין בהם משום מחוסרי אמנה ורבי יוחנן אמר יש בהם משום מחוסרי אמנה מיתיבי ר' יוסי ברבי יהודה מה תלמוד לומר (ויקרא יט לו) הין

צדק והלא הין בכלל איפה הוא אלא לומר לך שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק אמר אביי ההוא שלא ידברו אחד בפה ואחד בלב:

(דף נח ע"ב) תנו רבנן (ויקרא כה יז) לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון כשהוא אומר (שם) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים יבא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה אם היו יסורין באים עליו או אם היו חולאים באים עליו או שהיה מקבר את בניו אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב (איוב ד ו) הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך זכור נא מי נקי אבד אם היו חמרים מבקשים תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו (ויקרא יט יד) ויראת מאלהיך:

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו (שם כה) ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך ורבי אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו ר' שמואל בר נחמני אומר זה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון:

תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים אמר ליה שפיר קאמרת דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חיורא אמר ליה אביי לרב דימי במערבא במאי זהירי אמר לית באחווירי אפין דאמר ר' חנינא הכל יורדין לגיהנם חוץ מגי הכל ס"ד אלא אימא כל היורדין לגיהנם עולים חוץ מגי שיורדים ואינם עולים ואלו הן הבא על אשת איש והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו מכנה היינו מלבין אף על גב דדש ביה בשמיה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן (דף נט) נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן כדדרש רבא מאי דכתיב (תהלים לה טו) ובצלעי שמחו ונאספו וגו' קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעין בשרי לא היה דמי שותת לארץ ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקים בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעה"ב. אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה א"ר חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אר"י משום ר' שמעון בן יוחאי נוח לו לאדם שיפיל

עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן מתמר דכתיב (בראשית לח כה) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה:
אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה: אמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר (איכה ג ח) גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר (תהלים לט יג) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש:
ואמר רב כל ההולך אחר עצת אשתו נופל בגיהנם שנא' (מ"א כא כה) רק לא היה כאחאב וגו' אמר ליה רב פפא לאביי והא אמרי אינשי אתתך גוצא גחין ותלחוש לה לא קשיא הא במילי דעלמא והא במילי דביתא. לישנא אחרינא הא במילי דשמיא הא במילי דעלמא:
אמר רב חסדא כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה שנאמר (עמוס ז ז) והנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך אמר רבי אלעזר הכל נפרע בידי שליח חוץ מאונאה שנאמר ובידו אנך א"ר אבהו ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם אונאה וגזל ועבודה זרה. אונאה דכתיב ובידו אנך. גזל דכתיב (ירמיה ו ז) חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד. עבודה זרה דכתיב (ישעיה סה ג) העם המכעיסים אותי על פני תמיד:
אמר רב יהודה לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר (תהילים קמ"ז:י"ד) השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא. ואמר רב חנינא בר פפא לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה שנאמר (שופטים ו ג) והיה אם זרע ישראל וגו' וכתיב (שם) ויחנו עליהם וכתיב (שם) וידל ישראל מאד מפני מדין. אמר רבי חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו שנאמר (בראשית יב טז) ולאברם היטיב בעבורה והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו:
תנן התם חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאים (ע"ב) וזה הוא תנור של עכנאי מאי עכנאי א"ר יהודה אמר שמואל שהקיפוהו דברים כעכנא זו וטמאוהו תנא באותו היום השיב ר' אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח נעקר חרוב ממקומו מאה אמה ואמרי לה ד' מאות אמה אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב חזר ואמר להם אמת המים יוכיחו חזרו אמת המים לאחוריהם אמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים חזר ואמר אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו הטו כותלי בית המדרש ליפול גער בהם

רבי יהושע אמר להם אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טיבכם לא נפלו מפני כבודו של. רבי יהושע ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר ועדיין מטין ועומדים חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום עמד רבי יהושע על רגליו ואמר (דברים ל יב) לא בשמים היא מאי לא בשמים היא א"ר ירמיה שכבר נתנה תורה מהר סיני אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת בתורה בהר סיני (שמות כג ב) אחרי רבים להטות. אשכחיה רבי נתן לאליהו אמר ליה מאי עביד קוב"ה בההוא שעתא אמר ליה קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני אמרו אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום ונמנו עליו וברכוהו ואמרו מי ילך ויודיענו אמר להם רבי עקיבא אני אלך שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיענו ונמצא מחריב את כל העולם כולו מה עשה רבי עקיבא לבש שחורים ונתעטף שחורים וישב לפניו ברחוק ד' אמות אמר לו רבי אליעזר עקיבא מה יום מיומים אמר לו רבי כמדומה לי שחבריך בדילין ממך אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב על גבי קרקע זלגו עיניו דמעות לקה העולם שליש בזיתים ושליש בחטים ושליש בשעורים ויש אומרים אף בצק שבידי אשה טפח. תנא אך גדול היה באותו היום שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף ואף רבן גמליאל היה בא בספינה עמד עליו נחשול לטבעו אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס עמד על רגליו ואמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקת בישראל נח הים מזעפו. אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי מההוא מעשה ואילך לא הות שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה ההוא יומא ריש ירחא הוה ואיחלף לה בין מלא לחסר איכא דאמרי אתא עניא קרי אבבא אפיקה ליה ריפתא אשכחתיה דנפל על אנפיה אמרה ליה קום קטלת לאחי אדהכי נפק שפורא מבית ר"ג דשכיב אמר לה מנא ידעת אמרה ליה כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים ננעלין חוץ משערי אונאה:

תנו רבנן המאנה את הגר עובר בג' לאוין והלוחצו עובר בב' מאי שנא מאנה דכתיבי שלשה לאוין (שמות כב כ) וגר לא תונה (ויקרא יט לג) וכי יגור אתכם גר בארצכם לא תונו אותו (שם כה יז) ולא תונו איש את עמיתו וגר בכלל עמיתו הוא לוחצו נמי ג' כתיבי (שמות כב כ) ולא תלחצנו (שם כג) וגר לא תלחץ (שם כב) ולא תהיה לו כנושה וגר בכלל הוא אלא אחד זה ואחד זה בג':

תניא רבי אליעזר הגדול אומר מפני מה הזהירה תורה בל"ו מקומות ואמרי לה במ"ו מקומות בגר מפני שסורו רע. מאי דכתיב (שם) וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם

תנא משום ר' נתן מום שבך אל תאמר לחברך והיינו דאמרי אינשי דזקיף ליה זקיפא בדיוקתיה לא נימא ליה לחבריה זקיף ביניתא:

(דף ס) מתני'. רבי יהודה אומר לא יחלק החנווני קליות ואגוזים לתינוקות מפני שהוא מרגילן לבא אצלו וחכמים מתירין ולא יפחות את השער וחכמים אומרים זכור לטוב לא יבור את הגריסין דברי אבא שאול וחכמים מתירים ומודים שלא יבור ע"פ מנורה שאינו אלא כגונב את העין אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים:

ע"ב ההוא עבדא סבא דאזיל צבעיה לרישיה ולדקניה אתא לקמיה דרבא א"ל זבנן א"ל ויהיו עניים בני ביתך אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל זבניה יומא חד א"ל אשקיין מיא אזל חווריה לרישיה ולידקניה א"ל חזי דאנא קשיש מאבוך קרי אנפשיה צדיק מצרה נחלץ וגו' (משלי יא ח):

פרק ה

(דף סא ע"ב) ת"ר (שם) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה במשפט כמשמעו במדה זה מדידת קרקע שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח ובמשורה שלא ירתיח והלא דברים קל וחומר ומה משורה שהיא אחד משלשים וששה בלוג הקפידה עליו תורה קל וחומר להין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג. אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית יציאת מצרים גבי ציצית יצ"מ במשקלות. אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותן לישראל ברבית וממי שטומן משקלותיו במלח וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא:

רבינא איקלע לסורא דפרת אמר ליה רבי חנינא מסורא דפרת לרבינא יציאה דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי אמר ליה אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני עתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאים בקרבי דגים טהורים ומוכרן לישראל אמר ליה אנא המעלה קא קשיא לי מאי שנא הכא המעלה דכתב רחמנא אמר ליה לכדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל אמר הקב"ה אלמלא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים דיי אמר ליה ומי נפיש אגרייהו טפי מרבית ומציצית וממשקלות אמר ליה אע"ג דלא נפיש אגרייהו טפי מאיסי למיכלינהו:

(דף סב) תניא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותים שניהם מתים ואם שותה אחד מהם מגיע לישוב דרש בן פטירא מוטב שישתו שניהם וימותו

ואל יראה אחד במיתת חבירו עד שבא רבי עקיבא ולימד (ויקרא כה ז) וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך:

(דף ע ע"ב) מרבה הוגו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו (משלי כח ח) מאי לחונן דלים א"ר כגון שבור מלכא:

(דף עה) תניא ר"ש אומר מלוי ברבית יותר ממה שמרויחין מפסידין ולא עוד אלא שמשימין משה רבינו חכם ותורתו אמת ואומרים אילו היה יודע משה רבינו שהיה ריוח בדבר לא היה כותבו:

כי אתא רב דימי אמר מנין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו שאסור לעבור לפניו תלמוד לומר (שמות כב כד) לא תהיה לו כנושה רב אמי ורב אסי דאמרי תרווייהו כאילו דנו בשני דינין שנאמר (תהלים סו יב) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים. אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים עובר משום (ויקרא יט יד) ולפני עור לא תתן מכשול וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר (תהלים לא יט) תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק:

אמרי ליה רבנן לרב אשי קא מקיים רבינא כל מה דאמור רבנן שלח ליה בהדי פניא דמעלי שבתא לישדר לי מר עשרה זוזי דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן שלח ליה ניתי מר סהדי ונכתב כתבא שלה ליה אפילו אנא נמי שלח ליה כ"ש מר דטריד בגירסא ומשתלי וגורם קללה לעצמו:

תנו רבנן ג' צועקים ואינם נענים ואלו הן מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים. והקונה אדון לעצמו. ומי שאשתו מושלת עליו. הקונה אדון לעצמו מאי היא א"ד תולה נכסיו בנכרי א"ד הכותב נכסיו לבניו בחייו א"ד דביש ליה בהאי מתא ולא אזיל למתא אחריתא:

פרק ו

(דף פג) רבה בר בר חנה תברי ליה הני שקולאי חביתא דחמרא שקל לגלימייהו אתו אמרו לרב א"ל הב להו גלימייהו א"ל דינא הכי א"ל אין (משלי ב) למען תלך בדרך טובים יהיב להו גלימייהו אמרו ליה עניי אנן וטרחינן כולי יומא וכפינן ולית לן מידי אמר ליה זיל הב להו אגרייהו אמר ליה דינא הכי א"ל אין (שם) וארחות צדיקים תשמור:

פרק ז

ע"ב דרש רב זירא ואמרי לה תנא רב יוסף מאי דכתיב (תהלים קד כ) תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער תשת חשך ויהי לילה זה העולם הזה שדומה ללילה בו תרמוש כל חיתו יער אלו רשעים שבו שדומין לחיות שביער תזרח השמש יאספון ואל

מעונותם ירבצון תזרח השמש לצדיקים ויאספון רשעים לגיהנם ואל מעונותם ירבצון אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו יצא אדם לפעלו יצאו צדיקים לקבל שכרן לעבודתו עדי ערב במי שהשלים עבודתו עדי ערב:

רבי אלעזר ברבי שמעון אשכח להההוא פרהגונא דקא תפיס גנבי א"ל היכי יכלית להו לאו כחיותא מתילי דכתיב בהו בו תרמוש כל חיתו יער א"ד מהאי קרא קאמר ליה (תהלים י ט) יארוב במסתר כאריה בסכה דלמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי א"ל מאי איעביד הורמנא דמלכא הוא א"ל תא אגמרך היכי תעביד עול בארבע שעי לחנותא כי חזית איניש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנם שאיל עילויה אי צורבא מרבנן הוא וניים אקדומי קדים לגירסיה. אי פועל הוא קדים קא עביד עבידתיה אי עבידתיה בליליא רדודי רדיד ואי לא גנבא הוא ותפסיה אשתמע מלתא בי מלכא אמרו קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא אתיוה לרבי אלעזר ברבי שמעון וקא תפיס גנבי ואזיל שלח ליה ר' יהושע בן קרחה חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר את עמו של אלהינו להריגה שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם. שלח ליה יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו.

יומא חד פגע בו ההוא כובס קרייה חומץ בן יין אמר מדחציף כולי האי ש"מ רשיעא הוא אמר להו תפסוהו ותפסוהו לבתר דנח דעתיה אזל בתרייהו ליפרוקיה ולא מצי קרי עליה (משלי כא כג) שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו זקפוהו קם תותי זקיפא וקא בכי אמרו ליה רבי אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים הניח ידו על מעיו ואמר שישו בני מעי שישו ומה ספקות שלכם כך ודאות שלכם אל אחת כמה וכמה מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם ואפילו הכי לא מייתבא דעתיה אשקייה סמא דשינתא ועיילוה לביתא דשישא וקרעו לכריסיה הוו מפקי מיניה דיקולי דיקולי דתרבא ומותבי בשמשא בתמוז ובאב ולא מסריח כל תרבי נמי לא סריח כל תרבי לא סריח שורייקי סומקי מסריח הכא אף על גב דאיכא שורייקי סומקי לא מסריח קרא אנפשיה (תהלים טז ט) אף בשרי ישכון לבטח. ואף רבי ישמעאל ברי' יוסי מטא (דף פד) כי האי מעשה לידיה פקע ביה אליהו אמר ליה עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה אמר ליה מאי איעביד הורמנא דמלכא הוא אמר ליה אביך ערק לאסיא את ערק ללודקיא:

אמר רבי יוחנן אנא אישתיירי משפירי ירושלים האי מאן דבעי מיחזי שופריה דרבי יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סילקי ונימלייה פרצידי דרומנא סומקא וניהדר ליה כלילא דורדא סומקא בפומיה ונותביה בין שמשא לטולא ההוא זהרורי מעין שופריה דרבי יוחנן:

איני והאמר מר שופריה דרב כהנא מעין שופריה דר' אבהו ושופריה דרבי אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו ויעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון ואילו רבי יוחנן לא קחשיב ליה שאני רבי יוחנן דהדרת פנים לא הויא ליה:

יומא חד הוה קא סחי רבי יוחנן בירדנא חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה א"ל חילך לאורייתא א"ל שופרך לנשי א"ל אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי קביל עליה בעי למיהדר לאתויי מאניה ולא מצי הדר אקרייה אתנייה ושווייה גברא רבא יומא חד הוה מפלגי בי מדרשא הסייף והסכין והפגיון והרומח ומגל יד ומגל קציר מאימתי מקבלין טומאה משעת גמר מלאכתן ומאימתי גמר מלאכתן רבי יוחנן אמר משיצרפן בכבשן ר"ל אמר משיצחצחן במים א"ל לסטאה בלסטיותיה ידע א"ל ומאי אהנית לי התם רבי קרי לי הכא רבי קרו לי א"ל אהנאי לך דאקרבינך תחת כנפי השכינה חלש דעתיה דרבי יוחנן חלש ריש לקיש אתאי אחתיה קא בכיא אמרה ליה עשה בשביל בני אמר לה (ירמיה מט יא) עזבה יתומיך אני אחיה עשה בשביל אלמנותי אמר לה (שם) ואלמנותיך עלי תבטחו נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש והוה קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה ניזיל רבי אלעזר בן פדת דמחדדין שמעתתיה אזיל יתיב קמיה כל מלתא דהוה אמר ר"י א"ל תניא דמסייעא לך אמר את כבר לקישא בר לקישא כי הוה אמינא מלתא הוה מקשי לי כ"ד קושייתא ופריקנא ליה כ"ד פירוקי וממילא רווחא שמעתא ואת אמרת תניא דמסייעא לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא הוה קאזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא והוה קא צורח עד דשף דעתיה מיניה בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה:

ע"ב ואפילו הכי לא סמך רבי אלעזר ברי שמעון אדעתיה קביל עליה יסורין באורתא הוו מייכין ליה שיתין נמטי לצפרא נגדי מתותיה שיתין משיכלי דמא וכיבא למחר עבדה ליה דביתהו שיתין מיני לפדא ואכיל להו וברי ולא הוה שבקה ליה דביתהו למיפק לבי מדרשא כי היכי דלא לדחקוהו רבנן באורתא אמר להו אחי ורעי בואו בצפרא אמר להו זילו מפני ביטול תורה יומא חד שמעה דביתהו אמרה ליה את קא מייתית להו עילווך כלית ממון של בית אבא אימרדה אזלת לבי נשא סליקו ואתו הנך שיתין ספונאי עיילו ליה שיתין עבדי כי נקיטי שיתין ארנקי ועבדו ליה שיתין מיני לפדא ואכיל להו יומא חד אמרה לה לברתה זיל בקי באבוך מאי קעביד האידנא אתיא אמר לה זיל אמרי לאמך שלנו גדול משלהם קרי אנפשיה (משלי לא יד) היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה אכל ושתי וברי נפק לבית מדרשא אייתו לקמיה שיתין מיני דמא טהרינהו הוו קא מרננו רבנן ואמרי ס"ד לית בהו חד ספק אמר להו אם כמותי הוא יהיו כולם זכרים ואם לאו

תהיה נקבה אחת ביניהם היו כולם זכרים ואסיקו להו אלעזר על שמיה. תניא אמר רבי כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל כי הוה קא ניחא נפשיה אמר לה לדביתהו ידענא בדרבנן דרתיחי עלי ולא מיעסקי בי שפיר אוגנין בעליתא ולא תדחלון מינאי. א"ר שמואל בר נחמני אישתעי לי אימיה דרבי יונתן דאישתעי לה דביתהו דרבי אלעזר ברי שמעון לא פחות מתמני סרי ולא טפי מעשרין ותרתין שנין אוגניתיה בעיליתא כי הוה סליקנא מעיינא ליה במזייה כי הוה משתמיט ביניתא מיניה הוה אתא דמא יומא חד חזאי ריחשא דקא נפיק מאודניה חלש דעתאי איתחזי לי בחלמא אמר לי לא מידי הוא יומא חד שמעי בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדבעי לי. כי הוו אתו בי תרי לדינא הוו קיימי אבבא אמר מר מלתיה ומר מלתיה נפק קלא מעיליתיה ואמר איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי יומא חד הוה קא מינצית דביתהו בהדי שיבבתה אמרה לה תהא כבעליך שלא ניתן לקבורה אמרי רבנן כולי האי ודאי לאו אורח ארעא א"ד רבי שמעון בן יוחאי איתחזי להו בחלמא אמר להם פרידה אחת יש לי ביניכם ואי אתם רוצים להביא אצלי אזול רבנן לאיעסוקי ביה לא שבקו בני עכבריא דכל שני דהוה ניים ר"א בר שמעון בעיליתיה לא סליק חיה רעה למתייהו יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה הוו טרידי שדרוה רבנן לבני בירי ואסקוה לערסיה ואמטיוה למערתא דאבוה אשכחוה לעכנא דהדרא ליה למערתא אמרו לה עכנא עכנא פתחי פיך ויכנס בן אצל אביו פתחה להו:

שלח רבי לדבר באשתו שלחה ליה כלי שנשתמש בו קדש ישתמש בו חול תמן אמרין באתר דמרי ביתא תלא זייניה כולבא רעיא קולתיה תלא שלח לה נהי דבתורה גדול ממני אבל במעשים טובים מי גדול ממני שלחה ליה בתורה מיהא גדול ממך לא ידענא אבל במעשים טובים ידענא דהוה קביל עליה יסורין בתורה מאי היא דכי הוו יתבי רשב"ג ורבי יהושע בן קרחה אספסלי יתבי קמייהו רבי אלעזר ברבי שמעון ורבי אארעא מקשו ומפרקו אמרו מימיהם אנו שותים והם יושבים על גבי קרקע עבדי להו ספסלי אסקינהו א"ל רשב"ג פרידה אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשים לאבדה הימני אחתוה לרבי אמר להם רבי יהושע בן קרחה מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב ימות אחתוה נמי לר"א בר"ש חלש דעתיה אמר קא חשביתו ליה כוותי עד ההוא יומא כי הוה אמר רבי מלתא הוה מסייע ליה ר"א בר"ש מכאן ואילך כי הוה א"ל רבי יש לי להשיב א"ל ר"א בר"ש כך וכך יש לך להשיב זו היא תשובתך השתא הקפתנו תשובות חבילות שאין בהם ממש חלש דעתיה דרבי אתא א"ל לאבוה א"ל בני אל ירע לך שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל והיינו דאמר רבי ג' ענותנין הן ואלו הם אבא (דף פה) ובני בתירה ויונתן בן שאול

רשב"ג הא דאמרן בני בתירה דאמר מר הושיבוהו בראש ומינוהו לנשיא עליהם יונתן בן שאול דקאמר ליה לדוד (ש"א כג יז) ואתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה ממאי דלמא יונתן בן שאול דחזא דגריר עלמא בתר דוד בני בתירה נמי דחזו להלל דעדיף מינייהו אלא רשב"ג ודאי הואי ענוותן. אמר רבי חביבין יסורין קביל עליה תליסר שני שית בצמירתא ושבע בצפירנא ואמרי לה שבע בצמירתא ושית בצפירנא אהוריריה דבי רבי הוה עתיר משבור מלכא כד הוה רמי כיסתא לחיותא הוה אזיל קלא בתלת מילי הוה מכוין דרמי בההוא שעתא דעייל רבי לבית הכסא ואפילו הכי מעבר ליה קליה לקלייהו ושמעי ליה נחותי ימא ואפילו הכי יסורי דרבי אלעזר ברי שמעון עדיפי מדרבי דאילו רבי אלעזר ברבי שמעון מאהבה באו ומאהבה הלכו דרבי על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו. על ידי מעשה באו מאי היא דההוא עגלא דהוו קא ממטו ליה לשחיטה אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי א"ל זיל כי לכך נוצרת אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין. על ידי מעשה הלכו יומא חד הוה קא כנישא אמתיה דרבי ביתא הוה שדיא בני כרכושתא וקא כנשא להו אמר לה שבקינהו כתיב (תהלים קמה ט) ורחמיו על מעשיו אמרי הואיל ומרחם נרחם עליה כלהו שני יסורי דרבי אלעזר לא שכיב אינש בלא זמניה כולהו שני יסורי דרבי לא אצטריך עלמא למטרא דאמר רבה בר רב שילא קשה יומא דמטרא כיומא דדינא ואמר אמימר אי לאו דצריך לעלמא בעו רבנן רחמי עלייהו ומבטלי ליה אפילו הכי כי הוו עקרי פוגלא ממשרא הוה קיימא בירא מליא מיא:

איקלע רבי לאתריה דרבי אלעזר ברבי שמעון אמר להו יש בן לאותו צדיק אמרו לו יש לו בן וכל זונה שנשכרת בבי שוכרתו בד' אתיוה אסמכיה ברבי ואשלמיה לר' שמעון בן איסי בן לקוניא אחוה דאימי כל יומא הוה אמר לקרייתי אנא איזיל א"ל חכים עבדו יתך וגולתא דדהבא פרסו עליך ורבי קרו לך ואת אמרת לקרייתי אנא איזיל א"ל מומי עזובה דא. כי גדל יתיב במתיבתא דרבי שמעיה לקליה אמר הא קלא דמי לקליה דרבי אלעזר ברבי שמעון אמרו ליה בריה הוא קרי עליה (משלי י"א:ל'-ל"א) פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם פרי צדיק עץ חיים זה רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון ולוקח נפשות חכם זה ר"ש בן איסי בן לקוניא כי נח נפשיה אמטיוה למערתא דאבוה הוה הדרא לה עכנא למערתא אמרו לה עכנא עכנא פתחי פיך ויכנס בן אצל אביו לא פתחה להם כסבורים העם לומר שזה גדול מזה יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה זה היה בצער מערה וזה לא היה בצער מערה:

אקלע רבי לאתריה דרבי טרפון אמר להו יש בן לאותו צדיק שהיה מקפח את בניו אמרו לו בן אין לו בן בת יש לו וכל זונה שנשכרת בבי שוכרתו בארבע אתיוה לקמיה א"ל אי הדרת בך יהיבנא לך ברתאי הדר ביה א"ד נסבה וגרשה א"ד לא נסבה כלל כדי שלא יאמרו בשביל זו חזר זה ולמה ליה כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ואמרי לה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר (ירמיה טו יט) אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד כל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו הקב"ה גוזר גזירה מבטלה בשבילו שנאמר (ירמיה טו יט) ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה:

א"ר פרנך א"ר יוחנן כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם שנאמר (ישעיה נט כא) ואני זאת בריתי אותם אמר ה' וגו' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם. מאי אמר ה' אמר הקב"ה אני ערב לך בדבר זה מאי מעתה ועד עולם אמר רבי ירמיה מכאן ואילך התורה מחזרת על אכסניא שלה:

רב יוסף יתיב ארבעין תעניתא ואקריוה לא ימושו מפיך יתיב מ' תעניתא אחרינא ואקריוה לא ימושו מפיך ומפי זרעך יתיב מאה תעניתא אחרינא ואקרויה לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר מכאן ואילך לא צריכנא תורה מחזרת על אכסניא שלה:

רבי זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלישכח תלמודא דבבלאה מיניה כי היכי דלא נטרדיה יתיב ק' תעניתא אחרנייתא דלא לישכוב רבי אלעזר בשניה ונופלין עילויה מילי דצבורא ויתיב ק' אחריני דלא נשלוט ביה נורא דגיהנם כל תלתין יומין הוה בדק נפשיה שגר תנורא סליק ויתיב בגויה ולא הוה שלטה ביה נורא יומא חד יהבו ביה רבנן עינא ואיחרכו שקיה וקרי ליה קטינא חריך שקיה:

אמר רב יהודה אמר רב (ירמיה ט יא) מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ דבר זה (ע"ב) אמרו חכמים ולא פירשוהו אמרו נביאים ולא פירשוהו עד שפרשו הקב"ה בעצמו שנאמר (שם) ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה אמר רב נחמן מ"ד (משלי יד לג) בלב נכון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע בלב נבון תנוח חכמה זה ת"ח בן ת"ח. ובקרב כסילים תודע זה ת"ח בן עם הארץ. אמר עולא היינו דאמרי אינשי אסתירא בלגינא קיש קיש קריא. א"ל רבי ירמיה לרבי זירא מ"ד (איוב ג יט) קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו. אטו לא ידעינן דקטן וגדול שם הוא אלא כל המקטין עצמו על דברי תורה בעולם הזה נעשה גדול לעולם הבא וכל המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעולם הזה נעשה חפשי לעולם הבא:

ר"ל הוה מציין מערתא דרבנן כי מטא למערתא דרבי חייא איעלמא מיניה חלשה דעתיה אמר רבש"ע לא פלפלתי תורה כמותו יצתה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא רבצת:

כי הוו מינצו רבי חנינא ורבי חייא א"ל רבי חנינא לרבי חייא בהדי דידי קא מנצית ח"ו אי משתכחת תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי א"ל רבי חייא לרבי חנינא בהדי דידי קא מנצית דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל מאי עבידנא אזלינא ושדינא כיתנא וגדלינא נישבי וציידנא טביי ומאכילנא בשרייהו ליתמי ואריכנא מגילתא וכתיבנא חמשה חומשי וסליקנא למתא ומקרינא חמשא ינוקי בחמשה חומשי ומתנינא שיתא ינוקא שיתא סדרי ואמרנא להו עד דהדרנא ואתינא אקרו אהדדי ואתנן אהדדי ועבדי לה לתורה דלא תשתכח מישראל היינו דאמר רבי גדולים מעשה חייא א"ל רבי ישמעאל ברבי יוסי אפילו ממר א"ל אין אפילו מאבא א"ל ח"ו לא תהא כזאת בישראל:

א"ר זירא אמש נראה לי ר' יוסי בר ר' חנינא אמרתי לו אצל מי אתה תקוע אמר לי אצל רבי יוחנן ורבי יוחנן אצל מי אצל רבי ינאי ורבי ינאי אצל מי אצל רבי חנינא ורבי חנינא אצל מי אצל רבי חייא אמרתי לו ורבי יוחנן אצל רבי חייא לא אמר לי באתר דזקוקין דנורא ובעורין דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן. א"ר חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי חזי ליה ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה דלצפרא הוו שפירין עיניה ולאורתא דמיין כד מיקליין בנורא אמרי ליה מאי האי אמר לי דאמרי ליה לאליהו אחוי לי רבנן כי סלקי במתיבתא דרקיע אמר לי בכולהו מצית בהו לאיסתכולי לבר מגוהרקא דרבי חייא דלא תסתכל ביה מאי סימנייהו בכולהו אזלי מלאכי כי סלקו ונחתי לבר מגוהרקי דרבי חייא דמנפשיה סליק ונחית ולא מצאי לאוקמי אנפשאי איסתכלי ביה אתו תרי בוטיטי דנורא ומחייה להההוא גברא וסמינהו לעיניה למחר אזלי אשתטחי אמערתיה אמינא מתניתא דמר מתנינא ואתסאי:

אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא אמר ליה מאי טעמא נגה ליה למר אמר ליה אדאוקמינא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה א"ל יש דוגמתן בעולם הזה אמר ליה איכא רבי חייא ובניו גזר רבי תעניתא ואחתינהו לרבי חייא ובניו אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מטרא כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיע מאן גלי רזיא בעלמא אמרי אליהו אתיוהו לאליהו מחיוהו שתין פולסי דנורא אתא אידמי להו כדובא דנורא על בינייהו וטרדינהו:

שמואל ירחינאה אסייה דרבי הוה חלש רבי בעיניה אמר ליה אימלי לך סמא אמר ליה לא יכילנא אשטר לך משטר אמר ליה לא יכילנא הוה מותיב ליה סמני בגובתא תותי בי סדיא ואיתסי הוה קא מצטער רבי למסמכיה ולא הוה מסתייעא מלתא אמר ליה לא לצטער מר לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה שמואל ירחינאה (דף פו) חכים יתקרי רבי לא יתקרי ואסו דרבי על ידו תהא. רבי ורבי נתן סוף משנה רב אשי ורבינא סוף הוראה וסימניך (תהלים עג יז) עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם:

אמר רב כהנא אשתעי לי רב חמא בר ברתיה דחסא רבה בר נחמני אגב שמדא נח נפשיה אכלי בית קורצא בי מלכא אמרו איכא חד גברא ביהודאי דקא מבטל תריסר אלפי גברא מישראל ירחא בקייטא וירחא בסיתוא מכחנא דמלכא שדרו פריסתקא דמלכא אבתריה ולא אשכחיה ערק ואזיל מפומבדיתא לאקרא מאקרא לאגמא ומאגמא לשחין ומשחין לצריבא ומצריבא לעינא דמיא ומעינא דמיא לפומבדיתא איקלע פריסתקא דמלכא להההוא אושפיזא דרבה קריבו תכא קמיה ואשקוהו תרי כסי ודליוה לתכא מקמיה הדר פרצופיה לאחוריה אמרו ליה מאי נעביד ליה גברא דמלכא הוא אמר להו קריבו תכא לקמיה ואשקוהו חד כסא ודליוה לתכא מקמיה וליתסי עבדו ליה הכי ואיתסי אמר מידע ידענא דגברא דקא בעינא הכא הוא בחיש אבתריה ואשכחיה אמר אזלינא מהא אי מקטל קטלו להההוא גברא לא מגלינא ואי נגידא מנגדין ליה מגלינא אתיוה לקמיה עייליה לאדרונא וטרקיה לבבא באנפיה בעא רחמי פרק אשיתא ערק ואזל לאגמא הוה יתיב אגידרא דדקלא וקא גריס קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא אם בהרת קודמת לשער לבן טמא ואם שער לבן קודמת לבהרת טהור ספק הקב"ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי טמא אמרי מאן נוכח נוכח רבה בר נחמני דאמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות שדרו שליח בתריה ולא הוה מצי מלאך המות למקרב ליה דלא הוה פסיק פומיה מגרסיה אדהכי נשיב זיקא ואוושא ביני קניא סבר גונדא דפרשי הוא אמר תינח נפשיה דההוא גברא ולא ימסר בידא דמלכותא כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור יצאת בת קול ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאת נשמתך בטהור נפל פיתקא מרקיע בפומבדיתא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה נפקי אבייי וכולהו רבנן לאיעסיק ביה לא הוו ידעי דוכתיה אזלו לאגמי חזו צפרא דמטללי וקיימי אמרי שמע מינה התם הוא ספדוהו תלתא יומי ותלתא לילותא נפל פיתקא כל הפורש יהא בנדוי ספדוהו שבעה יומי נפל פיתקא לכו לבתיכם לשלום. ההוא יומא דנח נפשיה דלייה זעפא ודריה להאי טייעא כי רכיב גמלא מהאי גיסא דנהר פפא ושדייה בהך גיסא אמר מאי האי אמרו ליה נח נפשיה דרבה בר נחמני אמר לפניו רבש"ע כולא

עלמא דידך הוא ורבה בר נחמני דידך הוא את דרבה ורבה דידך אמאי קא מחרבת ליה לעלמא נח זעפא:

רבי שמעון בן חלפתא בעל בשר הוה יומא חד הוה חמימא ליה הוה סליק ויתיב אשינא דטורא אמר לה לברתיה בתי הניפי עלי במניפא ואני אתן ליך ככרין דנרד אדהכי נשב זיקא אמר כמה ככרים דנרד למארי דיכי:

(דף פג) משנה. מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לי פועלים הלך ופסק להם מזונות משבא אצל אביו אמר לו בני אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך שהם בני אברהם יצחק ויעקב וכו':

גמרא. (דף פו ע"ב) למימרא דסעודתא דאברהם אבינו עדיפא מדשלמה והכתיב (מ"א ד כא) ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל צבי ויחמור וברבורים אבוסים ואמר גוריון בן אסטיון משמיה דרב הללו לעמילן של טבחים ר' יצחק אומר הללו לציקי קדרה. ואמר ר' יצחק אלף נשים היו לשלמה כל אחת ואחת עשתה לו בביתה כך מאי טעמא זו סבורה שמא אצלה סועד היום וזו סבורה שמא אצלה סועד היום ואילו גבי אברהם כתיב (בראשית יח ז) ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רק וטוב וא"ר יהודה אמר רב בן בקר אחד רך ב' וטוב ג' התם תלתא תורי לתלתא גברי הכא לכל ישראל ויהודה שנאמר (מ"א ד כ) יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים. מאי ברבורים אבוסים אמר רב שאובסים אותם בעל כרחן ושמואל אמר שאובסים ועומדים מאליהם ור' יוחנן אמר מביאים תור ממרעיתו בדלא אניס ותרנגולת מאשפתה בדלא אניסא אמר רבי יוחנן מובחר שבבהמות שור מובחר שבעופות תרנגולת אמר אמימר זוגתא אוכמתא בי בטניתא דמשתכחא ביני עצרי דלא מציא פסיא קניא:

(בראשית יח ז) ואל הבקר רץ אברהם אמר רב יהודה אמר רב בן בקר אחד רך ב' וטוב ג' ואימא חד כדאמרי אינשי רכיך וטוב א"כ לכתוב רך טוב מאי וטוב ש"מ לדרשה ואימא תרי מדוטוב לדרשה רך נמי לדרשה מתיב רבה בר עולא ואי תימא רב הושעיא ואי תימא רבי נתן ברי אושעיא ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו כל חד וחד יהבי לנער חד. ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וגו' דקמא קמא דמטיא אייתי לקמייהו ולמה לי תלתא תסגי בחד אמר רב חנן בר רבא כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל:

א"ר תנחום בר חנילאי לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם ומלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם אכלו ס"ד אלא אימא נראו כמו שאכלו ושתו. א"ר יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקדוש

ברוך הוא לבניו בעצמו וכל מה שעשה אברהם על ידי שליח עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח (בראשית יח ז) ואל הבקר רץ אברהם (במדבר יא לא) ורוח נסע מאת ה'. ויקח חמאה וחלב (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. והוא עומד עליהם תחת העץ (שם יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב אברהם הולך עמם לשלחם (שם יג) וה' הולך לפניהם יומם. יקח נא מעט מים (שם יז) והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ופליגא דרב חמא בר' חנינא דאמר רב חמא ברבי חנינא וכן תנא דבי רבי ישמעאל בשכר ג' זכו לג' בשכר חמאה וחלב זכו למן בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן. בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים. (בראשית יח) יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם אמר רבי ינאי ברבי ישמעאל אמרו לו וכי בערביים חשדתנו שהם משתחוים לאבק רגליהם כבר יצא ממנו ישמעאל:

(בראשית יח יא) וירא אליו ה' וגו' כחום היום מאי כחום היום אמר רבי חמא בר חנינא אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה ובא הקב"ה לשאול באברהם הוציא הקב"ה חמה מנרתקה כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים שדריה לאליעזר למיפק לבראי נפק ולא אשכח אמר לא מהימנינא לך היינו דאמרי תמן לית הימנותא בעבדי נפק איהו חזייה להקב"ה דקאי אבבא היינו דכתיב (שם) אל נא תעבור מעל עבדך כיון דחזא דקא אסר ושרי אמר לאו אורח ארעא למיקם הכא היינו דכתיב (שם) וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מעיקרא אתו קמו עליה כי חזיוהו דהוה ליה צערא אמרו לאו אורח ארעא למיקם הכא מאן נינהו ג' אנשים מיכאל וגבריאל ורפאל מיכאל שבא לבשר את שרה רפאל שבא לרפאות את אברהם גבריאל דאזיל למהפכיה לסדום והכתיב (שם יט א) ויבאו שני המלאכים סדומה בערב דאזל מיכאל בהדיה לשזביה ללוט דיקא נמי דכתיב (שם) ויהפוך את הערים האל ולא כתיב ויהפכו ש"מ. מאי שנא לגבי אברהם דכתיב כן תעשה כאשר דברת ומאי שנא גבי לוט דכתיב (דף פז) (בראשית יט ג) ויפצר בם מאד א"ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול:

כתיב (בראשית י"ח:ז') ואקחה פת לחם וכתיב ואל הבקר רץ אברהם א"ר אלעזר מכאן שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אין עושים מנ"ל מעפרון מעיקרא כתיב (שם כג טו) ארץ ארבע מאות שקל כסף ובסוף כתיב (שם) וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון וגו' עובר לסוחר דלא שקיל מיניה אלא קנטרין דאיכא דקרו ליה לתיקלא קנטרא:

(בראשית י״ח:ט׳) ויאמרו אליו איה שרה וגומר ויאמר הנה באהל להודיע ששרה אמנו צנועה היתה אמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יצחק יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה אלא מאי באהל כדי לחבבה על בעלה רבי יוסי ברי״ח אמר כדי לשגר לה כוס של ברכה תניא משום ר׳ יוסי למה נקוד על איו שבאליו למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו והאמר שמואל אין שואלין בשום אשה כלל על ידי בעלה שאני:

(בראשית יח יב) אחרי בלותי היתה לי עדנה אמר רב חסדא אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטים וחזר היופי למקומו. כתיב (שם) ואדוני זקן וכתיב ואני זקנתי דלא מותיב הקדוש ברוך הוא כדקאמרה איהי תנא דבי רבי ישמעאל גדול השלום שאפילו הקב״ה שינה בו שנאמר ותצחק שרה וגו׳ ואדוני זקן וכתיב ויאמר ה׳ אל אברהם וגו׳ ואני זקנתי. (שם כא) ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה כמה בנים היניקה שרה א״ר לוי אותו היום שנטל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה היו כל אומות העולם מרננים ואומרים ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בננו הוא ולא עוד אלא שעושין משתה גדול להעמיד דבריהם מה עשה אברהם אבינו הלך וזימן כל גדולי הדור ושרה אמנו זימנה את נשותיהם וכל אחת ואחת הביאה בנה עמה ומניקתה לא הביאו. ונעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשתי מעינות והניקה את כלם ועדיין היו מרננים ואומרים אם שרה הבת תשעים תלד אברהם בן ק׳ יוליד מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם פתחו כולם ואמרו (בראשית כ״ה:י״ט) אברהם הוליד את יצחק: עד אברהם לא הוה זקנה מאן דהוה בעי למשתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק בהדי יצחק משתעי בהדי אברהם אתא אברהם בעי רחמי והוה זקנה שנאמר (בראשית כד א) ואברהם זקן בא בימים. עד יעקב לא הוה חולשא אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשה שנאמר (בראשית מח א) ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. עד דאתא אלישע לא הוה דחליש ואתפח אתא אלישע בעי רחמי ואתפח שנאמר (מלכים ב י״ג:י״ד) ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו מכלל דחלה חולי אחריתי. תנו רבנן שלשה חלאים חלה אלישע אחד שדחפו לגיחזי בשתי ידיו ואחר שגירה דובים בתינוקות ואחד שמת בו שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו:

פרק ט

(דף קז) אמר ליה רב יהודה לרבין בר רב נחמן רבין אחי לא תזבון ארעא דסמיכא למתא דא״ר אבהו א״ר הונא אמר רב אסור לו לאדם שיעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה איני והא אשכחינהו ר׳ אבא לתלמידי דרב אמר להו מאי אמר רב בהני קראי

(דברים כח ג) ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך ואמרו ליה הכי אמר רב ברוך אתה בעיר שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת ברוך אתה בשדה שיהא נכסיך קרובים לעיר. ברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך. ברוך אתה בצאתך שיהו צאצאי מעיך כמותך וא"ל ר' יוחנן לא אמר הכי אלא ברוך אתה בעיר שיהא בית הכסא סמוך לשלחנך אבל בית הכנסת לא ור"י לטעמיה דאמר שכר פסיעות יש ברוך אתה בשדה שיהו נכסיך משולשין שליש בתבואה שליש בזיתים שליש בגפנים. ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה ביאתך לעולם בלא חטא כך יציאתך מן העולם בלא חטא (ע"ב) לא קשיא הא דמהדר ליה שורא ורתקא הא דלא מהדר ליה שורא ורתקא:

(דברים ז) והסיר ה' ממך כל חולי אמר רב זה העין רב לטעמיה דרב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד אמר תשעים ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ ושמואל אמר זה הרוח ושמואל לטעמיה דאמר שמואל הכל ברוח ולשמואל הא איכא הרוגי מלכות הנך נמי אי לאו זיקא עבדי להו סמתרי וחיי ר' יוסי ברבי חנינא אמר זו צואה דאמר מר צואת החוטם וצואת האוזן רובם קשה ומעוטם יפה ר"ח אמר זו צנה דאמר ר"ח הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנאמר (משלי כב ה) צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ר' אלעזר אומר זו מרה תניא נמי הכי מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה שהיא מחלה כל גופו של אדם ד"א מחלה שפ"ג חלאים תלויין במרה וכולם פת שחרית במלח וקיתון של מים מבטלתן:

תנו רבנן י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה ומן הצנה ומן הזיקין ומן המזיקין ומחכימת פתי וזוכה בדין ללמוד תורה וללמד ודבריו נשמעים ותלמודו מתקיים בידו ואין בשרו מעלה הבל ונזקק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת והורגת כנה שבבני מעים ויש אומרים אף מוציא את הקנאה ומכניס את האהבה. אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי שיתין רהיטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך וכו' (כדאמרינן לעיל בב"ק פרק החובל).

רבה בר רב הונא הוה ליה ההוא אבא אגודא דנהרא אמרו ליה ניקוץ מר אמר להו קוצו עילאי ותתאי והדר ניקוץ אנא היכי עביד הכי והכתיב (צפניה ב א) התקוששו וקושו וארי"ל קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים התם אבא דבי פרזק רופילא הוה ואמר אי קייצו קייצנא ואי לא קייצו אמאי איקוץ דאי ממתחי להו אשלייהו מסתני להו (דף קח) ואי לא לא מסתני להו. רבה בר רב נחמן הוה קאזיל בארבא חזא ההוא אבא דקאי אגודא דנהרא אגזר להו האי דמאן אמרו ליה דרבה בר רב הונא אמר (עזרא ט ב) ויד השרים

והסגנים היתה במעל הזה ראשונה אמר להו קוצו קוצו. אתא רבה בר רב הונא אשכחיה דקייץ אמר מאן דקצייה תקוץ ענפיה אמרו כולהו שני דרבה בר רב הונא לא איקיים ליה זרעא לרבה בר רב נחמן:

(דף קיד) אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבית הקברות של נכרים א"ל לאו כהן הוא מר מ"ט קאי מר בבית הקברות אמר ליה לא מתני מר טהרות דתניא רשב"י אומר קבריהם של עכו"ם אין מטמאין שנאמר (יחזקאל לד לט) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם ואין עכו"ם קרויין אדם א"ל בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא א"ל ואמאי א"ל דחיקא לי מלתא דבריה ועייליה לגי"ע א"ל פשוט גלימך ספי שקול מהני טרפי ספא שקיל כי הוה נפיק שמע דאמר מאן קאכיל לעלמיה כרבה בר אבוה נפץ שדינהו אפילו הכי אתיוה לגלימיה סחט גלימיה ריחא זבניה בתריסר אלפי דינרי פלגינהו לחתנוותיה:

(דף קטו) תנו רבנן (דברים כד י) לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לביתו של ערב וכן הוא אומר (משלי כז יג) קח בגדו כי ערב זר וגו'. ואומר (שם ו א) בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעיך אם ממון יש לו בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו ריעים:

סליק מסכת בבא מציעא

בבא בתרא

פרק א

בבא בתרא (דף ג) (חגי ב ט) גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון רב ושמואל ואמרי לה רבי אלעזר ורבי יוחנן חד אמר בבנין וחד אמר (ע"ב) בשנים ואיתא להא ואיתא להא:

הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה נתן עיניו באותו תינוקת יומא חד שמע בת קלא דהות קאמרה כל עבדא דמריד השתא מצלח קם קטלינהו לכולהו מרוותיה ושיירה לאותה תינוקת כד חזת ההיא תינוקת דקא בעי למנסבה סליקא לה לאיגרא ורמא קלא ואמרה כל מאן דאתי ואמר מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא דלא אשתייר מינייהו אלא ההיא ינוקתא וההיא ינוקתא תפול ותימות השתא נפלה לה ומתה טמנה בדובשא שבע שנים א"ד בא עליה וא"ד לא בא עליה מ"ד בא עליה ליתוביה ליצריה למ"ד לא בא עליה למה ליה למעבד הכי כי היכי דניפוק ליה שם דנסיב בת מלכא אמר מאן דריש (דברים

יז טו) מקרב אחיך תשים עליך מלך רבנן קם קטלינהו לכולהו רבנן שייריה לבבא בן בוטא למיסב עצה טובה (דף ד) אהדר ליה בלילה דיאלי ונקרינהו לעיניה יומא חד אתא ויתיב קמיה אמר ליה חזי מר האי עבדא בישא מאי עבד קם קטלינהו לכולהו רבנן וקטלינהו לכולהו מרוותיה אמר ליה מאי איעבד ליה אמר ליה נלטייה מר אמר ליה כתיב (קהלת י כ) גם במדעך מלך אל תקלל אמר ליה האי לאו מלך הוא אמר ליה לא יהא אלא עשיר דכתיב (שם) ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר א"ל והכתיב (שמות כב כז) ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך אמר ליה מסתפינא איכא אינש דשמע מלתא ואזיל ומודע ליה אמר ליה השתא מיהא ליכא איניש גבן אמר ליה (קהלת י) כי עוף השמים יוליך את הקול. אמר ליה אנא הוא אי הוה ידענא דצניעיתון כולי האי לא הוה קטילנא לכו השתא מאי תקנתיה דההוא גברא אמר ליה הוא כבה אורו של עולם ילך ויעסוק באורו של עולם הוא כבה אורו של עולם רבנן דכתיב (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור ילך ויעסוק באורו של עולם בית המקדש דכתיב (ישעיה ב ב) ונהרו אליו כל הגוים א"ד הכי אמר ליה הוא סימא עינו של עולם רבנן דכתיב (במדבר טו כד) ואם מעיני העדה ילך ויעסוק בעינו של עולם בית המקדש דכתיב (יחזקאל כד כא) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם אמר ליה מסתפינא ממלכותא אמר ליה שדר שליחא ליזיל שתא באורחא וליעכב שתא וליהדר שתא אדהכי והכי סתרת ליה ובנית ליה עבד הכי שלחו ליה אם לא סתרת אל תסתור אם סתרת אל תבנה אם סתרת ובנית עבדא בישא בתר דעבדין מתמלכין אם זיינך עלך ספרך כאן לא רכא ולא בר רכא הורדוס עבדא קלניא מתעבד ומנא לן דהאי רכא לישנא דמלכותא הוא דכתיב (שמואל ב ג לט) ואנכי היום רך ומשוח מלחמה. אבע"א מהכא (בראשית מא מג) ויקראו לפניו אברך. אמרו מי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה מימיו במאי בנייה אמר רבה באבני שישא ומרמרא א"ד באבני כוחלא שישא ומרמרא אפיק שפה ועייל שפה כי הכי דלקבל סידא סבר למישעייה בדהבא אמרי ליה רבנן שבקיה דהכי שפיר טפי דמחזי כי אדוותא דימא:

ובבא בן בוטא היכי משיא ליה עצה להורדוס והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר דכתיב (דניאל ד כד) להן מלכא מלכי ישפר עליך וחטיך בצדקה פרק ועויתך במחן ענין הן תהוה ארכא לשלותך וגו' וכתיב (שם) ולקצת ירחין תרי עשר. אבע"א שאני עבדא דאיחייב במצות ואבע"א שאני בהמ"ק דלא סגי בלא מלכא ומנא לן דאיענש שהשליכוהו לגוב אריות:

(דף ג ע"ב) ובבא בן בוטא היכי אסביה עצה להורדוס למסתריה לבית המקדש והאמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי אבע"א שאני מלכותא דלא הדרא ביה דאמר שמואל אי אמר מלכותא עקרנא טורא עקר ולא הדר ביה. אבע"א תיוהא חזי ביה:

(דף ז ע"ב) ההוא חסידא דהוה רגיל דקא משתעי אליהו בהדיה בנה בית שער ולא אשתעי בהדיה:

רבי יהודה נשיאה רמא דשורא ארבנן אמר ליה רשב"ל רבנן לא צריכי נטירותא דכתיב (תהלים קלט יח) אספרם מחול ירבון אספרם למאן אילימא לצדיקים דנפישי מחלא השתא בכולהו ישראל כתיב בהו (בראשית כב יז) כחול אשר על שפת הים צדיקים דאית בהו נפישי מחלא אלא אלו מעשיהם של צדיקים שאספרם מחול ירבון וק"ו ומה חול שמועט מגין על הים מעשיהם של צדיקים שהם מרובים עאכ"ו. כי אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל אמאי לא תימא ליה מהאי קרא (שיר ח י) אני חומה ושדי כמגדלות אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות (דף ח) אלו תלמידי חכמים והוא סבר לה כדדרש רבא אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות רב הונא בריה דרב חסדא שדא כרגא ארבנן אמר ליה רב נחמן בר יצחק עברת אדאורייתא אדנביאים אדכתובים. אדאורייתא דכתיב (דברים לג ג) אף חובב עמים כל קדושיו בידך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע אפילו בשעה שאתה מחבב העכו"ם יהיו כל קדושיו בידך. והם תכו לרגלך תני רב יוסף אלו ת"ח שמכתתין את רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ישא מדברותיך לישא וליתן בדבריו של מקום. אדנביאים דכתיב (הושע ח י) גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים אמר רבא פסוק זה בלשון ארמית נאמר אם כלם יתנו בגוים עתה אקבצם ואם מעט מהם ויחלו ממשא מלך ושרים אדכתובים דכתיב (עזרא ז כז) מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם ואמר רב יהודה מנדה זה מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זה ארנונא:

רבי פתח אוצרות בשני בצורת ואמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד בעלי אגדה אבל עמי הארץ אל יכנסו דחק יונתן בן עמרם ונכנס אמר ליה רבי פרנסני אמר ליה קרית אמר ליה לאו אמר ליה שנית אמר ליה לאו אמר ליה אם כן במה אפרנסך אמר ליה פרנסני ככלב פרנסני כעורב פרנסיה לאחר שיצא יתיב רבי וקא מצטער אמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ אמר לפניו ר"ש בר רבי שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה מימיו בדקו אחריו ומצאו אמר רבי יכנסו הכל רבי לטעמיה דאמר רבי אין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ:

איפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרה ארנקי דדינרי קמיה דרב יוסף אמרה ליה תהוי דא למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מצוה רבה מאי היא אמר ליה אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים שמע מינה מצוה רבה (ע"ב) פדיון שבוים הוא. אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמור רבנן מצוה רבה פדיון שבוים הוא אמר ליה דכתיב (ירמיה טו ב) והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי ואמר רבי יוחנן כל המאוחר בפסוק זה קשה מחברו חרב קשה ממות אבע"א סברא ואבע"א קרא. אבע"א סברא האי מינוול והאי לא מינוול. ואבע"א קרא (תהלים קטז טו) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. רעב קשה מחרב אבע"א סברא ואבע"א קרא. אבע"א סברא האי קא מצטער האי לא קא מצטער. ואבע"א קרא (איכה ד ט) טובים היו חללי חרב מחללי רעב. שבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה:

אמר מר אין עושין שררות על הצבור פחות משנים מנא הני מילי אמר רב נחמן אמר קרא (שמות כח ה) והם יקחו את הזהב וגו' שררות הוא דלא עבדי הא הימוני מהימן מסייע ליה לרבי חנינא דאמר רבי חנינא מעשה ומינה רבי שני אחין על הקופה מאי שררותא דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לפי שממשכנין על הצדקה אפילו בערב שבת. איני והכתיב (ירמיה ל כ) ופקדתי על כל לוחציו ואמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב אפילו על גבאי צדקה לא קשיא הא דאמיד הא דלא אמיד כי הא דרבא אכפייה לרב נתן בר אמי ושקיל מיניה ד' מאה זוזי לצדקה:

(דניאל יב ג) והמשכילים יזהירו כזוהר וגו' זה דיין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה. (שם) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות כגון מאי כגון רב שמואל בר שילת דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתיה אמר ליה שבקת להימנותך אמר ליה הא תליסר שנין דלא חזאי והשתא נמי דעתאי להתם ורבנן מאי אמר רבינא (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:

(דף ט) אמר רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות אבע"א קרא ואבע"א סברא אבע"א סברא האי קא מבזי והאי לא קא מבזי אבע"א קרא (ישעיה נח ז) הלוא פרוס לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרוש והדר הב ליה והתם כתיב (שם) כי תראה ערום וכסיתו כי תראה לאלתר ורב יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות אבע"א קרא ואבע"א סברא אבע"א סברא האי קא מצערא ליה והאי לא קא מצערא ליה אבע"א קרא הכא כתיב הלוא פרוס לרעב לחמך פרוס לאלתר וכדקרינן והתם כי תראה ערום וכסיתו כשיראה לך תניא כותיה דרב יהודה אמר כסוני בודקין אחריו פרנסוני אין בודקין:

ההוא עניא דהוה מחזר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקיק ליה אמר ליה רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקיק ליה אינש אחרינא לא מזדקיק ליה לימות ליה והא תניא אם היה עני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו אמר ליה אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת:

אמר רב אסי לעולם אל ימנע אדם את עצמו מלתת שלישית השקל בשנה שנאמר (נחמיה י לג) והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית משקל בשנה לעבודת בית אלהינו ואמר רב אסי שקולה צדקה כנגד כל המצות שנאמר והעמדנו עלינו מצות מצוה אין כתיב כאן אלא מצות אמר רבי אלעזר גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר (ישעיה לב ז) והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם אמר להו רבא לבני מחוזא במטותא מינייכו עושו אהדדי כי היכי דתיהוי שלמא במלכותא. ואמר רבי אלעזר בזמן שבית המקדש קיים אדם נותן שקלו ומתכפר לו ועכשיו שאין בית המקדש קיים זכה (ישעיה נח ז) הלוא פרוס לרעב לחמך לא זכה באין עכו"ם ונוטלין אותה בזרוע שנאמר ועניים מרודים תביא בית אמר מר עוקבא אע"פ כן נחשב לנו כצדקה שנאמר (ישעיה ה) ונוגשיך צדקה:

אמר רבי אלעזר גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו דאילו במשה רבינו כתיב (דברים ט י) כי יגרתי מפני האף והחמה ואילו בעושה צדקה כתיב (משלי כא יד) מתן בסתר יכפה אף ופליגא דרבי יצחק דאמר רבי יצחק אף כופה חמה אינו כופה שנאמר (שם) ושחד בחיק חמה עזה אע"פ ששהו בחיק חמה עזה ואי"ד א"ר יצחק כל דיין הנוטל שחד מביא חמה עזה לעולם שנאמר ושחד בחיק חמה עזה. ואמר ר' יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות הנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות דכתיב (ישעיה נח ז) הלוא פרוס לרעב לחמך וגו' (שם) אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך אז תקרא והי' יענה תשוע ויאמר הנני וגו' והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות דכתיב (שם) ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך וגו' ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת. וא"ר יצחק מ"ד (משלי כא כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד משום דרודף צדקה ימצא צדקה אלא לומר לך כל הרודף צדקה הקב"ה ממציא לו מעות לעשות מהם צדקה רב נחמן בר יצחק אמר הקב"ה ממציא לו בני אדם המהוגנים לעשות להן צדקה כדי לקבל עליהם שכר לאפוקי מדדרש רבה דדרש רבה מ"ד (ירמיה יח כג) ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני הקב"ה

רבש"ע אפילו בשעה שכובשים את יצרם ומבקשים לעשות צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו שכר עליהם רבי יהושע אומר כל הרגיל לעשות צדקה זוכה לבנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה בעלי חכמה דכתיב (דף י) ימצא חיים. בעלי עושר דכתיב צדקה. בעלי אגדה דכתיב וכבוד כתיב הכא וכבוד וכתיב התם (משלי ג לה) כבוד חכמים ינחלו:

תניא היה רבי מאיר יש פתחון פה לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלהיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן אמור לו כדי להנצל אנו בהם מדינה של גיהנם וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא אם אלהיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן אמר ליה כדי להנצל אנו בהם מדינה של גיהנם אמר ליה אדרבה זו מחייבתן לגיהנם אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורים וגזר עליו שלא להאכילהו ולא להשקותו והלך אדם אחד והאכילהו והשקהו לכששמע המלך הלא כועס עליו ואתם קרויים עבדים דכתיב (ויקרא כה נה) כי לי בני ישראל עבדים אמר לו רבי עקיבא אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך שכעס על בנו וחבשו בבית האסורים וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילהו והשקהו לכששמע המלך משגר לו דורון ואנו קרויים בנים שנאמר (דברים יד א) בנים אתם להי' אלהיכם אמר לו אתם קרויים בנים ואתם קרויים עבדים בזמן שאתם עושים רצונו של מקום קרויים בנים ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום קרויים עבדים ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום אמר לו הרי הוא אומר (ישעיה נח ז) הלוא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית אימתי ועניים מרודים תביא בית בזמן הזה וקאמר הלוא פרוס לרעב לחמך:

דרש רבי יהודה בר שלום כשם שמזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה כך חסרונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה זכה הלא פרוס לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית. כי הא דבני אחתיה דריב"ז חזא להו בחלמא ובעו מיחסר שבע מאה דינרין עשינהו ושקל מינייהו לצדקה פש גבייהו שיבסר דינרי כי מטא מעלי יומא דכפורי שדרו דבי קיסר שקלינהו אמר להו רבן יוחנן בן זכאי לא תדחלו שיבסר דינרי גבייכו שקלינהו מינייכו אמרו ליה מנא ידעת אמר להו הכי חזאי לכו בחלמא אמרו ליה אמאי לא אמרת לן דניתבינהו אמר להו אמינא כי היכי דתעבדו מצוה לשמה:

רב פפא הוה קא סליק בדרגא אישתמיט כרעיה בעי למיפל חלש דעתיה אמר השתא כן איחייב מאן דסני לן כמחללי שבתות וכעובדי עבודה זרה אמר ליה חייא בר רב מדפתי לרב פפא שמא עני בא לידך ולא פרנסתו דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר כל המעלים

עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה כתיב הכא (דברים טו ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב התם (שם יג יד) יצאו אנשים בני בליעל מה להלן עבודה זרה אף כאן עבודה זרה:

תניא א"ר אליעזר בן יוסי כל צדקה וחסד שישראל עושים בעולם הזה שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר (ירמיהו טז ה) כה אמר ה' אל תבא בית מרזח ואל תלך לספוד ואל תנוד להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים חסד זה גמילות חסדים רחמים זו צדקה. תניא ר' יהודה אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר (ישעיה נו א) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. הוא היה אומר עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה אש מפעפעו אש קשה מים מכבין אותו מים קשים עבים סובלים אותם עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו. פחד קשה יין מפיגו. יין קשה שינה מפכחתו ומיתה קשה מכולם וצדקה מצלת מן המיתה שנאמר (משלי י ב) וצדקה תציל ממות:

דרש רבי דוסתאי ברבי ינאי בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מביא דורון גדול למלך ספק מקבלים אותו ממנו ספק אין מקבלים אותו ממנו ואם תמצא לומר מקבלים אותו ממנו ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה והקב"ה אינו כן אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר (תהלים יז טו) אני בצדק אחזה פניך. ר"א יהיב פרוטה לעני והדר מצלי אמר כתיב אני בצדק אחזה פניך מאי אשבעה בהקיץ תמונתך אמר רב נחמן בר יצחק אלו תלמידי חכמים שמנדדין שינה מעיניהם בעולם הזה והקב"ה משביען מזיו השכינה לעולם הבא. א"ר יוחנן מ"ד (משלי יט יז) מלוה ה' חונן דל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול עבד לוה לאיש מלוה:

א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כתיב (שם יא ד) לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות וכתיב (שם י ב) לא יועיל אוצרות רשע וצדקה תציל ממות ב' צדקות הללו למה אחת שמצלת מדינה של גיהנם ואחת שמצלת ממיתה משונה ואיזה היא שמצלת מדינה של גיהנם ההוא דכתיב ביה עברה דכתיב (צפניה א טו) יום עברה היום ההוא ואיזו היא שמצלת ממיתה משונה (ע"ב) נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה נותנה ואינו יודע למי נותנה לאפוקי מדמר עוקבא. נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה לאפוקי מדר' אבא ואלא היכי ליעבד ליתבה לארנקי של צדקה. מיתיבי מה יעשה אדם ויהיו לו בנים ר' אלעזר אומר יפזר מעותיו לעניים ר' יהושע בן קרחה אומר ישמח את אשתו בדבר מצוה רבי אליעזר בן יעקב אומר לא יתן אדם פרוטה לתוך ארנקי של צדקה

אלא אם כן ממונה עליה כר' חנינא בן תרדיון כי קאמרינן דממונה עליה כר' חנינא בן תרדיון א"ר אבהו אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע במה תרומם קרן ישראל א"ל בכי תשא. וא"ר אבהו שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה אמר להם באו וראו מה פירש דוד אבא (תהלים קיב ט) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד. רבא אמר מהכא (ישעיה לג טז) הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים מה טעם הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו משום דלחמו נתן ומימיו נאמנים:

וא"ר אבהו שאלו את שלמה בן דוד איזהו בן העולם הבא אמר להם כל (ישעיה כד כג) שכנגד זקניו כבוד כי הא דיוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חליש ואתנגיד א"ל אבוה מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל עולם ברור ראית א"ל אנן היכי איתנן א"ל כי היכי דאיתנן הכא איתנן התם ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ושמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן מאן נינהו אילימא רבי עקיבא וחביריו משום הרוגי מלכות ותו לא פשיטא דהא איכא מעשים טובים בלאו הכי נמי לא אלא הרוגי לוד:

תניא אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו בני מהו שאמר הכתוב (משלי יד לד) צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת נענה רבי אליעזר ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב (ש"ב ז כג) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שהעכו"ם עושין חטאת הוא להם שאין עושין אלא להתגדל בו שנאמר (עזרא ו י) די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי. נענה ר' יהושע ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שהעכו"ם עושין חטאת הוא להם לפי שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן שנאמר (דניאל ד כד) להן מלכא מלכי ישפר עליך וגו' הן תהוה ארכא לשלותך נענה רבן גמליאל ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שהעכו"ם עושין חטאת הוא להם לפי שאין עושין אלא להתייהר בו וכל המתייהר נופל בגיהנם שנאמר (משלי כא כד) זר יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר (צפניה א טו) יום עברה היום ההוא. אמר ר"ג עדיין צריכין אנו למודעי רבי אליעזר המודעי אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך וגו' וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שהעכו"ם עושים חטא הוא להם לפי שאין עושים אלא לחרף אותנו בו שנאמר (ירמיה מ ג) ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה נענה ר' נחוניא בן

הקנה ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל וחסד נמי ולאומים חטאת אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו נראין דברי ר' נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריכם שהוא נותן צדקה וחסד לישראל ולאומים חטאת. מדקאמר מדברי מכלל דהוא נמי אמר מאי היא דתניא אמר ריב"ז כשם שחטאת מכפר על ישראל כך צדקה וחסד מכפרין על אומות העולם:

תניא אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה פעם אחת באתה אשה אחת ועמדה לפניו בשני בצורת אמרה לו רבי פרנסני אמר לה העבודה אין בקופה של צדקה כלום אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים עמד ופרנסה משלו לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו מיד קרעו לו גזר דינו תנא הוסיפו על שנותיו כ"ב שנים:

תנו רבנן מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת וחברו עליו אחיו ובית אביו ואמרו לו אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו על של אבותם ואתה בזבזת אוצרותיך ואוצרות אבותיך אמר להם אבותי גנזו אוצרות למטה ואני גנזתי אוצרות למעלה שנאמר (תהלים פה יב) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו שנאמר (שם פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך. אבותי גנזו במקום שאין עושה פירות ואני גנזתי דבר שעושה פירות שנאמר (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. אבותי גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות שנאמר (משלי יא ל) פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנאמר (דברים כד יג) ולך תהיה צדקה. אבותי גנזו לעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנאמר (ישעיה נח ח) והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך:

(דף יב) א"ר אבדימי דמן חיפה מיום שחרב בית המקדש נטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים אטו חכם לאו נביא הוא הכי קאמר אף על פי שנטלה מן הנביאים מן החכמים לא נטלה. אמר אמימר וחכם עדיף מנביא שנאמר (תהלים צ יב) ונביא לבב חכמה מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול אמר אביי תדע דאמר גברא רבה מלתא ומתאמרה משמיה דגברא רבה אחרינא כותיה אמר רבא מאי קושיא דלמא תרוייהו בני חד מזלא נינהו אלא אמר רבא תדע דאמר גברא רבה מלתא ומתאמרה (ע"ב) משמיה דרבי עקיבא בן יוסף כותיה אמר רב אשי מאי קושיא דלמא להא מלתא בר מזליה דרבי

עקיבא הוא אלא אמר רב אשי תדע דאמר גברא רבה מלתא ומתאמרה הלכה למשה מסיני כותיה ודלמא כסומא בארובה ולאו טעמא קאמר בה:

אמר רבי יוחנן מיום שחרב בית המקדש נטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לשוטים ולתינוקות. שוטים מאי היא כי הא דמר בר רב אשי הוה קאי בריסתקא דמחוזא שמעיה להההוא שוטה דקאמר ריש מתיבתא דמליך במתא מחסיא השתא טביומי חתים אמר מאן חתים בכולהו רבנן טביומי אנא ש"מ לדידי קיימא לי שעתא קם אתא עד דאתא אימנו רבנן עליה דרב אחא מדפתי לאותביה ברישא כד שמעי דאתא שדרו זוגא דרבנן לגביה לאמלוכי ביה עכבינהו שדרו זוגא אחרינא עכבינהו עד דמלו בי עשרה ופתח איהו ותנא ודרש לפי שאין פותחין בכלה פחות מעשרה קרי רב אחא מדפתי אנפשיה כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו וכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו ולאו מלתא היא אגב צערא דנפשיה קאמר. תינוקות מאי היא כי הא דברתיה דרב חסדא הוה יתבא בכנפיה דאבוה ויתבי קמי רבא ורמי בר חמא אמר לה מאן בעית מינייהו אמרה ליה תרווייהו אמר רבא ואנא בתרא:

(דף יד) ת"ר סדרן של נביאים. יהושע שופטים. שמואל. מלכים. ירמיה. יחזקאל. ישעיה. תרי עשר. מכדי הושע קדים דכתיב (הושע א ב) תחלת דבר ה' בהושע וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו ואמר רבי יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו פרק ואלו הם הושע ישעיה עמוס ומיכה. וליקדמיה להושע ברישא כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי ואינהו סוף נביאים הוו חשיב ליה בהדייהו וליכתביה לחודיה ולקדמיהו איידי דזוטרי מירכס מכדי ישעיה קדים לירמיה ויחזקאל לקדים ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא:

תנו רבנן סדרן של כתובים. רות. תהלים. איוב. משלי. קהלת. שיר השירים. קינות. דניאל ומגלת אסתר. עזרא. דברי הימים. ולמאן דאמר איוב בימי משה היה לקדמיה לאיוב ברישא אתחולי פורענותא לא מתחלינן. רות נמי פורענותא הוה פורענותא דאית ליה אחרית דארי" למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקדוש ברוך הוא בשירות ותושבחות. ומי כתבן משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. ויהושע כתב ספרו וח' פסוקים שבתורה. שמואל כתב ספרו וספר שופטים ורות. דוד כתב ספר תהלים על ידי י' זקנים. על ידי אדם הראשון. ועל ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם ועל ידי משה. ועל ידי הימן ועל ידי ידותון ועל ידי אסף. (דף טו) ועל ידי שלשה בני קרח. ירמיה כתב

ספרו וספר מלכים וקינות. חזקיהו וסיעתו כתבו ישעיה משלי ושיר השירים וקהלת. אנשי כנסת הגדולה כתבו יחזקאל תרי עשר דניאל ומגלת אסתר. עזרא כתב ספרו ויחס של דברי הימים עד לו. מסייע ליה לרב דאמר רב יהודה אמר רב לא עלה עזרא מבבל עד שיחס עצמו ועלה ומאן אסקיה נחמיה בן חכליה:

אמר מר יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה תניא כמ"ד שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבם דתניא (דברים לד ה) וימת שם משה עבד ה' אפשר משה מת וכתב וימת אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע דברי רבי יהודה ואמרי לה רבי נחמיה א"ל ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתיב (שם לא כו) לקוח את ספר התורה הזה אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע כמו שנאמר להלן (ירמיה לו יח) ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו. כמאן אזלא הא דא"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן נימא רבי יהודה היא ודלא כר' שמעון אפילו תימא רבי שמעון הואיל ואישתני אישתני. יהושע כתב ספרו והכתיב (יהושע כד כט) וימת יהושע וגו' דאסקיה אלעזר והכתיב (שם) ואלעזר בן אהרן מת דאסקיה פנחס:

שמואל כתב ספרו והכתיב (ש"א כח ג) ושמואל מת דאסקיה גד החוזה ונתן הנביא. דוד כתב ספרו על ידי עשרה זקנים ולחשוב נמי איתן האזרחי אמר רב איתן האזרחי הוא אברהם כתיב הכא (תהלים פט א) איתן האזרחי וכתיב התם (ישעיה מא ב) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו. קא חשיב משה וקא חשיב הימן והאמר רב הימן זה משה כתיב הכא הימן וכתיב התם (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא תרי הימן הוו. משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. מסייע ליה לרבי לוי בר לחמא דאמר ר' לוי בר לחמא איוב בימי משה היה. רבא אמר איוב בימי מרגלים היה כתיב הכא (איוב א א) איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב התם (במדבר יג כ) היש בה עץ מי דמי התם עץ הכא עוץ הכי קאמר להו משה לישראל ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ:

יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה אמר ליה עליך אמר קרא (איוב א א) איש היה בארץ עוץ איוב שמו אמר ליה אלא מעתה (ש"ב יב ג) ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה וגו' מי הוה אלא משל בעלמא הוא הכי נמי משל בעלמא הוא אמר ליה אם כן שמו ושם עירו למה לי. ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו איוב מעולי גולה היה ומדרשו בטבריה היה. מיתיבי ימי שנותיו של איוב משעה שנכנסו ישראל למצרים ועד שעה שיצאו (ע"ב) אימא

כמשעה שנכנסו ועד שעה שיצאו. מיתיבי שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם בלעם ואביו. ואיוב ואליפז התימני. ובלדד השוחי. וצופר הנעמתי. ואליהוא בן ברכאל הבוזי. וליטעמיך אליהוא בן ברכאל הבוזי ה"נ דלא מישראל הוה והא כתיב ממשפחת רם אלא איתנבויי איתנבי לאומות העולם אטו כולהו נביאי מי לא נתנבאו לאומות העולם כולהו נביאי עיקר נביאותייהו בישראל הני עיקר נביאותייהו לאומות העולם. מיתיבי חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא לקבל שכרו באו עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעולם הזה כדי לטורדו מן העולם הבא תנאי היא דתניא רבי אלעזר אומר איוב בימי שפוט השופטים היה שנאמר (איוב כז יב) הן אתם כלכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזהו דור שכולה הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים. ר' יהושע בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה שנאמר (שם מב טו) ולא נמצאו נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ איזהו דור שנתבקשו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש. ואימא בימי דוד דכתיב ביה (מ"א א ג) יבקשו לאדוני המלך נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ. ר' נתן אומר איוב בימי מלכת שבא היה שנאמר (איוב א טו) ותפול שבא ותקחם. וחכמים אומרים בימי כשדים היה שנאמר (שם) כשדים שמו שלשה ראשים. ויש אומרים בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא וכולהו תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה לבר מי"א דאי סלקא דעתך מעכו"ם היה בתר דשכיב משה מי שרתה שכינה על עכו"ם והא אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עכו"ם ונתן לו שנאמר (שמות לג ו) ונפלינו אני ועמך:

אמר ר' יוחנן מאי דכתיב (רות א א) ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיו א"ל טול קיסם מבין שיניך א"ל טול קורה מבין עיניך א"ל (ישעיה א כב) כספך היו לסיגים א"ל (שם) סבאך מהול במים. (איוב א ו) ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן וגו' ויאמר ה' אל השטן מאין תבא וגו' משוט בארץ ומהתהלך בה אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כאברהם עבדך שאמרת לו (בראשית יג יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ובשעה שבקש לקבור את שרה לא מצא מקום לקבורה עד שקנה בדי' מאות שקל כסף ולא הרהר אחר מדותיך. (איוב א ח) ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו וגו' מאי וסר מרע אמר ר' אבא בר שמואל איוב ותרן בממונו היה מנהגו של עולם אדם נותן חצי פרוטה לחנוני ואיוב ויתרה משלו: א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב (בראשית כב יב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ואילו באיוב כתיב (איוב א) איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע:

שם ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מסביב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ מאי מעשה ידיו ברכת א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך. מאי ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר חנינא מקנה של איוב פרצו גדרו של עולם מנהגו של עולם זאבים הורגים את העזים ומקנה של איוב העזים הורגים את הזאבים. (שם) ואולם שלח נא ידך וגו' ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך וגו' ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב ויאמר הנה הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם מאי הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב (דף טז) מעין העולם הבא:

(שם ב) ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב וגו' ותסיתני בו לבלעו חנם א"ר יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול כאדם שממיתין אותו וניסת. תנא יורד ומסית עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל נשמה. (שם ב) ויען השטן את ה' ויאמר עור בעד עור וגו' ויאמר ה' אל השטן וגו' אך את נפשו שמור א"ר יצחק קשה צערו של שטן יותר משל איוב משל לאדם שאומר לעבדו שבור את החבית ושמור את יינה. א"ר שמעון בן לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות:

א"ר לוי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו שטן דחזייה להקב"ה דקא נטה בתר איוב אמר דלמא ח"ו מנשיא ליה לרחמנותיה דאברהם. פנינה דכתיב (ש"א א ו) וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה דרשה רב אחא בר יעקב בפפוניא ואתא שטן ונשקיה אכרעיה. (איוב ב) בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו אמר רבא בשפתיו לא חטא אבל בלבו חטא. (שם) ארץ נתנה ביד רשע וגו'. אמר רבא בקש איוב להפוך קערה על פיה א"ל אביי לא דבר איוב אלא כנגד שטן כתנאי ארץ נתנה ביד רשע רבי אלעזר אומר בקש איוב להפוך קערה על פיה א"ל ר' יהושע לא דבר איוב אלא כנגד שטן:

(איוב י':ז') על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין אמר רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות. בראת חמור פרסותיו קלוטות. בראת גן עדן בראת גיהנם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך. ומאי אהדרו ליה חבריה דאיוב (שם טו ד) האף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין:

דרש רבא (שם כט יג) ברכת אובד עלי תבא ולב אלמנה ארנין. ברכת אובד עלי תבא שהיה גוזל שדה יתומים ומשביחה ומחזירה להם. ולב אלמנה ארנין כל היכא דהוה אלמנה דלא נסבי לה הוה שדי שמיה עלה ואתו ונסבי לה. (שם ו ב) לו שקול ישקל

כעסי וגו' אמר רבא עפרא לפומיה דאיוב חברותא כלפי שמיא (שם ט לג) לא יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו אמר רבא עפרא לפומיה דאיוב כלום יש עבד שמוכיח את רבו. (שם לא א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה אמר רבא דלא דידיה לא מסתכל אבל אברהם אפילו בדידיה לא מסתכל דכתיב (בראשית יב יא) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את מכלל דמעיקרא לא הוה ידע. (איוב ז ט) כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה אמר רבא מלמד שכפר איוב בתחית המתים:

(איוב ט יז) אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם אמר רבא איוב בסערה חירף ובסערה השיבהו בסערה חירף דכתיב אשר בסערה ישופני אמר לפניו רבש"ע שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב בסערה השיבהו דכתיב (שם לח א) ויען ה' את איוב מן הסערה וגו' ויאמר אזר נא כגבר חלציך אשאלך וגו' א"ל הרבה נימין בראתי בראשו של אדם וכל אחד ואחד בראתי לו גומא בפני עצמו שלא יהו שתים יונקות בגומא אחת שאלמלא ב' יונקים בגומא אחת מחשכות מאור עיניו של אדם בין גומא לגומא לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי. (שם לח כה) מי פלג לשטף תעלה הרבה טיפין בראתי בעבים וכל טפה וטפה בראתי לה דפוס בפני עצמה שלא יהו שתים בדפוס אחד שאלמלא שתים בדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה עושה פירות בין טפה לטפה לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי. (איוב לח כה) ודרך לחזיז קולות הרבה קולות בראתי בעבים וכל קול וקול בראתי לו שביל בפני עצמו שלא יהו שני קולות יוצאים משביל אחד שאם יהו ב' יוצאים משביל אחד מחריבין את העולם בין קול לקול לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי. (שם לט א) הידעת עת לדת יעלי סלע חולל אילות תשמור יעלה זו אכזרית על בניה ובשעה שכורעת (ע"ב) ללדת עולה לראש ההר כדי שתפול ממנה ותמות ואני מזמין לה נשר ומקבלו בכנפיה ומניחו לפניה ואינו מקדים ואינו מאחר אפילו רגע אחד שאם מאחר אפילו רגע אחד מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי. (שם) חולל אילות תשמור אילה זו רחמה צר ובשעה שכורעת ללילד אני מזמין לה דרקון ומכישה בבית הרחם ומתרפה ויולדת ואינו מקדים רגע ואינו מאחר רגע שאם מקדים רגע או מאחר רגע אחד מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי. (שם לד לה) איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס על צערו:

(שם ב יא) וישמעו שלשת רעי איוב וגו' מאי ויועדו יחדו אמר רב יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כולם בשער אחד ותנא בין כל אחד ואחד ג' מאות פרסה מנא הוו ידעי א"ד

כלילי הוו להו וא"ד אילני הוו להו כיון דכמשי הוו ידעי אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברא כחברי דאיוב או מיתותא:

(בראשית ו א) ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנים יולדו להם. רבי יוחנן אמר רבייה באה לעולם רשב"ל אמר מריבה באה לעולם א"ל רשב"ל לדידך דאמרת רבייה באה לעולם מפני מה לא נכפלו בנותיו של איוב א"ל אע"פ שלא הוכפלו בשמות הוכפלו ביפין דכתיב (איוב מב יג) ויהי לו שבעה בנים ושלש בנות ויקרא שם האחת ימימה ושם השנית קציעה ושם השלישית קרן הפוך. ימימה שדומה ליום. קציעה שריחה נודף כקציעה. קרן הפוך א"ר חסדא ככורכמא דרישקא במיניה כדכתיב (ירמיה ד ל) כי תקרעי בפוך עיניך רבי שמעון ברבי איתילידא ליה ברתא הוה קא חלשא דעתיה א"ל אבוה רבייה נולדה לך א"ל בר קפרא תנחומין של הבל נחמך אבוך דתניא אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אוי לו למי שבניו נקבות אשרי מי שבניו זכרים אי אפשר לעולם בלא בוסם ובלא בורסקי אוי למי שאומנותו בורסקי אשרי למי שאומנותו בוסם: כתנאי (בראשית כ"ד:א'-ב') וה' ברך את אברהם בכל מאי בכל ר"מ אומר שלא היתה לו בת רבי יהודה אומר שהיתה לו בת אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. רבי אליעזר המודעי אומר אצטגנינות גדולה היתה לו לאברהם שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו. רשב"י אומר מרגלית טובה היתה לאברהם תלויה בצווארו שכל חולה שראה אותה מיד נתרפא ובשעה שנפטר מן העולם נטלה הקב"ה ותלאה בגלגל חמה אמר אביי היינו דאמרי אינשי אידלי יומא אידלי קצירא. ד"א שלא מרד עשו בימיו ד"א שעשה ישמעאל תשובה בימיו שלא מרד עשו בימיו דכתיב (בראשית כה כט) ויבא עשו מן השדה והוא עיף וגו' ותנא אותו היום נפטר אברהם אבינו מן העולם ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אבינו. ושעשה ישמעאל תשובה בימיו מנ"ל כי הא דרבינא ור"ח בר ביזנא הוו יתבי קמיה דרבא וקא מנמנם רבא א"ל רבינא לר"ח בר ביזנא ודאי דאמריתו משמיה דר"י כל מיתה שנאמר בה גויעה אינה אלא מיתה של צדיקים א"ל והא דור המבול דכתיב בהו גויעה א"ל גויעה ואסיפה קאמרינן והא ישמעאל דכתיב ביה גויעה ואסיפה אדהכי איתער בהו רבא אמר להו דרדקי הכי אמר רבי יוחנן ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו מנ"ל דכתיב (בראשית כה ט) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו מכדי ישמעאל קשיש מיצחק מ"ש דקחשיב ליה ברישא אלא ש"מ תשובה עבד ואדבריה ליצחק מקמיה. ודלמא דרך חכמתן קחשיב אלא מעתה (שם לה כט) ויקברו אותו עשו ויעקב בניו הכי נמי אלא ש"מ מדאקדמיה אדבורי אדבריה מקמיה ומדאדבריה ש"מ תשובה עביד:

(דף יז) תנו רבנן שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין עולם הבא ואלו הם אברהם יצחק ויעקב. אברהם דכתיב ביה (בראשית כד) בכל. יצחק דכתיב ביה (שם כז) מכל. יעקב דכתיב ביה (שם לג) כל. ג' לא שלט בהם יצר הרע ואלו הם אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל. ויש אומרים אף דוד דכתיב (תהלים קט כב) ולבי חלל בקרבי ות"ק ההוא צעריה דקא מדכר:

תנו רבנן ששה לא שלט בהם מלאך המות אלו הם אברהם יצחק יעקב משה אהרן ומרים. אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל. משה אהרן ומרים דכתיב בהו (במדבר לג לח) על פי ה' והא מרים לא כתיב בה על פי ה' אמר רבי אלעזר אף מרים בנשיקה מתה דאתיא שם שם ממשה אלא מפני מה לא נאמר בה על פי ה' שגנאי הדבר לומר. תנו רבנן שבעה לא שלטה בהם רמה ותולעה אלו הם אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים ובנימין בן יעקב אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים כדאמרן בנימין בן יעקב דכתיב ביה (דברים לג יב) לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו. ויש אומרים אף דוד דכתיב ביה (תהלים טז ט) אף בשרי ישכון לבטח ות"ק רחמים הוא דקא בעי. תנו רבנן ד' מתו בעטיו של נחש אלו הם בנימין בן יעקב. ועמרם אבי משה. וישי אבי דוד. וכלאב בן דוד. וכולהו גמרא לבר מישי דמפרש ביה קרא דכתיב (ש"ב יז כה) ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב וכי בת נחש היא והלא בת ישי היא דכתיב (ד"ה א ב טז) ואחיותיהם צרויה וגו' אלא בת מי שמת בעטיו של נחש:

פרק ב

(דף כא) אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל שבתחלה מי שהיה לו אב מלמדו תורה ומי שלא היה לו אב לא היה למד תורה מאי דריש (דברים יא יט) ולמדתם אותם את בניכם ולמדתם אתם התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דריש (ישעיה ב ג) כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים ועדיין מי שהיה לו אב היה מעלהו ולומד ומי שלא היה לו אב לא היה עולה ולומד התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל פלך ופלך ומכניסין אותם כבן ט"ז וכבן י"ז וכשרבו כועס עליו בועט בו ויוצא עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסים אותם כבן שש וכבן שבע. אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת עד שית לא תקביל מכאן ואילך קביל ואספי ליה כתורא. ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת

כי מחית לינוקא לא תמחי ליה אלא בערקתא דמסאנא דקרי קרי דלא קרי ליהוי צוותא לחבריה:

אמר רבא האי מקרי ינוקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה לא מסלקינן ליה דילמא אתי לאתרשולי רב דימי מנהרדעא אמר כל שכן דגריס טפי קנאת סופרים תרבה חכמה. אמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס מותבינן ההוא דגריס ולא דייק מאי טעמא שבשתא ממילא נפקא ורב דימי מנהרדעא אמר מותבינן ההוא דדייק ולא גריס מאי טעמא שבשתא כיון דעל על דכתיב (מ"א יא טז) כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום כי אתא לגביה דדוד אמר ליה (ע"ב) מאי טעמא עבדת הכי אמר ליה דכתיב (דברים כה יט) תמחה את זכר עמלק אמר ליה והא אנן זכר קרינן אמר ליה לדידי זכר אקריון שייליה לרביה אמר ליה היכי אקריתן אמר ליה תמחה את זכר עמלק שקל ספסירא ובעא למקטליה אמר ליה אמאי אמר ליה דכתיב (ירמיה מח י) ארור עושה מלאכת ה' רמיה אמר ליה שבקיה להההוא גברא וליקום בארור אמר ליה הא כתיב (שם) וארור מונע חרבו מדם א"ד קטליה וא"ד לא קטליה:

(דף כב) רב דימי מנהרדעא אייתי גרוגרות בספינה אמר ליה ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקיט ליה שוקא אמר ליה רבא לרב אדא בר אהבה זיל תהי ליה אקנקניה אזל בעי מיניה פיל שבלע כפיפה מצרית והקיאה דרך בית הרעי מהו לא הוה בידיה אמר ליה מר ניהו רבא טפח ליה בסנדליה אמר ליה בין דידי לרבא טובא איכא מיהו על כרחך אנא רבך ורבא רבה דרבך לסוף לא נקט ליה שוקא פסיד גרוגרות דידיה אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה חזי מר מאי עבד בי אמר ליה מאן דלא שהייה אוניתיה דמלכא דאדום לא לישהייה לאוניתך דכתיב (עמוס ב א) כה אמר ה' על שלשה פשעי מואב ועל ארבעה לא אשיבנו על שרפו עצמות מלך אדום לסיד נח נפשיה דרב אדא בר אהבה רב יוסף אמר אנא ענישתיה דאנא לטיתיה רב דימי אמר אנא ענישתיה דאפסיד גרוגרות דידי אביי אמר אנא ענישתיה דהוי א"ל לרבנן עד דמגרריתו גרמי בי אביי אתו ואכלי בשרא שמינא בי רבא. רבא אמר אנא ענשיתיה דכי הוה אזיל לבי טבחא למשקל אומצא הוה אמר להו אנא אשקול בשרא מקמי שמעיה דרבא דאנא עדיפנא מיניה רב נחמן בר יצחק אמר אנא ענישתיה דרנב"י ריש כלה הוה כל יומא קמי דניעול לכלה הוה מרהיט בהדיה רב אדא בר אהבה לשמעתיה והדר עייל לכלה ההוא יומא עכבוהו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע לרב אדא בר אהבה משום דלא הוו בסיומא אמרו ליה אימא לן הני שמעתתא דמעשר בהמה היכי אמרינהו רבא אמר להו הכי והכי אמר רבא

אדהכי נגה ליה לרב נחמן בר יצחק אתו רבנן אמרו ליה קום דנגה לן למה יתיב מר אמר להו קא נטרנא לערסיה דרב אדא בר אהבה אדהכי נפק קלא דנח נפשיה דרב אדא בר אהבה ומסתברא דר"נ בר יצחק ענשיה:

(דף כה) א"ר יהושע בן לוי בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעונו מקום תפלה שנא' (נחמיה ט ו) וצבא השמים לך משתחוים. מתקיף לה רב אחא בר יעקב אימא כעבד שנוטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה קשיא ור' הושעיא סבר ששכינה בכל מקום דאמר רבי הושעיא מנין שהשכינה בכל מקום שנאמר (שם) אתה הוא ה' לבדך וגומר שלוחיך לא כשלוחי בשר ודם שלוחי בשר ודם ממקום שמשתלחין לשם מחזירין שליחותם אבל שלוחיך למקום שמשתלחין שם מחזירין שליחותם שנאמר (איוב לח לה) התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו יבאו ויאמרו לא נאמר אלא ילכו ויאמרו מלמד שהשכינה בכל מקום ואף ר' ישמעאל סבר שהשכינה בכל מקום דתנא דבי רבי ישמעאל מניין שהשכינה בכל מקום שנאמר (זכריה ב ז) הנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו אחריו לא נאמר אלא לקראתו מלמד שהשכינה בכל מקום ואף רב ששת סבר שכינה בכל מקום דאמר ליה רב ששת לשמעיה לכל רוחתא אוקמן לבר ממדינחא ולאו משום דלית ביה שכינה אלא משום דמורו ביה מינאי ורבי אבהו סבר שכינה במערב דאמר רבי אבהו מאי אוריה אויר יה:

אמר רב יהודה אמר רב מ"ד (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי זו רוח מערבית הבאה מערפו של עולם. (שם) תזל כטל אמרתי זו רוח צפונית שמזלת את הזהב וכן הוא אומר (ישעיה מו ו) הזלים זהב מכיס. כשעירים עלי דשא זו רוח מזרחית שמסערת את כל העולם כשעיר. וכרביבים עלי עשב זו רוח דרומית שמעלת רביבים ומגדלת עשבים. תניא רבי אליעזר אומר עולם (ע"ב) לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת וכשחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחורי הכיפה שנאמר (קהלת א ו) הולך אל דרום וסובב אל צפון. הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה. סובב סובב הולך הרוח וגו' אלו פני מזרח ומערב שפעמים מסבבתן ופעמים מהלכתן. הוא היה אומר אתאן לרבי אליעזר (איוב לז ט) מן החדר תבא סופה זו רוח דרומית וממזרים קרה זו רוח צפונית מנשמת אל יתן קרח זו רוח מערבית ורחב מים במוצק זו רוח מזרחית והאמר מר רוח דרומית מעלה רביבים ומגדלת עשבים לא קשיא הא דאתיא מטרא בניחותא הא בשפיכותא. אמר רב חסדא מאי דכתיב (שם) מצפון זהב יאתה זו רוח צפונית שמזלת את הזהב וכן הוא אומר (ישעיה מו ו) הזלים זהב מכיס. אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית דכתיב (שם ט ט) ויגזור על

ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו וכתיב (תהלים פט יג) צפון וימין אתה בראתם. ואמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש לא ירדו גשמים מאוצר טוב שנאמר (דברים כח יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב בזמן שישראל עושים רצונו של מקום ושרויים בארצם יורדים מאוצר טוב ובזמן שאין שרויים בארצם אין יורדים מאוצר טוב:

א"ר יצחק הרוצה להתחכם ידרים שיתעשר יצפין וסימנך שלחן בצפון ומנורה בדרום רבי יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר (משלי ג טז) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד והאמר רבי יהושע בן לוי שכינה במערב לא צריכה דמצדד אצדודי. ואמר ליה רב חנינא לרב אשי כגון אתון דיתביתו לצפונה דארעא דישראל אדרימו אדרומי ומנ"ל דבבל לצפונה דארעא דישראל קיימא דכתיב (ירמיה א יד) מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ:

פרק ג

(דף ט) יתיב רב אחא בר אויא קמיה דרב אסי ויתיב וקאמר משמיה דרבי אסי בר' חנינא חצובא מפסיק בנכסי הגר מאי חצובא אמר רב יהודא אמר רב שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ. אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר לאפוקי מאי לאפוקי קני וקנזי וקדמוני:

(דף נז ע"ב) ועוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג טו) אמר רבי חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שהן עומדות על הכביסה היכי דמי אי דאיכא דרכא אחרינא רשע הוא אי דליכא דרכא אחרינא אנוס הוא לעולם דליכא דרכא אחרינא ואפילו הכי מיבעי למינס נפשיה. בעא מיניה רבי יוחנן מרבי בנאה חלוק של תלמיד חכם כיצד כל שאין בשרו נראה מתחתיו. טלית של תלמיד חכם כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח. שלחן של תלמיד חכם כיצד שני שלישי גדיל ושליש גלאי שעליו כוסות וקערות מונחות וטבעתו מבחוץ והא תניא טבעתו מבפנים לא קשיא הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא ואיבעית אימא הא והא דליכא ינוקא ולא קשיא הא דאיכא שמעא והא דליכא שמעא ואיבעית אימא הא והא דאיכא שמעא ולא קשיא הא בליליא הא ביממא ושל עם הארץ דומה (דף נח) למדורה וקדרות מקיפות אותה. מטה של תלמיד חכם כיצד כל שאין תחתיה אלא סנדלין בימות החמה ומנעלים בימות הגשמים ושל עם הארץ דומה לאוצר בלוס:

רבי בנאה הוה מציין מערתא דרבנן כי מטא למערתא דאברהם אבינו אשכח לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא אמר ליה מאי קעביד אברהם אמר ליה גאני בכנפה דשרה

ומעיינא לה ברישיה אמר ליה זיל אימא ליה בנאה קאי אבבא אמר ליה ליעול וליתי מידע ידיע דיצר הרע בהאי עלמא ליכא על עיין ונפק כי מטא למערתא דארם הראשון יצתה בת קול ואמרה לו נסתכלת בדמות דיוקני בדיוקני עצמה אל תסתכל והא בעינא לציוני מערתא כמדת החיצונה כך מדת הפנימית ולמ"ד ב' בתים זו למעלה מזו קיימי כמדת העליונה כך מדת התחתונה. אמר רבי בנאה אנא נסתכלתי בשני עקביו של אדם הראשון ודומים לשני גלגלי חמה. הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם. שופריה דרב כהנא מעין שופריה דרב ודרב מעין דרבי אבהו דרבי אבהו מעין דיעקב אבינו דיעקב אבינו מעין דאדם הראשון. דאדם הראשון מעין דשכינה:

ההוא אמגושא דהוה מחטט שכבי כי מטא למערתא דרב טובי בר מתנה תפסיה בדיקניה אתא אביי אמר ליה במטותא מיניה דמר שבקיה לשנה אחריתי הדר אתא תפסיה בדיקניה הדר אתא אביי ולא שבקיה עד דאייתי מספרא וגזייה לדיקניה:

ההוא גברא דאמר להו חביתא דעפרא לחד בראי. חביתא דגרמי לחד בראי. חביתא דאודרא לחד בראי. לא הוו ידעי מאי קאמר להו אתו לקמיה דרבי בנאה אמר להו אית לכו ארעא אמרו ליה אין אמר להו אית לכו חיותא אין אית לכו ביסתרקי אין אי הכי הכי קאמר לכו:

ההוא גברא דשמעה לדביתהו דקא אמרה לברתה אמאי לא צניעת באיסורא הך אתתא עשרה בני אית לה ולית לי מאבוך אלא חד כי שכיב אמר כל נכסי לחד ברא ולא ידעי להי מינייהו אתו לקמיה דרבי בנאה אמר להו זילו חבוטו קברא דאבוכון עד דקאי ומגלי לכו להי מינייכו שבק אזלו כולהו ההוא דבריה הוה לא אזל אמר להו כולהו נכסים דהאי. אזלו אכלו קורצא בי מלכא אמרי איכא גברא חד ביהודאי דקא מפיק ממונא דאינשי בלא סהדי ובלא מידי אתיוהו חבשוהו אזלה דביתהו אמרה להו לבי מלכא עבדא חד הוה לי פסקו לרישיה ופשטו למשכיה ואכלו בשריה וקא מלו ביה מיא ומשקי ביה לחברייא ולא קא יהבי לי דמיה ולא אגריה לא ידעי מאי קאמרה להו אמרי ניתי לחכימא דיהודאי ולימא קריוהו לרבי בנאה אמר זרונקא אמרה לכו אמרי הואיל וחכים כולי האי ליתב אבבא ונידון דינא חזא דהוה כתיב אבבא דאבולא כל דיין דמתקרי לדין לאו שמיה דיין אמר להו אלא מעתה אי אתא אינש מעלמא (ע"ב) ומזמין ליה לדינא לאו שמיה דיין כתבי הכי ברם סבי דיהודאי אמרי כל דיין דמתקרי לדין ומפקין מיניה ממונא בדין לאו שמיה דיין חזא דכתיב ביה בראש כל מותא אנא דם בריש כל חיין אנא חמר אמר להו אלא מעתה דנפל מאיגרא ומית דנפל מדיקלא ומית דמא קטליה ותו מאן דדרכיה

למימת משקו ליה חמרא וחיי אלא הכי בעי למיכתב בריש כל מרעין אנא דם בריש כל אסוון אנא חמר כתבו הכי ברם סבי דיהודאי אמרי בריש כל מרעין אנא דם בריש כל אסוון אנא חמר באתר דלית חמר תמן מיתבעי סימנין:

(דף סא) ת"ר משחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ולא לשתות יין נטפל להם ר' יהושע א"ל בני מפני מה אין אתם אוכלים בשר ואין אתם שותים יין אמרו לו נאכל בשר שממנו מקריבים על גבי המזבח ועכשיו בטל ונשתה יין שממנו מנסכים על גבי המזבח ועכשיו בטל אמר להם אם כן לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות. אפשר בפירות. פירות לא נאכל שכבר בטלו בכורים. אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה שכבר בטלו נסוך המים שתקו אמר להם בני בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה אמר רב אדא בר אהבה מאי קראה דכתיב (מלאכי ג ט) במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו אי איכא גוי כולו אין אי לא לא אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בשיד ומשייר ביה דבר מועט וכמה אמר רב יוסף אמה על אמה אמר רב חסדא וכנגד הפתח. עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר בה דבר מועט מאי היא אמר רב פפא כסא דהרסנא ועושה אשה כל תכשיטיה ומשיירה דבר מועט מאי היא אמר רב פפא בת צידעא שנאמר (תהלים קלז ה) אם אשכחך ירושלים וגו' תדבק לשוני לחכי וגו' מאי על ראש שמחתי אמר רב יצחק זה אפר מקלה שבראש חתנים אמר ליה רב פפא לאביי היכא מנח לה אמר ליה במקום תפילין שנאמר (ישעיה סא ג) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר. וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר (שם סו י) שמחו את ירושלים וגו' שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה:

תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזור על עצמנו שלא נאכל בשר ושלא נשתה יין אלא שאין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה ומיום שפשטה מלכות אדום שגוזרת עלינו גזירות קשות ומבטלת ממנו תורה ומצות ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן ואמרי לה לישוע הבן דין שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם כלה מאליו אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

פרק ה

(דף עג) אמר רבה אשתעו לי נחותי ימא האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי צוציתא דנורא חיורתא ברישא ומחינן לה באלוותא דחקיק עלה אהי"ה אשר אהי"ה י"ה ה'

צבאות אמן אמן סלה ונייח. אמר רבה בר בר חנה אשתעו לי נחותי ימא בין גלא לגלא תלת מאה פרסי ורומא דגלא תלת מאה פרסי זמנא חדא הוה אזלינן באורחא ודלינן גלא עד דחזינן בי מרבעתא דכוכבא זוטא דהויא כמבזר ארבעין גריוי ביזרא דחרדלא ואי דלינן טפי הוה מיקלינן מהבלא ורמיא לה גלא קלא לחברתא ואמרה לה חברתי מי שבקת מידי בעלמא דלא שטפתיה וניתי אנא ונחרביה אמר לה פוק חזי גבורתיה דמריך דאפילו כמלא חוטא דחלא לית דעבר שנאמר (ירמיה ה כב) האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו:

אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי הורמין בר ליליתא דהוה קא רהיט אקופי דשורא דמחוזא ורהיט פרשא כי רכיב סוסיא מתתאי ולא יכיל ליה זמנה חדא הוה מסרגן ליה תרתי חיותא וקיימין (ע"ב) אתרי גשרי דרוגנג ושוור מהאי להאי ומהאי להאי ונקיט תרי כסי דחמרא בידיה ומוריק מהאי להאי ומהאי להאי ולא נטפא מינייהו נטפא לארעא ואותו היום (תהלים קז כו) יעלו שמים ירדו תהומות הוה ושמעת מלכותא וקטליה:

אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי אורזילא בר יומיה דהוה כהר תבור והר תבור כמה הוי ארבע פרסי ובי משכא דצואריה תלתא פרסי ובי מרבעתא דרישיה פרסה ופלגא רמה כופתא וסכריה לירדנא:

ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההיא אקרוקתא דהוה כי אקרא דהגרוניא ואקרא דהגרוניא כמה הוה שתין בתי אתא תנינא בלעה אתא פושקנצא ובלע לתנינא וסליק יתיב באילנא תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא אמר רב פפא בר שמואל אי לאו דהואי התם לא הימני:

ואמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה אזלינא בספינתא וחזינא ההוא כוורא דיתבא ליה אכלא טינא באוסייה ואידחוהו מיא ושדיוהו לגודא וחרוב מיניה שיתין מחוזי ואכלו מיניה שיתין מחוזי ומלחו מיניה שיתין מחוזי ומלאו מחד גלגלא דעיניה תלת מאה גרבי משחא וכי הדרן לבתר תריסר ירחי שתא חזינן דהוה קא מנסרי מגרמיה מטללתא ויתבי למבנינהו הנך מחוזי:

ואמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה קאזלינן בספינתא וחזינן ההוא כוורא דיתבא ליה תלתא אגביה וקדחא אגמא עילויה סברינן יבשתא היא וסלקינן ואפינן ובשלינן אגביה וכד חם גביה אתהפיך ואי לאו דהוה מקרבא ספינתא הוה טבעינן:

ואמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה אזלינן בספינתא וסגאי ספינתא בין שיצא לשיצא דכברא תלתא יומא ותלתא לילותא איהו בזקיפא ואנן בשיפולא וכ"ת לא מסגי ספינתא

טובא כי אתא רב דימי אמר כמיחם קומקומא דמיא מסגיא שיתין פרסי ושדי פרשא גירא וקדמא ליה איהו ואמר רב אשי ההוא גילדנא דימא הואי דאית ליה תרי שיצי:
ואמר רבה בר ב"ח זמנא חדא הוה אזלינן בספינתא חזאי ההיא צפרת' דהוה קאי עד קרסוליה במיא ורישיה ברקיעא ואמרינן לית מיא ובעינן למיחת לאקורי נפשין נפק בת קלא ואמר לן לא תחיתו להכא דנפלה ליה חצינא לבר נגרא הכא הא שבע שנין ולא מטיא לארעא ולא משום דנפישי מיא אלא משום דרדיפי מיא. אמר רב אשי ההוא זיז שדי הוא דכתיב (תהלים נ יא) וזיז שדי עמדי:
ואמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה אזלינן במדברא וחזינן הני אווזי דשמטי גדפייהו משמנייהו וקא נגדי נחלי דמשחא מתותייהו ואמינא להו אית לי מנייכו חולקא לעלמא דאתי חדא דליא לי אטמא וחדא דליא לי גודפא כי אתאי לקמיה דרבי אלעזר אמר לי עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין:
ואמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה קאזלינן במדברא ואתלוי בהדן ההוא טעייא דהוה שקיל עפרא ומורח ליה ואמר הא אורחא לדוכתא פלן והא אורחא לדוכתא פלן אמרינן ליה כמה מרחיקנן ממיא ואמר לן הבו לי עפרא יהבינן ליה ואמר לן תמניא פרסי תנינן ויהבינן ליה ואמר לן דמרחיקנן תלתא פרסי אפכית ליה ולא יכילית ליה. ואמר רבה בר בר חנה אמר לי ההוא טעייא תא ואחוי לך מתי מדבר אזלי ואחזתינהו דדמו כמאן דמיבסמי (דף עד) וגנו אפרקיד והוה זקיפי ברכיה דחד מינייהו ועייל טייעא תותיה ברכיה כי רכיב גמלא וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה פסקי חדא קרנא דתכלתא דחד מינייהו ולא הוה מסתגי לן אמר לי דלמא שקלת מידי מינייהו אהדרה דגמירי דמאן דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי ליה אזלי אהדרתיה והדר מסתגי לן כי אתא לקמייהו דרבנן אמרו לו כל אבא חמרא וכל בר בר חנה סיכסא למאי הלכתא עבדית הכי למידע אי כב"ש איבעי לך למימני חוטין אי כב"ה איבעי לך למימני חוליות:
ואמר רבה בר בר חנה אמר לי ההוא טייעא תא אחוי לך טורא דסיני אזלי וחזאי דהדרן ליה עקרבי וקיימין כי חמרי חיורתי שמעתי בת קול שאומרת אוי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי כי אתאי לקמיה דרבנן אמרו לי כל אבא חמרא וכל בר בר חנה סיכסא הוה לך למימר מופר לך מופר לך ורבה בר בר חנה סבר דלמא משבועתא דמבול קאמר ורבנן א"כ אוי למה:
אמר לי תא אחוי לך בלועי דקרח חזאי תרי ביזעי דהוה נפק מינייהו קוטרא שקל גבבא דעמרא ומשייה במיא ואנחיה ברישא דרומחא ועייליה התם וכי אפיק הוה איחרך אחרוכי אמר לי אצית מאי שמעת ושמעית דהוו אמרין משה ותורתו אמת והם בדאים

אמר לי כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם להכא כבשר בקלחת ואמרי הכי משה ותורתו אמת והם בדאים:

אמר לי תא ואחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי אזלי וחזאי דעביד כוי כוי שקליתא לסלתאי ואנחתיה בכוותא דרקיעא אדמצלינא בעיתא ולא אשכחיתה אמרי איכא גנבי הכא אמר לי גלגלא דרקיע הוא דהדר נטר עד למחר כי השתא ומשכחת לה:

רבי יוחנן משתעי זמנא חדא הוה אזלינן בספינתא וחזינן ההוא כוורא דאפיק רישיה ממיא ודמי עיניה כתרי סיהרי ונפוץ מיא מתרתיה אוסייה כתרי מברי דסורא. רב ספרא משתעי זמנא חדא הוה קא אזלינן בספינתא וחזינן ההוא כוורא דאפיק רישיה ממיא ואית ליה קרני וחקיק עלייהו אנא בריה קלה שבים והוינא ש' פרסי ואזילנא לפומיה דלויתן אמר רב אשי ההוא עיזא דימא הוה דבחישא ואית לה קרני:

רבי יונתן משתעי זמנא חדא הוה קאזלינן בספינתא וחזינן ההוא קרטליתא דהוו מקבעי בה אבנים טובות ומרגליות והדרי לה מיני דכוורי דמקרי כרשא נחית (ע"ב) בר אמוראי לאתויי ורגש ובעי דנשמטיה לאטמיה ושדי זיקא דחלא ונחת נפק בת קלא ואמר לן מאי אית לכו בהדי קרטליתא דדביתהו דרבי חנינא בן דוסא דעתידא לשדיא תכלתא בה לצדיקי לעלמא דאתי:

רב יהודה הינדואה משתעי זמנא חדא הוה אזלינא בספינתא וחזינא ההוא אבן טבא דהדר ליה תנינא ונחת בר אמוראי לאתויה אתא תנינא קא בעי למיבלע לספינתא אתא פושקנצא פסקיה לרישיה אתהפיכו מיא והוו דמא אתא תנינא חבריה שקליה ותליא לה ואחייה הדר אתא קא בלעא לספינתא הדר אתא ציפרא פסקיה לרישי שקלא להההוא אבן טבא שדייה לספינתא הוה ציפרי מליחי בהדן אותבינהו עלייהו שקלוה ופרחו להו בהדיה:

תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו באין בספינה והיה רבי אליעזר ישן ורבי יהושע נעור נזדעזע רבי יהושע וננער רבי אליעזר אמר לו מה זה יהושע מפני מה נזדעזעת אמר לו מאור גדול ראיתי בים אמר לו שמא עיניו של לויתן ראית דכתיב (איוב מא י) עיניו כעפעפי שחר:

אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן זמנא חדא הוה אזלינא במדברא והואי אטמא דבשרא בהדן פתחנא ונקירנא ואנחנא אעישבי אדמייתינן ציבי חלם אטמא וטויניה. כי הדרן לבתר תריסר ירחי שתא חזינהו להנהו גומרי דהוו קא מחממי כי אתא לקמיה דאמימר אמר לי ההוא עישבא סמתרי הוה הנהו גומרי ודרתמא הוו:

(בראשית א כא) ויברא אלהים את התנינים הגדולים הכא תרגימו אורזילי דימא רבי יוחנן אמר זה לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון דכתיב (ישעיה כז א) ביום ההוא יפקד ה' בחרבו הקשה וגו' על לויתן וגו':

א"ר יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם ואף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבין את כל העולם מה עשה הקב"ה סירס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר (ישעיה כז א) והרג את התנין אשר בים, ואף בהמות בהררי אלף זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבין את כל העולם מה עשה הקב"ה סירס את הזכר וצינן את הנקבה ושמרה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר (איוב מ טז) הנה נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו. הנה נא כחו במתניו זה זכר ואונו בשרירי בטנו זו נקבה התם נמי לסרסיה לזכר וליצננה לנקבה הכא נמי למלחה לנקבה כוורא מליחא מעלי בשרא מליחא לא מעלי:

ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לברוא את העולם א"ל לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם אמר לפניו רבש"ע די שאעמוד בשלי בעט בו והרגו שנאמר (איוב כו יב) בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב א"ר יצחק שמע מינה שר של ים רהב שמו ואלמלא מים מכסים אותו אין כל בריה יכולה לעמוד מפני ריחו שנאמר (ישעיה יא ט) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים אל תקרי לים מכסים אלא לשר של ים מכסים:

ואמר רב יהודה אמר רב ירדן יוצא ממערת פמייס תניא נמי הכי ירדן יוצא ממערת פמייס ומהלך בימה של סיבכי ובימה של טבריא ומתגלגל ויורד לים הגדול ומתגלגל ויורד עד שמגיע לפיו של לויתן שנאמר (איוב מ כג) יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו. מתקיף לה רבא בר עולא האי בבהמות בהררי אלף כתיב אלא אמר רבא בר עולא אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות בשעה שמגיח ירדן לפיו של לויתן:

כי אתא רב דימי אמר ר' יונתן מאי דכתיב (תהלים כד ב) כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו שבע ימים וארבע נהרות שמקיפין את ארץ ישראל ואלו הן שבע ימים ימה של טבריה וימה של סדום וימה של חילת וימה של חילתה וימה של סבכי וים אספמיא וים הגדול ואלו הן ארבע נהרות ירדן וירמוך וקירומיון ופינה. כי אתא רב דימי א"ר יונתן עתיד גבריאל לעשות (דף עה) קניגיא עם לויתן שנאמר (איוב מ כה) תמשוך לויתן בחכה ובחבל תשקיע לשונו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר (שם) העושו יגש חרבו. כי אתא רב דימי אמר ר"י בשעה שלויתן רעב מוציא הבל מפיו

ומרתיח כל מימות שבמצולה שנאמר (שם) ירתיח כסיר מצולה ואלמלא מכניס ראשו לגן עדן אין כל בריה יכולה לעמוד בריחו שנאמר (שם מא כג) ים ישים כמרקחה. ובשעה שצמא עושה תלמים תלמים בים שנאמר (שם) אחריו יאיר נתיב. אמר רב אחא בר יעקב אין תהום חוזר לאיתנו עד שבעים שנה שנאמר (שם) יחשב תהום לשיבה ואין שיבה פחותה מע' שנה:

אמר רבה אמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן שנאמר (שם מ) יכרו עליו חברים ואין כירה אלא סעודה שנאמר (מ"ב ו כג) ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו ואין חברים אלא תלמידי חכמים שנאמר (שה"ש ח יג) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך והשאר חולקים אותו ועושים בו סחורה בשוקי ירושלים שנאמר (איוב מ ג) יחצוהו בין כנענים:

ואמר רבה אמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן שנאמר (איוב מ לא) התמלא בשכות עורו זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל שנאמר (שם) ובצלצל דגים ראשו זכה עושין לו צלצל לא זכה עושין לו ענק שנאמר (משלי א ט) וענקים לגרגרותיך זכה עושין לו ענק לא זכה עושין לו קמיע שנאמר (איוב מ כט) ותקשרנו לנערותיך והשאר פורסו הקב"ה על חומות ירושלים וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו שנאמר (ישעיה ס ג) והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך:

(ישעיהו נ"ד:י"ב) ושמתי כדכד שמשותיך אמר ר"ש בר נחמני פליגי בה תרי אמוראי בארעא יהודה וחזקיה בניו של רבי חייא ותרי מלאכים ברקיע מיכאל וגבריאל חד אמר שוהם וחד אמר ישפה אמר להם הקב"ה להוי כדין וכדין. (שם) ושעריך לאבני אקדח כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים וחוקק בהן עשר ברום עשרים ומעמידם בשערי ירושלים לגלג עליו אותו תלמיד השתא כביעתא דצלצלתא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזא מלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחקוק בהן עשר ברום עשרים אמר להו הני למאן אמרו ליה שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דרוש רבי ולך נאה לדרוש כאשר אמרת כן ראיתי אמר ליה ריקה אלמלא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

מיתיבי (ויקרא כו יג) ואולך אתכם קוממיות רבי מאיר אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון רבי יהודה אומר מאה אמה כנגד היכל וכתליו שנאמר (תהלים קמד

יב) בנינו כנטיעים מגודלים בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל כי קאמר רבי יוחנן לכוי דבי זיקא:

ואמר רבה אמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק שנאמר (ישעיה ד ה) וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה מאי כי על כל כבוד חפה מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו ועשן בחופה למה אמר רבי חנינא כל מי שעיניו צרות בתלמידי חכמים בעולם הזה מתמלאות עיניו עשן לעולם הבא. ואש בחופה למה אמר רבי חנינא מלמד שכל אחד ואחד גבוה מחופתו של חבירו אוי לאותה בושה ואוי לה לאותה כלימה כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כז כ) ונתתה מהודך עליו ולא כל הודך זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה:

אמר רבי חמא ברבי חנינא עשר חופות עשה הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן שנאמר (יחזקאל כח יג) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אודם פטדה וגו' מר זוטרא אמר אחת עשרה שנאמר כל אבן יקרה מסוכתך אמר רבי יוחנן וגרוע שבכולם זהב דקא חשיב ליה לבסוף מאי (שם) מלאכת תפיך ונקביך בך אמר רב יהודה אמר רב אמר לו הקדוש ברוך הוא לחירם מלך צור בך נסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם ואיכא דאמרי הכי קאמר בך נסתכלתי (ע"ב) וקנסתי מיתה על אדם הראשון. מאי (ישעיה ד ה) ועל מקראה אמר רבה אמר רבי יוחנן לא כירושלים של עולם הזה ירושלים של עולם הבא ירושלים של עולם הזה כל הרוצה לעלות עולה של עולם הבא אין עולין לה אלא המזומנים לה. ואמר רבה אמר ר"י עתידין צדיקים שנקראים ע"ש של הקב"ה שנאמר (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שלשה נקראו על שמו של הקדוש ברוך הוא ואלו הן. צדיקים. ומשיח. וירושלים. צדיקים הא דאמרן. משיח דכתיב (ירמיהו כ"ג:ו') וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. ירושלים דכתיב (יחזקאל מח לה) ושם העיר מיום ה' שמה אל תקרי ה' שמה אלא ה' שמה. אמר רבי אלעזר עתידין צדיקים שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר (ישעיה ד ג) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ואמר רבה אמר רבי יוחנן עתידה ירושלים שתגבה שלשה פרסאות למעלה שנאמר (זכריה יד י) וראמה וישבה תחתיה מאי תחתיה כתחתיה וממאי דהאי תחתיה שלשה פרסי הויא אמר רבה אמר לי ההוא סבא לדידי חזי לי

ירושלים קמייתא תלתא פרסי הואי ושמא תאמר יש צער לעלות תלמוד לומר (ישעיה ס ח) מי אלה כעב תעופינה אמר רב פפא שמע מינה האי עיבא תלתא פרסי מידלי:

אמר רב חנינא בר פפא בקש הקדוש ברוך הוא לתת את ירושלים במדה שנאמר (זכריה ב ו) ואמר אל המלאך הדובר בי אנה אתה הולך ויאמר אלי למוד את ירושלים לראות כמה רחבה וכמה ארכה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע הרבה כרכים בראת בעולמך של אומות העולם ולא נתת מדת ארכן ומדת רחבן וירושלים ששמך בתוכה ומקדשך בתוכה וצדיקים בתוכה אתה נותן בה מדה מיד (שם) ויאמר אליו רוץ דבר אל הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ובהמה בתוכה:

אמר רבי שמעון בן לקיש עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ירושלים אלף טפף גינאות אלף קפל מגדלים אלף ליצוי בירניות אלף ושני שילה טטרפאות וכל אחד ואחד הואי כצפורי בשלותה. תניא אמר רבי יוסי אני ראיתי צפורי בשלותה והיו בה מאה ושמונים אלף שווקים של מוכרי ציקי קדרה. (יחזקאל מא ו) והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים מאי שלש ושלשים פעמים אמר ר' לוי אמר ר' פפי משום רבי יהושע דסיכני אם שלש ירושלים הם כל אחד ואחד יש בה שלשים מדורים למעלה אם שלשים ירושלים הם כל אחד ואחד יש בה שלשה מדורים למעלה:

(דף פ ע"ב) וארז אין גזעו מחליף והא דרש רבי חייא בר לולייני אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר אם נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק אין עושה פירות לכך נאמר תמר ואם נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז. התם בשאר מיני ארזים כדרבה בר רב הונא דאמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב עשרה מיני ארזים הם שנאמר (ישעיה מא יט) אתן במדבר ארז ושטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו וגו'. ארז ארזא וכו':

וא"ר לוי קשה גזל הדיוט יותר מגזל גבוה שזה הקדים חטא למעילה וזה הקדים מעילה לחטא:

תנו רבנן מנין שאין מוחקין במקום שגודשין ואין גודשין במקום שמוחקין תלמוד לומר (דברים כה טו) איפה שלמה ומנין שאם אמר הריני מוחק במקום שגודשין ולפחות מן הדמים והריני גודש במקום שמוחקין ולהוסיף על הדמים שאין שומעין לו תלמוד לומר איפה שלמה וצדק יהיה לך. א"ר יהודה מסורא לא יהיה לך בביתך ומה טעם משום

איפה ואיפה לא יהיה לך בכיסך מה טעם משום אבן ואבן. אבל אבן שלמה וצדק יהיה לך אפה שלמה וצדק יהיה לך:

תנו רבנן (דברים כ"ה:י"ג) לא יהיה לך מלמד שמעמידין אגרדמים למדות ואין מעמידין אגרדמים לשערים דבי נשיאה אוקמי אגרדמים בין למדות בין לשערים אמר ליה שמואל לקרנא פוק תני להו מעמידין אגרדמים למדות ואין מעמידין אגרדמים לשערים נפק דרש להו מעמידין אגרדמים בין למדות ובין לשערים אמר ליה מה שמך קרנא תיפוק ליה קרנא בעיניה והוא כמאן סבר כי הא דאמר רמי בר חמא אמר רבי יצחק מעמידים אגרדמים בין למדות ובין לשערים מפני הרמאים:

ע"ב תנו רבנן אין עושין את המחק צדו אחד עבה וצדו אחד קצר ולא ימחוק בבת אחת שהמוחק בבת אחת רע למוכר ויפה ללוקח ולא ימחוק מעט מעט מפני שרע ללוקח ויפה למוכר ועל כלן אמר רבן יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר אוי לי אם אומר שמא ילמדו ממני הרמאים ואוי לי אם לא אומר שמא יאמרו הרמאים אין תלמידי חכמים בקיאין במעשה ידינו. אמרה או לא אמרה אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמרה ומהאי קרא אמרה (הושע יד י) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם:

(דף צ ע"ב) תנו רבנן אוצרי פרות ומלוי ברבית ומקטיני איפה ומפקיעי שערים עליהם הכתוב אומר (עמוס ח ה) לאמר מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה מה כתיב אחריו (שם) נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם. אוצרי פירות כגון מאן אמר רבי יוחנן כגון שבתאי אצר פרי. אבוה דשמואל מזבין להו לפירי בתרעא חריפא כי חריפא שמואל בריה משהי לפירי ומזבין להו בתרעא אפלא כתרעא חריפא שלחו מתם טבא דאבא מדברא מאי טעמא תרעא כיון דרווח רווח:

(דף צא) היה רבי שמעון בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מהארץ לחוץ לארץ שנאמר (רות א יט) ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי מאי הזאת נעמי א"ר יצחק אמרו חזיתם נעמי שיצאה מהארץ לחוץ לארץ מה עלתה לה וא"ר יצחק אותו היום שבאת רות המואביה לארץ ישראל מתה אשתו של בועז והיינו דאמרי אינשי עד דלא שכיב שכבא קיימי מני ביתיה. אמר רבה בר רב יצחק אמר רב אבצן זה בועז מה קא משמע לן כאידך דרבה בר רב יצחק דאמר רבה בר רב יצחק אמר רב ק"כ משתאות עשה בועז לבניו שנאמר (שופטים יב ט) ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ

וגו' ולכל אחד ואחד עשה שני משתאות אחד בבית אביו ואחד בבית חמיו ולכולן לא זימן את מנוח אמר כודניתא עקרה במאי פרעא לי תנא וכולן מתו בחייו והיינו דאמרי אינשי בחייך דילדת שתין למה ליך דילדת איכפל ואוליד חד דמן שתין זריז. אמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב הם מאי קמ"ל שאפילו מי שיש לו זכות אבות אינה עומדת לו בשעה שיוצא מן הארץ לחוצה לארץ:

ואמר רב חנן בר רבא אמר רב אמיה דאברהם אמתלאי בת כרנבו אמיה דהמן אמתלאי בת עורבתא וסימניך טמא טמא טהור טהור אמיה דדוד נצבת בת עדאל שמה אמיה דשמשון צללפונית ואחתיה נשיק למאי נפקא מינה לתשובת האפיקורסין. ואמר רב חנן בר רבא אמר רב עשר שנין נחבש אברהם אבינו שלשה בכותא ושבעה בקדרות רב דימי מנהרדעא מתני איפכא אמר רב חסדא עיברא זעירא דכותא זה אור כשדים. ואמר רב חנן בר רבא אמר רב אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי הדור בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד (ע"ב) מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה. (ד"ה א כט יא) והמתנשא לכל לראש אמר רב חנן בר רבא אמר רב אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמי ליה:

אמר ר' חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה חס ושלום שאפילו מצאו סובין לא יצאו ואלא מפני מה נענשו שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו שנאמר (ישעיה נז יג) בזעקך יצילוך קבוציך. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא מעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר אפילו עמדו ארבעה סאין בסלע יוצאין דאמר רבי יוחנן נהירנא כד הוו קיימין ארבעה סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן בטבריא מדלית איסר ואמר רבי יוחנן נהירנא כד לא הוו מתגרין פועליא למדנח קרתא מריח פתא מייתין. ואמר רבי יוחנן נהירנא כד הוה בצע ינוקא חרובא והוה נגיד חוטא דדובשא על תרין דרעוהי. ואמר רבי יוחנן נהירנא כד הוה נפיל עורבא בשרא ונגיד חוטא דמשחא מריש שורא ועד לארעא. ואמר רבי יוחנן נהירנא כד הוו מטיילין טליא וטליתא בשוקא כבר שית עשרה וכבר שבע עשרה ולא הוו חטאין. ואמר רבי יוחנן נהירנא כד הוו אמרין בי מדרשא דמודי להון נפל בידיהון דמתרחיץ עליהון דיליה דילהון:

כתיב (רות א ב) מחלון וכליון וכתיב (ד"ה א ד) ויואש ושרף רב ושמואל חד אמר מחלון וכליון שמם ולמה נקרא שמם יואש ושרף יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום. וחד אמר יואש ושרף שמם ולמה נקרא שמם מחלון וכליון מחלון שעשו גופם חולין כליון שנתחייבו כליה למקום. תניא כמאן דאמר מחלון וכליון שמם

דתניא מאי דכתיב (שם) ויוקים ואנשי כוזבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים. יוקים זה יהושע שהקים שבועה לאנשי גבעון ואנשי כוזבא אלו אנשי גבעון שכזבו ביהושע ויואש ושרף אלו מחלון וכליון ולמה נקרא שמם יואש ושרף יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום. אשר בעלו למואב אשר נשאו נשים מואביות. וישבי לחם זו רות המואביה ששבה ונדבקה בבית לחם יהודה. והדברים עתיקים דברים הללו עתיק יומיא אמרן דכתיב (תהלים פט כא) מצאתי דוד עבדי וכתיב (בראשית יט טו) שתי בנותיך הנמצאות (ד"ה א ד כג) המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם. המה היוצרים אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם. יושבי נטעים זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו. וגדרה זו סנהדרין שגידרו פרצותיהן של ישראל. עם המלך במלאכתו ישבו שם זו רות המואביה שראתה מלכות שלמה בן בנו של בן בנה שנאמר (מ"א ב יט) וישם כסא לאם המלך ואמר רבי אלעזר לאמה של מלכות:

תנו רבנן (ויקרא כה כב) ואכלתם מן התבואה ישן בלא סלמנטון מאי בלא סלמנטון רב נחמן אמר בלא רצינאתא ורב ששת אמר בלא שדיפא. תניא כותיה דרב ששת תניא כותיה דרב נחמן תניא כותיה דרב נחמן ואכלתם מן התבואה ישן יכול יהו ישראל מצפין לחדש מפני ישן שיכלה תלמוד לומר עד בוא תבואתה עד שתבא תבואתה מאליה. תניא כותיה דרב ששת ואכלתם מן התבואה ישן יכול יהו ישראל מצפין לחדש מפני שישן רע תלמוד לומר עד בוא תבואתה עד שתבא מאליה. תנו רבנן ואכלתם ישן נושן מלמד שכל המיושן מחברו הוא מעולה מחבירו ואין לי אלא דברים שדרכן לישנן אבל דברים שאין דרכן לישנן מנין ת"ל ישן נושן מכל מקום. וישן מפני חדש תוציאו מלמד שהיו אוצרות מלאים ישן וגרנות מלאים חדש והיו ישראל אומרים האיך נוציא זה מפני זה אמר רב פפא לכל מילי מעלי עתיקא לבר מתמרי ושיכרי והרסנא:

פרק ו

(דף צח) אמר רב חייא בר יוסף חמרא מזלא דמריה גרים שנאמר (חבקוק ב ה) ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוח. אמר רב מרי האי מאן דיהיר אפילו אאינשי ביתיה לא מתקבל דכתיב גבר יהיר ולא ינוח מאי לא ינוח לא ינוח בנוה שלו. אמר רב יהודה אמר רב כל המתגאה בטלית של תלמיד חכם ואינו תלמיד חכם אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא כתיב הכא לא ינוח וכתיב התם (שמות ט"ו:י"ג) אל נוה קדשך:

ע"ב כתוב בספר בן סירא הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסובין וקל מסובין חתן הדר בבית חמיו וקל מחתן אורח מכניס אורח וקל מאורח משיב דבר בטרם ישמע שנאמר (משלי יח יג) משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו וכלימה:

פרק ח

(דף קט ע"ב) ומשפחת אם אינה קרויה משפחה והכתיב (שופטים יז ז) ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם הא גופא קשיא אמרת ממשפחת יהודה אלמא מיהודה קא אתי והוא לוי אלמא מלוי קאתי אלא לאו דאבוה מלוי ואמיה מיהודה וקאמר ממשפחת יהודה אמר רבה בר רב חנן לא גברא דשמיה לוי אי הכי היינו דקאמר מיכה (שם) עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי כי היה לי הלוי לכהן אין דאתרמי ליה גברא דשמיה לוי. וכי לוי שמו והלא יהונתן שמו דכתיב (שם יח ל) ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני אמר ליה וליטעמיך וכי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא דכתיב (ד"ה א כג טו) בני משה גרשום ואליעזר אלא מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב במנשה הכא נמי מתוך שעשה מעשה מנשה דאתי מיהודה תלאו הכתוב ביהודה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מכאן שתולין את הקלקלה במקולקל רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא (מ"א א ו) וגם הוא טוב תואר מאד ואותו ילדה אחרי אבשלום והלא אדוניה בן חגית ואבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור אלא מתוך שעשה מעשה אבשלום שמרד באביו תלאו הכתוב באבשלום:

אמר רבי אלעזר לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן אהרן שנשא בת עמינדב יצא ממנו פנחס ופנחס לאו מיתרו אתי והכתיב (שמות ו כה) ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה לא דאתי מיוסף שפטפט ביצרו והלא שבטים מבזין אותו ואומרים ראיתם בן פוטי זה בן שפיטם אבי אמו (דף קי) אלא אי אבוה דאימיה מיוסף אימא דאימיה מיתרו ואי אבוה דאמיה מיתרו אימא דאימיה מיוסף דיקא נמי דכתיב מבנות פוטיאל תרי שמע מינה. אמר רבא הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה שנאמר (שם) ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון ממשמע שנאמר בת עמינדב איני יודע שאחות נחשון היא מה תלמוד לומר אחות נחשון מכאן לנושא אשה שצריך שיבדוק באחיה.

תנא רוב בנים דומים לאחי האם:

(שופטים יח ג) ויסורו שם ויאמרו לו מי הביאך הלום ומה אתה עושה בזה ומה לך פה. אמרו לו לאו ממשה קא אתית דכתיב ביה (שמות ג ה) אל תקרב הלום. לאו ממשה קאתית דכתיב ביה (שם ד) מה זה בידך. לאו ממשה קאתית דכתיב ביה (דברים ה כח)

ואתה פה עמוד עמדי ועכשיו תעשה כומר לעבודה זרה אמר להם כך מקובלני מבית אבי אבא לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה ולא יצטרך לבריות והוא סבר לעבודה זרה ממש ולא היא אלא עבודה זרה עבודה שזרה הימנו כדאמר ליה רב לרב כהנא נטוש נבלתא בשוקא ושקול אגרא ולא תימא כהנא אנא וגברא רבא אנא וזילא בי מלתא כיון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר שמו נגיד על האוצרות שנאמר (ד"ה א כו כד) ושמואל בן גרשום בן מנשה נגיד על האוצרות וכי שמואל שמו והלא יהונתן שמו אמר רבי יוחנן ששב לאל בכל לבו:

(דף קטו) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה כתיב הכא (במדבר כז ח) והעברתם את נחלתו וכתיב התם (צפניה א טו) יום עברה היום ההוא. (תהלים נה כ) אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר כל שאינו מניח בן וחד אמר כל מי שאינו מניח תלמיד. תסתיים דרבי יוחנן דאמר תלמיד דאמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר תסתיים ומדרבי יוחנן אמר תלמיד רבי יהושע בן לוי אמר בן והא רבי יהושע בן לוי לא אזיל לבי מטיא אלא למאן דשכיב בלא בני דכתיב (ירמיה כב י) בכו בכו להולך ואמר רב יהודה אמר רב להולך בלא בן זכר אלא רבי יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד וכדרבי יהושע בן לוי אמר תלמיד רבי יוחנן אמר בן קשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא הא דידיה הא דרביה:

דרש רבי פנחס בר חמא מאי דכתיב (מ"א יא כא) וחדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא מפני מה בדוד נאמרה שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה ויואב לא הניח בן והכתיב (עזרא ח ט) מבני יואב עובדיה בן יחיאל אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכינה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה:

דרש רבי פנחס בר חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות ודרש רבי פנחס בן חמא כל מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר (משלי טז יד) חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה:

(דף קיח) וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי נחלת גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה' (יהושע יז כד) עצה טובה קמשמע לן דאיבעי ליה לאינש לאזדהורי מעינא בישא והיינו דקאמר להו יהושע דכתיב (שם) ויאמר אלהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה אמר להו לכו והחביאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין רעה אמרו ליה אנן מזרעא דיוסף דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב

(בראשית מט כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וא"ר אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא (שם מח) וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין העין שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהם:

מרגלים יהושע וכלב נטלו חלקם מנא הני מילי אמר עולא דאמר קרא (במדבר יד לח) ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם מאי חיו אילימא חיו ממש והא כתיב קרא אחרינא (שם כו סה) ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון אלא מאי חיו שחיו מחלקם. מתלוננים ועדת קרח לא היה להם חלק בארץ והתניא מרגלים מתלוננים ועדת קרח יהושע וכלב נטלו חלקם לא קשיא מר מקיש מתלוננים למרגלים מר לא מקיש מתלוננים למרגלים דתניא (שם כז ג) אבינו מת במדבר זה צלפחד והוא לא היה בתוך העדה זו עדת מרגלים הנועדים על ה' אלו מתלוננים בעדת קרח כמשמעו מר מקיש מתלוננים למרגלים ומר לא מקיש מתלוננים למרגלים ואמר ליה רב פפא לאביי ולמאן דמקיש מתלוננים למרגלים איכפול יהושע וכלב וירתי לכולה ארץ ישראל אמר ליה מתלוננים שבעדת קרח קאמרינן:

(דף קיט) א"ר חדקא שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא וכך היה רבי שמעון השקמוני אומר יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן ויודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר (שמות לא יד) מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה הוא מת וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב על ידי משה אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו ללמד (ע"ב) שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב:

(שמות טו) תבאמו ותטעמו בהר נחלתך תביאנו לא נאמר אלא תבאמו מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים. (במדבר כז ב) ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה אפשר עמדו לפני משה רבינו ולא אמר כלום לפני אלעזר הכהן ולא אמר כלום ועמדו לפני הנשיאים וכל העדה אלא סרס המקרא ודרשהו דברי ר' יאשיה אבא חנן אומר משום רבי אלעזר בבית המדרש היו יושבים והלכו ועמדו לפני כולם במאי קא מיפלגי מר סבר חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ומר סבר אין חולקין. והלכתא חולקין והלכתא אין חולקין קשיא הלכתא אהלכתא לא קשיא הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג ליה רביה יקרא:

תנא בנות צלפחד חכמניות היו דרשניות היו צדקניות היו חכמניות היו שלפי שעה דברו דאמר רב שמואל בר רב יצחק אותו היום היה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבמין

אמרו לו אם כבן אנו חשובים נירש כבן ואם לאו תתיבם אמנו מיד (במדבר כז ה) ויקרב משה את משפטן לפני ה'. דרשניות היו שהיו אומרות אילו היה לו בן לא דברנו והתניא בת א"ר ירמיה סמי מכאן בת אביי אמר אפילו היה בת לבן לא דברנו. צדקניות היו שלא נשאו אלא להגון להם:

תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו קטנה שבהן לא נישאת פחותה מארבעים שנה איני והאמר רב חסדא נשאת פחותה מעשרים יולדת עד ששים בת עשרים יולדת עד ארבעים בת ארבעים שוב אינה יולדת אלא מתוך שצדקניות היו נעשה להם נס כיוכבד דכתיב (שמות ב א) וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי (דף קב) אפשר בת מאה ושלשים שנה היתה וקרי לה בת דאמר ר' חמא ברבי חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות דכתיב (במדבר כו נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים והורתה שלא במצרים ואמאי קרי לה בת אמר רב יהודה בר זבינא שנולדו לה סימני נערות ונתעדן הבשר ונתפשטו הקמטים וחזר היופי למקומו. ויקח ויחזיר מיבעי ליה אמר רב יהודה בר זבינא שעשה לה מעשה לקוחין הושיבה באפריון ואהרן ומרים משוררין לפניה ומלאכי השרת אומרים (תהילים קי"ג:ט') אם הבנים שמחה. להלן מנאן הכתוב דרך גדילתן וכאן דרך חכמתן מסייע ליה לרב אמי דאמר רב אמי בישיבה הלך אחר חכמה במסיבה הלך אחר זקנה אמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה. תנא דבי רבי ישמעאל בנות צלפחד שקולות היו שנאמר (במדבר ל"ו:ד') ותהיינה הויה אחת לכולן:

(דף קכא) תנן התם אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לה בשלמא יום הכפורים יום סליחה ומחילה ויום שנתנו בו לוחות האחרונות אלא ט"ו באב מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו השבטים לבוא זה בזה מאי דרוש (במדבר לו ו) זה הדבר דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה. רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל דכתיב (שופטים כא א) ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה מאי דרוש ממנו ולא מבנינו. רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן יום שכלו בו מתי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר (ע"ב) לא היה דבור עם משה שנאמר (דברים ב ו) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם וסמיך ליה וידבר ה' אלי לאמר אלי היה הדבור. עולא אמר יום שביטל בו הושע בן אלה פרדסאות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל רב מתנה אמר יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב

והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו יום שפוסקים בו מלכרות עצים למערכה דתניא רבי אליעזר הגדול אומר כיון שהגיע ט"ו באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתים עצים למערכה אמר רב מנשה וקרו ליה יום תבר מגל מכאן ואילך דמוסיף יוסיף ושאינו מוסיף יסיף. מאי יסיף תני רב יוסף תקבריה אמיה:

תנו רבנן ז' קפלו את כל העולם כולו מתושלח ראה את אדם שם ראה את מתושלח יעקב ראה את שם. עמרם ראה את יעקב. אחיה השילוני ראה את עמרם. אליהו ראה אחיה השילוני ועדיין הוא קיים. ואחיה השילוני ראה את עמרם והכתיב (במדבר כו לה) ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון אמר רב המנונא לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי דכתיב (שם יד) במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה מי שפקודיו מבן עשרים שנה ומעלה יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן שלשים. ומשאר שבטים לא והתניא יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ שנאמר (יהושע ז ה) ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש ותניא ל"ו איש ממש דברי רבי יהודה אמר ליה רב נחמן וכי נאמר שלשים וששה והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נגזרה גזרה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים לא על פחות מבן עשרים דכתיב מבן עשרים שנה ומעלה ולא על יתר מבן ששים גמר ומעלה ומעלה מערכין מה להלן יתר מבן ס' כפחות מבן כ' אף כאן יתר מבן ס' כפחות מבן כ':

איבעיא להו ארץ ישראל לשבטים איפלוג או דילמא לקרקף גברי איפלוג (דף קכב) תא שמע (במדבר כו נו) בין רב למעט ועוד תניא עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים ולא נתחלקה אלא בכסף שנאמר בין רב למעט אמר ר' יהודה סאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל ולא נתחלקה אלא בגורל שנאמר (שם) אך בגורל ולא נתחלקה אלא באורים ותומים שנאמר (שם) על פי הגורל הא כיצד אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומים מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקודש ואומר זבולון עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בכלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו וחוזר ומכוין ברוח הקודש ואומר נפתלי עולה תחום גינוסר עולה עמו טרף בכלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן כל שבט ושבט ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא

העולם הזה אדם יש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס שדה פרדס אין לו שדה לבן עולם הבא אין לך כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק שנאמר (יחזקאל מח לא) שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד והקדוש ברוך הוא מחלק להן בעצמו שנאמר (שם) ואלה מחלקותם נאם ה'. קתני מיהת שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים שמע מינה לשבטים איפלוג שמע מינה. אמר מר עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים אידך למאן אמר רב חסדא לנשיא דכתיב (שם) והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל. אמר ליה רב פפא לאביי אימא רונגר בעלמא לא סלקא דעתך דכתיב (שם) והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר. ולא נתחלקה אלא בכספים שנאמר בין רב למעט. למאי אילימא לשופרא וסניא אטו בשופטני עסקינן אלא לקרובה ורחוקה. כתנאי רבי אליעזר אומר בכספים העלוה רבי יהושע אומר בקרקע העלוה:

תניא (במדבר כ"ו:נ"ה) אך בגורל יצאו יהושע וכלב למאי אילימא דלא שקלי כלל השתא דלאו דידהו שקול דידהו מיבעיא אלא שלא נטלו בגורל אלא על פי ה'. יהושע דכתיב (יהושע יט נ) על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים (ע"ב) כתיב סרח וכתיב (שופטים א כ) חרס א"ר אלעזר בתחלה פירותיה כחרס ולבסוף פירותיה מסריחין ואיכא דאמרי בתחלה מסריחין ולבסוף כחרס. כלב דכתיב (שם א כ) ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה בני הענק חברון עיר מקלט הואי אמר אביי פרוודהא דכתיב (יהושע כ"א:י"ב) ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה באחזתו:

(דף קכג) ואני נתתי לך שכם אחד וגו' בחרבי ובקשתי (בראשית מ"ח:כ"ב) וכי בחרבו ובקשתו לקח והלא כבר נאמר (תהלים מד ז) כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני. אלא חרבי זו תפלה קשתי זו בקשה:

בעא מיניה רבי חלבו מרבי שמואל בר נחמני מה ראה יעקב שנטל בכורה מראובן מה ראה (ד"ה א ה) ובחללו יצועי אביו וגו' אלא מה ראה שנתנה ליוסף אמשול לך משל למה הדבר דומה לבעל הבית שגידל יתום בתוך ביתו לימים העשיר אותו יתום ואמר אהנהו לבעל הבית מנכסי אמר לו ואי לאו דחטא ראובן לא מהני ליוסף ולא מידי אלא ר' יונתן רבך לא כך אמר ראויה היתה בכורה לצאת מרחל דכתיב (בראשית לז ב) אלה תולדות יעקב יוסף אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה. מאי צניעות היתה בה ברחל דכתיב (שם כט) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מינסבת לי אמרה ליה אין מיהו אית לי אבא רמאה ולא יכלת ליה אמר לה מאי רמאותיה אמרה ליה

אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מינסיב לי מקמה אמר לה אחיו אנא ברמאות אמרה ליה ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאות אין (ש"ב כב כז) עם נבר תתבר ועם עקש תתפל מסר לה סימנין כי קא מעיילי לה ללאה סברא השתא מיכספי אחתאי מסרתינהו ניהלה והיינו דכתיב (בראשית כט כה) ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה הואי אלא מתוך סימנים שמסר לה יעקב לרחל ומסרתן ללאה לא הוה ידע לה עד ההיא שעתא:

בעא מיניה אבא חליפא קרויא מר' חייא בר אבא בכללן אתה מוצא שבעים ובפרטן אי אתה מוצא אלא שבעים חסר א' אמר ליה תאומה היתה עם דינה דכתיב (בראשית מו טו) ואת דינה בתו אלא מעתה תאומה היתה עם בנימן דכתיב (ע"ב) (שם מג) את בנימין אחיו בן אמו אמר ליה מרגלית טובה היתה בידי ואתה רוצה לאבדה ממני הכי א"ר חמא בר' חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות שנאמר (במדבר כו נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים:

בעא מיניה רבי חלבו מרבי שמואל בר נחמני כתיב (בראשית ל יז) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' מאי שנא כי אתיליד יוסף אמר ליה ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו'. איתיביה (ש"א ל יז) ויכם דוד מהנשף ועד הערב וגו' אמר ליה דאקרייך נביאי לא אקרייך כתובי דכתיב (ד"ה א יב כא) בלכתו אל ציקלג נפלו עליו ממנשה עדנח ויוזבד וידיעאל ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים אשר למנשה. מתיב רב יוסף (שם ד מב) ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם ויכו את שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום הזה אמר רבה בר שילא ישעי נמי ממנשה אתי דכתיב (ד"ה א ה כד) ובני מנשה חפר עפר וישעי:

משנה. הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו מה שעשה עשוי אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו רבן שמעון בן גמליאל אומר אם לא היו בניו נוהגין כשורה זכור לטוב:

גמרא. יוסף בן יועזר היה לו בן שלא היה נוהג כשורה הויא ליה עיליתא דדינרי קם אקדשה לשמים אזל בריה נסיב בת גדיל כלילי דינאי מלכא אולידה דביתהו אייתי לה נוניתא קרעה אשכח בה מרגליתא אמרה ליה לא תמטייה לבי מלכא דשקלי ממך בדמי קלילא זיל אמטייה לגזברי דבי מקדשא ולא תשיימא את דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט דמי אלא לישיימוהו אינהו אמטייה שיימוה בתליסר עליתא דדינרי אמרי ליה שבע איכא שית ליכא אמר להו שבע הבו לי שש הרי הם מקודשים לשמים עמדו וכתבו

יוסף בן יועזר הכניס אחד ובנו הכניס שש. אמר שמואל לרב יהודה שיננא לא תיהוי בעבורי אחסנתא ואפילו מברא ביש לברא טבא וכל שכן מברא לברתא:

תנו רבנן מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל מה עשה יונתן בן עוזיאל מכר שליש והקדיש שליש והחזיר לבניו שליש בא עליו שמאי במקלו ותרמילו אמר לו שמאי אם אתה יכול להוציא מה שמכרתי ומה שהקדשתי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי אמר הטיח עלי בן עוזיאל הטיח עלי בן עוזיאל:

פרק ט

(דף ק"מ) משנה. האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה ילדה זכר יטול מנה נקבה מאתים ילדה נקבה נוטלת מאתים:

(דף קמא) למימרא דבת עדיפא ליה מבן והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה שנאמר (במדבר כז ח) והעברתם את נחלתו לבתו ואין העברה אלא עברה שנאמר (צפניה א טו) יום עברה היום ההוא לענין ירושה בן עדיף ליה לענין הרווחה בת עדיפא ליה ושמואל אמר הכא במבכרת עסקינן וכדרב חסדא דאמר רב חסדא בת בתחלה סימן יפה לבנים איכא דאמרי דמרביא לאחהא ואיכא דאמרי דלא שלטא ביה עינא בישא אמר רב חסדא ולדידי בנתן עדיפין לי מבני ואיבעית אימא הא מני רבי יהודה היא דתניא מצוה לזון את הבנות וקל וחומר לבנים דעסקי בתורה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מצוה לזון את הבנים וקל וחומר לבנות דלא ליתזלן:

(דף קמה ע"ב) תנא עתיר נכסין עתיר פומבי זה בעל הגדות עתיר סלעין עתיר תקוע זה בעל פלפול. עתיר משח עתיד כמס זהו בעל שמועות הכל צריכין למרי חיטי ומאי ניהו גמרא:

אמר רב זירא אמר רב מאי דכתיב (משלי טו טו) כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה. רבא אמר איפכא והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא מאי דכתיב (קהלת י ט) מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בם אלו בעלי תלמוד רבי חנינא אמר כל ימי עני רעים זה שיש לו אשה רעה וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה ר' ינאי אמר כל ימי עני רעים זה איסטניס וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה. רבי יוחנן אמר כל ימי עני רעים זה רחמן וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי ורבי יהושע בן לוי אמר כל ימי עני רעים זה שדעתו קצרה וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה:

(דף קמו) תנו רבנן שלשה דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד ויום של עצרת ברור זרעו חטים מר זוטרא אמר בלול אתמר אמרי נהרדעי משמיה דרי יעקב לא ברור ברור ממש ולא בלול בלול ממש אלא אפילו בלול ורוח צפונית מנשבתו זה הוא ברור אמר ליה רבי אבא לרב אשי אנן אדרב יצחק בר אבדימי מתנינן לה. תניא אבא שאול אומר יום טוב של עצרת ברור סימן יפה לכל השנה אמר רב זביד האי יומא קמא דריש שתא אי חמימא כולא שתא חמימא אי קרירא כולא שתא קרירא למאי נפקא מינה (ע"ב) לתפלתו של כהן גדול:

פרק י

(דף קמד ע"ב) ההוא מקושר דאתא לקמיה דרבי אמר רבי אין זמן בזה אמר ליה רבי שמעון ברבי לרבי שמא בין קשריו הוא מובלע פלייה וחזייה הדר חזא ביה רבי בבישות אמר ליה לאו אנא כתביה אלא יהודה חייטא כתביה אמר ליה כלך מלשון הרע כזה:
זימנא חדא הוה יתיב רבי שמעון בר רבי וקפסיק סדרא בספר תהלים קמיה דרבי ואמר רבי כמה מיושר כתב זה אמר ליה לאו אנא כתבתיה אלא יהודה חייטא כתביה אמר ליה כלך מלשון הרע כזה בשלמא התם איכא לשון הרע אלא הכא מאי לשון הרע איכא משום דרב דימי דתני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו. אמר רב עמרם אמר רב שלשה עבירות אין אדם ניצול מהם בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה ולשון הרע. לשון הרע סלקא דעתך (דף קסה) אלא אימא אבק לשון הרע. אמר רב יהודה אמר רב רובן בגזל ומיעוטן בעריות והכל בלשון הרע לשון הרע סלקא דעתך אלא באבק לשון הרע:
(דף קעו ע"ב) משנה. אמר רבי ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם והם כמעין הנובע והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס:
סליק מסכת בבא בתרא

סנהדרין

פרק א

סנהדרין תניא (דף ה) לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט. (בראשית מט י) ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים:
ע"ג תניא תלמיד אל יורה במקום רבו אא"כ היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל:

(דף ו ע"ב) רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר (תהלים י ג) ובוצע ברך נאץ ה' אלא יקוב הדין את ההר שנאמר (דברים א יז) כי המשפט לאלהים הוא וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנאמר (מלאכי ב ו) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון. רבי אליעזר אומר הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה'. ר' מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שנאמר (בראשית לז כו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה'. רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע שנאמר (זכריה ח טז) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר (ש"ב ח טז) ויהי דוד עושה משפט וצדקה והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה צדקה אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע. אתאן לת"ק. דן את הדין זיכה את הזכאי וחייב את החייב וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו זה משפט וצדקה משפט לזה וצדקה לזה משפט שהחזיר לו ממון וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו. קשיא ליה לרבי האי לכל עמו לעניים מיבעי ליה אלא רבי אומר אע"פ שלא שלם לו מתוך ביתו זהו משפט וצדקה משפט לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממונו וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו (דף ז) ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי דא"ר תנחום בר חנילאי לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנאמר (שמות לב ה) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו מה ראה אמר רבי בנימן בר יפת אמר ר' אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומקיים בי (איכה ב כ) אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולא הויא להו תקנתא לעולם מוטב דליעבדו לעגלא אפשר הויא להו תקנתא בתשובה:

(דף ד ע"ב) רבי שמעון בן מנסיא אומר שנים שבאו לפניך לדין עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו שנאמר (משלי יז יד) פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו. וריש לקיש אמר שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה

יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן אין אני נזקק לכם שנאמר (דברים א יז) לא תגורו מפני איש:

ר' יהושע בן קרחה אומר מנין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מנין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש וא"ר חנין לא תכניס דבריך מפני איש ויהיו עדים יודעים את מי הם מעידים ולפני מי הם מעידים ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר (שם יט יז) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ויהיו הדיינים יודעים את מי הם דנים ולפני מי הם דנים ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכן יהושפט הוא אומר (ד"ה ב יט ו) ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי להי' שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה תלמוד לומר (שם) ועמכם בדבר משפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

(דף ז) אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם נידון אלא על ד"ת שנאמר (משלי יז יד) פוטר מים ראשית מדון. א"ר הונא האי תינהא דמיא לצינורא דבידקא דמיא כיון דרווח רווח אביי קשישא אמר דמי לגודא דגמלא כיון דקם קם:

ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש חלפוה בישתי' מאה א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון ריש מאה דיני. ההוא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלת גנבא לא מיקטל א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב (עמוס ב ה) כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנה. ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בירי לשלמנא וחד לעביד ביש א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב (משלי כד טז) כי שבע יפול צדיק וקם. ההוא דהוה קאמר ואזיל דמכי דינא שקלו גלימיה ליזמר וליזיל באורחא. א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב (שמות יח כג) וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. ההוא דהוה קאמר ואזיל היא ניימא ודיקולא שפיל. א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב (קהלת י יח) בעצלתים ימך המקרה וגו'. ההוא דהוה קאמר ואזיל גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם. א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב (תהלים מא י) גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב:

ההוא דהוה קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן השתא דלא עזיזא רחימתין פוריא בת שיתין גרמידי לא סגי לן אמר רב הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב (שמות כה) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת ותניא ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה וכתיב (מ"א ו) והבית אשר בנה המלך שלמה להי' ששים אמה ארכו

ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו ולבסוף כתיב (ישעיה סו א) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית אשר תבנו לי וגו'.

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל שנאמר (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר (שם יב) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'. וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה גובה ממנו נפשו שנאמר (משלי כב כג) אל תגזל דל כי דל הוא וגו' כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. וא"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוח לו מתחתיו (ע"ב) שנאמר (ש"ה ג ז) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וגו' מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה. דרש רבי יאשיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק מאי דכתיב (ירמיה כא יב) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא אם ברור לך הדבר כבקר אומרהו ואם לאו אל תאמרהו. ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מהכא (משלי ז ד) אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו. א"ר יהושע בן לוי עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו:

רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא. רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא. כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מ"ד (משלי כט ד) מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות יהרסנה. דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר אמרו ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחין עליה ולא א"ל ולא מידי פתח ואמר (חבקוק ב יט) הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין שנאמר (שם) וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ:

אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון כאילו נוטע אשרה שנאמר (דברים טז יח) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ אמר רב אשי ובמקום שיש ת"ח כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר (שם) אצל מזבח

ה' אלהיך. כתיב (שמות כ כג) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב. אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ ואבן שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב. רב כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי ברעות נפשאי לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל הלואי שתהא ביאה כיציאה. כי הוה חזי אמבוה דספרי אבתריה אמר (איוב כ ו) אם יעלה לשמים שיאו וגו' בגללו לנצח יאבד וגו'. מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דרגלא אמר הכי (משלי כז כד) כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור דור:

דרש בר קפרא מנא הא מלתא דאמור רבנן הוו מתונים בדין דכתיב (שמות כ כג) ולא תעלה במעלות וסמיך ליה (שם כא) ואלה המשפטים. א"ר אלעזר מניין לדיין שלא יפסיע על ראשי עם קודש שנאמר ולא תעלה במעלות וסמיך לית ואלה המשפטים אשר תשים אשר תלמדם מיבעי ליה אמר ר' ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא אלו כלי הדיינים כי הא דרב הונא כי הוה נפיק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותאי ומאי נינהו חוטרי וסנדלי שיפורי ורצועי:

א"ר יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריז. (שם) שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק אמר רבי חנינא אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה נמי שמע בין אחיכם רב כהנא אמר מהכא (שמות כג א) לא תשא לא תשיא. (דברים א) ושפטתם צדק אמר ריש לקיש צדק את הדין בלבך ואחר כך חתכהו. בין איש ובין אחיו א"ר יהודה אפילו בין בית לעליה. ובין גרו א"ר יהודה אפילו בין תנור לכירים. (שם) לא תכירו פנים במשפט ר' יהודה אומר לא תכירהו ר' אלעזר אומר לא תנכרהו:

אושפזיכניה דרב אתא לקמיה לדינא א"ל לאו אושפזיכני את א"ל אין א"ל מאי בעית א"ל דינא אית לי א"ל (דף ח) פסילנא לך לדינא א"ל רב לרב כהנא פוק דייניה חזייה דהוה נאים א"ל אי צייתת צייתת ואי לא מפיקנא לך רב מאונך. (דברים א':י"ז) כקטן כגדול תשמעון אמר ר"ל שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה למאי הלכתא אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה פשיטא אלא לאקדומיה. (שם) לא תגורו מפני איש אמר רב חנין אל תכניס דבריך מפני איש. (שם) כי המשפט לאלהים הוא א"ר חמא ברבי חנינא אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שנוטלים ממון מזה ונותנים לזה שלא כדין אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו. כתיב (דברים א':י"ח) ואצוה את שופטיכם בעת ההיא וכתיב ואצוה אתכם בעת ההיא א"ר אלעזר א"ר שמלאי אזהרה לצבור שתהא

אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין שיסבול את הצבור עד כמה א"ר חנין ואי תימא רבי שבתאי (במדבר יא יב) כאשר ישא האומן את היונק:
כתיב (דברים לא ז) כי אתה תבוא וכתיב (שם) כי אתה תביא א"ר יוחנן א"ל משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם א"ל הקב"ה טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור:
(דף י) תנו רבנן אין מעברים את השנה אלא (דף יא) במזומנים לה מעשה בר"ג שאמר השכימו לי ז' לעלייה השכים ומצא ח' אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד. עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי א"ל שב בני שב ראויות כל השנים להתעבר על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנים לה ולא שמואל הקטן הוה אלא אינש אחרינא ומחמת כיסופא הוא דעבד כי הא דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא עמדו כולן ויצאו בשחר מצאו ר"ש ברבי לר' חייא א"ל אתה הוא שציערת לאבא אמר ח"ו לא תהא כזאת בישראל ורבי מהיכא גמר לה מרבי מאיר דתניא מעשה באשה אחת שבאת לבית מדרשו של ר"מ אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה עמד ר"מ וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמדו כולם כתבו ונתנו לה ור"מ מהיכא גמר לה משמואל הקטן ושמואל הקטן מהיכא גמר לה משכניה בן יחיאל דכתיב (עזרא י ב) ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש מקוה לישראל על זאת ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה מיהושע דכתיב (יהושע ז י) ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמר לו וכי דילטור אני לך הטל גורלות ואבע"א ממשה דכתיב (שמות טז כח) עד אנה מאנתם:
תנו רבנן משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה"ק מישראל ואעפ"כ היו משתמשים בבת קול פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא בירושלים ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא. שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל אף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן

סגיאן עתידן למיתי על עלמא. ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות:

(דף יג ע"ב) א"ל אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנ"ל אילימא מדכתיב (במדבר כז כג) ויסמוך את ידיו עליו אי הכי תסגי בחד וכ"ת משה במקום שבעים וחד קאי אי הכי ליבעי שבעים וחד קשיא. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכינן ליה א"ל סמכינן ליה בשמי קרו ליה רבי ויהב ליה רשותא למידן דיני קנסות:

וחד לא סמיך והאמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ור' יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל נשתכחו נגרסינהו אלא (דף יד) בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה המלכות על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחומין שסומכין בהם יעקרו מה עשה ר' יהודה בן בבא הלך וישב בין שני הרים גדולים בין שני עיירות גדולות ובין שני תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם ה' זקנים ואלו הן ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון ור' יוסי ור"א בן שמוע רב אויא מוסיף אף ר' נחמיה כיון שהכירו אויבים בהם באו להרגם אמר להם בני רוצו אמרו לו רבי מה תהא עליך אמר להם הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים אמרו לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה ר' יהודה בן בבא אחריני הוו בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דר' יהודה בן בבא. ור"מ ר' יהודה בן בבא סמכו והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל האומר על ר' מאיר שלא סמכו רבי עקיבא אינו אלא טועה סמכיה ר"ע ולא קבלו ואכתי הוה יניק סמכיה ר' יהודה בן בבא וקבלו:

רבי חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד ר' יוחנן למסמכינהו לא הוה מסתייעא מלתא הוה קא מצטער טובא אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שאין נסמכים לבית עלי שנאמר (ש"א ב לב) לא יהיה זקן בביתך כל הימים מאי זקן אילימא זקן ממש והכתיב (שם) וכל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה:

רבי זירא הוה מיטמר מלסמכיה דא"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כיון דשמעה להא דא"ר אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו אמצי ליה אנפשיה כי סמכוה לר' זירא שרו ליה הכי, לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן. כי סמכו רבנן לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי, כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא, לא תסמכו לנא לא מן מרמיסין ולא מן סרמיטין. ואמרי לה לא מן חמיסין ולא מן טורמיסין.

רבי אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרו ליה הכי רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא, ברוך מתייך לשלם:

(דף יז) תנו רבנן (במדבר יא כו) וישארו שני אנשים במחנה י"א בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה (שם) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתרים אבחר חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים אבחר ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים פתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קדשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך. כיוצא בדבר אתה אומר (שם ג) ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת אמר משה כיצד אעשה להם לישראל אם אומר לו תן לי פדיונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פתקין וכתב עליהם בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהם חמשת שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם טלו פתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פדיונך וצא. תנא רבי שמעון אומר במחנה נשתיירו בשעה שאמר לו הקב"ה למשה (שם יא) אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומעטתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ומה נבואה נתנבאו אמרו משה מת יהושע מכניס את ישראל לארץ. אבא חנין אומר משום ר' אליעזר על עסקי שליו הם מתנבאים עלי שליו עלי שליו רב נחמן אומר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר (יחזקאל לח יז) כה אמר ה' אלהים האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם וגו' אל תקרי שנים אלא שנים איזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד בבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד:

אמר מר כל הנביאים כולם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו מנא לן דפסקו אילימא מדכתיב (במדבר ה כה) ויתנבאו ולא יספו אלא מעתה (דברים ה יח) קול גדול ולא יסף ה"נ דלא אוסיף הוא אלא דלא פסק הוא אלא הכא כתיב ויתנבאו התם כתיב מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים. בשלמא למ"ד משה מת היינו דכתיב (במדבר יא כח) אדוני משה כלאם אלא למ"ד הנך תרתי מאי אדוני משה כלאם דלאו אורח ארעא דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו בשלמא למ"ד הנך תרתין היינו דכתיב (שם) מי יתן

אלא למ"ד משה מת מינח הוה ניחא ליה לא סיימו קמיה מאי כלאם א"ל הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם:

ע"ב תניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה בית דין מכין ועונשין. וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. ובית הכנסת. ובית המרחץ. ובית הכסא רופא אומן ולבלר. ומלמד תינוקות. משום רבי עקיבא אמרו אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים:

(דף יח) ת"ר (שמות יח כא) ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים שנים עשר אלף שרי עשרות ששת רבוא נמצאו דייני ישראל שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות:

פרק ב

(דף יט) פיסקא. מלך לא דן ולא דנין אותו. אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו דכתיב (ירמיה כא יב) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט ואי לא דיינינן להו אינהו היכי דייני והכתיב (צפניה ב א) התקוששו וקושו ואמר ריש לקיש קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים אלא מלכי ישראל מ"ט לא משום מעשה שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטיל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטל נפשא שדריה להו שלחו ליה תא אנת להכא (שמות כא כט) והועד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתיב אמר ליה שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנאמר (דברים יט יז) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' א"ל לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חביריך (ע"ב) נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו כבשו פניהם בקרקע אמר להם שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו:

שאלו תלמידיו את ר' יוסי האיך נשא דוד שתי אחיות בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מרב נשאה. ר' יהושע בן קרחה אומר קדושי טעות היי לו במרב. ר' יוסי לטעמיה דתניא ר' יוסי היה דורש שתי מקראות מעורבין כתיב (ש"ב כא ח) ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את אדמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי וכי מיכל לעדריאל נתנה והלא לפלטי בן ליש נתנה דכתיב (שם כה מד) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' אלא מקיש קדושי מרב לעדריאל לקדושי מיכל לפלטי מה קדושי מיכל לפלטי בעבירה אף קדושי

מרב לעדריאל בעבירה ורי יהושע בן קרחה נמי הכתיב (ש"ב כא) את חמשת בני מיכל בת שאול וכי מיכל ילדה והלא מרב ילדה אמר לך ר' יהושע מרב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו ר' חנינא אומר מהכא (רות ד יז) ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה. ר' יוחנן אמר מהכא (ד"ה א ד יח) ואשתו היהודיה ילדה את ירד אבי גדור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד מרד זה כלב ולמה נקרא שמו מרד שמרד בעצת מרגלים וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה לפיכך נקרא על שמה. ר' אלעזר אמר מהכא (תהלים עז טז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כלכל לפיכך נקראו על שמו :

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר (במדבר ג א) ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב (שם) ואלה שמות בני אהרן לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו. (ישעיה כט כב) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדה לאברהם א"ר יהודה שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב (שם) לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו:

(דף כ) אמר רבי יוחנן מ"ד (משלי לא כט) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז ואת עלית על כלנה זה פלטי בן ליש. א"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מ"ד (שם) שקר החן והבל היופי שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז. יראת ה' היא תתהלל זה פלטי בן ליש. ד"א שקר החן זה דורו של משה. והבל היופי זה דורו של יהושע. יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה. ד"א שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיה. יראת ה' היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה בר אלעאי שהיו ששה תלמידים מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה:

ת"ר מקום שנהגו נשים לצאת אחר המטה יוצאות. לפני המטה יוצאות. ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר שנאמר (ש"ב ג לא) והמלך דוד הולך אחר המטה אמרו ליה לא היה הדבר אלא לפייס את העם ונתפייסו שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים שנאמר (שם) וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר. דרש רבא מ"ד (שם) ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות וקרינן להברות בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו:

א"ר יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ר' יצחק אמר מיחה ולא נענה ושניהם מקרא אחד דרשו (שם) ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאן דאמר לא מיחה הכי קאמר מכדי ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאי טעמא לא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת. ומ"ד מיחה ולא נענה אתמוהי מתמה הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מכדי מחויי קא מחית מ"ט כנפול לפני בני עולה נפלת למ"ד מיחה מ"ט איענש אמר רב נחמן בר יצחק ששהה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה:

רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם שנאמר (דברים י"ז:ט"ו) שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכן היה רבי יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנאמר (שם) ואמרת אשימה עלי מלך וגו' תניא רבי אליעזר אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו שנאמר (ש"א ח ה) תנה לנו מלך לשפטנו אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר (שם) והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו. תניא אידך רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע איזה מהן תחלה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחלה ואין כסא אלא מלך שנאמר (ד"ה א כט כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם להכרית זרעו של עמלק תחלה ואם לבנות בית הבחירה כשהוא אומר (דברים יב י) והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה וכן בדוד הוא אומר (שמואל ב ז א) ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכתיב (שם) ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה אנכי יושב בבית ארזים וגו':

אמר ריש לקיש בתחלה מלך שלמה על העליונים שנאמר (ד"ה א כט כג) וישב שלמה על כסא ה' ולבסוף מלך על התחתונים שנאמר (מ"א ה ד) כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וח"א תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבי וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו ולבסוף לא מלך אלא על ישראל שנאמר (קהלת א יב) אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו' ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים שנאמר דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים ולבסוף

לא מלך אלא על מטתו שנאמר (שה"ש ג ז) הנה מטתו שלשלמה וגו' ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שנאמר (קהלת א ג) מה יתרון לאדם בכל עמלו וגו' וכתיב (שם ב) זה היה חלקי מכל עמלי רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו. הדר או לא הדר רב ושמואל חד אמר הדר וחד אמר לא הדר. מאן דאמר לא הדר מלך והדיוט ומאן דאמר הדר מלך והדיוט ומלך:

לא ירבה לו נשים על י"ח מנ"ל שנאמר (ש"ב ג ב) ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחי נועם היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל וגומר והשלישי אבשלום בן מעכה וגו' והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון וכתיב (שם יב ח) ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית הוי להו תמני סרי והא הות מיכל אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכן הוא אומר (שופטים יד יח) לולי חרשתם בעגלתי וגו' ומי הוי למיכל בני והכתיב (ש"ב ו כג) ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה אמר רב חסדא עד אותו מעשה היה לה מכאן ואילך לא היה לה והכתיב (שם ה) ויקח דוד עוד פילגשים ונשים בירושלים למלויי שמונה עשר. מאי נשים ומאי פילגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקדושין פילגשים בלא כתובה ובלא קדושין.

א"ר יהודה אמר רב ת' ילדים היה לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו וכולן יושבים בקרנות של זהב ומהלכים בראשי גייסות היו והם בעלי אגרופין של בית דוד. וא"ר יהודה תמר בת יפת תואר היתה שנאמר (ש"ב יג יג) דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד בת נשואים היא אחתיה מי הוה שרי ליה אלא ש"מ בת יפת תואר היתה. (שם) ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד והיה איש חכם וגומר א"ר יהודה אמר רב איש חכם לרשעה.

(מ"א א ה) ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב יהודה אמר רב מלמד שבקש להולמו ולא הולמתו (שם) ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא אמר רב יהודה אמר רב כלן נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים היו:

רב יהודה רמי כתיב (מ"א ה ו) ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים למרכבתו וכתיב (ד"ה ב ט כה) ויהי לשלמה ארבעת אלפים ארוות סוסים הא כיצד אם מ' אלף איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות ואם ארבעת אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות. ר' יצחק רמי כתיב (שם) אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתיב (מ"א י כא) ויתן שלמה את הכסף בירושלים כאבנים ל"ק כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת

פרעה א"ר יצחק בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי:

וא"ר יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי התורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמם ונכשל בהן גדול העולם כתיב (דברים יז יז) לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור. וכתיב (מ"א יא ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. וכתיב (דברים יז) ולא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב (מ"א י כט) ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וגו':

משנה. מלך כותב לו ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והוא עמו נכנס והוא עמו יושב בדין והוא עמו מסב והוא כנגדו שנאמר (דברים יז יט) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו:

גמרא. אמר רבה אף על פי שהניחו לו לאדם אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר (שם לא יט) ועתה כתבו לכם את השירה. איתיביה אביי וכותב לו ס"ת לשמו מלך אין הדיוט לא. לא צריכה אלא לשתי תורות כדתניא וכתב לו את משנה וגו' כותב לשמו שתי תורות אחת שהיתה יוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר (תהלים טז ח) שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט אינו נכנס בה לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר (דברים יז יט) והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו:

אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי ביררו להן ישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברי ולשון ארמית מאן הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברית אמר רב חסדא כתב ליבונאה. תניא ר' יוסי אומר ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל אלמלא קדמו משה במשה הוא אומר (שמות יט ג) ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר הוא עזרא עלה מבבל מה עליה האמור כאן תורה אף עליה האמור להלן תורה במשה אומר (דברים ד יד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים בעזרא הוא אומר (עזרא ז י) כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' אלהיו ולעשות וללמד לישראל חק ומשפט ואע"פ שלא נתנה התורה על ידו נשתנה ע"י הכתב שנאמר (דף כב) (עזרא ד ז) וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתיב (דניאל ה ח) ולא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא מלמד שבאותו היום ניתן. (דברים יז יח) וכתב לו את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות למה נקראת אשורית שעלה עמהם מאשור. תניא רבי אומר בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהן החזירו להן שנאמר (זכריה

ט יב) שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך למה נקרא שמה אשורת שמאושרת בכתב ר' שמעון אומר משום ר' אלעזר בן פרטא שאמר משום ר' אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה כל עיקר שנאמר (אסתר ח ט) ואל היהודים ככתבם ובלשונם מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת לשתי תורות אחת שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה לו בזרועו שנאמר (תהלים טז ח) שויתי ה' לנגדי תמיד ואידך האי שויתי מאי דריש ביה ההוא מיבעיי ליה לכדרב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד:

אמר רב שמן בר אבא בוא וראה כמה קשה גרושים שהרי לדוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש. אר"א כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר (מלאכי ב יג) וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' וגו' וכתיב (שם) ואמרתם על מה וגו' והיא חברתך ואשת בריתך:

א"ר יוחנן ואיתימא רבי אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא א"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו שנאמר (משלי כב כז) אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך. וא"ר ר' יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בית המקדש בימיו שנאמר (יחזקאל כ יד) בן אדם הנני לוקח ממך מחמד עיניך במגפה לא תספוד ולא תבכה ולא תבא דמעתך וכתיב (שם) ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב וכתיב (שם) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ומחמד עיניכם. א"ר אלכסנדראי כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו שנאמר (איוב יח ו) אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך ר' יוסי ברי' חנינא אמר פסיעותיו מתקצרות שנאמר (שם) יצרו צעדי אונו רבי אבהו אומר עצתו נופלת שנאמר (שם) ותשליכהו עצתו אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנאמר (תהלים סח ז) אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות אל תקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אסירים אל תקרי בכושרות אלא בכי ושירות איני והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני. א"ר שמואל בר נחמן לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנאמר (ישעיה נד ו) ואשת נעורים כי תמאס מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר (משלי ה יח) יהי מקורך ברוך ושמח מאשת (שם ע"ב) נעוריך א"ל כגון מאן א"ל כגון אמך איני והא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה (קהלת ז כו) ומוצא אני מר ממות את האשה

אשר היא מצודים וחרמים וא"ל כגון מאן וא"ל כגון אמך מיתקף תקיפא עבורי מיעברה במילי א"ר שמואל בר אוניא משמיה דרב אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר (ישעיה נד ה) כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה אין איש מת אלא לאשתו שנאמר (רות א ג) וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר (בראשית מח ז) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל:

פרק ג

(דף כג) תניא כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמים על השטר אלא אם כן היו יודעים מי חותם עמהם ולא היו יושבין בדין אלא א"כ היו יודעים מי יושב עמהם ולא היו נכנסים בסעודה אלא אם כן יודעים מי מיסב עמהם:

א"ר אושעיא מאי דכתיב (זכריה יא ז) ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחר קראתי חובלים נועם אלו ת"ח שבא"י שמנעימין זה לזה בהלכה חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה. (שם ד) ויאמר אלי אלה בני היצהר העומדים וגו' ושנים זיתים עליה יצהר א"ר יצחק אלו ת"ח שבבבל שמרירין זה לזה בהלכה כזית כתיב (שם ה) ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהן ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשנה האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר אל המלאך הדובר בי אנה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי זה חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל. וגסות הרוח לבבל נחית והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם תשעה נטלו עילם ואחד כל העולם כלו אין לבבל נחית ואשתרבובי הוא דאשתרבב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית בארץ שנער ש"מ. וגסות לבבל לא והאמר מר סימן לגסות הרוח עניות ועניות לבבל נחית מאי עניות עניות דתורה דכתיב (שה"ש ח ה) אחות לנו קטנה ושדים אין לה ואמר ר' יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. מאי בבל א"ר יוחנן בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד (איכה ג ו) במחשכים הושיבני כמתי עולם א"ר ירמיה זה תלמודא של בבל:

רבי חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש איטפל בהדייהו אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא חזייה להההוא גברא דקא כריב אמר להן כהן וחריש אמרו לו יכול לומר אגיסטון אני בתוכו. תו חזייה להההוא גברא דהוה כסח בכרמי אמר להו כהן וזמר אמרו לו יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך אמר להם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות אמרו טרודא הוא דין כי מטו להתם סליקא לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל בני אדם החשודין

על השביעית כשרין לעבר שנה הדר אמר לא קשיא לי מידי דהוה אשלשה רועי בקר ורבנן אחושבנייהו סמיך הדר אמר לא דמי התם הדור אימנו רבנן ועברוה להההוא שתא הכא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין א"ר יוחנן דא עקא כי אתו לקמיה דר' יוחנן אמרו ליה קרי לן רועי בקר ולא א"ל מר ולא מידי אמר להו ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמרי ליה:

מאי קשר רשעים שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים כתב שבנא פתקא שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו שנאמר (תהלים יא ב) כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר הוה קא מסתפי חזקיה אמר דלמא חס ושלום נטייה דעתיה דקב"ה בתר רובא כיון דרובא מימסרי אינהו נמי מימסרי בא נביא ואמר לו (ישעיה ח יב) לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כלומר קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין הלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד בא נביא ואמר לו (שם כב) מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר אמר רב טלטולא דגברא קשה מדאתתא. (שם) ועטך עטה א"ר יוסי בר' חנינא מלמד שפרחה בו צרעת כתיב הכא ועטך עטה וכתיב התם (ויקרא יג מה) ועל שפם יעטה. (ישעיהו כ"ב:י"ז-י"ח) צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים תנא הוא בקש לעשות גדולה לעצמו וקלון לבית אדוניו לפיכך נהפך כבודו לקלון כי הוה נפיק איהו אתא גבריאל אחדיה דשא באפיה משרייתיה (שם ע"ב) אמרו ליה משרייתך היכא א"ל מרדו ואהדרו בי אמרו ליה א"כ אחוכי קא מחייכת בן נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים:

(תהלים יא ג) כי השתות יהרסון צדיק מה פעל. רב יהודה ורב עינא חד אמר אלו חזקיה וסיעתו נהרסין צדיק מה פעל וחד אמר אלו בית המקדש יהרס צדיק מה פעל ועולא אמר אלו מחשבותיו של אותו רשע אינם נהרסות צדיק מה פעל בשלמא למ"ד אלו מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון כמשמעו שנאמר (ש"א כא יג) וישם דוד את הדברים האלה אל לבו ולמ"ד ביהמ"ק נמי דתנן אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת אלא למ"ד הזקיה וסיעתו היכא אשכחן צדיקי דאיקרו שתות דכתיב (שם ב ח) כי להי מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואבע"א מהכא (ישעיה כח כט) הפליא עצה הגדיל תושיה א"ר חנין למה נקרא שמה תושיה מפני שמתשת כחו של אדם דבר אחר תושיה שנתנה בחשאי מפני השטן דבר אחר תושיה דברים של תהו שהעולם משותת עליהם:

(שם ע"ב) אמר רב יהודה סתם רועה פסול סתם גבאי כשר אבוה דרי זירא עבד גביותא תליסר שנין כי הוה אתא ריש נהרא למתא כי הוה חזי רבנן אמר להו (ישעיה כו כ) לך עמי בא בחדריך כי הוה חזי אינש דמתא אמר ריש נהרא אתא למתא והאידנא נכיס אבא לפום ברא וברא לפום אבא (דף כו) ומגנזו כולי עלמא כי אתי אמר ליה ממאן ניבעי כי ניחא נפשיה א"ל שקולי תריסר מעי דציירי לי בסדינאי והדרו ליה לפלניא דשקלתינהו מיניה ולא איצטריכו לי:

אמר עולא מחשבה מועלת אפילו לד"ת שנאמר (איוב ה יב) מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה. אמר רבה אם עסוקים לשמה אינה מועלת שנאמר (משלי יט כא) רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם:

(דף כז ע"ב) לא יומתו אבות על בנים (דברים כד טז) מה ת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר (שם) איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים על עדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב (שמות לד ז) פוקד עון אבות על בנים התם כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כדתניא (ויקרא כו לט) ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא כשאין אוחזין כשהוא אומר (דברים כד) איש בחטאו יומתו הרי כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכשאין אוחזין לא והכתיב (ויקרא כו לז) וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולם ערבים זה לזה התם שהיה בידם למחות ולא מיחו:

(דף כט) מאיימין על העדים היכי אמרינן להו א"ר יהודה הכי אמרינן להו (משלי כה יד) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר אמר רבא יכלי למימר שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף אלא אמר רבא אמרינן להו (שם) מפץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר אמר רב אשי יכלי למימר שב שני הוה מותנא ואינשי בלא שני לא שכיב אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא אמרי להו סהדי שקרא אאוגרייהו זילי דכתיב (מ"א כא יג) והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך:

תניא ר' נחמיה אומר כך היה מנהגן של נקיי הדעת בירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהם ומכניסין העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותם לחוץ ונושאין ונותנין בדבר:

(דף לא) ת"ר מנין לכשיצא שלא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי ת"ל (ויקרא יט טז) לא תלך רכיל בעמך ואומר (משלי יא יג) הולך רכיל מגלה

סוד. ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מלתא דאיתמר בי מדרשא דרבי אמי בתר עשרין ותרתין שנין ואפקיה רבי אמי מבי מדרשא ואכריז עליה דין גלי רזיא הוא:

פרק ד

ת"ר (דברים יז כ) צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר רבי אליעזר ללוד אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חיל. תנא קול ריחים בבורני שבוע הבן שבוע הבן שם. אור הנר בברור חיל משתה שם משתה שם.

ת"ר צדק צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר' אליעזר ללוד אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל אחר רבי יהושע לפקיעין אחר רבן גמליאל ליבנה אחר ר' עקיבא לבני ברק אחר רבי מתיא לרומי אחר רבי חנינא בן תרדיון לסיכני אחר ר' יוסי לציפורי אחר ר' יהודה בן בתירה לנציבין אחר רבי יהושע לגולה אחר רבי לבית שערים אחר חכמים ללשכת הגזית:

(דף לד) (תהלים סב יב) אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי וגו' מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות דבי ר' ישמעאל תנא (ירמיה כג כט) וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים:

(דף לז) (שה"ש ז ג) שררך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו' שררך זו סנהדרין למה נקרא שמה שררך שהיא יושבת בטבורו של עולם אגן שהיא מגינה על כל העולם כלו הסהר שהיא דומה לסהר אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת רואים אם יש כ"ג כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא. (שם) בטנך ערמת חטים מה ערמת חטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן סוגה בשושנים שאפילו סוגה בשושנים לא יפרצו בהם פרצות והיינו דא"ל ההוא מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפילו סוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות ר"ל אמר מהכא (שה"ש ז) כפלח הרמון רקתך אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון רבי זירא אמר מהכא (בראשית כז כז) וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו דאפילו בוגדים שבהם יש בהם ריח. הנהו בריוני דהויין בשבבותיה דרבי זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו בתשובה והוו קפדי רבנן כי נח נפשיה דר' זירא אמרו עד האידנא הוה קטינא חריך שקי דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה:

משנה. כיצד מאיימין את העדים על עדי נפשות היו מכניסים אותם ומאיימין עליהם שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמא אי אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות

אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם שכן מצינו בקין שהרג את אחיו שנאמר (בראשית ד י) קול דמי אחיך צועקים אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך דמו ודם זרעותיו ד"א דמי אחיך שהיה מושלך דמו על העצים ועל האבנים לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך ושלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אחד ואחד בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחבירו לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם ושמא תאמרו (שם ע"ב) מה לנו ולצרה זו והלא כבר נאמר (ויקרא ה א) והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד וגו' ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה:

גמרא. ת"ר כיצד מאומד אומר להם שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כך ראיתם לא ראיתם כלום: תניא אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתי לו רשע מי הרג לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמו מסור בידי שהרי אמרה תורה (דברים יז ו) על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת:

והאי בר נחש הוא והאמר רב יוסף וכן תני דבי חזקיה מיום שחרב בית המקדש אע"פ שבטלה סנהדרין ד' מיתות לא בטלו והא בטלו אלא דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שרפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או לסטים באים עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה דאמר מר מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה:

פיסקא. הוו יודעין וכו'. אמר רב יהודה בריה דר' חייא מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פציעות פציעות שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאת עד שהגיע לצוארו. וא"ר יהודה בריה דרבי חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה שנאמר (ישעיה כד טז) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק מכנף הארץ ולא מפי הארץ איתיביה חזקיה אחיו (במדבר טז לב) ותפתח הארץ את פיה א"ל לרעה

פתחה לטובה לא פתחה ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא גלות מכפרת מחצה עון מעיקרא כתיב (בראשית ד יד) והייתי נע ונד ולבסוף כתיב וישב בארץ נוד:
אמר רב יהודה גלות מכפרת ג' דברים שנאמר (ירמיה כא ט) כה אמר ה' היושב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא אל הכשדים והיתה לו נפשו לשלל וחי. ר' יוחנן אמר גלות מכפרת על הכל שנאמר (שם כב ל) כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה ובתר דגלה כתיב (דהי"א ג יז) ובני יכניה אסיר בנו שאלתיאל בנו. אסיר שעיברתו אמו בבית האסורים שאלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין דבר אחר שאלתיאל שנשאל על אלתו אל. זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו:
יהודה וחזקיה בני ר' חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי ולא הוו קאמרי ולא מידי אמרי להו אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מלתא כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל אלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבא"י שנאמר (ישעיה ח יד) והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל אמר להם בני קוצים אתם מטילים בעיני א"ל ר' חייא רבי אל ירע בעיניך יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים אותיות נכנס יין יצא סוד אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר רב חסדא דרש מרי בר מר מ"ד (דניאל ט יד) וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיה ועוד גלות יכניה קיימת דכתיב בגלות יכניה (מ"ב כד טז) החרש והמסגר אלף חרש כיון שפותחין הכל נעשו כחרשין מסגר כיון שסוגרין בהלכה שוב אין פותחין וכמה היו אלף עולא אמר שהקדים שתי שנים לונושנתם אמר רב אחא בר יעקב ש"מ מהרה דמרי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתין הוו:
ת"ר אדם יחידי נברא מפני מה שלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ד"א מפני הצדיקים ומפני הרשעים שלא יהיו צדיקים אומרים אנו בני צדיק ורשעים אומרים אנו בני רשע דבר אחר מפני המשפחות שלא יהיו משפחות מתגרות זו בזו ומה עכשיו שנברא יחידי מתגרות אם נבראו שנים עאכ"ו ד"א מפני הגזלנים ומפני החמסנים ומה עכשיו שנברא יחידי גוזלים וחומסים אם נבראו שנים עאכ"ו:
ולהגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחברו שנאמר (איוב לח יד) תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש ומפני מה אין פרצופין דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי הוא

שנאמר (שם) וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. תניא היה ר' מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחברו בקול במראה ובדעת. בקול ובמראה משום ערוה. ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים:

ת"ר אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו מינים אומרים שותף היה לו להקב"ה במעשה בראשית. ד"א שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית ד"א כדי שיכנס למצוה מיד ד"א כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושכללן והתקין סעודה ואח"כ הכניס אורחים שנאמר (משלי ט א) חכמות בנתה וגו' טבחה טבחה וגו' שלחה נערותיה תקרא וגו' חכמות בנתה זו מדתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה. חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית. טבחה טבחה מסכה יינה אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם. אף ערבה שלחנה אלו אילנות ודשאים. שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה. על גפי מרומי קרת רבה בר בר חנה רמי כתיב על גפי וכתיב על כסא בתחלה על גפי ולבסוף על כסא. מי פתי יסור הנה חסר לב אמר הקב"ה מי פתאו לזה אשה אמרה לו דכתיב (משלי ו לב) נואף אשה חסר לב. תניא היה רבי מאיר אומר אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר (תהלים קלט טז) גלמי ראו עיניך וכתיב (זכריה ד י) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ:

אמר רב אושעיא משמיה דרב אדם הראשון (דף ס ע"ב) גופו מבבל וראשו מארץ ישראל ואיבריו משאר ארצות עגבותיו א"ר יוחנן מאקרא דאגמא. א"ר אחא ברי חנינא שתים עשרה שעות הוי היום שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה גולם שלישית נמתחו איבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות שביעית נזדווגה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה תשיעית נצטוה שלא לאכול מן האילן עשירית סרח י"א נידון י"ב נטרד והלך לו שנאמר (תהלים מט יג) אדם ביקר בל ילין:

אמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת אמר להם רצונכם (בראשית א':כ"ו) נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להם כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש"ע (תהלים ח ה) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו הושיט אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם וכן כת שניה כת שלישית אמרה לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע לדור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהם מקולקלים אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו הראשונים לפניך אמר להם (ישעיה מו ד) ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול:

אמר ר' יוחנן כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתן בצדן (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו וגו' (שם) ויברא אלהים את האדם בצלמו. (שם יא) הבה נרדה ונבלה שם שפתם (שם) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל. (שם לה) כי שם נגלו אליו האלהים (שם) לאל העונה אותי ביום צרתי. (דברים ד ז) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. (ש"ב ז כג) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו לו אלהים לפדות לו לעם. (דניאל ז ט) עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדרבי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אלא א"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר (שם ד) בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא התינח כולהו עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד דברי רבי עקיבא אמר לו ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה. קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש דתניא אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר' עקיבא אמר ר' אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדה כלך לך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו ושרפרף להדום רגליו. א"ר נחמן האי מאן דידע לאהדורי למיני כרב אידית ליהדר ואי לא לא ליהדר. אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב (שמות כד א) ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זה מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב (שם כג) כי שמי בקרבו אי הכי נפלחו ליה כתיב (שם) אל תמר בו אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעכם למה לי א"ל הימנותא בידן דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילנוה דכתיב (שם לג) ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו'. א"ל ההוא מינא לרי ישמעאל ברי יוסי כתיב (בראשית יט כד) והי המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מאתו מיבעי ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב (שם ד כג) ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי ה"נ משתעי קרא הכי א"ל מנא לך הא מפרקיה דרי מאיר שמיע לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפרקיה הוה דריש תלתא שמעתא תלתא אגדתא תלתא מתלי וא"ר יוחנן ג' מאות משלי שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו אין לנו אלא ג'. (דף לט) (יחזקאל יח ב) אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה (ויקרא יט לו) מאזני צדק אבני צדק (משלי יא ח) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו:

א"ל קיסר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא דכתיב (בראשית ב כא) ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן אמרה ליה ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה אמרה ליה תנו לי דוכוס אחד אמר לה למה ליך אמרה ליה לסטים באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב אמר לה הלואי שיבא עלינו בכל יום ולא יפה היה לו לאדם

הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו אמר לה הכי קאמינא לישקליה בהדיא אמרה ליה אייתי לי אומצא דבשרא אייתי לה אותבה תותי בחשא אפיקתה אמרה ליה אכול מהאי אמר לה מאיסא לי אמרה ליה אדם הראשון נמי אי הוה שקילא בהדיא הוה מאיסא ליה.

א"ל קיסר לרבן גמליאל ידענא אלהייכו מאי קא עביד והיכן יתיב אינגיד ואיתנח א"ל מאי האי אמר בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי געגועין עליו בעינא דמחוית ליה ניהלי א"ל מי ידענא היכא ניהו א"ל דאיכא בארעא לא ידעת דאיכא בשמיא ידעת. א"ל קיסר לר"ג כתיב (תהלים קמז ד) מונה מספר לכוכבים מאי רבותיה אנא מצינא למימני כוכבים אייתי חבושי שדינהו בארבילא וקא מהדר להו א"ל אוקמינהו א"ל רקיעא נמי הכי הדרא א"ד הכי א"ל קיסר מני לי כוכבי א"ל ר"ג אימא לי ככיך ושיניך כמה הוו שדא ידה לפומיה וקא מני להו א"ל דאיכא בפומך לא ידעת דאיכא ברקיעא ידעת:

א"ל קיסר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא ברא הרים שנאמר (עמוס ד יג) יוצר הרים ובורא רוח אלא מעתה גבי אדם דכתיב (בראשית ב ז) ויברא וייצר ה"נ מי שברא זה לא ברא זה טפח על טפח יש בו באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר (תהלים צד ט) הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט א"ל אין א"ל ובשעת מיתה כולם נתפייסו א"ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתא דאהורמיז א"ל א"כ היכא שביק ליה אהורמיז להורמיז לאעבורי מיא בארעיה:

א"ל קיסר לרבי תנחום תא ליהוי כולן לעמא חד א"ל לחיי מיהו אנן דמהילן לא מצינן למיהוי כוותייכו ואתון מהילתו והוו כוותן א"ל מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא לישדיוה לביבר שדיוה לביבר ולא אכלוה א"ל ההוא מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפון הוא. שדיוה לדידיה ואכלוה א"ל קיסר לר"ג אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא קרייה לשמעיה מחייה בהפתקיה א"ל אמאי על שמשא בביתא א"ל שמשא אכולי עלמא ניחא א"ל ומה שמשא דהוא חד מן אלפא אלפי רבוון דשמשי קודשא בריך הוא ניחא אכולי עלמא שכינתא דקודשא בריך הוא עאכ"ו:

א"ל ההוא מינא לרי אבהו אלהיכם גחכן הוא דקאמר ליה ליחזקאל (יחזקאל ד ד) שכב על צדך השמאלי וכתיב (שם) ושכבת על צדך הימני אדהכי והכי אתא ההוא תלמידא א"ל מ"ט דשביעתא א"ל השתא אמינא לכו מלתא דשויא לתרווייכו אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי הוא והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את

כולן אם רחמן הוא הורג חציין אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר את הגדולים שבהם ביסורים אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל:

א"ל ההוא מינא לרי אבהו אלהיכם כהן הוא דכתיב (שמות כה ב) ויקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל וכי תימא במיא והכתיב (ישעיה מ יב) מי מדד בשעלו מים א"ל בנורא טביל דכתיב (שם סו טו) כי הנה ה' באש יבא וגו' ומי סלקא טבילותא בנורא א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא דכתיב (במדבר לא כג) כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים:

א"ל ההוא מינא לרי אבינא כתיב (ש"ב ז כג) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ מאי רבותייכו אתון נמי ערביתו בהדן דכתיב (ישעיה מ יז) כל הגוים כאין נגדו. א"ל מדידכו אסהידו עלן דכתיב (ע"ב) (במדבר כג ט) ובגוים לא יתחשב. רי אלעזר רמי כתיב (תהלים קמה ט) טוב ה' לכל וכתיב (איכה ג כה) טוב ה' לקויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה את כולו כשהוא עודר אינו עודר אלא טובים שבהם:

(מ"א כב לו) ויעבור הרנה במחנה אמר רי אחא בר חנינא (משלי יא י) באבוד רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה ומי חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים והכתיב (דה"ב כ כא) בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו להי כי לעולם חסדו וא"ר יוחנן מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי טוב לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים דא"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מ"ד (שמות יד כ) ולא קרב זה אל זה כל הלילה באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני א"ר יוסי בר חנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב (דברים כח סג) והיה כאשר שש ה' וגו' כתיב ישיש ולא כתיב ישוש ש"מ:

כתיב (מ"א יח ג) ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית ועובדיהו היה ירא את ה' מאד מאי קאמר אמר רבי יצחק הכי א"ל ביעקב כתיב (בראשית ל כז) נחשתי ויברכני ה' בגללך וביוסף כתיב (שם לט ה) ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף וביתיה דההוא גברא לא קא מבריך שמא לא ירא אלהים הוא יצאת בת קול ואמרה ועובדיהו היה ירא את ה' מאד וביתו של אחאב אינו מזומן לברכה. אמר רבא גדול שנאמר בעובדיה יותר ממה שנאמר באברהם אבינו דאילו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיה כתיב מאד. וא"ר יצחק מפני מה זכה עובדיה לנביאות מפני שהחביא מאה נביאים במערה דכתיב (מ"א יח ד) ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיה מאה נביאים ויחביאם חמשים חמשים איש במערה מ"ש חמשים חמשים א"ר אלעזר מיעקב למד שנאמר (בראשית

לב ט) והיה המחנה הנשאר לפליטה ר' אבהו אמר לפי שלא היתה המערה מחזקת יתר מחמשים איש:
(עובדיה א א) חזון עובדיה כה אמר ה' אלהים לאדום מאי שנא עובדיה לאדום א"ר יצחק אמר הקב"ה יבא עובדיה שדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם ויתנבא על עשו שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר משום ר"מ עובדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא:
(מ"ב ג כז) ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה רב ושמואל חד אמר לשם שמים וחד אמר לשם ע"ז בשלמא למ"ד לשם שמים היינו דכתיב (שם) ויהי קצף גדול על ישראל אלא למ"ד לשם ע"ז מאי ויהי קצף גדול על ישראל כדרי יהושע בן לוי דרי יהושע ב"ל רמי כתיב (יחזקאל ה ז) וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב (שם יא יב) וכמשפטי וגו' עשיתם כמתוקנים שבהם לא עשיתם אבל כמקולקלים שבהם עשיתם:

פרק ה

(דף מב) אמר רב אחא ברי' חנינא א"ר יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא (שמות יב ב) החדש הזה וכתיב התם (שם טו ב) זה אלי ואנוהו תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיין אמר אביי הלכו נימרינהו מעומד מרימר ומר זוטרא מכתפי אהדדי ומברכי א"ל רב אחא לרב אשי במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים א"ל האי נשי דידן נמי מברכי אלא כדרב יהודה דאמר רב יהודה ברוך אתה ה' אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים:
(משלי כד ו) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה א"ר אחא ברי' חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה (שם יד ד) ורב תבואות בכח שור:
ולא היו שותין יין כל היום וכו' יין מ"ט לא א"ר אחא ברי' חנינא אמר קרא (משלי לא ד) ולרוזנים אי שכר העוסקין ברזו של עולם אל ישתכרו:

פרק ו

(דף מג) אמר רב חייא בר רב אשי אמר רב חסדא היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו שנאמר (משלי לא ו) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ותניא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות:

(שם ע"ב) א"ר יהושע בן לוי כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כבדו להקב"ה בשני עולמין בעוה"ז ובעוה"ב דכתיב (תהלים נ כג) זובח תודה יכבדנני ואמר ריב"ל בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר (תהלים נא ט) זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר (שם) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה:

משנה. היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן שא"ל יהושע (יהושע ז) בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה וגו' ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי וכזאת וגו' ומנין שכיפר לו וידויו שנאמר (שם) ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרתי על כל עונותי רבי יהודה אומר אם היה יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה אמרו לו א"כ יהו כל אדם אומר כן כדי לזכות עצמו:

ת"ר נא אין נא אלא לשון בקשה שאמר ליה הקב"ה ליהושע (יהושע ז יא) חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא א"ל הקב"ה וכי דלטור אני לך הפל גורלות הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן א"ל עכן יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל א"ל בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר (במדבר כ נה) אך בגורל תחלק הארץ תן תודה אמר רבינא שחודי שחדיה במילי א"ל כלום אני מבקש ממך אלא הודאה תן לו תודה והפטר (יהושע ז) ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי א"ר אסי א"ר חנינא מלמד שמעל עכן בשלש חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר וכזאת וכזאת עשיתי ר' יוחנן אמר משום ר' אלעזר ברבי יהושע חמשה ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר

(שם) אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי ועד השתא מ"ט לא איענוש א"ר יוחנן משום ר' אלעזר ברי' שמעון לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן:
כתנאי (דברים כט כח) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע"ין שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן דברי רבי יהודה א"ל ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן אלא (דף מד) אעכן מ"ט איענוש משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו. (יהושע ז יא) חטא ישראל א"ר אבא היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה. וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם א"ר אלעאי משום ר' יהודה בר מספרתא מלמד שעבר ענן על חמשה חומשי תורה שנאמר חמשה פעמים גם:
א"ל ריש גלותא לרב הונא כתיב (יהושע ז כד) ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' ואת בניו ואת בנותיו וגו' אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו אמר ליה ולטעמיך אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו דכתיב (שם) וכל ישראל עמו אלא לרדותן הכי נמי כדי לרדותן. (שם) וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים בתרתי אמר רבינא הראוי לשרפה לשרפה הראוי לסקילה לסקילה. (שם) וארא בשלל אדרת שנער אחת ומאתים שקלים כסף רב אמר איצטלא דמלתא ושמואל אמר סרבלא דצריפא. (שם) ויציקום לפני ה' אמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו תהרג רובה של סנהדרין דכתיב (שם) ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש ותניא שלשה וששה ממש דברי ר' יהודה א"ל ר' נחמיה וכי נאמר שלשים וששה איש והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה איש אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין:
אמר רב נחמן אמר רב מ"ד (משלי יח כג) תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות תחנונים ידבר רש זה משה ועשיר יענה עזות זה יהושע מאי טעמא אילימא משום דכתיב (יהושע ו כא) ויציקום לפני ה' ואמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום אטו פנחס לא עביד הכי והכתיב (תהלים קו ל) ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה וא"ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד שעשה פלילות עם קונו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל דכתיב (במדבר כה ט) ויהיו המתים במגפה כ"ד אלף ואלא מהכא (יהושע ז ז) למה העברת העביר את העם את הירדן משה נמי מימר אמר (שמות ה כב) למה הרעות לעם הזה אלא מהכא (יהושע ז ז) ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן (שם) ויאמר ה' אל יהושע קום לך דרש ר' שילא א"ל הקב"ה שלך קשה משלהם אני אמרתי

(דברים כז ד) והיה בעברכם את הירדן תקימו ואתה ריחקתם ששים מיל בתר דנפיק אוקים רב אמורא עליה ודרש (יהושע יא טו) כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע ולא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה א"כ מה ת"ל קום לך א"ל אתה גרמת להם והיינו דקא"ל בעי (שם ח ב) ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה ובהמתה תבוזו לכם:

(יהושע ה) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו היכי עביד הכי והא"ר יוחנן אסור לו לאדם שיתן שלום לחברו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דקא"ל אני שר צבא ה' עתה באתי ודלמא משקר גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה (שם ע"ב) א"ל אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם ת"ת א"ל על איזה מהם באת א"ל עתה באתי מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק וא"ר יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה אמר ר' שמואל בר אויא משמיה דרב גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי:

א"ל אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה (משלי כה ח) אל תצא לריב מהר פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל בשעה שא"ל הקב"ה ליחזקאל (יחזקאל טז ג) אביך האמורי ואמך חתית אמרה רוח פסקנית לפני הקב"ה רבש"ע אם יבאו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל ומי אית ליה רשותא כולי האי אין דא"ר יוסי בר חנינא שלש שמות יש לו פסקון אטמון סגרון פסקון שפוסק דברים כלפי מעלה אטמון שאוטם עונותיהם של ישראל סגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח:

(איוב לו יט) היערוך שועך לא בצר א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט ר"ל אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה:

כתיב (ד"ה א ב ו) ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כלם חמשה מאי כלם חמשה כלם חמשה הם לעוה"ב כתיב זמרי וכתיב (יהושע ז':י"ט) עכן רב ושמואל חד אמר עכן שמו ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי וחד אמר זמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעיכן עונותיהם של ישראל:

פיסקא. לנקות עצמו וינקה את עצמו כדי שלא להוציא לעז על בתי דינים ועל העדים ת"ר מעשה באחד שיצא ליהרג אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על כל

עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ובית דין וכל ישראל מנוקין והעדים לא תהא להם מחילה לעולם כששמעו חכמים לדבריו אמרו להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצוארי העדים כל כמיניה לא צריכה דקא הדרי בהו סהדי וכי הדרי בהו מאי הוי והא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לא צריכה דאף ע"ג דקא יהבי טעמא למלתייהו כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא:

(דף מו) משנה. כיצד תולין אותו וכו' ואם לן עובר עליו בלא תעשה שנאמר (דברים כא כג) לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל. אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כן המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך ק"ו על דמם של צדיקים ולא זה בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו:

ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו אלא שתי בתי קברות היו מתוקנים לב"ד אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפין נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברים אותם במקומם והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינים ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם (שם ע"ב) ולא היו מתאבלים אבל אוננים שאין אנינות אלא בלב. תניא א"ר מאיר משלו משל למה הדבר דומה לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא ללסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו:

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מנין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה שנאמר (דברים כא כג) לא תלין נבלתו על העץ וא"ר משום רשב"י רמז לקבורה מן התורה מנין ת"ל כי קבור תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה א"ל שבור מלכא לרב חסדא קבורה מדאורייתא מנא לכו אשתיק ולא אמר ולא מידי א"ל רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידי דטפשאי איבעי ליה למימר כי קבור דליעבד ליה ארון תקברנו לא משמע ליה ולימא מדקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדאקבריה רחמנא למשה דלא לישתני ממנהגא ת"ש (מ"א יד יג) וספדו לו כל ישראל וקברו אותו דלא לישתני ממנהגא (ירמיה טז ד) לא יספדו ולא יקברו דלשתנו ממנהגא:

איבעיא להו הספדא יקרא דחיי או יקרא דשכבי הוא למאי נ"מ דאמר לא תספדיה להההוא גברא א"נ לאפוקי מיורשים מאי ת"ש (בראשית כג ב) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה אי אמרת משום יקרא דחיי הוא משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה שרה

גופה ניחא לה כי היכי דנתיקר בה אברהם ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא בני יקרא נינהו ניחא להו לצדיקי דנתייקרו בהו אינשי ת"ש לא יספדו ולא יקברו אי אמרת משום יקרי דשכבי שפיר דהני לאו בני יקרא נינהו אלא אי אמרת יקרא דחיי הוא הא נמי יספדו כי היכי דתיהוי להו יקרא לאינשי לא ניחא לצדיקיא דנתייקרו ברשעיא תא שמע (ירמיה לד ה) בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים וגו' והוי אדון וגו' אי אמרת יקרא דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה ה"ק ליה לתייקרו בך ישראל כי היכי דאתייקרו באהבתך (דף מז) תא שמע (תהלים טו ד) נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגירר עצמותיו של אביו במטה של חבלים ואי אמרת יקרא דחיי היא מ"ט עביד הכי משום דתיהוי כפרה לאביו ומשום כפרה דאבוה משהי ליה ליקרא דכל ישראל ישראל גופייהו ניחא להו דמחלי יקרייהו לגביה ת"ש אמר להו רבי אל תספדוני בעיירות ואי אמרת יקרא דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה קסבר רבי לתייקרו בי ישראל טפי פורתא תא שמע ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד ולא נקבר או שהיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפים על מטתו זהו סימן יפה למת ש"מ יקרא דשכבא הוא ש"מ.

א"ר אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק דכתיב (מ"ב יג לב) ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וגו' ויחי ויקם על רגליו וגו' א"ל רב פפא ודלמא לקיומי (שם) ויהי נא ברוחך פי שנים אלי א"ל אי הכי היינו דתניא (שם יג) על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת לה דאחייה אמר ליה ר' יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת דכתיב (במדבר יב יב) אל נא תהי כמת וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל:

(דף מח ע"ב) ת"ר הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים אמרו לר"י והלא כבר נאמר (מ"א כא טז) הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו אמר להם בן אחי אביו היה וראוי ליורשו היה אמרו לו והלא הרבה בנים היו לו אמר להן אותו ואת בניו הרג שנאמר (שם ב ט כו) אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי ורבנן ההוא בנים הראויין לצאת ממנו בשלמא למ"ד ונכסיהם למלך היינו דכתיב (שם א כא יג) ברך נבות אלהים ומלך אלא למ"ד נכסיהם ליורשים למה לי ומלך ולטעמיך אלהים למה לי אלא לאפושי ריתחא הכא נמי לאפושי ריתחא. בשלמא למ"ד נכסיהם למלך היינו דכתיב (מ"א ב ל) וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח וכתיב (שם) ויאמר לא כי פה אמות אלא למ"ד נכסיהם ליורשים מאי נפקא ליה מיניה לחיי שעה:

(מ"א ב) וישב בניהו את המלך דבר לאמר בה דבר יואב וכה ענני א"ל זיל אימא ליה תרתי לא תעביד בההוא גברא אי קטלת ליה קבול לטותיה דלתטייה אבוך ואי לא שבקיה דליקום בלטותיה דלטייה אבוך (שם) ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו אמר רב יהודה אמר רב כל קללות שקלל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד (ש"ב ג כג) ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם זב מרחבעם דכתיב (מ"א יב יח) והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים וכתיב (ויקרא טו ז) כל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא מצורע מעזיהו דכתיב (ד"ה ב כו ט) ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת וכתיב (שם) והצרעת זרחה במצחו. מחזיק בפלך מאסא דכתיב (מ"א טו כג) רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו פודגרא א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי א"ל כמחט בבשר החי מנא ידע אבע"א מיחש הוה חייש ביה ואבע"א מרביה הוה גמיר לה ואבע"א (תהלים כה יד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. נופל בחרב מיאשיהו דכתיב (ד"ה ב לה כג) ויורו היורים למלך יאשיהו ואמר רב יהודה א"ר שעשו כל גופו ככברה. וחסר לחם מיכניה דכתיב (מ"ב כה ל וירמיהו נ"ב:ל"ד) וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו א"ר יהודה א"ר היינו דאמרי אינשי (דף מט) תהא ליטא ולא תהא מלטטא אתיוה ליואב לדייניה א"ל מ"ט קטלתיה לאבנר א"ל גואל הדם דעשהאל הואי עשהאל רודף הוה א"ל היה לו להצילו באחד מאבריו א"ל לא הוה יכיל ליה א"ל השתא בדופן חמישית כיון ליה דכתיב (ש"ב ב לה) ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש וא"ר יוחנן בדופן חמישית במקום שמרה וכבד תלוים בו באחד מאבריו לא יכיל ליה אמרו ליה ניזיל אבנר מ"ט קטלתיה לעמשא א"ל מורד במלכות הוה דכתיב (ש"ב כ ה) ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגו' וילך עמשא להזעיק את איש יהודה ויוחר וגו' אמרו ליה עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו לישראל דפתיח להו במסכת אמר כתיב (יהושע א':י"ח) כל אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת יכול אפילו לד"ת ת"ל (שם) רק חזק ואמץ אלא ההוא גברא מורד במלכות הוה דכתיב (מ"א ב כח) והשמועה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה מאי לא נטה א"ר יהודה שבקש לנטות ולא נטה ומ"ט לא נטה א"ר אלעזר עדיין לחלוחית של דוד קיימת ר' יוסי ברי חנינא אמר עדיין אצטגניני של דוד קיימין דאמר ר' יהודה אמר רב ת' ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו ומהלכין בראשי הגייסות והן הן בעלי אגרופין של דוד:

ופליגי דר' אבא בר כהנא דא"ר אבא בר כהנא אלמלא דוד לא עשה יואב מלחמה ואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה כדכתיב (ש"ב ח טז) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב על הצבא מ"ט דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משום דיואב על הצבא ומ"ט יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה. (שם ג) ויצא יואב מעם דוד וישלח מלאכים אחרי אבנר וישיבו אותו מבור הסרה ודוד לא ידע מה בור הסרה אמר ר' אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לאבנר שיהרג (שם) ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי א"ר יוחנן שדנו בדין סנהדרין א"ל מ"ט קטלתיה לעשהאל עשהאל רודף הוה היה לך להצילו באחד מאיבריו לא יכילנא ליה השתא בדופן חמישית איכוונית ליה באחד מאיבריו לא יכלת ליה לדבר אתו בשלי א"ר יהודה אמר רב לדבר אתו על עסקי שלו (שם) ויכהו שם אל החומש אמר ר' יוחנן בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו (מ"א ב לב) והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו ויהרגם טובים שהם דרשו אכין ורקין והוא לא דרש וצדיקים שהם בפה ולא עשו והוא באגרת ועשה (שמואל ב כ':י') ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב וגו' אר"י אמר רב שלא חשדו (מ"א ב) ויקבר בביתו במדבר אטו ביתו מדבר הוא אמר רב יהודה אמר רב כמדבר מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל ד"א כמדבר הזה מה מדבר הזה מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות (ד"ה א יא ח) ויואב יחיה את שאר העיר אמר רב יהודה אמר רב אפילו מוניני וצחנתא טעים פריס להו:

פרק ז

(דף נב) תניא היה ר"מ אומר מה ת"ל (ויקרא כא ט) את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרים ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאה זו מחלציו אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא כמאן כהאי תנאי. תניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטים של אש יצאו מבית קדשי הקדשים ונחלקו לדי ונכנסו שנים בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה ושרפום והכתיב (שם) ותאכל אותם. אותם ולא בגדיהם:

וכבר היו משה ואהרן מהלכים בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהם וכל ישראל אחריהם א"ל נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור אמר להן הקב"ה נראה מי קובר את מי א"ר פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני:

א"ר אלעזר (שם ע"ב) למה ת"ח דומה לפני עם הארץ בתחלה דומה לו לקיתון של זהב סיפר עמו דומה לו לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לו לקיתון של חרס כיון שנשבר שוב אין לו תקנה:

(דף נו) ת"ר ז' מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם וע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי (שם ע"ב) ר' חנניא בן גמליאל אומר אף על הדם מן החי ר' חידקא אומר אף על הסירוס ר' שמעון אומר אף על הכשוף ר' יוסי אומר כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו (שם יח) לא ימצא בך מעביר בנו וגו'. ר' יהודה אומר אדם הראשון לא נצטוה אלא על ע"ז בלבד שנאמר (בראשית ב טז) ויצו ה' אלהים על האדם ר' יהודה בן בתירא אומר אף על ברכת השם וי"א אף על הדינין:

(דף נח) אמר ריש לקיש כל המגביה ידו על חברו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע שנא' (שמות ב יג) ויאמר לרשע למה תכה רעך הכית לא נאמר אלא תכה אע"פ שלא הכהו נקרא רשע זעירי א"ר חנינא נקרא חוטא שנאמר (ש"א ב טז) ואם לא לקחתי בחזקה וכתיב (שם) ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' רב הונא אמר תקצץ ידו שנאמר (איוב לח טו) וזרוע רמה תשבר רב הונא קץ ידא ר' אלעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנאמר (שם כב ח) ואיש זרוע לו הארץ ואמר ר"א לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות שנאמר ואיש זרוע לו הארץ. ואמר ר"ל מ"ד (משלי יב יא) עובד אדמתו ישבע לחם אם אדם עושה עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם ואם לאו לא ישבע לחם:

(שם ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב (בראשית א כט) לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנאמר (בראשית ט ג) כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו ת"ל (שם) אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו וגו'. תניא ר"ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזמינים לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ומרגליות טובות ולא עוד אלא שמפשילין לו רצועה מתחת זנבו ומוציא בו עפר לגינתו ולחורבתו מיתיבי רבי יהודה בן תימא אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומצננין לו יין והציץ בו נחש וראה כבודו ונתקנא בו התם בבשר היורד מן השמים ומי איכא בשר היורד מן השמים אין כי הא דרבי שמעון בן חלפתא הוה קא אזיל באורחא פגעו ביה הנך אריותא והוה קא נהמי באפיה אמר (תהלים קד כא) הכפירים שואגים לטרף נחותו תרתי אטמתי חדא אכלוה וחדא שבקוה

אייתי ואתא לבי מדרשא בעו עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים:

(דף סה) ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס את ר"ע א"ל מה יום מיומים א"ל ומה גבר בגוברין א"ל דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי אמר ליה הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבת א"ל נהר סמבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח שאינו מעלה עשן בשבת א"ל בזיתו ביישתו וקללתו:

תניא (דברים יח) ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה היה בוכה ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה עאכ"ו אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמר (ישעיה נט ב) כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר עונותיכם היו מבדילים רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה א"ל מן חבריא את הדר לעפרך ר' חנינא ורבי הושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקו בספר יצירה ומיברא להו עגלא תלתא ואכלו ליה:

ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו (דף סו) אל תתחיל בי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא ת"ר לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה בעופות בדגים ובכוכבים:

זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמרא כי מטא לאשקויי מיא פשר קם אגמלא דאסקוניתא א"ל אי לאו דזעירי את לא הוי מהדרינן לך מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדק ליה אמיא. ינאי איקלע לההיא אושופיזא אמר להו אשקיון מיא קריבו ליה שתיתא חזייה לההיא אתתא דהוה קא מרחשן שיפוותה שדי פורתא מיניה הוו עקרבי אמר להו אנא שתאי מדידכו ואתון נמי שתו מדידי אשקייה הות חמרא רכבא סליק לשוקא אתא חברתה פשרא לה חזיוהו אינשי דרכיב אאתתא בשוקא. (שם) ותעל הצפרדע ותכס וגו' א"ר אלעזר צפרדע אחת היתה והשריצה ומלאה כל ארץ מצרים כתנאי ר"ע אומר צפרדע אחת היתה ומלאה כל ארץ מצרים א"ל רבי אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדות כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה ושרקה להם והם באו:

(דף סח) תניא כשחלה רבי אליעזר נכנסו ר"ע וחבריו לבקרו הוא יושב בקינוף שלו והם יושבים בטרקלין שלו ואותו היום ע"ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו נער בו ויצא בנזיפה אמר להם לחבריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להו דעתו

ודעת אמו נטרפה האיך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עלו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו אמר להם ועד עכשיו למה לא באתם אמרו לו לא היה לנו פנאי. אמר להם תמה אני אם ימותו מיתת עצמן א"ל ר"ע שלי מהו א"ל שלך קשה משלהן נטל ב' זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם ב' זרועותי שהם כשני ספרי תורות שנגללין הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה ש' הלכות בבהרת עזה ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם ולא עוד אלא שאני שונה ש' הלכות ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קשואין ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחד אני והוא היינו מהלכים בדרך אמר לי ר' למדני בנטיעות קשואין אמרתי דבר אחד ונתמלאה כל השדה קשואים אמר לי רבי למדתני נטיעתן למתי עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד אמרו לו הכדור והאמום מהו וכו' אמר להם טהור ויצתה נשמתו בטהרה עמד ר' יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר למוצאי שבת פגע בו ר"ע בין קסרי ללוד והיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ פתח עליו בשורה ואמר (מ"ג ב יב) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן:

פרק ח

(דף סט ע"ב) דורות הראשונים היו מולידים בני שמונה שנים מנ"ל מהכא (שמות לה ל) ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה וכתוב (ד"ה א ב י) ותמת עזובה אשת כלב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוה בר תליסר שני דכתיב איש איש ממלאכתו אשר המה עושים ותניא שנה ראשונה עשה משה משכן שניה הקים משכן ושלח מרגלים וכתיב (יהושע יד ז) בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה עבד ה' וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה. כמה הויא להו ארבעים דל ארביסר דהוה בצלאל פשו להו עשרין ושית דל תרתי שני דתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד:

(דף ע) אמר ר' חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנא' (משלי לא ו) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש א"ר יצחק מ"ד (שם כג) אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעוה"ז ומלבין פניהם לעוה"ב. רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש. רבא רמי כתיב (תהלים קד טו) ישמח וקרינן

ישמח זכה משמח לא זכה משממתו והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין. א"ר עמרם בריה דר"ש בר אבא מ"ד (משלי כג כט) למי אוי למי אבוי למי מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך. כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה לסופיה מדריש ומסופיה לרישיה מדריש. דרש עובר גלילאה י"ב ווי"ן נאמרו ביין (בראשית ט כ) ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא ואמרי לה אמר מר עוקבא אמר ר' זכאי א"ל הקב"ה לנח נח לא היה לך ללמוד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין כמ"ד אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה דתניא ר"מ אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה (ע"ב) שאין לך דבר שמביא לאדם יללה אלא יין ר' יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן ר' נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנאמר (בראשית ג ז) ויתפרו עלה תאנה:

(משלי לא א) דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו א"ר יוחנן משום רשב"י מלמד שכפאתו אמו על העמוד ואמרה לו (שם) מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי הכל יודעין שאביך ירא שמים היה עכשיו יאמרו אמו גרמה לו ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינם רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן ומה בר נדרי כל הנשים של בית אביך היו נודרות ואומרות יהא לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז ומלובן וממולא בתורה והגון לנביאות. אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו בני מה לך אצל מלכים ששותין יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר. א"ד מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר. אמר ר' יצחק מנין שחזר שלמה והודה לאמו דכתיב (שם ל ב) כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי כי בער אנכי מאיש מנח דכתיב (בראשית ט כ) ויחל נח איש האדמה ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון:

(דף עא) אמר ר' זירא כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים שנאמר (משלי כג כג) וקרעים תלביש נומה:

תניא ר' יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר. (דברים כא) בקולנו ומדקול בעינן שוין מראה וקומה נמי בעינן שוין. תניא א"ר שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו אלא לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר. א"ר יונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו. כמאן אזלא הא דתניא עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר כר' אליעזר דתניא ר"א כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת דכתיב (דברים יג יז) ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת באש וכיון דאיכא מזוזה לא אפשר דכתיב (שם יב ד) לא תעשון כן לה' אלהיכם א"ר יונתן אני ראיתיה וישבתי על תלה:

(דף עב) תניא רבי יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לב"ד ויסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסופו מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם. שקט לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם. פזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם:

פרק ט

(דף עו) אל תחלל את בתך להזנותה (ויקרא יט כט) רבי אליעזר אומר זה המשיא בתו לזקן ר"ע אומר זה המשהה בתו בוגרת. א"ר כהנא משום ר"ע (ע"ב) איזהו עני רשע ערום זה המשהה בתו בוגרת. וא"ר כהנא משום ר"ע הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו. א"ר יהודה אמר רב המשיא בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לעכו"ם עליו הכתוב אומר (דברים כט יח) למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו:

(דף פ ע"ב) א"ל שמואל לרב יהודה שיננא (דף פא) לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על ד"ת לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתיב בתורה סוף סוף היינו הך אלא אומר לו אבא מקרא כתוב בתורה כך:

דרש רב אחא בר חנינא מ"ד (יחזקאל י"ח:ו') אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבותיו ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל שלא הלך בקומה זקופה ואת אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חבירו ואל אשה נדה לא יקרב שלא נהנה מקופה של צדקה וכתיב (שם) צדיק הוא חיה יחיה. וכשהיה ר"ג מגיע למקרא זה היה בוכה ואמר מאן דעביד לכולהו הוא דחיי בחדא בינייהו לא חיי א"ל ר"ע אלא מעתה (ויקרא יח כד) אל תטמאו

בכל אלה הכא נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא בכל אחת מכל אלה הכי נמי באחת מכל אלה:

פרק י

(דף פח ע"ב) תניא א"ר יוסי מתחלה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא ב"ד של שבעים ואחד יושבים בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ"ג יושבים בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול שואל מב"ד שבעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים לזה שסמוך לעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים לזה שעל פתח הר הבית וכו' עד באים ללשכת הגזית ששם יושבים מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים יושבים בחיל נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין רבו המטמאין טמאו רבו המטהרין טהרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית התורה כשתי תורות משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית:

שלחו מתם אי זה בן עוה"ב ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה יהבו ביה רבנן עינייהו ברב עולא בר אבא:

תנו רבנן שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע וכו' כגון צדקיה בן כנענה דכתיב (מ"א כב יא) ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל מאי הוה ליה למעבד רוח נבות אטעיתיה דכתיב (שם) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן. א"ר יהודה מאי צא צא ממחיצתי מאי רוח א"ר יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי. הוה ליה למידק כדרבי יצחק דא"ר יצחק סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. עובדיה אמר (עובדיה) זדון לבך השיאך. ירמיה אמר (ירמיה מט) תפלצך השיא אותך זדון לבך והני מדקאמרי כולהו כהדדי ש"מ לאו כלום קאמרי. דלמא לא הוה ידע ליה להא דר' יצחק יהושפט הוה התם וקאמר להו דכתיב (מ"א כב) ויאמר יהושפט האין פה נביא עוד להי' א"ל הא איכא כל הני א"ל כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד:

המתנבא מה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר (ירמיהו מ"ט:ל"ה) כה אמר ה' הנני שובר את קשת מלך עילם נשא חנניה ק"ו בעצמו ומה עילם שלא באה אלא לעזור את בבל אמר הקב"ה הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן

עאכ"ו אתא איהו בשוק התחתון אמר (שם כח) כה אמר ה' שברתי את עול מלך בבל א"ל רב פפא לאביי האי לחבירו נמי לא נאמר א"ל כיון דאתיהיב ק"ו למידרש כמאן דאיתמר ליה דמי הוא ניהו דלא נאמר לו. המתנבא בשם ע"ז כגון נביאי הבעל. הכובש את נבואתו כגון יונה בן אמיתי. המוותר ע"ד נביא כגון (ע"ב) חבריה דמיכה דכתיב (מ"א כ לה) ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו וכתיב (שם) ויאמר לו יען אשר לא שמעת. ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא דכתיב (שם יג) כי כן צוה אותי וכתיב (שם) ויאמר לו גם אני נביא כמוך וכתיב (שם) וישב אתו וכתיב (שם) וילך וימצאהו אריה:

תני תנא קמיה דרב חסדא הכובש את נבואתו לוקה א"ל מאן דאכיל חמרי בארבילא לקי מאן מתרי ביה אמר אביי חבריה נביאי. מנא ידעי אמר אביי דכתיב (עמוס ג ז) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו ודלמא הדרי ביה אם איתא דהדרי ביה אודועי הוו מודעי לכולהו נביאיו והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוהו יונה מעיקרא נינוה נהפכת א"ל איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה. המוותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהב ליה אות והא מיכה דלא יהב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק. אליהו בהר הכרמל היכי סמכי ליה ועבדי ליה שחוטי חוץ אלא היכא דמוחזק שאני:

(בראשית כב א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם מאי אחר א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא אחר דבריו של שטן דכתיב (שם כא ח) ויגדל הילד ויגמל אמר שטן לפני הקב"ה רבש"ע זקן זה חננתו לק' שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך א"ל כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה את אברהם ויאמר קח נא את בנך א"ר שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך ב"ו שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור אחד ונצחן לימים עמדה עליו מלחמה חזקה א"ל בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו הראשונים אין בהם ממש אף הקב"ה אמר לאברהם נסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכולן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים. את בנך. שני בנים יש לי. את יחידך. זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו. אשר אהבת. תרוייהו רחומי לי. את יצחק. וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו:

קדמו שטן לדרך א"ל (איוב ד ב) הנסה דבר אליך תלאה הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק כושל יקימון מליך כי עתה תבא אליך ותלא א"ל (תהלים כו יא) אני בתמי אלך. א"ל (איוב ד) הלא יראתך כסלתך א"ל זכר נא מי הוא נקי אבד. כיון דחזא דלא קא שמע ליה א"ל ואלי דבר יגונב כך שמעתי מאחורי הפרגוד שה לעולה ואין יצחק לעולה

א"ל כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו. ר' לוי אומר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק א"ל ישמעאל ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה מלת בן שמונת ימים ואני בן י"ג שנה אמר לו ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה את אברהם:

פרק יא

משנה. כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר (ישעיה ס כא) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. ואלו שאין להם חלק לעוה"ב האומר אין תחית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס. ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר (שמות טו כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו:

שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא. שלשה מלכים ירבעם, אחאב ומנשה. רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר (דהי"ב לג יג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישבהו ירושלים למלכותו אמרו ליה למלכותו השיבו ולא לחיי העולם הבא השיבו. ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגיחזי:

גמרא. וכל כך למה תנא הוא ספר בתחית המתים לפיכך לא היה לו חלק בתחית המתים שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שנאמר (מ"ב ז א-ב) ויאמר אלישע שמעו דבר ה' בעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון וכתיב (שם) ויען השליש וגו' ויאמר וחנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה בדבר הזה ויאמר הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל (ע"ב) וכתיב (שם) ויהי לו כן וירמסו אותו העם בשער וימות ודלמא קללת אלישע גרמה ליה דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו בחנם היא באה א"כ לכתוב וירמסוהו וימות מאי בשער על עסקי שער. א"ר יוחנן מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (במדבר יח כח) ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן הכהן לעולם קיים שישראל נותנים לו תרומה אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנים לו תרומה מכאן לתחית המתים מן התורה. דבי רבי ישמעאל תנא לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים מכאן שאין נותנים מתנה לכהן עם הארץ. א"ר שמואל בר נחמני מנין שאין נותנים תרומה לכהן עם הארץ שנאמר (דהי"ב לא ד) ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת. אמר רב אחא בר אדא אמר רב

יהודה כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ כאילו נתנה לפני ארי מה ארי ספק דורס ואוכל ספק אינו דורס ואוכל אף כהן עם הארץ ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה. רבי יוחנן אומר אף גורם לו מיתה שנאמר (ויקרא כב ט) ומתו בו כי יחללוהו. דבי ר"א בן יעקב תנא אף משיאו עון אשמח שנאמר (שם) והשיאו אותם עון אשמח באכלם את קדשיהם. תניא רבי סימאי אומר מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (שמות ו) וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחית המתים מן התורה. שאלו צדוקים את רבן גמליאל מנין שהקב"ה מחיה מתים אמר להן מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קבלו ממנו מן התורה דכתיב (דברים לא טז) ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם. אמרו ליה ודילמא וקם העם הזה וזנה. מן הנביאים דכתיב (ישעיה כו יט) יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך ודלמא מתים שהחיה יחזקאל. מן הכתובים דכתיב (שיר ז י) וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים דילמא רחושי מרחשן שפוותייהו בעלמא כדרבי יוחנן דאר"י משום ר"ש בן יהוצדק כל מי שנאמרה הלכה משמו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים עד שאמר להם מקרא זה (דברים יא ט) אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחית המתים מן התורה. וי"א מן המקרא הזה אמר להם שנאמר (שם ד ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום מה היום כלכם קיימים אף לעוה"ב כלכם קיימים. שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניא מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד לחיות אמר להו תרוייהו מן מקרא הזה שנאמר (שם לא טז) ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם ודלמא וקם העם הזה וזנה אמר להו נקוטו מיתא פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות. איתמר נמי אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו':

תניא א"ר אליעזר ברבי יוסי בדבר זה זייפתי ספרי כותים שהיו אומרים אין תחית המתים מן התורה אמרתי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרים אין תחית המתים מן התורה הרי הוא אומר (במדבר טו לא) הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכרת בעוה"ז עונה בה לאימת לאו לעוה"ב:

שאלה קליאופטרא מלכתא את ר"מ אמרה ידענא דחיי שכבי דכתיב (תהלים עב טז) ויציצו מעיר כעשב הארץ אלא כשהן עומדים עומדים ערומים או בלבושיהם עומדים אמר לה ק"ו מחטה ומה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברים בלבושיהם עאכ"ו:

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי (דף צא) אמרה ליה ברתיה שבקיה ואנא מהדרנא ליה שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח אמר לה זה שיוצר מן המים אמרה ליה מן המים צר מן הטיט לא כל שכן. דבי רבי ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח ב"ו נשברו יש להם תקנה ב"ו שברוחו של הקב"ה עאכ"ו. א"ל ההוא מינא לר' אמי אמריתו דשכבי חיי תא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך ב"ו שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר הלכו ובנו אותו לימים נפלו אמר להם חזרו ובנו אותן במקום שיש עפר ומים אמרו לו אין אנו יכולין כעס עליהם אמר להם במקום שאין מים ועפר בניתם עכשיו שיש מים ועפר עאכ"ו ואם אין אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כולו בשר שמא תאמר לזמן מרובה עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחת למחר ירדו גשמים ונתמלא כלו חלזונות. א"ל ההוא צדוקי לגביהה בן פסיסא אוי לכון חייביא דאמריתון מיתיא חיין דחיין מיתי דמיתי חיין א"ל אוי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין דלא הוו הוו דהוו לא כל שכן אמר ליה חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמומותך מינך א"ל אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תיטול:

ת"ר בכ"ד בניסן איתנטילו דימוסנאי מיהודה ומירושלים כשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלקסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב (במדבר לד ב) ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהני אינשי הוי אמר להו גביהה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר (בראשית ט כה) ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להו אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן ג' ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה:

שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר (שמות יב לו) וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני

אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להם אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה שנאמר (שם) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לי שכר עבודה של ששים רבוא ששעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר לחם אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן ג׳ ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה. ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם שנאמר (בראשית כה) ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב (שם) ואלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להם גביהה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להם אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה שנאמר (שם) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות אב שכתב אגטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום:

וא״ל אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאה שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור. א״ל אמשול לך משל למה״ד למלך שהיה לו פרדס נאה והיה בו (שם ע״ב) בכורות נאה והושיב בו שני שומרים אחד חגר ואחד סומא א״ל חגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל הפרדס אמר להם בכורות נאות היכן הם א״ל סומא כלום יש לי עינים לראות א״ל חגר כלום יש לי רגלים להלך בהם מה עשה הרכיב חגר על גבי סומא ודן אותם כאחד אף הקב״ה מביא את הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר (תהלים נ ד) יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף:

א״ל אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב א״ל אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי א״ל הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב א״ל כדי ליתן שלום לקונה שנאמר (נחמיה ט ו) וצבא השמים לך משתחוים א״ל ותיתי עד פלגא דרקיעא ותתן שלמא ותיעול משום פועלים ומשום עוברי דרכים:

א"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי נתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה א"ל משעת יצירה א"ל אפשר לחתיכה של בשר עומדת ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת א"ל משעת פקידה. אמר רבי דבר זה לימדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר (איוב י יב) ופקדתך שמרה רוחי. אמר ליה אנטונינוס לרבי יצה"ר מאימתי שולט בו באדם בשעת יצירה או משעת יציאה א"ל משעת יצירה א"ל אם כן יבעוט באמו ויצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס והכתוב מסייעו שנאמר (בראשית ד ז) לפתח חטאת רובץ:

ריש לקיש רמי כתיב (ירמיה לא ז) בם עור ופסח הרה ויולדת יחדו וכתיב (ישעיה לה ו) אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם הא כיצד עומדים במומם ומתרפאים. עולא רמי כתיב (שם כה ח) בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וכתיב (שם סה כ) כי הנער בן מאה שנה ימות לא יהיה משם עוד עול ימים לא קשיא כאן בישראל כאן באוה"ע ואוה"ע מאי בעו התם הנך דכתיב בהו (שם כה ח) ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם. רב חסדא רמי כתיב (שם כד כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכתיב (שם ל כו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים. לא קשיא כאן לימות המשיח כאן לעוה"ב ולשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא קשיא כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה. רבא רמי כתיב (דברים לב לט) אני אמית ואחיה וכתיב (שם) מחצתי ואני ארפא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי אני ארפא:

תנו רבנן אני אמית ואחיה יכול תהא מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה. לאומר אין תחית המתים מן התורה. תניא ר"מ אומר מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (שמות טו א) אז ישיר משה ובני ישראל שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחית המתים מן התורה. כיוצא בדבר (יהושע ח ל) אז יבנה יהושע מזבח בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן לתחית המתים מן התורה. אלא מעתה (מ"א יא ז) אז יבנה שלמה במה וגו' ה"נ דיבנה אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה. א"ר יהושע בן לוי מנין לתזזית המתים מן התורה שנאמר (תהלים פד ג) אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה הללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחית המתים מן התורה. וא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומרה לעוה"ב שנאמר אשרי יושבי ביתך וגו'. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (ישעיה נב ח) קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו רננו לא

נאמר אלא ירננו מכאן לתחית המתים מן התורה וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן עתידין כל הנביאים כולם לומר שירה בקול אחד שנאמר קול צופיך נשאו קול וגו':

אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנא' (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב מורשה היא לכל ישראל ששת ימי בראשית. אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמר (משלי יא כו) מונע בר (דף צב) יקבוהו לאום ואין לאום אלא עוברין שנאמר (בראשית כה כג) ולאם מלאם יאמץ ואין קב אלא קללה שנאמר (במדבר כג ח) מה אקב לא קבה אל ואין בר אלא תורה שנא' (תהלים ב יב) נשקו בר פן יאנף ואם למדו מה שכרו אמר רבא אמר רב ששת זוכה לברכות כיוסף שנאמר (משלי יא כו) וברכה לראש משביר ואין משביר אלא יוסף שנאמר (בראשית מב ו) ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ. אמר רב ששת כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעולם הבא שנאמר (משלי יא כה) ומתה גם הוא יורא. אמר מר זוטרא מנין לתחית המתים מה"ת שנאמר (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימות יחי ראובן לימות המשיח ואל ימות לעוה"ב. רבינא אמר מהכא (דניאל יב ב) ורבים מישני עפר יקיצו. רב אשי אמר מהכא (שם) ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין.

אמר ר' אלעזר כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעולם הבא שנאמר (ישעיה מט י) כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם. וא"א גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר (ש"א ב ג) כי אל דעות ה' וגו'. וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעת לסוף מתעשר שנאמר (משלי כד ד) ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים. וא"ר אלעזר כל אדם שאין בו דעת אסור לרחם עליו שנאמר (ישעיה כז יא) כי עם לא בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו. וא"ר אלעזר כל הנותן פתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו שנא' (עובדיה א ז) לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונת בו ואין מזור אלא יסורין שנאמר (הושע ה יג) וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו. וא"ר אלעזר כל אדם שאין בו דעת לסוף גולה שנא, (ישעיה ה יג) לכן גלה עמי מבלי דעת:

ואמר ר' אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתן שנאמר (איוב כ כו) כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ידע שריד באהלו ואין שריד אלא ת"ח שנאמר (יואל ג ד) ובשרידים אשר ה' קורא. וא"ר אלעזר כל שאינו מהנה ת"ח מנכסיו אין רואה סימן ברכה לעולם שנאמר (איוב כ כו) אין שריד לאכלו ע"כ לא יחיל טובו ואין שריד אלא ת"ח שנא' ובשרידים אשר ה' קורא. ואמר ר' אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר (שם) אין שריד לאכלו על כן לא יכיל

טובו. והא"ר אלעזר כל המשייר פתיתים על שלחנו כאילו עובד ע"ז שנאמר (ישעיה סה יא) העורכים לגד שלחן הממלאים למי ממסך לא קשיא הא דאיכא שלמה בהדיה תא דליכא שלמה בהדיה. ואמר ר' אלעזר כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז כתיב הכא (בראשית כז יב) והייתי בעיניו כמתעתע וכתיב התם (ירמיה י טו) הבל המה מעשה תעתועים, וא"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים א"ר זירא אף אנן נמי תנינא בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות נגעו ש"מ:

תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינם חוזרים לעפרם שנאמר (ישעיה ד ג) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימין (ע"ב) ואם תאמר אותם אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר (שם ב יא) ונשגב ה' לבדו ביום ההוא צדיקים מה הם עושים הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושמין על פני המים שנאמר (תהלים מו ג) על כן לא נירא בהמיר ארץ וגו' ושמא תאמר יש להם צער ת"ל (ישעיה מ לא) וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו. ונילף ממתים שהחיה יחזקאל סבר לה כמ"ד באמת משל היה דתניא ר' אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו ומה שירה אמרו ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים ר' יהושע אומר שירה זו אמרו (שמואל א ב ו) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. רבי יהודה אומר אמת משל היה א"ל רבי נחמיה אם אמת למה משל ואם משל למה אמת אלא באמת משל היה. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. עמד ר' יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהן. ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו שנאמר (ד"ה א ז כ - כג) ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד וחרטם אנשי גת הנולדים בארץ וגו' וכתיב (שם) ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבואו אחיו לנחמו. ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחית המתים שנאמר (יחזקאל לז ג) ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו. ר' ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין מהם לחלוחית של מצוה שנאמר (שם) בעצמות היבשות שמעו דבר ה'. ר' יצחק נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים שנאמר (שם ח י) ואבא וארא והנה כל תבנית רמש ובהמה ושקץ וכל גלולי בית ישראל מחוקה על הקיר סביב כתיב הכא סביב וכתיב התם (יחזקאל לז ב) והעבירני עליהם סביב סביב. ר' יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא

דא"ר יוחנן מנהר אשל עד רבתי בקעת דורא שבשעה שהגלה נבוכדנאצר את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופין וחיו כשדיות רואות אותם ושופעות זיבות אמרו לבעליהן ובעליהן למלך וצוה המלך והרגום ועדיין היו שופעות זיבות וצוה המלך ורמסום:

תנו רבנן בשעה שהפיל נבוכדנאצר חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אמר ליה הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא ובעת שהחיה אותם באו עצמות וטפחו לאותו רשע על פניו אמר מה טיבן של אלו אמרו לו חבריהם של אלו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר (דניאל ג לג) אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם וגו' א"ר יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע שאלמלא בא מלאך וסטרו על פיו בקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים. ת"ר ששה נסים נעשו באותו היום אלו הן צף הכבשן ונפרץ הכבשן וחומק סורו ונהפך צלם על פניו ונשרפו ד' מלכיות והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא וכולהו גמרא וד' מלכיות קרא דכתיב (שם) ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא וגו' וכתיב (שם) ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגובריא אלך וגו'. תנא דבי ר' אליעזר בן יעקב אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו שנאמר (שם) באדין גובריא אלך כפיתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וגו'. א"ר יוחנן (דף צג) גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שנאמר (שם) ענה ואמר הא אנה חזה גוברין ארבעה שרין מהלכין בגוא נורא והבל לא איתי בהון ורוח די רביעיא דמה לבר אלהין:

אמר ר' תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אוה"ע וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם אמרו להם יש לכם אלוה בזה ואתם משתחוים לצלם מיד פתחו ואמרו(דניאל ט ז) לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה. א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מ"ד (שיר ז ט) אמרתי אעלה. בתמר אחזה בסנסניו אמר הקב"ה אני אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד של חנניה מישאל ועזריה. א"ר יוחנן מ"ד (זכריה א ח) ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים מאי ראיתי הלילה בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו ללילה. והנה איש רוכב ואין איש אלא הקב"ה שנאמר (שמות טו ג) ה' איש מלחמה ה' שמו. על סוס אדום בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו לדם כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר (זכריה א ח) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין

הדסים אלא צדיקים שנאמר (אסתר ב ז) ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנאמר (ישעיה מד כז) האומר לעולה חרבי ונהרותיך אוביש מיד מלאים רוגז נעשים שרוקים ואדומים נעשו לבנים אמר רב פפא ש"מ סוסיא חיורא מעלי לחלמא. ורבנן להיכן אזלו אמר רב בעין הרע מתו ושמואל אמר ברוק טבעו. ורבי יוחנן אמר עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. כתנאי ר' אליעזר אומר בעין הרע מתו ר' יהושע אמר ברוק טבעו וחכמים אומרים עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר (זכריה ג ח) שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה איזו הם אנשים שנעשה להם מופת הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה ודניאל להיכן אזל אמר רב למיכרא נהרא רבא בטורא ושמואל אמר לאתויי ביזרא דאספסתא רבי יוחנן אמר לאתויי חזירי דאלכסנדריא של מצרים איני והתניא תודוס הרופא אומר אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלד. זוטרי אייתו בלא דעתייהו:

תנו רבנן שלשה היו באותה עצה הקב"ה ודניאל ונבוכדנאצר הקב"ה אמר ליזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה איתנצל. ודניאל אמר איזיל מהכא דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש ונבוכדנאצר אמר יזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא ומנין דסגיד ליה דכתיב (דניאל ב מו) באדין מלכא נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד וגו':

(ירמיה כט כא, כג) כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר וגו' וכתיב (שם) ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך ה' כצדקיהו וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש אשר שרפם לא נאמר אלא אשר קלם א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מלמד שעשאם כקליות. (שם) יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם מאי עביד אזיל לגבי ברתיה דנבוכדנאצר אחאב אמר לה כה אמר ה' השמיעי אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה' השמיעי אל אחאב אזלה ואמרה ליה לאבוה אמר לה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה שדרתינהו לגבי אבוה אמר להו מאן אמר לכון אמרו ליה הקב"ה והא חנניא מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי אסור אמרו ליה אנן נמי נביאי כותייהו לדידהו לא אמר להו לדידן אמר לן. אמר להו אנא בעינא דאבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה. אמרו ליה אינון תלתא הוו ואנן תרין אמר להו בחרו לכו מאן דבעיתו בהדייכו אבחרי יהושע כהן גדול סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה ומגני עלן אחתינהו שדינהו אינהו איקלו יהושע כהן גדול איחרוכי מאניה

שנאמר (זכריה ג א-ג) ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו לשטנו וכתיב (שם) ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים הלוא זה אוד מוצל מאש א"ל ידענא דצדיקא את אלא מ"ט אהניא בך פורתא נורא וחנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל אמר להו אינהו תלתא הוו ואנא חד א"ל והא אברהם יחיד הוה התם לא הוו רשעים בהדיה ולא איתיהיב רשותא לנורא הכא הוו רשעים בהדיה ואתיהיב רשותא לנורא והיינו דאמרי אינשי תרי אודי יבישי וחד רטיבא אוקדן יבישי לרטיבא. מה טעמא איענש אמר רב פפא שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן שנאמר (זכריה ג ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים אלא מלמד שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן:

אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בצפורי מ"ד (רות ג יז) ותאמר שש השעורים האלה נתן לי מאי שש השעורים אי לימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים (ע"ב) אלא שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין אלא רמז רמז לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש שש ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה. דוד דכתיב (ש"א טז יח) ויען אחד מן הנערים ויאמר ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלה"ר. יודע נגן שיודע לשאול. גבור חיל שיודע להשיב. איש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר. איש תואר שמראה פנים בהלכה. וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. ככולהו אמר יונתן בני כמוהו כיון דא"ל וה' עמו מלתא דבדידיה נמי לא הוה חלשא דעתיה ונתקנא בו דבשאול כתיב (ש"א יד מז) ובכל אשר יפנה יושיע ובדוד כתיב בכל אשר יפנה יצליח ומנ"ל דדואג חוה כתיב הכא (שם טז יח) אחד מהנערים מיוחד שבנערים וכתיב התם (שם כא ח) ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני ה' ושמו דואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול. משיח דכתיב (ישעיה יא ב) ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'. (שם) והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח אמר ר' אלכסנדרי מלמד שהטעינו מצות ויסורים כרחים רבא אמר דמורח ודאין דכתיב ולא למראה עיניו ישפוט ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לעמי ארץ. בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא אמר להו לרבנן אנא משיח אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין גחזי אנן אי מורה ודאין כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין קטלוהו. דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב בהו(דניאל א ד) ילדים

אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך. מאי אשר אין בהם כל מום א"ר חמא בר חנינא אפילו כריבדא דכוסילתא לא הוה בהו. מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך אמר רב חמא בר חנינא מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכים לנקביהן מפני אימת מלכות:

(דניאל א ו) ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה א"ר אלעזר כולן מבני יהודה הם ור' שמואל בר נחמני אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים. מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בציפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו:

מכדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו ונחמיה בן חכליה מ"ט לא אקרי ספרא על שמיה אמר ר' ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעצמו שנאמר (נחמיה ה יט) זכרה לי אלהי לטובה כל אשר עשיתי על העם הזה. דוד נמי מימר אמר (תהלים קו ד) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך דוד רחמי הוא דקבעי. רב יוסף אמר מפני שספר בגנותן של ראשונים שנאמר (נחמיה ה טו) והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו על העם ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים. ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר ומנ"ל דגדול ממנו דכתיב (דניאל י ז) וראיתי אני לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא מאן נינהו אנשים א"ר ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי (דף צד) אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מ"ט איבעית אע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזי. אמר רבינא ש"מ האי מאן דמבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה לנשוף מדוכתה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קריאת שמע ואי קאי במקום הטינופת לימא הכי עיזא דבי טבחא שמינא מינאי:

(ישעיה ט ו) למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' א"ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמר מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותושבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר לפניך שירה תעשה משיח לכך נסתתם. מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו רבונו של עולם אני אומר לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח פתחה הארץ ואמרה שירה לפניו שנאמר (שם כד טז) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו' אמר

שר העולם לפני הקב"ה רבש"ע עשה צביוני לצדיק זה יצתה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי אמר נביא אוי לי אוי לי עד מתי. יצתה בת קול ואמרה (שם) בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא רב יצחק עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי. (שם כא יא) משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה וגו' א"ר יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מלילה שומר מה מליל אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו:

תנא משום ר' פפייס גנאי הוא לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנאמר (ישעיה כד טז) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו' וכיוצא בדבר אתה אומר (שמות יח י) ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם תנא משום רבי פפייס גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה'. (שם) ויחד יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודין חדודין כל בשרו אמר רב היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה קמיה. (ישעיה י טז) לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון מאי משמניו רזון אמר הקב"ה יבא חזקיה שיש לו שמונה שמות ויפרע מסנחריב שיש לו שמונה שמות. חזקיה דכתיב (שם ט ה) כי ילד יולד לנו בן ניתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והאיכא חזקיהו שחזקו יה ד"א חזקיה שחיזק את ישראל לאביהם שבשמים. סנחריב דכתיב ביה (מ"ב טו כט) תגלת פלאסר (ד"ה ב כח כ) פלנאסר (מ"ב יז ג) שלמנאסר (מ"ב טו יט) פול (ישעיה כ א) סרגון (עזרא ד י) אסנפר רבא ויקירא והאיכא סנחריב שסיחתו ריב ד"א סח ונחר דברים כלפי מעלה. אמר ר' יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקירא מפני שלא סיפר בגנותה של א"י שנאמר (מ"ב יח לב) עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם רב ושמואל ח"א מלך פקח היה וחד אמר מלך טפש היה למאן דאמר מלך פקח היה אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו קא משקרת ומאן דאמר מלך טפש היה א"כ מאי רבותיך. להיכא אגלי מר זוטרא אמר לאפריקא ור' חנינא אמר להרי סלוג. אבל ישראל ספרו בגנותה של א"י כי מטו שוש אמרו שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרין אמרו על חד תרין:

(ישעיה י טז) ותחת כבודו יקד כיקוד אש אמר רבי יוחנן תחת כבודו ולא כבודו ממש כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאניה מכבדותיה רבי אלעזר אומר תחת כבודו ממש כשרפת בני אהרן מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים:

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו סנחריב שחירף על ידי שליח נפרע הקב"ה ממנו (שם ע"ב) על ידי שליח. פרעה דכתיב ביה (שמות ה ב) מי ה' אשר אשמע בקולו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו דכתיב (שם יד כז) וינער ה' את מצרים בתוך הים וכתיב (חבקוק ג טו) דרכת בים סוסיך חומר מים רבים. סנחריב דכתיב (מ"ב יט כג) ביד מלאכיך חרפת ה' נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח דכתיב (מלכים ב יט לה) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וגו'. ר' חנינא בר פפא רמי כתיב (ישעיה לז כד) מרום קצו וכתיב (מ"ב יט כג) מלון קצו אמר אותו רשע בתחלת אחריב דירה של מטה ואח"כ אחריב דירה של מעלה. א"ר יהושע בן לוי מ"ד (שם יח כה) עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה להשחיתו ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה מאי היא דשמעיה לנביא דקאמר (ישעיה ח ו) יען כי מאס העם הזה את מי השלוח ההולכים לאט ומשוש את רצין ובן רמילהו אמר רב יוסף אלמלא תרגומו דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר. חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייחי כמי השלוח דנגדין בנייח ואתרעיאו ברצין ובן רמליהו:

א"ר יוחנן מ"ד (משלי ג לג) מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יברך מארת ה' בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יברך זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא בשר בסעודה. (ישעיה ח ז) ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור. וכתיב (שם ח ח) וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע אלא מ"ט איענש. נביא אעשרת השבטים אתנבי והוא יהיב דעתיה על כולה ירושלים בא נביא וא"ל (שם ח כג) כי לא מועף לאשר מוצק לה א"ר אלעזר בר ברכיה אין נמסר עם עיף בתורה ביד מי שמציק לו. מאי (שם) כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים לא כראשונים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים שהכבידו עליהם עול תורה וראויין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן אם חוזר בו מוטב ואם לאו אני אעשה לו גליל בגוים:

(דהי"ב לב א) אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על העדים הבצורות ויאמר לבקעם אליו האי רישנא להאי פרדשנא. אחר הדברים והאמת מאי אחר אמר רבינא לאחר שקפץ הקב"ה ונשבע ואמר אי אמינא ליה לחזקיה מייתינא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך השתא אמר לא הוא בעינא ולא ביעתותיה בעינא מיד קפץ הקב"ה ונשבע דמייתינא ליה שנאמר (ישעיה יד כד) נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום לשבור אשור בארצי ועל הרי אבוסנו

וגו' א"ר יוחנן אמר הקב"ה יבא סנחריב וסיעתו ויעשה אבוס לחזקיהו ולסיעתו. (שם י כז) והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל עול מפני שמן א"ר יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר (שם ז כא) והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן וגו' ואומר (שם ז כג) והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה אע"פ שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה. (שם לג ד) ואוסף שללכם אוסף החסיל אמר להם נביא לישראל אספו שללכם אמרו לו לבזוז או לחלוק אמר להם כאוסף החסיל מה אוסף החסיל כל אחד ואחד לעצמו אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו. אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם (שם לג ד) כמשק גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד העכו"ם מייד טיהר:

אמר רב הונא עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום שנאמר (ישעיה י כח) בא על עית עבר במגרון למכמש יפקיד כליו עברו מעברה גבע מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול נסה צהלי קולך בת גלים הקשיבה לישה עניה ענתות נדדה מדמנה יושבי הגבים העיזו עוד היום בנוב לעמוד וגו' הני טובא הויין צהלי קולך בת גלים נביא הוא דקאמר להו לכנסת ישראל צהלי קולך בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות לפני כגלי הים. הקשיבי לישה מהאי לא תסתפי אלא אסתפי מנבוכדנאצר הרשע דמתיל כאריה שנאמר (ירמיה ד ז) עלה אריה מסבכו מאי (דף צה) עניה ענתות עתיד ירמיה בן חלקיה מענתות ומתנבי עלך דכתיב (שם א) דברי ירמיהו בן חלקיה מן הכהנים וגו' מאי (ישעיה י לב) עוד היום בנוב לעמוד אר"ה אותו היום נשתייר מעונה של נוב א"ל כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה ואי לא לא יכלת לה אורחא דבעא לסגויי בעשרה יומי סגא בחד יומא כי מטו לירושלים שדו ליה ביסתרקי עד דסליק ויתיב מעלוי שורא עד דחזייה לכולה ירושלים כי חזייה אדזוטר בעיניה אמר הלא דא היא קרתא דירושלם דעלה ארגשית כל משריתי ועלה כבשית כל מדינתי הלא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבשית בתקוף ידי עלה קם מניד ברישיה מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא דבציון ועל עזרתא דבירושלים אמרו ליה נשדי בה ידא האידנא אמר להו תמהיתו דאתיתו מאורחא למחר אייתו לי כל חד וחד מנייכו גולמיה הרג מינה מיד (מ"ב יט לה) ויהי בלילה ההוא

ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים א"ר פפא היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא:

(ש"ב כא טז) וישבי בנוב אשר בילידי הרפה ומשקל קינו וגומר ויאמר להכות את דוד מאי וישבי בנוב א"ר יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב א"ל הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרג שאול ושלשת בניו רצונך יכלה זרעך או תמסר ביד אויב אמר לפניו רבונו של עולם מוטב אמסור ביד אויב ולא יכלה זרעי יומא חד נפק לשכר בזאי אתא שטן ואדמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזייה ישבי בנוב אמר היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה קמטיה ואותביה תותי בי סדיא אתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא מתותיה היינו דכתיב (תהלים יח לז) תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה אבישי בן צרויה חייף רישיה בד' גרבי דמיא חזינהו כתמי דמא א"ד אתא יונה איטריף קמיה אמר כנסת ישראל כיונה אמתילא שנא' (שם סח יד) כנפי יונה נחפה בכסף ש"מ דוד מלכא דישראל בצערא שרי אתא לביתיה ולא אשכחיה שדר לבי מדרשא ולא אשכחיה אמר תנן אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתא שאל בי מדרשא אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה לפרידיה וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדי דקא מסגי חזייה לערפה אימיה דהות נוולא כי חזיתיה פסקתיה לפילכא שדיתיה עלויה סברה למקטליה אמרה ליה עלם אייתי לי פלך פתקיה בריש מוחה וקטלה כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי תרין וקטלי לי פתקיה לדוד לאילעאי ודץ ליה לרומחיה אמר ניפול עליה ונקטול אמר אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא ונימא ליה איהו אין חבוש מוציא את עצמו מבית האסורים א"ל מאי בעית הכא א"ל הכי אמר לי קודשא בריך הוא והכי אהדרי ליה א"ל אפיך צלותך בר ברך קירא ליזבין ואת לא תצטער א"ל אי הכי סייע בהדן היינו דכתיב (ש"ב כא יז) ויעזר לו אבישי בן צרויה אמר רב יהודה אמר רב שעזרו בתפלה אמר אבישי שם ואחתיה הוה קא רדף בתרייהו כי מטו קובי אמרי קום ביה כי מטו בי תרי אמרי בתרי גוריון קטליה לאריא אמרי ליה זיל אשכח לערפה אמך בקברה כי אדכרו ליה שמא דאימיה כחש חיליה קטליה היינו דכתיב (שם) אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא אתנו ולא תכבה את נר ישראל:

ת"ר שלשת קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם יעקב אבינו ואבישי בן צרויה. אבישי בן צרוית הא דאמרן. אליעזר עבד אברהם דכתיב (בראשית כד מב) ואבא היום אל העין למימרא דההוא יומא נפק. יעקב אבינו (ע"ב) דכתיב (בראשית כח י-יא) ויצא יעקב

מבאר שבע וגו' ויפגע במקום וגו' כי מטו כו' ומנ"ל דכלה זרעיה דדוד דכתיב ועתליח אם אחזיה ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה הא אשתייר לה יואש התם נמי אשתייר אביתר דכתיב (ש"א כב כ) וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב ושמו אביתר. א"ר יהודה אמר רב אלמלא נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט:

תנא ראשונה עברו בשחי שטו ועברו שנא' (ישעיה ח ח) וחלף ביהודה שטף ועבר אמצעיים עברו בקומה שנאמר (שם) עד צואר יגיע אחרונים העלו עפר על רגליהם ולא מצאו מים בנהר לשתות עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו שנאמר (שם לז כה) אני קרתי ושתיתי מים וגו' והכתיב (ישעיה לז לו) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וגו' א"ר אבהו הללו ראשי גייסות הן אמר רבינא דיקא נמי דכתיב (דהי"ב לב כא) וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה וגו' ויבא בית אלהיו ומיציאי מעיו שם הפילוהו בחרב ש"מ:

במה הכם רבי אליעזר אומר ביד הכם שנאמר (שמות יד לא) וירא ישראל את היד הגדולה היא היד שעתידה ליפרע מסנחריב ר' יהושע אומר באצבע הכה שנאמר (שם ח טו) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר א"ל הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה אמר לפניו רבש"ע נטושה ועומדת משמת ימי בראשית שנאמר (ישעיה כא טו) מפני חרבות נדדו רשב"י אומר אותו הפרק זמן בישול פירות היה א"ל הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות היזקק להם שנאמר (שם כח יט) מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר וגו' אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי אגב אורחך לבעל דבבך אישתמע וי"א בחוטמן נשף בהם ומתו שנאמר (שם מ כד) וגם נשף בהם ויבשו רבי ירמיה בר אבא אמר כפים ספק להם ומתו שנאמר (יחזקאל כא כב) וגם אני הכיתי כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי יצחק נפחא אמר אזנים גלה להם ושמעו שירה מפי החיות ומתו שנאמר (ישעיה לג ג) מרוממותך נפצו גוים:

כמה נשתיירו מהם אמר רב עשרה שנאמר (ישעיה י יט) ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם כמה נער יכול לכתוב יו"ד וכמה יו"ד עשרה ושמואל אמר ט' שנאמר (שם יז ו) ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעיפיה וגו' ר' יהושע בן לוי אומר י"ד שנאמר שנים שלשה גרגרים ארבעה חמשה וגו' ר' יוחנן אומר ה' סנחריב ושני בניו נבוכדנאצר ונבוזראדן. נבוזראדן גמרא נבוכדנאצר דכתיב (דניאל ג כה) ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין ואי לא דחזיה מנא הוה ידע סנחריב

ושני בניו דכתיב (מ"ב יט לז) ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב א"ר אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו דכתיב (ישעיה ז כ) ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה בעברי נהר מלך אשור את הראש ואת שער הרגלים וגם את הזקן תספה אתא קוב"ה ואדמי ליה בגברא סבא אמר ליה כי אזלת לגבי מלכי מזרח ומערב דאייתיתינהו לבנייהו וקטלתינהו מאי אמרת להו א"ל ההוא גברא בההוא פחדא נמי יתיב א"ל היכי נעביד א"ל זיל (דף צו) ושני נפשך במאי אישכי א"ל זיל אייתי לי מספר ואיגזייך מהיכא אייתי א"ל זיל להההוא ביתא ואייתי אזל אשכחינהו מלאכי ואידמו ליה בגברי והוו קא טחנא קשייתא אמר להו הבו לי מספרא אמרו ליה טחין הר גריויא דקשייתא וניתן לך טחן חד גריויא דקשייתא ויהבו ליה מספרתא עד דאתא איחשך אמר ליה זיל אייתי נורא אזל ואייתי נורא בהדי דקא נפח אתלי ביה נורא בדיקניה אזל גזייה לרישיה ודיקניה אמר היינו דכתיב (ישעיה ז כ) וגם את הזקן תספה אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי גרירתיה לארמאה ושפר ליה אתלי ביה נורא בדיקניה ולא שבעא חוכא מיניה אזל אשכח דפא מתיבותא דנח אמר היינו אלהא רבא דשיזביה לנח מטופנא אמר אי אזיל ההוא גברא ומצלח מקרב להו לתרין בנוהי קמך שמעו בנוהי וקטלוה היינו דכתיב (מ"ב יט לז) ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב:

(בראשית יד טו) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וגו' א"ר יוחנן אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו שנאמר (איוב ג ג) והלילה אמר הורה גבר ר' יצחק נפחא אמר שעשה עמו מעשה לילה שנאמר (שופטים ה כ) מן השמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו' אמר ריש לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא. (בראשית יד יד) וירדוף עד דן א"ר יוחנן כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כחו ראה בני בניו שעתידין לעבור ע"ז בדן שנאמר (מ"א יב כט) ואת האחד נתן בדן ואף אותו רשע לא נתגבר עד שהגיע לדן שנאמר (ירמיה ח טז) מדן נשמע נחרת סוסיו:

א"ר זירא אע"ג דשלח ר' יהודה בן בתירא מנציבין הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו והזהרו בורידין כרי יהודה והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה כי האי מלתא מודעינן להו (ירמיה יב א) צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד נטעתם גם שורשו ילכו גם עשו פרי מה אהדרו ליה (שם) כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים וגו' משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ שלש פרסאות לפני הסוסים בין בצעי המים נזדמן לו רגלי אחד רץ לפניו שלשה מילין ביבשה ונלאה א"ל ומה לפני רגלי כך לפני הסוסים עאכ"ו ומה ג' מילין כך

ג' פרסאות עאכ"ו ומה ביבשה כך בין בצעי המים עאכ"ו אף אתה ומה בשכר ד' פסיעות ששלמתי לאותו רשע שרץ אחרי כבודי אתה מתמיה כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים עאכ"ו היינו דכתיב (ירמיה כג ט) לנביאים נשבר לבי בקרבי וגו' הני ד' פסיעות מאי היא דכתיב (ישעיה לט א) בעת ההיא שלח מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים וגו' משום דשמע כי חלה חזקיהו ויחזק שדר ליה ספרים ומנחה אין (דהי"ב לב לא) לדרוש המופת אשר היה בארץ דאמר ר' יוחנן אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיה ואיתפח אהדרינהו קב"ה להנך עשר שעי ניהליה דכתיב (ישעיה לח ח) הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה אמר להו מאי האי אמרו ליה חזקיה חלש ואיתפח אמר איכא גברא כי האי ולא בעינא לשודורי ליה שלמא כתבו ליה שלמא למלכא חזקיהו שלם לקרתא דירושלם שלם לאלהא רבא. נבוכדנאצר ספרא דבלאדן הוה ההיא שעתא לא הוה התם כי אתא אמר להו היכי כתביתו אמרו ליה הכי כתבינן אמר להו קריתו ליה אלהא רבא וכתביתו ליה לבסוף אמר אלא הכי כתיבו שלם לאלהא רבא שלם לקרתא דירושלם שלם למלכא חזקיהו אמרו ליה קריינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא רהט בתריה כדרהיט ארבעה פסיעות אתא גבריאל ואוקמיה א"ר יוחנן אלמלא לא בא גבריאל והעמידו לא היה תקנה לשונאי ישראל:

מאי בלאדן בן בלאדן אמרי בלאדן מלכא הוה ואשתני אפיה והוו כי דכלבא הוה יתיב בריה על מלכותא כי הוה כתב הוה כתב שמיה ושמיה דאבוה והיינו דכתיב (מלאכי א ו) בן יכבד אב ועבד אדוניו בן יכבד אב הא דאמרן ועבד אדוניו דכתיב (ירמיה נב יב) בחדש החמישי בעשרה לחדש היא שנת תשע עשרה למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים וישרוף את בית ה' ואת בית המלך (ע"ב). ומי סליק נבוכדנאצר לירושלים והכתיב (שם) ויעלו אותו רבלתה אל מלך בבל וא"ר אבהו זו אנטוכיא רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר דמות דיוקנו היתה לו חקוקה על מרכבתו וחד אמר אימה יתירה היתה לו ממנו ודומה כמי שעומד לפניו אמר רבא מעין תלת מאה כודניאתא נרגא דפרזלא דשליטא בפרזלא שדר ליה נבוכדנאצר לנבוזראדן וכולה בלעתינהו חד דשא דירושלים שנאמר (תהלים עד ו) ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכילפות יהלומון בעי למיהדר אמר מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב נפק קלא ואמרה שוור בר שוור נבוזראדן שוור דמטא זימנא דמקדש חריב והיכלא מיקלי פש ליה חד נרגא אתא מחייה בקופא ואיפתח שנאמר (שם) יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות הוה קטיל ואזיל עד דמטא היכלא אדליק ביה נורא גבה

היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר (איכה א טו) גת דרך ה' לבתולת בת יהודה הוה קא זיחא דעתיה נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת שנאמר (ישעיה מז ב) קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות חטים לא נאמר אלא קמח חזי דמיה דזכריה וכו':

ת"ר נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה מבני בניו של סיסרא למדו תורת בירושלים מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק ומנו רב שמואל בר שילת ואף מבני בניו של אותו רשע בקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניסם תחת כנפי השכינה היינו דכתיב (ירמיה נא ט) רפאנו את בבל ולא נרפתה עולא אמר זה נבוכדנאצר ר' שמואל בר נחמני אמר אלו נהרות בבל ותרגומא ציניייתא דבבל:

אמר עולא עמון ומואב שיבבי בישי דירושלים הוה כיון דשמעינהו לנביאי דקא מתנבי לחורבנא דירושלים שלחו לנבוכדנאצר פוק ותא אמר מסתפינא דלא לעבדן לי כדעבדו בקמאי שלחו ליה (משלי ז יט) כי אין האיש בביתו ואין איש אלא הקב"ה שנאמר (שמות טו ג) ה' איש מלחמה שלח להו בקריבא הוא ואתי שלחו ליה הלך בדרך מרחוק שלח להו אית בהו צדיקי דבעו רחמי ומייתי ליה שלחו ליה (משלי ז כ) צמר הכסף לקח ביה ואין כסף אלא צדיקים שנאמר (הושע ג ב) ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים שלח להו הדרי רשיעי בתשובה ובעו רחמי ומייתו ליה שולחו ליה כבר קבע להן זמן שנאמר (משלי ז כ) ליום הכסא יבא ביתו אין כסא אלא זמן שנאמר (תהלים פא) בכסה ליום הגט שלה להו סיתוא הוא ולא מצינא דאתי מתלגא וממטרא שלחו ליה תא אשינא דטורא שנאמר (ישעיה טז א) שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון שלח להו אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא ביה שלחו ליה קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך דכתיב (ירמיה ח א) בעת ההיא נאם ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה וגו' ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום וגו' ואשר הלכו אחריהם:

א"ל רב נחמן לרב יצחק מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי א"ל מאן בר נפלי א"ל משיח ומשיח בר נפלי קרית ליה א"ל אין דכתיב (עמוס ט יא) ביום ההוא אקים (דף צז) את סכת דוד הנופלת. א"ל הכי אמר ר' יוחנן דור שבן דוד בא ת"ח מתמעטין והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא ת"ר שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה מתקיים מקרא זה (עמוס ד ז) והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר שניה חצי רעב משתלחין שלישית

רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורת משתכחת מלומדיה ברביעית שובע ואינו שובע בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין ותורה חוזרת על לומדיה בששית קולות ובשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא אמר רב יוסף הא כמה שביעיות דהוה כן ולא אתא אמר אביי בששית קולות בשביעית מלחמות מי הוה ועוד כסדרן מי הוה (תהלים פט נב) אשר חרפו אויביך אשר חרפו עקבות משיחך תניא רבי יהודה אומר דור שבן דוד בא בו בית הועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישתומם ואנשי גליל יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו ופני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת שנאמר (ישעיה נט טו) ותהי האמת נעדרת מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה מאי (שם) וסר מרע משתולל אמרי דבי רב שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות:

אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמו ואמרי לה רב טביומי שמיה דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדבוריה זימנא חדא איקלע להההוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משנו בדיבורייהו ולא הוו מית איניש מהתם בלא זימניה נסיבי אתתא מנהון והוו לי תרתין בנין מינה יומא חד הוה יתבה דביתהו וקא חייפא רישא אתאי שבבתא טרפא אדשא סבר לאו אורח ארעא אמר לה לימא הכא שכיבי ליה תרתין בנין אתו אינשי דאתרא לקמיה א"ל מאי האי אמר להו הכי הות מעשה אמרו ליה במטותא מינך פוק מאתרין ולא תיגרי בהו מותנא בהנך אינשי:

תניא רבי נהוראי אומר דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו פני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים ובת קמה באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני הכלב ואין הבן מתבייש מאביו. תניא רבי נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פריו והיין ביוקר ונהפכה כל המלכות למינות ואין תוכחה. מסייע ליה לרבי יצחק דא"ר יצחק אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות אמר רבא מאי קראה (ויקרא יג יג) כלו הפך לבן טהור הוא. ת"ר (דברים לב לו-לז) כי ידין ה' עמו כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב אין בן דוד בא עד שירבו המסורות ד"א עד שיתמעטו התלמידים ד"א עד שתכלה פרוטה מן הכיס ד"א עד שיתיאשו מן הגאולה שנאמר ואפס עצור ועזוב כביכול אין סומך ואין עוזו לישראל כי הא דר' זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה אמר להו במטותא מינייכו לא תרחקוה דתנינא ג' באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב:

אמר רב קטינא שית אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב שנאמר (ישעיה ב יא) ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי חרוב שנאמר (הושע ו ב) יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט אלף שנים לז' אלפים שנה שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר (תהלים צב א) מזמור שיר ליום השבת יום שכלו שבת ואומר (שם צ ד) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא ב' אלפים תהו ב' אלפים תורה ב' אלפים ימות המשיח (ע"ב) ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות מפ"ה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא א"ל בתחלתו או בסופו א"ל איני יודע כלה או אינו כלה א"ל איני יודע רב אשי אמר הכי א"ל עד הכא לא תסתכי ליה מכאן ואילך איסתכי ליה שלה רב חנן בר תחליפא לרב מצאתי אדם אחד ובידו מגלה אחת כתובה אשורית ובלשון הקדש אמרתי לו זו מנין לך אמר לי לחיילות של רומי נשכרתי ובין גנזי רומי מצאתיה וכתוב בה לאחר ארבעת אלפים ומאתים וצ"א שנה לאחר בריאתו של עולם עולם יתום מהם מלחמות תנינים ומהם מלחמת גוג ומגוג והשאר ימות המשיח ואין הקב"ה מחדש עולמו אלא לאחר ז' אלפים שנה רב אחא בריה דרבא אמר לאחר חמשת אלפים שנה איתמר:

תניא ר' נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד התהום (חבקוק ב ג) כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר לא כרבותינו שהיו דורשין (דניאל ז כה) עד עדן עדנין ופלג עדן ולא כרי שמלאי שהיה דורש (תהלים פ ו) האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש ולא כר"ע שהיה דורש (חגי ב ו) עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ אלא מלכות ראשונה ע' שנה מלכות שניה נ"ב ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה מאי (חבקוק ב ג) ויפח לקץ ולא יכזב א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן תיפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא אלא חכה לו שנאמר (שם) אם יתמהמה חכה לו שמא תאמר אנו מחכין והוא אינו מחכה ת"ל (ישעיה ל יח) לכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב מדת הדין מעכבת וכי מאחר שמדת הדין מעכבת אנו למה מחכים לקבל שכר שנאמר (שם) אשרי כל חוכי לו אמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא שנאמר אשרי כל חוכי לו לו בגימטרא תלתין ושיתא הוו איני והאמר רבא דרא דקמיה קב"ה תמני סרי אלפי פרסא הואי שנאמר (יחזקאל מח לה) סביב שמונה עשר אלף ל"ק הא דמסתכלי באספקלריא המאירה הא דמסתכלי באספקלריא שאינה מאירה ומי נפישי כולי האי והאמר חזקיה

א"ר ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי ראיתי בני עליה והם מועטין אם אלף הן אני ובני מהם וכו' עד אם שנים הם אני ובני מהם לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר: אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו כתנאי רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין א"ל רבי יהושע אם ישראל אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזירותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב. תניא אידך רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין שנאמר (ירמיה ג יד) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר (ישעיה נב ג) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו חנם נמכרתם בע"ז ולא בכסף תגאלו לא בתשובה ומעשים טובים א"ל רבי אליעזר לרבי יהושע והלא כבר נאמר (מלאכי ג ז) שובו אלי ואשובה אליכם א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר (ירמיה ג יד) כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון א"ל ר"א והלא כבר נאמר (ישעיה ל טו) בשובה ונחת תושעון וגו' א"ל רבי יהושע לר' אליעזר והלא כבר נאמר (שם מט ז) כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי וגומר (דף צח) א"ל רבי אליעזר והלא כבר נאמר (ירמיה ד א) אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר (דניאל יב ז) ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה שתק רבי אליעזר וא"ר אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל לו ח) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא ר' אליעזר אומר אף מזה שנאמר (זכריה ח י) כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר רב אמר אף תלמידי חכמים שיש בהם שלום דכתיב (תהלים קיט קסה) שלום רב לאוהבי תורתך אין להם שלום מפני הצר ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים כולם שקולין:

א"ר חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא שנאמר (יחזקאל לב יד) אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אוליך וכתיב (שם כט כא) ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל. אמר רבי חמא ברבי חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל שנאמר (ישעיה יח ה) וכרת הזלזלים במזמרות וכתיב בתריה בעת ההיא יובל שי להי' צבאות וגו'. ואמר זעירא א"ר חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר (צפניה ג יא) כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתיב (שם ג יב) והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה'. א"ר שמלאי משום ר' אלעזר בר"ש אין בן דוד בא עד שיכלו כל

שופטים ושוטרים מישראל שנאמר (ישעיה א כה) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבר סיגיך ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך וגו':

אמר עולא את ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר (שם א כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. א"ר פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי דכתיב (שם א כה) ואצרוף כבר סיגיך ואסירה כל בדיליך אי בטלי דייני בטלי גזירפטי דכתיב (צפניה ג טו) הסיר ה' משפטיך פנה אויבך. א"ר יוחנן אם ראית דור שנתמעט והולך חכה לו שנאמר (ש"ב כב כח) ואת עם עני תושיע ועיניך על רמים תשפיל. וא"ר יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר (ישעיה נט יט) כי יבא בנהר צר רוח ה' נוססה בו וסמיך ליה (שם) ובא לציון גואל. וא"ר יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב בדור שכולו זכאי שנאמר (שם ס כא) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב (שם נט טז) וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתיב (שם מח יא) למעני אעשה:

אמר ר' אלכסנדראי ר' יהושע בן לוי רמי כתיב (ישעיה ס כב) בעתה וכתיב אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. וא"ר אלכסנדראי רבי יהושע ב"ל רמי כתיב (דניאל ז יג) וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי וכתיב (זכריה ט ט) עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני ורוכב על חחמור א"ל שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישדר ליה אנא סוסיא ברקא דאית לי א"ל מי אית לך בר חיור גווני. ריב"ל אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפתחא דמערתא דרשב"י א"ל אתינא לעלמא דאתי א"ל אם ירצה האדון הזה אריב"ל ב' ראיתי וקול ג' שמעתי אמינא ליה אימת אתי משיח א"ל זיל שייליה לדידיה והיכא יתיב אפתחא דרומי ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חלאים וכולן שרו ואסירי בחד זמנא ואיהו שרי חד ואסיר חד אמר דלמא מבעינא דלא איעכב אזיל לגביה א"ל שלום עליך רבי ומורי א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום. אתי לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אבטח לך ולאבוך לעלמא דאתי א"ל שקורי קא שקיר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא א"ל הכי אמר לך (תהלים צה ז) היום אם בקולו תשמעו:

שאלו תלמידיו את ר' יוסי בן קסמא אימתי בן דוד בא אמר מתירא אני שמא תבקשו ממני אות אמרו לו אין אנו מבקשים ממך אות אמר להן לכשיפול השער הזה ויבנה ויפול ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד שבן דוד בא אמרו רבינו תן לנו אות אמר להן ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשים ממני אות אמרו לו ואעפ"כ אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמייס לדם ונהפכו. בשעת פטירתו אמר להם העמיקו לי ארוני

(ע"ב) שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל שאין סוס מדי אוכל בו תבן:

אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות רומי על ישראל תשעה חדשים (מיכה ה ב) לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל. אמר עולא ייתי ולא אחמיניח וכן אמר רבא ייתי ולא אחמיניה רב יוסף אמר ייתי ואזכח דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה אמר ליה אביי לרבא מאי טעמך אילימא משום חבלו של משיח והתניא שאלו תלמידיו את ר' אליעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ומר הא תורה והא גמילות חסדים אמר שמא יגרום החטא כדר' יעקב בר אידי דר' יעקב בר אידי רמי כתיב (בראשית כח טו) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב (שם לב ח) ויירא יעקב מאד ויצר לו שהיה מתירא שמא יגרום החטא כדתניא (שמות טו טז) עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראויין היו ליעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא. וכן א"ר יוחנן ייתי ולא אחמיניה א"ל ר"ל מ"מ אילימא משום דכתיב (עמוס ה יט) כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש בא וארך דוגמתו בעוה"ז בזמן שאדם יוצא לשדה פגע בו סנטר דומה כמי שפגע בו ארי נכנס לעיר פגע בו גבאי דומה כמי שפגעו דוב נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא משום דכתיב (ירמיה ל ו) שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יצחק א"ר מי שכל גבורה שלו ומאי נהפכו כל פנים לירקון א"ר יוחנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה באותה שעת אומר הקב"ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי האיך אאבד אלו מפני אלו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה:

אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני משיח א"ר יוסף פשיטא ואלא מאן אכיל להו חילק ובילק אכלי להו לאפוקי מדרבי הלל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה. אמר רב לא איברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה ורי יוחנן אמר למשיח. מה שמו דבי ר' שילא אמרי שילה שמו שנאמר (בראשית מט י) עד כי יבא שילה. דבי ר' ינאי אמרי ינון שמו שנאמר (תהלים עב יז) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. דבי רבי חנינא אמרי חנינא שמו שנאמר (ירמיה טז יג) אשר לא אתן לכם חנינה. וי"א מנחם בן חזקיה שמו שנאמר (איכה א טז) כי רחק ממני מנחם משיב נפשי. אמר רב חנינא אמר רב עתיד הקב"ה להעמייד להם דוד אחר שנאמר (ירמיה ל ט) ועבדו את

ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם הקים לא נאמר אלא אקים א"ל רב פפא לאביי והכתיב (יחזקאל לז כה) ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלג קיסר:

דרש ר' שמלאי מאי דכתיב (עמוס ה יח) הוי המתאוים את יום ה' למה זה לכם יום ה' הוא חשך ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפים לאור א"ל תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי הוא ואתה למה לך אורה (דף צט) והיינו דא"ל ההוא צדוקי לרבי אבהו אימתי אתי משיח א"ל לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא כתיב (ישעיה ס ב) כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. תנא ר' אלעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה שנאמר (תהלים צה י) ארבעים שנה אקוט בדור. ר' אלעזר בן עזריה אומר שבעים שנה שנאמר (ישעיה כג טו) והיה ביום ההוא ונשכחת צור שבעים שנה כימי מלך אחד אי זהו מלך מיוחד הוי אומר זה משיח. ר' אומר שלשה דורות שנאמר (תהלים עב ה) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. רבי הלל אומר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו אמר רב יוסף שרא ליה מריה לר' הלל חזקיה אימת הוה בבית ראשון ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר (זכריה ט ט) גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע וגו':

תניא אידך ר' אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה כתיב הכא (דברים ח ג) ויענך וירעבך ויאכילך את המן וכתיב התם (תהלים צ טו) שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה ורבי דוסא אמר ת' שנה שנאמר שמחנו כימות עניתנו וגו' וכתיב (בראשית טו יג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. רבי אומר שס"ה שנה כמנין ימות החמה שנאמר (ישעיה סג ד) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי א"ר יוחנן ללבי גליתי לאברי לא גליתי. תני אבימי בריה דר' אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה שנאמר (שם סב ה) ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך. אמר רב יהודה אמר שמואל ימות המשיח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו שנאמר (דברים יא כא) כימי השמים על הארץ. רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו שנאמר (ישעיה נד ט) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי:

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעוה"ב (שם סד ג) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דרבי אבהו דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה עומדים שם אין צדיקים

גמורים יכולין לעמוד שם שנאמר (שם נז יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב, ברישא רחוק והדר קרוב מאי רחוק רחוק מדעיקרא ומאי קרוב קרוב דמעיקרא ודהשתא ור' יוחנן אמר לרחוק שהוא רחוק מעבירה קרוב שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה ת"ח מנכסיו אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה א"ר יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ריש לקיש אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם. וא"ת אדם היכן דר בגן. וא"ת גן הוא עדן ת"ל (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן:

פיסקא. והאומר אין תורה מן השמים. ת"ר (במדבר טו לא) כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת זה האומר אין תורה מן השמים. ד"א כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס. דבר אחר כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותן הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו הכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב מכאן אמר ר' אלעזר המודעי המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים אע"פ שיש ביה תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו זה הוא כי דבר ה' בזה ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מקל וחומר זה מג"ש זו זהו כי דבר ה' בזה. תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זהו דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה. ר' נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק. רבי ישמעאל אומר זה העובד ע"ז מאי משמע דתנא דבי רבי ישמעאל כי דבר ה' בזה זה המבזה דבור שנאמר לו למשה מסיני (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו'. ר' יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. ר' יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיולדת וקוברת. ר' עקיבא אומר זמר (ע"ב) בכל יום זמר בכל יום אמר רב יצחק בר אבדימי מאי קראה שנאמר (משלי טז כו) נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום הזה ותורתו עומלת לו במקום אחר. א"ר אלעזר אדם לעמל נברא שנאמר (איוב ה ז) כי אדם לעמל יולד ואיני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיו הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר

רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו טוביה לדזכי והוו דרופתקי דאורייתא. (משלי ו לב) ונואף אשה חסר לב ארי"ל זה הלומד תורה לפרקים שנאמר (שם כב יח) כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדו על שפתיך:

ת"ר (במדבר טו ל) והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא (בראשית לו כב) ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש לאליפז (שם ל יד) וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה יצתה בת קול ואמרה ליה (תהלים נ כ) תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך וגו' ועליו מפורש בקבלה (ישעיה ה יח) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה מאי כעבות העגלה א"ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של בוכיא ולסוף דומה לעבות העגלה. דאתאן עלה מיהא אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הואי דכתיב (בראשית לו כט) אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף מלכותא בלא תאנא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מ"ט דלא איבעי להו לרחקה.

וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטים ידיהם בגזל. וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רב יברוחי. לוי אמר סיגלי. ר' יונתן אמר סביסקי. א"ר אלכסנדראי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר (ישעיה כז ה) או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנאמר (שם נא טז) ואשים דברי בפיך וגו' (שם) לנטוע שמים וליסוד ארץ ר' יוחנן אמר אף מגין על כל העולם כלו שנאמר (שם) ובצל ידי כסיתיך ולוי אמר אף מקרב את הגאולה שנאמר (שם) ולאמר לציון עמי אתה אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו שנאמר (בראשית יב ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן. ר"א אומר כאילו עשאו לדברי תורה שנאמר (דברים כט ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם. רבא אומר כאילו עשאו לעצמו שנאמר ועשיתם אותם אל תקרי אותם אלא אתם. א"ר אבהו כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר (שמות יז ה) ומטך אשר הכית בו את היאור וכי משה הכה את היאור והלא אהרן הכהו אלא לומר לך כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו:

פסקא. אפיקורוס רב ורבי חנינא אמרי תרוייהו זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם בשלמא למאן דאמר המבזה חברו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא למאן דאמר מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורום הוי מגלה פנים בתורה כגון מאי כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא מגלה פנים בתורה רב ורבי חנינא אמרי זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי זה המבזה את חברו בפני תלמיד חכם בשלמא למאן דאמר המבזה ת"ח עצמו מגלה פנים בתורה הוי מבזה חברו בפני ת"ח אפיקורוס הוי אלא למ"ד המבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס כגון מאי א"ר יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לך רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו א"ל אביי האי מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי א"ר נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה שנאמר (בראשית יח כו) ונשאתי לכל המקום בעבורם אלא כגון דיתיב קמי רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי ואמר הכי אמרינן התם ולא אמר הכי אמר מר. רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהנו לן רבנן מעולם (דף ק) לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה רבא כי הוו מייתי טרפה דבי בנימין קמיה כי הוה חזי ביה טעמא להתירא אמר להו תחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוי חזי ליה טעמא לאיסורא אמר להו תחזו דקא אסרנא לכו יונה:

רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא. לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה כי מטו מגלת אסתר אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת אמר להו כי האי גונא נמי מיחזי כי אפקירותא רב נחמן אמר זה הקורא רבו בשמו דא"ר יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר (מ"ב ח ה) ויאמר גיחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע. יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים שנאמר (יחזקאל מז יב) ועל הנחל הזה יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים וחיה פריו למאכל ועלהו לתרופה א"ל ההוא סבא יישר וכן א"ר יוחנן א"ל ר' ירמיה לרי זירא כי האי גוונא מיחזי אפקירותא א"ל האי סיוע קא מסייע לך אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי הא דיתיב ר' יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים אמות וחוקק בהם י' ברום עשרים ומעמידם בשערי שנאמר (ישעיה נד יב) ושמתי כדבר שמשותיך ושעריך

לאבני אקדח וגו' לגלג עליו אותו תלמיד השתא כביעתא דצלצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות אמר לחו הני למאי אמרי ליה עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים כי הדר אשכחיה לרי יוחנן דיתיב וקא דריש א"ל רבי דרוש ולך נאה לדרוש כשם שאמרת כך ראיתי אמר לו ריקא אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה יהב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות. מאי (יחזקאל מז יב) ועלהו לתרופה רב יצחק בר אבדימי ורב חסדא חד אמר להתיר פה של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה. איתמר נמי חזקיה אמר להתיר פה אלמים בר קפרא אמר להתיר פה עקרות ר' יוחנן אמר לתרופה ממש מאי לתרופה רבי שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה:

דרש ר' יהודה בר סימון כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא שנאמר (ש"ה ה טו) מראהו כלבנון בחור כארזים. א"ר תנחום ברבי חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעוה"ז הקב"ה משביעו לעולם הבא שנאמר (תהלים לו ט) ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם. כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו שנאמר (שם סח כ) ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה א"ל אביי וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר (יעשיהו מ יב) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן א"ל מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות שנא' (משלי ח כא) להנחיל אוהבי יש וגו' בגימטריא תלת מאה ועשרה הוי:

תניא ר' מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב (ישעיה כז ח) בסאסאה בשלחה תריבנה אמר ליה ר' יהודה וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא עומסו לעני בעוה"ז הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא והא כתיב (שם מ יב) שמים גזרת תכן ואתה אומר כן אי זה הוא מדה מרובה מדה טובה מרובה או מדת פורענות (שם ע"ב) הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה כתיב (תהלים עח כג) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו ובמדת פורענות הוא אומר (בראשית ז יא) וארובות השמים נפתחו במדת פורענות כתיב (ישעיה סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה אלא כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותן כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן:

פיסקא. ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים. תנא בספרי מינין רב יוסף אמר אף בספר בן סירא אסור למקרי א"ל אביי מאי טעמא אילימא משום דכתיב ביה לא תנטוש

גילדנא מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא אלא צלי יתיה בנורא ואיכול ביה תרתין גריצין אי מפשטיה באורייתא נמי כתיב (דברים כ יט) לא תשחית את עצה. אי מדרשא אורחא דארעא קא משמע לן דלא לבעול שלא כדרכה. ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונת שוא מפחדה לא יישן בלילה בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא תזנח בגרה שמא לא תנשא נישת שמא לא יהיו לה בנים הזקינה שמא תעשה כשפים הא רבנן נמי אמרוה אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אלא משום דכתיב לא תיעל דוי בלבך דגברא גוברין קטיל דוי הא שלמה נמי אמרה (משלי יב כה) דאגה בלב איש ישיחנה ר' אמי ור' אסי חד אמר יסיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי נמי אמרה דתניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר (שם יח כד) איש רעים להתרועע אלא משום דכתיב זלדקן קורטמן עבדקן סכסן. דנפח בכסי לא צחי. אמר במאי איכול לחמא לחמא פבימיניה. מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה כולי עלמא לא יכלי ליה. אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תנתן. אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה מתוך ביתו ויתרפא מצרעתו. אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים. העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה. אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתאר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה. רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרבה. מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך. רבים יחיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר איננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו. כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים:

(דף קא) תנו רבנן הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבתי משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי משנה הם יעסקו במשנה ובהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הם יעסקו בהלכות הפסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות החג בחג. העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר' שמעון בן חנניה כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר (משלי טו כג) ודבר בעתו מה טוב:

פיסקא. והלוחש על המכה. א"ר יוחנן וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה אתמר אמר רב אפילו בנגע צרעת ר' חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה:
אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכים ור' עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה שוחק אמר להם וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק שכל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדבישׁ אמרתי שמא ח"ו קבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח א"ל עקיבא כלום הסרתי מן התורה כולה א"ל למדתנו רבינו (קהלת ז כ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא:
תנו רבנן כשחלה ר' אליעזר נכנסו ד' זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ור' עקיבא נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטפה של גשמים שטפה של גשמים בעוה"ז ורבי בעוה"ז ולעוה"ב. נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעוה"ז ורבי בעוה"ז ולעולם הבא. נענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעוה"ז ורבי בעוה"ז ולעוה"ב. נענה ר' עקיבא ואמר חביבין יסורין אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין א"ל עקיבא זו מנין לך אמר מקרא אני דורש (מ"ב כא א) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים ושנה מלך בירושלים וגו' ויעש הרע בעיני ה' (ע"ב) וכתיב (משלי כה א) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיהו מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שמרה בו ומכל עמל שעמל בו לא העלוהו למוטב אלא יסורין שנאמר (דהי"ב לג י) וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה וכתיב (שם לג יב) ובהיצר לו חילה את פני ה' וגו' ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו הא למדת שחביבין יסורין:
ת"ר שלשה באו בעלילה ואלו הן קין עשו ומנשה קין דכתיב (בראשית ד יג) גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבש"ע כלום גדול עוני מששים רבוא שעתידין לחטוא לפניך ואתה סולח להם. עשו דכתיב (שם כז לח) הברכה אחת היא לך אבי. מנשה בתחלה קרא לאלוהות הרבה ולבסוף קרא לאלהי אבותיו:
תנו רבנן ירבעם שריבע עם. ד"א ירבעם שעשה מריבה בעם ד"א ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים. בן נבט בן שניבט ולא ראה. מיכה שנתמכמך בבנין ומה

שמו שבע בן בכרי שמו. ת"ר שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן נבט ואחיתופל ואצטגניני פרעה. נבט שראה אש שיוצא מאמתו הוא סבר איהו מלך ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה. אחיתופל ראה צרעת שפרחה לו על אמתו הוא סבר איהו מליך ולא היא בת שבע בתו היא דנפק מינה שלמה. אצטגניני פרעה דאמר ר' חמא בר חנינא מאי דכתיב (במדבר כ יג) המה מי מריבה המה שראו אצטגניני פרעה וטעו ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה אמרו (שמות א כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והם לא ידעו שעל עסקי מי מריבה הוא לוקה. ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב (מ"א יג לד) ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם להכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה להכחיד בעולם הזה ולהשמיד לעולם הבא. אמר ר' יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנאמר (שם יא כז) וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנא את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו א"ל דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ומאי זה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפליו בפניו:

אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנאמר (מ"א יב כו) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה. אמר גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם. דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה מיד (שם) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד בדן מאי ויועץ אמר ר' יהודה אמר רב שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא אמרו ליה הן אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הן כל דאמינא לכו עבדיתו א"ל הן אפילו למפלח לע"ז אמר ליה צדיק ח"ו א"ל רשע לצדיק סלקא דעתך דגברא רבא כירבעם פלח לע"ז אלא למינסינהו הוא דקא בעי אי מקבליתו למימריה או לא (דף קב) ואף אחיה השילוני טעה וחתם דהא יהוא צדיקא רבה הוה שנאמר (מ"ב י ל) ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני וגו' וכתיב (שם) ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל וגו' מאי גרמא ליה אמר אבי ברית כרותה לשפתים שנאמר (שם) אחאב עבד הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה רבא אמר חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה דכתיב (הושע ה ב) ושחטה שטים העמיקו

ואני מוסר לכלם א"ר יוחנן אמר הקב"ה הם העמיקו משלי אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם אמת כל העולה לתל ידקר בחרב:

(מ"א יא כט) ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלים וגו' תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורעניות. (בראשית לח א) ויהי בעת ההיא וירד יהודה תנא משמיה דרבי יוסי עת היא מזומנת לרעה (ירמיה נא יח) בעת פקודתם יאבדו תנא משום רבי יוסי עת - מזומנת לפורענות. (ישעיה מט ח) בעת רצון עניתיך תנא משום ר' יוסי עת היא מזומנת לטובה. (שמות לב לד) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום ר' יוסי עת היא מזומנת לפורענות. (מ"א יב א) וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו תנא משום ר' יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד (שם יא כט) וירבעם יצא מירושלים וגו' אר"ח ב"פ שיצא מפתקה של ירושלים. (שם) וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה אר"נ בשלמה חדשה מה שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בו שום דופי ד"א שלמה חדשה שחדשו דברים שלא שמעה אוזן מעולם. מאי ושניהם לבדם בשדה אר"י שכל ת"ח דומין לפניהם כעשבי השדה וא"ד שכל טעמי התורה מגולין להם כשדה. (מיכה א יד) לכן תתנו שלוחים על מורשת גת בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל אר"ח בר פפא יצתה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת תתנו שלוחים לבניו בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל:

(מ"ב יז כא) וידח ירבעם בן נבט את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולת א"ר חנן כשתי מקלות המתיזות זו את זו. אמר רב חיננא בר פפא כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכת כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב"ה שנאמר (דברים לב ו) הלוא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנ"י שנאמר (משלי א ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית ישראל לאביהם שבשמים:

א"ר אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך משנים וגי עגלים. א"ר יצחק אין לך כל פורענות ופרענות שבאה לעולם שאין בה אחד מכ"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר (שמות לב לד) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. א"ר חנינא לאחר כ"ד דורות נגבה פסוק זה שנאמר (יחזקאל ט א) ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחתו בידו (מ"א יג לג) אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו

הרעה וגו' מאי אחר אמר רבא אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו א"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן א"ל ומי בראש א"ל בן ישי בראש אמר אי הכי לא בעינא: רבי אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים חלש קביל עליה דלא דריש כיון (ע"ב) דאיתפח הדר קא דריש אמרו ליה לא קבילת עליך דלא דרשת בהו אמר אינהו מי אהדרו בהו דאנא אהדר בי רב אשי אוקים אג' מלכים אמר למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה אמר חברך וחברי דאבוך קרית לן מהיכא בעית למישרא המוציא א"ל לא ידענא א"ל מהיכא דבעי' למישרא המוציא לא גמירת וחברך קרית לן אמר ליה אגמרן לי ולמחר דרשינן ליה משמך בפירקא א"ל מהיכא דקרים בישולא א"ל מאחר דחכימת כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לע"ז אמר ליה אי הות התם הוית נקיט בשיפולי גלימא ורהטת אבתראה. למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא אחאב אח לשמים ואב לע"ז אח לשמים דכתיב (משלי יז יז) אח לצרה יולד אב לע"ז דכתיב (תהלים קג יג) כרחם אב על בנים. (מ"א טז לא) ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם בן נבט א"ר יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם ומפני מה תלה הכתוב בירבעם מפני שהוא היה תחלה לקלקלה (הושע יב יב) גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי א"ר יוחנן אין לך כל תלם ותלם באי"י שלא העמיד אחאב עליו ע"ז והשתחוה לה:

ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב (מ"א כא כא) והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל עצור בעוה"ז ועזוב לעוה"ב. א"ר יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד באי"י שנאמר (שם טז כד) ויקן את ההר שומרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את ההר ויקרא את שם העיר אשר בנה על שום שמר אדני ההר שומרון. א"ר יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות שנאמר (שם כ ב) וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם וגו' כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו וגו' ויאמר למלאכי בן הדר אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות. מאי מחמד עיניך לאו ספר תורה ודילמא ע"ז לא ס"ד דכתיב (שם) ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם אל תשמע ולוא תאבה ודילמא סבי דבהתא הוו מי לא כתיב (ש"ב יז ד) ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל ואמר רב יוסף סבי דבהתא התם לא כתיב וכל העם הכא כתיב וכל העם דאי אפשר דלא הוו בהון צדיקי דכתיב (מ"א יט יח) והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו:

אמר רב נחמן אחאב שקול היה שנאמר (מ"א כב ב) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה מתקיף לה רב יוסף מאן דכתיב ביה (שם כא כה) רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אותו איזבל אשתו ותנינא בכל יום ויום איזבל היתה שוקלת שקלי זהב לע"ז ואת אמרת אחאב שקול היה אלא אחאב ותרן בממונו היה ומתוך שהיה מהנה ת"ח מנכסיו כפרו לו מחצה. (שם כב כא) ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן. מאי רוח אמר ר' יוחנן תהו של נבות היזרעאלי. מאי צא אמר רבינא א"ל הקב"ה צא ממחיצתי שכן כתוב (תהלים קא ז) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני א"ר פפא היינו דאמרי אינשי דפרע קיניה מחריב ביתיה. (מ"א טז לג) ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו א"ר יוחנן שכתב על דלתות שומרון אחאב כפר בה' באלהי ישראל לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל:

מנשה שנשה יה דבר אחר מנשה שהנשיא את ישראל לאביהם שבשמים ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב (מ"ב לג א) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים וגו' ויעש אשרה כאשר עשה אחאב מלך ישראל מה אחאב אין לו חלק לעוה"ב אף מנשה אין לו חלק לעוה"ב. פיסקא. רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר (דהי"ב לג יג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו אמרו לו למלכותו השיבו ולא לעולם הבא השיבו. א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו שנאמר (ירמיה טו ד) ונתתם לזעוה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מר סבר בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא עבוד ומר סבר (דף קג) בגלל מנשה דלא עבד תשובה א"ר יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהם של בעלי תשובה דתני תנא קמיה דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה ל"ג שנים דכתיב בן שתים עשרה שנה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים וכתיב (מ"ב כא א) ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וגו' כמה מלך אחאב עשרים ותרתין שנין מנשה כמה מלך נ"ה דל מינייהו כ"ב פשו להו ל"ג. א"ר יוחנן משום רשב"י מ"ד ויתפלל אליו ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה והטמינו מפני מדת הדין:

ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מאי דכתיב (ירמיה כו א) בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו וכתיב (שם כח א) בראשית ממלכת צדקיהו וכי עד האידנא לא הוו מלכי אלא ביקש הקב"ה להחזיר את כל העולם כלו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים כיון

שנסתכל בדורו נתקררה דעתו וביקש הקב"ה להפוך לעולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו. בצדקיה נמי כתיב (מ"ב כד ט) ויעש הרע בעיני ה' שהיה בידו למחות ולא מיחה:

ואמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (משלי כט ט) איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת אמר הקב"ה כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק זיבח וקיטר לאלהיהם שנאמר (דהי"ב כח כג) ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והם היו לו להכשילו ולכל ישראל. שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי אדום בידו הביא אלהיהם והשתחוה להם שנאמר (שם כה יד) ויהי אחרי בוא אמציה מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בכי ליה למר ולא ידע אחוכי ליה למר ולא ידע וי ליה למר דלא ידע בין טב לביש. (ירמיה לט ג) ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך מאי שער התוך א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מקום שמחתכין בו הלכות א"ר פפא היינו דאמרי אינשי באתרא דמרא ביתא תלה ליה זייניה תמן קולבא רעיא קולתיה תלה:

א"ר חסדא א"ר ירמיה בר אבא מ"ד (משלי כד ל) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. על שדה איש עצל עברתי זה אחז. ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה. והנה עלה כלו קמשונים זה אמון. כסו פניו חרולים זה יהויקים. וגדר אבניו נהרסה זה צדקיה שנחרב בית המקדש בימיו. ואמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה כת לצים כת שקרנים כת חנפים כת מספרי לשון הרע כת לצים דכתיב (הושע ז ה) משך ידו את לוצצים. כת שקרנים דכתיב (תהלים קא ז) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. כת חנפים דכתיב (איוב יג טז) כי לא לפניו חנף יבא כת מספרי לשון הרע דכתיב (תהלים ה ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע:

ת"ר מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו אחאב שמונים וחמשה ירבעם מאה ושלשה. תניא היה רבי מאיר אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב שנאמר (ש"ב יח טו) ויכו את אבשלום וימיתוהו ויכוהו בעוה"ז וימיתוהו לעוה"ב. תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן (מ"ב כא טז) ויעש הרע בעיני ח' לא היין ולא נדונין. (שם) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה' הכא תרגימו כשהרג ישעיה. במערבא אמרי שעשה צלם

משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום היה הורג את כולם. כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה שקולה נשמה של צדיק אחד ככל העולם כולו כמ"ד ישעיה הרג:

תניא רבי נתן אומר מגרב לשילה שלשה מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה בקשו מלאכי השרת לדחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים. ועל דבר זה נענשו אנשי פילגש בגבעה אמר להן הקב"ה בכבודי לא מחיתם על כבודו של בשר ודם מחיתם:

א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר. (דברים כג ה) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ור' יוחנן דידיה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכינה על נביאי הבעל ושגגתו עולה זדון. מרחקת את הקרובים (דף קד) מעמון ומואב ומקרבת את הרחוקים מיתרו דאמר רבי יוחנן בשכר (שמות ב כ) קראן לו ויאכל לחם זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר (דה"א ב נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב התם (שופטים א טז) ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים וגו'. ומעלמת עינים מן הרשעים ממיכה. ומשרה שכינתו על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא דכתיב (מ"א יג כ) ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר הושיבו. ושגגתו עולה זדון אמר ר' יהודה אמר רב אלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו:

ומפני מה לא מנו את אחז א"ר ירמיה בר אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים בין יותם ליחזקיהו רב יוסף אמר מפני שהיה לו בושת פנים מישעיהו שנאמר (ישעיה ז ג) ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס מאי כובס איכא דאמרי דכבשינה לאפיה וחלף איכא דאמרי אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף. מפני מה לא מנו את אמון מפני כבודו של יאשיהו. מנשה נמי לא נמנייה מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא כדתניא (דברים לב לט) ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו השתא דאתית להכי אחז נמי לא אימני משום כבודו של חזקיהו. ומפני מה לא מנו את יהויקים משום דר' חייא בר אבויה דאמר ר' חייא בר אבויה כתוב על גלגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת. זקנו דרבי פרידא אשכח ההיא גלגלתא דהות שדיא בשערי ירושלים והוה כתוב עילויה זאת ועוד אחרת קברה והדר נבוג אמר דלמא האי גלגילתו של יהויקים היא דכתיב ביה (ירמיה כב יט) קבורה חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים

אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזוייה שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפתא אתיא דביתהו חזיתא נפקא אמרה להו לשיבבתה אמרי לה האי דאתתיה קמייתא היא דלא קא מנשי לה שגרתא לתנורא וקלתה. כי אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד אחרת:

תניא א"ר שמעון בן אלעזר בשביל (מ"ב כ ג) הטוב בעיניך עשיתי מה אות בשביל מה אות נכרים אכלו על שלחנו בשביל נכרים שאכלו על שלחנו ומשמש עליהם גרם גלות לבניו מסייע ליה לחזקיה דאמר חזקיה כל המזמין עכו"ם לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבניו שנאמר (ישעיה לט ב) ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל. (שם) וישמח עליהם חזקיהו ויראם את בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים וגו' אמר רב מאי בית נכתה אשתו חשקתה עליהם ושמואל אמר בית גנזיו הראה להם ורבי יוחנן אמר זין אוכל זין הראה להם:

תנו רבנן מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם (ע"ב) ואמר אחד מהם לחברו גמל שמהלך לפנינו סומא באחד מעיניו וטעונה שני נודות אחד של יין ואחד של שמן ושני בני אדם המנהיגים אותו אחד נכרי ואחד ישראל אמר להם שבאי עם קשה עורף מאין אתם יודעים אמרו לו גמל מעשבים שלפניה מצד שרואה אוכלת ומצד שאינה רואה אינה אוכלת וטעונה שני נודות אחד של יין ואחד של שמן של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף ושני בני אדם המנהיגים אותו אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהם ומצא כדבריהם בא ונשקם על ראשם והביאם לביתו ועשה להם סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם ופטרן והלכו לבתיהם לשלום:

(איכה א ב) בכה תבכה בלילה שתי בכיות הללו למה אמר רבה א"ר יוחנן אחד על בית ראשון ואחד על בית שני בלילה על עסקי לילה שנאמר (במדבר יד א) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא אמר רבה א"ר יוחנן אותו הלילה ליל תשעה באב היה אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו. מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו. (איכה א ב) ודמעתה על לחיה אמר רבה אמר רבי יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה שנאמר (יואל א ח) אלי כבתולה חגורת שק על בעל

נעוריה. היו צריה לראש אמר רבה א"ר יוחנן כל המיצר לישראל נעשה ראש שנאמר (ישעיה ח כג) כי לא מועף לאשר מוצק לה וגו' א"ר יוחנן כל המציק להם לישראל אינו עיף:

(איכה א יב) לא אליכם כל עוברי דרך אמר רבה אמר רבי יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה. כל עוברי דרך אמר רב עמרם אמר רב עשאוני כעוברי על דת דאילו בסדום כתיב (בראשית יט כד) וה' המטיר על סדום ואילו בירושלים כתיב (איכה א יג) ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה וגו' וכתיב (שם ד ו) ויגדל עון עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר אמר רבה א"ר יוחנן מדה יתרה היתה בירושלים שלא היתה כסדום דאילו בסדום כתיב (יחזקאל טז מט) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב (איכה ד י) ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן (שם א טו) סלה כל אבירי ה' בקרבי כאדם שאומר לחבירו נפסלה מטבע זו:

(איכה ב טז) פצו עליך פיהם אמר רבה א"ר יוחנן מפני מה הקדים פ"א לעי"ן בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מח שלא ראו בעיניהם. (תהלים יד ד) אכלו לחם ה' לא קראו אמר רבה אמר רבי יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם טעם לחם. ה' לא קראו רב אמר אלו הדיינין ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקות:

אמר רב יהודה אמר רב בקשו למנות עוד אחד באתה דמות דיוקנו של אביו ונשתטחה לפניהם ולא השגיחו עליה באתה אש מן השמים ולהבה אש בספסליהם ולא השגיחו עליה יצתה בת קול ואמרה להם (משלי כב כט) חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים מי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים ולא השגיחו עליה יצתה בת קול ואמרה (איוב לד לג) המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו'. דורשי רשומות היו אומרים כולם באים לעולם הבא שנאמר (תהלים ס ט) לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי לי גלעד זה אחאב שנפל ברמות גלעד מנשה כמשמעו. אפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים יהודה מחוקקי זה אחיתופל (דף קה) דקאתי מיהודה. מואב סיר רחצי זה גיחזי שלקה על עסקי רחיצה. על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי. עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אם יבא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בנך גת מה אתה עושה לו אמר להם עלי לעשותם רעים זה לזה:

(ירמיה ח ה) מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת וגו' אמר רב תשובה נצחת השיבתו כנסת ישראל לנביא אמר להם נביא לישראל חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם אמרו להם ונביאכם שלא חטאו היכן הם שנאמר (זכריה א ה) אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו אמר להם אבותיכם חזרו והודו שנאמר (שם) אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלוא השיגו אבותיכם וישובו ויאמרו כאשר זמם ה' צבאות לעשות לנו כדרכינו וכמעלליונו כן עשה אתנו שמואל אמר באו ״ בני אדם וישבו לפניו אמר להם חזרו בתשובה אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום אמר לו הקב״ה לנביא לך אמור להם (ישעיה נ א) אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי וגו' והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב (ירמיה מז י) דוד עבדי נבוכדנאצר עבדי גלוי וידוע למי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך לפיכך הקדים הקב״ה וקראו עבדו עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי. (יחזקאל כ לב) והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים במשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם אמר רב נחמן כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן וליפרוקינן (ישעיה כח כו) ויסרו למשפט אלהיו יורנו אמר רבב״ח אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה אמרו לו אין אנו יכולין יצה״ר שולט בנו אמר להם יסרו יצרכם אמרו לו אלהיו יורנו:

אמר ר' יוחנן בלעם חגר ברגלו אחת היה וסומא באחת מעיניו היה שנ' (במדבר כד ג) שתום העין:

(במדבר כב כא) ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו תנא משום ר' שמעון בן אלעזר אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב (בראשת כא יד) וישכם אברהם בבקר שנאת מבטלת שורה של גדולה מבלעם דכתיב ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו:

אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ״ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצתה ממנו רות וא״ר יוסי בר הונא רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה:

א״ל רבא לרבה בר מרי כתיב (מ״א א מז) ייטיב אלהים את שם שלמה משמך ויגדל את כסאו מכסאך אורח ארעא למימר ליה למלכא הכי א״ל מעין קאמר ליה דאי לא תימא הכי (שופטים ה כד) תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך נשים באהל מאן נינהו שרה רבקה רחל ולאה אורח ארעא למימר הכי אלא מעין קאמר הכי נמי מעין קאמר ופליגא דר' יוסי בר חוני דאמר ר' יוסי בר חוני בכל אדם מתקנא חוץ

מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו אי בעית אימא (מ"ב ב ט) ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ואי בעית אימא (במדבר כז כג) ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו:

(במדבר כג ה) וישם ה' דבר בפי בלעם ר' אלעזר אומר מלאך ר' יונתן אומר חכה א"ר יוחנן מברכתו של אותו רשע אתה למד מה חיה בלבו בקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות (שם כד ה) מה טבו אהליך יעקב. לא תשרה שכינה עליהם משכנותיך ישראל. לא תהא מלכותן נמשכת כנחלים נטיו. לא יהיו להם זיתים וכרמים כגנות עלי נהר. לא יהא ריחן נודף כאהלים נטע ה'. לא יהיו להם מרבים בעלי קומה כארזים עלי מים. לא יהיה להם מלך בן מלך יזל מים מדליו. לא תהא מלכותן שולטת באומות וזרעו במים רבים. לא תהא עזה מלכותן וירם מאגג מלכו. לא תהא איומה מלכותן ותנשא מלכותו א"ר אבא בר כהנא כולן חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנאמר (דברים כג ו) ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך קללה ולא קללות:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד (משלי כז ו) נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקלל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה השילוני קלל את ישראל בקנה שנאמר (מ"א יד טו) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' מה קנה זו עומד במקום מים וגזעו (דף קו) מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדממו הרוחות עומד הקנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכם בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים:

(במדבר כד) וירא את הקני וישא משלו א"ל בלעם ליתרו קיני לא היית עמנו באותה עצה מי הושיבך אצל איתני עולם והיינו דאמר ר' חייא בר אבא א"ר שמלאי שלשה היו באותה עצה אלו הן בלעם איוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין ויתרו שברח זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר (דה"י א ב) וממשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב (שופטים א טז) ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים. (במדבר כד כג) וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל א"ר יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה:

א"ר יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער שנאמר (במדבר כה א) וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות (בראשית לז א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה (שם מז כז) וישב ישראל בארץ מצרים ויקרבו ימי ישראל למות (מ"א ה ה) וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו וגו' (שם יא יד) ויקם ה' שטן לשלמה וגו': (במדבר לא ח) ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם אמר רבי יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזל למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזיזו מיניה. (יהושע יג כב) ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא אמר רבי יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושליטי הות אייזן לגברי נגרי:

ואמ"ר יצחק מאי דכתיב (ישעיה לג יח) איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר כל אותיות שבתורה איה שוקל ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיה סופר ג' מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר. א"ר אמי ארבע מאות בעיי הוו בעי דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ולא אפשיט להו חד אמר רבא רבותא למבעי בעיי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין ואנן קא מתנינן בעוקצין טובא וכי הוה מטי ר"י האשה שכובשת ידה בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא ורב יהודה שליף מסאני ואתא מטרא ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן אלא הקב"ה לבא בעי דכתיב (ש"א טז ז) והי' יראה ללבב:

אמר רבי אמי לא מת דואג עד ששבת תלמודו שנאמר (משלי ה כג) הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה. אמר רבי יוחנן שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג אחד ששכח תלמודו ואחד ששרף נשמתו ואחד שפזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד. וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם תניא נמי הכי (תהלים נה יד) אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם כל שנותיו של דואג לא היו אלא ל"ד ושל אחיתופל אינם אלא ל"ג:

וא"ר יוחנן בתחלה קראו דוד לאחיתופל רבו ולבסוף קראו חברו ולבסוף קראו תלמידו בתחלה קראו רבו (תהלים נה יד) ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי ולבסוף קראו חברו (שם) אשר יחדו נמתיק סוד וגו' ולבסוף קראו תלמידו (שם מא י) גם איש שלומי אשר בטחתי בו אופל לחמי וגומר:

דרש רבא מאי דכתיב (תהלים יא א) למנצח לדוד בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון שלא יאמרו הרשעים הר שבכם צפור נדדתו. דרש רבא מ"ד (שם נא ו) לך לבדך חטאתי וגומר אמר דוד לפני הקב"ה גלוי וידוע קמך דאי בעאי למכפייה ליצרי הוה כייפינא אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה. דרש רבא מ"ד (שם לח יח) כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד ראויה היתה בת שבע לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאת אליו במכאוב וכן תנא דבי ר' ישמעאל ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם אלא שאכלה פגה דרש רבא מ"ד (שם לה טו) ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת ולא עוד אלא בשעה שהם עוסקים באהלות ונגעים פוסקים ממשנתן ואומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה אמרתי להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב אבל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא:

דרש רבי דוסתאי דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע (תהלים יט יג) שגיאות מי יבין א"ל שבקי לך מנסתרות נקני שביקי לך גם מזדים חשוך עבדך שביקי לך אל ימשלו בי אז איתם דלא לשתעו בי רבנן שבקי לך ונקיתי מפשע רב שלא יכתוב סורחני אמר לו אי אפשר ומה יו"ד שנטלתי משרי עמד וצוה כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו שנאמר (במדבר יג טז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כלה על אחת כמה וכמה. ונקיתי מפשע רב אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון כולו אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו (משלי ו כז) היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על גחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה א"ל כל הכי נטרד ההוא גברא א"ל קביל עליך יסורין קביל עליה אמר רב יהודה אמר רב ששה חדשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין נצטרע דכתיב (תהלים נא ט) תחטאני באזוב ואטהר וגו' נסתלקה הימט שכינה דכתיב (שם נא יד) השיבה לי ששון ישעך וגומר ופרשו ממנו סנהדרין דכתיב (שם קיט עט) ישובו לי יראיך וגו' חדשים מנ"ל דכתיב (מ"א ב יא) והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה (ע"ב) בחברון מלך שבע שנים ובירושלים מלך שלשים ושלש שנים וכתיב (ש"ב ה ה) בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים ובירושלים מלך ל"ג שנה והנך ו' חדשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה (תהלים פו יז) עשה עמי אות לטובה וגו' אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון מחול לך עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו א"ל בחייך איני מודיע אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך

בשעה שבנה שלמה את ביה"מ בקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר כ"ד רננות ולא נענה אמר (שם כד ז) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' ולא נענה כיון שאמר (דהי"ב ו מב) ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעת נהפכו פני שונאי דוד לשולי קדרה וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון:

(מ"ב ח ז) וילך אלישע דמשק להיכן אזל א"ר יוחנן שהלך להחזיר גיחזי בתשובה ולא חזר א"ל חזור בך א"ל כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה שנאמר (שם) ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה המקום אשר אנחנו יושבים שם לפני צר ממנו מכלל דעד הנה לא הוה דחיק:

ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת ולא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידים דכתיב (מ"ב ה כג) ויאמר נעמן הואל וקח ככרים ויפרץ בו וגו' ויאמר אליו אלישע מאין גיחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות. ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקיל א"ר יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים. נעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא דישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא א"ל זיל טבול בירדן א"ל אחוכי קא מחייכת בי אמרו ליה הנהו דהוו בהדיה מאי נפקא לך מינה זיל נסי אזל וטבל בירדנא ואיתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקט לא צבי לקבולי מיניה גיחזי איפטר מקמיה אלישע אזל שקל מאי דשקיל ואפקיד כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהות פרחה עילויה רישיה א"ל רשע הגיע עת ליטול שכר שמונה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג (שם ז ג) וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער א"ר יוחנן גיחזי ושלשת בניו. תניא אמר רשב"א יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת:

תנו רבנן שלשה חלאים חלה אלישע אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגיחזי בשתי ידים ואחד שמת בו שנאמר (מ"ב יג יד) ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו:

עד אברהם לא היתה זקנה כל דחזי לאברהם אמר האי יצחק כל דחזי ליצחק אמר האי אברהם בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה שנאמר (בראשית כד א) ואברהם זקן בא בימים. עד יעקב לא הוה חולשא בעא רחמי והוה חולשא שנאמר (שם מח א) ויאמר

ליוסף הנה אביך חולה עד אלישע לא הוה איניש חליש דמתפח ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח שנאמר (מ"ב יג יד) ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו:
משנה. דור המבול אין להם חלק לעוה"ב ואין עומדין בדין שנאמר (בראשית ו ג) לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח. דור הפלגה אין להם חלק לעוה"ב שנאמר (שם יא ח) ויפץ ה' אותם משם וכתיב (שם) ומשם הפיצם ה'. אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב שנאמר (שם יג יג) ואנשי סדום רעים וחטאים רעים בעוה"ז וחטאים לעוה"ב אבל עומדין בדין ר' נחמיה אומר אלו ואלו אין עומדין בדין שנאמר (תהלים א ה) על כן לא יקומו (דף קח) רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום אמרו לו בעדת צדיקים אינם עומדין אבל עומדין בעדת רשעים:
מרגלים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר (במדבר יד לז) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה וימותו לעולם הזה. במגפה לעולם הבא. דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא כו' שנאמר (שם) במדבר הזה ימתו וגו' דברי ר"ע ר' אליעזר אומר עליהם הוא אומר (תהלים נ ה) אספו לי חסידי וגו'. עדת קרח אין עתידין לעלות שנאמר (במדבר טז לג) ותכס עליהם הארץ בעוה"ז ויאבדו מתוך הקהל לעוה"ב דברי ר' עקיבא ר' אליעזר אומר עליהם אמר הכתוב (ש"א ב ו) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל:
גמרא. תנו רבנן דור המבול אין להם חלק לעולם הבא שנאמר (בראשית ז כג) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וגו' וימח את כל היקום בעולם הזה וימחו מן הארץ לעולם הבא דברי רבי עקיבא רבי יהודה בן בתירה אומר לא חיין ולא נידונין שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח דבר אחר לא ידון רוחי שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה ר' מנחם בר' יוסי אומר אפילו בשעה שהקדוש ברוך הוא מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמתן קשה להם בגיהנם שנאמר (ישעיה לג יא) תחת חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם:
תנו רבנן דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם (איוב כא ט) בתיהם שלום מפחד וגומר וכתיב (שם) שורו עבר ולא יגעיל וגו' וכתיב (שם כא יא) ישלחו כצאן עוילֵיהם וגו' ישאו בתף וכנור וגו' יבלו בטוב ימיהם וגו' וכתיב וברגע שאול יחתו וגו' והיא גרמה שאמרו לאל (שם כא יד) סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו מה שדי כי נעבדנו וגו' אמרו כלום אנו צריכים לו אלא לטפה של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקים מהם אמר הקב"ה בטובה שהשפעתי להם בה מכעיסים אותי ובה אני דן אותם שנאמר (בראשית ו יז) ואני הנני מביא את המבול מים רבי יוסי

אומר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין שדומה למים שנאמר (שם) ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו לפיכך דן אותם במים שדומה לגלגל העץ שנאמר (שם ז יא) נבקעו כל מעינות תהום רבה. אמר רבי יוחנן דור המבול ברבה קלקלו וברבה ניידונו ברבה קלקלו דכתיב (שם ו ה) וירא ה' כי רבה דעת האדם ברבה נידונו דכתיב נבקעו כל מעינות תהום רבה א"ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בליעה דגדר וחמי טבריה ועינא רבתי דבירם:

(בראשית ו יב) כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ א"ר יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה והכל על אדם ואדם על הכל א"ר אבא בר כהנא וכולם חזרו חוץ מתושלמי. (שם) ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר (שם) כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ וכתיב (יחזקאל ז יא) החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם א"ר אלעזר מלמד שזקף עצמו כמקל ועמד לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נח בהם. תנא דבי רבי ישמעאל אף על נח נחתם גזר דין אלא שמצא חן בעיני ה' שנאמר (בראשית ו ז) כי נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה' וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ כי אתא רב דימי אמר אמר הקב"ה יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ מאי משמע כתיב הכא וינחם וכתיב התם (שם נ כא) וינחם אותם וידבר על לבם וא"ד לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ כתיב הכא וינחם ה' וכתיב התם (שמות לב יד) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו:

(בראשית ו ט) אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים וריש לקיש אמר בדורותיו כ"ש בדורות אחרים. א"ר חנינא משל דר' יוחנן למה הדבר דומה לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף. א"ר אושעיא משל דריש לקיש למה הדבר דומה לצלוחית של פלייטין שהיתה מונחת במקום הטינופת במקומה ריחה נודף כל שכן במקום הבוסם. (שם ז כג) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה תנא משום ר' יהושע בן קרחה משל לאדם שעשה חופה לבנו והתקין כל מיני סעודה לימים מת בנו עמד ופזר את חופתו אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני עכשיו שמת בני חופה ל"ל אף הקב"ה אמר כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם עכשיו שאדם חטא בהמה וחיה ל"ל. (שם ז כב) מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים דרש ר' יוסי דמן קסרי מ"ד (איוב כד יח) קל הוא על פני מים תקולל חלקתם בארץ מלמד

שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואמר להם עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול ומקפה נבלתכם על המים בזיקים שנאי קל הוא על פני מים ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם שנאמר תקולל חלקתם בארץ אמרו לו ומי מעכב אמר להם פרידה אחת יש לי להוציא מכם (ע"ב) אם כן לא נפנה דרך כרמים:

(בראשית ז י) ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ מה טיבם של שבעת הימים אמר רב אלו ימי אבלות של מתושלח למדך שהספדן של צדיקים מעכבת את הפורענות לבא דבר אחר לשבעת ששינה הקב"ה עליהם סדרי בראשית שהיתה החמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח. דבר אחר שקבע להם הקב"ה זמן גדול ואח"כ זמן קטן. דבר אחר לשבעת הימים שהטעימם מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מהם. (שם) מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו אישות לבהמה מי אית לה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאותן שלא נעבדה בהם עבירה מנא ידע אמר רב חסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם עבירה וכל שאין התיבה קולטתו בידוע שנעבדה בהם עבירה רבי אבהו אומר מאותן הבאים מאליהן:

(בראשית ו יד) עשה לך תבת עצי גפר מאי גופר א"ר אדא אמרי דבי ר' שילא זו מבליג ואמרי לה גולמיש. (שם) צהר תעשה לתבה א"ר יוחנן א"ל הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים. ואל אמה תכלנה מלמעלה דבהכי הוא דקיימא. תחתים שנים ושלשים תעשה תנא תחתים לזבל אמצעים לבחמה עליונים לאדם. וישלח את העורב אמר ריש לקיש תשובה נצחת השיבו עורב לנח א"ל רבך שונאני ואתה שנאתני רבך שונאני מן הטהורים שבעה מן הטמאים שנים ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים אם פגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא עולם חסר בריה אחת. (שם ח ח) וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים אמר ר' ירמיה מכאן שדירתם של עופות טהורים עם הצדיקים. (שם) והנה עלה זית טרף בפיה א"ר אלעזר אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך ואל יהיו מתוקים כדבש ומסורים ביד בשר ודם מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא דכתיב (משלי ל ח) הטריפני לחם חקי:

(בראשית ח יט) למשפחותיהם יצאו מן התבה א"ר יוחנן למשפחותיהם ולא הם. אמר רב חנא בר ליואי אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אתון היכי הויתון א"ל צער גדול היה לנו בתיבה בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה. האי זיקתא לא הוה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא נפל תולעתא מיניה אכלה מכאן ואילך הוה גביל ליה

חיזרא כי מתלע אכלת אריה אשתא זינתיה דאמר רב לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אשתא. אורשינא אשכחיה אבא דגני בספנא דתיבותא א"ל לא בעית מזוני א"ל חזיתיך דהוה טרידת אמינא לא אצערך אמר ליה יהא רעוא דלא תמות שנאמר (איוב כט יח) ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים:

אמר רב חנא בר ליואי א"ל שם רבא לאליעזר כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבדיתו א"ל אייתיה הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה והוו שדינן עפרא והוו חרבי גילי והוו גירי שנאמר (תהלים קי א) לדוד מזמור נאם ה' לאדני שב לימיני עד אשית אויביך וגו' וכתיב (ישעיה מא ב) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו:

(דף קט) פיסקא. דור הפלגה אין להם חלק לעוה"ב מה עבוד אמרי דבי ר' שילא אמרו נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות כדי שיזובו מימיו מחכו עלה במערבה אם כן ליבנו אחד בטורא אלא אמר ר' ירמיה בר אלעזר נחלקו לשלשה כתות אחת אומרת נעלה ונשב שם ואחת אומרת נעלה ונעבוד ע"ז ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה זו שאומרת נעלה ונשב שם הפיצם ה'. וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופץ ורוחין ושדים ולילין. וזו שאומרת נעלה ונעבוד ע"ז (בראשית יא ט) כי שם בלל ה' שפת כל הארץ. תניא ר' נתן אומר כולם לשם ע"ז נתכוונו כתיב הכא (שם) נעשה לנו שם וכתיב התם (שמות כג יג) ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז. א"ר יוחנן מגדל שליש נשרף שליש נבלע שליש קיים אמר רב אויר מגדל משכח:

פיסקא. אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב. ת"ר אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב שנאמר (בראשית יג יג) ואנשי סדום רעים וחטאים להי' מאד רעים בעוה"ז וחטאים לעוה"ב. א"ר יהודה רעים בגופם וחטאים בממונם רעים בגופם דכתיב (שם לט ט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים. וחטאים בממונם דכתיב (דברים טו ט) והיה בך חטא. להי' זו ברכת השם. מאד שמתכונים וחוטאים. במתניתא תנא רעים בממונם וחטאים בגופם רעים בממונם דכתיב (שם טו ט) ורעה עינך באחיך האביון. וחטאים בגופם דכתיב (בראשית לט ט) וחטאתי לאלהים להי' זו ברכת השם מאד זו שפיכות דמים שנאמר (מ"ב כא טז) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד. ת"ר אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם (איוב כח ה) ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר וגו' נתיב לא ידעו עיט וגו' לא הדריכוהו בני שחץ וגו' אמרו וכי מאחר שארץ ממנה לחם וגו' למה לנו עוברי דרכים

שאין באים עלינו אלא לחסרנו מממוננו בואו ונשכח תורת רגל מארצנו שנאמר (שם כח ד) פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל וגו':

דרש רבא מאי דכתיב (תהלים סב ד) עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחויה מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלים את ממונו. דרש רבא מאי דכתיב (איוב כד טז) חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא ידעו אור מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחין אותו בבית גנזיהם ולערב באים ומריחים אותו ככלב שנאמר (תהלים נט ז) ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון (איוב כד י) ערום הלכו וגו' (שם) חמור יתומים וגו' (שם כא לב) והוא לקברות וגו' דרשה רבי יוסי בצפורי אחתרן ההוא לילא תלת מאה מחתרתי בציפורי אתו וקא מצערי ליה אמרו ליה יהבת להו אורחא לגנבי אמר להו מי הוה ידענא דאתו כי קא נח נפשיה דר' יוסי שפעו מרזבי דצפורי דמא. אמרי דאית ליה חד תורא מרעי חד יומא דלית ליה לירעי תרי יומא ההוא יתמי בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעי אזל שקלינהו וקטלינהו אמר להו (ע"ב) דאית ליה תורא נישקול חד משכא דלית ליה תורא נישקול תרי משכי אמרו ליה מאי האי אמר להו סוף דינא בתחלת דינא מה תחלת דינא דאית ליה חד תורא נרעי חד יומא דלית ליה נרעי תרי יומי ה"נ דלית ליה תורא לשקול תרי משכי. דעבר במברא ניתיב חד זוזא דלא עבר ניתיב תרי. דהוה ליה דרא דלבני אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי. דהוה שדא תומי או שמכי אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי:

ארבעה דייני הוו בסדום שקראי ושקרוראי וזייפי ומצלי דינא. דמחי ליה לאתתא דחבריה ומפלת לה אמרו ליה יהבה ניהליה דניעברה ניהלך. דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה אמרו ליה הבי ניהליה עד דקדחה. דפדע ליה לחבריה אמרו ליה הב ליה אגרא דשקל לך דמא. דעבר במברא יהיב ארבע זוזי דעבד במיא יהיב תמני זוזי. זמנא חדא אתא ההוא כובס איקלע להתם אמרו ליה הב ארבעה זוזי אמר להו אנא במיא עברי א"ל אם כן הב תמניא זוזי לא יהב פדעוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב אגרא ושקל לך דמא ותמני זוזי דעברת במיא. אליעזר עבד אברהם איתרמי להתם פדעוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא ושקל לך דמא שקל גללא פדעיה איהו לדיינא אמר מאי האי א"ל אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי וזוזי דידי כדקיימי קיימי. הכי אתנו ביניהו כל מאן דמזמין גברא לבי הלולא לשלח לגלימיה הוה ההיא הלולא איקלע אליעזר להתם ולא יהבו ליה נהמא כי בעי למיסעד אזל אליעזר עבד אברהם ויתיב לסיפא דכולהו אמרו

ליה מאן אזמינך להכא אמר להההוא דיתיב את אזמנתן להכא אמר דלמא שמעי בי דאנא אזמינתיה ומשלחי ליה מאניה דההוא גברא שקל גלימיה ורהט לברא וכן עבד לכלהו עד דנפקי כלהו ואכלה איהו לסעודתא. הויא להו אפורייתא דהוו מגני עלה אורחי כי הוה אריך גייצי ליה גוץ מתחי ליה אליעזר עבד אברהם איקלע להתם אמרו ליה קום גני אפוריא אמר להון נדרי נדרי מן יומא דמיתת אמא לא גנינא אפוריא. כי הוה מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא וכתיב שמיה עליה ורפתא לא הוו ממטו ליה כי הוה מית אתי כל חד וחד ושקל דידיה. הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא רפתא לעניא בחצבא אגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתו זיבורי ואכלוה והיינו דכתיב (בראשית יח כ) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וא"ר יהודה אמר רב על עסקי ריבה:

(דף קט ע"ב) תנו רבנן עדת קרח אין להם חלק לעוה"ב שנאמר (במדבר טז לג) ותכס עליהם הארץ בעוה"ז ויאבדו מתוך דקהל לעוה"ב דברי ר' עקיבא ר' יהודה בן בתירא אומר הרי הן כאבדה המתבקשת שנאמר (תהלים קיט קעו) תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי. ויקח קרח אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו. קרח שעשה קרחה בישראל. בן יצהר בן שחרתיח עליו את כל העולם כצהרים. בן קהת בן שקהו שיני מולידיו. בן לוי שנעשה לויה בגיהנם וליחשב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם אמר רב שמואל בר יצחק יעקב בקש רחמים על עצמו שנאמר (בראשית מט ו) בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח. דתן ואבירם דתן שעבר על דת אל אבירם שאיבר לבבו מעשות תשובה. ואון שישב באנינות פלת שנעשו לו פלאות. בן ראובן בן שראה והבין. אמר רב און אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא אמר לה מה אעביד הואי בעצה ואשתבעי לי בהדייהו אמרה ליה ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו דכתיב (במדבר טז ג) כי כל העדה כלם קדושים אמרה ליה תוב דאנא מצילנא לך אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי אותיבה על בבא (דף קי) וסתרתא למזיה כל דאתא חזייה הדר אדהכי והכי אבילעו להו. אתתיה דקרח אמרה ליה חזי מאי קעביד משה איהו הוה מלכא לאחות שויא כהנא רבא לבני אחוהי שוינהו סגני דכהנא אי אתיא תרומה אמר תהוי לכהן אי אתו מעשר דשקליתו אתון אמר הבו חד מעשרה לכהן ועוד דגייז ליה למזייכו ומיטלל לכו כי כופתא עינא יהב במזייכו אמר לה הא איהו נמי קא עביד אמרה ליה כיון דכולהו רבותא דידיה אמר איהו נמי (שופטים טז ל) תמות נפשי עם פלשתים ועוד דקאמר לכו עבדיתו תכלתא אי ס"ד תכלתא מצוה אפיק גלימיה דתכלתא כסינהו

לכולהו מתיבתך היינו דכתיב (משלי יד א) חכמות נשים בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת. ואולת בידיה תהרסנו זו אשתו של קרח:

(במדבר טז ב) ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים מיוחדים שבעדה. קריאי מועד שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. אנשי שם שהיה להם שם בכל העולם. (שם טז ד) וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן שחשדוהו באשת איש שנאמר (תהלים קו טז) ויקנאו למשה במחנה א"ר שמואל בר יצחק מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה שנאמר (שמות לג ז) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה. (במדבר טז כה) ויקם משה וילך אל דתן ואבירם אמר ר"ל מכאן שאין מחזיקים במחלוקת דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר (שם יז ה) ולא יהיה כקרח וכעדתו רב אשי אמר ראוי ליצטרע כתיב הכא (שם) ביד משה לו וכתיב התם (שמות ד ו) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקה א"ר יוסי כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש כתיב הכא (מ"א א ט) ויזבח אדוניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזוחלת וכתיב התם (דברים לב כד) עם חמת זוחלי עפר:

אמר רב חסדא כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר (במדבר כו ט) בהצותם על ה'. וא"ר חמא בר חנינא כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה שנאמר (שם כ יג) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'. אמר ר' חנינא בר פפא כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה שנאמר (שמות טז ח) לא עלינו תלונותיכם כי על ה'. א"ר אבהו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנאמר (במדבר כא ה) וידבר העם באלהים ובמשה. (קהלת ה יב) עושר שמור לבעליו לרעתו אמר ריש לקיש זה עשרו של קרח. (דברים יא ו) ואת כל היקום אשר ברגליהם א"ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. וא"ר לוי משוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות של בית גנזיו של קרח וכולהו אקלידי וקליפי דגילדא:

אמר ר' חמא בר חנינא ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נגלתה לקרח ואחת נגלתה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא. אמר ר' יוחנן קרח לא מן הבלועין ולא מן השרופים. לא מן הבלועים דכתיב (במדבר טז לב) ואת כל האדם אשר לקרח ולא קרח. ולא מן השרופים דכתיב (שם כו י) באכל האש את חמשים ומאתים איש ולא קרח. במתניתא תנא קרח מן הבלועים ומן השרופים מן הבלועים דכתיב (שם) ותבלע אותם ואת קרח מן השרופים דכתיב (שם טז לה) ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש וקרח בהדייהו:

אמר רבא מאי דכתיב (חבקוק ג יא) שמש ירח עמד זבולה לאור חציך יהלכו מלמד שעלו שמש וירח לזבול אמרו לפניו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא עד שזרק בהם חצים אמר להם בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם והאידנא לא נפקי עד דמחו להו. דרש רבא מ"ד (במדבר טז ל) ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה אמר משה לפני הקב"ה אם בריאה גיהנם מוטב ואם לאו יברא ה' למאי אילימא למיברי ממש והא (קהלת א ט) אין כל חדש תחת השמש אלא לקרובי פתחא (במדבר כו יא) ובני קרח לא מתו תנא משום רבי אמרו מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה. אמר רבה בר בר חנא זימנא חדא הוה קאזילנא באורחא אמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בלועי דקרח וכו':

ע"ב פיסקא. דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב. ת"ר דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב שנאמר (במדבר יד לה) במדבר הזה יתמו ושם ימותו יתמו בעוה"ז ושם ימותו לעוה"ב ואומר (תהילים צה יא) אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי ר' עקיבא ר' אליעזר אומר באין הם לעולם הבא שנאמר (שם נ ה) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי נשבעתי וחוזרני בי רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אספו לי חסידי אלו צדיקים שבכל דור ודור כורתי בריתי אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה. ר' שמעון בן מנסיא אומר באים חם לעוה"ב שנאמר (ישעיה לה י) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקיה ר' עקיבא לחסידותיה שנאמר (ירמיה ב ב) הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ומה אחרים באים בזכותן הם עצמן לא כל שכן:

משנה. עשרת השבטים אינם עתידים לחזור שנאמר (דברים כט כז) וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינם חוזרים דברי רבי עקיבא ר' אליעזר אומר כיום הזה מה היום מאפיל ומאיר אף הם שאפלה להם כך עתידה להאיר להם:

גמרא. תנו רבנן עשרת השבטים אינם עתידים לחזור שנאמר (שם) ויטשם ה' מעל אדמתם בעוה"ז וישליכם אל ארץ אחרת לעוה"ב דברי ר' עקיבא ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר"ש אם מעשיהם כהיום הזה אינם חוזרים ואם לאו חוזרים. רבי אומר באים הם לעוה"ב שנאמר (ישעיה כז) ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן שבקיה ר' עקיבא לחסידותיה שנאמר (ירמיה ג יב)

הלוך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' ולא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' ולא אטור לעולם מאי חסידותיה דתניא קטני בני רשעי ישראל אין באין לעוה"ב שנאמר (מלאכי ג יט) כי הנה היום בוער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שרש וענף שרש בעוה"ז וענף לעוה"ב שנאמר (תהלים קטז ו) שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא ואומר (דניאל ד כ) גדו אילנא וחבלוהי ברם עקר שרשוהי בארעא שבוקו ואלא מה אני מקיים לא יעזוב להם שרש וענף שלא יניח להם לא מצוה ולא שיורי מצות דבר אחר שורש זו נשמה וענף זה הגוף. אבל קטני בני רשעי עכו"ם ד"ה אין באין לעוה"ב. ור"ג נפקא ליה (ישעיה כו יד) מותאבד כל זכר למו:

איתמר קטן מאימתי בא לעוה"ב ר' חייא ור' שמעון בר רבי חד אמר משעה שנולד וחד אמר משעה שסיפר מאן דאמר משעה שנולד שנאמר (תהלים כב לב) יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה ומאן דאמר משעה שסיפר דכתיב (שם כב לא) זרע יעבדנו יסופר להי לדור. איתמר רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו. רב נחמן בר יצחק אמר משעה שנימול דכתיב (שם פח טז) עני אני וגוע מנוער נשאתי אמיך אפונה. תנא משום ר' מאיר משעה שיאמר אמן שנאמר (ישעיה כו ב) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן (דף קיא) מאי אמן אמר ר' חנינא אל מלך נאמן:

(ישעיה ה יד) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק אמר ריש לקיש למי שמשייר אפילו חק אחד אמר ליה רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אפילו לא עשה אלא חק אחד. (זכריה יג ח) והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו יגועו והשלשית יותר בה אמר ריש לקיש שלישי של שם אמר ליה ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אפילו שלישי של נח. (ירמיה ג יד) כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה אמר ריש לקיש דברים ככתבן אמר ליה ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה. יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן אמר ליה רב לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה חזייה דהוה קא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב א"ל (איוב כח יג) לא תמצא בארץ החיים א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא קאמינא לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה תנא ר' סימאי אומר נאמר (שמות ו ז) ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר (שם) והבאתי אתכם מקיש יציאתן ממצרים לביאתן

לארץ מה ביאתן לארץ שנים משים רבוא אף יציאתן ממצרים שנים משים רבוא. אמר רבא וכן לימות המשיח שנאמר (הושע ב יז) וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים:

תניא אמר ר' אליעזר ברי' יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים ומצאתי זקן אחד ואמר לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר זה נענש משה רבינו שנאמר (שמות ה כג) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה א"ל הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם (בראשית יג יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בארבע מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי. אמרתי ליצחק (שם כו ג) גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה שנאמר (שם) ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים לא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב (שם כח יג) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה בקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו אתה אומר לי (שמות ה כג) והצל לא הצלת את עמה (שם) עתה תראה אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת ל"א מלכים:

(שמות לד ח) וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו מה ראה משה ר' חנינא בן גמלא אמר ארך אפים ראה ורבנן אמרי אמת ראה תניא כמאן דאמר ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וכותב ארך אפים אמר לפניו רבש"ע ארך אפים לצדיקים א"ל אף לרשעים אמר לפניו רשעים יאבדו א"ל השתא חזית דמיבעי לך. כשחטאו ישראל א"ל לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים (ע"ב) אמר לפניו רבש"ע ולא כך אמרת לי אף לרשעים והיינו דכתיב (במדבר יד יז) ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר. רבי חגי הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא שמעיה להההוא ינוקא דאמר (תהלים צג ה) עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש ה' לארך ימים וסמיך ליה (שם צ א) תפלה למשה וגו' אמר שמע מינה ארך אפים ראה:

משנה. אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב שנאמר (דברים יג יד) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם וגו' וכו' (דף קיב) תנו רבנן החרם אותה (דברים יג טז) פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה. ואת כל אשר בה לרבות נכסי צדיקים שבתוכה. שללה ולא שלל שמים. ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה. א"ר שמעון

מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד:

(דף קיג) (יהושע ו כו) וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו וגו' לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו דכתיב (מ"א טז לד) בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה. תניא באבירם בכורו רשע לא היה לו ללמוד בשגוב צעירו היה לו ללמוד אבירם ושגוב מאי עבוד הכי קאמר באבירם בכורו היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו. ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו מה תלמוד לומר שגוב צעירו מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם עו שגוב. אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו המשאל בשלמא בי טמיא יתיב וקאמר דלמא כי לט יהושע חכי לייט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו א"ל אליהו אין אמר ליה אחאב חשתא לווטא דמשה לא קא מקיימא דכתיב (דברים יא טז) וסרתם ועבדתם וגו' וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' וההוא גברא אוקים ליה ע"ז על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מטרא למיזל מיסגד ליה לווטתא דיהושע תלמידיה מיקיימא מיד (מ"א יז יג) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד וגו' חי ה' אלהי ישראל וגו' אם יהיה וגו' טל ומטר וגו' בעא רחמי ויהבו ליה אקלידא דמטרא וקם ואזל (שם) ויהי דבר ה' אליו לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית וגו' והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר מהיכא א"ר יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב. (שם) ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב (שם) ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה וכתיב (שם) ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחית המתים אמרו ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחית המתים יאמרו שתים ביד תלמיד ואחת ביד הרב אייתי האי ושקיל האי וכתיב מיד (שם יח א) לך הראה אל אחאב ואתנה מטר: דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדיה למפתחיה דרש ר' יוסי בצפורי אבא אליהו (ע"ב) קפדן הוה רגיל למיתי גביה איכסיא מיניה תלתא יומו ולא אתא כי אתא אמר ליה אמאי לא אתא מר א"ל קפדנא קרית לי א"ל הא דקמן קפיד מר:

פיסקת (דברים יג יח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם מאן רשעים אמר רב יוסף גנבי. ת"ר רשע בא לעולם חרון אף בא לעולם שנאמר (משלי יח ג) בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה רשע אבד מן העולם טובה באה

לעולם שנאמר (שם יא י) ובאבוד רשעים רנה. צדיק נפטר מן העולם רעה בא לעולם שנאמר (ישעיה נז א) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספו באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר (בראשית ה כט) זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו:

סליק מסכת סנהדרין

מכות

פרק א

מכות (מכות ג ע"ב) א"ל שמואל לרב מתנה לא תיתיב על כרעך עד דאמרת לה להא שמעתא מנא הא מלתא דאמרי רבנן המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מלי' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פח א"ל שנאמר (דברים טו ט) קרבה שנת השבע שנת השמטה ממשמע שנאמר שנת השבע איני יודע שהיא שנת השמטה אלא מה ת"ל שנת השמטה לומר לך יש לך שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חברו סתם שאינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום דאמר מר ל' יום בשנה חשובים שנה: (דף ה ע"ב) משנה (דברים יז ו) על פי שנים עדים או שלשה עדים אם יתקיים עדות בשנים למה פרט לך הכתוב בשלשה אלא להקיש שלשה לשנים מה שלשה מזימין את השנים אף השנים יזימו את השלשה ומנין אפילו מאה ת"ל עדים ר"ש אומר מה שנים אינם נהרגים עד שיהיו שניהם זוממין אף שלשה אינם נהרגים עד שיהיו שלשתן זוממין ומנין אפילו מאה ת"ל עדים ר"ע אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו אם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה:

(דף ז) סנהדרין ההורגת אחת בשבוע נקראת חבלנית ר' אליעזר בן עזריה אומר אחת לשבעים שנה, ר' טרפון ור' עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף הם היו מרבים שופכי דמים בישראל:

פרק ב

תנו רבנן שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען ומכוונות היו כמין שני שורות שבכרם (יהושע כ ז) חברון ביהודה כנגד (דברים ד מג) בצר במדבר (יהושע כ ז) שכם בהר אפרים כנגד (דברים ד מג) ראמות בגלעד קדש בהר נפתלי כנגד עלן בבשן. (שם יט) ושלשת שיהו משולשות שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון. בעבר הירדן תלת בארץ

ישראל תלת אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים (דף י) דכתיב (הושע ו ח) גלעד קרית פועלי און עקובה מדם וא"ר אלעזר שהיו עוקבין להרוג נפשות מ"ש מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי ומ"ש מציעאי דמקרבי אמר אביי בשכם נמי שכיחי רוצחים שנאמר (שם) וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה. מאי חבר כהנים אמר ר' אלעזר שהיו מתחברים להרוג נפשות בכהנים הללו שמתחברים לחלק תרומה בבית הגרנות ותו ליכא והאיכא (במדבר לה ו) ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אמר אביי הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו אין קולטות אלא לדעת. וחברון עיר מקלט הואי והכתיב (שופטים א כ) ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה אמר אביי פרוודהא דכתיב (יהושע כא יב) ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה:

תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו דכתיב (דברים ד מב) ונס אל אחת מן הערים האל והי עביד ליה מידי דתיהוי ליה חיותא. א"ר זירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון. א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. איני והאמר ר' יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין דכתיב (שם) את בצר במדבר וכתיב בתריה (שם) וזאת התורה לא קשיא הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה. אי בעית אימא מאי קולטין ממלאך המות כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגרס בבי רב לא מצי שליחא דמלאכא דמותא למיקרב ליה משום דלא פסיק פומיה מגירסא סליק ויתיב אארזא דבי רב ופקע ארזא אישתיק ויכיל ליה:

אמר רבי תנחום בר חנילאי מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה תהלה מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר (בראשית לז כא) וישמע ראובן ויצילהו מידם. דרש ר' שמלאי מ"ד (דברים ד מא) אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש א"ל הקב"ה למשה הזרח השמש לרוצחים איכא דאמרי אמר הקב"ה הזרחת שמש לרוצחים. דרש רבי סימאי מ"ד (קהלת ה ט) אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה שהיה יודע ששלש בעבר הירדן אינן קולטות עד שנבחרו ג' שבארץ כנען אמר מצוה באה לידי אקיימנה ומי אוהב בהמון לו תבואה למי נאה ללמוד בהמון למי שכל תבואה שלו וחיינו דא"ר אלעזר מ"ד (תהלים קו ב) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. ורבנן ואי תימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה כל האוהב בהמון לו תבואה יהבי ביה רבנן עינייהו ברבה בריה דרבא. רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו דאמר רב יוסי בר חנינא מ"ד (ירמיה נ לו) חרב אל הבדים ונואלו חרב על שונאי ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתיב

חתם (במדבר יב יא) אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאנו. רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכולם:

אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (תהלים קכב ב) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם לרגלינו שהיו עומדין במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה. וא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב (שם קכב א) שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות זקן זה ויבנה שלמה בנו בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי. א"ל הקב"ה (שם פד יא) כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח:

(דף יא) תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר (ע"ב) מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם. אמר רב כהנא מאי קראה (דברים יט ג) תכין לך עשה לך הכנה לדרך. ר' חמא בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (תהלים כה ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך אם לחטאים מורה קל וחומר לצדיקים. ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (שמות כא יג) ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו (ש"א כד יד) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים הקב"ה מזמנן לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונופל עליו והורגו נמצא זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה:

אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב הונא אמר רבי אליעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. מן התורה דכתיב (במדבר כב יב) לא תלך עמהם וכתיב (שם כב כ) קום לך אתם. מן הנביאים דכתיב (ישעיה מח יז) אנכי ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך. מן הכתובים דכתיב (משלי ג לד) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן:

פיסקא. לפיכך אמותיהן של כהנים וכו'. טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתיב (משלי כו ב) כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא א"ל ההוא סבא מפרקיה דרבא שמיע לי מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו איכא דאמרי כדי שיתפללו על בניהם ולא ימותו טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי מאי הוה ליה למיעבד הכא אמרי טוביה חטא וזיגוד מנגיד התם אמרו שכם נסיב מבגאי גזר אמר ההוא סבא מפרקיה דרבא שמיע לי מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורן ולא בקשו כי הא דההוא

גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דרבי יהושע בן לוי ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומין:

אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו בחנם היא באה מנלן מאחיתופל בחנם היא באה מנ"ל מאחיתופל כשכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעי למשטפיה לעלמא אמר דוד מי איכא דידע אי שרי למיכתב שם ומשדי בתהומא ונייח ליכא דא"ל ולא מידי אמר כל היודע לומר ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק"ו בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורת שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום על כל העולם כלו עאכ"ו. אמר שרי כתב שם אחספא ושדא בתהומא הדר תהומא וקם בדוכתיה. ואפילו הכי כתיב (ש"ב יז כג) ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו וגו' ויחנק. א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנ"ל מעלי דקאמר ליה עלי לשמואל (ש"א ג יז) כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר ואע"ג דכתיב (שם ג יח) ויגד לו את כל הדברים ולא כחד ממנו ואפילו הכי כתיב (שם ח ג) ולא הלכו בניו בדרכיו וגו':

ע"ב אמר רב יהודה אמר רב נידוי אפילו על תנאי צריך הפרה מנא לן מיהודה דכתיב (בראשית מג ט) אם לא אביאנו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים. ואמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר וזאת ליהודה ויאמר כל אותם ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר וכו' (עי' סוטה פ"ק כל המאמר):

(דף יב) אמר רב יהודה אמר רב שני טעיות טעה יואב באותה שעה שנאמר (מ"א ב כח) וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח טעה שאין קולט אלא גגו והוא תפש בקרנותיו טעה שאין קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפש במזבח של שילה. אמר אביי בהא נמי טעה שאין קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר היה. אמר ריש לקיש שלשה טעיות עתיד שרה של אדום לטעות שנאמר (ישעיה סג א) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה טועה שאין קולטת אלא בצר והוא גולה לבצרה טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך טועה שאין קולטת אלא שוגג והוא מזיד:

פרק ג

(דף כב ע"ב) אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי קמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבא דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן ובצרי חדא:

(דף כג) אמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה מנין לרצועה שהיא של עגל שנאמר (דברים כה ג) ארבעים יכנו לא יוסיף וסמיך ליה (שם כה ד) לא תחסום שור בדישו.

ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה שנאמר (שמות לד יז) אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה את חג המצות תשמור. ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליט לכלבים שנאמר (שם כב ל) לכלב תשליכון אותו וסמיך ליה לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס וקרי ביה לא תשיא: פיסקא. ושתי רצועות עולות ויורדות בה. תנא ושל חמור. כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא (ישעיה א ג) ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו:

משנה. כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן שנאמר (דברים כה ג) ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא אחיך דברי ר' חנניא בן גמליאל. וא"ר חנניא בן גמליאל ומה אם העובר עבירה אחת נפשו ניטלת לו עליו העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו. רבי ישמעאל אומר ממקומו הוא למד שנאמר (ויקרא יח כט) ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ואומר (שם יח ה) (ע"ב) וחי בהם הא כל היושב ואינו עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה ר' שמעון ברבי אומר (דברים יב כג) רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש ממנו עאכ"ו שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר (ישעיה מב כא) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

אמר רבי יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידן. אלו הן מקרא מגילה ושאילת שלום בשם והבאת מעשר. מקרא מגילה דכתיב (אסתר ט כז) קימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה שקבלו למטה. שאילת שלום בשם דכתיב (רות ב ד) והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר (שופטים ו יב) ה' עמך גבור החיל מאי ואומר וכי תימא בועז הוא דעביד מדעתיה ומן שמיא לא אסכימו על ידיה תא שמע ה' עמך גבור החיל. הבאת מעשר דכתיב (מלאכי ג י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף וגו' (שם) והריקותי לכם ברכה עד בלי די אמר רב חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די:

אמר ר' אלעזר בשלשה מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה. בבית דינו של שם דכתיב (בראשית לח כו) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני וגו' מנא ידע דילמא כי היכי דאזיל איהו לגבה אזיל נמי אינש אחרינא

לגבה יצתה ב"ק ואמרה ממנו יצאו כבושים. בבית דינו של שמואל דכתיב (ש"א יב ג) הננו ענו בי נגד ה' ונגד משיחו וגו' ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד ויאמרו מיבעי ליה יצתה ב"ק ואמרה אני עד בדבר זה. בבית דינו של שלמה דכתיב (מ"א ג כז) ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו היא אמו מנא ידע דילמא איערומי קא מערמא יצאת ב"ק ואמרה היא אמו. אמר רבא ממאי דילמא יהודה כיון דחשיב יומי וירחי ואתרמי ליה דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן. שמואל נמי דכולהו ישראל דכולה וישראל קרי להו בלשון יחיד דכתיב (ישעיה מה יז) ישראל נושע בה'. שלמה נמי הא מרחם קא מרחמנא והא לא קא מרחמנא אלא גמרא:

דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני שס"ה לאוין כמנין ימות החמה רמ"ח עשה כנגד איבריו של אדם א"ר המנונא מאי קראה (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה תור"ה בגימטריא (דף כד) שית מאה וחד סרי הוין אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. בא דוד והעמידן על י"א דכתיב (תהלים טו א) מזמור לדוד ה' מי יגור באהליך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו וגו' הולך תמים זה אברהם דכתיב ביה (בראשית יז א) התהלך לפני והיה תמים. ופועל צדק כגון אבא חלקיה. ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא. לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו דכתיב (שם כז יב) אולי ימושני אבי. לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חברו. וחרפה לא נשא על קרובו זה המקרב את קרוביו. נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים. ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה שבשעה שראה ת"ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו אבי אבי רבי רבי מרי מרי. נשבע להרע ולא ימיר כר' יוחנן דאמר ר' יוחנן אהא בתענית עד שאבא לביתי. כספו לא נתן בנשך אפילו רבית נכרי. ושחד על נקי לא לקח כגון ר' ישמעאל ברבי יוסי. וכתיב עושה אלה לא ימוט לעולם. וכשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה אמר מאן דעביד כולהו הוא דלא ימוט הא דעביד חדא מנייהו ימוט אמר ליה ר' עקיבא אלא מעתה אל תטמאו בכל אלה בכולהו אין בחדא מנייהו לא אלא בכל אלה באחת מכל אלה ה"נ עושה אלה אחת מאלה. בא ישעיה והעמידן על שש שנאמר (ישעיה לג טו) הולך צדקות ודובר מישרים וגו' הולך צדקות זה אברהם דכתיב (בראשית יח יט) כי ידעתיו וגו' לעשות צדקה ומשפט. ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חברו ברבים. מואס בבצע מעשקות כגון ר' ישמעאל בן אלישע. נוער כפיו מתמוך בשוחד כגון רבי ישמעאל ברי יוסי. אוטם אזנו משמוע דמים כגון רבי אלעזר ברבי שמעון דלא שמיע

ליה בזילותא דרבנן ושתיק. ועוצם עיניו מראות ברע כדרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה וכתיב הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו ניתן מימיו נאמנים. בא מיכה והעמידן על שלשה שנאמר (מיכה ו ח) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך עשות משפט זה הדין ואהבת חסד זו גמילות חסדים. והצנע לכת זה הכנסת כלה והוצאת המת והלא דברים ק"ו ומה דברים שאין דרכן לעשות בצנעה אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשות בצנעא עאכ"ו. חזר ישעיה והעמידן על שתים שנאמר (ישעיה נו א) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה. בא עמום והעמידן על אחת שנאמר (עמוס ה ד) כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו מתקיף לה רב נחמן ודלמא דרשוני בכל התורה כולה אלא בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב ד) וצדיק באמונתו יחיה:

אמר ר' יוסי ברבי חנינא ד' גזירות גזר משה על ישראל ובאו ארבעה נביאים ובטלום משה אמר (דברים לג כח) וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס ובטלה שנאמר (עמוס ז ה) חדל נא מי יקום יעקב כו' קטן הוא וכתיב (שם ז ג) נחם ה' על זאת גם היא לא תהיה אמר ה' אלהים. משה אמר (דברים כח סה) ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה ובטלה דכתיב (ירמיה לא ב) הלוך להרגיע ישראל. משה אמר (שמות לד ז) פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל ובטלה שנאמר (יחזקאל יח ד) הנפש החוטאת היא תמות. משה אמר (ויקרא כו לח) ואבדתם בגוים בא ישעיה ובטלה שנאמר (ישעיה כז יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וגו' אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה רב פפא ודלמא כאבדה המתבקשת שנאמר (תהלים קיט קעו) תעיתי כשה אובד בקש עבדך אלא מסיפיה דקרא (ויקרא כו לח) ואכלה אתכם ארץ אויביכם מתקיף לה מר זוטרא ואיתימא רב אשי ודילמא כאכילת קשואין ודלדעין:

וכבר היה רבן גמליאל ורי אלעזר בן עזריה ורי יהושע ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של בבל מפלטיה ברחוק מאה ועשרים מיל התחילו הם בוכים ורי עקיבא משחק אמרו לו עקיבא למה אתה משחק אמר להם למה אתם בוכים אמרו לו עכו"ם הללו שמשתחוים לעצבים ומקטרים לאלילים יושבים בטח ושלוה והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף (ע"ב) באש ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר צופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שהיה יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ור"ע משחק אמרו לו עקיבא מפני מה אתה משחק אמר להם מפני מה אתם

בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר א נא) והזר הקרב יומת עכשיו נתקיים בו (איכה ה יח) על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק דכתיב (ישעיה ח ב) ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה והלא אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה. באוריה כתיב (מיכה ג יב) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער. בזכריה כתיב (זכריה ח ד) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים. עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו ה' ינחמנו אמן.

סליק מסכת מכות

שבועות

פרק ב

שבועות (דף יד) משנה אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של ע"א ובשתי תודות ובשיר וב"ד מהלכין ושתי תודות אחריהם וכל ישראל אחריהם:

(דף טו) תניא נאמר בעולת בהמה (ויקרא א ט) אשה ריח ניחוח ונאמר בעולת העוף (שם) אשה ריח ניחוח ובמנחה (שם ב ב) אשה ריח ניחוח מלמד אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים:

(שם ע"ב) תנו רבנן שיר של תודה בכנורות ובנבלים ובצלצלים על כל פנה ופנה על אבן גדולה שבירושלים אומר (תהלים ל ב) ארוממך ה' כי דליתני וגו' ושיר של פגעים וי"א שיר של נגעים מ"ד דנגעים דכתיב (שם צא י) ונגע לא יקרב באהליך ומ"ד פגעים דכתיב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך ואומר יושב בסתר עליון וגומר עד כי אתה ה' מחסי וחוזר ואומר (שם ג א) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו עד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה רבי יהושע בן לוי אומר להו להני קראי וגני היכי עבד הכי והא א"ר יהושע בן לוי אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי אמר אסור בדאיכא מכה אי דאיכא מכה אסור ותו לא והתנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעולם הבא הא אתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו לפי שאין מזכירין ש"ש על הרקיקה. תניא כתוב אחד אומר (במדבר ט יג) את משכן ה' טמא וכתוב אחד אומר (שם) כי את מקדש ה' טמא וכו' (דף

טז ע"ב) תניא ר' אלעזר אומר אם נאמר משכן למה נאמר מקדש אם נאמר מקדש למה נאמר משכן אם נאמר משכן הייתי אומר על משכן יהא חייב שנמשח בשמן המשחה אבל על מקדש לא יהא חייב לכך נאמר מקדש ואם נאמר מקדש הייתי אומר על מקדש יהא חייב שקדושתו קדושת עולם אבל על משכן לא יהא חייב לכך נאמר משכן ולכך נאמר מקדש:

(דף יח ע"ב) תנו רבנן (ויקרא טו לא) והזרתם את בני ישראל מטמאתם א"ר יאשיה מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהם סמוך לוסתן וכמה אמר רבה עונה אחת. אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה אפילו הוויין לו בנים כבני אהרן מתים דכתיב והזרתם את בני ישראל מטמאתם והדוה בנדתה וסמיך ליה (שם טז) אחרי מות שני בני אהרן. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הויין לו בנים זכרים דכתיב (שם יא מז) להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה (שם יב ב) אשה כי תזריע וילדה זכר ר' יהושע בן לוי אמר הויין לו בנים ראויין להוראה דכתיב (שם י יא) להבדיל ולהורות. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המבדיל על היין במוצאי שבתות הויין לו בנים זכרים דכתיב (שם) להבדיל בין הקדש ובין החול וכתיב התם (שם יא יז) להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה (שם יב) אשה כי תזריע וילדה זכר:

פרק ג

(דף כ ע"ב) תניא (שמות כ ז) זכור (דברים ה יא) ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין אוזן יכולה לשמוע:

פרק ד

תנו רבנן (ויקרא יט טו) בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד אחד מדבר כל צרכו ואחר אומר לו קצר דבריך ד"א בצדק תשפוט עמיתך הוי דן את חברך לכף זכות תני רב יוסף בצדק תשפוט עם שאתך בתורת ומצות השתדל לדונו יפה:

דביתהו דרב הונא הוה לה דינא קמיה דרב נחמן אמר היכי אעביד אי איקום מקמה מסתתמן טענתיה דבעל דינה לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר א"ל לשמעיה צא ואפרח עלי בר אווזא ושדי עילואי ואקום:

תנו רבנן מנין לדיין שלא יעשה סניגרון לדבריו תלמוד לומר (שמות כג ז) מדבר שקר תרחק ומנין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיודע בחברו שהוא גזלן וכן עד שיודע בחברו שהוא גזלן מנין שלא יצטרף עמו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר הואיל והעדים מעידים

אחתכנו ויהא (דף לא) קולר תלוי בצואר העדים ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר שלא ישתוק ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו ואסתרנו ואבננו משלי כדי שיקרא הדין על שמי ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שא"ל רבו יודע אתה בי שאם נותנין לי מאה מנה איני מבדה מנה יש לי אצל פלוני ואין לי עליו אלא עד אחד מנין שלא יצטרף עמו ת"ל מדבר שקר תרחק האי מדבר שקר תרחק נפקא הא ודאי שקורי קא משקר ורחמנא אמר (שמות כ יב) לא תענה ברעך עד שקר אלא כגון דא"ל ודאי חד סהדי אית לי ותא את קום התם ולא תימא ולא מידי דהא לא מפקת מפומך שקרא אפילו הכי אסור משום שנאמר מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחברו מנה שלא יאמר אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחברו מנה וטענו מאתים שלא יאמר אכפרנו בב"ד ואודה לו חוץ לבית דין כדי שלא אתחייב לו שבועה ולא יגלגל עלי שבועה ממקום אחר ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לשלשה שנושין מנה באחד שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים כדי שיוציאו מנה ויחלקום ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לשנים שבאו לדין אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה שאומרים לו לבוש כסותו או הלבישהו כמותך ת"ל מדבר שקר תרחק. כי הוו אתו לקמיה דרבה בר רב הונא אמר להו שליפו פוזמקייכו וחותו לדינא. מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חברו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו ת"ל מדבר שקר תרחק רב כהנא מתני מלא תשא לא תשיא: (יחזקאל יח יח) ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו רב אמר זה הבא בהרשאה ושמואל אמר זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין:

(דף לה ע"ב) כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש חוץ מזה שהוא חול שנאמר (בראשית יח ג) ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך חנניה בן אחי ר' יהושע ור' אלעזר בן עזריה משום ר' אלעזר המודעי אמרו אף זה קדש. כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה כמאן כאותו הזוג. כל שמות האמורים בלוט חול חוץ מזה שהוא קדש שנאמר (שם יט יח) ויאמר לוט אלהם אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך וגו' מי שיש בידו להמית ולהחיות זה הקב"ה כל שמות האמורים בנבות קדש במיכה חול ר"א אומר בנבות קדש במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש אל"ף למ"ד חול יו"ד ה"א קדש חוץ מזה שאל"ף למ"ד והוא קדש (שופטים יח לא) כל ימי היות בית האלהים בשילה. כל שמות האמורים

בגבעת בנימין רבי אליעזר אומר חול רבי יהושע אומר קדש א"ל ר"א וכי מבטיח ואינו עושה א"ל ר' יהושע מה שהבטיח עשה והם לא בחנו אם לנצוח אם לנצח ובאחרונה שבחנו הסכימו על ידן שנאמר (שם כ כח) ופינחס בן אלעזר בן אהרן עומד לפניו בימים ההם לאמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל וגו'. כל שלמה האמורים בשיר השירים קדש שיר למי שהשלום שלו חוץ מזה (שה"ש ח יח) כרמי שלי לפני האלף לך שלמה שלמה לדידיה ומאתים לנוטרים את פריו רבנן ויי"א אף זה חול (שם ג ז) הנה מטתו שלשלמה אף זה חול ולא מיבעיא האיך. כל מלכיא האמורים בדניאל חול חוץ מזה שהוא קדש (דניאל ב לז) אנת מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך וי"א אף זה קדש שנאמר (שם ד טז) מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך למאן קאמר אי ס"ד לנבוכדנאצר קאמר שנאותיה מאן נינהו ישראל מילט קא לייט להו לישראל ות"ק סבר שונאי ישראל איכא שונאי עכו"ם ליכא:

פרק ו

תנו רבנן שבועת הדיינין אף היא כלשונה נאמרה אומרים לו הוי יודע (דף לט) שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני (שמות כ ו) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן נאמר לא ינקה וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו שנאמר (קהלת ה ה) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואין בשרו אלא קרובו שנאמר (ישעיה נח ז) ומבשרך לא תתעלם וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל העולם כולו שנאמר (הושע ד ב) אלה וכחש ורצוח וגנוב ואימא עד דעביד להו לכולהו לא ס"ד דכתיב (ירמיהו כג י) כי מפני אלה אבלה הארץ וכתיב (הושע ד ג) על כן תאכל הארץ ואמלל כל יושב בה וכל עבירות שבתורה אם יש לו זכות תולין לו ב' וג' דורות וכאן נפרעין ממנו לאלתר שנאמר (זכריה ה ד) הוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו. הוצאתיה לאלתר ובאה אל בית הגנב זה הגונב דעת הבריות שאין לו ממון אצל חברו וטוענו ומשביעו ואל בית הנשבע לשקר כמשמעו ולנח בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו הא למדת דברים שאין אש ומים מכלין אותן שבועת שקר מכלה אותן. אם אמר איני נשבע ופוטרין אותו מיד ואם אמר הריני נשבע העומדים שם אומרים זה לזה (במדבר טז כו) סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וכשמשביעין אותו אומרים לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת בית דין שכן מצינו במשה רבינו ע"ה כשהשביע את ישראל אמר להם דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי שנאמר

(דברים כט יג) ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה אין לי אלא אותם העומדים על הר סיני דורות הבאים וגרים העתידים להתגייר מנין ת"ל (שם) ואת אשר איננו פה ואין לי אלא מצות שקבלו עליהם בהר סיני מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגלה מנין ת"ל (אסתר ט כז) קימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר אמר מר אומרים לו הוי יודע שכל העולם כלו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה (שמות כ ו) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא מ"ט אילימא משום דאתיהב בסיני עשרת הדברות נמי אתיהבו בסיני אלא משום דחמירא ומי חמירא והא תנן אלו הן קלות עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא חמורות זו כריתות ומיתות בית דין ולא תשא עמהן אלא כדתני טעמא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ינקה וכאן נאמר לא ינקה וכל עבירות שבתורה לא נאמר בהן ולא ינקה והכתיב (שם לד) ונקה לא ינקה ההוא מיבעי ליה לכדרבי אלעזר דתניא ר' אלעזר אומר אי אפשר לומר ונקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר ונקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים:

כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו. וכל עבירות שבתורה ממשפחתו לא והכתיב (ויקרא כ ה) ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו ותניא א"ר שמעון אם הוא חטא משפחתו מה חטאה לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין ושיש בה לסטים שאין כולם לסטים מפני שמחפין עליו התם בדינא אחריני הכא בדינא דידיה כדתניא (שם) והכרתי אותו מה ת"ל לפי שנאמר ושמתי אני את פני יכול כל המשפחה כולה בהכרת ת"ל אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה כולה בהכרת. פיסקא. וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכו' וכל עבירות שבתורה מכל העולם לא והכתיב (שם כו לז) וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה (שם ע"ב) התם שיש בידו למחות ולא מיחה מאי איכא בין רשעים דמשפחתו לרשעים דעלמא בין צדיקים דמשפחתו לצדיקים דעלמא הוא בשאר עבירות בדיניה ורשעים דמשפחתו בדין חמור ורשעים דעלמא בדין הקל צדיקי דהכא והכא פטירי גבי שבועה והוא ורשעים דמשפחה בדיני ורשעים דעלמא בדין חמור וצדיקי דהכא והכא בדין הקל. פיסקא. ואם אמר הריני נשבע העומדים שם וכו' בשלמא ההוא דקא משתבע דקאי באיסורא אלא ההוא דקא משבע ליה אמאי משום דתניא ר' שמעון בן טרפון אומר (שמות כב י) שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד ששבועה חלה על שניהם:

סליק מסכת שבועות

עדיות

פרק א

עדיות (דף ב משנה ד) ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם:

(משנה ה) ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל דבריו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין:

(משנה ו) אמר ר' יהודה א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת:

פרק ב

(דף ד משנה ט) הוא היה אומר האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים ומספר לדורות לפניו והוא הקץ שנאמר (ישעיה מא ד) קורא הדורות מראש (דף ה) אע"פ שנאמר (בראשית טו יג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ונאמר (שם) ודור רביעי ישובו הנה:

(משנה י) אף הוא היה אומר חמשה דברים של י"ב חדש. משפט דור המבול שנים עשר חדש. משפט המצרים י"ב חדש. משפט איוב שנים עשר חדש. משפט גוג ומגוג לעתיד לבא שנים עשר חדש. משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש שנאמר (ישעיה סו ו) והיה מדי חדש בחדשו. ר' יוחנן בן נורי אומר מן הפסח ועד העצרת שנאמר (שם) ומדי שבת בשבתו:

פרק ה

(דף ק ע"ב משנה ג) רבי ישמעאל אומר קהלת אינו מטמא את הידים כדברי ב"ש וב"ה אומרים מטמא את הידים:

(משנה ו) עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים אמרו לו עקביא חזור בך בד' דברים שהיית אומר ונעשך אב (דף ט) ב"ד לישראל אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא לעשות שעה אחת רשע לפני המקום שלא יהיו אומרים בשביל שרה חזר בו. הוא היה מטמא שער פקודה ודם הירוק וחכמים מטהרין והוא היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואחר כך שחטו וחכמים אוסרין. הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת וחכמים אומרים משקין אמרו לו מעשה

בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בגדויו וסקלו ב"ד את ארונו א"ר יהודה ח"ו שעקביא נתנדה שאין העזרה ננעלת על כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל. ואת מי נדו את ר' אלעזר בן חנוך שפקפק בטהרת ידים וכשמת שלחו ב"ד והניחו אבן על ארונו ללמד שכל המנודה ומת בנדויו סוקלין את ארונו:

(משנה ז) בשעת מיתתו אמר לבנו בני חזור בך בד' דברים שהייתי אומר א"ל ואתה למה לא חזרת בך אמר ליה בני אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן אבל אתה שמעת מפי היחיד והם שמעו מפי המרובין מוטב להניח את דברי היחיד ולאחוז את דברי המרובים א"ל אבא פקוד עלי לחבריך א"ל איני מפקד אמר ליה שמא עולה מצאת כי אמר ליה לא מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך:

פרק ח

(דף יא משנה ז) אמר ר' יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק את המקורבין בזרוע ולקרב את המרוחקים בזרוע משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן ורחקוה בני ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם וקרבוה בני ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב. רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק. ר' שמעון אומר להשוות את המחלוקת וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנאמר (מלאכי ג כג-כד) הנני שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

סליק מסכת עדיות

עבודה זרה

פרק א

עבודה זרה (דף ב) דרש ר' חנינא בר פפא ואיתימא ר' שמלאי לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו ומתקבצים ובאים אומות העולם בערבוביא שנאמר (שם) כל הגוים נקבצו יחדו וגו' אומר להם הקב"ה אל תכנסו לפני בערבוביא אלא תכנס כל אומה ואומה (ע"ב) וסופריה שנאמר (שם) ויאספו לאמים ואין לאום אלא מלכות שנאמר (בראשית כה כג) ולאם מלאם יאמץ. ומי איכא ערבוביא קמי שמיא אלא כי היכי דלא ליערבבו אינהו בהדי הדדי דלישמעו מאי דאמר

להו מיד נכנסת מלכות אדום תחלה מ"ט דהיא חשובה ומנ"ל דחשיבא דכתיב (דניאל ז כג) ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדקנה א"ר יוחנן זו רומי שטבעה יוצאת בכל העולם כלו ומנא לן דחשוב עייל ברישא לדינא כדרב חסדא דאמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין שנאמר (מ"א ח נט) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו וטעמא מאי אבע"א לאו אורח ארעא למיתב מלכא אבראי ואבע"א מקמי דליפוש חרון אף. ואומר להם הקב"ה במה עסקתם בעוה"ז אומרים לפניו רבש"ע הרבה שווקים תקננו הרבה מרחצאות עשינו הרבה כסף וזהב הרבינו וכולן לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה אומר להם הקב"ה שוטים כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם שווקים להושיב בהם זונות מרחצאות לעדן בהם עצמכם כסף וזהב שלי הוא שנאמר (חגי ב ח) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות כלום יש בכם מגיד זאת שנאמר (ישעיה מג ט) מי בהם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנאמר (דברים ד מד) וזאת התורה אשר שם משה מיד יוצאין בפחי נפש יוצאת מלכות רומי נכנסת מלכות פרס אחריה מ"ט משום דחשיבא בתרה מנ"ל דכתיב (דניאל ז ה) וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלים כדוב ושותים כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב אומר להם הקדוש ברוך הוא במה עסקתם אומרים לפניו רבונו של עולם הרבה גשרים גשרנו ועשינו והרבה כרכים כבשנו והרבה מלחמות עשינו וכולן לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אומר להם הקדוש ברוך הוא שוטים כל מה שעשיתם לא עשיתם אלא לצורך עצמכם גשרים ליטול מכס מהן כרכים לעשות בהם אנגריא מלחמות אני עשיתי שנאמר (שמות טו ג) ה' איש מלחמה ה' שמו כלום יש בכם מגיד זאת שנאמר מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה מיד יוצאין בפחי נפש. וכי מאחר דעיילא רומי ולא זכה פרס מ"ט עיילא סבור אינהו סתור בית המקדש ואנן מיבנא בנינן:

וכן כל אומה ואומה מאי שנא הני תרתי דקא חשיב ומאי שנא הנך דלא חשיב הנך משכח מלכותייהו עד דאתי משיחא וכי מאחר דעיילי תרתי ולא אתנו מידי מ"ט עיילי אחריני אמרי אינהו אישתעבידו בישראל אנן לא אשתעבדינן בהו אמרו לפניו רבונו של עולם כלום נתת לנו ולא קבלנוה ומי מצו למימר הכי והא כתיב (דברים לג ב) ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וכתיב (חבקוק ג ג) אלוה מתימן יבא מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן א"ר יוחנן מלמד שלקח התורה והחזירה הקב"ה על כל האומות והלשונות ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה אלא הכי אמרי כלום קבלנוה ולא קיימנוה ועל דא תברתהון אמאי לא קבלוה אלא כך אומרים לפניו כלום כפית עלינו את ההר כגיגית

ולא קבלנוה כדרך שכפית על ישראל שנאמר (שמות יט יז) ויתיצבו בתחתית ההר וא"ר אבדימי בר חסא דמן חיפא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. מיד אומר להם הקב"ה ראשונות ישמיעונו שנאמר (ישעיה מג ט) וראשונות ישמיעונו שבע מצות שקבלתם היכן קיימתם. ומנ"ל דלא קיימום כדתני רב יוסף מ"ד (חבקוק ג ו) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מה ראה ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימוה עמד והתירן להם איתגירי אתגור א"כ מצינו חוטא נשכר אמר מר בריה דרבינא (דף ג) ולומר שאע"פ שמקיימין אותם אין מקבלין עליחם שכר:

ולא והתניא ר' מאיר היה אומר מנין שאפילו נכרי שעוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול שנאמר (ויקרא יח ה) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא האדם מלמד שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככ"ג אלא לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה דא"ר חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה אלא כך אומרים העכו"ם לפני הקב"ה רבש"ע ישראל שקבלוה היכן קיימות אמר להן הקב"ה אני מעיד בישראל שקיימו את התורה כולה אומרים לפניו רבש"ע כלום יש אב שמעיד על בנו דכתיב (שמות ד כב) בני בכורי ישראל אמר להם יבואו שמים וארץ ויעידו בהם בישראל שקיימו את התורה כולה אומרים רבש"ע אף שמים וארץ נוגעין בעדותם שנאמר (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ואמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב (בראשית א לא) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתהו ובהו ואמר חזקיה מאי דכתיב (תהלים עו ט) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה אומר הקב"ה להן יבאו מכם ויעידו בישראל שקיימו את התורה כולה יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד ע"ז יבא לבן העיד ביעקב שלא נחשד על הגזל תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העריות יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה יבא בלדר השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התימני ויעידו בישראל שקיימו את התורה כולה שנאמר (ישעיה מג ט) יתנו עדיהם ויצדקו אומרים לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה אומר להם הקב"ה שוטים מי שטרח בערב שבת אוכל בשבת ומי שלא טרח בערב שבת מהיכן אוכל בשבת אלא אע"פ כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה ומי מצית אמרת הכי והא"ר יהושע ב"ל מ"ד

(דברים ז יא) אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא מחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם אלא לפי שאין הקדוש ב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואמאי קרי ליה מצוה קלה לפי שאין בה חסרון כיס מיד כל אחד ואחד עושה סוכתו בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז ומיד כל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא שנאמר (תהלים ב ג) ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו מקדיר והא אמרת אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו משום דישראל נמי זמנין (ע"ב) דמשכה להו תקופת תמוז עד שיתסר בתשרי ומצטער והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה נהי דפטור בעוטי מי מבעטי. מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהם שנאמר (שם) יושב בשמים ישחק. א"ר יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד:

איכא דמתני לה להא דר' יצחק אהא דתניא ר' יוסי אומר לעתיד לבא באין עכו"ם ומתגיירין. ומי מקבלי מינייהו והא תניא אין מקבלים גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים דתניא ר' יוסי אומר לעתיד לבא באים עכו"ם ומתגיירין ומניחים תפילין בראשיהם ותפילין בזרועותיהם וציצית בבגדיהן ומזוזה בפתחיהם כיון שרואים מלחמת גוג ומגוג אומר להם על מי באתם אומרים על ה' ועל משיחו שנאמר (תהלים ב ב) למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק יתיצבו מלכי ארץ וגו' מיד כל אחד ואחד מנתק מצותן והולך לו שנאמר (שם) ננתקה את מוסרותימו וגו' והקב"ה יושב ומשחק עליהם שנאמר (שם) יושב בשמים ישחק וגו' וא"ר יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד. איני והאמר רב יהודה אמר רב י"ב שעות הוי היום שלש שעות ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כלו כיון שרואה העולם כלו מתחייב בדין עומד מעל כסא הדין ויושב על כסא רחמים שלישיות יושב הקב"ה וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים עד בצי כנים רביעיות יושב ושוחק עם לויתן שנאמר (שם קד כו) לויתן זה יצרת לשחק בו א"ר נחמן בר יצחק עם בריותיו משחק על בריותיו אינו משחק אלא אותו יום בלבד:

א"ל רב אהא גלילאה לרב נחמן בר יצחק מכי חרב בית המקדש אין שחוק לפני הקב"ה דכתיב (ישעיה מב יד) החשיתי מעולם אחריש אתאפק וגו'. אלא מאי עביד בהו ברביעיות יושב ומלמד תורה לתינוקות של בית רבן שנאמר (שם כח ט) את מי יורה דעה את מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים ובלילא מאי עביד אבע"א כעין יממא ואבע"א רוכב על כרוב קל שלו ושט ב"י אלפים עולמות שנאמר (תהלים שח ח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן ואבע"א יושב ושומע שירה מפי חיות הקדש שנאמר (שם מ"ב ט) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. אמר רב

יהודה אמר שמואל מאי דכתיב (חבקוק א יד) ותעשה אדם כדגי הים וגו' למה נמשלו בני אדם לדגי הים לומר לך מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה מיד מתים אף בני אדם כיון שפורשים מן התורה ומן המצות מיד מתים. ד"א מה דגים שבים כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים כך בני אדם כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים אבע"א בעוה"ב ואבע"א בעוה"ז. אבע"א בעוה"ז וכדרבי חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנאמר (משלי כב ה) צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם. ואבע"א לעוה"ב כדריש לקיש דאמר ריש לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ומקדירה רשעים נדונים בה וצדיקים מתרפאים בה רשעים נדונין (דף ד) בה דכתיב (מלאכי ג יט) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שרש וענף שורש בעוה"ז ולא ענף לעוה"ב וצדיקים מתרפאים בה שנאמר (שם) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר (שם) ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק. ד"א מה דגים שבים הגדול מחברו בולעו אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות הגדול מחבירו בולעו. והיינו דתנן רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו:

רבי חנינא בר פפא רמי כתיב (איוב לז כג) שדי לא מצאנוהו שגיא כח וכתיב (תהלים קמז ה) גדול אדונינו ורב כח וכתיב (שמות טו ו) ימינך ה' נאדרי בכח לא קשיא כאן בשעת הדין כאן בשעת מלחמה:

משתבח להו ר' אבהו לצדוקי בדרב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מכסא דתליסר שני יומא חד אשכחוהו אמרו ליה כתיב (עמוס ג ב) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם מאן דאית ליה סיסיא ברחמיה מסיק ליה. לא הוה בידיה רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערי ליה אתא ר' אבהו אשכחינהו אמר להו אמאי קא מצעריתו ליה אמרו ליה ולא אמרת לן דאדם גדול הוא ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא אמר להו אימור דאמינא לכו בתנאי בקראי מי אמרי לכו אמרו ליה ומאי שנא אתון דידעיתו והוא לא ידע אמר להו אנן דשכיחין גבייכו רמינן אנפשין ומעיינין אינהו לא מעיינו בקראי אמרו ליה אימא לן את אמר להו אמשול לכם משל למה"ד לאדם שנושה בשני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת:

ע"ב אמר רב יוסף לא ליצלי אינש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד דילמא כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בעובדיה ומידחי אי הכי

דצבור נמי דצבור נפישי זכותייהו אי הכי דיחיד דצפרא נמי כיון דאיכא צבור דקא מצלו לא מידחו והא אמרת שלש ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה איפוך אבע"א לעולם לא תיפוך ותורה דכתיב בה אמת דכתיב (משלי כג כג) אמת קנה ואל תמכור אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין ודין דלא כתיב ביה אמת עושה הקב"ה לפנים משורת הדין: אמר ריב"ל מאי דכתיב (דברים ז יא) אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם. ואריב"ל כל מצות שישראל עושים בעוה"ז הן באות ומעידות עליהם לעוה"ב שנאמר (ישעיה מג ט) יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת אלו אוה"ע:

ואמר ריב"ל לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר (דברים ה כו) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים והיינו דא"ר יוחנן משום רשב"י לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראויין לאותו מעשה לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב (תהלים קט כב) ולבי חלל בקרבי ולא ישראל ראויין לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו' כל הימים ולא עשו אלא (דף ה) לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד שעשה תשובה אף עתה עשה תשובה אם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור שעשו תשובה אף אתם עשו תשובה וצריכא דאי אשמעינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבור דמפרסם חטאיה אימא לא צריכא ואי אשמעינן צבור משום דנפישי ברחמי אבל יחיד דלא אלימא זכותיה אימא לא צריכא. והיינו דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב (שמואל ב כג א) נאם דוד בן ישי ונאם הגבר חוקם על שהקים עולה של תשובה:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב שנאמר (ישעיה נח ח) והלך לפניך צדקך וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו ומוליכתו ליום הדין שנאמר (איוב ו יח) ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו. ר' אלעזר אומר קשורה בו ככלב שנאמר (בראשית לט י) ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה לעוה"ב:

ת"ר (דברים ה כו) מי יתן והיה לבבם זה להם אמר משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמר הקב"ה לישראל מי יתן והיה לבבם זה להם היה לכם לומר תן לנו אתה כפויי טובה הם דכתיב (במדבר כא ה) ונפשנו קצה (ע"ב) בלחם הקלקל. בני כפויי טובה דכתיב (בראשית ג יב) האשה אשר נתתה עמדי וגו' אף משה רבינו לא רמזה להם לישראל אלא לאחר ארבעים שנה שנאמר (דברים כט ג) ואולך אתכם ארבעים שנה

במדבר וגו' וכתיב (שם) ולא נתן ה' לכם לב לדעת אמר רבא ש"מ לא קאים אינש אדעתא דרביה עד ארבעין שנין:

אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה מאי דכתיב (ישעיה לב כ) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור אשריהם ישראל שבזמן שהם עוסקים בתורה ובגמילות חסדים יצרם מסור בידם ולא הם מסורים ביד יצרם שנאמר אשריכם זורעי על כל מים ואין זריעה אלא צדקה שנאמר (הושע י יב) זרעו לכם לצדקה ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים משלחי רגל השור והחמור. תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי:

(דף ח) תנו רבנן כיון שרואה אדם הראשון היום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשך בעדי וההר לתהו ובהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים ישב ח' ימים בתענית ובתפלה כיון שנפלה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא עמד ועשה שמונה י"ט לשנה אחרת עשאן אלו ואלו י"ט הוא קבעם לשמים והם קבעום לע"ז. בשלמא למ"ד בתשרי נברא העולם יומא זוטי חזא ליה יומי אריכי אכתי לא חזא אלא למ"ד בניסן נברא העולם הא חזא ליה יומי זוטי ויומי אריכי דהוו זוטי כולי האי לא חזא. ת"ר יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשך בעדי וחוזר לתהו ובהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים היה יושב בתענית ובוכה כל הלילה והוה בוכה כנגדו וכיון שעלה עמוד שחר אמר מנהגו של עולם הוא עמד והקריב שור שקרניו קודמות לפרסותיו שנאמר (תהלים סט לב) ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס ברישא מקרין והדר מפריס. תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם שני אלפים תהו ושני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו. ב' אלפים תורה מאימת אילימא ממתן תורה עד הכא ליכא כולי האי דכי מעיינת בהו שפיר בשני דתהו תרי אלפי ופרטא דהאי אלפא הוא דהוי אלא (בראשית ז ה) מואת הנפש אשר עשו בחרן וגמירי דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתין שני הוה כמה בצרן מדתני תנא ארבע מאה וארבעים ותמני שנין הויא וכי מעיינת מואת הנפש אשר עשו בחרן עד מתן תורה ארבע מאה וארבעין ותמני שני הויין:

אמר ליה אנטונינוס לרבי בעינא דימלוך אסורוס ברי תחותי ותתעבד טבריא קלניא ואי אמינא להו חדא עבדי תרתי לא עבדי אייתי גברא ארכביה אחבריה ויהב ליה יונה לאילעי בידיה ואי"ל לתתאה דיימר לעילאי דניפרח יונה מידיה אמר שמע מינה הכי קאמר לי את בעי מינייהו דאסורוס ברי ימלוך תחותי ואימא ליה לאסורס דתתעביד

טבריא קלניא א"ל קא מצערין לי חשובי רומאי אעייליה לגנתא כל יומא הוה עקר חד פוגלא ממישרא קמיה אמר ש"מ הכי קאמר לי קטול חד חד מינייהו ולא תתגרי בהו בכולהו (ע"ב) ולימא ליה מימר בהדיא אמר שמעי חשובי דרומי ומצערי ליה ולימא ליה בצנעא משום דכתיב (קהלת י כ) כי עוף השמים יוליך את הקול הויא ליה ברתא ושמה גירא וקא עבדה איסורא שדר ליה גרגירא שדר ליה כוסברתא שדר ליה כרתי שדר ליה חמא כל יומא הוה משדר ליה מטרתא דדהבא פריכא וחיטי אפומייהו א"ל אמטי ליה חיטי לרבי א"ל רבי לא צריכנא ראית לי טובא א"ל ליהוי למאן דבתרך דיהבו לבתראי דאתו בתרך דדאתי מינייהו ליפקי עלייהו. הויא ליה ההוא נקירתא דהוה אתי מביתיה לבי רבי וכל יומא הוו אתו תרי עבדי בהדיה חד קטיל אבבא דבי רבי וחד קטיל אבבא דביתיה ואמר ליה בעידנא דאתינא לא נשכח אינש בהדה יומא חד אשכחיה לרבי חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר ליה לא אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גברא קמך אמר ליה לית דין בר איניש א"ל אימא ליה ליזול וליקרי להההוא עבדא דגנאי אבבא דקאים וליתי אזל ר"ח בר חמא אשכחיה דקטיל אמר היכי ליעבד איזיל ואימא ליה דקטיל אין משיבין על הקלקלה אשבקיה ואיזיל השתא מזלזלנא במלכותא בעי רחמי עליה ואחייה ושדריה אמר ידענא דאפילו זוטרי דאית בכו מחיי מיתי נינהו ומיהו בעידנא דאתינא לא נשכח אינש בהדה כל יומא הוה משמש ליה לרבי ומאכיל ליה ומשקי ליה וכי הוה בעי רבי למיסק לפורייה הוה גחין קמיה א"ל סק עלואי לפורייך א"ל לאו אורח ארעא לזלזולי במלכותא כולי האי אמר מי ישימני מצע תחתיך לעוה"ב. א"ל אית לי לעלמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב (עובדיה א יח) ולא יהיה שריד לבית עשו בעושה מעשה עשו. והכתיב (יחזקאל לב כט) שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה א"ל מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה. תניא נמי הכי מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה מלכיה ולא כל מלכיה פרט לאנטונינוס בן אסוירוס וחביריו כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעא בר שלום:

קטיעא בר שלום מאי היא דההוא קיסר דהוה סני ליהודאי אמר להו לחשובי מלכותיה מי שעלתה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער אמרו ליה יקטענה ויחיה אמר להו קטיעא בר שלום חדא דלא יכלית להו דכתיב (זכריה ב י) כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם מאי קאמר אילימא דבדרתינהו בד' רוחות השמים לימא בארבע אלא כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל ועוד קראו לך מלכותא קטיעא אמר ליה מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא שדו ליה לקמוניא חלולא כד נקטי ליה ואזיל אמר כל נכסאי לרבי עקיבא וחבריו נפק ר"ע ודרש (ויקרא

כד ט) והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו יצאה ב"ק ואמרה קטיעא בר שלום מזומן לחיי העולם הבא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים אנטונינוס שמשיה לרבי. אדרכן שמשיה לרב. כי שכיב אנטונינום א"ר נתפרדה חבילה כי שכיב אדרכן אמר רב נתפרדה חבילה:

אונקלוס בר קלוניקוס איגייר שדר קיסר גונדא דרומאי אבתריה משכינהו בקראי ואיגיירו הדר שדר גונדא אחרינא אבתריה אמר להו לא תימרו ליה מידי כד נקטיה ליה ואזל אמר להו אימא לכו מלתא בעלמא ניפורא נקיט נורא קמי פיפיורא פיפיורא נקיט נורא לדוכסא דוכסא להגמונא הגטונא לקומא קומא מי נקיט נורא קמי אינשי אמרו ליה לא אמר להו הקב"ה נקט נורא קמי ישראל דכתיב (שמות יג כא) וה' הולך לפניהם יומם וגו' איגיור כולהו הדר שדר גונדא אחרינא בתריה אמר להו לא תשתעו כלל בהדיה כי נקטי לי' ואזלי חזא מזוזתא דמנחה אפתחא אותיב ידיה עלה אחיך אמרו ליה אמאי קא מחייכת אמר להו מנהגו של עולם מלך יושב מבפנים ועבדיו משמרין אותו מבחוץ אבל הקב"ה עבדיו מלפנים והוא משמרן מבחוץ שנאמר (תהלים קכא ח) ה' ישמר צאתך ובואך וגו' איגיור ותו לא שדר אבתריה. (בראשית כה כג) ויאמר לה שני גיים בבטנך א"ר יהודה אמר רב אל תקרי שני גוים אלא שני גיים זה אנטונינוס ורבי שלא פסקו משלחנם לא צנון הלא חזרת ולא קישות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים דאמר מר צנון מחתך המאכל חזרת מהפך המאכל קישות מרחיב בני מעים והא תנא דבי ר"י למה נקרא שמם קשואים שהם קשים לגוף כחרבות לא קשיא הא ברברבא הא בזוטרא:

(דף טז ע"ב) ת"ר כשנתפס ר"א למינות העלוהו לגרדום לידון א"ל אותו הגמון זקן שכמותך יתעסק בדברים בטלים הללו א"ל נאמן עלי הדיין כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים א"ל האמנתני דימוס פטור אתה וכשבא אל ביתו נכנסו תלמידיו לנחמו ולא קבל מהן תנחומין א"ל ר"ע רבי הרשני לומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתני א"ל אמור א"ל רבי שמא דבר מינות בא לידך (דף יז) והנאך הדבר ועליו נתפשת למינות א"ל עקיבא הזכרתני פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של צפורי ומצאני אחד ויעקב איש כפר סכניא שמו אמר לי כתיב בתורתכם (דברים כג יט) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך וגו' מהו לעשות ממנו בית הכסא לכהן גדול ולא אמרתי לו כלום אמר לי כך למדני (מיכה א ז) כי מאתנן זונה קבצה עד אתנן זונה ישובו ממקום הטנופת באו למקום הטנופת ישובו והנאני הדבר ועי"ז נתפשתי למינות ועברתי על מה שכתוב בתורה (משלי ה ח) הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה הרחק מעליה דרכך זו מינות ואל תקרב אל פתח ביתה זו הרשות

א"ד הרחק מעליה דרכך זו המינות והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה ועד כמה אמר רב חסדא עד ארבע אמות:

(משלי ל טו) לעלוקה שתי בנות הב הב אמר רב חסדא אמר מר עוקבא קול שתי בנות שצועקות בגיהנם האומרות בעה"ז הב הב ומאן נינהו המינות והרשות א"ד אמר רב חסדא אמר מר עוקבא קול גיהנם שצועקת ואומרת הביאו לי שתי בנות שאומרות בעה"ז הבא הבא. (שם ב יט) כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים ומאחר שלא שבו היכן ישיגו ה"ק ואם ישובו לא ישיגו. ומעבירה לא והתניא אמרו עליו על ר' אלעזר בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה פעם אחת שמע שיש זונה בכרכי הים ונוטלת כיס דינרין בשכרה נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה ז' נהרות בשעת הרגל דבר הפיחה אמרה כשם שהפיחה אינה חוזרת כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה הלך וישב בין הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים רחמים עליך נבקש רחמים על עצמנו שנאמר (ישעיה נד י) כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים רחמים עליך נבקש על עצמנו שנאמר (שם נא ו) כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים רחמים עליך נבקש רחמים על עצמנו שנאמר (שם כד כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים אמרו עד שנבקש רחמים עליך נבקש על עצמנו שנאמר (שם לד ד) ונמקו כל צבא השמים אמר אין הדבר תלוי אלא בי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא והא הכא בעבירה הוה ומית התם נמי כיון דאביק ביה טובא כמינות הוה דמיא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת אמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלים אותם אלא שקורין אותם רבי:

רבי חנינא ור' יונתן הוו אזלי באורחא כי מטו להנהו תרי שבילי חד הוה פצי אפתחא דע"ז וחד הוה פצי אפתחא דזונות א"ל חד לחבריה ניזיל אפתחא דע"ז (שם ע"ב) דנכיס יצריה א"ל אידך ניזיל אפתחא דזונות ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא כי מטו להתם חזנהו לזונות איתכנעו מקמייהו א"ל מנא לך הא א"ל כתיב (משלי ב יא) מזמה תשמור עליך תבונה תנצרכה אמרו ליה רבנן לרבא מאי מזמה אי לימא תורה דכתיב בה זמה ומתרגמינן עצת חטאין וכתיב (ישעיה כח כט) הפליא עצה הגדיל תושיה אי הכי מזמה זמה מיבעיא ליה אלא מאי מזמה מדברי זמה תשמור עליך תורה תנצרכה:

תנו רבנן כשנתפסו ר' אלעזר בן פרטא ור' חנינא בן תרדיון למינות א"ל ר"א בן פרטא לר' חנינא בן תרדיון אשריך ר' חנינא שנתפסת על דבר אחד אוי לי שנתפסתי על ה' דברים א"ל ר' חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על ה' דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול שאתה עסקת בתורה ובג"ח ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד וכדרב הונא דאמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר (דהי"ב טו ג) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא בהן מורה וללא תורה מאי ללא אלהי אמת אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. ובג"ח לא עסק והתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אל יתן מעותיו לארנקי של צדקה אא"כ ממונה עליה ת"ח כר"ח בן תרדיון הימוני מהימן מעבד לא עבד והתניא אמר ליה מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים מעבד עבד כדבעי ליה לא עבד:

אתיוה לר"א בן פרטא אמרו ליה מ"ט תנית ומ"ט גנבת אמר להו אי סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא מדהא לא איתא הא נמי לא איתא ומאי טעמא קרו לך רבי רבן של טרסיים אני אייתו ליה תרי קיבורי אמרו ליה הי דשתיא והי דערבא אתרחיש ליה ניסא אתיא זיבורא ויתיב על דערבא ואתיא זיבורתא ויתיב על דשתיא אמר להו הא דשתיא והא דערבא ומ"ט לא אתית לבי אביה אמר להו זקן אני ומתייירא אני שמא תרמסוני ברגליכם אמרו ועד האידנא כמה סבא אתרמוס אתרחיש ניסא וארמס חד סבא בההוא יומא ומ"ט שבקת עבדך לחירות אמר להו לא היו דברים מעולם קם חד מינייהו לאסהודי ביה אתא אליהו אידמי ליה כחד מחשיבי דמלכותא אמר ליה מדאתרחיש ליה ניסא בכולהו בהא נמי מתרחיש ליה ניסא וההוא גברא בישותיה הוא דקא מחוי ולא אשגח ביה קם למימר להו הוה כתיבא אגרתא דהוה כתיב מחשובי דרומאי לשדורי לקיסר ושדרוה בידיה דההוא גברא אתא אליהו פתקיה ארבע מאה פרסי אזל ולא אתא:

אתיוה לרי חנינא בן תרדיון א"ל מ"ט קא עסקת בתורה אמר להו כאשר צוני ה' אלהי מיד גזרו עליו לשרפה ועל אשתו להריגה ועל בתו לישב בקובה של זונות. עליו לשרפה שהיה (דף יח) הוגה את השם באותיותיו והיכי עביד הכי והא תנן אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב. להתלמד עבד דתניא (דברים יח) לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות ואלא מ"ט איענש משום דהוגה את השם בפרהסיא הוה ועל אשתו להריגה דלא מיחתא ביה מכאן אמרו כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נענש עליו. ועל בתו לישב בקובה של זונות דאמר ר' יוחנן פעם אחת היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי אמרו כמה נאה פסיעותיה של ריבה זאת מיד דקדקה בפסיעותיה והיינו דאמר ריש לקיש מ"ד (תהלים מט ו) עון עקבי יסובני עונות שאדם

דש בעקביו בעוה"ז מסבבין אותו ביום הדין ובשעת הוצאת שלשתן הצדיקו עליהם את הדין הוא אמר (דברים לב ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. אשתו אמרה (שם) אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. בתו אמרה (ירמיה לב יט) גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם אמר רבי גדולים שלשה הצדיקים הללו שנזדמנו להם שלשה מקראות של צדוק הדין בשעת צדוק הדין:

ת"ר כשחלה רבי יוסי בן קסמא הלך ר"ח בן תרדיון אצלו לבקרו א"ל חנינא אחי אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר תורה מונחת בחיקך א"ל מן השמים ירחמו א"ל אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר מן השמים ירחמו תמהני אם לא ישרפו אותך ואת ס"ת באש א"ל ר"ח מה אני לעולם הבא א"ל כלום בא מעשה לידך א"ל רבי מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים אמר ליה אם כן מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפטר ר' יוסי בן קסמא והלכו כל גדולי רומי לקברו והספידוהו הספד גדול ובחזרתן מצאו לר"ח בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו הביאוהו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהר אמרה לו בתו אבא אראך בכך אמר לה אלמלי אני נשרפתי לבדי היה קשה הדבר לי ועכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שיבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוני אמרו לו תלמידיו ר' מה אתה רואה אמר להן גוילין נשרפין ואותיותיו פורחות אף אתה פתח פיך ותכנס בך האש אמר להן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבול הוא בעצמו א"ל קליסטנירו רבי אם אני מרבה עליך בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לעוה"ב א"ל הן אשתבע לי אישתבע לו מיד הרבה עליו בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו ויצאה נשמתו במהרה אף הוא קפץ ונפל לתוך האור יצאה בת קול ואמרה ר"ח בן תרדיון וקליסטגירו מזומנים לחיי העולם הבא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים:

ברוריא דביתהו דר' מאיר ברתיה דרבי חנינא בן תרדיון הות אמרה ליה זילא בי מלתא דיתבה אחותי בקובה של זונות שקל תרקבא דדינרין ואזל ואמר אי לא אתעביד בה איסורא מתרחיש ניסא ואי עברית איסורא לא מתרחיש ניסא אזל נקט נפשיה כחד פרשא אמר לה השמיעי לי אמרה ליה דשתנא אנא אמר לה מתרחנא לך אמרה ומאי נפקא לך מינאי דאיכא נפישין דשפירי מינאי טובא אמר ש"מ לא אתעביד בה איסורא כל דאתי

אמרה ליה הכי אזל לגבי שומר דידה א"ל הבה ניהלי א"ל מיסתפינא ממלכותא א"ל שקול תרקבא דדינרי פלגא פלח ופלגא ליהוי לך א"ל וכי שלמי מאי איעבד א"ל אימר אלהא דמאיר עננ ומיתצלת א"ל (ע"ב) ומי יימר דהכי הוא א"ל השתא חזית הוו הנהו כלבי דאכלי אינשי שקל קלא פתק בהו אתו עליה למיכליה אמר אלהא דמאיר עננ שבקוהו יהבה ליה ניהליה לסוף אשתמעא מלתא בי מלכא אתיוהו אסקוהו לזקיפא אמר אלהא דמאיר עננ אחתוהו אמרו ליה מאי האי אמר להו הכי הוה עובדא חקקוה לדמותיה דר"מ אפתחא דרומאי אמרי כל דחזייה ליה לתפסיה יומא חד חזיוה רהטו אבתריה רהט מקמייהו ואזל לבי זונות א"ד בשול עכו"ם חזא טמש בהא ומתק בהא וא"ד אתא אליהו אידמי ליה כזונה כרכתיה ואחדתיה אמרי ח"ו אי ר"מ הוה לא הוה עביד הכי קא ערק לבבל א"ד משום האי מעשה וא"ד ממעשה דברוריא:

דרש ר' שמעון בן פזי מאי דכתיב (תהלים א א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ומאחר שלא עמד מהיכן ישב ומאחר שלא ישב מהיכן לץ אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר (משלי ט יב) אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא. א"ר אלעזר כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנאמר (ישעיה כח לב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו דלא תתלוצצו דלא לייתו יסורין עלייכו. אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין שנאמר (הושע ז ה) משך ידו את לוצצים. דרש ר' שמעון בן פזי מה דאמרי אשרי האיש אשר לא הלך וגו' אשרי מי שלא הלך לטרטיאות ולקרקסיאות ובדרך חטאים לא עמד זה שלא עמד בקניגיון ובמושב לצים לא ישב שלא ישב בתחבולות שמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לטרטיאות וקרקסיאות ולא עמדתי בקניגיון אלך ואתגרה בשינה ת"ל כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד (תהלים א א) אשרי האיש אשר לא הלך וגו' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה (דף יט) אברהם שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה מפני שאנשי דור הפלגה רשעים היו שנאמר (בראשית יא ג) הבה נבנה לנו עיר. ובדרך חטאים לא עמד שלא עמד במעמד אנשי סדום מפני שאנשי סדום חטאים היו שנאמר (שם יג יג) ואנשי סדום רעים וחטאים. ובמושב לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים שאנשי פלשתים ליצנים היו שנאמר (שופטים יז כה) ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק וגו':

(תהלים קיב א) אשרי איש ירא את ה' אשרי איש ולא אשה א"ר עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש ר' יהושע ב"ל אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש במצותיו חפץ מאד א"ר אלעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו כדתנן הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס:

(שם א ב) כי אם בתורת ה' חפצו א"ר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו לוי ור"ש ברבי הוו יתבי קמיה דר' וקא פסקי סדרא שלים ספרא לוי אמר לייתו לן משלי ור"ש ברבי אמר לייתו לן תהלים כפייה ללוי ואייתו לתהלים כי מטו כי אם בתורת ה' חפצו פרש רבי ואמר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ א"ל לוי לרבי נתת לי רשות לעמוד. א"ר אבדימי בר חמא בר חמא כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו שנא' כי אם בתורת ה' חפצו. אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו ואמר רבא בתחלה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו וגו':

ואסר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה שנאמר בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה ואמר רבא ליגרס אינש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר שנאמר (תהלים קיט כ) גרסה נפשי לתאבה גרסה כתיב ולא כתיב טחנה. (תהלים א ג) והיה כעץ שתול על פלגי מים אמרי דבי ר' ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם. אמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ואנא מסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם שבקוהו ואזול קמיה דרבה אמר להו הני מילי בסברא אבל בגמרא מחד רבה מעלי כי היכי (שם ע"ב) דלא לפלוג לישני. על פלגי מים א"ר תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא ושליש במשנה ושליש בתלמוד ומי ידע כמה חיי כי קאמרינן ביומי. אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול ואם לאו על הלומד ועל המלמד עליהם הכתוב אומר לא כן הרשעים וגו':

א"ר אבא אמר רב הונא אמר רב מ"ד (משלי ז כו) כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה ועד כמה א"ר זירא עד ארבעין שנין והא רבא אורי התם בשוין. ועלהו לא יבול אמר רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה א"ר אחא בר' אבא אמר רב המנונא אמר רב מנין שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד שנאמר (תהלים א ג) ועלהו לא יבול:

אמר ריב"ל דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו. כתוב בתורה דכתיב (דברים כט ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון. שנוי בנביאים דכתיב (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם הלילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל. ומשולש בכתובים דכתיב (תהלים א ב) כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח. מכריז ר' אלכסנדראי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה אמרו ליה הב לן חיי אמר להו (שם לד) מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' שמא יאמר אדם הואיל ונצרתי את לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה אלך ואתגרה בשינה ת"ל (שם) סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו:

(דף כ) (דברים ז' ב) לא תחנם לא תתן להם חן מסייע ליה לרב דאמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיאמר כמה נאה עכו"ם זה. מיתיבי מעשה ברבי שמעון בן גמליאל שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראה נכרית אחת שהיתה נאה ביותר ואמר (תהלים קד כד) מה רבו מעשיך ה' ואף ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס ורק ושחק ובכה רק שהיתה באה מטפה סרוחה שחק דעתידה דמיגיירה ונסיב לה בכה דהאי שופרא בלי בארעא. רבנן אודויי הוא דמודו דאמר מר הרואה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו:

פרק ב

ע"ב וישרנה הפרות בדרך וגו' (ש"א ו יב) מאי וישרנה הפרות א"ר יוחנן משום ר"מ שאמרו שירה וכן אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב שישרו פניהם כלפי ארון ואמרו שירה ומה שירה אמרו א"ר יוחנן משום ר"מ (שמות טו א) אז ישיר משה וגו' ור' יוחנן דידיה אמר (ישעיה יב ד) ואמרתם ביום ההוא הודו להי קראו בשמו וגו'. וריש לקיש אמר מזמורא יתמא (תהלים צח א) מזמור שירו להי שיר חדש כי נפלאות עשה וגו'. ר' אלעזר אומר (שם צט א) ה' מלך גאות לבש. ר' יצחק נפחא אמר רני רני השטה התנופפי ברוב הדרך המחושקה ברקמי זהב המהוללה בדביר ארמון המפוארה בעדי עדיים. רב אשי מתני לה להא דר' יצחק נפחא אהא (במדבר י לה) ויהי בנסוע הארון ויאמר משה וגו' ישראל מאי אמרו א"ר יצחק רני רני השטה וגו':

(דף כה) (יהושע י יג) וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב

שנקראו ישרים שנאמר (במדבר כג י) תמות נפשי מות ישרים וגו' והיכא רמיזא (בראשית מח יט) וזרעו יהיה מלא הגוים אימתי יהיה מלא גוים בשעה שעמד לו חמה ליהושע. (יהושע י יג) ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים וכמה אריב"ל עשרים ודי שעי אזל שית וקם שית אזל שית וקם שית כולה מלתא כיום תמים. ר' אלעזר אומר ל"ו אזל שית וקם תרי עשר אזל שית וקם י"ב עמידתו כיום תמים ר' שמואל בר נחמני אמר מ"ח אזל שית וקם תרתי סרי אזל שית וקם עשרים וארבע שנאמר ולא אץ לבא כיום תמים מכלל דמעיקרא לאו כיום תמים הוה. תנא כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה לו למשה מיתיבי (יהושע י יד) ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו אבע"א שעות הוא דלא נפישין כולי האי ואבע"א אבני ברד לא הואי דכתיב (שם י יא) ויהי בנוסם מפני ישראל וגו' וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וגו'. (ש"ב א יח) ויאמר ללמד את בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים דכתיב (במדבר כג י) תמות נפשי מות ישרים היכא רמיזא (בראשית מט א) יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך אי זו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף הוי אומר זו קשת ר"א אומר זה ספר משנה תורה ואמאי קרי ליה ספר הישר דכתיב (דברים ו יח) ועשית הישר והטוב בעיני ה' היכא רמיזא (שם לג) ידיו רב לו אי זו היא מלחמה שצריכה שתי ידים הוי אומר זו קשת. רבי שמואל בר נחמני אמר זה ספר שופטים ואמאי קרי ספר הישר דכתיב ביה (שופטים יז ו) בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה היכא רמיזא (שם ג ב) למען דעת דורות בני ישראל ללמדם מלחמה אי זו היא מלחמה שצריכה למוד הוי אומר זו קשת ומנ"ל דביהודה כתיב דכתיב מי יעלה לנו בתחלה אל הכנעני להלחם בו ויאמר ה' יהודה יעלה:

(דף כז ע"ב) כתיב (מלכים ב ז':ד') אם אמרנו נבוא העיר ורעב בעיר ומתנו שם וגו' והא איכא חיי שעה אלא לחיי שעה לא חיישינן מיתיבי לא ישא ויתן אדם עם המינין ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה ומעשה בבן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל אמר ישמעאל אחי הנח לי ואתרפא ממנו ואני אביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור הדבר עד שיצאת נשמתו ומת קרי עליה רבי ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ונשמתך יצאה בטהרה ולא עברת על דברי חבריך שהיו אומרים (קהלת י ח) ופורץ גדר ישכנו נחש שאני מינות דמשכא דאתי למימשך בתרייהו אמר מר ולא עברת על דברי חבריך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש איהו נמי הויא טרקיה חויא דרבנן קאמר דלית ליה

אסותא מאי הוה ליה למימר ליה כדאמר רב נחמן בר יצחק (ויקרא יח ה) וחי בהם ולא שימות בהם ורבי ישמעאל ה"מ בצנעא אבל בפרהסיא לא דתניא היה ר' ישמעאל אומר מנין שאם אומרים לו לאדם עבוד ע"ז ואל תהרג שיעבוד ואל יהרג שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפילו בפרהסיא ת"ל (שם כב לב) ולא תחללו את שם קדשי וגו':

(דף לה) פיסקא. השיאו לדבר אחר. מאי כי טובים דודיך מיין כי אתא רב דימי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע ערבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה מאי שנא האי קרא דשייליה א"ר שמעון בן פזי ואיתימא ר"ש בר אמי מרישא דקרא קאמר ליה ישקני מנשיקות פיהו א"ל ישמעאל אחי חשוק שפתיך זו בזו ואל תבהל להשיב מ"ט אמר עולא ואיתימא רב שמואל בר אבא גזרה חדשה היא ואין מפקפקין בה אמאי ולא אמרה ליה משום דעולא דאמר עולא כי גזרו גזירה במערבא לא מיגלו טעמא עד תריסר ירחי שתא דלמא איכא אינש דלא סבירא ליה ואתי לזלזולי בה:

ע"ב דרש רב נחמן בר רב חסדא מ"ד (שה"ש א ג) לריח שמניך טובים למה ת"ח דומה לצליחות של פלייטין מגולה ריחה נודף מכוסה אין ריחה נודף ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממנו מתגלין לו שנאמר (שם) על כן עלמות אהבוך קרי ביה עלומות אהבוך ולא עוד אלא שמלאך המות אוהבו שנאמר עלמות קרי ביה על מות אהבוך ולא עוד אלא שנוחל שני עולמות עולם הזה ועולם הבא שנאמר עלמות קרי ביה עולמות:

פרק ג

(דף מד) רב הונא רמי כתיב (דה"א יד יב) ויעזבו שם את אלהיהם ויאמר דויד וישרפו באש וכתיב (ש"ב ה כא) וישאם דוד ואנשיו לא קשיא כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי דכתיב (שם יב ל) ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד ומי שרי איסורי הנאה נינהו אמר רב נחמן אתי הגתי בא ובטלה. ומשקלה ככר זהב היכי מצי מנח לה אמר רב יהודה אמר רב ראויה היתה לנוח בראש דוד. ר' יוסי בר חנינא אמר אבן שואבת היתה לה דהות דארי לה. רבי אלעזר אמר אבן יקרה היתה בה ששוה ככר זהב (תהלים קיט נו) זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי מאי קאמר ה"ק בשכר שפקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות. מאי עדותו אמר ריב"ל שהיה מניחה במקום תפלין והולמתו והא קא בעי אנוחי תפילין אמר ר' שמואל בר רב יצחק מקום יש בראש להניח בו שתי תפלין. (מ"א יא יב) ויוצא את בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות נזר זו כלילא עדות א"ר יהודה אמר רב עדות הוא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ושאין ראוי למלכות אין הולמתו. (מ"א א ה) ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב יהודה אמר רב שמתנשא להולמו

ולא הולמתו. (שם) ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותייהו תנא כלם נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים:

פרק ד

(דף נד ע"ב) תנו רבנן שאלו פילוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בע"ז מפני מה אין מבטלה אמרו להם אלו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדין היה מבטלו הרי הן עובדין לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין. ד"א הרי שגזל סאה של חטין והלך וזרעה בקרקע דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין. ד"א הרי שבא על אשת חברו דין הוא שלא תתעבר אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין והיינו דא"ר שמעון בן לקיש אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שעושים סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי ומחתימין אותי בעל כרחי: שאל פילוסוף אחד את ר"ג כתוב בתורתכם (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא מפני מה מתקנא בעובדיה ולא מתקנא בע"ז א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שהיה לו בן ואותו בן היה מגדל לו את הכלב והעלה לו שם על שם אביו כשהוא נשבע אמר בחיי כלב אבא כששמע המלך על מי כועס על הבן או על הכלב הוי אומר על הבן א"ל כלב אתה קורא אותה והלא יש בה ממש א"ל מה ראית א"ל פעם אחת נפלה דליקה בעירנו ונשרפת כל העיר והבית שהיה שם הע"ז לא נשרפה א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שסרחה עליו מדינה כשהוא עושה מלחמה עם החיים הוא עושה או עם המתים הוי אומר עם החיים א"ל כלב אתה קורא אותה מת אתה קורא אותה א"כ יאבדנה מן העולם א"ל אלו לדבר שאין העולם צורך בו עובדין היה מבטלה הרי הם עובדים לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות לאפיקים ולגאיות יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין וכה"א (דף נה) (צפניה א ב-ג) אסף אסף כל מעל פני האדמה נאם ה' וכתיב (שם) אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים ודגי הים והמכשלות את הרשעים וכי מפני שהרשעים נכשלים בהם יאבדם מן העולם והלא לאדם הם עובדים (שם) והכרתי את האדם וגו':

שאל אגריפס שר צבא את רבן גמליאל כתוב בתורתכם (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור עשיר בעשיר א"ל אמשול לך משל למה"ד לאדם שנשא אשה על אשתו חשובה ממנה אין מתקנא בה פחותה ממנה מתקנא בה. א"ל זונין לרבי עקיבא לבי ולבך ידעין דע"ז לית משא והא קא חזינן גברי דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמדי מ"ט א"ל אמשול לך משל למה"ד לאדם נאמן

שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים בא אדם אחד הפקיד אצלו בעדים פעם אחת שכח והפקיד אצלו בלא עדים אמרה לו אשתו בוא ונכפרנו אמר לה וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נאבד את אמונתנו אף יסורין בשעה שמשגרין אותן על האדם משביעין עליהם שלא תלכו אלא ביום פלוני ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית על ידי פלוני הרי סם פלוני כיון שהגיע זמנו לצאת הלך זה לבית ע"ז אמרו יסורין דין הוא שלא נצא וחוזרים ואומרים וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נמיר שבועתנו והיינו דא"ר יוחנן מאי דכתיב (דברים כח נט) ותלים רעים ונאמנים רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן:

א"ל רבא בר רב יצחק לרב יהודה איכא ע"ז באתריה וכי מנגיב עלמא ולא אתי מטרא מתחזי להו בחלמא ואמר להו שחטו לי גברא ואתי מטרא שחטו לה גברא ואתא מטרא א"ל השתא איכו שכיבי לא אמרי לכו הא מלתא הכי אמר רב מ"ד (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים מלמד שהחליקן בדברים כדי לטרדן מן העולם והיינו דאמר ר"ש בן לקיש מ"ד (משלי ג לד) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו:

סליק מסכת עבודה זרה

הוריות

פרק א

הוריות (דף ג ע"ב) סמכו רבותינו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ועל דברי ר' אלעזר בן צדוק שהיו אומרים אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה. אמר רב אדא בר אהבה מאי קראה (מלאכי ג ט) במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו אי איכא גוי ואי לא לא:

(דף ה' ע"ב) ורבי יהודא ור"ש שבט אחד דאיקרי קהל מנ"ל אמרי דכתיב (ד"ה ב כ) ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ה' לפני החצר החדשה מאי חדשה א"ר יוחנן שחדשו דברים ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לויה מתקיף לה רב אחא בר יעקב ממאי דילמא שאני ירושלים דהוה נמי בנימין אלא א"ר אחא בר יעקב דכתיב (בראשית מח ד) ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל וגו' מאן איתיליד ליה ההיא שעתא בנימין ש"מ ה"ק רחמנא מתיליד לך השתא קהל אחרינא א"ל רב (שיזבא) (שבא) לרב כהנא דילמא הכי קמ"ל רחמנא לכי מתיליד לך בנימין הוא דהיו י"ב שבטים דמתקרי קהל א"ל אלא י"ב שבטים איקרו קהל י"א לא איקרו קהל:

(דף ו' ע"ב) אמר רב אחא בר יעקב שבטו של לוי לא איקרי קהל דכתיב (בראשית מח ד) הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וגו' כל שיש לו אחוזה איקרי קהל וכל שאין לו אחוזה לא איקרי קהל:

פרק ב

(דף ט) היה רבי ירמיה אומר כתיב (ויקרא ה ה) ואם לא תגיע ידו ונאמר (שם) ואם לא תשיג ידו מי שבא לידי עניות ועשירות יצא נשיא וכהן משוח שאינם באים לידי עניות בנשיא מהו אומר (שם ד ז) מכל מצות ה' אלהיו מי שאין על גביו אלא ה' אלהיו בכהן משיח הוא אומר (שם כא י) והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו בכח בנוי ובעושר ובחכמה. אחרים אומרים מנין שאם אין לו שאתה חייב לגדלו משאר אחיו ת"ל הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו:

פרק ג

(דף י) תנו רבנן (ויקרא ד כב) אשר נשיא יחטא אמר רב אבדימי בר חמא פרט לנשיא שנצטרע שנאמר (מ"א טו ה) וינגע ה' את המלך ויהי מצרע עד יום מותו וישב בבית החפשית מדקאמר בבית החפשית מכלל ועד השתא עבד הוה. כי הא דרבן גמליאל ורבי יהושע הוו קא אזלי בספינתא בהדי רבן גמליאל הוה פתא ובהדי ר' יהושע הוה פתא וסולתא שלם פתא דרבן גמליאל ממך אסולתא דרבי יהושע א"ל מי הוה ידעתא דהוי לן עכובא כולי האי דאייתית סולתא א"ל כוכב אחד יש שעולה לשבעים שנה ומתעה את הספנין אמרתי שמא יעלה ויתעה אותנו א"ל וכל כך יש בידך ואתה יורד לספינה א"ל עד שאתה תמה עלי תמה על ב' תלמידים שיש לך ביבשה רבי יוחנן בן גודגדא ור' אלעזר חסמא שיודעין לשער כל טפין שבים ואין להם לחם לאכול ובגד ללבוש נתן דעתו להושיבן בראש כשעלה ליבשה שלח להם ולא באו חזר ושלח להם ובאו אמר להם כמדומין אתם ששררות אני נותן לכם (ע"ב) עבדות אני נותן לכם שנאמר (מ"א יב ז) וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה:

דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב (קהלת ח יד) יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים וגו' אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרשעים של עוה"ב אוי לרשעים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הצדיקים של עוה"ב מתקיף לה רבא אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סגי להו אלא אמר רבא אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הטוב שהמקום עושה לרשעים בעוה"ז ואוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרע המגיע לצדיקים בעוה"ז. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אתו לקמיה דרבא אמר להו אוקמיתון מסכתא פלן ומסכתא פלן אמרו

ליה אין איעתריתו פורתא אמרו ליה אין דזבנינן קטינא דארעא קרא עלייהו אשריהם צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעולם הזה בעוה"ז. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מ"ד (הושע יד י) כי ישרים דרכי ה' וגו' משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שצלו את פסחיהם וכו' (עי' נזיר דף כג כל המאמר) :

(דף יג) תנו רבנן היה הוא ואביו ורבו בבית האסורים הוא קודם לרבו ורבו לאביו ואמו קודמת לכולן חכם קודם למלך ישראל חכם שמת אין לנו כיוצא בו מלך שמת כל ישראל ראויין למלכות מלך קודם לכהן גדול שנאמר (מ"א א לד) ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדוניכם כהן גדול קודם לנביא שנאמר (שם) וימשחו אותו צדוק הכהן ונתן הנביא הקדים כהן לנביא ואומר (זכריה ג ח) שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעך וגו' שמא תאמר הדיוטות היו ת"ל (שם) כי אנשי מופת המה ואין מופת אלא נבואה שנאמר (דברים יג ב) ונתן אליך אות או מופת:

כהן קודם ללוי שנאמר (דה"א כ"ג יג) ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש הקדשים לוי קודם לישראל שנאמר (דברים י ח) בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו' ישראל קודם לממזר שזה מיוחס וזה אינו מיוחס ממזר קודם לנתין זה בא מטפה כשרה וזה בא מטפה פסולה נתין קודם לגר זה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה גר קודם לעבד משוחרר זה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור. פיסקא. אימתי בזמן שכולם שוין וכו'. מנא הני מילי אמר ר' אחא בר חנינא דאמר קרא (משלי ג טו) יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. תניא רשב"י אומר בדין הוא שיקדים עבד משוחרר לגר שזה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה אלא שזה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור:

שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן צדוק מפני מה הכל רצין לישא גיורת ואין רצין לישא משוחררת אמר להם שזו היתה בכלל ארור וזו לא היתה בכלל ארור ד"א זו היתה בחזקת שימור וזו לא היתה בחזקת שימור. שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן צדוק מפני מה כלב מכיר את קונו וחתול אין מכיר את קונו אמר להם ומה האוכל ממה שהעכבר אוכל משכח תלמודו האוכל עכבר עצמו לא כל שכן. שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בר צדוק מפני מה הכל מושלין בעכבר אמר להם מפני שסורו רע מאי היא רבא אמר אפילו גלימי גייסי (ע"ב) רב פפא אמר אפילו שופינא דמרא גייסי. חמשה דברים משכחין את התלמוד האוכל ממה שאוכל עכבר וממה שאוכל ממנו חתול והאוכל לב בהמה והרגיל בזיתים והשותה מים של שיורי הרחיצה והרוחץ רגליו זה ע"ג זה וי"א אף המניח כליו תחת מראשותיו. ה' דברים יפים לתלמוד האוכל פת פחמין ואין צריך לומר פחמין עצמן

והאוכל ביצה מגולגלת בלא מלח והרגיל ביין ובבשמים והרגיל בשמן זית והשותה מים של שיורי עיסה וי"א אף המטבל אצבעותיו במלח ואוכל והרגיל ביין ובבשמים דאמר רבא חמרא וריחני פקחין הרגיל בשמן זית דא"ר יוחנן כשם שהזית משכח תלמוד של שבעים שנה כך שמן זית מחזיר תלמוד של שבעים שנה המטבל אצבעותיו במלח אמר ריש לקיש באחד כתנאי רבי יהודה אומר אחד ולא שנים רבי יוסי אומר שנים ולא שלשה וסימנך קמיצה. תנו רבנן כשהנשיא נכנס כל העם עומדים לפניו ואינם יושבים עד שיאמר שבו כשאב"ד נכנס עושין לו ב' שורות אחד מכאן ואחד מכאן ואין יושבים עד שישב במקומו כשחכם נכנס אחד עומד ואחד יושב עד שישב במקומו בני ת"ח ות"ח בזמן שרבים צריכים להם מפסיעין על ראשי העם אע"פ שגנאי הוא לת"ח שיכנס באחרונה יצא לצורך נכנס ויושב במקומו. בני ת"ח שממונין אביהם פרנסים על הצבור בזמן שיש בהם דעת לשמוע נכנסין ויושבים בפני אביהם ואחוריהם כלפי העם אין בהם דעת לשמוע נכנסין ויושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם רבי אלעזר בן צדוק אומר אף בבית המשתה עושין אותם סניפין. אמר רבי יוחנן בימי רבן שמעון בן גמליאל נשנית משנה זו רבן שמעון בן גמליאל נשיא רבי מאיר חכם ר' נתן אב בית דין כי הוה עייל רבן שמעון בן גמליאל הוו קיימי כולי עלמא מקמיה כי הוו עיילי רבי מאיר ור' נתן הוו קיימי כולי עלמא מקמייהו א"ר שמעון בן גמליאל בעינא דליהוי הכירא בין דילי לדילחום תקין הא מתניתין ההוא יומא לא חוו ר"מ ור' נתן התם למחר כי אתו חזו לא קמו מקמייהו כדרשב"ג אמרו מאי האי אמרו ליה הכי תקון רשב"ג א"ל ר"מ לר' נתן אנא חכם ואת אב"ד נתקין מלתא כל דלין א"ל ר' נתן מאי נעביד ליה נימא ליה גלי עוקצין דלא גמיר וכי לא ידע נימא ליה (תהלים קו ב) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלותיו ונעבריה ותהוי את נשיא ואנא אב"ד שמעינהו רבי יעקב בן קורשאי אמר דלמא ח"ו אתא לידי כסופא אזיל ויתיב אחורי עיליתיה דרשב"ג גרס ותנא גרס ותנא אמר מאי האי דלמא חס ושלום איכא מידי בי מדרשא יהיב דעתיה עיין בה וגרסה למחר אמרו ליה ניתני מר בעוקצין פתח ותני בתר דאוקי א"ל אי לאו גמירנא כסיפתון פקיד ואפקינהו מבי מדרשא הוו כתבו קשייתא בפתקא ושדו התם דהוה מפרק הוה מפרק דלא הוה מפרק כתבי פירוקא ושדו אמר להו רבי יוסי תורה מבחוץ ואנו מבפנים אמר להו רשב"ג ניעלינהו מיהו ליקנסינהו דלא לימרו שמעתתא משמייהו אסיקו ליה לרבי מאיר אחרים ולרבי נתן יש אומרים אחוי להו בחלמייהו זילו פייסוה לרבן גמליאל ר' נתן אזל ר' מאיר לא אזל אמר דברי

חלומות לא מעלין ולא מורידין כי אזל ר' נתן א"ל רשב"ג נהי דאהני לך קומרא דאבוך למיחוי אב בית דין למיהוי נשיא מי אהני:
מתני ליה רבי לר"ש בריה אחרים אומרים אילו היה תמורה (דף יד) לא היה קרב א"ל מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירין א"ל בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך א"ל (קהלת ט ו) גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה א"ל (תהלים ט ז) האויב תמו הרבות לנצח א"ל הני מילי היכא דאהני מעשייהו רבנן לא אהנו מעשייהו הדר אתנייה אמרו משום ר' מאיר אילו היה תמורה לא היה קרב אמר רבא ואפילו רבי דענותנא הוה תנא אמרו משום ר' מאיר ר' מאיר אומר לא אמר:
אמר רבי יוחנן פליגי בה ר' שמעון בן גמליאל ורבנן חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף רב יוסף סיני רבה עוקר הרים שלחו לתמן סיני ועוקר הרים הי מנייהו עדיף שלחו להו סיני עדיף דהכל צריכים למרי חטיא ואפ"ה לא קביל עליה רב יוסף מלך רבה עשרין ותרתין שנין והדר מלך רב יוסף כולהו שני דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתו לא קרא:
אביי ורבא ורי' זירא ורבה בר רב מתנה הוו יתבי והוו צריכי לרישא אמרי כל דאמר מלתא ולא מפריך ליהוי רישא כולהו איפרוך דאביי לא איפרוך חזייה רבא לאביי דגבה רישא א"ל נחמני פתח ואימא איבעיא להו רבי זירא ורבה בר רב מתנה הי מנייהו עדיף רבי זירא חריף ומקשי רבה בר רב מתנא מתון ומסיק מאי תיקו:
סליק מסכת הוריות

זבחים

פרק ד

זבחים (דף מא ע"ב) תנא דבי ר' ישמעאל מפני מה נאמרו (ויקרא ד ט) יותרת ושתי כליות בפר כהן משיח ולא נאמרו בפר העלם דבר של צבור משל למלך בשר ודם שכעס על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חבתו ותנא דבי רבי ישמעאל מפני מה נאמרה (שם) פרכת הקדש בפר כהן משיח ולא נאמרה בפר העלם דבר של צבור משל למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם מיעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם רובה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת:

פרק ה

(דף נג ע"ב) קרן מזרחית דרומית של מזבח לא היה לה יסוד מ"ט א"ר אלעזר לפי שלא היתה בחלקו של טורף דאמר רב שמואל בר רב יצחק מזבח היה אוכל בחלקו של יהודה

אמה. א"ר לוי בר חמא א"ר חמא בר חנינא רצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לנוטלה שנאמר (דף נד) (דברים לג יב) חופף עליו כל היום לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזיכן לשכינה שנאמר (שם) ובין כתפיו שכן:

(דף כד ע"ב) מ"ד (ש"א יט יט) חנה דוד בניות ברמה וכי מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם אמרי כתיב (דברים יז ח) וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו מלמד שבהמ"ק גבוה מכל א"י וא"י גבוה מכל הארצות ולא הוו ידעי מקומו היכא אייתו ספר יהושע בכולהו שבטים כתיב (יהושע יח יד) וירד ועלה הגבול ותאר הגבול בשבט בנימין (שם יח) ועלה כתיב וירד לא כתיב אמרי ש"מ הכא הוא מקומו סבור למבנייה בעין עיטם דמידלי אמרי ניתתי ביה קליל כדכתיב (דברים לג יב) ובין כתפיו שכן א"ד גמירי בחלקו של בנימין סנהדרין יתבין ושכינה בחלקו של בנימין היא ואי מדלינן ליה אתפליג ליה טובא מוטב ניתתי ביה פורתא כדכתיב ובין כתפיו שכן ועל דבר זה נתקנא ביה דואג האדומי בדוד כדכתיב (תהלים סט י) כי קנאת ביתך אכלתני וחרפת חורפיך נפלו עלי וכתיב (שם קלב א) שיר המעלות וגו' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא וגו' עד אמצא מקום וגו' הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער באפרתה זה יהושע דאתי מאפרים בשדי יער זה בנימין דכתיב ביה (בראשית מט כז) זאב יטרף:

פרק ט

(דף פח ע"ב) א"ר ענני בר ששון למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין כתונת מכפר על שפיכות דמים שנאמר (בראשית לז לט) וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם מכנסים מכפרין על גלוי עריות שנאמר (שמות כח מב) ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה והמצנפת מכפר על גסי הרוח מנין א"ר חנינא יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה אבנט מכפר על הרהור הלב אהיכא דאיתיה. חשן מכפר על הדינין שנאמר (שם) ועשית חשן משפט אפוד מכפר על ע"ז שנאמר (הושע ג ד) ואין אפוד ותרפים. מעיל מכפר על לה"ר מנין א"ר חנינא יבא דבר שבקול ויכפר על קול הרע. ציץ מכפר על עזות פנים בציץ כתיב (שמות כח לח) והיה על מצח אהרן ובעזות פנים כתיב (ירמיה ג ג) ומצח אשה זונה היה לך איני והא אמר ריב"ל שני דברים לא מצינו כפרה בקרבנות ומצינו כפרה ממקום אחר ואלו הן שפיכות דמים אשפיכות דמים קשיא לה"ר מעגלה ערופה לה"ר מקטורת דתני רב חנניא מנין לקטורת שמכפרת שנאמר (במדבר יז יב) ויתן את הקטרת ויכפר על העם

ותנא דבי רבי ישמעאל על מה קטורת מכפרת על להי"ר יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי קשיא שפיכות דמים אשפיכות דמים קשיא להי"ר אלהי"ר שפיכות דמים אשפיכות דמים לא קשיא הא דידיע מאן קטליה הא דלא ידיע מאן קטליה אי ידיע מאן קטליה בר קטלא הוא במזיד ולא התרו ביה הלשון הרע אלשון הרע נמי לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא:

פרק יב

(דף קא ע"ב) אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי דכתיב (במדבר כה יג) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם רב אשי אמר עד ששם שלום בין השבטים שנאמר (יהושע כב ל) וישמע פנחס הכהן וגו' ולרב אשי הא כתיב נמי והיתה לו ולזרעו כי כתיב ההוא בברכה כתיב ולרבי חנינא נמי הא כתיב וישמע פנחס הכהן ההוא ליחס זרעו אחריו:

אמר רבי ינאי לעולם תהא אימת מלכות עליך דכתיב (שם יא ח) וירדו כל עבדיך אלה אלי ואילו לדידיה לא קאמר ליה רבי יוחנן אמר מהכא (מ"א יח מו) ויד ה' היתה אל אליהו וישנם מתניו וירץ לפני אחאב:

פרק יד

כתנאי (שמות יח א) וישמע יתרו כהן מדין חתן משה מה שמועה שמע ובא ונתגייר ר' יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא שהרי בתוכה בצדו (שם יז יג) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. ר' אלעזר המודעי אמר מתן תורה שמע ובא כשנתן הקב"ה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי אוה"ע אחזתם רעדה בהיכליהן ואמרו שירה שנאמר (תהלים כט ט) ובהיכלו כלו אומר כבוד נתקבצו כולם אצל בלעם ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מביא מבול לעולם שנאמר (שם) ה' למבול ישב אמר להם וישב ה' מלך לעולם כבר נשבע הקב"ה שאין מביא מבול לעולם אמרו לו שמא מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש מביא שנא' (ישעיה סו טז) כי באש ה' נשפט וגו' א"ל כבר נשבע שאינו משחית כל בשר. אלא מה קול ההמון ששמענו א"ל חמדה טובה יש לו להקב"ה בבית גנזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם והוא מבקש ליתנה לבניו שנאמר (תהלים כט יא) ה' עוז לעמו יתן מיד ענו כולם ואמרו ה' יברך את עמו בשלום. רבי אליעזר בן יעקב אומר קריעת ים סוף שמע ובא שנאמר (יהושע ה א) ויהי כשמוע כל מלכי וגו' את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל.

ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע (שם ב י) כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם וגו' ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם:
כי אתא רב דימי אמר רב בארבעה מקומות שרתה להן שכינה לישראל בשילה בנוב ובגבעון ובבית עולמים ובכלן לא שרתה אלא בחלק בנימין שנאמר (דברים לג יב) חופף עליו וגו' כל החפיפות לא יהיו אלא בחלקו של בנימין אזל אביי אמרה קמיה דרב יוסף אמר חד בר הוה ליה לכליל ולא מיתקין והכתיב (תהלים עח ס) ויטש משכן שילה אהל שכן באדם וכתיב וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר אמר רב אדא ומאי קושיא דילמא שכינה בחלק בנימין וסנהדרין בחלקו של יוסף כדרך שמצינו בבית עולמים שכינה בבנימין וסנהדרין בחלק של יהודה אמר ליה הכי השתא בשלמא התם מיקרבן נחלות אהדדי אלא הכא מי מיקרבן אין ה"נ מקרבן כדא"ר חמא בר חנינא רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין ובה היה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבולעה ה"נ רצועה היתה יוצאת מחלקו של יוסף ונכנסה לחלקו של בנימין והיינו דכתיב (יהושע טז ו) תאנת שילה. כתנאי ר"מ אומר (דברים לג יב) חופף עליו זה העוה"ז כל היום אלו ימות המשיח ובין כתפיו שכן זה העוה"ב רבי אומר חופף עליו זה מקדש ראשון כל היום זה מקדש שני ובין כתפיו שכן אלו ימות המשיח:
תנו רבנן ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חסר אחת. ימי אהל מועד שבגלגל ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו. ימי אהל מועד שבנוב ושבגבעון נ"ז נשתייר לשילה ש"ע חסר אחת. ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים חסר אחת מנ"ל דאמר מר שנה ראשונה עשה משה את המשכן בשניה הוקם ושלח משה מרגלים י"ד בגלגל ז' שכבשו וז' שחלקו מנ"ל מדאמר כלב (יהושע יד ז) בן ארבעים שנה אנכי בשלוח וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה כי עברו לירדן בר כמה הוי בר תמנין נכי תרתי וקאמר פ"ה שנה הרי שבעה שכבשו ושבעה שחלקו מנא לן אבע"א מדשבע כבשו שבע נמי חלקו ואבע"א מדלא משכחת לה י"ד שנה אחר שהוכתה העיר. שבנוב ושבגבעון חמשים ושבע מנא לן דכתיב (ש"א ד יח) ויהי בהזכירו את ארון אלהים ויפול מעל הכסא אחורנית בעד יד השער ותשבר מפרקתו וימת ותניא כשמת עלי חרבה שילה ובאו לנוב כשמת שמואל חרבה נוב ובאו לגבעון וכתיב (שם ז ב) ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה הי נינהו עשרים שנה עשר דשמואל בעצמו ושנה לשאול ושמואל ושתים לשאול בעצמו ושבע שמלך דוד בחברון על יהודה שנאמר (מ"א ב יא) הימים אשר מלך דוד וגו' בחברון מלך שבע שנים וגו' ובשלמה כתיב (דהי"ב ג ב) ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת ארבע למלכותו נשתיירו לשילה ש"ע חסר אחת:

תנו רבנן (דברים יב ט) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים ואומר (ירמיה יב ח) היתה לי נחלתי כאריה ביער ואומר (שם) העיט צבוע נחלתי לי דברי רבי יהודה. ר' שמעון אומר מנוחה זו ירושלים נחלה זו שילה ואומר (תהלים קלב יד) זאת מנוחתי עדי עד ואומר (שם) כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. בשלמא למאן דאמר מנוחה זו שילה היינו דכתיב אל המנוחה ואל הנחלה אלא למ"ד מנוחה זו ירושלים נחלה זו שילה אל הנחלה ואל המנוחה מיבעי ליה ה"ק לא מיבעיא מנוחה דלא מטיתו אלא אפילו נחלה נמי לא מטיתו:

סליק מסכת זבחים

מנחות

פרק ג

מנחות אמר שמואל גבהה של מנורה שמונה עשר טפחים הרגלים והפרח ג' טפחים וטפחיים חלק וכו' (דף כט) (דהי"ב ד כא) והפרח והנרות והמלקחים זהב הוא מכלות זהב מאי מכלות זהב א"ר אמי שכלתו לכל זהב סגור של שלמה דא"ר יהודה אמר רב עשר מנורות עשה שלמה וכל אחת ואחת הביא לה אלף ככר זהב והכניסוהו אלף פעמים לכור והעמידוהו על ככר. ומי חסר כולי האי והתניא ר' יוסי בר' יהודה אומר מעשה והיתה מנורת בהמ"ק יתירה על של משה בדינר זהב קורדינקי והכניסוה פי פעמים לכור והעמידוה על ככר כיון דקאי קאי. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד (ויקרא כד ד) על המנורה הטהורה שירדו מעשיה ממקום טהרה. (שם) על השלחן הטהור מלמד שמגביהין אותו ומראין בו לחם הפנים לעולי רגלים ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום מאי חבתכם כדריב"ל דאמר ר' יהושע ב"ל נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדורו שנאמר (ש"א כא ז) לשום לחם חם ביום הלקחו:

אש ושלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותן שנאמר (שמות כה מ) וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר אלא מעתה דכתיב (שם כו ל) והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר הכי נמי הכא כתיב כמשפטו התם כתיב בתבניתם. אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן גבריאל חגור כמין פסיקיא היה והראה לו למשה מעשה מנורה דכתיב (במדבר ח ד) וזה מעשה המנורה. תנא דבי ר' ישמעאל שלשה דברים היו קשים לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבע ואלו הן מנורה וראש חדש ושרצים מנורה דכתיב וזה מעשה המנורה ראש חדש דכתיב (שמות

יב ב) החדש הזה לכם ראש חדשים שרצים דכתיב (ויקרא יא כט) וזה לכם הטמא וי"א אף הלכות שחיטה דכתיב (שמות כט לח) וזה אשר תעשה על המזבח:
אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך א"ל אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות אמר לפניו רבש"ע הראהו לי א"ל חזור לאחריך הלך וישב לסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה הם אומרים תשש כחו כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מניין לך אמר להם הלכה למשה מסיני נתיישבה דעתו חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני אמר לפניו רבש"ע הראיתני תורתו הראני שכרו א"ל חזור לאחוריך חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו במקולין אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני:
(דף לג ע"ב) אמר ר' חנינא בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו מלך יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ ומדת הקב"ה אינו כן עבדיו יושבין מבפנים והוא משמרן מבחוץ שנאמר (תהלים קכא ה) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך:
(דף לה ע"ב) (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך תניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפלין של ראש. (שמות לג כג) והסירותי את כפי וראית את אחורי ופני לא יראו א"ר חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא מלמד שהראהו הקב"ה למשה קשר של תפלין:

פרק ד

(דף מג ע"ב) תניא (במדבר טו לט) וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה ואיזו זו קריאת שמע דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת הסמוכה לה ואיזו זו כלאים דכתיב (דברים כב יא) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו גדילים תעשה לך. תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כלן. ותניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ראיה מביאה לידי זכירה זכירה מביאה לידי מעשה ר' שמעון בן יוחאי אומר כל הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם (שם ו יג) את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד:
תניא היה ר' מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לספיר וספיר דומה לכסא הכבוד שנאמר (שמות כד י)

ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר וכתיב (יחזקאל א כו) כמראה אבן ספיר דמות כסא:
רבי אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו תפלין בראשו ותפלין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחזוק שלא יחטא שנאמר (קהלת ד יב) והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר (תהלים לד ח) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם:
היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה כרכות בכל יום שנאמר (דברים י יב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך. אמר רב ששת כל מי שאינו מניח תפלין עובר בשמונה עשה כל שאינו עושה לו ציצית בבגדו עובר בחמשה עשה כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה כל שאין לו מזוזה בפתחו עובר בשני עשה וכתבתם וכתבתם. אמר ר"ל כל המניח תפלין מאריך ימים שנאמר (ישעיה לח טז) ה' עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני והחייני:

פרק ה

אמר ר' יצחק בשעה שחרב בהמ"ק מצא הקב"ה לאברהם עומד בבהמ"ק א"ל (ירמיה יא טו) מה לידידי בביתי א"ל על עסקי בני באתי א"ל בניך חטאו וגלו א"ל שמא בשוגג חטאו א"ל (שם) עשותה המזמתה א"ל שמא מעוטם חטאו א"ל הרבים א"ל היה לך לזכור להם ברית מילה א"ל (שם) ובשר קדש יעברו מיליך א"ל שמא אם המתנת להם היו חוזרין בתשובה א"ל (שם) פי רעתכי אז תעלוזי מיד הניח ידו על ראשו והיה צועק ובוכה ואמר שמא ח"ו אין להם תקנה יצאה בת קול ואמרה לו (שם) זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך מה זית אחריתו בסופו אף ישראל אחריתן בסופן:

פרק ט

(דף פה ע"ב) (ש"ב יד ב) וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה מאי שנא תקועה א"ר יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהם. ת"ר (דברים לג כד) וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושך שמן במעיך אמרו פעם אחת נצטרכו אנשי לודקיא לשמן מינו להם פולמוסטוס אחד אמרו לו לך והבא לנו שמן במאה רבוא הלך לירושלים אמרו לו לך לצור הלך לצור אמרו לו לך לגוש חלב הלך לגוש חלב אמרו לו לך אצל פלוני בשדה הלך ומצאו עוזק תחת זיתיו א"ל יש לך שמן במאה רבוא שאני צריך א"ל הן המתן עד שאסיים מלאכתי המתין לו עד שסיים מלאכתו לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך אמר לזה יש לו שמן במאה רבוא כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים כיון שהגיע לעיר הביאה לו שפחתו קומקומום של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו והוציאה לו ספל של זהב מלא שמן וטבל בו ידיו ורגליו לקיים מה שנאמר

וטובל בשמן רגלו לאחר שאכלו ושתו מדד לו שמן במאה רבוא אמר לו כלום אתה צריך יותר אמר לו הן אלא שאין בידי דמים אמר לו אם אתה רוצה ליקח קח ואני אלך עמך ואטול הדמים מדד לו שמן בי״ח רבוא אמרו לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בא״י שלא שכרו כיון שהגיע לעירו יצאו אנשי עירו לקלסו אמר להם לא תקלסו לי אלא לזה שעמי שמדד לי שמן במאה רבוא והרי נושה בי י״ח רבוא לקיים מה שנאמר (משלי יג ז) יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב:

(דף פו ע"ב) (ויקרא כד ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך. אמר ר' שמואל בר נחמני אליך ולא לי לא לאורח אני צריך שלחן בצפון ומנורה בדרום א״ר זריקא א״ר אלעזר לא לאכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך (מ״א ו ד) ויעש לבית חלוני שקופים אטומים תנא שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ לא לאורה אני צריך (ויקרא כד ג) מחוץ לפרכת העדות באהל מועד עדות היא ולכל באי עולם ששכינה שרויה בישראל וא״ת לאורה אני צריך והלא כל אותם השנים שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורי אלא עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שרויה בישראל מאי עדותה אמר רבא זה נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק בה היה מסיים:

כתיב (ישעיה סב ו) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דמי לכם מאי אמרי אמר רבא בר רב שילא (תהלים קב יד) אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד רב נחמן בר יצחק אמר (שם קמז) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס ומעיקרא מאי הוו אמרי אמר רבא בר רב שילא (שם קלב) כי בהר ה' בציון אוה למושב לו:

פרק יב

א״ר חנן (דף קג ע״ב) (דברים כח סו) והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה ופחדת לילה ויומם זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת. ולא תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר:

(דף קד ע״ג) א״ר יצחק מפני מה נשתנה מנחה שנאמר בה (ויקרא ב א) נפש אמר הקב״ה מי דרכו להביא מנחה עני מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו לפני. וא״ר יצחק מה נשתנה מנחה שנאמר בה חמשה מיני טיגון הללו משל למלך בשר ודם שעשה לו אוהבו סעודה ויודע בו שהוא עני א״ל עשה לי מהן חמשה מיני טיגון כדי שאהנה ממך:

פרק יג

(תהלים קלד) שיר המעלות וגו' בבית ה' בלילות מאי בלילות א״ר יוחנן אלו ת״ח העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהם הכתוב כאלו עוסקים בעבודה. (דה"ב ב ג) לעולם

זאת על ישראל וגו' א"ר גידל אמר רב זה מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן ור' יוחנן אמר אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה מקדש בימיהם. אר"ל מ"ד (ויקרא ז לז) זאת התורה לעולה למנחה וגו' כל העוסק בתורה כאלו הקריב עולה ומנחה חטאת ואשם אמר רבא האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה אלא אמר רבא כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם. א"ר יצחק מ"ד (שם ו יז) זאת תורה החטאת (שם ז א) וזאת תורת האשם כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאלו הקריב אשם:

משנה. נאמר בעולת בהמה (ויקרא א ט) אשה ריח ניחוח ובעולת העוף (שם) אשה ריח ניחוח ובמנחה (שם ב) אשה ריח ניחוח ללמדך שאחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים:

גמרא. אמר ר' זירא מאי קראה (קהלת ה יא) מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל רב אדא בר אהבה אמר מהכא (שם) ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו. תניא אר"ש בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהים אלא להי' שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק. נאמר בשור הגס (ויקרא א ט) אשה ריח ניחוח ובעוף הדק אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים ושמא תאמר לאכילה הוא צריך ת"ל (תהלים נ יב) אם ארעב לא אומר לך וגו' האוכל בשר אבירים וגו' לא אמרתי לכם זבחו כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם שנאמר (ויקרא יט ה) לרצונכם תזבחהו:

סליק מסכת מנחות

חולין

פרק א

חולין (דף ה) (מ"א כב י) ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש על כסאו מלובשים בגדים בגרן פתח שער שומרון מאי גורן אילימא גורן ממש אטו שער שומרון גורן הוה אלא כי גורן דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה. (שם יז ו) והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב מביאין לו על פי הדבור מאי עורבים אמר רבינא עורבים ממש:

תניא (ויקרא א ב) מן הבהמה להביא בני אדם שדומין לבהמה מכאן אמרו מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בהם בתשובה חוץ מן המומר לנסך את היין ומחלל שבתות בפרהסיא (ע"ב) וכל היכא דכתיב בהמה גריעותא היא והא כתיב (תהלים לו ז) אדם ובהמה תושיע ה' ואמר רב יהודה א"ר אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימין עצמן בבהמה התם כתיב אדם ובהמה הכא בהמה לחודה כתיב וכל היכא דכתיב אדם ובהמה מעליותא היא והכתיב (ירמיה לא כז) וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה התם קא חלקיה קרא זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחוד:

אין הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים דרבי פנחס בן יאיר הוה קא אזיל לפדיון שבויים פגע ביה בגינאי נהרא א"ל גינאי חלוק לי מימיך ואעבור בך א"ל אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה ואני ודאי עושה א"ל אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם חלק ליה הוה ההוא גברא דהוה דארי חיטי לפסחא א"ל חלוק ליה נמי להאי דבמצוה עסיק חלק ליה הוה ההוא טייעא דלוה בהדייהו א"ל חלוק ליה נמי להאי דלא לימא כך עושין לבני לויה חלק ליה אמר רב יוסף כמה נפיש ההוא גברא ממשה ושתין רבוון דאלו התם חד זמנא והכא תלת זמני ודלמא הכא נמי חדא זמנא אלא כמשה ושתין רבוון. איקלע להההוא אושפיזא רמו ליה שערי לחמריה לא אכל (שם ע"ב) חבטינהו לא אכל נקרינהו לא אכל אמר להו דלמא לא מעשרין עשרינהו ואכל אמר עניה זו הולכת לעשות רצון קונה ואתם מאכילים אותה טבלים שמע רבי נפק לאפיה א"ל רצונך סעוד אצלי א"ל הן צהבו פניו של רבי א"ל כמדומה את שמודר הנאה מישראל אני ישראל קדושים הן יש רוצה ואין לו ויש שיש לו ואינו רוצה וכתיב (משלי כג ו) אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו כי כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמך ואתה רוצה ויש לך השתא מיהא מסרהיבנא דבמלתא דמצוה קא טרחנא כי הדרנא אתינא עיילנא לגבך. כי אתא איתרמי על בההוא פתחא דהוו קיימין ביה כודנייתא חוורתא אמר מלאך המות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו שמע רבי נפק לאפיה א"ל מזבנינא להו א"ל (ויקרא יט יד) ולפני עור לא תתן מכשול מפקרנא להו מפשת הזיקא עקרנא להו איכא צער בעלי חיים קטילנא להו איכא (דברים כ יט) בל תשחית הוה קא מבתש ביה טובא גבה טורא בינייהו בכח רבי ואמר מה בחייהן כך במיתתן עאכ"ו דאמר ר' חמא בר חנינא גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם שנאמר (מ"ב יג כא) ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו א"ל רב פפא לאביי ודלמא לקיומי ביה ברכתא דאליהו דכתיב (שם ב ט) ויהי נא פי

שנים ברוחך אלי א"ל אי הכי היינו דתנינא על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא במה איקיים כדא"ר יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת שנאמר (במדבר יב יב) אל נא תהי כמת. אריב"ל למה שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות דא"ר חנינא מימי לא שאלני אדם אל מכת פרדה לבנה וחיה והא קא חזינא דחיי אימר וחיית והא קא חזינא דמיתסי דחוורן ריש כרעייהו קא אמרינן:

(דברים ד לה) אין עוד מלבדו א"ר חנינא ואפילו כשפים. ההיא אתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דר' חנינא אמר לה שקולי לא מסתייעא מלתיך אין עוד מלבדו כתיב והא"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה שאני ר' חנינא דנפישא זכותיה. וא"ר חנינא אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה שנ' (תהלים לז כג) מה' מצעדי גבר כוננו (משלי כ כד) ואדם מה יבין א"ר אלעזר דם ניקוף מרצה כדם עולה א"ר בגודל ימין ובניקוף שני והוא דקאזיל לדבר מצוה. אמרו עליו על ר' פנחס בן יאיר בימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו ומיום שעמד על דעתו לא נהנה מסעודת אביו:

(דף ט) אמר רב יהודה אמר רב ת"ח צריך שילמד ג' דברים כתב שחיטה ומילה ורב חנניה בר שלמיה משמיה דרב אמר אף קשר של תפלין וברכת חתנים וציצית:

(דף כד) כתוב אחד אומר (במדבר ח כד) מבן חמש ועשרים שנה ומעלה וכתוב אחד אומר (שם ד ג) מבן שלשים שנה הא כיצד כ"ה לתלמוד ושלשים לעבודה מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה ר' יוסי אומר נ' שנים שנאמר (דניאל א ה) ולגדלם שלש שנים וללמדם ספר ולשון כשדים ואידך שאני לשון כשדים דקליל ואידך שאני הלכות עבודה דתקיפין:

ע"ב אמרו עליו על ר' חנינא שהיה בן שמונים שנה והיה עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו א"ר חנינא חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הם עמדו לי בעת זקנותי:

פרק ב

(דף לז ע"ב) כתיב (יחזקאל ד יד) ואמר אהה ה' אלהים הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פגול. הנה נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום לבא לידי טומאה בלילה. ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם. ולא בא בפי בשר פגול שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם משום ר' נתן אמרו שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה:

פרק ג

(דף מב) תנא דבי רבי ישמעאל (ויקרא יא ב) זאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין והראה לו למשה ואמר לו זאת אכול וזאת לא תאכל:

(דף מד ע"ב) תניא דן את הדין זיכה וחייב טמא וטהר אסר והתיר וכן העדים שהעידו כולם רשאין ליקח אבל אמרו חכמים הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו:

אמר רב חסדא אי זה ת"ח זה הרואה טרפה לעצמו. דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא כל מי שקורא ושונה ורואה טרפה לעצמו ומשמש ת"ח עליו הכתוב אומר (תהלים קכח ב) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך רב זביד אמר זוכה ונוחל שני עולמות העוה"ז והעוה"ב אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. ר' אלעזר כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל וכי הוו מזמני ליה לא אזיל אמר לא בעי מר דאיחי דכתיב (משלי טו כז) ושונא מתנות יחיה ר' זירא כי משדרי ליה לא שקיל כי הוו מזמני ליה אזיל אמר אתיקורי הוא דמתייקרו בי:

(דף מט) תניא (במדבר ו כג) כה תברכו את בני ישראל ר' ישמעאל אומר למדנו ברכת לישראל מפי כהנים לכהנים עצמן לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכים לישראל והקב"ה מברך לכהנים ר"ע אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים מפי גבורה לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכים לישראל והקב"ה מסכים עליהם אלא ר"ע ברכה לכהנים מנ"ל א"ר נחמן בר יצחק (בראשית יב ג) מואברכה מברכיך וסימנך ישמעאל כהנא מסייעא כהני דמוקי לה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל:

(דף נו ע"ב) כתיב (דברים לב ו) הוא עשך ויכוננך מלמד שבהא הקב"ה כונניות באדם שאם נהפך אחד מהם אינו יכול לחיות תניא היה רבי מאיר אומר הוא עשו ויכוננך כרכא דכולא ביה ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו שריו ממנו מלכיו שנאמר (זכריה י ד) ממנו פנה ממנו יתד וגו'. ההוא רומאה דחזייה להההוא גברא דנפל. מאיגרא לארעא פקע כרסיה ונפיק מעייניה אתייה לבריה ושחטיה קמיה (דף נז) באחיזת עינים אינגיד ואיתנח עול למעייניה וחייטיה לכרסיה:

ע"ב אמרו עליו על ר' שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים היה וכו' מאי עסקן בדברים אמר רב משרשיא דכתיב (משלי ו ו) לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שוטר ומושל תכין בקיץ לחמה אמר איזיל איחזי אי ודאי הוא דלית להו מלכא אזל בתקופת תמוז פרסא לגלימיה אקינא דשומשמני נפק אתא חד מינייהו אתנח ביה סימנא על אמר להו נפל טולא נפקו ואתו דליא לגלימיה נפל שמשא נפלו עליה וקטלוה

אמר ש"מ לית להו מלכא דאי אית להו הרמנא דמלכא לא ליבעו א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ודלמא מלכא הוה בהדייהו אי נמי הרמנא דמלכא הוו נקיטי א"נ בין מלכא למלכא הוה דכתיב (שופטים יז ו) בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה אלא סמיך אהימנותא דשלמה:

(דף נט) אמר רב יהודה האי מאן דאכל תלתא תקלי חלתית אליבא ריקנא משתלח משכיה א"ר אבהו בדידי הוה עובדא ואכלי חד תקלא חלתיתא ואי לא דיתבי במיא משתלח משכאי וקיימתי בעצמי (קהלת ז יב) החכמה תחיה בעליה. ההוא בר טביא דאתי לבי ריש גלותא דהוה מפסק כרעין בתרייתא בדקיה רב בצומת הגידין ואכשריה סבר למיכל מיניה באומצא א"ל שמואל לא חייש מר לנקורי א"ל מאי תקנתיה ניתביה בתנורא דאיהו בדיק נפשיה אותביה נפל תילחי תילחי קרי שמואל עליה דרב (משלי יב כא) לא יאונה לצדיק כל און קרי רב עליה דשמואל (דניאל ד ו) כל רז לא אנס לך:

אמר ליה קיסר לרי יהושע בן חנניה אלהיכם כאריה מתיל דכתיב (עמוס ג ח) אריה שאג מי לא ייירא מאי רבותא פרשא קטיל אריה א"ל לאו כהאי אריה מתיל אלא כאריה דבי עילאי מתיל א"ל בעינא דמחזית לי ניהליה א"ל לא מצית חזית ליה א"ל איברא חזינא ליה בעא רחמי אתעקר מדוכתיה כי הוה מרחוק ת' פרסי ניהם חד קלא אפילו כל מעברתא ושורא דרומי נפל אדמרחק שלש מאות פרסי ניהם קלא אחרינא נתור ככי ושיני דגברא ואף הוא נפל מכורסיה לארעא א"ל במטותא מינך בעי רחמי עליה וליהדר לדוכתיה בעא רחמי עליה ואהדר ליה לאתריה:

א"ר יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר (תהלים סט לב) ותיטב להי משור פר מקרין מפריס מקרין תרתי משמע א"ר נחמן מקרן כתיב. א"ר יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרניו קודמות לפרסותיו שנאמר ותיטב להי משור פר מקרין מפריס מקרין ברישא והדר מפריס. מסייע ליה לרי יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו לדעתן נבראו בצביונם נבראו שנאמר (בראשית ב א) ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם:

דרש רב חנינא בר פפא (תהלים קו לא) יהי כבוד הי לעולם ישמח הי במעשיו פסוק זה שר העולם אמרו בשעה שאמר הקב"ה (בראשית א יא) למינו באילנות נשאו דשאים ק"ו בעצמן אם רצונו של הקב"ה בערבוביא למה אמר למינו באילנות ועוד ק"ו ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינו אנו עאכ"ו מיד כל אחד ואחד יצא למינהו פתח שר העולם ואמר יהי כבוד הי לעולם ישמח הי במעשיו:

ע"ב רבי שמעון בן פזי רמי כתיב (בראשית א טז) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וגו' וכתיב את המאור הגדול ואת המאור הקטן אמרה ירח לפני הקב"ה רבונו של עולם אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד אמר לה לכי ומעטי את עצמך אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי אמר לה לכי ומשול ביום ובלילה אמרה ליה מאי רבותה דשרגא בטיהרא מאי אהני אמר לה זיל לימנו בך ישראל ימים ושנים אמרה ליה יומא נמי אי אפשר דלא מנו ביה תקופתא דכתיב (שם) והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים זיל ליקרי צדיקי בשמך (עמוס ז ב) יעקב הקטן שמואל הקטן (ש"א יז יד) דוד הקטן חזייה דלא קא מיתבא דעתה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח והיינו דאמר ר"ש בן לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חודש שנאמר בו להי' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה על שמעטתי את הירח:

(דף סג) אמר רב יהודה (ויקרא יא יז) שלך זה השולה דגים מן הים (שם) דוכיפת שהודו כפות וזהו שהביא שמיר לבית המקדש. ר' יוחנן כי הוה חזי שלך אמר (תהלים לו ז) משפטיך תהום רבה כי הוה חזי נמלה אמר (שם) צדקתך כהררי אל. א"ר יהודה (ויקרא יא יז) רחם זו שרקרק ולמה נקרא שמה רחם א"ר יוחנן כיון שבאה רחם באו רחמים לעולם אמר רב ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק אתי משיחא שנאמר (זכריה י ח) אשרקה להם ואקבצם א"ל רב אדא בר רב שימי למר בר רב אידאי והא ההוא דיתיב בי כרבא ושרק ואתא גלל אפסקיה למוחיה א"ל ההוא ביידא הוה:

פרק ו

א"ר יוחנן (ע"ב) הרוצה שיתעשר יעסוק בבהמה דקה אמר רב חסדא מאי דכתיב (דברים ז יג) ועשתרות צאנך שמעשרות את בעליהן. ואמר ר' יוחנן מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן ילבש כלי פשתן וישתמש בכלי זכוכית וישכור פועלים ואל ישב עמהם. ילבש כלי פשתן בכיתנא רומיתא וישתמש בכלי זכוכית בזוגיתא חיורתא וישכור פועלים ואל ישב עמהם בתורי דנפיש פסידייהו.דרש ר' עוירא זמנין א"ל משמיה דר' אמי וזמנין אמר לה משמיה דרב אסי מאי דכתיב (תהלים קיב ה) טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהם תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם:

אמר רבא בשכר שאמר אברהם אבינו (בראשית יח כז) ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות אפר פרה ועפר סוטה וליחשיב נמי עפר כסוי הדם התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא:

(דף פט) ואמר רבא בשכר שאמר אברהם (שם יד כג) אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לב' מצות לחוט של תכלת ולרצועה של תפלין בשלמא רצועה של תפלין כתיב (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפלין שבראש אלא חוט של תכלת מאי היא דתניא ר"מ אומר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לאבן ספיר ואבן ספיר דומה לכסא הכבוד דכתיב (שמות כד י) ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' וכתיב (יחזקאל א כו) כמראה אבן ספיר דמות כסא. א"ר אבא קשה גזל הנאכל שאפילו צדיקים גמורים אינן יכולין להחזירו שנאמר (בראשית יד כד) בלעדי רק אשר אכלו הנערים:

א"ר יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון כל מקום שאתה מוצא דבריו של ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אזנך כאפרכסת (דברים ז ז) לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' אמר להם הקב"ה לישראל חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר לפני (בראשית יח כז) ואנכי עפר ואפר למשה ואהרן אמרו (שמות טז ז) ונחנו מה לדוד אמר (תהלים כב ז) ואנכי תולעת ולא איש אבל אוה"ע אינם כן נתתי גדולה לנמרוד אמר (בראשית יא ג) הבה נבנה לנו עיר לפרעה אמר (שמות ה ב) מי ה' לסנחריב אמר (מ"ב יח לה) מי ככל אלהי הארצות וגו' לנבוכדנצר אמר (ישעיה יד יד) אעלה על במתי עב וגו' לחירם מלך צור אמר (יחזקאל כח ב) מושב אלהים ישבתי בלב ימים. אמר רבא ואי תימא ר' יוחנן גדול הנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם דאלו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואלו במשה ואהרן. כתיב ונחנו מה. ואמר רבא ואיתימא רבי יוחנן אין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן כתיב הכא ונחנו מה וכתיב התם (איוב כו ז) תולה ארץ על בלימה:

אמר רבי אילעא אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם עצמו בשעת מריבה שנאמר (שם) תולה ארץ על בלימה ר' אבהו אמר מי שמשים עצמו כמי שאינו שנאמר (דברים לג כז) ומתחת זרועות עולם. א"ר יצחק מ"ד (תהלים נח ב) האומנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם מה אומנותו של אדם בעוה"ז ישים עצמו כאלם יכול אף לדברי תורה ת"ל צדק תדברון יכול יגיס דעתו ת"ל מישרים תשפטו בני אדם:

פרק ז

(דף צ ע"ג) תנן התם תפוח היה באמצע המזבח פעמים היה עליו כשלש מאות כור אמר רבא גוזמא. א"ר אמי דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי דברו חכמים לשון הבאי. דברו חכמים לשון הבאי הא דאמרן, דברה תורה לשון הבאי (דברים א כח) ערים גדולות ובצורות בשמים. דברו נביאים לשון הבאי (מ"א א מ) ותבקע הארץ בקולם. א"ר יצחק בר נחמני אמר שמואל בג' מקומות דברו חכמים לשון הבאי ואלו הן תפוח גפן ופרוכת. תפוח הא דאמרן, גפן דתנן גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלת ע"ג כלונסות וכל מי שהיה מתנדב גרגיר או אשכול מביא ותולה בה א"ד אלעזר ברבי צדוק מעשה היה ונמנו עליו ג' מאות כהנים לפנותה. פרוכת דתנן רשב"ג אומר משום רבי שמעון הסגן פרוכת עביה טפח ועל ע"ב נירים נארגת ועל כל נימא ונימא כ"ד חוטין ארכה ארבעים באמה ורחבה עשרים באמה ומשמונים ושתי רבוא נעשית ושתים עושים בשנה וג' מאות כהנים מטבילין אותה. (דף צא) רבי יהושע בן לוי אמר כתיב (בראשית לב כו) בהאבקו עמו כאדם שחובק עם חבירו וידו מגעת לכף ימינו של חבירו ר' שמואל בר נחמני אמר כעכו"ם נדמה לו דאמר מר ישראל שנטפל לו עכו"ם בדרך טופלו לימינו רב שמואל בר אחא קמיה דרב פפא משמיה דרבא בר עולא אמר כת"ח נדמה לו דאמר מר המהלך לימין רבו הרי זה בור ורבנן מאחוריה אתא ונשייה בתרווייהו. ורבנן האי בחאבקו עמו מאי דרשי ביה מיבעי ליה לכאידך דריב"ל דאמר ריב"ל מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד כתיב הכא בהאבקו עמו וכתיב חתם (נחום א ג) וענן אבק רגליו:

(שם לב) ויותר יעקב לבדו אמר ר' אלעזר שנשתייר על פכין קטנים מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופן וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהם בגזל. (שם) ויאבק איש עמו עד עלות השחר אמר ר' יצחק מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בליילה ר' אבא בר כהנא אמר מהכא (ע"ב) (רות ג ב) הנה הוא זורח את גרן השעורים הלילה ר' אבהו אמר מהכא (בראשית כב ג) וישכם אברהם בבקר ויחבוש וגו' ורבנן אמרי מהכא (שם לז יג) לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן וגו' רב אמר מהכא (שם לב) ויזרח לו השמש:

אמר רבי עקיבא שאלתי את ר"ג ואת ר' יהושע באיטליז של אימאום שהלכו ליקח בהמה ולמשתה בנו של ר"ג כתיב (בראשית לב לב) ויזרח לו השמש וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה א"ר יצחק שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו דכתיב (שם כח י) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה וכתיב ויפגע במקום כי מטא לחרן אמר אפשר

עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו כד יהב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום כד צלי בעא למיהדר אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינח מיד בא השמש. כתיב (שם) ויקח מאבני המקום וכתיב (שם) ויקח את האבן א"ר יצחק מלמד שנתקבצו כל אותן אבנים למקום אחד וכל אחד ואחד אמר עלי יניח צדיק זה ראשו תנא וכולן נבלעו באחד. (שם לב כז) ויאמר שלחני כי עלה השחר א"ל גנב אתה או קוביוסטוס אתה שמתירא אתה מן השחר א"ל מלאך אני ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו מסייע ליה לרב חננאל אמר רב דאמר רב חננאל אמר רב שלש כיתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש ה' צבאות. מיתיבי חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שישראל אומרים שירה בכל שעה ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום ואמרי לה פעם אחת בשבת ואמרי לה פעם אחת בחדש ואמרי לה פעם אחת בשנה ואמרי לה פעם אחת בשבוע ואמרי לה פעם אחת ביובל ואמרי לה פעם אחת בעולם וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות שנאמר (דברים ו ד) שמע ישראל ה' וגו' ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות כדכתיב (ישעיה ו ג) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה שנאמר (איוב לח ז) ברן יחד כוכבי בקר והדר ויריעו כל בני אלהים אלא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות והאיכא ברוך (דף צב) ברוך אופנים הוא דאמרי ליה ואבע"א כיון דאתיהב רשותא אתיהב:

(דף צד) אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפלו דעתו של נכרי:

תניא היה רבי מאיר אומר אל יסרחב אדם בחברו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד: תנו רבנן לא ימכור אדם לחברו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני שני דברים אחד מפני שמטעהו ואחד מפני הסכנה ולא ישגר אדם לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה ומעשה באחד ששגר לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחים ונכנס ומצאה שהיא של יין וחנק את עצמו. ואין האורחין ושאין ליתן ממה שלפניהם ולבנו ולבתו של בעל הבית אלא אם כן נטלו רשות מבעל הבית ומעשה באחד שזימן ג' אורחין בשני בצורת ולא חיה לו להניח לפניהם אלא כגי ביצים בא בנו של בעל הבית נטל אחד מהם חלקו ונתנו לו וכן ב' וכן ג' בא אביו של תינוק מצאו שעוזק אחד בפיו וב' בידיו חבטו בקרקע ומת כיון שראתה אמו עלתה לגג נפלה ומתה אף הוא עלה לגג

נפל ומת א"ר אליעזר בן יעקב על דבר זה נהרגו ג' נפשות מישראל מאי קמ"ל דכולה ר' אליעזר בן יעקב היא:

(דף קמב) משנה. לא יטול אדם אם על הבנים אפילו לטהר את המצורע ומה אם מצוה קלה שהוא כאיסר אמרה תורה (דברים כב ז) למען ייטב לך והארכת ימים ק"ו על מצות חמורות שבתורה:

גמרא תניא דבי ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחית המתים תלויה בה בכבוד אב ואם כתיב (שם ה טז) ולמען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ומשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ולקח את הבנים ובחזרתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובתו של זה אלא למען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב. ודילמא לא הכי הוה רבי יעקב מעשה חזא ודילמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ודילמא מהרהר בע"ז הוה דכתיב (יחזקאל יד ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם ואמר רב אחא בר יעקב זו מחשבת ע"ז ה"ק אם איתא דאיכא שכר מצוה בהאי עלמא מהני ליה ותגין עליה דלא ליתי לידי הרהור וליתזק אלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והא"ר אלעזר שלוחי מצוה אינן נזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן סולם רעוע הוה ומקום דקביע הזיקא שאני דכתיב (ש"א טז ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני אמר ר' יוסף אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב בר ברתיה לא חטא מאי חזא איכא דאמרי כי האי מעשה חזא וא"ד לישנא דר' חוצפית המתורגמן חזא דהוה מוטלת באשפה אמר פה שהפיק מרגליות ילחוך עפר והוא לא ידע למען ייטב לך בעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך:

סליק מסכת חולין